

**PRAVNI FAKULTET
UNIVERZITETA UNION
U BEOGRADU**

**ODUZIMANJE IMOVINE
STEČENE KRIVIČNIM DELOM
- doktorska disertacija-**

Mentor:

prof. emeritus dr Momčilo Grubač

Kandidat:

Jelena Gluščević

Beograd, 2015. godina

SADRŽAJ

UVODNA RAZMATRANJA	1
I MERA ODUZIMANJA IMOVINE STEČENE KRIVIČNIM DELOM - OPŠTA RAZMATRANJA.....	8
1. IMOVINA I IMOVINSKA KORIST KOJE POTIČU OD KRIMINALNIH AKTIVNOSTI.....	12
1.1. Imovina i imovinska korist – opšti pojam, njihovo razgraničenje i značenje koje imaju kod primene posebne mere.....	14
1.2. Termin “oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela”	20
1.3. Pravo svojine na imovini koja se oduzima	23
2. KRIMINAL KAO IZVOR BOGAĆENJA I POSEBNI PROPISI DONESENI RADI NJEGOVOG SUZBIJANJA.....	29
2.1. Organizovani kriminal.....	30
2.2. Teški oblici kriminala.....	34
2.3. Koristoljublje kao osnovni motiv izvršenja krivičnih dela.....	36
2.4. Posebna zakonska regulativa usmerena na suzbijanje naročito teških oblika kriminala.....	38
3. PRIRODA POSTUPAKA ZA ODUZIMANJE IMOVINE KRIMINALNOG POREKLA.....	48
3.1. Oduzimanje imovine u građanskom postupku	49
3.2. Oduzimanje imovine u upravnom postupku.....	54
3.3. Oduzimanje imovine u krivičnom postupku	57
II USTANOVE KRIVIČNOG I GRAĐANSKOG PRAVA SRODNE SA MEROM ODUZIMANJA IMOVINE PROISTEKLE IZ KRIVIČNOG DELA I PRAVNA PRIRODA TE MERE	61
1. MERA ODUZIMANJA IMOVINE I KAZNE	64
1.1. Odnos sa novčanom kaznom	65
1.2. Odnos sa kaznom konfiskacijom imovine.....	67
2. MERA ODUZIMANJA IMOVINE, MERE BEZBEDNOSTI I DRUGE MERE KRIVIČNOG PRAVA	71
2.1. Odnos sa merom bezbednosti oduzimanja predmeta	73
2.2. Odnos sa merom oduzimanja imovinske koristi	77
3. MERA ODUZIMANJA IMOVINE I USTANOVE GRAĐANSKOG PRAVA.....	87
3.1. Odnos sa imovinskopravnim zahtevom oštećenog.....	87
4. PRAVNA PRIRODA MERE ODUZIMANJA IMOVINE PROISTEKLE IZ KRIVIČNOG DELA	94
III ODUZIMANJE IMOVINE STEČENE KRIVIČNIM DELIMA U UPOREDNOM ZAKONODAVSTVU	112

1. PRIKAZ UPOREDNIH PROPISA O ODUZIMANJU IMOVINE STEČENE KRIVIČNIM DELIMA ZEMALJA SA ISKUSTVOM U NJIHOVOJ PRIMENI	112
1.1. Oduzimanje imovine stečene krivičnim delima u Italiji.....	112
1.2. Oduzimanje imovine stečene krivičnim delima u Nemačkoj.....	120
1.3. Oduzimanje imovine stečene krivičnim delima u Francuskoj.....	127
1.4. Oduzimanje imovine stečene krivičnim delima u Velikoj Britaniji	131
1.5. Oduzimanje imovine stečene krivičnim delima u SAD	137
2. PRIKAZ PROPISA O ODUZIMANJU IMOVINE STEČENE KRIVIČNIM DELIMA U ZEMLJAMA REGIONA I KRIVIČNO PRAVO JUGOSLAVIJE KAO NJIHOV ZAJEDNIČKI IMENITELJ	140
2.1. Oduzimanje imovine stečene krivičnim delima u Hrvatskoj.....	142
2.2. Oduzimanje imovine stečene krivičnim delima u Makedoniji.....	146
2.3. Oduzimanje imovine stečene krivičnim delima u Crnoj Gori.....	148
2.4. Oduzimanje imovine stečene krivičnim delima u Bosni i Hercegovini	153

IV MERA ODUZIMANJA IMOVINE PROISTEKLE IZ KRIVIČNOG DELA I POŠTOVANJE OSNOVNIH LJUDSKIH PRAVA 158

1. OSNOVNA LJUDSKA PRAVA, NJIHOVO OČUVANJE I ZAŠTITA KOD ODUZIMANJA IMOVINE KRIMINALNOG POREKLA I NAJUGROŽENIJA LJUDSKA PRAVA U PRIMENI POSEBNOG ZAKONA	158
1.1. Standardi ljudskih prava i oduzimanje imovine	158
1.2. Evropski sud za ljudska prava i oduzimanje imovine	159
1.3. Pravo na pravično suđenje i pretpostavku nevinosti i oduzimanje imovine	161
1.4. Pravo na mirno uživanje imovine i oduzimanje imovine	172
1.5. Pravo na poštovanje zabrane retroaktivne primene krivičnog zakona i oduzimanje imovine	178
1.6. Pravo na zaštitu podataka o ličnosti i oduzimanje imovine.....	182
2. MEĐUNARODNI DOKUMENTI IZ OBLASTI ODUZIMANJA IMOVINE KRIMINALNOG POREKLA	186
2.1. Akti Saveta Evrope o oduzimanju imovine stečene krivičnim delom.....	188
2.2. Akti Ujedinjenih nacija o oduzimanju imovine stečene krivičnim delom	190
2.3. Akti Evropske unije o oduzimanju imovine stečene krivičnim delom.....	192
3. MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE OSNOVANE SA CILJEM DELOVANJA NA PROBLEM POSTOJANJA IMOVINE KRIMINALNOG POREKLA I DRUGIH PROBLEMA SA TIM U SPREZI.....	193
3.1. Organizacija za kontrolu i sprečavanje pranja novca (Financial Action Task Force on Money Laundering - FATF).....	193
3.2. Komitet stručnjaka za kontrolu i sprečavanje pranja novca (The Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism - MONEYVAL).....	195
3.3. Organizacija grupe zemalja za borbu protiv korupcije (Group of States against Corruption - GRECO)	196

V	PRANJE NOVCA I ODUZIMANJE IMOVINE STEČENE KRIVIČNIM DELOM	
	198	
1.	POJAM PRANJA NOVCA.....	198
2.	POJAVNI OBLICI I NAČINI OTKRIVANJA PRANJA NOVCA	199
3.	ZNAČAJ PRANJA NOVCA ZA POSTUPAK ODUZIMANJA IMOVINE PROISTEKLE IZ KRIVIČNOG DELA	205
VI	ZAKON O ODUZIMANJU IMOVINE PROISTEKLE IZ KRIVIČNOG DELA	210
1.	MESTO ZAKONA O ODUZIMANJU IMOVINE U PRAVNOM SISTEMU RS	210
1.1.	Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela	211
1.2.	Pitanje ustavnosti pojedinih odredaba Zakona	221
1.3.	Odnos Zakona sa Zakonikom o krivičnom postupku.....	225
1.4.	Odnos Zakona sa Krivičnim zakonikom	228
1.5.	Odnos Zakona sa Zakonom o izvršenju i obezbeđenju	229
2.	POSEBNA PITANJA ZAKONA O ODUZIMANJU IMOVINE	230
2.1.	Krivična dela na koja se primenjuju odredbe Zakona	230
2.2.	Teret dokazivanja	236
2.3.	Postupak oduzimanja imovine – samostalan postupak ili postupak koji je neodvojivi deo krivičnog postupka.....	243
2.4.	Prava trećih lica u posebnom postupku	247
2.5.	Utvrđivanje obima imovine koja je protivpravno stečena i primena bruto ili neto načela.....	253
2.6.	Oporezivanje imovine čije kriminalno poreklo nije dokazano.....	260
VII	GLAVNI SUBJEKTI POSTUPKA ODUZIMANJA IMOVINE PROISTEKLE IZ KRIVIČNOG DELA	263
1.	MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA (ORGANIZACIONA JEDINICA NADLEŽNA ZA FINANSIJSKU ISTRAGU)	268
2.	JAVNI TUŽILAC KAO SUBJEKT POSTUPKA ODUZIMANJA IMOVINE PROISTEKLE IZ KRIVIČNOG DELA	270
3.	SUD KAO SUBJEKT POSTUPKA ODUZIMANJA IMOVINE PROISTEKLE IZ KRIVIČNOG DELA I MOGUĆNOST UVOĐENJA STRUČNE POMOĆI SUDIJAMA POSEBNOG POSTUPKA	272
VIII	FINANSIJSKA ISTRAGA	275
1.	POJAM FINANSIJSKE ISTRAGE	275
2.	KARAKTERISTIKE FINANSIJSKE ISTRAGE	277
2.1.	Hitnost postupanja	278
2.2.	Poverljivost podataka	279
2.3.	„Skrivena“ faza istrage	279
2.4.	Pravovremenost započinjanja istrage	280

2.5. Integrisana finansijska istraga	281
2.6. Specijalnost i specijalizacija	283
3. DOKAZNE RADNJE U FINANSIJSKOJ ISTRAZI	286
4. ODNOS FINANSIJSKE I KRIVIČNE ISTRAGE	293
5. POKRETANJE, TOK I ZAVRŠETAK FINANSIJSKE ISTRAGE I IDENTIFIKOVANJE IMOVINE KRIMINALNOG POREKLA	295
6. RADNJE KOJE SE SPROVODE U FINANSIJSKOJ ISTRAZI	299
7. SUBJEKTI I DRUGI UČESNICI FINANSIJSKIH ISTRAGA	303
7.1. Subjekti finansijske istrage	303
7.2. Učesnici u finansijskim istragama	306
IX SUDSKI (GLAVNI) POSTUPAK ODUZIMANJA IMOVINE.....	311
1. PRIVREMENO ODUZIMANJE IMOVINE	312
1.1. Privremeno oduzimanje imovine kao privremena faza postupka oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela	312
1.2. Zakonski uslovi za privremeno oduzimanje imovine	316
1.3. Ročište na kome se raspravlja o privremenom oduzimanju imovine	319
1.4. Odluka suda o privremenom oduzimanju imovine i pravni lekovi	325
1.5. Zabrana raspolaganja imovinom	328
1.6. Problemi koji postoje kod pojedinih odredbi zakona koje se odnose na privremeno oduzimanje imovine i predlozi za njihovo rešavanje	331
2. TRAJNO ODUZIMANJE IMOVINE.....	337
2.1. Zahtev za trajno oduzimanje imovine i njegova problematika.....	338
2.2. Sadržina zahteva za trajno oduzimanje imovine	341
2.3. Nadležnost za odlučivanje o zahtevu za trajno oduzimanje imovine.....	343
2.4. Držanje vlasnika imovine u odnosu na zahtev za oduzimanje imovine.....	344
2.5. Pripremno ročište.....	346
2.6. Glavno ročište.....	348
2.7. Odluka o trajnom oduzimanju imovine	354
2.8. Pravni lek na odluku o trajnom oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela.....	356
2.9. Izdvajanje egzistencijalnog minimuma	358
X MEĐUNARODNA SARADNJA U POSTUPKU ODUZIMANJA IMOVINE PROISTEKLE IZ KRIVIČNOG DELA.....	361
1. OPŠTA PITANJA O MEĐUNARODNOJ SARADNJI U POSTUPKU ODUZIMANJA IMOVINE.....	361
2. POSEBNA PITANJA O MEĐUNARODNOJ SARADNJI U POSTUPKU ODUZIMANJA IMOVINE.....	363
XI UPRAVLJANJE ODUZETOM IMOVINOM.....	370

1. OPŠTA PITANJA O UPRAVLJANJU IMOVINOM PROISTEKLIM IZ KRIVIČNOG DELA	370
2. DIREKCIJA ZA UPRAVLJANJE ODUZETOM IMOVINOM.....	372
3. ZAKONSKA PROCEDURA UPRAVLJANJA IMOVINOM PROISTEKLIM IZ KRIVIČNOG DELA	375
4. NAMENA I RASPODELA ODUZETE IMOVINE	384
ZAKLJUČAK	391

SPISAK NAJČEŠĆE KORIŠĆENIH SKRAĆENICA U RADU

Zakon/2008 - Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela („Službeni glasnik RS“, br. 97/2008)

Zakon/2013 - Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela („Službeni glasnik RS“, br. 32/2013)

ZKP - Zakon o krivičnom postupku RS („Službeni glasnik RS“, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/13, 45/2013 i 55/2014)

KZ - Krivični zakonik RS („Službeni glasnik RS“, br. 85/2005, 88/2005-ispr., 107/2005-ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014)

ZIO - Zakon o izvršenju i obezbeđenju („Službeni glasnik RS“, br. 31/2011; 99/2011-dr.zakon, 109/2013-odluka US, 55/2014 i 139/2014)

EKLJP - Evropska konvencija o ljudskim pravima

ESLJP - Evropski sud za ljudska prava

FATF - Financial Action Task Force

Jedinica – Organizaciona Jedinica za finansijske istrage

UVODNA RAZMATRANJA

Tema kojom se bavimo u ovom radu, odnosi se na nov pristup rešavanja problema organizovanog i drugih teških oblika kriminala, koji se zasniva na primeni mera koje su usmerene na oduzimanje imovine kriminalnog porekla. Takva koncepcija suprostavljanja kriminalu podrazumeva pre svega, primenu nove mere krivičnog prava, koja je inovativna sa više aspekata posmatranja, a koja je isključivo usmerena na oduzimanje imovine stečene krivičnim delom, odnosno proistekle iz kriminalnih aktivnosti. Akcenat u primeni mere o kojoj govorimo stavlja se na imovinu koja je sticana bavljenjem kriminalnom delatnošću, a koja nije oduzeta redovnim pravnim sredstvima, iako ćemo istražiti «širi» koncept zakonske regulative usmerene na imovinu stečenu krivičnim delima, koji podrazumeva ukupnost mera usmerenih na imovinu okrivljenog. On obuhvata i neke postojeće mere krivičnog prava kojima se svrha sprečavanja kriminalnog bogaćenja samo delimično ostvaruje. Ideja oduzimanja imovine koja je stečena izvršenjem krivičnih dela nije nova, oduvek postoje mere kojima se ona nastoji realizovati, ali dosadašnja rešenja problema kriminalnog bogaćenja nisu bila kompletna, niti efikasna. Problematika teme koju obrađujemo ne može se sagledati, niti shvatiti u potpunosti, bez poznavanja fenomena organizovanog kriminala. Iz tog razloga, moramo najpre prikazati ambijent u kojem i radi koga, nastaje potreba za uvođenjem mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, te istražiti koje su najbolje mogućnosti za savladavanje organizovanog kriminala i drugih oblika teškog savremenog kriminala.

U našem pravu su i pre uvođenja nove mere postojala sredstva kojima se imovina stečena kriminalom težila zahvatiti, ali je pojava novih oblika kriminala uslovlila pojavu mere kojom će oduzimanje imovine biti intezivnije. Kako ističe Grubač¹, „mada nema jedinstvenog shvatanja pojma organizovanog kriminala, njegovi poznavaoци su saglasni da nije reč samo o posebnoj vrsti krivičnih dela, već o izuzetno opasnom, svojevrstnom i kompleksnom obliku delikventnog ponašanja, koji ugrožava temelje savremene države i osnovna načela demokratskog uređenja“, a „njegovi akteri se ne zadovoljavaju samo vršenjem krivičnih dela, kao kod tradicionalnog kriminala, već nastoje da osvoje društvenu moć i uspostave paralelan

---

¹ Grubač, M., „Organizovani kriminal u Srbiji kao pojava novijeg vremena“, Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji - od postojećeg zakonodavstva do sveobuhvatnog predloga reforme, UNICRI, Beograd, 2008., str. 31-32.

sistem društvenog uređenja kao ozbiljnu konkurenciju ustanovama zvanične državne vlasti“. Važno je naglasiti da se radi o takvoj vrsti kriminala koja se može shvatiti kao vrsta multinacionalne industrije, a ako ponaosob posmatramo kriminalne grupe one imaju formu preduzeća, hijerarhijski organizovanog sa jasno određenim zadacima, čiji je osnovni cilj sticanje dobiti i to na način koji podrazumeva činjenje najtežih krivičnih dela. Iz niza elemenata koji su neizostavni da bi se odredio pojam organizovanog kriminala, izdvojićemo imovinsku korist kao osnovni cilj kojem njeni akteri teže, jer je upravo na tom elementu osnovno težište borbe protiv ovakvog vida kriminala. Uspeh te borbe je uslovljen lišavanjem kriminalnih organizacija bogatstva koje je ujedno najveći izvor njihove moći i osnovni pokretač dalje kriminalne delatnosti. Zbog toga se udar na imovinu koja je nezakonito stečena smatra najtežim udarcem za izvršioce teških krivičnih dela, a mere usmerene na oduzimanje imovine su procenjene kao najbolja sredstva da se organizovani kriminal suzbije.

Ako bismo prešli sa globalne situacije na situaciju koja postoji u našoj zemlji, možemo reći da je ozbiljnije suočavanje sa modernim oblicima kriminala započeto u vreme demokratskih promena, a kao i u mnogim drugim zemljama, reformističke ideje i buđenje svesti o potrebi suočavanja sa organizovanim kriminalom uzrokovale su ubistvo predvodnika ideja o nužnosti novih instrumenata borbe, premijera Zorana Đinđića. Posle velikih poteškoća koje su obeležile prve korake u formiranju sistema za borbu protiv organizovanog kriminala u Srbiji je posle 2000-te godine izraženija politička odlučnost da se taj kriminal zaustavi. Na putu izgradnje efikasnog sistema došlo je najpre do zakonodavnih reformi u tom pravcu, formiranja novih organa sa posebnim nadležnostima i usvajanja Nacionalne strategije za borbu protiv organizovanog kriminala.² U nizu napora koje je Srbija uložila da izgradi adekvatan sistem kojim bi suzbila ili bar kontrolisala narasli stepen kriminaliteta, pre svega organizovanog, napravljen je značajan korak u tom pravcu donošenjem posebnog zakona kojim se uvodi nova mera krivičnog prava, mera oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. Dva su ključna elementa sjedinjena u toj meri; prvi, njena sposobnost da “slomi” konglomerat moći skoncentrisan u rukama čelnika kriminalnih grupa i da razori njihov imovinski oslonac i drugi, nastojanje da se njome obezbedi “imovinska pravda” koja je narušena sticanjem imovine kriminalnog porekla, a kroz ostvarenje principa krivičnog prava da se niko ne može obogatiti vršenjem krivičnih dela. Narodna skupština RS je 23. oktobra 2008. godine donela Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela³ koji je stupio

---

² “Službeni glasnik RS”, br. 23/09.

³ “Službeni glasnik RS”, br. 97/08.

na pravnu snagu 1. marta 2009. godine, a kojim se u naš pravni sistem uvodi posebna mera krivičnog prava. Uvođenje nove mere krivičnog prava podrazumevalo je i osnivanje posebnih organa koji su nadležni za sprovođenje zakona i vođenje posebnog postupka koji se bitno razlikuje od krivičnog postupka i njegovih pravila. Mera oduzimanja imovine uvedena je u naše pravo bez prethodnih priprema i bez posebne edukacije lica nadležnih za sprovođenje odredaba zakona, te su odmah, po donošenju zakona stvoreni svi uslovi za njegovu primenu. Iz tog razloga počeci u primeni Zakona su opravdano rezultirali malim brojem pokrenutih postupaka, dosta dužim vremenskim trajanjem započetih postupaka od instrukcija datih u Zakonu za njihovo trajanje, neujednačenom primenom odredaba Zakona i na kraju, malim brojem uspešno okončanih postupaka. Nakon skoro petogodišnje primene zakona sa namerom da se unapredi primena mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela i otklone nedostaci prvobitnog zakonskog rešenja donet je novi zakon⁴ istog naziva, a kojim se uvode izvesne novine u odnosu na prvobitno donet zakon. U radu istražujemo meru oduzimanja imovine i njenu primenu u vreme važenja i prvog i kasnije donetog Zakona, te analizom oba zakona nastojimo uočiti koliko je celokupan postupak oduzimanja efikasan i koji su načini za unapređenje funkcionisanja mere oduzimanja imovine. Bez obzira na stvarne pobude države za donošenje novih propisa i nove mere krivičnog prava i na to da li je ovakav potez samo reakcija nastala pod pritiskom međunarodne zajednice ili produkt stvarne političke volje za sprovođenjem novog vida borbe protiv kriminala, naš zadatak je, kao nekog ko se zalaže za opstanak posebne mere, da ukažemo na to da je vreme da se mere kojima se sprečava kriminalno bogaćenje izgrade u stabilan pravni institut koji će opstati u vremenu i čija primena neće biti zavisna od trenutnih političkih i socijalnih prilika u zemlji.

Istraživanje mere oduzimanja imovine ne može biti kompletno ako ne sagledamo pritom i situaciju koja je postojala u našem pravnom sistemu pre njenog uvođenja. Mere koje su postojale u našem pravu, a koje su bile usmerene na imovinu kriminalnog porekla, nisu bile dovoljno efikasne da bi se njima mogao rešiti problem kriminalnog bogaćenja pojedinaca. Pre donošenja posebnog zakona naš krivičnopravni sistem nije nudio adekvatan odgovor na pitanje koje se postavljalo u vezi sa problemom kriminalnog bogaćenja. Imali smo pojedine mere i sankcije predviđene Krivičnim zakonikom koje su bile usmerene, manje ili više, na oduzimanje kriminalne dobiti, a koje su se pokazale kao neefikasne u praksi iz razloga o kojima ćemo posebno govoriti. Polazeći od činjenice da u pravnom sistemu Srbije nije

---

⁴ "Službeni glasnik RS", br. 32/2013.

postojao adekvatan instrumentarijum kojim bi se sprečavao i suzbijao organizovani kriminalitet, istražićemo u ovoj disertaciji koje su to osnovne poteškoće koje su postojale u primeni postojećih mera i koliko mera oduzimanja imovine kao nova mera krivičnog prava ima potencijala da stvori drugačiju praksu, mnogo bolju, od prethodnih mera sa sličnim ciljem. Postojanje zakonske regulative nije samo po sebi dovoljno da bi inovacije u krivičnom zakonodavstvu dale pozitivne rezultate. Zakonodavne reforme moraju obuhvatiti formiranje specijalnih organa i upošljavanje stručnog kadra koji bi kao osnovni zadatak imali primenu donetih normi i kojim bi se obezbedio što veći broj uspešno rešenih predmeta oduzimanja imovine kriminalnog porekla. Naša težnja je da istraživanjem u radu dođemo do pravog odgovora na pitanje koje sredstvo bi bilo najadekvatnije da se njime što efikasnije saniraju negativne posledice koje ostvaruje kriminal u našoj zemlji ali i da se kriminal suzbije u što većoj meri. Glavno težište naših istraživanja je na analizi mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, načina na koji se ona primenjuje i postupka koji se povodom njenog izricanja vodi, a prema važećem zakonu kojim je oduzimanje imovine regulisano. Zajedno sa njom istražujemo i ostale mere koje su usmerene na oduzimanje imovine kriminalnog porekla koje su deo postojećeg prava ili su nekada bile u njemu predviđene, kao i kapacitete za dalji razvoj ideje suzbijanja kriminalnog bogaćenja. Analizom kako postojećeg sistema, tako i uporednopravnih rešenja i srodnih mera, želimo da istražimo prednosti i mane sadašnjeg rešenja i moguće pravce razvoja celokupnog sistema oduzimanja imovine kriminalnog porekla.

Primarni cilj našeg istraživanja jeste ukazivanje na problem kriminalnog bogaćenja i analiza postojećih mera kojima se nastoji taj problem rešiti, istraživanjem njihove efikasnosti i domašaja koji imaju. Centralna analiza obuhvata meru kojom se oduzima imovina kriminalnog porekla kroz upoznavanje sa postojećim zakonodavnim rešenjem oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela u Srbiji, jer se ona izdvaja najpre kao nova i još u nauci potpuno neobrađena tema, a zatim i kao jedina mera kojom se na celovit način i direktno nastoji sprečiti kriminalno bogaćenje. U radu prisutna je i analiza trenutnih mogućnosti i spremnosti Srbije da pokaže napredak u primeni ove mere i problema na koje je naišla i na koje može naići, u ostvarenju ovog zadatka. Dalje, disertacija ima za cilj analizu propisa i iskustava drugih zemalja koja su značajna kao korektivni rešenja u našem pravnom sistemu i kao podsticaj da se započeta reforma nastavi. Takođe, smatramo veoma važnim upoznavanje stručne i šire javnosti sa osobenostima i pravilnom primenom mere oduzimanja imovine, jer je to jedan od potrebnih koraka da bi ovaj vid borbe protiv višedecenijski ukorenjenog

organizovanog i teškog kriminala imao pozitivne rezultate. Kao neophodan segment efikasnosti u primeni zakonskih normi, ukazujemo na značaj koji ima upoznavanje lica koja rade pri nadležnim organima sa potrebnim teorijskim i praktičnim znanjima u ovoj oblasti. Cilj ovog rada je i da ponudi moguće pravce razvoja mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. Jednako važnom smatramo analizu srodnih mera i sankcija meri oduzimanja imovine, jer se njome skreće pažnja na značaj koji bi imala aktuelizacija problema neprimenjivanja ostalih mera koje imaju manje, ali važne efekte u borbi protiv organizovanog kriminala. Ideja koju sledimo jeste ta, da se efektivnijom primenom srodnih mera, pruži snažan sistem mera kojima se sprečava bogaćenje zasnovano na kriminalnim delatnostima. Jednako važno jeste to da na kraju, nakon detaljne obrade svih relevantnih podataka u vezi sa novom merom i njenom primenom, pokažemo da ona nije izraz aktuelnosti vremena u kom je nastala, nego mera koja je izraz suštinske potrebe krivičnog prava za instrumentom kojim se rešava problem kriminalnog profita većih razmera.

Predmet disertacije zbog svoje složenosti zahteva upotrebu različitih naučnih metoda istraživanja. Normativno-dogmatski metod biće upotrebljen najpre prilikom analize pojedinih propisa domaćeg zakonodavstva kojima su regulisane mere usmerene na imovinu kriminalnog porekla, pre svih Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, a zatim i prilikom analize međunarodnih dokumenata i propisa drugih država iz ove oblasti. Uporedno-pravni metod je neophodan kod proučavanja različitih sistema oduzimanja imovine pojedinih zemalja, koje smo uzeli kao primere i pri analizi njihovih zakonskih rešenja u ovoj oblasti. Metodom upoređivanja lakše dolazimo do zaključaka o prednostima i manama koje su uočene u periodu primene mera upravljenih na imovinu kriminalnog porekla. Istorijsko-pravni metod biće korišćen u delu disertacije koji će se baviti istorijskim razvojem mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, iako je reč o tzv. "istorijatu nove mere", pri čemu ona nalazi svoje korene u merama i sankcijama koje su bile ili su i dalje, deo pozitivnog prava. Često ćemo naići na stavove da je nova mera zapravo „redefinisana“ mera neke od postojećih mera i sankcija krivičnog prava, te upotrebom istorijsko-pravnog i normativno-dogmatskog metoda iznalazimo odgovor na pitanje šta je to mera oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. Sociološki metod je značajan za ispitivanje društvenih pojava i procesa koji su uticali na nastanak mere oduzimanja imovine, njen razvoj, kao i reakcije društva na njenu primenu. U svetu, naročito u Evropi, stalni su naponi za implementacijom ove krivičnopravne mere u krivičnopravne sisteme zemalja, vrlo često prvo strategijom upoznavanja pojedinih područja sa potrebnim nivoima znanja u ovoj oblasti. Stoga će, u radu, naročito biti značajan metod analize pojedinih slučajeva

(tzv. *case study*) čijom primenom dobijamo dragocena saznanja, kako ne bismo pravili iste greške i kako bismo na vreme mogli predvideti nedostatke određenih rešenja. Od izuzetnog značaja za rad i za sagledavanje postojeće situacije, kao i nedostataka koji su glavni uzročnici neefikasnosti u primeni mere oduzimanja imovine, jesu rezultati do kojih se došlo istraživanjem postupaka koji su vođeni pred domaćim sudovima od donošenja Zakona. Analizirane su sve sudske odluke donete pred Višim sudom u Beogradu i Apelacionim sudom u Beogradu, od početka primene Zakona pa do kraja 2012. godine, kao i veliki deo sudskih odluka donetih od 2012. pa do 2015. godine. U rad su uneta i istraživanja o temi kojom se bavimo, a koja su urađena od strane Cesida⁵.

Disertacijom smo nastojali obuhvatiti sve elemente mere oduzimanja imovine i sve teme koje su povezane sa njom i njenom primenom i razjasniti sve dileme koje su se pojavile, ili se mogu pojaviti pri primeni mere. Na kraju, zaključujemo da je uvođenje mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela u naše pravo i normiranje postupka u kome se izriče, značajno doprinelo utisku o ozbiljnosti i rešenosti naše države da se obračuna sa pojavom organizovanog i naročito teškog kriminala i problemom kriminalnog bogaćenja. Zakon koji je donet u ovoj oblasti, nije se u praksi pokazao kao savršen mehanizam, ali mu se ne mogu osporiti pozitivni efekti koje ima. Novim zakonom koji je donet nastojalo se doprineti poboljšanju ranijeg zakona o oduzimanju imovine kriminalnog porekla, ali iz analize odredaba Zakona/2013, nismo stekli utisak da će novine koje su unete doprineti pozitivnijim učincima u praksi, nego što je to do sada bio slučaj. Neophodno je dalje raditi na stalnom usavršavanju zakonskog teksta, preispitivanju zašto su neke od faza postupaka tromе i neefikasne, aktuelizovati temu slabe primene mere oduzimanja imovinske koristi kojom bi se doprinelo još intezivnijem ostvarenju osnovnog cilja kojom se teži. Potrebna su unapređenja na polju stručnosti i organizacije organa koji su dužni prema Zakonu na postupanje i na kraju, neophodno je uvođenje mere oduzimanje imovine u sistem mera koji postoji u Krivičnom zakoniku. Mnoge elemente je potrebno uvrstiti u postojeći sistem oduzimanja imovine kriminalnog porekla, a na koje ćemo ukazati u redovima koji slede, da bi se obezbedila efikasnost postupka u kome se mera oduzimanja imovine izriče. Posle višegodišnje primene Zakona kojim je uvedena mogućnost oduzimanja imovine kriminalnog porekla možemo primetiti da je, bez obzira na ocenu efikasnosti postupka koji se sprovodi radi izricanja mere oduzimanja imovine, mehanizam oduzimanja imovine kriminalnog porekla zaživeo kod nas.

---

⁵ Centar za slobodne izbore i demokratiju. Istraživanje je sprovedeno u okviru projekta "Oduzimanje imovinske koristi stečene krivičnim delom", koji su finansirali Evropska unija i Savet Evrope.

Stiče se utisak da je u sistem krivičnog prava uvedena mera koja će nadalje biti neodvojivo vezana za neke od specifičnih oblika kriminala na koje je i upravljena. Rezultati našeg istraživačkog rada pružaju nam osnove da verujemo u to, da je mera oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, produkt evolucije krivičnog prava i da se naredni period neće moći zamisliti bez njene upotrebe kao osnovne mere kojom se staje na put kriminalnom bogaćenju.

I MERA ODUZIMANJA IMOVINE STEČENE KRIVIČNIM DELOM - OPŠTA RAZMATRANJA

Imovina kriminalnog porekla i način na koji se ona može otrgnuti iz poseda njenih držaoca jeste predmet istraživanja u ovom radu, a pristup istraživanju ovih tema, može biti dvojak. Naime, mere koje su usmerene na imovinu kriminalnog porekla su različite i postoje u krivičnom pravu od vremena kada postoji i državna reakcija na kriminal. Utvrđivanje imovine koja ima kriminalno poreklo uobičajeno se i tradicionalno vrši u okviru krivičnog postupka, kada se zajedno sa utvrđivanjem krivice za izvršenje krivičnog dela utvrđuju i okolnosti vezane za visinu ostvarene imovine i imovinske koristi nastale izvršenjem tog dela. Zato je važno naglasiti da se oduzimanje imovine kriminalnog porekla može sprovesti u manjem obimu i pojedinim postojećim merama u domaćem krivičnom pravu. Drugi pristup istraživanju odnosi se na novu regulativu oduzimanja imovine kriminalnog porekla kroz postojanje posebne mere krivičnog prava. Naš cilj na početku ovog izlaganja jeste da pružimo jasnu distinkciju između pojma imovine koja proističe iz konkretnog krivičnog dela i imovine koja je nastala kao plod kriminalnih aktivnosti određenog lica, jer ta distinkcija olakšava razumevanje našeg opredeljenja za primarno proučavanje mere oduzimanja imovine stečene kriminalom i misije koja se uvođenjem novog pristupa konfiskaciji imovine nastoji ostvariti. Ona prema stavu koji branimo u radu, predstavlja prodor potpuno nove koncepcije u borbi protiv kriminala i povraćaja oduzetih imovinskih dobara od bavljenja kriminalom, a ta koncepcija uz nastojanje da se poboljšaju uslovi za primenu mere, unapređenjem zakonskih propisa kojim je regulisana i prakse, jeste inovativna i u ovom vremenu najadekvatniji način da se pojava kriminala na našem prostoru suzbije.

Sam naziv mere o kojoj govorimo, ne daje nam jasan prikaz o tome šta ona predstavlja, niti da je reč o jednom novom, celovitom pristupu problemu kriminalnog bogaćenja. Šta više, neretko se javlja zabluda da njena primena ne nudi nova rešenja, jer ovakve ili slične mere naše pravo poznaje dugo vremena, primenjuje ih, ali one nisu dovele do rezultata. Kroz istoriju postojali su razni modaliteti oduzimanja imovine koja je stečena krivičnim delom i nijedan od njih nije pružio adekvatne rezultate, a naročito ne kada je reč o ozbiljnim, teškim oblicima kriminaliteta. Iz tog razloga bitno je istaći koji su to ključni elementi mere koja je nastala, a koji je izdvajaju od svih ranijih pokušaja da se na sličan način spreči kriminalno

bogaćenje. Odgovor na to ujedno je i odgovor na pitanje šta je to mera oduzimanja imovine i zbog čega sa punim pravom zastupamo stav o tome da je ona nova mera.

Najpre, mera oduzimanja imovine nije samo novostvorena mera krivičnog prava, nego je deo celokupnog sistemskog prodora ideje da se uđe u trag kriminalnom bogaćenju i u meri u kojoj je to moguće, oduzme nelegalno stečen profit. Nastanak nove mere je ispraćen i institucionalnom podrškom, stvoreni su organi koji se isključivo bave primenom mere, donet je celovit zakonski propis koji reguliše sva pitanja od značaja za primenu mere, pa se čak za njenu primenu sprovodi poseban postupak, sa posebnim pravilima. Taj postupak je samo inicijalno vezan za krivični postupak, ali se odvija po pravilima koja su isključivo važeća za poseban postupak, te se ne radi samo o novostvorenoj meri krivičnog prava nego i novostvorenom postupku. Mera oduzimanja imovine nije stvorena da bi se primenjivala u postojećem sistemu, nego se sa njom oformio jedan celovit sistem koji je upravljen na to da se ostvari cilj zbog koga je mera i stvorena. Njeno polje delovanja je posebno, primenom drugih mera ne iscrpljuje se potreba za njenim postojanjem jer je njena usmerenost specijalna i isključiva, te ona deluje i ima smisao samo u specifičnim slučajevima izvršenja krivičnih dela.

Još jedno od bitnih pitanja koja se javljaju jeste označenje posebne mere i dileme koje par terminoloških razlika može stvoriti. Naime, ono što je bitno jeste suština same mere, a to je da je ona instrument da se oduzme imovina koja je stečena kriminalnim delatnostima. Njena primena ima širi domašaj od mera kojima se nastoji oduzeti imovinska korist za koju se dokaže da je stečena krivičnim delom, ona ima zadatak da izvrši snažniji prodor u imovine velikih razmera za koje se pretpostavlja da potiču od kriminala, ali se za to ne mogu pružiti dokazi redovnim pravnim sredstvima. U tome je jedna od osnovnih razlika između nje i postojećih mera. Disertacija nosi naziv oduzimanje imovine stečene krivičnim delom, što može stvoriti izvesne dileme, jer se mera kojom se pretežno bavimo, prema nazivu, odnosi na imovinu proisteklu iz krivičnog dela. Ipak ovaj odabir termina disertacije je načinjen iz više razloga; najpre termin oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela smatramo neadekvatnim (tom pitanju ćemo posvetiti posebno poglavlje rada u nastavku), potom, taj izraz može biti odraz trenutne opredeljenosti zakonodavca i on se može promeniti kao što je bilo i predloženo prilikom donošenja novog Zakona. Bez obzira na aktuelnost tog zakonskog izraza, mi se bavimo problematikom oduzimanja imovine kriminalnog porekla, tako da meru oduzimanja smatramo krivičnim institutom koji mora zaživeti i naći mesto u krivičnompravnom sistemu mera i sankcija i zato oduzimanje imovine stečene krivičnim delom

smatramo adekvatnijim terminom. S druge strane, iako je centralna tema našeg istraživanja upravo mera oduzimanja imovine, mi se bavimo analizom celovitog sistema mera kojim se nastoji oduzeti kriminalom stečena imovina, a u tom sistemu nalaze se i ostale mere koje, iako nisu previše efikasne, ipak imaju udeo u borbi protiv kriminalnog bogaćenja. Svaki imovinski profit koji potiče od kriminala podrazumeva izvršenje krivičnog dela, samo je pitanje da li postoji mogućnost da se izvršenje dokaže. Iz tog razloga ako koristimo termin imovina proistekla iz krivičnog dela mi ukazujemo na vezu između nje i konkretnog krivičnog dela, dok imovina stečena krivičnim delom može označiti i imovinu koja je sticana duže vremena, trajnijom delatnošću i koja se ne mora vezati za konkretno krivično delo.

Prvo, bitno je istaći da mera oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela jeste potpuno nova mera u našem krivičnom pravu, a ne modifikacija do sada postojećih mera. Ona ima određenih sličnosti sa merama koje su postojale ili postoje i dalje u krivičnom pravu (a čiji odnos ćemo opisati u poglavlju u kome se bavimo odnosom mere sa srodnim merama), ima slične ciljeve ili načine primene, ali koncept koji je zastupljen u izgradnji i primeni ove mere, je zaseban i ne možemo je gledati kao reaktualizaciju neke od poznatih mera. Zbog toga nismo odabrali dublje istraživanje tzv. šireg koncepta oduzimanja imovine kriminalnog porekla koji bi osim mere oduzimanja imovine koju istražujemo, obuhvatio i sve postojeće mere koje su usmerene na ovakvu imovinu, jer su one dovoljno istražene. Sem toga, one imaju manji domašaj, jer su upravljene samo na imovinu za koju se može dokazati da proističe iz konkretnog krivičnog dela, a njihov izvršilac je osuđen. Smatramo značajno o njima govoriti sa aspekta njihove primene i dosadašnje prakse jer je ukazivanje razloga njihove neefikasnosti važno kako zbog poboljšanja funkcionisanja čitavog mehanizma oduzimanja kriminalne imovine tako i da bi se u primeni nove mere izbegli već poznati nedostaci u praksi. Uži koncept oduzimanja imovine kriminalnog porekla podrazumeva isključivo meru oduzimanja imovine i sve ono što bi bilo dragoceno za izgradnju efikasnog mehanizma oduzimanja imovine kriminalnog porekla kao mere kojom se vrši širi zahvat imovine radi presecanja kriminalne delatnosti lica koji su pripadnici organizovanog i izvršioци drugih oblika teških krivičnih dela. Predmet oduzimanja nije konkretna imovinska dobit, nego imovina koja je zapravo plod dugogodišnjeg sticanja bogatstva, a tu se nalazi i imovina koja može biti legalno stečena ali na osnovu profita kriminalnog porekla. Ovakav uži koncept istraživanja odgovara važećim propisima u ovoj oblasti, prema kojima je mera oduzimanja imovine glavni nosilac rešenja problema kriminalnog bogaćenja, dok ostale mere samo delom ostvaruju ovu svrhu. Međutim, kada bi se propisi promenili tako da se pojedine mere

krivičnog prava učine efikasnijim i primenljivijim one bi imale potencijala da bar jedan deo imovine stečene kriminalom koja se nastoji oduzeti njima obuhvati, što bi opet značajno doprinelo poboljšanju rezultata kojima se stremi. Ipak, i uz takve promene mera oduzimanja imovine bi i dalje bila potrebna i kada se radi o slučajevima velikog profita nastalog kriminalom i jedina primenljiva.

Ako bismo meru oduzimanja imovine smatrali novom, ne možemo govoriti o njenom istorijatu, već samo o istorijatu ideje na kome je ona zasnovana. Njen istorijat započinje njenim nastankom, a to je, u našem slučaju, donošenjem posebnog Zakona kojim je stvorena. Ipak, ideja na kojoj je mera zasnovana nije nova, niti pokušaj da se primenom mera konfiskacije imovine nastoji suprotstaviti kriminalitetu. Različiti su bili modaliteti konfiskacije imovine stečene krivičnim delom u istoriji krivičnog prava, ali se isti cilj nastojao ostvariti i donošenjem propisa u okviru nekih drugih grana prava (npr. upravnog). Zbog toga je istorijat ove mere, iako je nova, sadržan u svakoj od postojećih i ranije važećih mera i sankcija krivičnog prava sa sličnim ciljem. Analizom njihovih sličnosti i razlika, bitnih karakteristika i iskustava u njihovoj primeni, zapravo se omogućuje pružanje podataka o korenima i istorijatu mere oduzimanja imovine. Ako bismo na oduzimanje imovine stečene krivičnim delom gledali kao na ideju, mogli bismo reći da je ona kroz različite vremenske periode postojala oduvek samo su bili različiti načini da se ona ostvari i razlikovao se stav donosilaca zakona o neophodnosti postojanja mera. Tako gledajući oduzimanje imovine stečene krivičnim delom se nastojalo ostvariti svim onim merama koje su bile usmerene na imovinu kriminalnog porekla, s tim da je svaka od njih imala različite domašaje po imovinu i različiti su bili pristupi oduzimanja. Ipak, analizom svake od tih mera ponaosob, učinimo jasnim zašto je svaka od do sada poznatih mera vršila samo delimično funkciju koju sada ostvaruje mera oduzimanja imovine i zašto je tek njenim uvođenjem u potpunosti sproveden koncept oduzimanja imovine kriminalnog porekla.

Treće, mera oduzimanja imovine jeste tvorevina Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela koji je i jedini izvor pravila koji se odnose na njenu primenu. Upravo iz tog razloga, Zakon jeste često polazište naših razmatranja, jer su njegove odredbe izraz pozitivnog prava koje se odnosi na oduzimanje kriminalom stečene imovine. Izdvojena zakonska regulativa ima određene prednosti koje se ogledaju pre svega u dosta detaljnijim i prilagođenijim pravilima samoj meri, ali i nedostatke. Odvojenost pravila kojima se mera reguliše utiče na produbljivanje inače slabog razumevanja u teoriji i praksi distinkcije ove

mere od ostalih mera krivičnog prava. Izdvojenost takođe doprinosi utisku da je reč o aktuelnom rešenju koje nema svoje korene u sistemu krivičnog prava, mada institucionalizacija koja prati primenu mere ojačava stabilnost njenog postojanja. Ipak bez obzira na to da li će celoviti zakonski propis koji reguliše konfiskaciju imovine stečene krivičnim delom opstati kao rešenje ili će se u narednom periodu mera oduzimanja imovine i pravila koja se na nju odnose inkorporisati u neka od postojećih osnovnih propisa krivičnog prava uz onda potrebne modifikacije, to ne menja smislenost izučavanja posebnog zakona, jer su u njemu sadržani osnovni principi po kojima se postupa u primeni posebne mere i osnovna pravila koja moraju nju pratiti bez obzira na odabir načina njihovog regulisanja. Poželjno je jasno definisati meru oduzimanja imovine, njeno mesto u krivično-pravnom sistemu, i time joj obezbediti stabilnost postojanja u budućem vremenu, jer su ciljevi koje ona ostvaruje, uvek važni, a način na koji ih ostvaruje do sada u primeni u zemljama širom sveta, pokazao se kao najefikasniji.

1. IMOVINA I IMOVINSKA KORIST KOJE POTIČU OD KRIMINALNIH AKTIVNOSTI

Naslov disertacije koja je pred nama ukazuje na to da je centralno mesto našeg proučavanja imovina, ali ona imovina koja je nastala kao plod kriminalnih aktivnosti određenog lica. Sagledavanje predmeta našeg izučavanja čini jasnijom tvrdnju da je reč o jednoj novoj pojavi u našem pravu iako naizgled oduvek postoje i postojala su vrlo slična rešenja meri oduzimanja imovine i iako je imovina kao proizvod kriminala naizgled, oduvek bila na udaru pojedinih krivičnopravnih mera i sankcija. Ako posmatramo izolovano jedno krivično delo, i imovinsku korist koja proizilazi iz njega, nakon sprovedenog postupka često će se moći utvrditi tačan ili približno tačan iznos imovinske koristi koja je izvršenjem krivičnog dela ostvarena. Imovina okrivljenog u tom slučaju biće uvećana za taj iznos, a pošto je reč o nezakonitom sticanju, i posebno sticanju na osnovu izvršenja krivičnog dela, ne postoje uslovi pod kojim bi ovakvo sticanje bilo dozvoljeno, te se imovinska korist mora oduzeti. U slučaju redovne primene postojećih mera krivičnog prava ovakvo oduzimanje imovine bilo bi uobičajeno.

Predmet našeg istraživanja jeste i ova imovina jer je i ona deo ukupne imovine koja je nastala kao plod kriminalnih delatnosti, ali u komplikovanijim slučajevima zbog kojih je i nastao širi koncept oduzimanja imovine, ovakva oduzimanja samo u manjem delu pogađaju kriminalom stečen profit. Kada se radi o oblicima kriminala, kod kojih imamo niz krivičnih dela ili izvršenje krivičnih dela u dugom vremenskom periodu, a naročito kada njihovi izvršioci iz različitih razloga ne budu osuđeni za njihova izvršenja, imamo situaciju postojanja imovine velikih razmera, koja jeste plod kriminalnih aktivnosti ali čije izvore sticanja više nije moguće povezati sa konkretnim krivičnim delima. Tako imamo nagomilano bogatstvo u rukama određenih lica, imovinu velikih razmera za koju postoji sumnja o nezakonitom poreklu i takva imovina jeste centralna tema našeg istraživanja. Takva imovina i način na koji se ona može oduzeti, a na kraju i vratiti pravim vlasnicima ili ako to nije moguće, raspodeliti na pravičan način. Dakle ne radi se o imovini koja proističe iz krivičnog dela, iako je i takva imovina predmet našeg interesovanja, nego o istraživanju celokupnih imovinskih prilika određenog lica koje nesumnjivo poseduje veliko bogatstvo, a za koje postoji sumnja da je zakonitim putem stečeno. Vrlo često ovakva nesrazmera je transparentna, i lako uočljiva, ali zadatak postaje teži kada usledi ispitivanje porekla imovine. Da bismo utvrdili koji deo celokupne imovine lica prema kome se vodi postupak može biti predmet oduzimanja i da bismo razumeli odnos između imovine u smislu odredaba Zakona i šireg pojma imovine koji postoji u građanskom pravu, moramo prvo poći od opšteg pojma imovine i sastavnih delova tog pojma. Takođe, neophodno je napraviti razliku između opšteg pojma imovine i imovinske koristi i sadržine koju ovi pojmovi imaju kao mere krivičnog prava. Ono što je bitno jeste da se što više smanji broj onih koji raspolažu profitom od kriminalnih delatnosti. Mera oduzimanja imovine pruža najveće mogućnosti za oduzimanje imovine kriminalnog porekla, naročito kada ne postoje mogućnosti da se protiv izvršioca krivičnog dela vodi krivični postupak i on za izvršenje krivičnog dela osudi ali i onda, a što je redovan slučaj, kada to nije moguće za svako krivično delo koje je izvršeno. Ipak ona nije jedina mera kojom se imovina treba oduzimati, te postojeća sredstva usmerena na imovinu izvršilaca krivičnog dela ne treba zanemariti, jer se njihovom primenom ne iscrpljuje potreba za primenom posebne mere. Šta više, simbioza svih mera usmerenih na imovinu kriminalnog porekla omogućuje prave rezultate, jer na taj način imovina kriminalnog porekla biva najviše zahvaćena.

1.1. Imovina i imovinska korist – opšti pojam, njihovo razgraničenje i značenje koje imaju kod primene posebne mere

Pojam imovine je jedno od najspornijih pitanja prava, jer je ona osim što je pravna kategorija i ekonomska i knjigovodstvena, pa tako je posmatrajući možemo doći do vrlo različitih definicija koje se na nju odnose. Pravni pojam imovine može biti različit u zavisnosti od toga u okviru kog područja prava ga koristimo, pa se u vezi sa tim javljaju dileme kom području prava imovina pripada i postoji li jedinstven pojam imovine za sva područja prava. Prema Vedrišu⁶ imovina u ekonomskom smislu jeste „skup dobara koja pripadaju određenom subjektu, a skup svih ekonomskih dobara koja pripadaju i služe čoveku za zadovoljenje njegovih potreba nazivamo njegovom imovinskom masom ili imetkom“. Isti autor⁷ pravni pojam imovine određuje kao „skup subjektivnih imovinskih prava predstavljenih jednim nosiocem“ i naglašava ono što smatramo veoma bitnim za pojam imovine kod primene Zakona, da „obim imovine određenog subjekta ne možemo utvrditi samo na temelju uvida u njegovu imovinsku masu, već ga utvrđujemo uvidom u sve imovinskopravne odnose u koje je stupio određeni pravni subjekt“. Gams je insistirao na strogom razlikovanju imovine s jedne strane i imovinske mase sa druge strane, jer se prema njemu „imovina sastoji od odgovarajućih prava, a nasuprot tome imovinska masa se sastoji iz objekata tih prava: iz stvari i to iz svih stvari koje sačinjavaju predmet imovine kao celine“.⁸ Imovina se, dakle u užem smislu, može definisati kao skup prenosivih subjektivnih prava, koja se mogu novčano izraziti, a koja u jednu celinu objedinjuje jedno lice (fizičko ili pravno) i to kada je u aktivnom svojstvu (svojstvu titulara prava).⁹

Kada govorimo o pojmu imovine u krivičnom pravu ne možemo se osloniti na definicije koje govore o opštem pojmu imovine, jer je u pitanju daleko širi pojam od pojma imovine koji postoji za potrebe krivičnog prava, pre svega jer takve definicije neretko pod pojmom imovine podrazumevaju skup prava i obaveza,¹⁰ te takva širina pojma ne bi bila odgovarajuća za potrebe određenja pojma imovine u krivičnom pravu. Opšta imovina

---

⁶ Vedriš, M., Osnove imovinskog prava, Opšti deo imovinskog prava, stvarno, obvezno i nasljedno pravo, Informator Zagreb, 1971., str. 66.

⁷ Vedriš, M., op.cit., str. 67.

⁸ Gams, A., prema Stojanović, D., Antić, O., Uvod u građansko pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2004., str. 403.

⁹ Gams, A., op.cit., str. 405.

¹⁰ O stavovima pravne teorije o pojmu imovine videti više u : Stanković, O., Vodinelić, V.V., Uvod u građansko pravo, Beograd, 2004., str. 140-158.

(shvaćena kao skup imovinskih prava i obaveza jednog lica) važna je u ekonomskom smislu, jer izražava ukupni ekonomski potencijal subjekta, ali za nju ne važi neki osoben pravni režim, koji bi bio posledica posebnog porekla ili namene dobara koja je (kao celina) sačinjavaju.¹¹ U građanskom pravu različito se definišu pojmovi opšte imovine i imovine u smislu opšte zaloge, na kom se primeru može i videti odnos opšteg pojma imovine i imovine u smislu odredaba Zakona. Naime, dok opšta imovina obuhvata sva imovinska prava i obaveze jednog lica, imovina u smislu opšte zaloge ograničena je na dobra (prava) iz kojih se poverilac može prinudno naplatiti, što isključuje obaveze dužnika na kojima je izvršenje nepojmljivo.¹² Iz izloženog možemo videti da se opšti pojam imovine, odnosno pojam imovine u širem smislu ne može uvek koristiti za potrebe različitih pravnih režima koji se na imovinu primenjuju, nego se pojmu mora odrediti specifična sadržina koja odgovara potrebama pravnog režima na koji se odnosi.

Određivanje pojma imovine u krivičnom pravu je, osim za potrebe razumevanja predmeta na koji je mera usmerena, bitno i radi razumevanja odredaba Krivičnog zakonika koji kao posebnu grupu krivičnih dela izdvaja krivična dela protiv imovine (ne dajući pojam imovine) kao i imovinskih sankcija krivičnog prava koje su na nju upravljene. Krivična dela protiv imovine sve su brojnija, a sticanje imovinske dobiti postalo je jedan od najčešćih motiva za izvršenje krivičnih dela. Predmet našeg izučavanja je imovina kriminalnog porekla. Pošto je mera oduzimanje imovine osnovna mera kojom se teži oduzeti ova imovina, odgovor o pojmu imovine koja je predmet oduzimanja možemo potražiti u zakonskom tekstu koji se na posebnu meru odnosi. Ako pođemo od šireg koncepta pojma imovine kriminalnog porekla pod njom bi se mogla označiti sva imovina koja je stečena izvršenjem krivičnog dela, bilo da je za njegovo izvršenje doneta sudska odluka ili ne. Ipak definisanje imovine koja je predmet oduzimanja kod primene posebne mere vezano je za zakonski propis kojim je ona regulisana. Zakon daje autonomni pojam imovine za potrebe njegove primene, otklanjajući nedoumice u pogledu širine određenja pojma imovine. Ipak bez obzira na jasnu zakonsku definiciju o tome šta se sve smatra imovinom prema odredbama Zakona, da bismo razumeli sadržinu njegovog trećeg člana u delu koji se odnosi na definiciju imovine, korisno je poći od osnovnih definicija imovine, od identifikovanja imovinske mase koja može biti predmet izvršenja ove mere i razgraničenja šta ulazi u imovinsku masu koja se oduzima, a šta ne. Ako definiciju imovine koju daje Zakon o oduzimanju imovine detaljno analiziramo, precizne odgovore o sadržini

---

¹¹ Stanković, O., Vodinelić, V.V., Uvod u građansko pravo, Beograd, 2004., str. 154.

¹² Stanković, O., Vodinelić, V.V., op.cit., str. 155.

pojma imovine možemo potražiti u već postojećim definicijama pojedinih pojmova građanskog prava.

Prema trećem članu Zakona/2013 (slično rešenje je predviđao i Zakon/2008) u kojem se objašnjavaju pojedini pojmovi koji su upotrebljeni u tom zakonu, određena je sadržina pojma imovine za potrebe primene zakona, pa se imovinom smatra dobro svake vrste u Republici Srbiji ili inostranstvu, materijalno ili nematerijalno, pokretno ili nepokretno, procenjivo ili neprocenjivo velike vrednosti i isprave u bilo kojoj formi kojima se dokazuje pravo ili interes u odnosu na takvo dobro. Imovinom se smatra i prihod ili druga korist ostvarena, neposredno ili posredno, iz krivičnog dela, kao i dobro u koje je ona pretvorena ili sa kojom je pomešana. Da bismo odredili šta sve ulazi u krug imovinske mase koja će biti predmet oduzimanja u sudskom postupku, poći ćemo od pojmova koje Zakon predviđa. Ako sledimo definiciju Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela po kojoj se pod imovinom smatra dobro svake vrste, moramo najpre poći od samog pojma dobra ili stvari. U građanskom smislu stvar (*res*) je deo materijalne prirode koji se nalazi u ljudskoj vlasti i na kojem postoji pravo svojine ili neko drugo stvarno pravo.¹³ Stav koji iznosi Ilić¹⁴ pri tumačenju ove zakonske odredbe glasi „da je reč o shvatanju imovine kao skupa dobara koja pripadaju određenom licu“ i da je „neophodno da takvo dobro bude objekat imovinskih građanskih prava, tj. da je reč o nekom apsolutnom pravu ili potraživanju koje se neposredno odnosi na izvesnu sumu novca, na činjenje ili nečinjenje koje se može novčano izraziti.“ Podela na materijalna i nematerijalna dobra koju zakonodavac upotrebljava je podela za koju ne postoji pravna definicija u našoj teoriji, pa smatramo nepoželjnim korišćenje neodređenih termina pri definisanju pojmova u Zakonu. Ipak, imajući u vidu da je navedena definicija doslovno preuzeta iz međunarodne konvencije,¹⁵ jasno je zašto je ova podela bila izbor našeg zakonodavca. Definicija imovine obuhvata kako dobra koja se nalaze na teritoriji Republike Srbije tako i dobra koja se nalaze van teritorije zemlje, dakle u inostranstvu. Ukoliko se kao predmet oduzimanja pojave dobra u inostranstvu, njihovo oduzimanje je moguće, jer je dejstvo odluke usmereno na vlasnika i njegovu imovinu gde god da se ona nalazi, s tim da se za dobra koja se nalaze u inostranstvu primenjuju posebne odredbe koje regulišu pitanja međunarodnopravne pomoći (o čemu ćemo posebno govoriti).

---

¹³ Stanković, O., Orlić, M., Stvarno pravo, Beograd, 1999., str. 6.

¹⁴ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., Komentar Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, OEBS, Beograd, 2009., str. 50.

¹⁵ Videti član 2. pod d) Konvencije UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala („Sl.list SRJ- Međunarodni ugovori“ br. 6/2001) kojom se definiše pojam imovine.

Dalje, podela stvari na pokretne i nepokretne jeste uobičajena za naše pravo i uopšte značajna za primenu Zakona, sa aspekta različitog pristupa u odnosu na njih u fazi finansijske istrage o imovini lica za koju se sumnja da ima kriminalno poreklo, kao i u fazi upravljanja imovinom. Pokretne stvari su one stvari koje se mogu premeštati sa jednog mesta na drugo mesto bez oštećenja njihove suštine. Nepokretne stvari su one koje se ne mogu premeštati s jednog mesta na drugo bez oštećenja njihove suštine i to su: zgrade, stanovi kao posebni delovi zgrade, poslovne prostorije kao posebni delovi zgrade i zemljišta (građevinska, poljoprivredna i šumska, odnosno šume).¹⁶ U postupak oduzimanja imovine jednako ulaze i pokretne i nepokretne stvari, ali se prilikom postupka njihovog faktičkog oduzimanja kao i upravljanja mogu primetiti određene razlike u postupanju, uslovljene razlikama koje između ovih dobara postoje.

Procenjive su one stvari čija je vrednost uporediva sa drugim stvarima koje se nalaze u prometu i koje kao takve imaju prometnu, upotrebnu tj. novčanu vrednost. Neprocnjive su one stvari koje nemaju prometnu vrednost i njihova se vrednost ne može odrediti upoređivanjem drugih stvari u prometu. One kao takve nemaju tržišnu vrednost, ali mogu imati afekcionu vrednost. Nije jasna sadržina izraza “procenjivo ili neprocenjivo velike vrednosti“ tj. da li je u pitanju podela stvari na procenjive i neprocenjive i ograničenje samo na stvari velike vrednosti ili je zakonodavac samo napravio jezičku grešku. Ilić¹⁷ ocenjuje da „iako zakonska odredba to propisuje, nebitno je da li je velike vrednosti (posredi je redakcijska greška)“. Kod postupka oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela videćemo, ne postoji vrednosni limit imovine koja se oduzima, ako posmatramo vrednost pojedinačne stvari koja se oduzima. Bitno je da se radi o osnovama sumnje da vlasnik poseduje znatnu imovinu, ali se ne vrši dalja podela dobara koja će biti predmet oduzimanja ni po jednom kriterijumu, pa ni po vrednosnom. Jedini vrednosni limiti prisutni su kod primene Zakona, te je njegova primena dozvoljena samo ukoliko stečena imovinska vrednost ili vrednost predmeta prevazilazi zakonom određene iznose. Pitanje svrsishodnosti oduzimanja imovine u postupku koji se vodi prema odredbama Zakona, koja ima malu ili neznatnu vrednost zaslužuje pažnju, ali ovde zakonodavac, prema našem mišljenju, nije imao nameru da izvrši vrednovanje stvari prema vrednosti, te se radi samo o jezičkoj nepravilnosti. Ukupna imovina koja se oduzima mora biti znatna da bi se uopšte vodio postupak oduzimanja, ali stvari koje se oduzimaju kao deo imovinske mase, nisu limitirane u pogledu

---

¹⁶ Stanković, O., Orlić, M., Stvarno pravo, Beograd, 1999., str. 6.

¹⁷ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 50.

njihove vrednosti. Zakon/2013 unosi značajnu novinu u pogledu vrednosnog limita ukupne imovine koja se oduzima (o visini limita imovine koja se oduzima govorićemo u delu rada u kome detaljnije analiziramo odredbe Zakona), ali se taj limit (koji prema Zakonu iznosi milion i petsto hiljada dinara) ne odnosi na vrednost individualno određene stavari, nego na procenu ukupne vrednosti imovine koja je nezakonito stečena.

Pod pojmom imovine obuhvaćene su i isprave u bilo kojoj formi, a kojima se dokazuje pravo ili interes na nekom dobru. Po stavu zakonodavca, u obzir mogu doći bilo koje isprave kojima se dokazuje pravo vlasnika na određenom dobru ili njegov interes u odnosu na to dobro. Forma isprave nije bitna, te u obzir dolaze i javne i privatne isprave među kojima su ugovori, hartije od vrednosti itd.

Pod imovinom koja se može oduzeti smatra se i bilo koji prihod ili druga korist koja je ostvarena, neposredno ili posredno iz krivičnog dela, kao i dobro u koje je ona pretvorena ili sa kojom je pomešana. Oduzima se svaka vrsta imovinske koristi koja je nastala izvršenjem krivičnog dela. Tu spadaju novac, predmeti od vrednosti, kao i svaka druga imovinska korist koja je pribavljena krivičnim delom, zapravo kako ističe Marjanović¹⁸ „svaki imovinski efekat koji znači protivpravan dobitak za učinioca“. Radi se o svojevrsnom utvrđivanju imovinskog viška koji je nastao izvršenjem krivičnog dela. Ako dobit posmatramo kao pozitivnu razliku između onoga što smo uložili i što smo dobili, imovinska dobit jeste pozitivni prihod u imovini njenog vlasnika kojim se njegova dotadašnja imovina uvećava za visinu ostvarenog prihoda. Ako govorimo o imovinskoj koristi koja je proistekla iz krivičnog dela, pod njom podrazumevamo celokupan prihod koji je vlasnik ostvario, neposredno ili posredno, izvršenjem krivičnog dela. Neposredna je ona dobit koja direktno proističe iz konkretnog krivičnog dela, dok posrednom dobiti možemo smatrati dobit koja ne nastaje direktno kao posledica krivičnog dela, ali je nastala u vezi sa njegovim izvršenjem. Imovinu koja se može oduzeti čine i ona dobra koja su nastala pretvaranjem ili mešanjem protivpravno stečenog imovinskog dobra, sa onim dobrima koja to nisu, ali koja ovim transformacijama to postaju.

Prilikom utvrđivanja imovinske koristi koju treba oduzeti od učinioca krivičnog dela javlja se problem načina njegovog utvrđivanja (koje troškove treba priznati učiniocu, kako postupati ako se predmet koji predstavlja imovinsku korist ne može više oduzeti od učinioca

---

¹⁸ Marjanović, Đ., Predavanja po krivično pravo, Skoplje 1980., str. 449., prema Vrekić. D., Mera oduzimanja imovinske koristi u krivičnom pravu, Pravo, Beograd., str. 16.

ili je otuđen itd.), a na sudiji je ovaj nimalo lak zadatak utvrđivanja visine imovinske koristi koja je ostvarena. Sudija tom prilikom ne ispituje vrednost imovine koju lice u trenutku utvrđivanja ima, nego sam izvodi zaključak prema okolnostima slučaja koji su deo krivičnog postupka koji se protiv lica vodi, o tome kolika je vrednost ostvarene imovinske koristi. Tom prilikom sudija se rukovodi isključivo okolnostima koje proizilaze iz konkretnog krivičnog dela za koje je učinilac osuđen i u odnosu na to krivično delo izriče se visina imovinske koristi koja je ostvarena i koja predstavlja imovinski višak u imovini okrivljenog. Sudija nema ovlašćenje da ispituje da li okrivljeni ima još neki imovinski višak osim onog koji je utvrđen za određeno krivično delo, bez obzira na očiglednost njegovog porekla. Upravo radi toga javlja se potreba za uvođenjem posebne mere krivičnog prava, mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, jer se njome omogućava širi zahvat u imovinu lica koji je njen imalac od mera koje smo do sada imali, obuhvatajući tako i onu imovinu za koju se ne može utvrditi da proističe iz krivičnog dela.

Pojam imovinske koristi ima potpuno drugačiju sadržinu od pojma imovine. Po našem mišljenju, odnos između ova dva pojma bi se mogao slikovito objasniti na sledećem primeru. Ako bismo imovinu jednog lica prikazali kao korpu koja je ispunjena određenim imovinskim dobrima koja su vidljiva i vrednosno iskaziva, imovinsku korist bi mogli posmatrati kao deo celokupne imovinske mase koja je nastala bilo oplođivanjem postojeće imovinske celine, bilo unosom novih imovinskih dobara. Pošto govorimo o nezakonito stečenoj imovinskoj koristi, kao takva ona zapravo čini samo fiktivno uvećavanje imovine lica koju je nezakonito steklo i mora se odvojiti od one imovinske mase koja je imovina njenog vlasnika. Na pitanje koja je od ove dve imovinske mase šira, nema jedinstvenog odgovora. Nekada imovinska korist, a koja nije uvek deo stvarnog realnog dela imovine (jer se imovinska korist mora računovodstveno izraziti zbog toga što ona retko ostaje neokrnjena kao deo imovine vlasnika) može i premašiti vrednost imovine njenog vlasnika. Krivični Zakonik ne daje definiciju pojma imovinske koristi u delu u kome se daje značenje pojedinih izraza koji su korišćeni u njemu ali se u iznalaženju pojma imovinske koristi možemo poslužiti definicijom koju je dao prethodno važeći Krivični Zakonik Republike Hrvatske. Prema ovom zakonu¹⁹ „imovinska korist je svako uvećanje ili sprečavanje umanjenja imovine bez obzira da li je ona materijalna ili nematerijalna, pokretna ili nepokretna, ili se radi o ispravi u bilo kojem obliku koja dokazuje pravo ili interes nad imovinom koja je direktno ili indirektno ostvarena krivičnim

---

¹⁹ Član 89. stav 37. Kaznenog zakonika Hrvatske (NN 110/97, 129/2000, 51/2001, 111/2003, 105/2004, 84/2005, 71/2006, 110/2007, 152/2008).

delom“. Šta će sve ulaziti u imovinu koja će biti podobna da bude predmet postupka oduzimanja u konkretnom pokazaće praksa. Kako ističe Perin²⁰ kada govori o relativnom značenju određenih pojmovnih obeležja u Zakonu o ispitivanju porekla imovine koji je važio u vreme SFRJ «praksa će doprineti da se o značenju pojedinih pojmova utvrde izvesni standardi, polazeći od shvatanja sredine s jedne strane i nameni i upotrebnoj vrednosti odnosnih stvari sa druge strane».U skladu sa tim stavom, svi elementi pojma imovine koji je dat u Zakonu, dobiće svoje razjašnjenje kroz konkretnu primenu Zakona.

1.2. Termin “oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela”

Konfiskacija imovine jeste krovni termin za sve modalitete oduzimanja imovine kriminalnog porekla ali upotreba različitih termina za pojedine njene modalitete može stvoriti zabunu i uzrokovati mešanje različitih pojmova vezanih za ovu problematiku. Važno je obrazložiti odabir termina vezanih za oduzimanje imovine u radu, kako bismo isključili mogućnost terminološke zabune. Termin oduzimanja imovine stečene krivičnim delom, koji je upotrebljen i u naslovu disertacije, jeste termin koji smatramo najadekvatnijim za predstavljanje sistema mera kojima se nastoji obuhvatiti imovina koja je sticana krivičnim delima, bilo da je za njihovo izvršenje suđeno izvršiocima ili ne. Taj termin smatramo najadekvatnijim i najpreciznijim za predstavljanje mera koje postoje u pozitivnom zakonodavstvu, a koje su usmerene na oduzimanje imovine kriminalnog porekla. Konfiskaciju imovine smatramo krovnim terminom za sve vidove oduzimanja imovine ali izbegavamo njegovu upotrebu zbog toga što se ovaj naziv pretežno vezuje za kaznu koja je bila deo sistema krivičnih sankcija naše zemlje. Izraze «stečene kriminalom» ili «kriminalnom delatnošću» smatramo takođe adekvatnim jer oni ukazuju na činjenicu da je predmet našeg izučavanja celokupna imovina koja ima kriminalno poreklo, a ne samo ona koja je vezana za konkretno krivično delo. S druge strane, u radu ćemo često upotrebljavati zakonski termin “oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela” kako bismo označili baš takav način oduzimanja koji je uveden po prvi put u našem pravu Zakonom i koji se odnosi na novu meru. Ipak, ovaj termin smatramo neadekvatnim iz više razloga koje ćemo u narednim redovima izložiti.

---

²⁰ Perin, M., «Prikaz Zakona o ispitivanju porekla imovine», Glasnik Advokatske komore Vojvodine, br.1/2, 1973., str. 63.

Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela ako bismo bili jezički dosledni odnosilo bi se na oduzimanje imovine čije poreklo bi bilo utvrđivano u odnosu na konkretno krivično delo, a što u stvari nije predmet regulisanja Zakona. Takvo oduzimanje bi trebalo biti sprovedeno na osnovu već postojećih mera krivičnog prava u redovnom krivičnom postupku. Jezička doslednost tako bi nas odvela na pogrešan put, jer predmet regulisanja Zakona koji koristi ovaj termin u svom naslovu, je potpuno drugačiji. Iz tog razloga, analiziraćemo suštinska obeležja upotrebljenog izraza kako bismo došli do njegovog pravog značenja. Polazeći od svake reči ovog zakonskog izraza, treba najpre istaći činjenicu da zakonodavac opravdano upotrebljava termin "imovina", a ne "imovinska korist". Poistovećivanje ova dva pojma kada govorimo o dve posebne mere krivičnog prava, meri oduzimanja imovinske koristi i meri oduzimanja imovine, je prisutno u velikom obimu. U članu 3. Zakona/2013, zakonodavac je odredio sadržinu pojma imovine koji se koristi u primeni ovog zakona; dakle, imovina u tom zakonu nema značenje opšteg pojma imovine usvojenog u građanskom pravu, već ima svoje autonomno značenje, koje se koristi za potrebe primene Zakona. Međutim, bez obzira na to šta je sve obuhvaćeno pojmom imovinskih dobara koja se mogu oduzeti, veoma je bitno napraviti razliku u odnosu na već postojeću meru oduzimanja imovinske koristi. Ovakav potez zakonodavca smatramo ispravnim, jer je on tumačenjem pojma imovine s jedne strane, obezbedio pravnu sigurnost u pogledu toga koje se sve vrednosti mogu oduzeti, a sa druge strane je, upotrebom drugog naziva mere, obezbedio jasnije razlikovanje dve krivičnopravne mere, koje iako su slične, nisu istovetne. Pojedini domaći autori meru oduzimanja imovine nazivaju "proširenim oduzimanjem imovinske koristi", a mnogi čak upotrebljavaju na jednom mestu termin oduzimanje imovine, a na drugom oduzimanje imovinske koristi, označavajući isti pojam. Iako samo po sebi suštinski to nije pogrešno, jer se oduzimaju iste vrste dobara u oba slučaja, različit je postupak i širina zahvata u imovinu koja se oduzima. Smatramo da bi bilo pravilnije koristiti pojam imovinske koristi onda kada govorimo o meri propisanoj članovima 91. i 92. KZ-a, a pojam oduzimanja imovine onda kada govorimo o imovini koja se oduzima po odredbama Zakona. Drugačije je u onim pravnim sistemima poput npr. pravnog sistema Hrvatske, gde se bez obzira na to što je donet poseban zakon u ovoj oblasti i dalje govori o meri oduzimanja imovinske koristi, samo proširene primene, te se u tom sistemu sa pravom i dalje koristi termin oduzimanja imovinske koristi.

Dalje, doslovnom primenom jezičkog tumačenja, dolazimo do sasvim drugačijeg zaključka o suštini mere o kojoj govorimo. Kada kažemo da je imovina proistekla iz krivičnog

dela, radi se o imovini koja je stečena izvršenjem konkretnog krivičnog dela za koje se okrivljenom sudi. Međutim, upravo mera oduzimanja imovinske koristi ima za zadatak da liši okrivljenog dobara koja su dokazano stečena izvršenjem konkretnog krivičnog dela. Kod mere oduzimanja imovine radi se o jednom dosta širem konceptu. Ova mera se ne primenjuje na imovinu čije kriminalno poreklo je utvrđeno u krivičnom postupku koji se vodio (ta imovina bi trebala biti oduzeta primenom već postojećih mera krivičnog prava) nego na imovinu za koju okrivljeni ne može dokazati da je zakonito pribavljena, a za koju se pretpostavlja da potiče od kriminalne aktivnosti. Dakle, radi se o imovini čije poreklo nije utvrđeno u krivičnoj presudi, nego za koju postoji pretpostavka o kriminalnom poreklu. Kako ističe Trešnjev,²¹ “pošto je ceo postupak koncipiran tako da se pokazuje postojanje očigledne nesrazmere između zakonitih prihoda i imovine učinioca, možemo zaključiti da se zakonom propisuje oduzimanje imovine koja ne predstavlja konkretnu imovinsku korist pribavljenu krivičnim delom za koje se sudi.” Čak i ukoliko bismo govorili u množini pa upotrebili izraz “izvršenjem krivičnih dela”, ne bismo bili precizni, jer se radi o krivičnim delima koja jesu izvršena, ali nisu dokazana i o njima se ne vodi postupak, već se samo pretpostavlja njihovo kriminalno poreklo. Zato smatramo da je za potrebe primene Zakona najadekvatnije upotrebiti termin “oduzimanje imovine proistekle iz kriminalnih aktivnosti” ili “oduzimanje imovine kriminalnog porekla”. Stojanović²² takođe ističe da treba primetiti da je važeći zakonski termin neadekvatan, „jer imajući u vidu uslove za oduzimanje imovine (kao i šta se smatra imovinom proisteklom iz krivičnog dela), na osnovu njega može biti oduzeta imovina koja ne mora imati nikakve veze sa učinjenim delom“. Koristeći izraz “proističe iz krivičnog dela“ ukazujemo na direktnu vezu između imovine i konkretnog krivičnog dela, iako se u postupku oduzimanja imovine sud vezuje za postojanje krivice okrivljenog za određena krivična dela, ali ne i za imovinu za koju se tom prilikom utvrdilo da je proistekla iz krivičnog dela. Ukoliko bismo formulaciju „imovina proistekla iz krivičnog dela“ zamenili sa „imovina sticana vršenjem krivičnih dela“ možda bismo bili ipak za nijansu bliži pravom smislu oduzimanja, jer bi ovaj termin ukazivao na duži period u kome je ovakva imovina sticana, pošto taj duži period upravo i predstavlja jedan od uslova za definisanje neke organizacije kao kriminalne.

Jasnije određenje naziva zakona i osnovnih termina sadržanih u njemu korisno je iz razloga što ono doprinosi razumevanju suštinskih karakteristika mere kojom se bavimo.

---

²¹ Trešnjev, A., „O radnoj verziji Nacrta Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela“, Revija za bezbednost, 7/2008, str. 20.

²² Stojanović, Z., Krivično pravo opšti deo, Pravna knjiga Beograd, Beograd, 2011., str. 36.

Adekvatan odabir zakonske terminologije može biti samo prednost i može doprineti ispravnijem shvatanju mere oduzimanja imovine. Mi ćemo se u radu koristiti zakonskim terminom “imovina proistekla iz krivičnog dela” u onim delovima rada gde ćemo govoriti o oduzimanju imovine kao pozitivnopravnoj meri krivičnog prava, kako bismo bili što jasniji u izlaganju. Kada budemo koristili termin oduzimanja imovine uopšteno, koristićemo termin oduzimanje imovine stečene krivičnim delom, kriminalom ili kriminalnim delatnostima, jer ga smatramo ispravnijim, preciznijim i nadamo se da će u nekim narednim izmenama zakona, ovaj termin i biti usvojen²³.

1.3. Pravo svojine na imovini koja se oduzima

Kada se govori o imovini koja ima kriminalno poreklo, bez obzira na različite načine na koje se ona može steći, neretko se ne ulazeći u problematiku načina sticanja, upotrebljava termin vlasništva nad takvom imovinom. Tako se na primer kod oduzimanja imovine koja je proistekla iz krivičnog dela Zakonom predviđa termin “vlasnik” kako bi se označilo lice od koga se imovina oduzima. Ako bismo taj termin preneli na područje građanskog prava, možemo postaviti pitanje da li se imovina koja je stečena krivičnim delom može smatrati vlasništvom njenog imaoca, tj. da li je vlasnik kome se oduzima imovina s obzirom na njeno nezakonito poreklo, stekao pravo svojine, odnosno trajno vlasništvo nad ovakvom imovinom? Bez velike dileme, opravdano bismo mogli reći da se u ovim slučajevima radi o nezakonitim držaocima stvari koji su, ukoliko dođe do ostvarenja principa da se niko ne može obogatiti na tuđ račun, primenom mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, nezakonitu imovinu imali u posedu samo do trenutka konačnog zadovoljenja pravde i vraćanja imovine u svojinu pravih vlasnika ili što je češće slučaj, države. Dalje se može postaviti pitanje da li pravni poslovi koji su sklapani, naročito ako govorimo o zakonom zabranjenim i kažnjivim radnjama, mogu biti važeći sa stanovišta obligacionog prava i da li se takvim pravnim poslovima mogu steći određena prava, pre svih pravo svojine? Nesumnjivo je da ne može doći do sticanja prava svojine nad imovinom do koje se došlo izvršenjem krivičnog dela i da državina koja je u ovom slučaju nezakonita, nesavesna i manljiva ne daje prava na zaštitu njenom imaocu. Ipak, s obzirom na specifičnost posebnog postupka u kojem se ne pružaju

---

²³ Prvobitna Radna verzija Zakona/2013 nosila je naziv „Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz kriminalne aktivnosti“, ali ovakav naziv nije prihvaćen, te usvajanjem Zakona/2013 ostalo se pri ranijoj zakonskoj formulaciji.

dokazi da određena imovina proističe iz konkretnog krivičnog dela, nego se na osnovu pretpostavke o kriminalnom poreklu imovine vrši njeno oduzimanje, kao i na činjenicu da mnoga imovinska dobra koja ulaze u imovinsku masu koja će se u posebnom postupku oduzeti mogu imati pravnovaljan osnov sticanja ali su stečena na bazi imovinskih dobara koja imaju nezakonito poreklo, odgovori na ova pitanja mogu biti različita u zavisnosti od toga koliko se duboko uđe u problematiku svojinskih pitanja.

Naime, kada je reč o imovini za koju je nakon sprovedenog krivičnog postupka nesumnjivo utvrđeno da proističe iz krivičnog dela i koju je kao takvu prisvojio učinilac krivičnog dela, dileme o pitanju prava svojine nad takvom imovinom apsolutno ne postoje. Sa druge strane, u posebnom postupku ne utvrđuje se veza između krivičnog dela i imovine koja je predmet oduzimanja, niti se u njemu utvrđuje precizno kako je imovina koja je predmet postupka stečena. Dokazi o njenom poreklu se traže, ali u nedostatku dokaza primenjuje se pravilo o pretpostavci njenog nezakonitog odnosno kriminalnog porekla. Za donošenje sudske odluke u posebnom postupku nije neophodno doći do istine o izvoru sticanja imovine i zato ovde, iako će u većini slučajeva situacija biti ista kao i kod imovine koja direktno proizilazi iz krivičnog dela, za dileme i podeljena mišljenja postoji više opravdanja. Naime, pošto se u posebnom postupku nekada ne ulazi u detaljnu analizu porekla imovinskih dobara koja će biti predmet oduzimanja, u praksi može doći do situacije da se kao predmet oduzimanja pojavi i ono imovinsko dobro čije poreklo jeste zakonito ali nisu pruženi dokazi o tome, a postoje mnogi razlozi zbog kojih je nekada teško pribaviti te dokaze. U tim situacijama imali bismo slučaj da se zaista radi o oduzimanju imovine ili stvari kao dela imovine koju je njen imalac stekao i nad kojom ima pravo svojine. To čini raspravu o ugrožavanju prava svojine oduzimanjem imovine uvek otvorenom. Ipak, nijedna krivična sankcija ili mera ne može ostvariti ideal potpune pravde, pa ni mera oduzimanja imovine. U posebnom postupku radi se o imovini velikih razmera, a ne pojedinim predmetima manje vrednosti, pa se uvek podrazumeva da izvor sticanja mora postojati ako je sticanje zakonito. O tome da li je zadiranje u pravo ovakve «svojine» dopustivo ili ne, govorićemo u delu u kojem ćemo se baviti osnovnim pravima čoveka i njihovom kolizijom sa odredbama posebnog Zakona. I pored ovih nedoumica, zakonodavac dosledno koristi termin vlasnik, po našem mišljenju iz razloga zato što ne pridaje važnost problemima koje može stvoriti neadekvatnost termina koji se upotrebljavaju. Ukoliko se on i dalje bude koristio smatramo da je poželjno u objašnjenjima pojmova upotrebljenih u zakonu otkloniti sumnju o pitanju svojine nad imovinom koja je predmet postupka.

Sledeća dilema koja postoji jeste pitanje preobražaja izvorno nezakonito stečene svojine nad stvari u novac, s obzirom na to da je neretko novac predmet oduzimanja. Kada je reč o nepokretnostima lakše je ući u trag njihovom sticanju. Kod pokretnih stvari, naročito kod novca imaćemo čestu situaciju da se recimo stekne novac izvršenjem krivičnog dela, a da imalac dalje za novac kupi određenu stvar na zakonit način. U tom slučaju je došlo do zakonitog sticanja stvari i zakonitog vlasništva, ali je svojina nad takvom stvari stečena novcem koji je nezakonito stečen. U tom slučaju imaćemo vlasnika određene stvari koji ima potrebne dokaze da je stekao pravo svojine nad stvari i tu se svojinska pitanja iscrpljuju. Ipak dalje, u postupku oduzimanja imovine, ide se korak dalje, potrebno je pružiti dokaze o izvoru stečenog novca na osnovu kojeg se stiče svojina. Ukoliko se poreklo novca ne zasniva na pravno valjanom osnovu, smatra se da je takav novac nezakonitog porekla i stvaraju se uslovi za njegovo oduzimanje. Dalje javlja se pitanje o mogućnostima sticanja svojine od nevlasnika. Ovo pitanje kod postupka oduzimanja imovine nema veći značaj jer se savesnim sticaocima (što je uslov za ovaj vid sticanja) imovina koja proističe od izvršenja krivičnog dela neće oduzimati. Treća lica su zaštićena u postupku oduzimanja, najpre pravilima građanskog prava, gde ispunjenjem potrebnih uslova mogu steći svojinu od nevlasnika, a zatim i pravilima posebnog postupka, gde su im pružene sve garantije da ukoliko imaju dokaze o sticanju, njihova imovina neće biti predmet oduzimanja.

Još jedno u nizu pitanja koja se mogu postaviti kod teme vlasništva nad imovinom koja je predmet oduzimanja u posebnom postupku jeste pitanje nejednakosti u primeni mere, zbog činjenice da se oduzima imovina koja ima kriminalno poreklo samo ako je utvrđena vrednost nezakonito stečenih prihoda veća od vrednosti koja je predviđena u Zakonu. Tako ćemo imati situaciju da se jednom okrivljenom imovina, iako ima nezakonito poreklo, neće oduzeti jer ne prelazi Zakonom određenu vrednost, dok će se drugom okrivljenom ona oduzeti. Gledano sa moralnog stanovišta, problem ove nejednakosti u primeni nije ozbiljan, jer postoje opravdavajući razlozi za ovakvo postupanje, a koji su u poređenju sa problemima koje ovakvo rešenje izaziva, od pretežnijeg interesa. Naime, ovde je nejednakost u postupanju samo naizgled prisutna. Prema redovnom toku stvari imovina kriminalnog porekla koja nema veliku vrednost oduzeće se drugim sredstvima koje stoje na raspolaganju organima vlasti. U posebnom postupku radi se o imovini velikih razmera i njena primena i jeste opravdana samo u slučajevima kriminalnog profita velike vrednosti. U praksi može doći do toga da se nejednaka primena dogodi zbog razlike u minimalnom iznosu vrednosti imovine koja je predmet posebnog postupka, a naročito zbog činjenice da je pregledom sudske prakse u

primeni posebne mere prema našim istraživanjima uočeno da nisu retki slučajevi koji su vođeni zbog imovine koja je ispod (prema starom Zakonu) i vrlo malo iznad predviđene visine vrednosti. Ipak, iako naizgled deluje nepravično da se jednom neovlašćenom držaocu imovina oduzme, a drugom ne, ta nepravičnost je samo naizgled prisutna jer se radi samo o različitim merama koje se primenjuju prema različitim okrivljenima. Za okrivljene koji nemaju «vidljivu» nesrazmeru u imovini, a dokazano su imaoi nezakonito stečene imovine, iako je reč o imovini manjeg obima, postoje druge mere kojima se ovakvo bogaćenje nastoji sprečiti. Ta sredstva su već dugo prisutna u krivičnom pravu, jedino obeshrabruje na uspešnost njihova slaba primena.

Pravo na imovinu je Ustavom²⁴ zagarantovano pravo, a vlasniku se jamči pravo na mirno uživanje svojine i drugih imovinskih prava stečenih na osnovu zakona. Međutim, mi ovde govorimo o imovini koja je stečena izvršenjem krivičnih dela, imovini koja nije mogla dati vlasnička prava njenom sticaocu, jer ona nije stečena na način koji bi licu koje se sada nalazi u njenom posedu, obezbedilo pravo svojine. Govorimo o “vlasniku” koji nije pravi vlasnik stvari nego samo njen neovlašćeni držalac. Ako tako posmatramo stvari onda se kod primene mere oduzimanja imovine ne bi moglo ni postavljati pitanje ugroženosti prava na mirno uživanje imovine. Međutim, takvo polazište može biti validno za pitanje prava svojine na imovini koja proističe direktno iz konkretnog krivičnog dela, jer u tom slučaju nedvosmisleno nije došlo do prava na imovinu, što biva potvrđeno zakonito sprovedenim krivičnim postupkom. Kod oduzimanja imovine posebnom merom ovo pitanje se zaoštrava jer iako se potvrđuje pretpostavka o nezakonitom poreklu imovine, iznalaženje odgovora o svojinskim pitanjima na imovini, neće biti predmet posebnog postupka, pa se i pitanje o ugrožavanju prava svojine na imovini može sa razlogom postaviti. Ipak, kod analize propisa o oduzimanju imovine i njihove konfrontacije sa osnovnim ljudskim pravom na mirno uživanje imovine, ne ide se dublje u analizu svojinskih pitanja, niti se o tim temama raspravlja. Diskusija se svodi na ispitivanje adekvatnosti postojeće zakonske regulative u primeni posebne mere i njihove usklađenosti sa osnovnim ljudskim pravima u načelu. Rasprava obuhvata problematiku zadiranja u pravo svojine primenom posebnih propisa koji su drugačiji od klasičnih i njome se ne zalazi dublje u pitanje da li se u konkretnom slučaju radi o pitanju svojine ili pitanju državnine nad imovinom, jer se ona ne smatraju bitnim za propise krivičnopravne nauke.

---

²⁴ Čl. 58. Ustava Republike Srbije («Sl.glasnik RS», br. 98/2006).

Član 3. Zakona/2013 predviđa jasno značenje termina „vlasnik“, značenje koje je dato samo u svrhu primene odredaba posebnog Zakona, ali i pored toga što se termin koristi samo za potrebe primene Zakona, on nije adekvatan. Prema navedenom članu Zakona/2013 vlasnikom se smatra okrivljeni, okrivljeni saradnik, ostavilac, pravni sledbenik ili treće lice. Iz izložene definicije primećujemo da nam objašnjenje termina od strane zakonodavca ne pruža kvalitativni opis pojma vlasnik, nego se samo nabrajaju subjekti protiv kojih se postupak oduzimanja imovine može voditi. Da bismo mogli razumeti neadekvatnost upotrebe termina “vlasnik” kada govorimo o licu čija se imovina oduzima, moramo najpre izneti osnovna razmatranja o pojmovima građanskog prava koji su važni za shvatanje pitanja vlasničkih prava.

Kako navodi Proudhon,²⁵ „postojanje vlasništva zavisi od verodostojnosti njegovog porekla“. Posed ili državina (*possessio*) je faktička vlast nekog pravnog subjekta nad nekom stvari na koji faktički odnos pravni poredak nadovezuje određene pravne efekte, bez obzira da li konkretni posednik ima ili nema pravno ovlašćenje posedovati tu stvar.²⁶ Kako Vizner²⁷ ističe „vrlo je bitno ne mešati pojmove poseda i vlasništva, jer iako se u većini slučajeva posed i vlasništvo na nekoj stvari istovremeno poklapaju, pa posedniku stvari ona pripada kao i njenom vlasniku, postoje i oni slučajevi gde posednik drži stvar u svojoj faktičkoj vlasti bez ikakvog pravnog osnova“. Upravo ovaj slučaj državine bez ikakvog pravnog osnova imamo u slučaju sticanja imovine na osnovu kriminalnih aktivnosti njenog imaooca. Pravo svojine je s druge strane, apsolutno pravo, neograničeno, po svojoj strukturi veoma složeno i uživa ustavnu zaštitu. Pravo svojine je najšire u granicama zakona, pravo držanja, korišćenja i raspolaganja jednom stvari, koje se može isticati prema svim trećim licima.²⁸

Imovina koja je proistekla iz krivičnog dela ne daje mogućnost licu koje je stiče da ostvari pravo svojine nad njom, jer je reč o sticanju koje se zasniva na pravnom poslu koji je protivan zakonu, tako da se ovde radi o pravu državine i to neovlašćene. Zbog toga se ne može raditi o vlasniku imovine nego o neovlašćenom držaocu imovine. On ne samo da nema pravo svojine, već se ovde radi o državini koja je nezakonita, nesavesna i manljiva. Kako

---

²⁵ Proudhon, P.J., Što je vlasništvo i drugi spisi?, Zagreb, 1982., str. 22.

²⁶ Vizner, B., Građansko pravo u teoriji i praksi, Rijeka, 1969., str. 19.

²⁷ Vizner, B., op.cit., str. 19.

²⁸ Stanković, O., Orlić, M., Stvarno pravo, Beograd, 1999., str. 56.

ističe Valtazar Bogišić u čl. 818. Opšteg imovinskog zakonika²⁹ «Samovoljnom nazivlje zakon onu državu koja je dobivena nasiljem, krišom ili kakvim prijevarnim uzećem ili zadržajem. To su najteži nedostaci držine, te zakon, koji u opšte štiti svaku državu, otkazuje zaštitu onoj koja je imala svoj postanak samovoljnim djelom». Imovina koja dospeva u posed određenog lica u slučaju bavljenja kriminalom biva prenesena na osnovu nezakonitih pravnih poslova, pa se uz ovo pitanje može postaviti i pitanje valjanosti ili ništavosti pravnih poslova koji za predmet imaju takvu imovinu. Šta više, ceo postupak oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela se i vodi sa ciljem dokazivanja kriminalnog porekla određene imovine, a odluka o oduzimanju se i donosi zbog nedostatka dokaza kojim bi držalac dokazao svoje vlasništvo nad njom.

Upravo zato smatramo da bi (iako se termin „vlasnik“ u svakodnevnom govoru mahom koristi za označavanje lica koji poseduje određenu imovinu, a takvim se smatra i okrivljeni dok se suprotno ne dokaže) bilo daleko ispravnije umesto termina „vlasnik“ koristiti termin „imalac“, „držalac“ ili „posednik“ imovine, naročito ako uzmemo u obzir cilj koji se želi postići Zakonom, a to je da se nezakoniti sticaoci liše takve imovine. Na taj način bi se već na početku vođenja posebnog postupka, korišćenjem odgovarajućih termina, jasno stavilo do znanja držaocima nezakonito stečene imovine da nisu nikada ni bili vlasnici imovine koja je predmet postupka ukoliko se o njoj donese presuda kojom se njeno poreklo označava kao kriminalno. Ako bi takva označenja, stvorila opet nove diskusije o njihovoj valjanosti, bilo bi značajno ukazati na oprez pri upotrebi termina vlasništva i pitanja svojine u posebnom Zakonu. Vrlo je važno istaći na sve moguće načine da kada je u pitanju imovina koja ima kriminalno poreklo, ne možemo govoriti niti o svojini, niti o vlasništvu. Ujedno, i danas je, od strane uvaženih pravnih praktičara i teoretičara u Srbiji, prisutno veliko neslaganje sa načinom na koji se vrši oduzimanje kriminalne dobiti, jer se postojeći propisi smatraju preterano represivni i slični nekadašnjoj kazni konfiskacije imovine. Upotreba odgovarajućih termina ne bi promenila ove stavove, ali bi mogla uticati na lakše prihvatanje postojanja ovakvih mera, jer je opravdanost oduzimanja imovine nesavesnom držaocu neuporedivo veća nego oduzimanje imovine vlasniku, bez obzira na razloge koji postoje za to. Pitanje upotrebe pravih termina nije od presudnog značaja za krivičnopravnu nauku ali je svako važno da uvek kada za to postoji mogućnost upotrebimo adekvatne termine, čime osiguravamo veću preciznost i manju zabunu u njihovoj primeni.

---

²⁹ Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru i izabrana djela, Podgorica, Službeni glasnik 1998., Beograd.

2. KRIMINAL KAO IZVOR BOGAĆENJA I POSEBNI PROPISI DONESENI RADI NJEGOVOG SUZBIJANJA

Bavljenje kriminalnim delatnostima, naročito onim vrstama koje kao osnovni motiv imaju sticanje imovinske dobiti, upravo su najčešći izvor nastanka imovine koja nema zakoniti osnov sticanja. Oblici ispoljavanja kriminaliteta su se stalno menjali vremenom, te je razvojem tehnike i opštim razvojem društva, došlo do pojave znatno opasnijih i komplikovanijih oblika. Po svojoj složenosti, težini, izdvajaju se posebno profesionalni oblici kriminaliteta u okviru kojih organizovani kriminalitet ima najteže posledice po vitalne interese društva i čoveka.³⁰ U zavisnosti od područja na kom se pojavljuje i društvenih prilika koje vladaju na tlu gde se razvija, ni on sam nikada nije isti, niti istog inteziteta. Ipak, postoje opšte karakteristike kojima se organizovani kriminal odlikuje i koje ga čine univerzalno izuzetno nepoželjnom pojavom u svim zemljama koje se sa njim suočavaju. Borba je stalna na obe strane, sa jedne pripadnici organizovanih kriminalnih grupa stalno unapređuju svoj ilegalni biznis, jer im pribavljeni novac i moć omogućuju korišćenje najnovijih tehničkih dostignuća, te su uvek jedan korak ispred organa gonjenja, a sa druge, sve veća bojazan od opasnosti koje potiču od organizovanog kriminala podstiče saradnju među zemljama sveta i povećava njihovu aktivnost koja je usmerena na suzbijanje ove negativne društvene pojave.

Činjenica da je za određene naročito opasne vidove kriminaliteta nedovoljna uobičajena krivičnopravna reakcija je nesporna, ali ujedno regulativa i primena posebnih odredaba za područje organizovanog i naročito teškog kriminaliteta zahteva veliku opreznost. Donošenje Zakona je usledilo baš iz potrebe da se na veoma složene oblike kriminaliteta odgovori na drugačiji način, a iz iskustava drugih zemalja, lišavanje imovine izvršioca krivičnih dela koja su obuhvaćena primenom ovog zakona pokazalo se kao najjači udar na njega i najdelotvornije sredstvo za sprečavanje nastavka kriminalne aktivnosti. O opravdanosti postojanja Zakona moći ćemo da iznesemo zaključak tek na kraju našeg istraživanja prikazanog u radu. U ovom uvodnom delu cilj nam je da predstavimo na što sažetiji način sa kakvim se problemom suočavamo, kako bismo što bolje upoznali problem koji nastojimo rešiti, a onda da sagledamo koja su sredstva najefikasnija u borbi protiv njega i

---

³⁰ Stanković, O., Orlić, M., Stvarno pravo, Beograd, 1999., str. 13.

zašto baš smatramo meru oduzimanja imovine neophodnim sredstvom u toj borbi. Postojanjem kriminala je ugrožena stabilnost i sigurnost države, njen ekonomski i društveni sistem, a u krajnjoj liniji njime se ugrožava bezbednost pojedinca kome se narušavaju neka od osnovnih prava koje mu pravni poredak priznaje, tako da je nesporna važnost mera koje su usmerene na suzbijanje kriminala.

2.1. Organizovani kriminal

S obzirom na temu kojom se bavimo u ovom radu, nećemo ulaziti suviše detaljno u pitanje pojma i sadržine organizovanog kriminaliteta, jer je to pitanje vredno zasebnog studijskog proučavanja ali svakako ne možemo, a da ne iznesemo neka opšta zapažanja u vezi sa ovom temom, zbog međuzavisnosti organizovanog kriminala i primene mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. Zapravo, oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela ispunjava svoj cilj u potpunosti samo kod onih krivičnih dela koja spadaju u teške oblike kriminaliteta, sa akcentom na ona krivična dela koja kao motiv imaju sticanje velike imovinske koristi. Mera oduzimanja imovine je usmerena na ona krivična dela koja se i izvršavaju upravo radi sticanja finansijske dobiti, ali koja spadaju u teške oblike kriminaliteta, s obzirom na način izvršenja krivičnog dela ili s obzirom na vrednost pribavljene imovinske koristi. Definisanje organizovanog kriminaliteta je izuzetno značajno, jer su posebne odredbe Zakona opravdane samo u slučajevima najtežih oblika krivičnih dela. O opravdanosti specifičnih normativnih rešenja kod posebno teških oblika kriminaliteta govorićemo u delu disertacije u kome ćemo se baviti pitanjima nužnosti specifičnih rešenja u odnosu na tradicionalna pravila krivične nauke.

Pojava kompleksnijih vidova kriminala, pre svega organizovanog kriminala, danas je jedan od aktuelnijih problema sa kojim se čovečanstvo suočilo. U kontekstu sveukupnih negativnih društvenih pojava organizovani kriminalitet zauzima posebno mesto, s obzirom na njegovu prisutnost i trend stalne ekspanzije, te tendencije da se ispoljava kroz nove pojavne oblike, s visokim stepenom organizovanosti, tajnosti i internacionalizacije, prilagođavajući se pri tome društveno-ekonomskim i političkim odnosima.³¹ Osnovne karakteristike pranja

---

³¹ Šikman, M., "Organizovani kriminalitet kao predmet naučnog istraživanja", *Defendologija: teorijsko stručni časopis za pitanja zaštite, bezbednosti, odbrane, obrazovanja, obuke i osposobljavanja*, God. 15, br. 31, 2012., str. 9.

novca ostvarenog kriminalom, što u velikoj meri obuhvata delatnost organizovanog i transnacionalnog kriminala, su njihova globalna priroda, fleksibilnost i adaptibilnost njihovih operacija, korišćenje najsavremenijih tehnoloških dostignuća i pomoć profesionalaca, ingenioznost u sprovođenju zamisli i ogromna sredstva koja su im na raspolaganju i pored toga jedna karakteristika koju ne treba prenebregnuti je stalna potreba za profitom i spremnost da se uđe u nove oblasti kriminalne delatnosti.³² Značajnim za razumevanje važnosti postojanja mere oduzimanja imovine smatramo analizu postojanja organizovanog kriminala na našem području i sistema posebno donetih normi usmerenih na suzbijanje ove pojave. S druge strane bitno je istaći sve karakteristike organizovanog kriminala kako bismo ga prepoznali i kako bismo objasnili zašto je baš mera oduzimanja imovine najopravdanija i najsvrsishodnija mera kada govorimo o ovom pojavnom obliku kriminaliteta.

Mada nema jedinstvenog shvatanja pojma organizovanog kriminala, svi njegovi poznavaoци su saglasni da nije samo reč o posebnoj vrsti krivičnih dela, već o izuzetno opasnom, svojevrsnom i kompleksnom obliku delinkventnog ponašanja koje ugrožava temelje savremene države i osnovna načela demokratskog društva.³³ Organizovani kriminal, kao najteži oblik kriminalnog delovanja, može se posmatrati kao multinacionalna industrija koja ostvaruje ogroman finansijski profit i ima smišljenu i hijerarhijski postavljenu organizaciju svojih članova. Organizovani kriminal je izuzetno teško definisati, a isto tako teško ga je prepoznati u konkretnom slučaju i dokazati, uglavnom zbog toga što se kod njega ilegalna delatnost prepliće sa drugim, potpuno legalnim delatnostima.³⁴ Ne postoji jedinstvena definicija organizovanog kriminala, jer je reč o pojmu koji protekom vremena stalno dobija neke nove karakteristike. Ipak za njega je karakteristično opisno definisanje prema kojem se navode osnovne karakteristike po kojima se on prepoznaje, neke koje moraju postojati kao obavezne da bi se radilo o organizovanom kriminalu, a druge koje najčešće prate ovu pojavu. Definicija koju daje Savet Evrope je „neka vrsta opcione definicije koja se zasniva na jedanaest kriterijuma podeljenih na obavezne i fakultativne“ te „da bi se određena kriminalna delatnost kvalifikovala kao organizovani kriminal, mora ispuniti barem šest od navedenih

---

³² Gilmore, S.V., *Prljavi novac*, Izdanje Saveta Evrope, 2004., str. 30.

³³ Grubač, M., „Organizovani kriminal u Srbiji novijeg vremena“, *Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji, od postojećeg zakonodavstva do sveobuhvatnog predloga reforme*, UNICHRI, Beograd, 2008., str. 31.

³⁴ Grubač, M., „Organizovani kriminal u Srbiji“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, God. 46, 4/2009, str. 705.

jedanaest karakteristika, i to sve četiri obavezne i još dve fakultativne”.³⁵ U obavezne kriterijume definicije organizovanog kriminala spadaju:

1. saradnja najmanje tri osobe;
2. trajanje saradnje u dužem periodu ili saradnja neodređenog trajanja;
3. da se radi o osumnjičenom ili osuđenom za izvršenje teških oblika krivičnih dela;
4. da je krivično delo izvršeno sa ciljem ostvarenja dobiti ili moći.

Fakultativni kriterijumi su:

5. postojanje konkretnog zadatka ili uloge svakog učesnika;
6. primena nekog oblika interne discipline i kontrole;
7. primena sile ili drugih sredstava pogodnih za zastrašivanje;
8. vršenja uticaja na politiku, sredstava javnog informisanja, javnu upravu, sprovođenje zakona, delovanje pravosuđa, ili privredu putem korupcije ili nekim drugim sredstvima;
9. korišćenje komercijalnih ili poslovnih struktura;
10. uključenost u pranje novca;
11. delovanje na međunarodnom nivou.³⁶

Iako jedinstvena definicija organizovanog kriminala još ne postoji ni na međunarodnom nivou, nacionalna zakonodavstva moraju precizno odrediti pojam organizovanog kriminala bar u procesnom smislu, jer ne sme biti dileme oko toga na koja se krivična dela i na koje oblike ponašanja odnosi primena pojedinih posebnih ovlašćenja primenjivih isključivo na organizovani kriminal. U nedostatku definicije na nacionalnom nivou uzimaju se odredbe člana Konvencije UNTOC³⁷ koja definiše šta je to zločinačka organizacija, teški oblik krivičnog dela i organizovana kriminalna grupa.

Definicija organizovanog kriminala u našem krivičnom zakonodavstvu, kao i posebne odredbe koje su se odnosile na njega su menjane, kao što se u poslednjoj deceniji više puta menjalo krivičnoprocesno zakonodavstvo. Ovaj pojam je čak na drugačiji način definisan u istom periodu u više različitih propisa. Takvo lutanje zakonodavca pri određenju pojma i sadržine organizovanog kriminala nije dobro rešenje, ali to je pitanje koje nećemo obrađivati

---

³⁵ Grubač, M., Pribavljanje dokaza za dela organizovanog kriminala i ustavna prava i slobode građana, Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji, od postojećeg zakonodavstva do sveobuhvatnog predloga reforme, UNICRI, Beograd, 2008., str. 275.

³⁶ Prema Izveštaju o stanju u oblasti organizovanog i privrednog kriminala u jugoistočnoj Evropi, Carpo regionalni projekat, Strazbur, 2006.

http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/organisedcrime/projects/carpo/Pctc_2006_20serbe.pdf

³⁷ Konvencija Ujedinjenih Nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala.

u ovom radu. Ono što je bitno, jeste da uočimo neke specifičnosti koje bi nas sa sigurnošću upućivale na to, da se u konkretnom slučaju radi o organizovanom kriminalu. Te odlike smo već istakli navodeći opisne definicije organizovanog kriminala, ali one se ispoljavaju različito (manje ili više su ispoljene) u zavisnosti od područja na kom deluju. Važeći propisi ne daju detaljnu definiciju organizovanog kriminala, pa prema članu 2. ZKP-a organizovani kriminal predstavlja vršenje krivičnih dela od strane organizovane kriminalne grupe ili njenih pripadnika. Krivični zakonik i Zakonik o krivičnom postupku³⁸ daju istu definiciju organizovane kriminalne grupe, a koja sadrži ključne karakteristike definicije organizovanog kriminala. Ono što je dominantno kada govorimo o organizovanom kriminalu, jeste izuzetno jaka želja i usmerenost njenih članova na ostvarivanje što većeg profita. Delovanje organizovanih kriminalnih organizacija nije vođeno ideologijom ostvarivanja političkih i nacionalnih ciljeva, sem ako takva ideologija nije u službi sticanja ekonomske moći. Novac je isključivi motiv njihovog delovanja. Unutrašnja organizacija organizovane kriminalne grupe, naročito ako govorimo o udruživanju koje postoji dugo vremena i ima veliki broj članova je hijerarhijski postavljena, vrlo precizno su podeljeni zadaci u okviru grupe i takav oblik organizacije karakteriše jaka veza između članova, jer samo izabrani postaju deo organizacije. Prema prirodi i području delovanja, udruženja organizovanog kriminala se bave sa dve vrste delatnosti: nezakonitim i zakonitim.³⁹ Ovaj dvostruki kolosek delovanja omogućuje im da novac koji nezakonitim putem steknu, uključe u legalne tokove i tako mu prikriju trag, što dodatno otežava posao onima koji nastoje ući u trag organizovanom kriminalu. Sticanjem velike ekonomske moći deo strukture organizovanog kriminala ulazi u spregu sa miljeom državne vlasti, zbog obostrane koristi koja postoji ovakvom saradnjom, te takav trend dodatno otežava borbu protiv organizovanog kriminala.

Ekspanzija organizovanog kriminala u našoj državi vezuje se za period 90-ih godina dvadesetog veka. Građanski ratovi na teritoriji bivše jugoslovenske republike, režim u državi koji je zaveden Miloševićevom vladavinom, ekonomska kriza kroz koju se prolazilo, sve to zajedno uticalo je da Srbija postane plodno tlo za procvat organizovanog kriminala. Možemo reći da je čitavu deceniju organizovani kriminal delovao bez i minimalne reakcije države na njega, šta više uz podršku države. Zato i ne čudi zašto je za tako kratko vreme (jer u doba

---

³⁸ Član 2/33 Zkp-a i član 112/35 Kz-a: «Organizovana kriminalna grupa je grupa od tri ili više lica koja postoji određeno vreme i deluje sporazumno u cilju vršenja jednog ili više krivičnih dela za koja je propisana kazna zatvora od četiri godine ili teža kazna, radi neposrednog ili posrednog sticanja finansijske ili druge koristi».

³⁹ Grubač, M., "Organizovani kriminal u Srbiji novijeg vremena", Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji, od postojećeg zakonodavstva do sveobuhvatnog predloga reforme, UNICHRI, Beograd, 2008., str. 33.

Titove vladavine o organizovanom kriminalu nije bilo govora) došlo do naglog porasta ove negativne društvene pojave. Svest o postojanju organizovanog kriminala i potrebi reagovanja na njega, pojavila se dosta kasno, a početak ozbiljnijeg obračunavanja sa kriminalom te vrste rezultirala je odmah demonstracijom moći koju su akteri ovih grupa imali, a koja je dovela do ubistva premijera Đinđića 2003. godine.⁴⁰ Premijer je za vreme obavljanja svoje dužnosti probuđenu svest o ozbiljnosti pretnje od organizovanog kriminala pretočio odmah u mere za njihovo suzbijanje, između ostalog i donošenjem seta posebnih zakona i davanjem posebnih ovlašćenja organima nadležnim za borbu protiv najtežih oblika kriminala. S obzirom na to, da je reč o pojavi koja ne poznaje državne granice i da se stalno pojavljuju novi oblici u kojima se ovaj vid kriminala ispoljava, ova tema kako stvari danas stoje, kod nas i u svetu, još dugo neće prestati da bude aktuelna.

2.2. Teški oblici kriminala

Iako se zakonodavac, propisujući koja krivična dela spadaju u ona na koja se primenjuje posebna mera nije neposredno rukovodio kriterijumom težine oblika kriminalnog delovanja, ipak definisanje teških oblika kriminaliteta smatramo važnim, jer je najveći deo krivičnih dela koja spadaju u delokrug primene Zakona, upravo iz te kategorije krivičnih dela. Načelno pitanje koje se postavlja u vezi sa mogućnostima krivičnog prava u suzbijanju teških oblika kriminaliteta jeste pitanje da li je na planu krivičnog zakonodavstva opravdano, kada je reč o najtežim oblicima kriminaliteta, pribegavati nekim specijalnim merama, odnosno da li ima opravdanja da se vrše neka odstupanja od uobičajenih načela i standarda koje važe u krivičnom pravu.⁴¹

Kako bismo odredili formalno pojam teškog oblika kriminala, odnosno koja se to krivična dela smatraju teškim, moramo poći od visine propisane kazne za određeno krivično delo. Ako bismo uzeli taj kriterijum za određenje pojma teških krivičnih dela, rezultat koji bismo dobili bio bi različit u zavisnosti od toga o kojoj državi se radi. Ako uzmemo da države

---

⁴⁰ Ubistva nosilaca ideja o uvođenju mera oduzimanja sredstava kriminalnog porekla i suočavanja sa organizovanim kriminalom nisu obeležila samo istoriju naše zemlje. Poznata su ubistva u Italiji sudije Falkonea i člana italijanskog parlamenta La Torea baš u vreme začetka ideje o uvođenju ekonomskih mera protiv kriminalnih grupa. U Irskoj je 1996. uvođenje POCA-e (akta kojim se oduzimanju kriminalom stečena sredstva) obeležilo ubistvo novinarkе Veronice Guerin i policajca irske garde Gerry-ja Mc Cabe.

⁴¹ Grubač, M., "Organizovani kriminal u Srbiji novijeg vremena", Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji, od postojećeg zakonodavstva do sveobuhvatnog predloga reforme, UNICHRI, Beograd, 2008., str. 36.

imaju vrlo različita rešenja u odmeravanju kazni za krivična dela, moramo poći od strogosti zakonodavca koji je propisivao visinu kazni. Takođe, postavlja se pitanje da li se pri određenju tog pojma posmatra minimum ili maksimum zakonom zaprećene kazne i kako posmatrati ona krivična dela kod kojih osnovni oblik ne pripada grupi teških krivičnih dela, ali kvalifikovani oblik pripada. Ono što spada u teška krivična dela većim delom su teži kvalifikovani oblici određenih krivičnih dela, dok su relativno retka krivična dela čiji se sam osnovni oblik može u njih svrstati.⁴² Takođe uz kriterijum zaprećene kazne, moraju se uzeti i neki dodatni kriterijumi kako bi se preciznije odredilo koja se dela kvalifikuju kao teška krivična dela. U članu 2. Konvencije UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala⁴³ data je definicija “teškog zločina” prema kojoj on označava radnju koja predstavlja krivično delo, kažnjivo maksimalnom kaznom lišenja slobode u trajanju od najmanje četiri godine ili nekom težom kaznom.

Ignjatović⁴⁴ ukazujući na kompleksnost definisanja najtežih oblika kriminaliteta, ističe da bi „moguća odredba mogla biti da se tu radi o oblicima kriminalne aktivnosti koji ugrožavaju osnovna dobra (život, telesni integritet) ljudi ili osnovna javna dobra (ustavni poredak, odbrana zemlje i sl.), najopasnijim oblicima napada, a izazivaju odbacivanje najvećeg broja pripadnika zajednice“. Stojanović⁴⁵, polazeći od strogosti našeg zakonodavstva, ističe da bi „teškim krivičnim delima u našem zakonodavstvu trebalo smatrati ona krivična dela za koja se može izreći 10 godina zatvora ili teža kazna“ ali „kao dopunske kriterijume za određivanje šta spada u teške oblike kriminaliteta treba zahtevati da se radi o umišljajnim krivičnim delima povrede“.

U redovima koji slede, a odnose se na posebnu zakonsku regulativu, nastojaćemo odbraniti stav o neophodnosti primene posebnih mera poput mere oduzimanja, kod slučajeva teških oblika kriminaliteta. Ovako drastične mere kojima se zadire u prava čoveka mogu se smatrati opravdanim samo u posebnim slučajevima, onda kada se govori o naročito teškim oblicima kriminaliteta. Iz tog razloga preterano širenje opsega krivičnih dela za koja bi bilo dozvoljeno primeniti meru oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, može biti

---

⁴² Stojanović, Z., “Krivično zakonodavstvo i teški oblici kriminaliteta”, XVI seminar prava, „Teški oblici kriminala“, Budva 8-12 jun, 2004., str. 37.

⁴³ „Službeni list SRJ- Međunarodni ugovori“ br. 6/2001.

⁴⁴ Ignjatović, Đ., Suzbijanje najtežih oblika kriminaliteta u uslovima tranzicije i nesigurnosti, XVI seminar prava, „Teški oblici kriminala“, Budva 8-12 jun, 2004., str. 7.

⁴⁵ Stojanović, Z., Krivično zakonodavstvo i teški oblici kriminaliteta, XVI seminar prava, „Teški oblici kriminala“, Budva 8-12 jun, 2004., str. 34 i 35.

izuzetno opasno, jer se takvim postupanjem gubi na opravdanosti u primeni ove mere. Zbog toga smo uvek dužni biti na oprezu, te ukoliko se opredeljujemo za uvođenje mera koje se graniče sa poštovanjem ljudskih prava i principa krivičnog prava, moramo nastojati da takvi potezi uvek budu rezultat promišljene zakonite reakcije.

2.3. Koristoljublje kao osnovni motiv izvršenja krivičnih dela

Ono što je zajednička karakteristika krivičnih dela na koja se primenjuje Zakon jeste motiv njihovog izvršenja, bilo da je on osnovni i glavni motiv ili da uz njega postoje i drugi motivi. Priroda motiva izvršilaca ovih krivičnih dela, koristoljublje, je zajednička za sva krivična dela na čije izvršioce se primenjuje mera oduzimanja imovine. Kriminal je protekom vremena napredovao, te su pojavni oblici kriminaliteta sve kompleksniji i brojniji, ali bez obzira na to što su mnoga krivična dela takva da kriminalnom aktu prethodi sticaj više motiva, koristoljublje je primarni cilj velikog broja njih. Koristoljublje kao motiv izvršenja krivičnog dela vezuje se za imovinske delikte gde je ono u većini slučajeva primarni cilj, ali postoje i imovinska krivična dela koja nemaju koristoljubljivi motiv ali se njima onemogućavaju ili oštećuju prava drugih. Zakon se ne primenjuje samo na imovinska krivična dela, nego i druga dela koja za svoj motiv imaju koristoljublje ili za svoju posledicu imaju sticanje profita od izvršenja krivičnog dela, i to samo onda kada je reč o imovini većih razmera. Merom oduzimanja imovine ne nastoji se obuhvatiti svako profitiranje od izvršenog krivičnog dela, već samo ono koje je širokih razmera, često kontinuirano i koje često ima oblik ozbiljnog finansijskog projekta izvršioca.

Grubač⁴⁶ govori o posebnim karakteristikama organizovanog kriminala u odnosu na tradicionalni kriminal, pa je po njemu klasični kriminal „pojedična, po pravilu neplanirana, impulsivna i iznenadna pojava“ koja „izaziva sukob između pojedinca, učinioca krivičnog dela i države koja prema njemu ima odavno ustanovljeno pravo na kažnjavanje (*ius puniendi*)“. Za razliku od klasičnog, kod organizovanog kriminala reč je o sukobu dve organizacije, kriminalne i državne, koje su često sličnih kapaciteta moći, te je ishod ove borbe često neizvestan. Navedeni autor ukazuje na posebne karakteristike organizovanog kriminala

---

⁴⁶ Grubač, M., „Organizovani kriminal kao pojava novijeg vremena“, Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji, UNICRI, Beograd, 2008., str. 44.

kojim se on jasno odvaja od tradicionalnog, a to su: “visok stepen organizovanosti članstva sa vojničkom disciplinom i internim hijerarhijskim odnosima; velika žeđ za novcem, što nemilosrdno pogađa materijalnu egzistenciju žrtve i stabilnost državnog budžeta; težnja za vlašću, koja pretili opstanku državnih institucija i transnacionalnost, tj. planetarna rasprostranjenost, koja ne priznaje državne granice i državni suverenitet.”⁴⁷ Govoreći o organizovanom kriminalu, uočili smo da ovakve organizacije imaju neideološki karakter, te cilj njihovog delovanja nije usmeren na ostvarivanje političkih, nacionalnih i drugih ideala, sem posredno, ukoliko bi ostvarivanje takvih ciljeva doprinelo ostvarenju njihovog osnovnog cilja. Taj osnovni cilj jeste zapravo razlog njihovog kriminalnog delovanja, a to je sticanje profita odnosno imovinske koristi. To je osnovni motiv aktivnosti tih organizacija i svi putevi kojima one idu, na kraju vode ka ostvarenju imovinske dobiti. Da bi se ostvario što veći profit, neretko su ovakve organizacije usmerene i na postizanje što veće moći, jer im takve pozicije omogućavaju s jedne strane, sigurniju i bolju mogućnost zarade, a sa druge strane, lakše manevrisanje, razvijanje i širenje delatnosti, zbog toga što im se zbog položaja i moći koju imaju, priklanjaju mnogi pripadnici državne vlasti. Interesantno je da kriminalne organizacije veoma brzo i precizno određuju koje su nelegalne i legalne delatnosti u datom trenutku visoko profitne, te obezbeđuju kontinuirane velike prihode i tada se brzo usmeravaju ka njihovom vršenju, ne oklevajući da primene sva raspoloživa sredstva radi eliminisanja svih faktora koji ih u realizaciji planova ometaju.⁴⁸ Novac koji je stečen nelegalnim aktivnostima, radi prikrivanja tragova, ali i radi njegovog vrednosnog multipliciranja, prebacuje se u legalne aktivnosti, čime se dodatno otežava njegovo identifikovanje i povezivanje sa izvorom nastanka. Ali novac može biti i Ahilova peta kriminalnih organizacija, jer ostavlja za sobom jasan trag, pa time organima koji sprovode zakon ponekad omogućava da otkriju kretanje „prljavog novca“ i tako razotkriju aktivnosti kriminalne grupe i njihove članove.⁴⁹

Na ovom mestu u radu nećemo nabrajati i analizirati spisak krivičnih dela na koje se Zakon odnosi, već ćemo samo ukratko ukazati na ovaj zajednički imenitelj svih krivičnih dela koje Zakon nabraja. Novac nije osnovni cilj samo kod krivičnih dela organizovanog kriminala, nego je on izražen motiv kriminalnog delovanja i nekih pojedinaca koji ne deluju na organizovani način. Krivična dela pobrojana u članu 2. Zakona/2013 imaju svoju zajedničku crtu baš u tom osnovnom motivu kojim su se izvršiocima krivičnih dela vodili, a to je

---

⁴⁷ Grubač, M., op.cit., str. 44.

⁴⁸ Škulić, M., Organizovani kriminalitet, Pojam i krivičnopravni aspekti, Dosije, Beograd, 2003., str. 50.

⁴⁹ Adamoli S., Di Nicola A., Savona U. E., Zoffi P., “Organised crime around the world”, European Institute for Crime prevention and Control, Helsinki, 1998., page 21.

pribavljanje imovinske dobiti odnosno koristoljublje. Na to ukazuje i drugi stav tog člana kojim se ograničava primena ovog zakona samo na krivična dela kod kojih pribavljena imovinska korist, odnosno vrednost predmeta krivičnog dela, prelazi iznos od milion i petsto hiljada dinara. Ovo zakonsko ograničenje ukazuje upravo na to da se kod navedenih krivičnih dela ne uzimaju druge okolnosti kao relevantne za njegovu primenu, već isključivo imovinska komponenta u izvršenju. U tome se ogleda i svrha primene ovog zakona, a to je da se na izvršioce krivičnih dela koji kao "*raison de etre*" imaju obogaćenje na nezakonit način, primeni ona mera koja će ih i najviše boleti, a kojom se vrši potpuno lišenje imovine koja je stečena na nezakonit način. Kako ističe Williams⁵⁰ "monopolističke i oligopolističke strukture organizovanog kriminala omogućuju im sticanje velikog profita, koji dodatno ojačava kriminalne organizacije i proizvodi verovatno negativne efekte poput pranja ili investiranja nelegalnog biznisa i korupcije". Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala koju je ratifikovala naša zemlja daje definiciju tzv. "predikatnog krivičnog dela", koje bi bilo zajednički pojam za sva krivična dela na koja se primenjuju propisi o oduzimanju imovine. Naime, predikatno krivično delo je, prema Konvenciji, bilo koje krivično delo čijim izvršenjem je ostvarena dobit koja može da bude predmet krivičnog dela, a odnosi se na kriminalizaciju pranja dobiti stečene kroz kriminal.

2.4. Posebna zakonska regulativa usmerena na suzbijanje naročito teških oblika kriminala

Organizovani kriminal, videli smo u ranijim izlaganjima u ovom radu, ima brojne specifičnosti u odnosu na „obični“ kriminal, te sve države koje su suočene sa ovom pojavom nastoje da donesu posebne materijalnopravne, procesnopravne i organizacione propise težeći ka većoj efikasnosti u njenom sprečavanju i suzbijanju. Uobičajena sredstva reakcije države na kriminalitet pokazala su se kao veoma neefikasna i neprimenljiva na ove oblike kriminaliteta. U Srbiji, reakcija na širenje pojave organizovanog kriminala bila je dosta zakasnela, te je organizovanim kriminalnim grupama ostavljen prostor za širenje i razvoj svojih delatnosti. Dugo se, čak, negiralo postojanje organizovanog kriminala, što je izuzetno pogodovalo akterima kriminalnog miljea da svoju delatnost podignu na nivo svetskih razmera. Organizovani kriminal nije sama po sebi potpuno nova pojava, bar ne po svojoj

---

⁵⁰ Williams, G. W. E., „Policy implications of different theoretical approaches to organised crime“, Journal of Financial Crime, Vol.19, Issue 4, 2012., page 406.

suštini, kao organizovano delovanje više izvršioca krivičnih dela, ali na način na koji je danas možemo definisati sa uslovima koji su obavezni za njeno postojanje u Srbiji ona postoji tek u periodu nakon građanskih ratova koji su zahvatili teritoriju bivše Jugoslavije. Razmatrajući period prethodne decenije u Srbiji, možemo zapaziti velika lutanja zakonodavca u pokušaju pronalaska odgovarajućeg rešenja pravne regulative koja se odnosi na organizovani kriminalitet. Donošenje regulative u ovoj oblasti, relativno opravdano pošto govorimo o samim počecima, obeležile su brojne protivrečnosti i nesigurni iskoraci zakonodavca, koji su pratili česte izmene zakona. Kao srž krivične nomenklature u ovoj oblasti, Zakonik o krivičnom postupku, koji je bio *lex generalis* za kasnije donete zakone iz ove oblasti, doživeo je brojne transformacije. Ako za analizu uzmemo period koji obeležavaju velike demokratske promene države i prava i u kojem se konačno ostvaruje namera odupiranja dotadašnjem autoritarnom režimu, videćemo da su u relativno kratkom vremenu doneta tri različita Zakonika o krivičnom postupku. Ovakva dinamika se može smatrati donekle razumljivom i opravdanom kada govorimo o odredbama koje se odnose na organizovani kriminal, s obzirom na relativno kratko iskustvo suočavanja sa ovim vidom kriminala, ali nikako i u odnosu na naše celokupno krivično procesno pravo. Stalne promene odredaba koje regulišu krivični postupak utiču na opštu stabilnost pravnog sistema.

Značajni reformski zahvati započeli su donošenjem Zakonika o krivičnom postupku od 2001. godine,⁵¹ koji je okončao dveipodecenijsku primenu Zakona o krivičnom postupku od 1976. godine.⁵² Taj je Zakonik, kao što ističe Grubač⁵³ „prekinuo svaku vezu sa ideološkim nasleđem bivših autoritarnih režima vlasti i uskladio svoje odredbe sa savremenim pravnim standardima evropskog krivičnog postupka, tako da se i danas svrstava u sam vrh savremenih evropskih zakonodavstava te vrste“. Pre nego što se detaljnije osvrnemo na neka pitanja koja nam se nameću kod analize Zakonika o krivičnom postupku iz 2001. godine, a koje smatramo bitnim sa aspekta normativnih rešenja sprečavanja organizovanog kriminala u tom periodu, samo ćemo se kratko osvrnuti na tok kojim su se kretale dalje zakonodavne reforme. U pokušaju da se odgovori na neke izazove nastale po uzoru na evropska pravna rešenja, usvojen je i stupio je na snagu potpuno nov, Zakonik o krivičnom postupku iz 2006. godine⁵⁴,

---

⁵¹ Zakonik o krivičnom postupku („Službeni list SRJ“, br. 70/01, 68/02 i „Službeni glasnik RS“, br. 58/04, 85/05, 115/05, 85/05- dr. zakon, 49/07, 20/09- dr. zakon, 72/09 i 76/10).

⁵² Zakon o krivičnom postupku („Službeni list SFRJ“, br. 4/77, 14/85, 74/87, 57/89 I 3/90 i „Službeni list SRJ“, br. 27/92 I 24/94).

⁵³ Grubač, M., „Nove ustanove i nova rešenja Zakonika o krivičnom postupku Srbije od 26. septembra 2011. godine, Pravni zapisi br. 2, 2011., str. 468.

⁵⁴ Zakonik o krivičnom postupku („Službeni glasnik RS“ br. 46/06, 46/07 i 20/09).

koji se već na početku nije u celosti primenjivao, tako da je tri godine nakon što je on stupio na snagu, vladalo svojevrsno „dvovlašće“ krivičnoprocesne regulative. Njegova primena je najpre odložena na godinu dana, a kasnije i na duži vremenski period, a odlaganje primene ovog Zakonika pravdano je nepostojanjem kadrovskih, finansijskih i drugih uslova. Na kraju je stupio na snagu Zakonik o krivičnom postupku iz 2001. godine, samo značajno izmenjen i dopunjen. Novi Zakonik iz 2011. godine⁵⁵, trebalo je da stupi na snagu 15. januara 2013. godine (pa je njegova primena odložena do 1. oktobra 2013. godine), a u postupcima za dela organizovanog kriminala i ratne zločine u primeni je od 15. januara 2012. godine. Upravo njegova rešenja obradićemo u onom delu rada koji se bavi odnosom Zakona o oduzimanju imovine i ZKP-a, s obzirom na to da taj odnos moramo sagledati u svetlu važeće pravne normative. Zato ćemo se u narednim redovima vratiti na odredbe Zakonika o krivičnom postupku iz 2001. godine i na zakone *lex specialis* donete za vreme njegovog važenja, kao zakonska rešenja po čijim odredbama se u najvećem delu decenijski rad na suzbijanju organizovanog kriminala i odvijao.

Od druge polovine 2002. godine, kada je taj rad započeo, do danas, na normativnom planu zabeleženi su krupni rezultati: a) doneto je novo krivično materijalno zakonodavstvo koje je predvidelo pojedine inkriminacije organizovanog kriminala; b) u ZKP iz 2001. godine naknadno (2002. godine) je uključena posebna glava (XXIX/a) posvećena procesnim instrumentima za borbu protiv organizovanog kriminala; c) donet je poseban zakon o organizaciji državnih organa (javnog tužilaštva, policije i suda) za borbu protiv organizovanog kriminala i njihovim nadležnostima (19. jula 2002. godine).⁵⁶ Uz donošenje tih propisa, Srbija je ratifikovala i nekoliko međunarodnih konvencija iz ove oblasti, što sve ukupno pokazuje da borba države sa ciljem suzbijanja organizovanog kriminaliteta ozbiljno započinje. Sagledavši iskustva uporednog krivičnoprocesnog zakonodavstva, brzo se došlo do zaključka da su klasični metodi suzbijanja kriminaliteta nedovoljni i neefikasni u rešavanju problema organizovanog kriminaliteta. Zato je bilo neophodno doneti određene mere kako bi se omogućilo postojanje širih ovlašćenja organa koji preduzimaju radnje otkrivanja i sprečavanja ovih pojava, kao i inicirala upotreba novih savremenijih dokaznih metoda.

---

⁵⁵ Zakonik o krivičnom postupku („Službeni glasnik RS“, br. 72/11, 101/2011, 121/2012, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014).

⁵⁶ Grubač, M., „Nove ustanove i nova rešenja Zakonika o krivičnom postupku Srbije od 26. septembra 2011. godine“, Pravni zapisi br. 2, Beograd, 2011., str. 45.

Pre pristupanja donošenju zakonodavstva u ovoj oblasti, 2001. godine izvršena je reforma Ministarstva unutrašnjih poslova pri kojoj je osnovana specijalizovana jedinica koja je dobila zaduženje sprečavanja i suzbijanja organizovanog kriminala – Uprava za borbu protiv organizovanog kriminala (UBPOK). Zatim su u okviru Zakona o krivičnom postupku (2001) predviđene posebne odredbe, koje su smeštene u Glavu XXIXa i koje su nosile naziv „Posebne odredbe o postupku za krivična dela organizovanog kriminala“. Njima su uvedena posebna procesna ovlašćenja organa koji učestvuju u krivičnom postupku, kao i niz procesnih pravila koja pokazuju značajna odstupanja od klasičnih pravila krivične procedure, a samo za krivična dela koja su propisana u ovoj glavi Zakonika. Uz ova posebna procesna pravila, donet je Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala,⁵⁷ kojim je regulisana organizacija državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala. Ovaj Zakon je predviđen kao *lex specialis* u odnosu na Zakonik o krivičnom postupku. Međutim, mnoga pitanja su bila dvostruko regulisana u oba zakona, a neka od njih, kao recimo definicija organizovanog kriminala i krug krivičnih dela na koja se posebna ovlašćenja odnose, nisu bila jednako rešena u oba zakona, što je vodilo nesigurnosti u primeni zakonske regulative. Zakonodavac je Zakonom kojim se uređuje organizacija i nadležnost specijalizovanih državnih organa regulisao i neka procesna pitanja, čime je regulisao krivičnoprocesnu oblast u dva paralelno važeća izvora prava.

Značajan korak u pravcu suzbijanja organizovanog kriminala bio je donošenje odredaba o specijalnim istražnim tehnikama i merama, koje su predviđale opštu specijalizaciju i uvećanje kako tehničkih mogućnosti tako i ljudskih resursa. Međutim, uz formiranje specijalizovanih državnih organa koji postupaju po posebnim procesnim pravilima, bilo je potrebno obezbediti i efikasniji sistem mera za oduzimanje imovine stečene krivičnim delom.⁵⁸ Napredak na ovom planu je išao znatno sporije, tako da možemo ovaj proces označiti kao proces koji se odvijao u dva perioda. Prvi započinje uvođenjem posebnih odredaba za oduzimanje predmeta i imovinske koristi kada je reč o delima organizovanog

---

⁵⁷ „Službeni glasnik RS“, br. 42/02. 42/2004, 27/2003, 39/2003, 67/2003, 29/2004, 58/2004, 45/2005, 61/2005, 72/2009).

⁵⁸ U Srbiji ne postoje statistički podaci vezani za oduzimanje imovinske koristi, niti sudovi vode takvu evidenciju. Prema prikupljenim podacima iz Posebnog odeljenja za organizovani kriminal uočljivo je da se oduzimaju samo predmeti i novac zatečeni kod optuženih, najčešće kod krivičnih dela u vezi sa drogom i trgovinom ljudima. Prema: Dragičević-Dičić Radmila, Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji- od postojećeg zakonodavstva do sveobuhvatnog predloga reforme, UNICHRI, Beograd, 2008, Oduzimanje imovinske koristi i oduzimanje predmeta, str. 178.

kriminala, a drugi je obeležilo donošenje Zakona, kojim se konačno ova materija reguliše detaljno.

Najpre, u pokušaju unošenja novina u ovu materiju, pristupilo se donošenju posebnih odredaba u Zakoniku o krivičnom postupku, kojima je predviđeno rešavanje problematike privremenog oduzimanja imovine i imovinske koristi na drugačiji način nego do tada. Već u tim odredbama možemo prepoznati ideju (koja je kasnije ostvarena u Zakonu) da je oduzimanje nezakonito stečene dobiti jedan od najvažnijih instrumenata u borbi protiv organizovanog kriminala. Razlozi propisivanja posebnih pravila za privremeno oduzimanje predmeta i imovinske koristi u postupku za dela organizovanog kriminala jesu potreba da se ove mere lakše i efikasnije primenjuju nego u opštem postupku.⁵⁹ Za razliku od redovnog krivičnog postupka gde se imovinska korist mogla oduzeti tek nakon donesene osuđujuće presude, posebnim odredbama (u članovima 504p do 504x) Zakonika bilo je dozvoljeno privremeno oduzimanje imovinske koristi i u toku krivičnog postupka. Ocene pravnih stručnjaka o postupku oduzimanja imovinske koristi i predmeta prema posebnim odredbama Zakonika bile su podeljene. S jedne strane, vlada mišljenje da je u pitanju „prilično komplikovan postupak za privremeno oduzimanje predmeta i imovinske koristi (rešenje prvostepenog sudskog organa, žalba protiv rešenja, posebno ročište u drugostepenom postupku)“,⁶⁰ a s druge opet „da stvari stoje upravo obrnuto i da je predviđen suviše lak i jednostavan postupak“.⁶¹ Iako su posebne odredbe o kojima govorimo donošenjem Zakona prestale da važe, smatramo ih značajnim sa stanovišta uporedne analize sa rešenjem koje je danas prisutno, jer su posebne odredbe bile ipak prvi iskorak u pokušaju reformisanja normi koje bi se odnosile na oduzimanje imovinske koristi stečene kriminalom. To je iskorak koji je, smatramo međutim, bio potpuno neuspešan i donet uz niz propusta. Na kraju, ono što bismo istakli kao najveći nedostatak ovog rešenja, jeste činjenica da je bio potpuno neprimenjivan u praksi.

Ako posmatramo posebne odredbe koje se odnose na postupak oduzimanja predmeta i imovinske koristi za dela organizovanog kriminala, smatramo da u ovom delu Zakonik o krivičnom postupku iz 2001. godine ima niz nedostataka. Oni se odnose na tehničke propuste

---

⁵⁹Lazin, Đ., „Organizovani kriminalitet i krivično procesno zakonodavstvo“, Zbornik: Kazneno zakonodavstvo: progresivna ili regresivna rešenja, Beograd, 2005., str. 554.

⁶⁰ Vasiljević, T., Grubač, M., Komentar Zakonika o krivičnom postupku, Sl. glasnik, Beograd, 2003., str. 907.

⁶¹ Lazin, Đ., Privremeno oduzimanje predmeta i imovinske koristi u postupku za dela organizovanog kriminala, Pravni život br.7/8, 2004., str. 182.

i nepreciznosti zakonodavca,⁶² zatim na neke dileme koje se tiču opravdanosti postojanja ovakvog rešenja⁶³ i na kraju na samu neefikasnost ovako propisanog rešenja. Do donošenja Zakona mere usmerene na oduzimanje imovinske koristi stečene izvršenjem krivičnih dela su se u praksi pokazale neefikasnim. Dragičević-Dičić⁶⁴ iznosi utisak o stanju u ovoj oblasti pre donošenja Zakona zaključujući da „zakonske odredbe ne daju dovoljno snažne mogućnosti da se u okviru borbe protiv organizovanog kriminala vodi i borba za utvrđivanje i oduzimanje imovinske koristi, te da se stoga i postojeće zakonske norme ne koriste dovoljno u praksi“. Autorka⁶⁵ dalje navodi da se norme koje se odnose na ovu tematiku „veoma malo primenjuju u radu policije, tužilaštva i sudova“, a da „razlog tome jesu i neadekvatni zakonski propisi koji regulišu tu oblast i ograničavaju potrebu i mogućnost takvih radnji“. Ono što bi se smatralo najvećim nedostatkom ovog rešenja, a što je vrlo bitan deo postupka oduzimanja imovine koji postoji danas, jeste postojanje finansijske istrage u kojoj učestvuju posebni organi sa posebnim ovlašćenjima, koji se pri tome bave i analizom same imovine već u ranoj fazi postupka. U finansijskoj istrazi sve je usmereno na identifikaciju imovine (vrste i obima) kao i njenog porekla, što je predstavljalo težak zadatak za sudije u ranijim zakonskim rešenjima, te oni najčešće nisu ni izricali mere kojima se imovina oduzimala. Pored toga što je bio uvrežen stav da se ne može izbeći donošenje odluke o oduzimanju imovinske koristi samo iz razloga nemogućnosti utvrđenja visine imovinske koristi jer je dozvoljena slobodna ocena suda o visini pribavljene koristi, primena ove mere ipak nikada nije potpuno zaživela i uglavnom se izbegavalo njeno izricanje.

Posebne odredbe Zakonika o krivičnom postupku iz 2001. godine koje su važile za krivična dela organizovanog kriminala, kada govorimo o procesu oduzimanja kriminalom stečene imovine, nisu bile dovoljno efikasne da bi obezbedile ostvarenje cilja kome se njenim uvođenjem težilo. Ovo je zapravo bio potez koji je u našem zakonodavstvu označio prodor ideje da je za efikasno suzbijanje organizovanog kriminala neophodno postojanje regulative

---

⁶² Možemo uzeti za primer to da u Zakoniku o krivičnom postupku nije bila predviđena mogućnost donošenja negativne odluke od strane suda u odnosu na zahtev državnog tužioca, te se moralo pribegavati tumačenjima koja bi popunila ovu pravnu prazninu. Takođe, bio je sporan krug lica koji su bili ovlašćeni za izjavljivanje žalbe protiv rešenja o privremenom oduzimanju predmeta ili imovinske koristi, po ovim posebnim odredbama.

⁶³ Ovim rešenjem prvi put je predviđen tzv. obrnuti teret dokazivanja što je izazvalo brojne kritike pravnih teoretičara o ovoj temi sa stanovišta zaštite osnovnih ljudskih prava, pre svih prava na pretpostavku nevinosti. Ovakav stav naučne javnosti posle donošenja Zakona i većeg prodora ovakvih rešenja u uporedno zakonodavstvo je promenjen i uslovno je prihvaćen ovakav pristup kada nasuprot njemu imamo veoma razvijen organizovani kriminalitet.

⁶⁴ Dragičević-Dičić, R., „Oduzimanje imovinske koristi i oduzimanje predmeta“, Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji, Beograd, 2008., str. 173.

⁶⁵ Dragičević-Dičić, R., op.cit., str. 179.

koja bi predvidela precizan i efikasan sistem oduzimanja imovine stečene krivičnim delom. Ne bismo našli mnogo pohvalnih reči za doneto rešenje u ovoj oblasti, ali bismo svrhu ovakvog rešenja ipak mogli naći u njenom poučnom delovanju na kasnije rešenje, kao i u prvom pokušaju da ideja o potrebi posebne regulative kod krivičnih dela organizovanog kriminala prođe u stručnu javnost. Rekli bismo, sa ove tačke gledišta, da je pravi normativni mehanizam za oduzimanje imovine stečene krivičnim delom sada deo našeg pravnog poretka, samo ga treba dobro „izbrusiti“ i prilagoditi realnim mogućnostima. Nije se ni moglo očekivati da se odmah, „u prvi mah“, donese rešenje koje bi savršeno „pristajalo“ našem sistemu, ali je izuzetno važno da je ovakva ideja prihvaćena kao efikasan metod u suzbijanju organizovanog kriminala, dok zalaganje za stalni napredak najpre u zakonskom regulisanju ove materije, a potom i u primeni ovakvih mera, mora biti stalno.

Ukazujući na složenost pojave organizovanog kriminala pokazalo se nedvosmislenim da, zbog posebnosti koje ispoljava, nije moguće pružiti adekvatan otpor upotrebom uobičajenih, klasičnih metoda krivičnopravne reakcije. Ako posmatramo zakonodavstva drugih zemalja, videćemo da su retka krivičnoprocesna zakonodavstva koja nemaju posebne norme kada su u pitanju krivična dela organizovanog kriminaliteta. Posebno je pitanje koja zakonodavna tehnika je korišćena prilikom propisivanja posebnih normi u ovoj oblasti, ali se ona najčešće svodi na dvostruku regulativu, tj. postojanje i *lex generalis* i *lex specialis* normi. Neophodnost primene posebnih pravila na krivična dela organizovanog kriminala je nešto što se danas smatra minimumom državne reakcije, a njena opravdanost je nedvosmislena i opravdana čak i u očima onih koji se najvatrenije zalažu za nepovredivost ljudskih prava. Ipak, mogu se postaviti sledeća pitanja: da li način na koji se propisuju posebne odredbe može biti od važnosti za efikasnost u primeni mera kojima se teži ka suzbijanju organizovanog kriminala? Da li je dovoljno i poželjno samo pridodati ova posebna pravila uz opšte norme ili su to norme koje zaslužuju samostalnost?

S obzirom na to da je ova pojava za našu zemlju bila potpuna nepoznanica i na to da se za kratko vreme organizovani kriminal toliko proširio da je borba protiv njega bila urgentno potrebna, moralo se poći od primera zemalja koje su u toj oblasti imale iskustvo. Italija je zemlja koja je 80-tih godina prošlog veka morala da se suoči sa problemima sa kojima smo se mi suočili 20-ak godina kasnije, a njihov model zakonodavnih rešenja usvojen je u mnogim drugim zemljama. Po tom modelu, neophodno je uskladiti sva pravila različitih

grana prava kako bi se obezbedila veća efikasnost celokupnog sistema. Zakonodavstvo o organizovanom kriminalu treba da bude složen i dobro organizovan skup pravila iz različitih grana prava: materijalnog krivičnog prava, svakako, ali i pravila krivičnog postupka, upravnog prava, pravila o organizaciji sudova i državnih organa, pravila o izvršenju krivičnih sankcija, poreskog prava itd.⁶⁶ Svakako se u primeni posebnih pravila ne treba odstupiti od nekih opštih pravila koja važe za sve, a naročito onih koja se odnose na poštovanje osnovnih ljudskih prava. Ipak, postavlja se pitanje: da li posebna pravila treba tako urediti da se ne izdvajaju od opštih kada je u pitanju njihovo mesto ili, nasuprot tome, treba zasebno regulisati celokupno zakonodavstvo iz oblasti organizovanog kriminala?

Ako posmatramo naš sistem, ni u zakonicima o krivičnom postupku ni u sporednom krivičnom zakonodavstvu do Zakonika o krivičnom postupku iz 2001. godine nisu postojala posebna pravila postupka koja bi se odnosila na krivična dela organizovanog kriminala. Međutim, novelom u vidu čitave nove glave Zakonika o krivičnom postupku (Glava XXIXa), uvedeni su potpuno novi krivičnoprocesni, a pre svega dokazni mehanizmi, koji se, prvenstveno ili čak isključivo, odnose na postupke za krivična dela organizovanog kriminala. To je značajno modifikovalo naše celokupno krivičnoprocesno zakonodavstvo, tako da, po svom dometu u odnosu na opštu koncepciju te zakonodavne oblasti, ta promena čini svakako najznačajniju novinu u našem krivičnoprocesnom zakonodavstvu, od trenutka kada je utemeljen i razvijen savremeni krivični postupak naše zemlje.⁶⁷

Donošenjem Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala⁶⁸, pokušalo se sa izdvajanjem posebnih pravila prekrivičnog i krivičnog postupka u oblasti organizovanog kriminala kojim se uređuje u najvećem delu osnivanje, organizacija i delokrug poslova posebnih organizacionih jedinica državnih organa. Ako bismo za primer jednog posebnog sveobuhvatnog regulisanja svih pravila vezanih za područje organizovanog kriminala uzeli ovaj Zakon, lako bismo došli do zaključka da je takva posebnost regulisanja neadekvatan pristup u rešavanju problema suočavanja sa organizovanim kriminalom. Međutim, do ovakvog zaključka dolazimo ne zbog sumnje u *ratio legis* uvođenja posebnih normi u ovoj oblasti, već iz razloga što je doneti Zakon bio urađen sa nizom nedostataka.

---

⁶⁶ Papa, M., Uvodna reč, Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji, Beograd, 2008., str. 26.

⁶⁷ Škulić, M., Organizovani kriminalitet – Pojam i krivičnoprocesni aspekti, Beograd, 2003., str. 192.

⁶⁸ „Sl.glasnik RS“, br. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 67/2003, 29/2004, 58/2004, 45/2005, 61/2005, 72/2009)

Najpre, pojedine odredbe iz Zakona o krivičnom postupku su nepotrebno ponavljane i u ovom posebnom zakonu, dok bi se s druge strane ZONDSOK (Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala) mogao oceniti više kao organizacioni zakon nego kao okosnica našeg pozitivnog krivičnog procesnog prava u oblasti organizovanog kriminala. Ovaj korak se nije mogao generalno smatrati korakom u pravom smeru, s obzirom na to da je na ovaj način stvoreno prilično obimno „sporedno“ krivično procesno zakonodavstvo, što svakako nije idealno rešenje, već bi bilo daleko bolje da su se određena pravila inkorporisala u Zakonik o krivičnom postupku, kao osnovni i najvažniji izvor našeg krivičnog procesnog prava.⁶⁹ Ovakav predlog je uskoro i postao deo pozitivnog zakonodavstva, najpre kroz odredbe Zakonika o krivičnom postupku iz 2006. godine koji se praktično nikada nije ni primenjivao, a onda i Zakonika o krivičnom postupku iz 2011. godine. Novi ZKP iz 2011. godine, slično kao i ZKP iz 2006. godine, nije zadržao ideju o potrebi postojanja posebnog odeljka o postupku za dela organizovanog kriminala kao što je to u prethodnom rešenju Zakonika bilo urađeno, nego su posebne odredbe sada postale deo odredaba opšteg dela Zakonika. Posebna glava Zakonika o krivičnom postupku iz 2001. godine, a koja se odnosila na krivična dela organizovanog kriminala je bila samo prelazno rešenje do donošenja odluke o tome da li je potrebno ovu oblast urediti potpuno samostalno u odnosu na opšta pravila ili ne. Ovakvim rešenjem odeljak Zakonika koji se odnosio na poseban postupak za dela organizovanog kriminala prestaje da postoji. Kao što ističe Grubač „ovakva promena nije dobra jer postaje manje naglašeno da se radi o izuzetnim ovlašćenjima organa gonjenja koja su nužna i opravdana samo u borbi sa organizovanim kriminalom, a ne i u slučaju tradicionalnih krivičnih dela“.⁷⁰ Ovakve odredbe su često rizične u pogledu poštovanja ljudskih prava u njihovoj primeni i zato je poželjno da ova posebna pravila budu isključivo vezana za dela organizovanog kriminala. Autor takođe ukazuje na to da postoji rizik da „će se vremenom čitav opšti postupak inficirati tim vanrednim odredbama“ i da „gašenje posebnog krivičnog postupka za ta krivična dela u ZKP-u nije logično i zbog toga što bi i dalje postojala posebna organizacija državnih organa (suda, javnog tužioca, pritvorske jedinice, policije) i njihove posebne nadležnosti za krivično gonjenje te vrste dela“.⁷¹ U prethodnom zakonu je postojao poseban odeljak za krivična dela organizovanog kriminala, i iako ova tema nije u celosti regulisana na jednom mestu, posebna pravila su jasno odvojena u odnosu na opšta pravila krivičnog postupka, te posebna regulativa postoji u delu zakona.

---

⁶⁹ Škulić, M., op.cit., str. 193.

⁷⁰ Grubač, M., „Posebna ovlašćenja organa krivičnog gonjenja i ustavna prava i slobode građana“, Demokratski nadzor nad primenom posebnih ovlašćenja, Beograd, 2008., str. 56.

⁷¹ Grubač, M., op.cit. str. 56.

Mišljenja smo da specifičnosti koje postoje kod postupaka za krivična dela organizovanog kriminala ne samo da „traže“ drugačiju organizaciju organa krivičnog gonjenja i posebna pravila i izvesne promene u krivičnom materijalnom i krivičnom procesnom pravu, nego zaslužuju sveobuhvatan pristup u rešavanju ovog problema. Svakako da će se prilikom suočavanja sa pojavom organizovanog kriminala primeniti posebna pravila postupka bez obzira na njihovu zakonsku sistematiku, ali smatramo da njihovo svrstavanje na različita mesta u opštem delu Zakonika nije najbolje rešenje iz više razloga. Prvo, primena posebnih pravila u ovakvim postupcima stalno je u koliziji sa obavezom poštovanja osnovnih ljudskih prava. Neka posebna ovlašćenja data organima koji postupaju u ovim postupcima ne bi bila opravdana u „redovnim postupcima“, ali ovde jesu. Ozbiljnost posledica do kojih dolazi usled postojanja organizovanog kriminala na određenoj teritoriji, opravdava upotrebu pojedinih mera i instrumenata njihovog suzbijanja, najpre u delu otkrivanja i dokazivanja postojanja ove pojave. Sigurno „najosetljivije“ norme koje su nastale zbog potrebe suzbijanja organizovanih kriminalnih grupa jesu one kojima se propisuju «posebne dokazne radnje», tj. posebne istražne tehnike i one koje se odnose na oduzimanje imovine stečene kriminalnom delatnošću. Prve imaju tu osobinu najpre zbog primene najnovijih metoda u otkrivanju učinjenog krivičnog dela koje su često u konfrontaciji sa nekim ljudskim pravima, poput prava na privatnost, a druge zbog niza pitanja koja se pokreću kada se govori o opravdanosti primene ovakvih mera. Posebna pravila koja su uvedena opravdana su samo onda kada se primenjuju u borbi protiv organizovanog kriminala, te zato smatramo da što veća distinkcija opštih pravila u odnosu na ova „posebna“, doprinosi jasnijoj slici o njihovoj upotrebi i sprečava eventualne zloupotrebe. Posebna ovlašćenja se nikako ne bi smela koristiti van zakonom propisanih krivičnih dela za koja je ova upotreba dozvoljena, te smo mišljenja da se izdvojenošću posebnih normi smanjuje mogućnost zloupotrebe njihove primene.

Drugo, norme koje se odnose na krivična dela organizovanog kriminala su podeljene i nalaze se negde kao deo *lex generalis*, a negde kao *lex specialis*. Ukoliko bi postojao zakon kojim bi se na sveobuhvatan način regulisala organizacija, nadležnost i delokrug poslova posebnih državnih organa u ovoj oblasti, a onda se predvidela posebna procedura i pravila postupka, počevši od istražnih faza pa do procesuiranja i izvršenja, osigurala bi se veća stabilnost u primeni posebnih pravila koja su propisana za ovu vrstu postupka. Njihovim distanciranjem od opštih postupaka, obezbedila bi se stabilnost i kontinuiranost u primeni.

Treće, izdvojenost ovakvih krivičnih dela uticala bi na povećanu pažnju medija ovoj temi, a kojom bi se obezbedilo stalno podsećanje izvršioca krivičnih dela i njihovih saradnika da će pripadnici organizovanih kriminalnih grupa imati „poseban režim“, a koji je svakako zaslužen imajući u vidu posledice koje država i društvo trpe zbog njih. Sigurno najpodmukliji oblik kriminalnog delovanja, organizovani kriminal, može se suzbiti samo upotrebom sredstava i mera koji će biti dovoljno „jaki“ da se organizovana kriminalna grupa „razbije“ u samom svom središtu, jer uobičajenim sredstvima reakcije ona preživljava i nastavlja svoju delatnost. Surovost kažnjavanja u doba poštovanja demokratskih načela nije opravdana, ali surovost u nastojanju da se ostvari pravda i da se zaštite najviše vrednosti ne može se nikome uzeti za zlo. Potrebno je da postoji svest da se državni mehanizam pravde neće zadovoljiti samim pokretanjem postupaka protiv izvršilaca krivičnih dela organizovanog kriminala, niti presudama kojima se utvrđuje krivica pojedinih članova kriminalne grupe. Učinocima ovako teških krivičnih dela mora se staviti do znanja da se zločin ne isplati i da će biti primenjena sva raspoloživa sredstva državnog aparata da se otkrije i suzbije organizovani kriminal, a njegovi učesnici srazmerno kazne.

3. PRIRODA POSTUPAKA ZA ODUZIMANJE IMOVINE KRIMINALNOG POREKLA

Svaka država nastoji pronaći sistem kojim će se onemogućiti da se imovina koja je stečena nelegalnim poslovima zadrži u posedu onih koji su je na taj način sticali. Tolerisanje gomilanja tako stečenog bogatstva, značajno destabiliše i državni budžet. Načini na koji država dolazi do stabilizacije ovako narušenog imovinskog balansa su različiti (u delu rada u kome ćemo se baviti uporednom analizom pravnih sistema u ovoj oblasti detaljnije ćemo prikazati svaki sistem ponaosob), ali uopšteno posmatrajući mogu se svesti na nekoliko osnovnih sistema. Ako pođemo od kriterijuma načina na koji se vrši oduzimanje imovine stečene kriminalnim delatnostima razlikujemo:

- Sudski postupak oduzimanja imovine stečene kriminalnim delatnostima (gde do oduzimanja imovine kriminalnog porekla može doći u okviru krivičnog ili građanskog postupka , zajedno ili nezavisno);
- Vansudski postupak oduzimanja imovine stečene kriminalnim delatnostima (administrativni postupak).

Ako se za kriterijum uzme grana prava u okviru koje se reguliše oduzimanje imovine stečene kriminalnim delatnostima, razlikujemo:

- Krivičnopravno oduzimanje imovine stečene kriminalnom delatnošću;
- Građanskopravno oduzimanje imovine stečene kriminalnom delatnošću (oduzimanje imovine u parničnom postupku);
- Upravnopravno oduzimanje imovine stečene kriminalnom delatnošću (administrativno oduzimanje imovine).

Krivičnopravno oduzimanje je model koji je najčešće prihvaćen u zemljama kontinentalnog prava. Evropske zemlje se uglavnom opredeljuju za krivičnopravni model oduzimanja kao jedini, izuzev zakonodavstava Italije, Grčke, Irske i Engleske koje su usvojile dvojni model – krivičnopravni i građanskopravni model oduzimanja. Model građanskoprog oduzimanja imovine karakterističan je za zemlje anglosaksonskog prava, a pre svega SAD. Temeljna razlika između ova dva modela je u tome što krivičnopravni model primenu ovog instituta vezuje uz krivični postupak, bilo na način da se oduzimanje imovinske koristi izriče u samom krivičnom postupku, bilo na način da se izriče u posebnom *in rem* adhezijskom postupku, ali uvek na temelju osuđujuće presude ili presude kojom se utvrđuje da je učinjeno krivično delo, te s krivičnoprocesnim garancijama koje predviđaju ustavi savremenih država.⁷² Kod građanskih postupaka važe drugačija praviča dokazivanja od krivičnog koja olakšavaju sprovođenje postupka oduzimanja imovine, koji tako egzistira najčešće nezavisno od postojanja krivice okrivljenog za izvršeno krivično delo, a koja se utvrđuje u krivičnom postupku. Iznećemo ova tri modaliteta oduzimanja imovine, njihove osnovne karakteristike, prednosti i mane, kao i njihovo poređenje sa postojećim načinom oduzimanja imovine u našoj zemlji.

3.1. Oduzimanje imovine u građanskom postupku

Oduzimanje nezakonito stečene imovine u građanskom postupku je bazirano isključivo na vezi između određene imovine i nezakonitih aktivnosti i nezavisno je od bilo kakvih krivičnih optužba ili presuda.⁷³ Dokazuje se nezakonito poreklo imovine protiv koje je tužba usmerena, na koji način se obezbeđuje veća mogućnost oduzimanja nelegalnih dobara,

---

⁷² Ivičević Karas, E., Komentar Zakona o postupku oduzimanja imovinske koristi ostvarene kaznenim djelom i prekršajem, Zagreb, 2011., str. 32.

⁷³ Civil forfeiture in Ontario, Ministry of the Attorney General, 2007., page 4.

upravo zbog toga što se izbegava da ovakva imovina deli sudbinu presude u krivičnom postupku. U pitanju je tužba koja je usmerena protiv samih stvari (tužba *in rem*), a ne protiv određenog lica (tužba *in personam*). Radi se o parnici u kojoj je država tužilac, imovina je optuženi, a lica koja ističu prigovor na oduzimanje su interventi ili tzv. „podnosioci zahteva“ (*claimants*).⁷⁴ Koncept građanskog oduzimanja potiče iz drevne istorije saksonske i skandivanske pravne misli, koja je preživela normanska osvajanja iz 1066. godine i igrala značajnu ulogu i u pravnom sistemu feudalne Engleske.⁷⁵ Ovu pravnu ustanovu poznaju američki Zakon o reformi građanskog oduzimanja imovine stečenog kriminalom (*Civil Asset Forfeiture Reform Act*) od 2002. godine, irski zakon od 1996. godine, kao i engleski *Proceeds of Crime Act* od 2002. godine, izmenjen donošenjem Zakona o organizovanom kriminalu i policiji (*Serious Organised Crime of Police Act*) od 2005. godine.⁷⁶ Kao režim koji je primereniji anglosaksonskom pravu, zemlje kontinentalnog prava su ga prihvatile u vrlo malom broju slučajeva, te možemo navesti samo dve evropske zemlje kontinentalnog prava koje u svom zakonodavstvu predviđaju građanski model oduzimanja imovine. To su Grčka i Italija.

Režim građanskog oduzimanja imovine razlikuje se u mnogim aspektima od krivičnog, pre svega, garantije za učesnike postupka su manjeg stepena u odnosu na one u krivičnom postupku (na primer prag dokaza je niži i osuda za krivično delo nije uslov kada su u pitanju postupci *in rem* jer su usmereni na prihod od kriminala).⁷⁷ Ipak postoje i autori koji paradigmu o velikoj razlici između građanske i krivične procedure smatraju preuveličanom, a što ujedno model građanske konfiskacije čini prihvatljivijim rešenjem.⁷⁸ Pokretanje građanske procedure kao odgovor na kriminalno ponašanje nije nov fenomen. Učinioc krivičnog dela može se suočiti sa dve moguće posledice svog ponašanja: sa krivičnim gonjenjem koje se pokreće od strane državnih organa i tužbom podignutom protiv njega koju u građanskom postupku može podići oštećena strana.⁷⁹ Tako gledajući, može nam se ideja o oduzimanju kriminalne imovine putem građanskog postupka učiniti prihvatljivijom. Krivična procedura se

---

⁷⁴ Cassella, S., D., „The case for civil forfeiture: Why in Rem proceedings are an essential tool for recovering the proceeds of crime“, *Journal of money laundering control*, Vol. 11, Issue 1, 2008., page 9.

⁷⁵ Simser, J., *Perspectives on civil forfeiture*, University of Hong Kong, 2008., page 3.

⁷⁶ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 23.

⁷⁷ Vettori, B., *Tough on Criminal Wealth, Exploring the practice of proceeds from crime confiscation in the EU*, Springer, 2006, page 9.

⁷⁸ Videti King. C. P., *The confiscation of criminal assets-Tackling organised crime through a „middleground“ system of justice*, Iniversity of Limerick, Ireland, 2010.

⁷⁹ King. C. P., *The confiscation of criminal assets-Tackling organised crime through a „middleground“ system of justice*, Iniversity of Limerick, Ireland, 2010., page 3.

značajno razlikuje od građanske. Podela između ove dve različite procedure se ogleda u njihovim drugačijim pravilima u postupcima koji se vode, pravilu o teretu dokazivanja i pravilima otkrivanja, postupku istrage i modaliteta kažnjavanja.⁸⁰ Konfiskacija u građanskom postupku je uvedena sa namerom da se određene prednosti građanske procedure iskoriste u nameri postizanja cilja koji se svodi na oduzimanje kriminalom stečenog profita. Prednosti građanske konfiskacije se ogledaju pre svega u manje formalnom postupku, pogodnijih za okrivljenog pravila o dokazivanju porekla imovine kao i nezavisnosti kojom se karakteriše građanski postupak koji se vodi (u odnosu na krivični postupak koji se paralelno vodi i u odnosu na ishod tog postupka). Građanski postupak nije zavisan od ishoda krivičnog postupka i od odluka koje se donose u tom postupku.

U engleskom pravu prisutan je dvojni model oduzimanja kriminalne imovine. Građansko oduzimanje uvedeno je kao mera supsidijarnog karaktera, sa ciljem da se popune praznine koje postoje u krivičnom postupku. Australija takođe ima dvojni model oduzimanja, jedan koji je vezan za osudu u krivičnom postupku, a drugi je model oduzimanja imovine u građanskom postupku. Naime, u pojedinim slučajevima nije bilo moguće voditi krivični postupak, bilo zato što je okrivljeni nedostupan organima gonjenja, zato što je umro ili zato što u toku krivičnog postupka nije obezbeđeno dovoljno dokaza da bi se donela osuđujuća presuda. Ipak imovina koja je istraživana i dalje ostaje „u sumnji“ da je nezakonito stečena. Dokazni standard je onaj koji važi i u redovnim građanskim postupcima, a to je „ravnoteža verovatnoća“ (*balance of probabilities*), a ne dokazni standard koji važi u krivičnim postupcima „izvan svake sumnje“ (*beyond reasonable doubt*), što pokazuje dosta olakšanu proceduru oduzimanja u građanskim postupcima. U SAD oduzimanje imovine u građanskom postupku je potpuno nezavisno od krivične procedure, i procenjeno je da oko 90 posto građanskih procedura oduzimanja nije bazirano na krivičnim optužbama, bilo namerno, bilo zbog nedostatka dokaza potrebnih da bi usledilo krivično gonjenje.⁸¹

Još jedan primer gde se građanskopravno oduzimanje imovine pokazalo kao odlično rešenje jeste primer Južnoafričke Republike gde je usvojen poseban zakon prema kome je uvedena tzv. „Hitova komisija“. Komisija ima posebna istražna ovlašćenja, ispituje, pre svega, veće zloupotrebe u državnim institucijama, nezakonito i neodobreno trošenje državnog novca, te prikuplja dokaze koji bi bili osnov za pokretanje građanske tužbe u cilju oduzimanja

---

⁸⁰ King, C. P., op.cit., str. 58.

⁸¹ Worall, L. J., Asset forfeiture, 2008., page 4.

nezakonito stečene imovine. Ono što je dobro rešenje ovog sistema jeste da dokazi koji se prikupe na ovaj način ne smeju da se koriste kao dokazi u krivičnom postupku, što obezbeđuje tuženom u građanskom postupku poštovanje pretpostavke nevinosti u eventualnom krivičnom postupku koji bi se protiv njega poveo. Ako posmatramo građanske sisteme oduzimanja imovine, možda bismo onaj model koji je prisutan u Italiji mogli smatrati najosobnijim. U pitanju je tzv. preventivna lična mera koja se primenjuje na članove kriminalnih organizacija sa ciljem da se otkloni društvena opasnost koja od njih preti. Ova mera je dvojnog karaktera: ličnog, jer je direktno uperena protiv okrivljenog (npr. specijalni nadzor, zabrana i obaveza nenapuštanja boravišta) ali i finansijska, jer je direktno upravljena na nezakonito stečena dobra.⁸² Kako navodi Kennedy,⁸³ „da bi se oduzimanje kriminalne imovine u građanskim postupcima moglo smatrati efikasnim, potrebno je suočiti se i sa takvim delovanjem u kojem se sredstva koja potiču od kriminala prebacuju na druga lica, menjaju svoje oblike, bivaju pomešana sa drugom imovinom ili su deo procesa pranja novca“. Ono što je takođe prednost oduzimanja kriminalne imovine u građanskim postupcima jeste mogućnost efikasnije zaštite prava trećih lica. Građanska konfiskacija ima bolji pristup, omogućuje tužbu uperenu protiv imovine, omogućuje obaveštavanje svima i priliku da istaknu parnični zahtev, obezbeđuje odbranu vlasnika koji nisu krivično odgovorni, i razrešava sva pitanja u vezi trećih lica u jednom, tako da na kraju država ako njeni zahtevi preovlađuju ima jasno rešeno pitanje imovine.⁸⁴ Irska je jedna od prvih zemalja Evrope koja je usvojila režim građanske konfiskacije donošenjem *Proceeds of crime Act-a* (POCA) 1996. godine, kojom je uvedena mogućnost građanske konfiskacije uz primenu obrnutog tereta dokazivanja. Od njenog uvođenja 1996. godine, POCA je označena kao „radikalan“ i „disproporcionalan“ odgovor na kriminal od strane okrivljenih i njihovih branilaca, a koji su smatrali da je u pitanju *de facto* krivični zakon kojim se krše osnovni ustavni principi i kojim se odbrana lišava osnovne zaštite koja je zagantovana krivičnim pravom i Ustavom.⁸⁵ Međutim, danas kada je prošlo skoro dve decenije od primene ovog Zakona, postoji opšta saglasnost da je uvođenjem građanske konfiskacije u mnogome poboljšán sistem oduzimanja kriminalne imovine.

---

⁸² Vettori, B., *Tough on Criminal Wealth, Exploring the practice of proceeds from crime confiscation in the EU*, Springer, 2006., page 9.

⁸³ Kennedy, A., „Designing a civil forfeiture system: an issues list for policymakers and legislators“, *Journal of Financial Crime*, Vol.13., No. 2, 2006., page 138.

⁸⁴ Cassella, S., D., „The case for civil forfeiture : Why in Rem proceedings are an essential tool for recovering the proceeds of crime“, *Journal of Money Laundering Control*, Vol .11 Issue 1, 2008., page 10.

⁸⁵ Hamilton, B., A., *Comparative Evaluation of Unexplained Wealth Orders*, US Department of Justice, 2012., page 123.

Ipak, iako se konfiskacija u građanskom postupku pokazala znatno efikasnijom od one u krivičnom, ona je još uvek neprimenjiva u mnogim zemljama sveta, jer elementi na kojima se bazira nisu prihvatljivi za mnoge od zemalja, naročito u onim koje pripadaju kontinentalnom sistemu prava. Neki kritičari su isticali da je građanski model oduzimanja uveden kao „*quick and cheap*“ („brz i jeftin“) metod da se dođe do kriminalnih dobara.⁸⁶ Ono što je zamerano ovom vidu konfiskacije jeste to da je on nastao kao odgovor na nemogućnost funkcionisanja sistema oduzimanja u krivičnom pravu i kao način da se izbegnu garancije koje su prisutne u krivičnom pravu. Jedna od kritika koja na najbolji način oslikava suštinu neslaganja sa postojanjem ovakvih vidova oduzimanja imovine iznesena je u radu Kenedija⁸⁷ koji navodi da su „policija i tužioci prihvatili strategiju građanskog oduzimanja ne samo zbog toga što se njom obezbeđuje širi dijapazon oruđa koja stoje na raspolaganju da bi se sprečila nezakonita ponašanja, nego i zbog verovanja nadležnih organa da građanska konfiskacija pruža brzo rešenje, neometano rigoroznim ustavnim garantijama skopčanim sa krivičnim postupcima, kao što su teret dokazivanja, suđenje pred porotom i imenovanje branioca“. Ipak rezultati koji su ostvareni na polju oduzimanja imovine stečene kriminalom u građanskim postupcima su pokazali da je to do sada najefikasnije oruđe u borbi protiv kriminalnog bogaćenja. Kako ističe Smellie⁸⁸ „stepen porasta oduzimanja imovine je zabeležen u svim zakonodavstvima koje su usvojile ovaj vid konfiskacije“.

Prilikom donošenja zakonskih normi u oblasti oduzimanja imovine koja je proistekla iz krivičnog dela, bilo je sporno kojim se inostranim rešenjima rukovoditi kao uzorima za donošenje ove, za nas, nove zakonske regulative. Ipak, s obzirom na područje kome pripadamo, mnogo bližim i primenljivijim smatrali smo rešenja koja su usvojile zemlje koje su takođe pripadnice kontinentalnog pravnog sistema. Kako ističe Nikolić,⁸⁹ „nevolja je što su se u praksi uspešnijim pokazala rešenja iz anglosaksonskog sistema koja su u najmanju ruku neuobičajena za našu teoriju i praksu, a neka od rešenja u kojima leži tajna uspeha pragmatičnog anglosaksonskog sistema prouzrokovala su dileme i sporenja oko pitanja primenjivosti na naš pravni sistem“. Međutim, *in rem* postupci smatraju se još uvek neprihvatljivim rešenjem za naš pravni sistem, jer bi njihova primena uslovlila donošenje niza

---

⁸⁶ Kennedy, A., „Justifying the Civil Recovery of Criminal Proceeds“, *Journal of financial Crime*, Vol.12, No 1, 2004., page 14.

⁸⁷ Kennedy, A., op.cit., page 14.

⁸⁸ Smellie, A., „Prosecutorial challenges in freezing and forfeiting proceeds of transnational crime and the use of international asset sharing to promote international cooperation“, *Journal of Money Laundering Control*, Vol. 8., Issue 2., 2004., page 108.

⁸⁹ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op.cit., str. 8.

propisa koji do sada nisu bili deo našeg pravnog sistema. Iz tog razloga oduzimanje imovine u okviru krivičnog postupka smatralo se prihvatljivijim rešenjem za naše podneblje.

3.2. Oduzimanje imovine u upravnom postupku

Postoje zakonodavstva koja predviđaju upravno (administrativno) oduzimanje imovine koje karakteriše pre svega odsustvo sudske vlasti u postupku oduzimanja. Ono je uvedeno kao način da se oduzme imovina koja nesporno ne pripada njenim vlasnicima i tako se izbegne rasprava pred sudom, jer sudska rasprava traje dugo i podrazumeva ispunjenje velikog broja formalnih zahteva. Najefikasnijim se ovaj način oduzimanja imovine pokazao u SAD, gde se vrši oduzimanje one vrednosti imovine za koju je utvrđeno da predstavlja višak u odnosu na legalno prikazanu imovinu, a za koju njen imalac ne ulazi u postupak dokazivanja njenog zakonitog porekla. U SAD se procentualno više od polovine zaplena imovine odvija u administrativnom postupku oduzimanja. Razlozi za visoku efikasnost ovakvog režima oduzimanja imovine nalaze se najviše u činjenici, da se u praksi mali broj lica upušta u raspravu i ističe svoja vlasnička prava odnosno pravni interes na imovini. Naime, ovde se najčešće radi o velikoj sumi novca, a lica koja smatraju da im taj novac pripada moraju pokazati svoj pravni interes za raspravu koju neretko izbegavaju, jer u ovakvim slučajevima ona nisu optužena, niti uhapšena, te se ukoliko krivica postoji, radije opraštaju od novca nego ulaze u raspravu o njemu. Ulaskom u raspravu za njih se javlja opasnost da se otkriju činjenice koje bi mogle ići u prilog njihovom krivičnom gonjenju. Ova vrsta oduzimanja se uglavnom odnosi na novac i pokretnu imovinu, dok se ne primenjuje u slučajevima oduzimanja nepokretnih dobara. Kod nas mogućnosti za uvođenje takvog načina oduzimanja imovine nisu ozbiljnije ni razmatrane, jer bi takav korak uslovio niz novina koje bi bile nužne za njegovo prihvatanje. Kako ocenjuje Vićentijević⁹⁰ „nije prihvaćeno upravno oduzimanje (kao najradikalnija mera) imovine stečene kriminalom, koje se obavlja bez angažovanja suda, preko poreskih organa, jer mi nemamo izgrađen celovit poreski sistem, niti postupak“.

Postupak oduzimanja imovine u SAD započinje objavljivanjem obaveštenja o imovini koja se zaplenjuje. Zaplenjuje se imovina onda kada postoji „verovatnoća uzroka“ („*probably*

---

⁹⁰ Vićentijević, M., «Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnih dela i razlika u odnosu na prethodni sistem oduzimanja imovine stečene kriminalom», Vrhovni sud Srbije, Bilten sudske prakse, br. 3/09, Beograd, str. 79.

cause“) da je imovina nelegalno stečena. Odmah posle zaplene imovine, organi koji sprovode postupak su dužni da u roku od 60 dana obaveste lica za koja se veruje da mogu imati određeni udeo u imovini, a što se naziva «obaveštenje o zapleni». Agencija za zaplenu imovine dužna je objaviti svoju nameru o zapleni imovine u sredstvima javnog informisanja na području gde je imovina zaplenjena ili preko zvaničnog sajta. Osoba koja bude obavestena o zapleni imovine, ovlašćena je da u roku od 30 dana podnese zahtev za potraživanje predmetne imovine Agenciji, imajući na raspolaganju dve vrste olakšica: mogućnost da ospori oduzimanje imovine na sudu ili da podnese zahtev za oslobađanje ili ublažavanje odluke o oduzimanju. Ukoliko vlasnik ospori oduzimanje imovine od strane Agencije, ulazi u pravu o imovini koja je zaplenjena i njenom poreklu. U drugom slučaju, ako podnosi zahtev za oslobađanje od odluke o oduzimanju ili zahtev za njeno ublažavanje, vlasnik se saglašava sa odlukom donesenom u postupku oduzimanja, ali može izneti neke olakšavajuće okolnosti u svoju korist. U administrativnom postupku ne vrši se sudsko preispitivanje olakšavajućih okolnosti, prihvatanje ili neprihvatanje ovakvog zahteva je u nadležnosti administrativnih organa. Ublažavanje donete odluke o oduzimanju ili oslobađanje od posledica donete odluke, može se izreći ukoliko se utvrdi da je imovina prešla u vlasništvo njenog imaooca usled nemara ili bez postojanje namere imaooca da prekrši zakonske norme. U slučaju da nema zainteresovanih za imovinu koja je oduzeta, zaplenjena imovina prelazi u vlasništvo SAD. Ovaj vid konfiskacije pokazao je dobre rezultate u zemljama koje su ga prihvatile jer se na brži i lakši način dolazi do sredstava stečenih kriminalom. U delu rada u kojem ćemo analizirati rešenja pojedinih zemalja uporednog pravnog sistema, nastojaćemo da prikazivanjem onih zemalja koje su usvojile administrativni sistem oduzimanja, detaljnije objasnimo način njegovog funkcionisanja.

U našem pravu postojao je jedno vreme režim ispitivanja porekla imovine prema kome se sprovodilo oduzimanje imovine u upravnom postupku. Iako je postupak upravnog oduzimanja imovine nastao u vreme kada su primenjivani propisi koji su bili plod tadašnjeg sistema vlasti, a koji je podrazumevao gušenje privatne svojine u cilju stvaranja socijalističke kolektivne svojine i primenu mera konfiskacije, sekvestracije, eksproprijacije i nacionalizacije, on je za razliku od ostalih postupaka u kojima su se izricale nabrojane mere, bio usmeren i na oduzimanje imovine koja je nezakonito stečena. Najpre je ovlašćenje na pokretanje postupka za oduzimanje imovine bilo povereno poreskim organima, koji su imali dužnost da u posebnom postupku osim redovne delatnosti u poreskom postupku, ispituju i poreklo imovine. Tako je odredbom člana 145. Osnovnog zakona o doprinosima i porezima

građana⁹¹ bilo propisano da nadležni organ uprave prihoda koji raspolaže podacima da neki građanin poseduje imovinu ili raspolaže sredstvima znatno većim od oporezovanih, odnosno da imovina koju poseduje i sredstva kojima raspolaže potiču iz dohotka ili prihoda na koji nije razrezan doprinos odnosno porez, može pokrenuti poseban postupak za razrez doprinosa, odnosno poreza na taj dohodak ili prihod, te da se u takvom postupku može ispitati poreklo imovine i sredstava kojima odnosno lice raspolaže.⁹² Kasnije su doneti posebni Zakoni o ispitivanju porekla imovine⁹³ (republički i pokrajinski) koji su novelirani Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o ispitivanju porekla imovine.⁹⁴ Potom su ti zakoni prečišćeni donošenjem Zakona o ispitivanju porekla imovine iz 1975. godine⁹⁵, kojim je ova materija izdvojena iz poreskog zakonodavstva, a opštinski organi su postali nadležni na postupanje.

Postupci koji su prema tim zakonima tada vođeni su bili slični postupku za oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela koji postoji danas, sa tom dominantnom razlikom da nije bilo potrebno utvrđivanje krivične odgovornosti vlasnika imovine, nego je bilo dovoljno dokazivanje da je određena imovina vlasnika stečena bez dokazanog zakonskog osnova njenog sticanja. Zakon o ispitivanju porekla imovine propisivao je uslove, način i postupak za ispitivanje porekla imovine za koju vlasnici nisu mogli dokazati da potiče od ličnog rada, nasleđa, poklona ili na drugi način. Postupak koji se vodio bio je javan, usmena rasprava se vodila radi razjašnjenja stvari, a ocena dokaza je bila formalna za razliku od slobodne ocene dokaza koja je važila u upravnom postupku. Postupku ispitivanja imovine prethodi prikupljanje podataka o imovini, a postupak se smatra pokrenutim kada komisija pozove građanina da podnese prijavu o poreklu imovine.⁹⁶ Vlasnik je morao da dokaže da je imovina koju poseduje stečena na neki od načina predviđenih zakonom inače mu se imovina oduzimala, a zakon se primenjivao i na slučajeve u kojima je građanin stekao imovinu iz društvene svojine pod povoljnijim uslovima od uobičajenih, u kom slučaju mu se oduzima deo imovine kao razlika između vrednosti tako stečene imovine i one vrednosti koja bi postojala da je imovinu stekao na zakonit način. Nezakonito stečena korist utvrđivala se "bilansiranjem" prihoda i rashoda i ako bi se pojavio višak rashoda nad prihodima, tada se uzimalo da navedena razlika predstavlja nezakonito stečenu imovinsku korist, jer se pokazuje

---

⁹¹ «Službeni list SFRJ», br. 31/64.

⁹² Vujašković, N., «Ispitivanje porekla imovine», Glasnik advokatske komore Vojvodine, broj 9, 1985., str. 5.

⁹³ «Službeni list SAPV», br. 4/73 od 28.02.1973 i «Službeni glasnik SRS» br.9/74 od 2.marta 1974. godine.

⁹⁴ «Službeni list SAVP», br. 16/75, «Sl.glasnik SRS» br.31/74 i br. 15/76.

⁹⁵ «Službeni list SAVP», br. 29/84.

⁹⁶ Perin, M., «Prikaz Zakona o ispitivanju porekla imovine», Glasnik Advokatske komore Vojvodine, br. 1/2, 1973., str. 64.

da postoji još jedan ili više izvora prihoda koje stranka nije prijavila zbog njihovog sumnjivog porekla.⁹⁷ Nakon sprovedenog postupka, komisija po svom uverenju, na osnovu savesne i brižljive ocene svakog dokaza posebno i svih dokaza zajedno, kao i na osnovu rezultata celokupnog postupka, donosi rešenje kojim odlučuje u meritumu.⁹⁸ Kada bi se u toku postupka koji se vodi, utvrdilo da postoji sumnja da je imovina o kojoj se raspravlja nastala izvršenjem kažnjivog dela obaveštavao se javni tužilac, koji je potom mogao pokrenuti krivični postupak. Ta zakonska norma Zakona o ispitivanju porekla imovine pokazuje njegovu sličnost sa današnjim Zakonom o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela. Problemi koji su tada postojali u primeni zakonskih odredaba o ispitivanju porekla imovine postoje i danas. Oni se uglavnom odnose na odugovlačenje postupka, složenost predmeta spora, mali broj donetih pravnosnažnih, a još manje izvršenih rešenja⁹⁹, nužnost specijalizovanosti organa postupanja itd. Postupak upravnog oduzimanja imovine koji je do 90-ih godina vođen kod nas imao je za svoj osnovni cilj stabilizaciju ekonomskog i fiskalnog sistema, sve u skladu sa tadašnjim državnim uređenjem, a mere koje su sprovedene imale su najviše za cilj oduzimanje imovine koja nije prošla sistem oporezivanja. Pitanje krivične odgovornosti se javljalo tek supsidijarno, ako se pojave razlozi za sumnju da imovina proističe iz kriminalne delatnosti. Danas, potreba oduzimanja imovine kriminalnog porekla kao isključivog cilja je nesporna. Čak i upravni postupci koji se vode sa ciljem oduzimanja kriminalne imovine danas imaju za svoj navažniji cilj suzbijanje najtežih oblika kriminala kroz primenu mera koje su usmerene na imovinu koja je stečena kriminalom, a upravni postupak je jedan od načina da se na lakši način (zbog olakšanog dokazivanja i manje formalnog postupka) dođe do imovine stečene krivičnim delom.

3.3. Oduzimanje imovine u krivičnom postupku

Oduzimanje imovine koje se sprovodi u krivičnom postupku je „klasičan“ način oduzimanja bogatstva koje potiče od kriminala i poznaju ga skoro sve moderne države. Neke od njih su napravile korak dalje uvodeći i alternativne vidove oduzimanja koji su se pokazali daleko uspešnijim, a neke od njih su tek krenule sa izgradnjom sistema oduzimanja imovine i

---

⁹⁷ Vujašković, N., «Ispitivanje porekla imovine», Glasnik advokatske komore Vojvodine, broj 9, 1985., str. 13.

⁹⁸ Perin, M., «Prikaz Zakona o ispitivanju porekla imovine», Glasnik Advokatske komore Vojvodine, br.1/2, 1973., str. 65.

⁹⁹ Istraživanja postupaka koji su vođeni kod opštinskih organa za ispitivanje porekla imovine u periodu od 1973-1980. godine pokazuju da je od ukupno 1.995 pokrenutih postupaka doneto samo 139 pravnosnažnih rešenja, a izvršeno tek 91. Prema Perin, M., op.cit., str. 10.

to isključivo u krivičnom postupku. Iako se mera oduzimanja imovinske koristi koja već odavno postoji u našem pravu, može takođe smatrati instrumentom borbe protiv kriminalnog bogaćenja, mera oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela predstavlja mnogo efikasnije sredstvo te borbe. Naša zemlja je usvojila sistem oduzimanja imovine u krivičnom postupku, modifikujući postojeći sistem novim pravilima, prema kojim se oduzimanje imovine vrši u posebnom postupku koji se vodi paralelno ili nakon završetka krivičnog postupka. Ono što je osnovna karakteristika ovakvih sistema jeste visoko postavljen dokazni standard, zapravo odluka o oduzimanju imovine zavisi od presude u krivičnom postupku, te je za trajno oduzimanje imovine potrebna osuđujuća presuda. Posmatrajući načine na koji se imovina stečena kriminalom oduzima možemo razlikovati:

- a) oduzimanje imovine koja je direktno proistekla iz krivičnog dela za koje se sudi u krivičnom postupku;
- b) oduzimanje imovine koja ne proizilazi direktno iz krivičnog dela za koje se sudi u krivičnom postupku, već proističe iz različitih kriminalnih aktivnosti kojima se njen imalac bavio.

Prvi način, oduzimanje imovine koja je proistekla direktno iz krivičnog dela za koje se sudi, jeste tradicionalni način oduzimanja imovine od izvršioca krivičnog dela i to je sistem koji odavno postoji u mnogim razvijenijim zemljama. Tu spadaju mera oduzimanja predmeta namenjenih ili upotrebljenih za izvršenje krivičnog dela i mera oduzimanja imovinske koristi kao mere bezbednosti ili kazne koje se primenjuju „redovno“ u krivičnim postupcima. Ovaj način oduzimanja imovine, iako je neophodan, pokazao se dosta neefikasnim, naročito kada se radi o najtežim oblicima kriminala, jer je usko vezan za određeno krivično delo i za dokazanu krivicu za to krivično delo. Tako jedan deo imovine ostaje van domašaja sudskih organa i organa gonjenja, jer se sva krivična dela iz različitih pravnih ili stvarnih razloga ne mogu goniti, te kriminalom stečena imovina ostaje u rukama onih koji su je stekli.

Drugi način oduzimanja, jeste tzv. „prošireno“ oduzimanje imovine stečene kriminalom i to je oduzimanje imovine o kojoj u ovom radu govorimo. O ovom načinu imovine govori se tek u poslednjih nekoliko decenija. Za mnoge zemlje koje su načinile ovaj iskorak, i uvele posebne načine za konfiskovanje kriminalne imovine, ova tema je i dalje kontraverzna i često je ocenjena kao iskorak kome se zamera radikalnost, oštrost i nepodudaranje sa davno postavljenim osnovnim principima krivičnog prava.

Postupak oduzimanja imovine, kako smo videli prema Zakonu, nije izričito određen kao krivični, ali nas njegove odredbe upućuju na primenu Zakonika o krivičnom postupku. Zakonodavac je jasno odredio ovaj postupak kao postupak koji se vodi saglasno pravilima o krivičnom postupku. Isti sud koji odlučuje u redovnom krivičnom postupku o privremenom oduzimanju imovine, posle donošenja osuđujuće presude uz ispunjenje ostalih pretpostavki, postupaće i u postupku koji se vodi za trajno oduzimanje imovine. Finansijska istraga koja prethodi postupku oduzimanja imovine je, videćemo, umnogome različita od krivične istrage. Subjekti koji vode finansijsku istragu moraju posedovati određena specifična znanja iz raznih oblasti koja koriste u toku istrage.

Kao nedostatak svih sistema koji su se opredelili za sistem oduzimanja imovine u krivičnom postupku, a koji nemaju u svom zakonodavstvu usvojene i druge modele oduzimanja, može se navesti njihova uslovljenost samim tokom krivičnog postupka i donošenjem osuđujuće presude. S jedne strane, uslovljenost oduzimanja imovine donošenjem osuđujuće presude, daje jaču osnovu za donošenje odluke o oduzimanju imovine, iako se konfiskuje imovina koja prevazilazi obim stečene vrednosti za to krivično delo. Radi se o dokazanoj krivici, pa prema tome posedovanje nelegalne imovine je jednim delom sudski dokazano. S druge strane, kao negativna konsekvencija vezanosti odluke o oduzimanju imovine za osuđujuću presudu, jeste činjenica da mnogi izvršioци krivičnih dela ostaju van domašaja sudskih organa. Neretko se dešava da samo pojedini pripadnici organizovanih kriminalnih grupe budu osuđeni, dok najčešće sami organizatori i „najvažnije karike“ u mafijaškim udruženjima ne budu krivično gonjeni, zbog nedostatka dokaza ili iz drugih razloga. Takođe, pokretanje i tok posebnog postupka može imati negativne posledice po tok krivičnog postupka koji je pokrenut protiv istog lica. Naime, ovakvi postupci zbog svoje prirode izazivaju veliku medijsku pažnju, te vođenje postupka oduzimanja imovine, koji je atraktivan za medije, stvara izvestan pritisak na sud i odluku o krivici koja se donosi u krivičnom postupku. Pretpostavka nevinosti mora biti zagarantovana svakom licu protiv koga je pokrenut krivični postupak, a donošenje odluke o oduzimanju imovine kojom se utvrđuje njeno nezakonito poreklo, „slabi“ objektivno posmatranje sudije na krivicu okrivljenog. Donošenjem Zakona/2013 ovi problemi su donekle rešeni, jer po novim odredbama nije moguće doneti odluku o oduzimanju imovine pre pravnosnažnosti odluke donesene u krivičnom postupku, međutim i dalje ostaje pitanje uticaja toka postupka privremenog oduzimanja imovine na odlučivanje u glavnom krivičnom postupku.

U ovom trenutku građanski model oduzimanja kao alternativa postojećem, još uvek bi bio velika novina za naš pravni sistem. Procenjeno je da bi uvođenje građanskog sistema u naše pravo stvorilo dosta poteškoća. Ilić¹⁰⁰ ističe da se čini “da u domaćem pravnom poretku instrumenti građanskog i materijalnog prava nisu u dovoljnoj meri prilagođeni ovakvoj vrsti postupka“ i da je vezanost ovog postupka za ishod krivičnog postupka opravdan “ostavljajući eventualno uvođenje *sui generis* postupka, za kasnije etape u razvoju čitavog instituta u domaćem pravnom poretku.“ Videli smo da je Zakonom/2013, uvedeno pravilo da se postupak trajnog oduzimanja imovine pokreće tek posle pravnosnažnosti presude iz krivičnog postupka. Ova izmena je nastala zbog stava predlagača Zakona da se odredbama prvobitnog zakona, prema kojima je bilo moguće da se otpočne sa postupkom trajnog oduzimanja imovine i pre donošenja odluke o krivici u krivičnom postupku, narušavala pretpostavka nevinosti. Zbog toga bi prihvatanje sistema oduzimanja imovine u građanskom postupku, u kojem bi se odluka o oduzimanju donosila nezavisno od postojanja krivice za učinjeno krivično delo vlasnika imovine, bilo još radikalnije rešenje u smislu njegove opravdanosti i usklađenosti sa garantovanim ljudskim pravima.

---

¹⁰⁰ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 108.

II USTANOVE KRIVIČNOG I GRAĐANSKOG PRAVA SRODNE SA MEROM ODUZIMANJA IMOVINE PROISTEKLE IZ KRIVIČNOG DELA I PRAVNA PRIRODA TE MERE

Smatramo da je vrlo važno istaći razlike između mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela i svih onih mera i sankcija sa kojima ona ima određene zajedničke karakteristike. Odnos nje i pojedinih mera i sankcija posebno je bitan najpre jer je prisutan veliki stepen nepoverenja u nove ideje i mogućnosti koje je njena primena donela, a onda i zbog važnosti prikazivanja njenih ključnih karakteristika i jasne distinkcije sa svakom od mera sa kojima se može javiti pitanje poistovećivanja. Najčešće ćemo naići na poistovećivanje posebne mere sa merom oduzimanja imovinske koristi jer ih najviše sličnosti povezuje, pre svih, težnja ka ostvarivanju zajedničkog cilja iskazanog kroz princip da niko ne može zadržati imovinsku korist koju je pribavio izvršenjem krivičnog dela. Zato je važno jasno preciziranje njihovih razlika i odvajanje područja u kome svaka od njih deluje. Prateći dinamiku razvoja krivičnih mera i sankcija, njihov istorijat, pravnu prirodu i sadržinu svake ponaosob, uvidećemo da se njima pomenuti princip ne može ostvariti u potpunosti i da je stvaranje jedne nove krivičnopravne mere bilo neophodno. Pojedini instituti i pravila građanskog prava su takođe povezani sa merom oduzimanja imovine, a ona se i bazira na nekim od osnovnih principa koji su utemeljeni u građanskom pravu pa su za upoznavanje sa novom merom važna i pojedina razmatranja iz oblasti građanskog prava.

Da bismo najpre mogli postaviti odnos nove mere sa pojedinim merama njoj sličnim moramo sagledati sistem u koji se mere i sankcije krivičnog prava svrstavaju. Dalje, analizom sistematike krivičnih sankcija i mera, kao i ključnih karakteristika koje opredeljuju njihovo mesto, činimo jasnijim odnos posebne mere sa njoj sličnim merama. Do izdvajanja ključnih osobina posebne mere i njenog opredeljivanja u okviru postojeće sistematike možemo doći s jedne strane, upoređivanjem njenih osobina i osobina mera sličnih njoj, a sa druge strane, traganjem za odgovorom na pitanje njene pravne prirode. Savremene tendencije krivičnog prava su takve da nekadašnji čvrsto zauzeti postulati krivičnog prava moraju postati elastičniji u pravcu prihvatanja novih pravila krivičnog i krivičnoprocesnog prava, jer su klasične metode za pojedine oblike kriminala postale nedovoljne. U isto vreme sa usvajanjem novih pravila, jačaju tendencije za sve većom zaštitom osnovnih ljudskih prava. Savremeni krivičnopravni sistemi izgrađuju se u skladu sa postulatom *in dubio pro libertate*, tj. prema

načelu što manjeg zahvatanja u osnovna prava i slobode čoveka i što humanijih sankcija¹⁰¹. Pojava novih sankcija i mera i pokušaji da se njima na efikasniji način ostvare ciljevi krivičnih sankcija je uobičajena u modernom krivičnom pravu, pa pojava mere oduzimanja imovine nije neuobičajena. Ipak, da bi njena primena bila uspešna i da bi ona kao mera bila prihvaćena, neophodno je da polje njene primene i svrha koju ostvaruje budu nedvosmisleno utvrđeni. Najpre važno je uvideti njene ključne elemente, te opredeliti je kao represivnu ili preventivnu i kao krivičnu sankciju ili meru koja je van sistema krivičnih sankcija, a tom putu mora prethoditi kratak prikaz postojeće sistematike u našem pravu.

Kriminal je oduvek u velikoj meri ugrožavao društvene vrednosti i vrednosti čoveka kao pojedinca, te se oduvek težilo suzbijanju te pojave. Mere koje su preduzimate u nameri otklanjanja kriminaliteta su različite i mogu se podeliti na one koje su preventivne i one koje su prinudne-represivne. Merama prevencije kriminaliteta želi se sprečiti da do kriminaliteta uopšte dođe, otklanjanjem uzroka koji dovode do njega. Značaj preventivnih mera kako opštih, tako i posebnih, u suzbijanju kriminaliteta je veliki; one su usmerene na stvaranje takvih društvenih uslova koji destimulativno deluju na vršenje krivičnih dela, odnosno kojima se otklanjaju stanja i situacije koje mogu da utiču na pojedince da vrše krivična dela.¹⁰² Prevencija može biti generalna, kada se uticaj vrši na potencijalne učinioce krivičnih dela i specijalna, kada je uticaj usmeren na nekog ko je već izvršio krivično delo. S druge strane, postoje mere prinudnog karaktera koje društvo, odnosno država, preko svojih organa izvršava nad licima koja su izvršila krivična dela. Te prinudne mere, kao sredstvo zaštite od društveno opasnih ponašanja, jesu krivične sankcije. Krivična sankcija je mera krivičnopravne prinude koju sud izriče u zakonito sprovedenom postupku, učiniocu krivičnog dela, radi zaštite društva od kriminaliteta, a sastoji se u lišavanju ili ograničavanju određenih sloboda i prava ili u upozoravanju učinioca da će biti lišen ili ograničen slobode ili prava ako ponovo izvrši krivično delo.¹⁰³ Zajedničko za sve krivične sankcije jeste njihova opšta svrha, a koja se odnosi na zaštitu društva od kriminaliteta i suzbijanje društveno opasnih ponašanja. Elementi, odnosno osnovna obeležja krivičnih sankcija su: 1. cilj krivičnih sankcija je suzbijanje kriminaliteta; 2. one su po svojoj prirodi represivne mere; 3. primenjuju se prema učiniocu

---

¹⁰¹ Mrvić –Petrović, N., Krivično pravo, Beograd, 2005., str.132.

¹⁰² Srzentić, N., Stajić, A., Lazarević, Lj., Krivično pravo SFRJ-opšti deo, Beograd, 1984., str. 309.

¹⁰³ Srzentić, N., Stajić, A., Lazarević, Lj., op.cit., str. 309.

protivpravnog dela koje je u zakonu predviđeno kao krivično delo; 4. moraju biti predviđene zakonom; 5. primenjuje ih, odnosno izriče ih sud; 6. izriču se u krivičnom postupku.¹⁰⁴

Odrediti sistem krivičnih sankcija znači ustanoviti (klasifikovati) prinudne mere koje se mogu primeniti prema učiniocima krivičnih dela.¹⁰⁵ U sistemu krivičnih sankcija našeg prava, nalaze se četiri vrste krivičnih sankcija: kazne, mere upozorenja, mere bezbednosti i vaspitne mere. Krivične sankcije su represivne; ogledaju se u ispoljavanju određenog zla ili u pretnji zlom učiniocu krivičnog dela koje je on dužan da trpi, a stepen represivnosti je različit kod različitih krivičnih sankcija i zavisi od vrste krivičnog dela koje je učinilac izvršio. Osim što su represivne, krivične sankcije imaju i preventivnu funkciju, koja se ostvaruje zajedno sa represivnom, kao njena posledica. S druge strane, postoje mere koje se ne nalaze u sistemu krivičnih sankcija, jer ne poseduju osnovne elemente krivičnih sankcija, ali su im veoma slične. Tu pored ostalih spada i mera oduzimanja imovinske koristi koja najpre zbog odsustva represivnog elementa (učinilac ne trpi nikakvo zlo, ne ograničavaju mu se niti oduzimaju prava, već se samo uspostavlja imovinska ravnoteža narušena nezakonitim obogaćenjem) ne ulazi u sistem krivičnih sankcija.

U zavisnosti od svrhe koja se želi postići izricanjem krivičnopravnih sankcija i mera, a posmatrajući i druge njihove karakteristike, možemo odrediti njihovo mesto u krivičnopravnom sistemu, a onda i njihovu pravnu prirodu. Njihov položaj u sistemu krivičnih sankcija i mera nije uvek bio isti, a kako se menjao njihov položaj u zakonu, tako se menjalo i mišljenje o njihovoj pravnoj prirodi. Zakonska regulativa vidova kazni, uslovi za njihovo izricanje, međusobni odnos kazni i njihov odnos sa drugim sankcijama je područje na kome je najeksplicitnije izražena osnovna kriminalno-politička i kaznenopravna koncepcija samog zakonodavca¹⁰⁶. Zato postoje velike razlike u nacionalnim zakonodavstvima po ovim pitanjima. Posmatranjem osobenosti pojedinih mera i sankcija i analizom pravne prirode srodnih mera i sankcija krivičnog prava (koja će se pokazati kod mnogih, predmetom velike diskusije u pravnoj nauci), možemo lakše odrediti pravnu prirodu mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela.

---

¹⁰⁴ Stojanović, Z., *Krivično pravo-opšti deo*, Beograd, 2003., str. 285.

¹⁰⁵ Mrvić –Petrović, N., *op.cit.*, str. 133.

¹⁰⁶ Kambovski, V., *op.cit.*, str. 653.

Kada govorimo o istoriji mere oduzimanja imovine kao nove mere krivičnog prava, ne možemo reći mnogo, jer je veoma kratko vreme u primeni, a istorija za nju tek počinje da se piše. Ipak, možemo reći da princip na kojem se zasniva ova mera, njen cilj i sadržina, imaju vrlo dugu istoriju koju možemo posmatrati kroz razvoj krivičnih mera i sankcija koje imaju izvesne sličnosti sa njom. Meru oduzimanja imovinske koristi možemo smatrati osnovom na kojoj se razvila nova mera kojom se bavimo u ovom radu, a koja je rođena iz narastajuće potrebe za borbom protiv teških oblika kriminala. Razlike koje postoje između mera oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela i oduzimanja imovinske koristi je značajno utvrditi, jer se posledice njihovog poistovećivanja odražavaju i na sudsku praksu. Analizom posebnih postupaka koji su vođeni pred Višim i Apelacionim sudom u Beogradu uočili smo da postoji jedan broj sudskih odluka u kojima ni postupajući organi (javni tužioci i sudije) nisu razlikovali ove dve mere, što predstavlja primere pogrešne primene Zakona. Analizu razlika koje postoje između ove dve mere prikazaćemo detaljno u delu rada u kome ćemo govoriti o meri oduzimanja imovinske koristi ali i na drugim mestima u radu ukazaćemo na važnost utvrđivanja razlika koje postoje između njih. U narednom delu rada daćemo prikaz najznačajnijih sličnosti i razlika između mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela i svake od mera i sankcija krivičnog prava sa kojom ona ima slične korene ili ciljeve. Postavićemo pitanje da li ima prostora za mogućnost svrstavanja posebne mere u okviru neke od postojećih vrsta krivičnih sankcija i koji su razlozi za stav o njenoj pripadnosti van sistema krivičnih sankcija.

1. MERA ODUZIMANJA IMOVINE I KAZNE

Analiza posebne mere ne bi mogla biti kompletna ukoliko ne bismo istakli njene sličnosti sa kaznom i istražili mogućnosti njenog svrstavanja među kazne ili u sistem krivičnih sankcija. Ispitivanje osnovanosti viđenja posebne mere kao kazne nije potpuno bez osnova, naročito ako uzmemo u obzir da je jedan od vidova oduzimanja imovine kriminalnog porekla, kazna konfiskacija imovine, upravo bila u sistemu kazni. Ipak, posebna mera oduzimanja imovine, prema važećem pravu, ne može pripadati sistemu kazni. Da bismo opravdali ovakav stav moramo poći najpre od nekih osnovnih karakteristika kazni. Naime, kazna je uvek bila, a i danas je, najvažnija krivična sankcija koju predviđaju svi pravni sistemi. Pitanje njene opravdanosti i svrhe oduvek je stvaralo brojne dileme, pa se ne može dati jedinstven odgovor

na pitanje koja je osnovna svrha kazne, a nesporno za koju god od svrha koje ostvaruje da se opredelimo kao najvažniju, bilo retributivnu ili preventivnu, njen cilj je i odmazda za učinjeno delo i preventivna funkcija (njome se ostvaruje i specijalna i generalna prevencija). Mera oduzimanja imovine po svojim karakteristikama ima poneke karakteristike koje je približavaju kaznama koje postoje u našem krivičnom pravu, ali ona nije svrstana niti u krivične sankcije, niti u kazne, upravo iz razloga što bi takvo njeno svrstavanje povuklo sa sobom brojna dejstva koja za njih važe, ali za nju ne. Razlikovanje mere oduzimanja imovine od pojedinih kazni koje su postojale i koje postoje u našem zakonodavstvu je važno da bi se ocenilo da li je meru oduzimanja imovine (zbog njenih svojstava) opravdanije svrstati u sistem krivičnih sankcija ili joj dati status posebne mere. Istovremeno, bitno je razlikovati meru oduzimanja imovine od konfiskacije imovine koja je nekada bila u sistemu kazni u našem pravu, da bi se izbeglo njihovo poistovećivanje. Jedan od osnovnih principa kaznenog sistema naše zemlje jeste princip zakonitosti kojim se propisivanje kazne zakonom za određeno krivično delo čini obaveznim. Kazne se isto tako mogu izreći samo prema učiniocu krivičnog dela, na osnovu sudske odluke donete u zakonito sprovedenom postupku. Već na prvi pogled jasno je zašto bi svrstavanjem posebne mere u sistem kazni dovelo do ograničavanja određenih dejstava koje posebna mera ima, čime bi se apsolutno poništili pojedini pozitivni efekti koji se nastoje njenom primenom ostvariti. Naime, ona po svojoj prirodi nije kazna, jer je retribucija kao jedno od dva osnovna svojstva kazne u njenoj primeni odsutna. Njena osnovna svrha je restitutivna, a onda zatim i preventivna, što je svrha i kazne ali i drugih krivičnih sankcija našeg prava, kao i mera koje su van sistema krivičnih sankcija. Činjenica da je konfiskacija imovina bila predviđena kao kazna u našem pravu, ne čini stav o njenoj nepripadnosti kaznama drugačiji, jer je konfiskacija imovine sa posebnom merom slična najviše po tome što se u oba slučaja radi o oduzimanju kriminalom stečene imovine, ali na dva potpuno različita načina koji zatim čine ključnu razliku među njima i odvajaju ih kao dve potpuno drugačije mere krivičnog prava. Istina, u primeni mere oduzimanja imovine postoji određena retribucija i prinudni karakter ali se ove osobine ogledaju u tome da se uz ispunjenje određenih uslova imovina tretira po posebnom režimu.

1.1. Odnos sa novčanom kaznom

Novčana kazna je stara, imovinska krivična sankcija kojom se za izvršioca krivičnog dela utvrđuje obaveza da u korist države i u određenom vremenskom periodu uplati

odgovarajući novčani iznos, pod pretnjom da u slučaju neispunjenja obaveze ova kazna može biti zamenjena kaznom zatvora.¹⁰⁷ Javila se veoma rano, još u vreme prvih oblika društvene reakcije na nedozvoljeno ponašanje, kada se na ovaj način želela izbeći krvna osveta. Danas, ona je kazna koja je najviše izricana ako govorimo o lakšim krivičnim delima kod kojih se njome može ostvariti svrha kažnjavanja učinioca. Stari sistem odmeravanja novčane kazne u fiksnim iznosima nije jednako pogađao bogate i siromašne, pa se uz istovremeno zadržavanje starog sistema kao supsidijarnog, pristupilo novom sistemu odmeravanja novčane kazne u dnevnim iznosima. Taj sistem podrazumeva da se prethodno odmeri kazna u vremenskom trajanju, tj. u danima i to prema opštim pravilima za odmeravanje kazne, da se posle toga utvrdi novčana vrednost, odnosno novčani ekvivalent jednog dana, te da se prostim množenjem dođe do novčane kazne koja se izriče.¹⁰⁸

Već na prvi pogled jasna je velika razlika između novčane kazne i mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. Svrha kažnjavanja je dominantna kod novčane kazne i to na način da se učiniocu smanjuje imovina, te se princip kažnjavanja ogleda upravo u lišavanju imovine koja osuđenom pripada kao svojina. Oduzimanje imovine koja proističe iz krivičnog dela usmereno je na imovinu koja po pravilu nije svojina učinioca. Imovina je protivpravno došla u njegov posed, te se ona mora vratiti u prethodno stanje i onemogućiti da se učinilac protivpravno obogati. Ako se protivpravno stečena korist oduzima u novcu, samo naizgled se oduzimanje imovine i imovinske koristi približava novčanoj kazni, jer zapravo ni ovde nije u pitanju nikakvo kažnjavanje, već samo vraćanje imovine u ravnotežu. Kazne nema, osim što učinilac može imati takav subjektivni osećaj, jer on najčešće usled dugogodišnjeg bavljenja kriminalom veruje da tako stečena imovina njemu i pripada. Zajedničko za novčanu kaznu i meru oduzimanja imovine jeste što se novac uplaćuje državi te u slučaju novčane kazne ona naplaćuje izvesnu sumu novca za učinjeno krivično delo dok se kod posebne mere novac od prodaje oduzete imovine prenosi u državni budžet. Ipak, dok je kod imovinske kazne to opravdano kod posebne mere koja ima za cilj restituciju takvo postupanje suprotno njenoj svrsi a što je problematika kojoj ćemo posvetiti pažnju u delu kojim se bavimo upravljanjem oduzete imovine.

---

¹⁰⁷ Lazarević, Lj., Komentar Krivičnog Zakonika Republike Srbije, Beograd, 2006., str. 174.

¹⁰⁸ Stojanović, Z., Krivično pravo- opšti deo, Beograd, 2011., str. 263.

1.2. Odnos sa kaznom konfiskacijom imovine

Termin konfiskacija imovine može biti višeznačan, s jedne strane, on je krovni pojam za sve vidove oduzimanja imovine, a koji su predviđeni krivičnim ili drugim propisima, a sa druge strane, on označava kaznu koja je ranije postojala u našem krivičnompravnom sistemu. Na ovom mestu želimo istaći najznačajnije razlike nekada važeće kazne konfiskacije imovine i posebne mere. Konfiskacija imovine kao kazna podrazumeva oduzimanje imovine određenom licu koja je u njegovoj svojini, bez naknade u korist države, a isključivo na osnovu zakonskih propisa određene zemlje. Kod nas je konfiskacija imovine bila moguća na osnovu krivičnopравnih i jedno vreme na osnovu upravnopравnih propisa. Ipak konfiskacija imovine se najčešće vezuje za kaznu koja je bila u sistemu krivičnih sankcija dugo vremena u našem pravu. Konfiskacija imovine je sankcija imovinskog karaktera koja je predstavljala glavnu kaznu (osim ako je kao glavna kazna izrečena novčana kazna) i sastojala se u oduzimanju imovine osuđenom licu bez naknade, pod uslovima propisanim zakonom. Ova sankcija uvedena je u naše pravo u posleratnom periodu i kao takva zadržala se sve do 1990. godine.¹⁰⁹ Ona je bila karakteristična za bivše socijalističke zemlje, dok moderno krivično pravo ne prihvata potrebu za postojanjem ove kazne. Konfiskacija imovine kao kazna nije opstala zbog mnogobrojnih nedostataka koji su pratili njenu primenu u vremenu kada je bila na snazi, a između ostalih zbog preširoko ostavljene mogućnosti za njenu primenu, velikog ideološkog naboja koji je bio prisutan kod njene primene i zloupotrebe od strane revolucionarnih vlasti radi sticanja državne i društvene svojine. Veoma rano došlo se do zaključka da imovina predstavlja vrlo značajnu vrednost za svakog čoveka i da se uvođenjem imovinskih krivičnih sankcija ostvaruju značajni rezultati kako represivnog, tako i preventivnog delovanja. Primena kazne konfiskacije imovine, predstavlja veoma odgovoran zadatak, tim pre što ova kazna često može ili praktično ima za posledicu ugrožavanje prava i interesa trećih lica koja nemaju nikakve krivice za izvršeno krivično delo zbog koga se ta kazna učiniocu izriče.¹¹⁰

Iako je termin «konfiskacija» i danas prisutan u mnogim krivičnim zakonicima, i iako se za pojedine krivične mere koje su deo važećeg prava on često koristi, to ne znači da ova kazna i dalje postoji. Naime, konfiskovanje imovine naizgled, uvek na sličan način pogađa

---

¹⁰⁹ Ukinuta je kao kazna u našem pravnom sistemu Zakonom o izmenama i dopunama KZ SFRJ iz 1990. godine („Sl. list SFRJ“, br. 38/1990).

¹¹⁰ Marić, Z., “Kazna konfiskacije imovine koja je bila na snazi na teritoriji Savezne Republike Jugoslavije“, Prava čoveka, 3/4, 2002., str. 116.

njenog učinioca i naizgled ne postoje značajne razlike između konfiskacije koja je nekada postojala kao kazna, modalitete konfiskacije poput oduzimanja imovinske koristi ili oduzimanja imovine posebnom merom. Odavno naše pravo poznaje konfiskaciju imovine kao način da se oduzme imovina izvršiocu krivičnog dela. U pitanju je uvek imovina kao predmet oduzimanja. Ipak takvi pogledi na konfiskaciju imovine su mogući samo ako se ne ulazi u stručnije i analitičnije bavljenje ovim pitanjem. Dubljom analizom utvrdićemo da konfiskacija imovine može imati veoma različite oblike, i da ne može biti reči o poistovećivanju različitih mera ne samo krivičnog, nego i drugih grana prava, iako su one označene ovim pojmom. Konfiskacija imovine kao krivična sankcija je predstavljala kaznu za učinioca krivičnog dela, on njenom primenom nije lišen samo imovine koju je stekao izvršenjem krivičnog dela, nego i imovine koja je njegovo vlasništvo, pa ovde nema dileme da je u pitanju imovinska sankcija. Mera oduzimanja imovine je sa druge strane, pravna posledica izvršenja krivičnog dela i bogaćenja od profita stečenog kriminalom. Ona je zapravo svojstveni «režim» koji se na učinioca primenjuje u nameri vraćanja nezakonito stečene imovine, ali se učinilac ne kažnjava niti se podvrgava bilo kakvoj krivičnoj sankciji.

Konfiskacija imovine je ponovo uvedena u naše pravo izmenama KZSRJ¹¹¹ od aprila 2003. godine ali ovoga puta kao sporedna kazna i za krivična dela sa elementima organizovanog kriminala za koje je učiniocu izrečena kazna zatvora od najmanje četiri godine. Iako se u to vreme govorilo o reaktuelizaciji kazne konfiskacije imovine i iako je ona i dalje bila u sistemu kazni, njeno uvođenje je imalo potpuno drugačiji cilj i smisao, te je po suštini bila približnija onome što je danas mera oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. Njeno uvođenje baš u to vreme bilo je produkt prvih intervencija vlasti na pojavu organizovanog kriminala i tendencije države da usvoji međunarodne standarde koji se odnose na obavezu država da donesu propise usmerene na borbu protiv organizovanog kriminala. Uvođenje konfiskacije imovine kao sporedne kazne, a za krivična dela organizovanog kriminala, je bio neuspeli pokušaj zakonodavca, nastao sa jedne strane, nedovoljnim poznavanjem opasnosti koje mogu nastati reaktuelizacijom kazne konfiskacije, a sa druge strane, činjenicom da je bilo reči o pravljenu prvih koraka u razumevanju i savladavanju pojave organizovanog kriminala. Zbog toga kada govorimo o konfiskaciji imovine, ovaj period ne uzimamo za period u kojem je ona kao kazna bila na snazi, jer ona, iako istog naziva sa kaznom koja je ukinuta 1990. godine, nema istu sadržinu, niti ciljeve kojima teži.

---

¹¹¹ KZSRJ («Sl.list SFRJ» br.44/76, 36/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90,38/90, 45/90, 54/90 i Sl.list SRJ br.35/92, 16/93, 31/93, 24/94, 61/2001) koji je Zakonom o izmenama i dopunama 39/03 preimenovan u OKZ.

Ovaj kratak period u kojem je ona važila, može se označiti kao jedan od prvih iskoraka na putu usvajanja mera kojima se nastoji oduzeti kriminalom ostvaren profit, ali neodgovarajući iz više razloga: zbog nepreciznosti u navođenju krivičnih dela na koja se primenjuje, svrstavanja u sistem kazni, nemogućnosti primene na imovinu za koju ne postoji osuđujuća presuda i sankcija koja je uslov za njenu primenu, naglašenog represivnog karaktera itd.

Konfiskacija imovine ima određene sličnosti sa novčanom kaznom u smislu što određena vrednost, bilo da je ona u novcu ili u imovini, prelazi u državnu svojину i predstavlja kaznu za učinioca jer se umanjuje njegova stvarna imovina. Međutim, konfiskacijom imovine država stiče pravo svojine na oduzetoj imovini. U ovome se kazna konfiskacije imovine razlikuje od novčane kazne, gde se ne konstituiše nikakvo stvarno pravo na imovini, već samo obligacioni odnos u kome se država pojavljuje kao poverilac za naplatu novčanog iznosa od osuđenog lica.¹¹² Mali broj zemalja je imao ovu kaznu u svojim pravnim sistemima, a tamo gde je postojala, imala je oblik potpune i delimične konfiskacije. Potpuna konfiskacija, danas, zadržala se samo u retkim zakonodavstvima (postoji u Rusiji, Francuskoj, Nemačkoj)¹¹³ i to uz ograničenu primenu. Naše krivično zakonodavstvo je poznavalo samo „ograničenu potpunu konfiskaciju“, jer je predviđalo oduzimanje imovine koja može da dođe pod udar konfiskacije u celini, uz izuzetak da se ostavlja ona imovina koja služi za izdržavanje osuđenog i njegove porodice.¹¹⁴ Uslovi koji su bili potrebni za izricanje ove kazne su: da je izvršeno krivično delo koje je zakonom propisano i da je za to delo izrečena kazna zatvora u određenom trajanju.¹¹⁵ Većina teoretičara krivičnog prava (prof. Bačić, prof. Čejović, sudija Kraus) smatrali su konfiskaciju imovine nepotrebnom u sistemu krivičnih sankcija. Oni su za ovakav stav isticali sledeće argumente: ona je neopravdana uz postojanje mere oduzimanja imovinske koristi i novčane kazne; ona je nepravedna jer direktno pogađa nevinu porodicu okrivljenog; ta nepravednost se u odnosu na druga lica multiplicira činjenicom da se konfiskacija imovine izriče uz smrtnu kaznu ili dugotrajnu kaznu zatvora; ona porodicu okrivljenog teže pogađa od novčane kazne i time gubi personalni karakter.¹¹⁶

---

¹¹² Srzentić, N., Stajić, A., Krivično pravo FNRJ-opšti deo, Beograd, 1953., str. 424.

¹¹³ Videti više u Pradel, J., Komparativno krivično pravo:sankcije Beograd, 2009., str. 26.

¹¹⁴ Kokolj, M., Lazin, Đ., Imovinske krivične sankcije i mere u jugoslovenskom krivičnom pravu., Beograd, 1986., str. 156.

¹¹⁵ U zavisnosti od perioda u kom je ova kazna postojala u našem zakonodavstvu, težina kazne se menjala od jedne do tri godine.

¹¹⁶ Vrekić, D., Mera oduzimanja imovinske koristi u krivičnom pravu, Novi Sad, 1997., str. 113.

Veći broj kritika koje su iznesene na račun kazne konfiskacije imovine možemo izreći i postojećoj meri oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. Ipak motiv za uvođenje kazne konfiskacije imovine je bio determinisan ratnim prilikama i imao revolucionarnu ideju, a kasnije je opstajao više kao relikv prošlosti, a ne kao efikasna kazna, što pokazuje i veoma mali broj slučajeva u kojima je ona bila izricana.¹¹⁷ Na prvi pogled postoji velika sličnost između kazne konfiskacije imovine i mere oduzimanje imovine, najpre terminološka, zatim imovina je predmet izvršenja kod obe, primenjuje se u domenu teškog kriminala, posledice kažnjavanja šire se i na treća lica, itd. Međutim ogromne razlike postoje između njih i vrlo ih je bitno istaći.

Prvo, ne možemo da izostavimo činjenicu različitih društvenih prilika i vremenskih perioda u kojima su se pojavile. U ovim razlikama pronalazimo i postojanje vrlo različitog motiva zbog kojih su uvedene. Konfiskacija imovine kao kazna javlja se u periodu nakon oružane revolucije i kao jedan od poteza tadašnje vlasti da veliki deo imovine ideoloških protivnika stavi pod vlast države. Kazna je izricana ne samo nakon vođenog krivičnog postupka, nego i određenim kategorijama lica bez sprovedenog krivičnog postupka. Nakon rata doneta je Odluka AVNOJ-a o prelazu neprijateljske imovine u državnu svojinu, pod načelom socijalne pravde i jednakosti kao krilatice tadašnje vladajuće Komunističke partije. Ipak kazna konfiskacije imovine je bila politička mera, a s obzirom na to da je primenjivana u skladu sa tadašnjim društvenim i političkim prilikama, ona gubi svoj smisao udaljavanjem od vremena u kojem je nastala. Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela, s druge strane, javlja se kao reakcija države na organizovani i transnacionalni kriminal. Misijska koju mera oduzimanje imovine ima je stalna, ima za cilj suzbijanje najtežih oblika kriminala, pa se njen opstanak kao mere krivičnog prava ne dovodi u pitanje.

Drugo, konfiskacija imovine je imovinska krivična sankcija koja kao osnovni zadatak ima kažnjavanje samog učinioca krivičnog dela. S druge strane, oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela nema taj karakter, jer imovina koja se oduzima, s obzirom na svoje nezakonito poreklo i nije imovina koja pripada učiniocu krivičnog dela. Ovde je akcenat na ostvarenju imovinske pravde, restituciji, preventivi i na odašiljanju poruke svima onima koji se bave kriminalom da se vršenjem krivičnih dela ne mogu i neće obogatiti.

---

¹¹⁷ U 1970. godini nije uopšte izricana, a u 1971. godini samo jednom.

Sledeća razlika je jasna već pri pogledu na zakonsku sistematiku obe. Naime konfiskacija imovine je bila deo sistema krivičnih sankcija, gde je predviđena kao kazna, čime se jasno naglašava njen retributivni karakter i funkcija kažnjavanja počinioca. Sa druge strane, mera oduzimanja imovine, iako nije svrstana u sistem krivičnih sankcija i mera, više je bazirana na ostvarenje principa da niko ne može zadržati korist ostvarenu vršenjem krivičnog dela, te je kažnjavanje učinioca krivičnog dela njenim izricanjem zapravo samo u tome što se na njega primenjuju posebna pravila krivične procedure koja odstupaju od redovnih i prema kojima je njegov položaj u postupku otežan.

Razlika između kazne konfiskacije imovine i mere oduzimanja imovine je i u pitanju svojine na imovini koja se oduzima. Konfiskacijom imovine oduzima se imovina učinioca koja mu pripada, koju je stekao zakonito ali koja mu se oduzima kao kazna za učinjeno delo. Kod oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, učinilac, po pravilu, nije stekao imovinu koja mu se oduzima, jer je nezakonito u njegovom posedu i ona je stoga samo fiktivno njegovo vlasništvo. Sledeći pravila obligacionog prava o neosnovanom bogaćenju, imovina koja je ovako stečena ne može pripadati njenom držaocu.

Ako uzmemo ove razlike kao ključne, videćemo da iz svake od njih proizilazi još dosta razlika na koje možemo naići u komparaciji konfiskacije imovine i mere oduzimanja imovine. Ako bi se postavilo pitanje da li se radi o reaktualizaciji sankcija i mera koje su ranije bile deo našeg kaznenog sistema, iz iznetih razloga proizlazi da ne postoje argumenti za zaključak da je mera oduzimanja imovine reaktuelizovana kazna konfiskacija imovine. Veoma je važno da terminološka sličnost koja postoji kod njih, ne bude razlog njihovog poistovećivanja, a što se često dešava, najčešće zbog nepoznavanja suštinskih karakteristika obe. Ipak, greške koje su napravljene i nedostaci koji su postojali u vreme postojanja kazne konfiskacije imovine mogu nam poslužiti kao upozorenje, da se u primeni mere oduzimanja imovine ne prave slične.

2. MERA ODUZIMANJA IMOVINE, MERE BEZBEDNOSTI I DRUGE MERE KRIVIČNOG PRAVA

Kada se govori o merama bezbednosti koje pogađaju imovinu učinioca krivičnog dela, ili imovinu trećeg lica, postoji stav da su one opravdane i da imaju karakter mera bezbednosti

samo ukoliko služe sprečavanju daljeg vršenja krivičnih dela, a da izvan tih granica predstavljaju kaznu.¹¹⁸ Svrstavanje određenih krivičnih sankcija u kazne ili mere bezbednosti u teoriji je oduvek izazivalo dileme koje su rešavane različito, zavisno od autora koji su se tim pitanjem bavili i vremena u kojima je procena vršena. Određenje pravne prirode pojedinih mera i sankcija krivičnog prava, pre svega mere oduzimanja imovinske koristi, najčešće je menjano u zavisnosti od toga u okviru koje vrste krivičnih sankcija bi bile svrstane. Smatra se da je u osnovi njihovog razlikovanja, njihova sadržina (kazna je mera retributivnog, a mera bezbednosti medicinsko-socijalnog sadržaja i namene), materijalni osnov njihove primene (kod kazne to je opasnost izvršenog dela i krivična odgovornost učinioca, a kod mere bezbednosti opasno stanje učinioca izraženo u verovatnoći ponovnog vršenja krivičnih dela) i neposredni kriminalno-politički ciljevi koji se žele postići (kazna objedinjuje ciljeve specijalne i generalne prevencije ali i sa primesama odmazde za izvršeno krivično delo, dok je mera bezbednosti usmerena ka specijalnoj prevenciji).¹¹⁹ Merama bezbednosti ostvaruje se najpre individualna prevencija. One imaju za cilj da učinioce krivičnih dela dovedu u takvo stanje u kome će biti otklonjeni svi uzroci koji su i doveli do izvršenja krivičnog dela.¹²⁰ Ipak, one su po svojoj sadržini i svrsi najviše sankcije specijalne prevencije. Kada govorimo o odnosu posebne mere sa merama bezbednosti možemo istaći da mera oduzimanja imovine nema osnovne karakteristike mera bezbednosti. Najdominantnija sličnost jeste u činjenici da se i njom nastoji ostvariti specijalna prevencija, ali je taj cilj koji je osnovni za mere bezbednosti za nju sporedni. Osim mera bezbednosti, koje se nalaze u sistemu krivičnih sankcija, postoje mere koje se zbog svojih karakteristika nalaze van sistema krivičnih sankcija i koje su krivičnim zakonodavstvom svrstane u posebne mere krivičnog prava, poput mere oduzimanja imovinske koristi. Odnos nove mere sa merom oduzimanja predmeta i merom oduzimanja imovinske koristi značajan je za razumevanje suštinskih obeležja mere oduzimanja imovine.

---

¹¹⁸ Stav autora Srzentić, N., Stajić, A., *Krivično pravo FNRJ-opšti deo*, Beograd, 1953, str. 510.

¹¹⁹ Lazarević, Lj., „Mere bezbednosti“, *Reforma opšteg dela KZ SFRJ i savremene tendencije u jugoslovenskom krivičnom pravu*, Beograd, 1991., str. 74.

¹²⁰ Čejović, B., „Uloga i značaj mera bezbednosti u borbi protiv kriminaliteta“ *Aktuelna pitanja kriminalne politike u Jugoslaviji, savetovanje*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja Beograd, Herceg Novi, God.24, br.1/2, 15., 16. i 17. maja 1986. Godine, str. 201.

2.1. Odnos sa merom bezbednosti oduzimanja predmeta

Oduzimanje predmeta je krivična sankcija koja je u našem pravu svrstana u mere bezbednosti, a njena specifičnost se ogleda u činjenici da sadrži i izvesne osobenosti imovinske kazne. Oduzimaju se predmeti koji su povezani sa krivičnim delom i to je rešenje koje je usvojeno u svim savremenim zakonodavstvima. Osnov i opravdanje za postojanje jedne ovakve mere, sastoji se u tome što se smatra da bi bilo protivno pravičnosti i moralu da učinilac zadrži predmete kojima je izvršio krivično delo ili predmete koji su nastali izvršenjem krivičnog dela, te da bi iz tih razloga ove predmete trebalo od njega oduzeti.¹²¹ Njen prevashodni cilj jeste preventivni, kako bi se učinilac onemogućio da ponovo izvrši krivično delo.

Da bi sud izrekao meru oduzimanja predmeta potrebno je da budu ispunjeni uslovi određeni zakonom. Najpre je potrebno postojanje sudske odluke kojom je učiniocu izrečena kazna, uslovna osuda, sudska opomena ili kojom je učinilac oglašen krivim i oslobođen od kazne. Oduzimaju se predmeti koji su upotrebljeni, koji su bili namenjeni za izvršenje krivičnog dela, ili su nastali njegovim izvršenjem. Predmeti se mogu oduzeti radi zaštite opšte bezbednosti ili kada je to iz moralnih razloga neophodno. U našem ranijem zakonodavstvu bilo je predviđeno da predmeti moraju biti u svojini učinioca, što je bio uslov za primenu ove mere bezbednosti (osim za predmete koji su nastali izvršenjem krivičnog dela jer oni ne mogu biti svojina učinioca s obzirom na njihovo poreklo). Kao izuzetak od pravila, ispunjenjem određenih posebnih uslova mogli su se oduzeti i predmeti koji nisu u svojini učinioca. Danas, prema Krivičnom zakoniku, svojina učinioca nad predmetom izvršenja krivičnog dela se ne postavlja kao uslov, a postoji pravo trećih lica na naknadu štete zbog oduzimanja predmeta prema izvršiocu krivičnog dela.

Izricanje ove mere bezbednosti je fakultativno, iako se u pojedinim slučajevima zakonom može odrediti obavezno oduzimanje predmeta, kao i njihovo obavezno uništavanje. Fakultativnost kod primene ove mere je opravdana, jer je potrebno primeniti princip srazmernosti između učinjene štete nastale izvršenjem krivičnog dela i vrednosti predmeta koji bi mogao biti predmet oduzimanja. Ne bi bilo kriminalno politički prihvatljivo i opravdano da se ovom merom oduzme neki skup predmet kojim je izvršeno krivično delo sa

---

¹²¹ Kokolj, M., Lazin, Đ., Imovinske krivične sankcije i mere u jugoslovenskom krivičnom pravu, Beograd, 1986., str. 97.

malim posledicama. Primena ove mere bezbednosti, koja ima imovinski i stvaran karakter, je limitirana u pogledu vrste imovine koja se oduzima, te se mogu oduzeti samo pokretne stvari i saobraćajna sredstva, dok se nepokretnosti ne oduzimaju. Titular nad oduzetim predmetima posle izvršenja mere postaje država. Primena mere bezbednosti u ovom slučaju ima izrazito preventivni karakter jer sprečava u budućnosti vršenje krivičnih dela, no s razlogom u krivičnopravnoj teoriji postavlja se pitanje opravdanosti ovakvog oduzimanja kao vrste krivične sankcije, kada se predmeti oduzimaju od lica koje nije samo učestvovalo u izvršenju krivičnog dela ni na koji način ili koje je određeni predmet pribavilo na koji drugi zakonom dozvoljen način (a ne izvršenjem krivičnog dela).¹²²

Oduzimanje predmeta uvedeno je u naše krivično zakonodavstvo Krivičnim zakonikom SFRJ od 1951. godine i to kao posebna mera bezbednosti. U to vreme, mera oduzimanja imovinske koristi još nije postojala pa je mera oduzimanja predmeta imala dvostruku funkciju, međutim ne zadugo, jer se mera oduzimanja imovinske koristi ubrzo osamostalila kao posebna mera. Mera oduzimanja predmeta i mera oduzimanja imovinske koristi zasnovane su na drugačijem principu, te je njihovo razdvajanje bilo neminovno. Dok mera oduzimanja predmeta ima izražen preventivni karakter, u smislu otklanjanja opasnosti po društvo i sprečavanja vršenja krivičnih dela u budućnosti, mera oduzimanja imovinske koristi samo posredno ostvaruje preventivni karakter, a pre svega ima za svrhu uspostavljanje narušene imovinske pravde. Oduzimanje imovinske koristi suštinski nije mera kojom se umanjuje imovina učinioca krivičnog dela, budući da se istom oduzima samo ona imovina koja je protivpravno pribavljena i koja nije, niti može biti imovina učinioca.¹²³ Oduzimanje predmeta utiče direktno na imovinu učinioca, umanjujući je, te se u tom smislu javlja i funkcija kažnjavanja učinioca. Baš zbog takvih svojih retributivnih elemenata postoje stavovi u našoj pravnoj teoriji¹²⁴ da bi oduzimanje predmeta trebalo biti premešteno u sistem kazni, međutim taj stav nikada nije prihvaćen kao zakonsko rešenje. Po nama, sa pravom, jer kazneni karakter oduzimanja predmeta ima sporedni značaj u odnosu na cilj otklanjanja opasnosti i na uticanje na buduće ponašanje učinioca kako ne bi ponovio isto ili drugo krivično delo. Kroz istorijat te mere možemo primetiti promene u shvatanju šta sve može biti predmet oduzimanja. To pitanje je izazvalo dosta previranja kako u teoriji, tako i u praksi.

---

¹²² Jovašević, D., „Sistem imovinskih krivičnih sankcija u jugoslovenskom krivičnom pravosuđu“, Nauka, bezbednost, policija, Broj 2, 2002., str. 71.

¹²³ Tomanović, M., „Mera bezbednosti oduzimanja predmeta“, JRKK, 1-2/2000., str. 102.

¹²⁴ Jedan od zastupnika ovakvog stava je i Lazarević Ljubiša Videti: Reforme opšteg dela KZ SFRJ i savremene tendencije u jugoslovenskom krivičnom pravu, Beograd, 1991., str. 718.

Oduzimanje predmeta prema našem stavu može u potpunosti postići svrhu svog postojanja, upravljenu na otklanjanje opasnosti, dok se primenom ostalih krivičnih sankcija, ostvaruje efekat kažnjavanja.

I pored toga što je mera oduzimanja predmeta svrstana u mere bezbednosti, postoje slučajevi u kojima ona ne ispoljava svojstva za njih karakteristična (npr. kada se oduzimaju predmeti koji ne predstavljaju opasnost) tako da se ona ne može u celini prihvatiti kao takva. Oduzimanje predmeta je specifična krivična sankcija koja u sebi sadrži kako elemente karakteristične za mere bezbednosti, tako i neke elemente imovinske kazne.¹²⁵ Ovakva njena karakteristika ukazuje na složenost ove mere i na njenu heteronomnu prirodu, bez obzira na njeno svrstavanje u mere bezbednosti. Takvo viđenje pravne prirode oduzimanja predmeta je najrasprostranjenije u našoj pravnoj teoriji, a i najopravdanije, s obzirom na to da se njena dvostruka priroda po načinu na koji se primenjuje u sudskoj praksi, ne može osporiti. Uz ove pretežno teorijske stavove javili su se i oni koji meru oduzimanja predmeta vide kao posebnu krivičnu sankciju, neki kao pravnu posledicu krivičnog dela ili čak kao posebnu sudsku meru. Shvatanje da je reč o posebnoj krivičnoj sankciji je odbačeno zbog toga što se krivične sankcije mogu izreći samo učiniocima krivičnih dela, dok se mera oduzimanja predmeta može odnositi i na treća lica ako je predmet koji se oduzima u njihovoj svojini. Drugo shvatanje koje određuje oduzimanje predmeta kao pravnu posledicu krivičnog dela, takođe nije izazvalo veću pažnju, zbog činjenice da je izricanje mere oduzimanja predmeta većinom fakultativno, dok kod pravnih posledica osude fakultativnost nije moguća. Dalje, razlika je i u načinu na koji se utvrđuju, pa se za razliku od pravnih posledica krivičnog dela oduzimanje predmeta ustanovljava u sudskoj odluci i sudija procenjuje opravdanost njenog izricanja (izuzev retkih slučajeva gde je predviđeno obavezno oduzimanje). Za treće stanovište su se zalagali Kokolj i Lazin¹²⁶ koji su meri oduzimanja predmeta „odredili pravnu prirodu posebne sudske mere“ te ne sporeći njenu dvostruku prirodu „ova mera po svojoj pravnoj prirodi predstavlja jednu posebnu sudsku meru koja se izriče u javnom (opštem) interesu, a taj javni interes se kod ove mere ispoljava u dva vida“. U prvom vidu se ispoljava kada ima osobine mere bezbednosti, oduzimanjem opasnih predmeta ili iz razloga bezbednosti i morala, a u drugom, kada se vrši konfiskacija predmeta koji nisu opasni, ali su povezani sa krivičnim delom. Bez obzira na neujednačenost stavova sudske prakse o pravnoj prirodi oduzimanja predmeta, njeno

---

¹²⁵ Lazarević, Lj., Komentar Krivičnog zakonika RS, Beograd, 2006., str. 277.

¹²⁶ Kokolj, M., Lazin, Đ., Imovinske krivične sankcije i mere u jugoslovenskom krivičnom pravu, Beograd, 1986., str. 100.

svrstavanje u mere bezbednosti i naglasak zakonodavca na njenoj preventivnoj ulozi, možda i najviše govori o njenoj pravnoj prirodi. Određenje pravne prirode mere bezbednosti oduzimanja predmeta značajno je jer pojedine karakteristike ove mere poseduje i mera oduzimanja imovine, pa nas već poznati stavovi o pravnoj prirodi prve, približavaju određenju pravne prirode mere oduzimanja imovine.

Odnos ove dve mere možemo posmatrati kroz sličnosti i razlike između njih. Naime, i mera oduzimanja imovine u jednom svom segmentu, manje izraženom, ostvaruje efekte mere bezbednosti, jer se oduzimanjem bogatstva od učionioaca krivičnih dela, umanjuje njihova sposobnost za dalja ulaganja u kriminalne delatnosti, a samim tim se i onemogućuje ili otežava dalje vršenje krivičnih dela. Međutim, dok je kod mere oduzimanja predmeta to osnovna svrha, kod mere oduzimanja imovine ova svrha ima sporedan značaj. Ono što ih takođe povezuje jeste efekat imovinske kazne koji se njihovim izricanjem ostvaruje, kod oduzimanja predmeta jer je u pitanju predmet koji je u svojini učinioca krivičnog dela, a kod oduzimanja imovine jer se oduzima imovina šireg raspona od onoga što je utvrđeno kao ostvarena imovinska korist iz konkretnog krivičnog dela. Ujedno, isto kao i mera oduzimanja predmeta i merom oduzimanja imovine vrši se preventivna funkcija, jer se njenom primenom odašilje poruka onim licima koja nameravaju da se bave kriminalnim delatnostima, da se neće moći obogatiti izvršenjem krivičnih dela.

Ono što razdvaja meru oduzimanja imovine od mera oduzimanja predmeta i oduzimanja imovinske koristi jeste pre svega to, što se prva primenjuje naknadno, dakle posle pravnosnažno okončanog krivičnog postupka i u odnosu na imovinu koja nije direktno u vezi sa konkretnim krivičnim delom. S druge strane, oduzimanje predmeta kao i oduzimanje imovinske koristi, izriču se u okviru krivičnog postupka koji se vodi i njihovo izricanje je direktno vezano za konkretno krivično delo. Fakultativnost u izricanju mere oduzimanja predmeta je prisutna zbog poštovanja načela srazmernosti, dok se mera oduzimanja imovine izriče uvek kada se utvrdi da je nepostojanje srazmere u imovini posledica kiminlnih delatnosti. Za razliku od mere oduzimanja predmeta gde se najčešće oduzimanju predmeti koji su u svojini učinioca krivičnog dela (mada ne moraju biti u njegovoj svojini), čime se ističe kazneni karakter koji kod ove mere postoji, kod oduzimanja imovine predmet oduzimanja ne može biti nikada u svojini osuđenog jer je poreklo imovine nezakonito. Ta činjenica upravo objašnjava zašto se mera oduzimanja imovine ne može svrstati u kazne i naglašava se restitutivan karakter koji ima. Mera oduzimanja predmeta ima izvesna svojstva

kazne, jer se učiniocu krivičnog dela oduzima imovina koja je njegovo vlasništvo, ali je ipak kod nje u odnosu na kažnjavanje pretežniji preventivni karakter i funkcija mere bezbednosti koju ostvaruje. Mera oduzimanja imovine s druge strane, iako ima i preventivni karakter, čak i kazneni u manjoj meri, kao osnovnu funkciju ima lišavanje okrivljenog imovine koju je stekao kriminalnim aktivnostima, dakle vraćanje stanja stvari u ono kakvo je bilo pre kriminalnih aktivnosti određenog lica (iako potpuna restitucija skoro da nije moguća). To su sumarno osnovne sličnosti i razlike koje postoje između njih, ali ako govorimo o njihovom odnosu kada se radi o istom izvršiocu krivičnog dela, njihovo izricanje nije konfrotalno i obe mere mogu se kumulativno izreći. Mera oduzimanja predmeta ima dominantan bezbednosni karakter i zbog toga dejstvo koje ostvaruje na imovini okrivljenog, nema uticaja na dejstvo mere oduzimanja imovine koja se izriče u jednom kasnije pokrenutom postupku i u odnosu na imovinu koja nije vezana za izvršenje konkretnog krivičnog dela.

2.2. Odnos sa merom oduzimanja imovinske koristi

Najviše pažnje pri analizi odnosa postojećih mera našeg prava koje stoje državi na raspolaganju sa merom oduzimanja imovine, treba posvetiti meri oduzimanja imovinske koristi. Analiza njihovog odnosa je bitna iz više razloga: najpre, jer neretko dolazi do poistovećivanja mera, pa je bitno učiniti jasnim sličnosti i razlike koje postoje između njih, ukazati na njihov međusobni odnos i iskoristiti saznanja o nedostacima koji su uočeni kod primene mere oduzimanja imovinske koristi. Osim ukazivanja na jasne karakteristike svake mere ponaosob i njihovog razgraničenja, važno je prikazati problematiku određenja pravne prirode mere oduzimanja imovinske koristi, a teoretski stavovi o ovom pitanju dosta su s razlikovali u zavisnosti od vremena u kome su iznošeni i od autora koji su se tim pitanjem bavili. Ono je važno zbog toga što analizom pravnih stavova o pravnoj prirodi mere oduzimanja imovinske koristi možemo lakše uočiti koji bi bili značajni aspekti koje bi uzeli za merodavne u određenju pravne prirode mere oduzimanja imovine. Na kraju, analiza odnosa bitna je i sa aspekta važećih propisa, jer odnos i primena ove dve mere zajedno nije pitanje koje je u propisima rešeno, a javlja se u praksi kao redovno. Analiza njihovih karakteristika ali i važećih propisa kojima se reguliše njihovo izricanje, vodi nas zaključku o njihovom međusobnom odnosu u konkretnom postupku ali i mogućim pravcima dorade postojećih zakonskih rešenja.

Na prvi pogled, mera oduzimanja imovinske koristi je dosta slična meri oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, šta više, mera oduzimanja imovine je i nastala kao dopuna dejstava koja se ostvaruju primenom mere oduzimanja imovinske koristi. Često je prisutan stav domaćih autora da je mera oduzimanja imovine samo prošireni oblik mere oduzimanja imovinske koristi. To je još jedan razlog više zbog kojeg isticanje i ukazivanje na specifičnosti koje iziskuju predviđanje mere oduzimanja imovine kao posebne mere u Krivičnom zakoniku smatramo bitnim. Važno je da jasno odvojimo polja njihove primene, koja se poput dva kruga što se seku, u određenom delu sadrže jedno u drugom, a u delovima koji se ne poklapaju ove dve mere bitno se razlikuju. Obe mere su potrebne našem krivičnompravnom sistemu i jedna ne oponira dejstva druge. Svakako, nesporan je značaj mere oduzimanja imovinske koristi u našem pravu, jer joj je glavni cilj da onemogući učinioca da zadrži imovinsku korist, što do njenog osamostaljivanja kao mere i uvođenje u krivično zakonodavstvo nije bilo moguće ostvariti, bar ne u potpunosti. Ipak, mera oduzimanja imovinske koristi ima ograničen domašaj, te u borbi sa “ozbiljnim” i “teškim” kriminalom, poput organizovanog kriminala, ona nije dovoljna. Svoj značaj ostvaruje, ali i iscrpljuje, u primeni kod izvršenja “običnih” krivičnih dela gde je visinu imovinske koristi koja je stečena relativno lako utvrditi i koja se po pravilu vrše izuzetno, a ne kao profesionalna delatnost. Savremeni kriminal je prevazišao domašaj koji ova mera ima, ali se njena neophodnost ne dovodi u pitanje kada govorimo o krivičnim delima o kojima se raspravlja u “redovnim” krivičnim postupcima.

Krivičnopravna reakcija na protivpravno ponašanje učinioca na osnovu kojeg je stekao imovinu koja mu ne pripada, najpre se ispoljavala primenom novčane kazne i konfiskacije imovine, a delom i primenom mere oduzimanja predmeta kao mere bezbednosti i ostvarivanjem naknade štete po imovinskopravnom zahtevu oštećenog. Vremenom se sve više društvena zajednica počela suočavati sa krivičnim delima kojima je sticanje imovinske dobiti glavni motiv. Nemogućnost da se primenom novčane kazne i konfiskacije imovine u svim slučajevima od učinioca krivičnog dela oduzme imovinska korist, kao i nemogućnost da se to postigne zaplenom predmeta koji su pribavljeni krivičnim delom i zahtevom oštećenog da mu učinilac krivičnog dela naknadi štetu, vremenom je u krivičnom zakonodavstvu dovela do ustanovljavanja i osamostaljivanja jedne posebne mere za oduzimanje imovinske koristi stečene krivičnim delom.

Mera oduzimanja imovinske koristi je prvi put kao posebna mera propisana u Opštem krivičnom zakoniku za Kraljevinu Norvešku iz 1902. godine, a kasnije je polako uvedena u ostala krivična zakonodavstva. U našem pravu je prihvaćena dosta kasnije u odnosu na strano zakonodavstvo, Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 1959. godine, iako je i pre tih izmena postojala, ali ne samostalno, već u okviru mere bezbednosti oduzimanja predmeta. Njena ograničenost u pogledu titulara od kojeg se nelegalno stečena dobit može oduzeti (odnosi se samo na učinioca krivičnog dela, ne i na treća lica) dovodi do toga da se već u Krivičnom zakonu SFRJ iz 1976. godine ova mera svrstava u posebne mere i gubi mesto u sistemu krivičnih sankcija. Taj potez je, kako je vreme pokazalo, bio sasvim opravdan. Ova mera nema jedno od osnovnih obeležja krivične sankcije, njenu materijalnu sadržinu da se primenom zadire u slobode i prava učinioca krivičnog dela, da se on ograničava ili lišava u nekim pravima i slobodama: kada se učiniocu oduzima imovinska korist pribavljena krivičnim delom, on nije lišen nikakvog prava, niti je u njemu ograničen.¹²⁷ Krivičnim zakonom SFRJ¹²⁸ iz 1976. godine između ostalog sprovedeno je proširenje subjekata na koje se odnosi oduzimanje imovinske koristi što nije moguće kod krivičnih sankcija, jer one moraju biti usmerene isključivo prema učiniocu. Cilj kod izricanja mera bezbednosti jeste otklanjanje neke opasnosti koja preti, dok se kod mere oduzimanja imovinske koristi ne otklanja nikakava opasnost, nego se vrši povraćaj imovine koja je stečena izvršenjem krivičnog dela. Iz tog razloga mera oduzimanja imovinske koristi nikako ne može biti svrstana u mere bezbednosti.

U nekim stranim zakonodavstvima postoji shvatanje da oduzimanje imovinske koristi ne spada u domen krivičnog prava, već da je u pitanju institut građanskog prava. Zapravo, u zavisnosti od određenja pravne prirode ove mere, a koje je jedno od najspornijih pitanja kako u stranoj, tako i u našoj teoriji i praksi, određuje se njeno mesto u krivičnom zakonodavstvu, a negde se čak svrstava u domen građanskog prava.¹²⁹ Imovinska korist u krivičnom-pravnom smislu jeste svaka vrednost koju učinilac ili treće lice na koga je prenet, stekne izvršenjem krivičnog dela ili povodom izvršenja, a koju prema KZ-u čine novac, predmeti od vrednosti i svaka druga imovinska korist pribavljena krivičnim delom.

---

¹²⁷ Lazarević, Lj., Komentar Krivičnog Zakonika Republike Srbije, Beograd, 2006., str. 174.

¹²⁸ Krivični zakon SFRJ iz 1976., (Sl.list SFRJ, br. 44/76, 34/84).

¹²⁹ U Poljskoj se odredbe o toj meri nalaze se u propisima građanskog prava (https://www.google.rs/?gws_rd=cr,ssl&ei=SXN1VZi6J8aMgHrkLzABQ#q=kodeks+cywilny+2015).

Specifičnost ove mere svakako leži i u tome što se njome ne ostvaruje efekat kažnjavanja učinioca, bar ne u pravom smislu, nego se prvenstveno nastoji ostvariti princip da niko ne može ostvariti korist baveći se nezakonitom delatnošću i da mu tako ostvarena korist ne može pripasti zbog pravila obligacionog prava o neosnovanom bogaćenju. Država ne želi da ovom merom korist koja je nezakonito pribavljena pređe u njene ruke i da i sama bude korisnik nelegalne delatnosti, već da spreči gomilanje imovinske koristi u rukama onih lica koji nikako ne mogu zadržati. Iz tog razloga dosuđivanje i izvršenje imovinskopravnog zahteva oštećenog ima prednost. Tek onda, ako oštećena lica ne podnesu imovinskopravni zahtev koji im omogućuje naknadu štete ili ako visina vrednosti imovinskopravnog zahteva bude manja od oduzete koristi, ta korist pripada državi. O nameni ovako oduzete imovinske koristi, govorićemo u delu koji se odnosi na upravljanje oduzetom imovinom.

Da bi se oduzela imovinska korist moraju biti ispunjeni zakonom određeni uslovi i mora biti doneta osuđujuća presuda. Od uvođenja ove mere u naš krivičnopravni sistem njoj su upućivane kritike koje se uglavnom tiču postojanja osuđujuće presude kao uslova. Smatra se da je predviđanjem ovakvog uslova za izricanje mere oduzimanja imovinske koristi, zakonodavac ostao nedosledan u realizaciji opšteg principa da se niko ne može obogatiti izvršenjem krivičnog dela.¹³⁰ Ako izuzmemo one slučajeve gde se imovinska korist ne može oduzeti zbog nepostojanja dovoljnih dokaza da bi se učinilac smatrao krivim, ostaje nejasno zašto se nije predvidela mogućnost oduzimanja imovinske koristi ako iz nekog razloga (bolest ili smrt okrivljenog) ne postoji mogućnost donošenja takve odluke, a nesporno je da je neko ipak stekao nelegalnu korist.

U primeni mere oduzimanja imovinske koristi, veliku dilemu u nauci i praksi izaziva pitanje utvrđivanja njene visine. Iako su prisutna ekstremna shvatanja koja idu od toga da se učiniocu krivičnog dela priznaju svi troškovi u vezi sa izvršenjem ili povodom izvršenja krivičnog dela, pa do nepriznavanja bilo kakvih troškova, u novije vreme u sudskoj praksi i teoriji, prevlađuje „umereno“ rešenje koje polazi od toga da učiniocu krivičnog dela prilikom utvrđivanja visine imovinske koristi treba priznati određene troškove koje je imao u vezi sa vršenjem krivičnog dela.¹³¹

---

¹³⁰ Kokolj, M., Lazin, Đ., Imovinske krivične sankcije i mere u jugoslovenskom krivičnom pravu, Beograd, 1986., str. 156.

¹³¹ Stojanović, Z., Krivično pravo opšti deo, Beograd, 2011., str. 325.

Kada govorimo o oduzimanju imovinske koristi, svakako najspornije pitanje koje se u vezi sa tom merom javlja jeste određenje njene pravne prirode. Upravo njena sporna pravna priroda objašnjava zašto u uporednom zakonodavstvu ova mera zauzima i različita mesta u zakonskoj sistematici. Položaj u sistemu krivičnih sankcija i mera koji joj odredi zakonodavac u velikoj meri određuje njenu pravnu prirodu. Polazni stav u određenju suštine ove mere je nesporan među svim autorima, a to je da se ona zasniva na principu da se niko ne može obogatiti vršenjem krivičnih dela, tj. da niko ne može zadržati protivpravno stečenu imovinsku korist. Svaka dalja analiza njenih karakteristika vodi nas ka vrlo različitim zaključcima o njenoj pravnoj prirodi. Ako posmatramo položaj mere oduzimanja imovinske koristi u stranim zakonodavstvima primetićemo velike razlike. Negde je obuhvaćena merom oduzimanja predmeta kao što je to jedno kratko vreme bilo i u našem zakonodavstvu, a „negde ima karakter mere bezbednosti ili posebne mere (npr. KZ Savezne Republike Nemačke i Švajcarske) ili posebne zakonske posledice krivičnog dela (npr. KZ Švedske i Danske) ili čak sporedne kazne (KZ Austrije)“.¹³²

Shvatanje da je mera oduzimanja imovinske koristi kazna je neodrživo, jer postoje ogromne razlike između njih. Kazna svoju najveću svrhu ostvaruje kroz represiju prema učiniocu krivičnog dela. Njena svrha je pre svega u tome da se učiniocu nanese određeno zlo koje je on dužan da trpi zbog učinjenog krivičnog dela ili da mu se oduzmu ili ograniče neka od njegovih prava. Oduzimanje imovinske koristi ima svoj prevashodni zadatak da uspostavi imovinsku ravnotežu i nema izražen kazneni karakter, osim iz ugla gledanja učinioca krivičnog dela koji je subjektivan.

Određenje oduzimanja imovinske koristi kao mere bezbednosti ima svoje opravdanje u onim zakonodavstvima u kojima joj ovakvo mesto pripada prema zakonskoj sistematici. Shvatanje da je mera oduzimanja imovinske koristi mera bezbednosti, u našoj pravnoj teoriji zastupa Knežević, koji smatra „njen položaj u sistemu mera bezbednosti opravdanim“, a ovakvo shvatanje obrazlaže time što „mera oduzimanja imovinske koristi ima specijalno i generalno preventivno dejstvo kao i mere bezbednosti“¹³³. Iako je ovakvo njeno dejstvo nesporo, to ne može biti razlog njenog svrstavanja u mere bezbednosti, jer se u mnogome od njih razlikuje. Ona je uvođenjem u naše zakonodavstvo prvo dobila svoj pravni položaj u

---

¹³² Bacvon, Lj., Komentar Krivičnog zakona SFRJ, Savremena administracija, Beograd, 1978., str. 332.

¹³³ Knežević, V., „Oduzimanje imovinske koristi“, Glasnik Advokatske komore Vojvodine, broj 1-2, Novi Sad, 1973., str. 44, prema Kokolj, M., Lazin, Đ., Imovinske krivične sankcije i mere u jugoslovenskom krivičnom pravu, Beograd, 1986., str. 137.

okviru mera bezbednosti, ali veoma brzo se došlo do zaključka, po nama ispravnog, da ne može ostati na tom mestu. Već se Krivičnim zakonikom iz 1977. godine izdvaja kao posebna mera i prestaje biti u sistemu mera bezbednosti. Lazarević se među prvima protivio nejnomoj svrstavanju u mere bezbednosti jer “ova mera nema jedno od osnovnih obeležja krivične sankcije, njenu materijalnu sadržinu, da se primenom zadire u slobode i prava učinioca krivičnog dela, da se on ograničava i lišava u nekim pravima i slobodama; kada se učiniocu oduzima imovinska korist pribavljena krivičnim delom, on nije lišen nikakvih prava niti je u njima ograničen“, te da se ova mera “može primeniti i prema licu koje nije učestvovalo u izvršenju, što je isključeno kod primene krivičnih sankcija“ i „da ne može biti mera bezbednosti, jer nema ni opšti osnov za primenu ovih sankcija“. ¹³⁴ Razlike se ogledaju pre svega u tome što kada govorimo o merama bezbednosti imamo najpre u vidu njihovo preventivno dejstvo, usmerenost ka otklanjanju opasnosti, dok je kod oduzimanja imovinske koristi primat na restituciji, na vraćanju u ono stanje imovine koje je postojalo pre izvršenja krivičnog dela. Prevencija koja se postiže merom oduzimanja imovinske koristi kako generalna, tako i individualna, nije zanemarljiva, ali nije ni pretežna svrha postojanja ove mere. Dalje razlike postoje u pogledu lica na koje se ove dve mere odnose, kao i same ličnosti učinioca koja je važna kod izricanja mera bezbednosti, a nema značaja na izricanje mere oduzimanja imovinske koristi.. Bacvon svrstava ovu meru u specifične krivičnopravne mere. Prema njemu, «ona je specifična jer ne ulazi u sistem krivičnih sankcija, ona je krivičnopravna jer je vezana za izvršenje krivičnog dela i izriče se u krivičnom postupku». ¹³⁵

Ima i takvih shvatanja da je oduzimanje imovinske koristi specifična krivična sankcija ili specifična pravna posledica krivičnog dela. Argumenti koji se navode za njeno određenje kao specifične krivične sankcije jeste to što je “njena primena determinisana izvršenjem krivičnog dela, što se ona kao krivičnopravni institut može izreći samo u krivičnom postupku, što ona ima generalno preventivno dejstvo, odnosno što deluje na potencijalne učinioce stavljajući im do znanja da neće moći da zadrže imovinsku korist koju su pribavili krivičnim delom“. ¹³⁶ Ovo shvatanje je neprihvatljivo zbog velikih razlika između krivičnih sankcija i ove mere, a o neprihvatljivosti ovog stanovišta govori i njen položaj van sistema krivičnih sankcija Krivičnog zakonika. U pravnoj nauci postoji i shvatanje koje zastupa Bačić, da je oduzimanju imovinske koristi mesto među pravnim posledicama krivičnog dela, te taj autor

---

¹³⁴ Lazarević, Lj., Komentar Krivičnog zakonika RS, Beograd, 2006., str. 286.

¹³⁵ Bacvon, Lj., Komentar Krivičnog zakona SFRJ, Savremena administracija, Beograd, 1978, str. 331.

¹³⁶ Prema Vrekić, D., Ivan Lazarić, Mjera oduzimanja imovinske koristi iz čl.62. Kz, str. 286-292.

navodi da je ona „ako se traži njena pravna priroda, tako jedna posebna pravna posledica učinjenog krivičnog dela“.¹³⁷

Možda najekstremnija gledanja na prirodu mere oduzimanja imovinske koristi su ona koja je vide kao fiskalnu meru ili imovinskopravnu meru. Lazin¹³⁸ upravo na ovaj način opredeljuje njenu pravnu prirodu rukovodeći se ciljem koji ostvaruje mera oduzimanja imovinske koristi, a to je uspostavljanje imovinskopravnog stanja koje je postojalo pre izvršenja krivičnog dela. On ne spori njeno generalno preventivno i specijalno preventivno dejstvo koje je približavaju krivičnim sankcijama, ali smatra da to ne utiče na shvatanje njene pravne prirode. Tako, on ističe da „činjenica da se mera oduzimanja imovinske koristi izriče jedino u krivičnom postupku i da je uslovljena izvršenjem krivičnog dela, takođe ne može biti argument protiv njene imovinskopravne prirode“.¹³⁹ Po našem mišljenju, stavovi koji upućuju na njenu imovinskopravnu prirodu jesu opravdani i takva joj se svojstva nikako ne bi mogla osporiti. Ipak, ako bismo je posmatrali isključivo na osnovu ovog obeležja, ne priznajući elementima koje nesporno sadrži uticaj na njenu pravnu prirodu, došli bismo do prilično jednostranog i nepotpunog zaključka o njenoj pravnoj prirodi.

Iznoseći različite stavove pravne nauke o prirodi oduzimanja imovinske koristi mi ćemo se prikloniti onom koje možda ima i najveći broj pristalica u pravnoj teoriji danas, a čijem pravilnom određenju i zakonodavac daje potvrdu. Reč je o određenju mere oduzimanja imovinske koristi kao specifično krivično-pravne mere. Jedini nedostatak ovog opredeljenja jeste u tome što se njenim određenjem kao mere *sui generis*, prihvata činjenica da zbog nepodudaranja sa postojećom sistematikom mera i sankcija krivičnog prava, ne čini mnogo na preciziranju njene pravne prirode, nego se odustaje od njene pripadnosti postojećoj sistematici. Donošenjem Krivičnog zakona SFRJ iz 1976. godine, mera oduzimanja imovinske koristi prestaje biti u sistemu krivičnih sankcija i dobija status specifične krivično-pravne mere, a taj status je i do danas zadržala. Ovakav stav dele mnogi teoretičari našeg prava. Lazarević iznoseći njena obeležja i njenu različitost od krivičnih sankcija zaključuje da je opravdana sistematizacija “odredaba o oduzimanju imovinske koristi u krivičnom zakonodavstvu“.¹⁴⁰ Tomić takođe iznosi mišljenje da ona “predstavlja specifičnu

---

¹³⁷ Bačić, F., *Krivično pravo*, Informator, Zagreb, 1995., str. 430.

¹³⁸ Videti u Lazin, Đ., *Imovinske krivične sankcije i mere u jugoslovenskom krivičnom pravu*, Beograd, 1986., str. 142.

¹³⁹ Lazin, Đ., *op.cit.*, str. 142.

¹⁴⁰ Lazarević, Lj., *Komentar Krivičnog zakonika RS*, Beograd, 2006., str. 286.

krivičnopravnu meru bez obzira na činjenicu da je njen nastanak u našem krivičnom pravu, kao i krivičnom zakonodavstvu, u uskoj vezi sa transformacijom jednog instituta imovinskog prava u krivičnopravni institut“, te da je „bilo neophodno da se konstituiše jedan specifičan krivičnopravni zakonski osnov za oduzimanje imovinske koristi nastale u vezi sa izvršenjem krivičnog dela“. ¹⁴¹ Čejović ističe da se „oduzimanje imovinske koristi može smatrati posebnom krivičnopravnom merom koja se primenjuje prema učiniocu krivičnog dela“ ali i da „se ne može oteti utisku da ova mera i dalje ima najviše sličnosti sa merama bezbednosti (sa oduzimanjem predmeta, na primer). ¹⁴² Shvatanje da je ovo mera imovinskog prava koja je transformisana u krivičnopravnu meru (bez obzira na to što se radi o imovini i njenom uravnoteženju), njena uslovljenost izvršenjem krivičnog dela, njeno izricanje u okviru krivičnog postupka, preventivno dejstvo koje ima na izvršioce krivičnog dela, zavisnost u odnosu na tok krivičnog postupka i još mnoge druge karakteristike, po nama, čine je nedvosmisleno krivičnopravnom merom. Imovinskopravni karakter je ono što je čini specifičnom, a oduzimanje nelegalno stečene imovine je njen osnovni zadatak kao mere, te zbog te izražene karakteristike nije joj mesto u krivičnim sankcijama.

Kambovski ističe da za razliku od krivičnih sankcija čiji je zajednički osnov ograničavanje prava i sloboda izvršioca krivičnog dela konfiskacija imovine i imovinske koristi i oduzimanje predmeta kao posebne krivičnopravne mere su pravne posledice samog krivičnog dela, koje nisu vezane za primenu sankcija na izvršioce. ¹⁴³ Analizirajući stavove o pravnoj prirodi mere oduzimanja imovinske koristi ne možemo prihvatiti stav da je ona kao mera najbližnja merama bezbednosti jer ne vrši njihovu osnovnu svrhu, specijalnu prevenciju, šta više mera oduzimanja imovine ima jače izražene karakteristike ovih mera. S druge strane, posmatranje mere oduzimanja imovinske koristi kao pravne posledice krivičnog dela, je vrlo smisljeno i najpribližnije našem viđenju njene pravne prirode. Isto tako možemo meru oduzimanja imovine posmatrati kao specifičnu pravnu posledicu krivičnog dela, a ujedno i osude (s obzirom na to da njenom izricanju mora prethoditi osuda u krivičnom postupku). Ono što razlikuje meru oduzimanja imovinske koristi od pravnih posledica osude u bitnom jeste kazneni karakter koji pravne posledice osude imaju i to da se ne može raditi o gubitku određenih prava jer ne postoji pravo na svojinu čak ni na državinu pribavljene imovinske koristi. Ipak, svrstavanjem mere oduzimanja imovinske koristi u ovu kategoriju bi mogao biti

---

¹⁴¹ Tomić, Z., Pravna priroda mjere oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim delom“, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo, 1980. god., str. 146.

¹⁴² Čejović, B., Krivično pravo-opšti deo, Beograd, 2002., str. 571.

¹⁴³ Kambovski, V., Krivično pravo opšti deo, Skoplje, 2006., str. 759.

jedan od načina da se olakša sprovođenje mere oduzimanja imovinske koristi jer se one odmah sprovode po sili zakona. Takođe, one nastupaju nakon donošenja presude što je kod mere oduzimanja imovinske koristi smisleno, jer bi svaka presuda trebala kao obavezan element da sadrži i visinu ostvarene imovinske koristi. Ipak, postoje i drugi načini da se pospeši njena primena a da se ostane pri postojećoj kategorizaciji mere oduzimanja imovinske koristi.

Sagledavši karakteristike mere oduzimanja imovinske koristi, možemo jasno izdvojiti najvažnije sličnosti i razlike nje sa merom oduzimanja imovine i istaći kakav je njihov međusobni odnos u konkretnom slučaju gde se može javiti primena obe. Najveća sličnost između njih jeste u tome što obe imaju za prevashodni cilj ostvarenje principa da se niko ne može obogatiti vršenjem krivičnog dela i to da se ostvari restitucija u meri u kojoj je to moguće. Zajedničko je i to što se za obe mere ne može naći mesto u postojećoj zakonskoj sistematici jer imaju karakteristike koje u bitnom odstupaju od osnovnih, svake od postojećih podela. Zato se smatraju obe *sui generis* merama i izdvojene su u odnosu na postojeće podele. Mera oduzimanja imovinske koristi je regulisana Krivičnim zakonikom, dok je mera oduzimanja imovine stvorena posebnim Zakonom. Mera oduzimanja imovinske koristi je usko vezana za krivično delo, elementi koji su važni za njenu primenu se utvrđuju u redovnom krivičnom postupku, a njena primena je sporedna u odnosu na glavni predmet postupka. Ipak ako je sporedna, ne bi trebala biti fakultativna kao što jeste, nego obavezna. S druge strane, kod mere oduzimanja imovine kriminalna imovina kao produkt kriminalne delatnosti je glavni predmet postupka koji se vodi, njena primena nije vezana, iako je uslovljena konkretnim krivičnim delom i obavezna je kada god postoji nesrazmera u imovini učinioca krivičnog dela za koji ne postoje dokazi o sticanju. Mera oduzimanja imovinske koristi kao osnovnu svrhu ima restituciju i u manjoj meri generalnu prevenciju. Mera oduzimanja imovine, nasuprot njoj, pored osnovnog principa koji je primat za obe, ima dosta kompleksniju pravnu prirodu, jer se njome pored osnovnog cilja restitucije ostvaruje niz efekata. Jedan od njih je kazneni efekat, tako što se okrivljeni zbog primene mere podvrgava posebnom postupku gde je dužan pružati dokaze o imovini koja nije bila predmet krivičnog postupka, zatim bezbednosni, jer se oduzimanjem imovine kod težih krivičnih dela, a pre svega kod organizovanog kriminala, sprečava dalje vršenje krivičnih dela, i u tom smislu vrši se i specijalna prevencija jer se učinilac oduzimanjem profita onemogućava u daljem vršenju krivičnih dela (u nekim slučajevima). Na kraju, njenom primenom se ostvaruje i generalna prevencija, jer se šalje jasna poruka svima da se kriminal ne isplati.

Još jedno značajno pitanje koje možemo pokrenuti, a koje ujedno naglašava razlike koje su prisutne između mere oduzimanja imovinske koristi i mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela jeste pitanje da li se jednom istom licu mogu paralelno izreći obe mere. Potvrđan odgovor na ovo pitanje ukazuje na samostalnost mere oduzimanja imovine. Naime, zakonodavac se ne izjašnjava o ovom pitanju, ali s obzirom da Zakon ne predviđa vezu toka posebnog postupka sa krivičnim postupkom koji se vodi o glavnoj stvari, sem u onim njegovim segmentima u kojima je posebni postupak direktno uslovljen ishodom krivičnog postupka, ne vidimo razloge da se u redovnom krivičnom postupku odustane od izricanje mere oduzimanja imovinske koristi za konkretno krivično delo, naročito uzevši u obzir to da se postupak oduzimanja može pokrenuti i posle pravosnažno okončanog krivičnog postupka. Čak iako se ova dva postupka vode paralelno, smatramo da bi meru oduzimanja imovinske koristi trebalo uvek izreći za konkretno krivično delo, jer je tako utvrđena imovinska korist neosporna. Sa druge strane, postupak oduzimanja imovine bez obzira na ishod krivičnog postupka, ne mora uvek rezultirati odlukom o oduzimanju imovine, s obzirom na to da su za donošenje odluke o oduzimanju potrebna dodatna dokazivanja u odnosu na redovni krivični postupak. Ipak, situacija u praksi je drugačija, te kao što je izricanje mere oduzimanja imovinske koristi retko, tako su još ređi oni slučajevi gde će se sudija redovnog postupka odlučiti da je izrekne ako zna da je protiv određenog lica poveljen poseban postupak.

Neophodnost primene obe mere prema jednom počinocu najbolje možemo objasniti na konkretnom primeru. Ako uzmemo primer krivičnog dela organizovane prodaje opojnih droga za koje se vodi krivični postupak prema izvršiocu, izvršenje tog krivičnog dela podrazumeva trajnu delatnost prodaje ali se u konkretnom slučaju retko mogu utvrditi sve situacije u kojima je izvršilac vršio prodaju, pa se tako ne može ni tačno utvrditi ostvarena imovinska korist. Svako krivično delo koje spada u organizovani kriminal podrazumeva trajniju delatnost, pa se u svim slučajevima javlja sličan problem. Sudija može utvrditi imovinsku korist koja proizilazi iz određenih radnji koje su mogle biti precizirane prema dokaznom materijalu ali ne prema svim. Iz tog razloga neophodno je dopunjavanje dejstva mere oduzimanja imovinske koristi, čak i u slučaju da se ona izriče uvek i da je visina ostvarene imovinske koristi utvrđena za sve situacije, a što redovno nije slučaj. Ovaj primer pokazuje neophodnost primene mere kojom bi se proverila zakonitost sticanja imovine izvršioca, jer se redovnim sredstvima stečeni profit od kriminalnih delatnosti ne može oduzeti.

3. MERA ODUZIMANJA IMOVINE I USTANOVE GRAĐANSKOG PRAVA

Bez obzira na velike različitosti koje između njih postoje neretko su pojedini instituti građanskog i krivičnog prava međusobno čvrsto povezani i uslovljeni. I sami postupci, građanski i krivični, iako različiti, mogu biti međusobno dopunjujući. Imovinskopравни zahtev, se izvorno ostvaruje u parničnom postupku ali je isto tako njegovo ostvarenje moguće i u krivičnom postupku. Sama suština primene mere oduzimanja imovine ima dosta dodirnih tačaka sa suštinom imovinskopavnog zahteva, a rešavanjem pitanja njihovog međusobnog odnosa u posebnom postupku posvećene su i određene odredbe posebnog Zakona. Ujedno, primena mere oduzimanja imovine je u uporednom pravu prisutna i u okviru građanskog postupka, kao i krivičnog, pa se odnos građanskog i krivičnog prava i u tim postupcima javlja kao važan.

3.1. Odnos sa imovinskopavnim zahtevom oštećenog

Krivični postupak se vodi sa osnovnim ciljem da se utvrdi da li postoji krivica okrivljenog za izvršenje određenog krivičnog dela i da li postoje uslovi da mu se izrekne krivična sankcija ukoliko se dokaže njegova krivica za učinjeno krivično delo. Uz osnovni predmet (*causa criminalis*) u krivičnom postupku može se odlučivati i o nekom od sporednih predmeta, povezanih sa krivičnom stvari, iako ti predmeti sami nisu krivičnopravne prirode.¹⁴⁴ Vrlo često, izvršenjem krivičnog dela javljaju se određene imovinske posledice po oštećenog, a pravo na ostvarenje imovinskopavnog zahteva se kao sporedno pitanje može rešavati u krivičnom postupku. Imovinskopравни zahtev je po svojoj prirodi posledica građanskog delikta i kao takav se može najjednostavnije ostvariti u parnici i po pravilima parničnog postupka. Međutim, brojni razlozi idu u prilog njegovom ostvarenju u krivičnom postupku. Grubač¹⁴⁵ navodi da „za njegovo unošenje u krivični postupak u prvom redu govore razlozi ekonomičnosti: na osnovu istih dokaza u jedinstvenom postupku i pred jednim sudom presuđuju se dve stvari, umesto da se vode dva odvojena postupka u kojima bi bilo angažovano više sudija, više vremena i sredstava“. Oštećenom je u interesu da svoj zahtev istakne u krivičnom postupku, jer je oslobođen plaćanja sudskih troškova, ne mora da prikuplja dokaze, a ujedno mnogo brže ostvaruje svoje potraživanje nego u parničnom

---

¹⁴⁴ Grubač, M., Krivično procesno pravo, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Beograd, 2008., str. 194.

¹⁴⁵ Grubač, M., Krivično procesno pravo, op.cit., str. 39.

postupku. Osim toga, spajanje je korisno za opšti ugled pravosuđa i kvalitet sudskih odluka, jer su protivrečnosti u odlukama o krivičnoj i građanskoj stvari mnogo manje moguće kad se obe donose od strane istog suda.¹⁴⁶ Pitanje isticanja imovinskopravnog zahteva u okviru krivičnog postupka je pitanje koje zaslužuje veliku pažnju, ali se u praksi neretko dešava da sudije krivičnog postupka ne žele da opterećuju postupak rešavanjem imovinskopravnih pitanja i upućuju stranke na parnicu. Prevažodno je bitno ukazati na odnos imovinskopravnog zahteva i mere oduzimanja imovine i na mesto imovinskopravnog zahteva u postupku oduzimanja imovine. Za razliku od kontinentalnog prava gde postoji zaštita oštećenog lica krivičnim delom u okviru krivičnog postupka, u *common law* sistemima mogućnost njihove zaštite je veoma mala. U *common law* pravnom sistemu, u kome je krivični postupak podređen isključivo ostvarenju javnog zahteva za kažnjavanje učinioaca, učestvovanje oštećenog u postupku svedeno je na marginalnu ulogu svedoka.¹⁴⁷

Prilikom izvršenja krivičnog dela neretko dolazi do sticanja imovine i drugih imovinskih interesa na uštrb imovine drugog lica. U takvim slučajevima krivično delo proizvodi štetu dobrima koja pripadaju određenom fizičkom ili pravnom licu i time sadrži u sebi građanski delikt koji ovlašćenom licu daje pravo na postavljanje imovinskopravnog zahteva.¹⁴⁸ Da li će doći do isticanja imovinskopravnog zahteva zavisi od volje oštećenog, jer je u pitanju njegovo subjektivno imovinsko pravo i na njemu je da odluči da li će i u kom postupku podneti zahtev. Oštećeni ima sopstveni interes koji je različit od društvenog interesa za kažnjavanje i suzbijanje nedozvoljenog ponašanja. Interes oštećenog ogleda se i u želji za kažnjavanjem učinioaca, ali je pre svega upravljen na namirenje sopstvenih imovinskopravnih potraživanja. Postoji nekoliko uslova da bi isticanje imovinskopravnog zahteva u okviru krivičnog postupka bilo moguće: da zahtev potiče iz izvršenog krivičnog dela, da ga podnese lice koje je ovlašćeno na to, da ima imovinskopravnu prirodu, da je upravljen na naknadu štete, povraćaj stvari ili poništaj određenog posla, i da je njegovo ostvarivanje moguće i u parnici. Osim ovih uslova kao uslov zahteva se i da se raspravljanjem imovinskopravnog zahteva znatno ne odugovlači krivični postupak. Sporedni karakter raspravljanja o imovinskopravnom zahtevu upravo se vidi u ovom uslovu, jer se ne želi dozvoliti da ispunjenje glavnog cilja vođenja krivičnog postupka (a to je dokazivanje da li je izvršeno

---

¹⁴⁶ Grubač, M., Krivično procesno pravo op.cit., str. 39.

¹⁴⁷ Mrvić-Petrović, N., „Pravo oštećenog krivičnim delom na naknadu štete u Velikoj Britaniji i SAD“, Pravo-teorija i praksa, Broj 9-10/2000, str. 52.

¹⁴⁸ Bejatović, S., „Imovinskopravni zahtev oštećenog“, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, Br. 2/1999, str. 80.

krivično delo i ako jeste, kažnjavanje učinioca) bude onemogućeno ili da postupak postane manje efikasan zbog odlučivanja o ovakvim pitanjima. Ocena o tome se ostavlja sudu, te on procenjuje da li treba raspravljati o imovinskopravnom zahtevu u okviru krivičnog postupka.

Da li će doći do zaštite oštećenog lica u krivičnom postupku zavisi od odluke oštećenog i od toga da li on želi da istakne imovinskopravni zahtev. Zaštita oštećenog lica se može ostvariti na dva načina. Prvi, jeste onaj kada oštećeni prijavljuje svoj imovinskopravni zahtev u okviru krivičnog postupka. Ukoliko je vrednost koja je dosuđena oštećenom kao procenjen iznos učinjene štete jednaka vrednosti koju je osuđeni pribavio izvršenjem krivičnog dela, ne izriče se mera oduzimanja imovinske koristi. Ukoliko pribavljena korist premašuje iznos koji je oštećeni istakao u okviru svog imovinskopavnog zahteva, onda ima prostora za izricanje i mere oduzimanja imovinske koristi. Drugi način zaštite oštećenog postoji u slučaju kada se u krivičnom postupku ne prijavi imovinskopravni zahtev. Oštećeni može pokrenuti parnicu kako bi ostvario svoje imovinsko potraživanje i to u određenom, zakonom propisanom roku, kada se on namiruje iz oduzete imovine. Kada proteknu zakonom određeni rokovi, a oštećeni ne istakne svoje pravo, titular tako oduzete imovinske koristi postaje država, odnosno imovina prelazi u državnu imovinu.

Imovinskopravni zahtev ima prednost u ostvarivanju u odnosu na meru oduzimanja imovinske koristi, jer se oduzeta pribavljena korist prvo dodeljuje oštećenom, a tek ako ona premašuje vrednost imovinskopavnog zahteva, ili se uopšte i ne dosuđuje, onda se može oduzeti kao imovinska korist. Za izricanje mere oduzimanja imovinske koristi u krivičnom postupku potrebno je da je imovinska korist pribavljena krivičnim delom, te da u krivičnom postupku od oštećenog lica nije podnet predlog za utvrđivanje i ostvarenje imovinskopavnog zahteva, odnosno ako je je predlog za utvrđivanje i ostvarenje imovinskopavnog zahteva podnet, da on ne dostiže visinu pribavljene imovinske koristi.¹⁴⁹ Imovinskopravni zahtev i mera oduzimanja imovinske koristi teže ostvarenju istog principa, uspostavljanju imovinskog stanja koje je postojalo pre izvršenja krivičnog dela, ali imovinskopravni zahtev ide u pravcu obeštećenja oštećenog, dok oduzeta imovinska korist pripada državi. Zajedničkim delovanjem obe pravne ustanove ostvaruje se pomenuti princip u potpunosti. Kada bi oštećeni bio lišen prava na imovinskopravni zahtev, ostao bi neopravdano bez prava na pravnu zaštitu imovine kada je ona oštećena krivičnim delom, s jedne strane, a ako ne bi bilo mere oduzimanja

---

¹⁴⁹ Vrekić, D., Mera oduzimanja imovinske koristi u krivičnom pravu, Novi Sad, 1997., str. 52.

imovinske koristi, postojala bi opasnost da jedan deo imovinske koristi ostane kod učinioca, u nekim slučajevima čak i sva vrednost pribavljene imovinske koristi, s druge strane.¹⁵⁰

Osim što je pitanje odnosa imovinskopravnog zahteva i mere oduzimanja imovinske koristi precizirano odredbama Zakonika o krivičnom postupku koji čini jasnim granice između njih, to pitanje samo po sebi ne stvara veće dileme. Primarnost namirenja oštećenog je jasna u opštem krivičnom postupku, kao i vezanost sudbine imovinskopravnog zahteva za odluku donetu u krivičnom postupku. Što su okolnosti vezane za izvršenje krivičnog dela više razjašnjene, određenje visine ostvarene imovinske koristi a i namirenje oštećenog biće jednostavnije.

Odnos koji postoji između imovinskopravnog zahteva oštećenog i mere oduzimanja imovine je iako naizgled sličan prethodnom dosta komplikovaniji. Ovu tvrdnju potkrepljuje nekoliko činjenica koje postoji u primeni posebne mere: prvo, da se kod izricanja mere oduzimanja imovine ne utvrđuje koja je krivična dela njen držalac izvršio, što nas odaljava od pojma oštećenog. Činjenica je da je sticanjem ove imovine neko oštećen, ali se ne utvrđuje niti kojim krivičnim delom, niti ko je oštećeni. Drugo, ostvarenje principa da se niko ne može obogatiti na tuđi račun, a naročito ne nezakonitim delatnostima, bilo bi potpuno tek kada bi se svim oštećenim licima na čiji račun je sticana dobit proistekla iz krivičnih dela vratila oduzeta imovina. Taj princip je donekle ostvariv kada imamo konkretnu imovinsku štetu i njeno utvrđenje u postupku za konkretno krivično delo. Međutim, imovinska dobit koja se oduzima u posebnom postupku je mnogo šireg obima od imovinske koristi koja se oduzima u redovnim postupcima. Kada govorimo o organizovanom kriminalu i nekim drugim vrlo teškim oblicima kriminala, imovina koja se oduzima je sticana godinama, plod je najčešće dugotrajne kriminalne delatnosti, te se često ne može individualizovati zahtev oštećenog u okviru imovinske mase koja je predmet oduzimanja. Dakle visina imovinskog zahteva ne može se konkretno utvrditi, osim ukoliko je u krivičnom postupku utvrđena visina ostvarene imovinske koristi. Ovde se opet javlja pitanje odnosa između imovinskog zahteva i mere oduzimanja imovinske koristi, samo što se taj odnos zbog propusta da se imovinski zahtev ostvari u krivičnom postupku sada posmatra u okviru posebnog postupka. Problem je u tome, što iako do trajnog oduzimanja imovine ne može doći bez osude za neko od krivičnih dela koja su propisana zakonom, imovina koja se oduzima najčešće ne potiče samo od tog

---

¹⁵⁰ Stanić, M., „Oduzimanje imovinske koristi u krivičnom pravu“, Beograd, 1979., str. 58.

krivičnog dela, nego i iz niza drugih krivičnih dela koja nisu bila predmet optužnice, a gde zakonska pretpostavka o njihovom kriminalnom poreklu nije oborena. Imamo situaciju da postoji imovina koja ima kriminalno poreklo, njenim sticanjem oštećena su određena lica, ali poseban postupak se ne bavi utvrđivanjem njenog nastanka (osim što se pretpostavlja njeno kriminalno poreklo i ono potvrđuje u nedostatku dokaza koji tu tvrdnju obaraju) te ne možemo utvrditi ni oštećenog, niti opravdanost njegovog imovinskog zahteva, a niti njegovu visinu.

Ako posmatramo odnos između mere oduzimanja imovine i imovinskopravnog zahteva u posebnom postupku, videćemo da se zakonodavac nije upuštao dublje u rešavanje ovog pitanja. U odnosu na pređašnje zakonsko rešenje novim je rešavano pitanje imovinskopravnog zahteva, čime se otklanjaju nedoumice koje su postojale o njemu, ali važećim propisima samo su delimično rešena pitanja koja se u vezi sa njim mogu javiti. Zakon/2013 rešava dilemu koja je postojala o tome da li se imovinskopravni zahtev može podneti samo u odnosu na imovinu koja potiče iz konkretnog krivičnog dela za koje je postupak završen osuđujućom presudom ili se može istaći i imovinskopravni zahtev onog lica koje polaže pravo na određeni udeo imovine za koju nije utvrđena direktna veza sa krivičnim delom. Takvo rešenje je logično i praktično, ali stvara dilemu moralne ispravnosti i nedoslednosti u ostvarenju cilja restitucije. Kada bi se omogućilo isticanje imovinskopravnih zahteva u odnosu na imovinu oduzetu u posebnom postupku to bi stvorilo niz problema, počev od toga da poseban postupak nema za svoj predmet utvrđivanje visine stečene imovinske koristi, a samim tim ni visine nastale štete, jer je predmet rasprave dokazivanje ili obaranje pretpostavke o kriminalnom poreklu imovine. Da bi se imovinskopravni zahtev istakao on mora da potiče iz krivičnog dela, a kod postupaka oduzimanja imovine ta direktna veza imovinskopravnog zahteva i učinjenog krivičnog dela ne može postojati. Hipotetički, ako bi se u posebnom postupku dozvolilo isticanje imovinskih zahteva čija visina nije određena u sudskom postupku, ne postoji način da se prihvate takvi zahtevi, a da se onda ne upušta u dokazivanje izvršenja krivičnog dela, što nije cilj ovog postupka.

Imovinskopravni zahtev se pominje u delu člana 63. Zakona u kome se kaže da se po odbitku troškova upravljanja oduzetom imovinom i namirenju imovinskopravnog zahteva oštećenog, novčana sredstva dobijena od prodaje trajno oduzete imovine uplaćuju u budžet Republike Srbije. Zakonska odredba ipak daje prednost namirenju oštećenog, pre nego što sredstva budu raspodeljena dalje, a što je sasvim opravdano. Zakon govori o

imovinskopravnom zahtevu u članu 45. stavu prvom, gde se navodi mogućnost da sud, ukoliko je pravnosnažnom presudom odlučeno o imovinskopravnom zahtevu, rešenjem taj iznos izluči iz oduzete imovine. Ukoliko nije doneta odluka o imovinskopravnom zahtevu u glavnom postupku, sud može i u rešenju o trajnom oduzimanju imovine odlučiti o njemu, ali samo ukoliko je postojanje imovinskopravnog zahteva utvrđeno pravnosnažnom presudom. Novim odredbama zakona nisu otklonjene dileme koje postoje u vezi isticanja imovinskopravnog zahteva u posebnom postupku. Posebni postupak u ovom slučaju pruža dodatno obezbeđenje namirenja oštećenog, ukoliko posle sprovedenog krivičnog postupka njegovo utvrđeno potraživanje ne bude namireno. U ovom delu jasno se vidi veza koja mora postojati između krivičnog i posebnog postupka. Zaključak je da se mogućnost namirenja oštećenih lica odnosi samo na oštećene čije je potraživanje utvrđeno pravnosnažnom presudom, dok Zakon ne predviđa situacije u kojima nije ostvaren imovinskopravni zahtev u krivičnom postupku, ni to da li se on može isticati u posebnom postupku ukoliko nije istaknut u krivičnom postupku i da li se mogu pojaviti novi oštećeni u posebnom postupku. Jedino što nam razjašnjava Zakon/2013 jeste to da se imovinskopravni zahtev odnosi na imovinsko potraživanje koje proističe iz glavnog krivičnog postupka, odnosno koje je nastalo izvršenjem konkretnog krivičnog dela, bez obzira na to da li se o njemu odlučuje u glavnom ili posebnom postupku.

Postavljanje zahteva u odnosu na imovinu koja se oduzima u posebnom postupku je važno, jer bi potpuno zadovoljenje pravde kao i imovinskih interesa upravo podrazumevalo obeštećenje svih lica koja su oštećena od strane lica kojima je imovina oduzeta. Ipak ovakva pravda je ideal koji će teško ikada biti dostupan u potpunosti. Zakonodavac predviđa da sud u postupku oduzimanja imovine može odlučivati o imovinskopravnom zahtevu oštećenog, kao i to da se kasnije, prilikom prodaje oduzete imovine, posle troškova koji su nastali upravljanjem oduzetom imovinom, prvenstveno namiruje oštećeni. To da je zakonodavac vodio računa o imovinskopravnom zahtevu oštećenog je jasno, ali je ostalo nejasno kako će se u neopredeljenom obimu imovine, koja može biti predmet oduzimanja, odrediti koliko je oštećenje određenog lica, a naročito ako uzmemo u obzir da se za pomenuti obim imovine uopšte i ne utvrđuje njeno poreklo, nego se samo utvrđuje da ne potiče iz zakonitih izvora prihoda. Jedan od opštih uslova da bi se imovinskopravni zahtev mogao ostvariti u krivičnom postupku jeste to da istaknuti zahtev potiče iz krivičnog dela. Zbog toga ovaj uslov ne bi bio ispunjen u postupku oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, jer je u pitanju imovina pretpostavljenog kriminalnog porekla, a ne imovina koja direktno proističe iz krivičnog dela.

Mišljenja smo da se odredbama koje regulišu imovinskopravni zahtev u okviru posebnog postupka, stvara prostor za različita tumačenja i različita postupanja u praksi. S obzirom na osnovni cilj kome se teži primenom mere oduzimanja imovine, a to je oduzimanje nelegalno stečene imovine i onda kada je to moguće, obeštećenje onih kojima je izvorno ta imovina pripadala, od velikog značaja je dati prioritet namirenju oštećenih i u posebnom postupku. Neretko će u posebnim postupcima, iz razloga što se u njima raspravlja o zakonitosti porekla imovine, a ne o učinjenom krivičnom delu, izostati namirenje oštećenih. Jasno je da se iznos ukupno oduzete imovine ne poklapa uvek sa iznosom utvrđene imoviske koristi koja je ostvarena tokom izvršenja krivičnog dela za koje postoji osuda, jer je osuda samo uslov za pokretanje posebnog postupka, a oduzeta imovina može poticati i od izvršenja drugih krivičnih dela za koja nije ni vođen postupak. Kada je imovina proistekla izvršenjem krivičnih dela za koje se postupak nije vodio, nije moguće ni odrediti koja su lica tako oštećena, pa je u tom slučaju opravdano da oduzeta imovina pređe u budžet države i raspodeli se prema zakonom određenoj nameni. S druge strane, oštećeni koji su utvrđeni u krivičnom postupku koji je vođen i u kome je doneta presuda za učinjeno krivično delo kao uslov za vođenje posebnog postupka, morali bi imati apsolutni prioritet pri raspodeli oduzete imovine, ukoliko njihova potraživanja nisu namirena u celosti ili delom u redovnom krivičnom postupku. U tom pravcu bi trebalo ići prilikom korekcija pojedinih odredaba Zakona, a koje bi podrazumevale pre svega obavezno obaveštavanje oštećenih lica o pokretanju posebnog postupka i predočavanja njima prava koja imaju u posebnom postupku. Na taj način izostale bi situacije u kojima je namirenje oštećenih u posebnom postupku retkost.

4. PRAVNA PRIRODA MERE ODUZIMANJA IMOVINE PROISTEKLE IZ KRIVIČNOG DELA

Pitanje pravne prirode određenog pravnog instituta iako naizgled pitanje teorijske prirode, neretko ima veliki praktičan značaj. Kada se radi o novim merama, nisu retki slučajevi da teorijska razmatranja o njima budu vrlo oskudna, te upravo takvo stanje postoji i kod mere oduzimanja imovine i pitanja njene pravne prirode. Određenje pravne prirode zahteva upoznavanje sa merom čiju pravnu prirodu ispitujemo i njeno sagledavanje iz što više aspekata je to moguće, kako bismo zbrajanjem dobijenih saznanja mogli argumentovano istaći stav o njoj. Važno je ispitati nekoliko važnih stvari za definisanje pravne prirode posebne mere. Prvo ispitati njeno mesto u postojećoj sistematici mera i krivičnih sankcija domaćeg prava i koje su mogućnosti za njenu pripadnost nekoj od postojećih grupa. U isto vreme potrebno je naglasiti neprihvatljivost njenog poistovećivanja sa nekima od mera i sankcija sa kojima ima sličnosti. Mesto koje posebna mera zauzima u krivičnompravnom sistemu jedan je bitan element za definisanje njene pravne prirode. Ujedno važno je ispitati postojeće stavove domaćih autora o njenoj pravnoj prirodi, o načinu na koji se opredeljuje pravna priroda i pravnoj prirodi mera sličnih njoj u domaćem ali i inostranom pravu. Na kraju, možda i najvažnije za opredeljenje stava o pravnoj prirodi jeste ispitivanje svih relevantnih karakteristika koje posebna mera ima, čime se u krajnjoj liniji na najbolji način određuje suština same mere.

Položaj, aktuelnost, ali i efikasnost u primeni mera i sankcija krivičnog prava menjao se često onako kako su se menjale i društvene prilike. Sistem krivičnih sankcija i mera u različitim periodima vremena trpeo je određene izmene i opredeljenje zakonodavca za određenu sistematiku ne može biti jedini putokaz za određenje pravne prirode određene mere. U vremenu u kojem živimo suočavamo se sa posebnim vidovima kriminala poput organizovanog, koji se pokazao kao vrlo ozbiljna pretnja društvu i državi. Kompleksniji i teži oblici kriminala zahtevaju nove pristupe i mere koje se koriste za njihovo suzbijanje. Meru oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela i postupak u kome se sprovodi, karakterišu mnoge posebnosti zbog kojih je njenu pravnu prirodu potrebno zasebno istražiti. Iako su u istoriji našeg krivičnog prava periodično postojale mere koje su imale slične ciljeve, te će često biti zastupljeno mišljenje da je njome samo reaktualizovana neka od ranije važećih mera, samostalnost posebne mere ne može se sporiti. Istraživanje njene pravne prirode od

važnosti je ne samo radi njenog određenja, a koje u domaćoj stručnoj literaturi još nije dato, nego i radi ukazivanja na jedinstvenost u odnosu na sva ranija rešenja koja su imala sličan cilj. Za vreme primene novih propisa o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, pitanje pravne prirode mere oduzimanja ostalo je ne samo sporno, već i još nedovoljno obrađeno pitanje u našoj pravnoj teoriji.

Govoreći o odnosu mere oduzimanja imovine sa pojedinim važećim i nekada postojećim merama i sankcijama krivičnog prava nastojali smo izdvojiti njihove osnovne sličnosti i razlike, a koje imaju značaj u određenju pitanja pravne prirode mere oduzimanja imovine. Često su prisutna poistevećivanja mere oduzimanja imovine sa kaznom konfiskacije imovine, koja više nije deo važećeg prava (sa njom zbog terminološke sličnosti najviše, ali i zbog činjenice da se vrši oduzimanje imovine bez jasne povezanosti sa konkretnim krivičnim delom) i merom oduzimanja imovinske koristi (najviše zbog cilja na koji su obe upravljene). Isto tako, u određenim periodima naše pravo poznavalo je rešenja slična posebnoj meri kojima se nastojalo vršiti preispitivanje porekla imovine u nameri oduzimanja one koja je stečena nezakonito. Ipak određenjem pravne prirode nove mere ukazuje se na najjasniji način zbog čega poistovećivanju sa bilo kojom od mera koje postoje ili su postojale nema mesta. Često ćemo naići na pojam konfiskacije imovine u stranoj literaturi, za određenje mere koja je po suštini bliža novoj meri nego kazni konfiskacije imovine koja je u našem pravu nekada postojala. Upotreba tog termina ne treba da dovodi u zabunu, jer ovaj termin pokriva mnoge modalitete oduzimanja imovine, te terminološka istovetnost u ovom slučaju ne znači i suštinsku. Koji termin će biti upotrebljen za novu meru manje je važno, ukoliko je njena suština jasna. Iz tog razloga mora se dublje istražiti šta karakteriše konfiskaciju imovine ali i ostale mere i sankcije sa sličnim nazivom ili ciljem, da bi se mogla podvući jasna razlika između njih.

Ukoliko bismo meru oduzimanja imovine shvatili kao meru oduzimanja imovinske koristi samo sa mogućnostima šire primene, pritom ne povlačeći značajne razlike koje između njih postoje, postojeće shvatanje o pravnoj prirodi mere oduzimanja imovinske koristi važno bi i za meru oduzimanja imovine, a što je u dosadašnjim analizama njene pravne prirode u domaćoj literaturi uobičajeno. Međutim, u tom slučaju ne bismo imali pravi odgovor na pitanje o pravnoj prirodi mere oduzimanja imovine. U pravnoj nauci naše zemlje izneto je do sada vrlo malo stavova o pravnoj prirodi mere oduzimanja imovine, što je razumljivo s obzirom na to da se veoma mali broj autora detaljnije bavio analizom nove mere. Od onih

koja postoje, najčešće su prisutni stavovi prema kojima dolazi do poistovećivanja pravne prirode ove mere sa pravnom prirodom mere oduzimanja imovinske koristi.¹⁵¹ Mera oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela može se uslovno posmatrati kao tzv. prošireno oduzimanje imovinske koristi, ali bez obzira na šire polje delovanja, ona i dalje poseduje specifičnosti koje je izdvajaju u posebnu krivičnopravnu meru. Kada bi je onakvu kakva je prema važećim propisima, svrstali u meru oduzimanja imovinske koristi, samo proširene primene, postojalo bi niz izuzetaka koji bi za nju važili, tako da bi oni već jasno ukazali na neadekvatnost ovakvog rešenja. Osnova od koje polaze i mera oduzimanja imovine i mera oduzimanja imovinske koristi je potpuno ista, ne sme se dozvoliti učinocima krivičnih dela da se obogate putem nezakonitog sticanja prihoda. Pre ili kasnije bogatstvo koje se stiče na taj način biće konfiskovano od strane nadležnih pravosudnih organa. Ako bismo pošli od analize postojećih stavova o pravnoj prirodi oduzimanja imovine stečene krivičnim delom i oduzimanja imovinske koristi ustanovili bismo da se ti stavovi poklapaju. Stav da je pravna priroda tih mera identična opšte je prihvaćen. Čak u našoj pravnoj teoriji je sporno postoji li suštinska razlika između njih ili je novoustanovljena mera zapravo samo modifikovan oblik mere oduzimanja imovinske koristi. Škulić¹⁵² npr. iznosi stav da „govoreći o oduzimanju imovine može biti reči ili o posebnoj vrsti kazne (kao što je nekad postojala konfiskacija imovine) ili o meri bezbednosti oduzimanja imovinske koristi, a koja je i ranije postojala, a i danas postoji u Krivičnom zakoniku“. Ukazujući na neprihvatljivost svrstavanja oduzimanja imovine u vrstu kazne, ovaj autor se opredeljuje za stav da se radi o oduzimanju imovinske koristi, a zbog specifičnosti koje nesporno poseduje, naziva je „proširenim“ oduzimanjem imovinske koristi. Stav koji smo izneli je široko prisutan kod nas, i deli ga većina domaćih autora, što je razlog više da insistiramo na analizi karakteristika posebne mere kojom bi argumentovano oponirali takvom stavu. Ipak, postoje i radovi u kojima su izraženi stavovi slični našim, poput stava hrvatske autorke Ivičević-Karas, koja govoreći o njoj kao „relativno novoj meri proširenog oduzimanja imovinske koristi“ ističe da je “neminovno preispitivanje njene pravne prirode.”¹⁵³

Da bismo utvrdili pravnu prirodu mere oduzimanja imovine moramo pružiti analizu nekoliko važnih segmenata posebne mere, koji će skupno biti elementi definicije pravne

---

¹⁵¹ Videti, Lajić, O., „Institut oduzimanja imovinske koristi stečene krivičnim delom“, Univerzitet u Novom Sadu, Pravni fakultet, Novi Sad, 2011., str. 17-23.

¹⁵² Škulić, M., Organizovani kriminalitet, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2002., str. 386.

¹⁵³ Ivičević Karas, E., Komentar Zakona o postupku oduzimanja imovinske koristi ostvarene kaznenim djelom i prekršajem, Zagreb, 2011., str. 8.

prirode. Najpre, karakteristike koje poseduje posebna mera najlakše ćemo utvrditi njenim upoređivanjem sa postojećim sličnim merama i sankcijama krivičnog prava i istraživanjem mogućnosti svrstavanja nje u postojeću sistematiku krivičnog prava, te istraživanjem mogućnosti pripajanja nje drugim merama i uvrstavanja u postojeći sistem krivičnih mera i sankcija. Time postizemo izdvajanje njenih ključnih karakteristika, koje se ističu u analizi sličnosti i razlika nove mere sa onima koje analiziramo. Dalje, odgovor na pitanje pravne prirode mere oduzimanja imovine biće sadržajniji ispitivanjem postojećih stavova u domaćoj literaturi o njenoj pravnoj prirodi, ali i u stranoj o pravnoj prirodi mera sa sličnim ciljem. Takođe važna je analiza mere u sklopu celovitog sistema kojim je njena primena praćena, s obzirom na to da je njena regulisanost posebnim zakonom još jedna od specifičnosti koje poseduje. Na kraju, izdvajanjem svih ključnih osobenosti posebne mere, dobijenih različitim metodama saznanja, definisaćemo pravnu prirodu mere.

Prvi važan korak na putu određenja pravne prirode mere oduzimanja imovine jeste određenje mesta koje ona ima u okviru sistema krivičnopravnih sankcija i mera. Prilikom analize sličnih mera primetili smo da svaka od njih ima svoje mesto u sistematici predviđenoj Krivičnim zakonikom, a zakonodavac određujući njihovo mesto na neki način određuje i njihovu pravnu prirodu. Ipak opredeljenje zakonodavca za mesto određene mere u okviru sistematike ne sme biti ključno za određenje pravne prirode naročito jer je ono podložno promenama i zna biti izraz stava aktuelnog zakonodavca. Kako Kambovski ističe, «za razliku od opštih instituta kaznenog prava, kod kojih je postignut visok stepen unifikacije i harmonizacije, u nacionalnim sistemima kazni postoje i danas velike razlike, ne samo u sistematizaciji određene sankcije, kazne ili druge sankcije, nego i unutar sistema kazni: još su brojna zakonodavstva koja predviđaju smrtnu kaznu, kazna zatvora ima različita trajanja, neka zakonodavstva ne poznaju kaznu zatvora doživotnog trajanja, u nekim zakonodavstvima u sistem kazni uključene su sporedne kazne zasnovane na gubitku opredeljenih prava itd.»¹⁵⁴ Dakle, prisutne su velike razlike u različitim sistemima pa je za pravilno određenje pravne prirode neke mere mnogo značajnije poznavanje njenih suštinskih karakteristika. Tako određenje njene pravne prirode opstaje bez obzira na aktuelnosti koje utiču na zakonsku sistematiku. Ipak da bismo imali prava saznanja o pojedinom institutu koji analiziramo ne možemo ga posmatrati ni izolovano od socioloških i drugih faktora koji ga takođe određuju. Bilo da je pretežno represivna ili preventivna, stroga ili humana orijentacija zakonodavca u

---

¹⁵⁴ Kambovski, V., Kazneno pravo, op.cit., str.653.

definisaju celokupne kriminalne politike, koja treba da omogući vidove kazne kao način za njeno ostvarenje, profilisanje sistema je determinisano i drugim faktorima: tradicijom, institucionalnim, materijalnim i drugim mogućnostima države za primenu određenog vida kazne, podrškom ili neprihvatanjem određene kazne od strane javnosti itd.¹⁵⁵ Mera oduzimanja imovine je u našem pravu uređena posebnim zakonom. U njemu se ne govori o položaju, niti o pravnoj prirodi mere, već samo o posebnom postupku u kom se ona izriče. Dakle, mera oduzimanja imovine nije regulisana Krivičnim zakonikom u kojem je predviđen sistem krivičnih sankcija i drugih mera, niti je na bilo koji drugi način rešeno pitanje da li je u pitanju nova mera krivičnog prava ili samo proširena primena već postojeće mere. Kako primećuje Trešnjev¹⁵⁶ „pojavljuje se nedoumica da li je intencija zakonodavca bila da oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela definiše kao procesnopravni institut ili kao krivičnopravni institut sa procesnim odredbama koje ga neminovno prate.“ Svrstavanje mere oduzimanja imovine u sistem krivičnih mera i sankcija i njeno određenje u okviru Krivičnog zakonika bilo bi značajno jer bi se na taj način otklonile brojne nedoumice, a ujedno bi ona kao mera bila mnogo manje podložna izmenama i eventualnim pokušajima njenog ukidanja. Ipak ovo pitanje nije jednostavno kada je u pitanju posebna mera, jer ona prema svojim karakteristikama ne nalazi svoje mesto ni u jednoj od postojećih podela krivičnih mera i sankcija, a kada bi joj i dali mesto u nekoj od postojećih, ona bi u odnosu na njih pokazivala određena odstupanja. S druge strane, prosto prihvatanje ove mere kao *sui generis* mere, dakle nepripadajuće, odnosno posebne po svojim karakteristikama, nije samo po sebi dovoljno da bi se problem njene pripadnosti rešio.

U razmatranju problema koji je pred nama, najpre moramo ispitati praksu drugih zemalja koje su usvojile slične mere. Usvajanje ovakvih iskustava mora biti uvek sa zadržkom jer svaka zemlja ima osoben krivičnopravni sistem, prilagođen sopstvenim potrebama, pa je uvek neophodna šira analiza celog sistema propisa, a ne samo mere o kojoj govorimo. Stavovi o pravnoj prirodi oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela u uporednom pravu su različiti, pre svega zbog velikih razlika u samim pravnim sistemima, različitim okolnostima i periodima u kojima je nastala ova mera, kao i vrsti postupka koji je predviđen za oduzimanje imovine. Sličnosti su veće među onim zemljama koje meru oduzimanja imovine sprovode u

---

¹⁵⁵ Kambovski, V., Kazneno pravo, op.cit., str. 653.

¹⁵⁶ Trešnjev, A., „O radnoj verziji Nacrta Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela“, Revija za bezbednost, 7/2008, str. 21.

istoj vrsti postupka, te kada je o našem pravu reč, slična rešenja imaju zemlje kontinentalnog prava koje oduzimanje imovine sprovode u okviru krivičnog postupka ili paralelno sa njim.

Veliki uticaj na kvalifikovanje mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela imaju određeni međunarodni dokumenti koji se ovim pitanjem bave, a pre svih ističemo uticaj stava koji zauzima Evropski sud za ljudska prava po ovom pitanju. Međunarodni dokumenti dopuštaju da to bude kazna ili mera koju izriče sud po sprovedenom postupku u vezi sa jednim ili više krivičnih dela, kojom se pravnosnažno oduzima imovina.¹⁵⁷ Strazburška i Varšavska konvencija u svom tekstu rešavaju i pitanje određenja pojma konfiskacije. Evropski sud za ljudska prava je zauzeo stav o pravnoj prirodi konfiskacije imovine rešavajući slučaj Welch protiv Ujedinjenog Kraljevstva.¹⁵⁸ Podnosiocu zahteva je određena mera konfiskacije imovine, ali zbog izricanja ove mere pre stupanja na snagu zakona prema kojem mu je izrečena, podnosilac se branio postojanjem prava proklamovanog u članu 7. stavu 1. EKLJP-a, prema kome se nikom ne može izreći kazna koja nije zakonom propisana. Uz pitanje postoji li povreda načela zabrane retroaktivnosti kod primene mere oduzimanja imovine, javilo se i pitanje njene pravne prirode. Da bi se utvrdilo odnosi li se pravo zabrane retroaktivnosti i na izrečenu meru konfiskovanja imovine trebalo je odrediti ima li ova mera karakter kazne. Sud je tom prilikom primenio određene kriterijume, te prema njima odlučio da u ovom konkretnom slučaju ova mera ima karakter kazne. Da bi se neka mera mogla smatrati kaznom, nije dovoljno da je izrečena u osuđujućoj presudi, već u obzir treba uzeti i njenu prirodu i svrhu, postupke koji su uticali na njeno donošenje, njenu težinu i klasifikaciju u nacionalnom pravu određene države.¹⁵⁹ Ipak, kada govorimo o našem pravnom sistemu, vladajući je stav da „za tvrdnje o kaznenoj prirodi oduzimanja imovinske koristi proistekle iz krivičnog dela, barem kada je reč o rešenju prihvaćenom u domaćem Zakonu, nema dovoljno osnova“.¹⁶⁰ Mi smatramo da postoji određena doza kaznenog karaktera u primeni mere oduzimanja imovine, ali ona nije pretežna niti dominantna, da bi se mera mogla svrstati u kazne.

---

¹⁵⁷ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 56.

¹⁵⁸ ESLJP, Welch protiv UK, Strasbur, 9. februar 1995. godine, Presuda dostupna na zvaničnom sajtu ESLJP <http://hudoc.echr.coe.int/>

¹⁵⁹ Ivičević Karas, E., Komentar Zakona o postupku oduzimanja imovinske koristi ostvarene kaznenim djelom i prekršajem, Zagreb, 2011., str. 25.

¹⁶⁰ Majić, M., Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela, Bilten Apelacionog suda u Beogradu, 2010., str. 47.

Sledeći korak na putu određenja pravne prirode mere jeste izdvajanje karakteristika koje je ključno približavaju ili udaljavaju od postojećih mera i sankcija krivičnog prava i uključuju ili isključuju iz postojeće sistematike krivičnog prava. Neretko ćemo naići na shvatanja o meri oduzimanja imovine kao kazne, bilo da se poistovećuje sa nekadašnjom kaznom konfiskacije imovine, bilo da se ona ocenjuje kao izrazito represivna, zbog čega joj se pridaje kazneni karakter. Takva shvatanja ne mogu biti ispravna, ukoliko se mera oduzimanja imovine sagleda u potpunosti. Opšta svrha krivičnih sankcija¹⁶¹ se ogleda u suzbijanju dela kojima se povređuju ili ugrožavaju vrednosti zaštićene krivičnim zakonodavstvom, sprečavanju učinioca da čini krivična dela, zatim uticanju na njega da ubuduće ne čini krivična dela, uticajem na druge da ne čine krivična dela, izražavanju društvene osude za krivično delo, jačanju morala i učvršćivanju obaveze poštovanja zakona. Svrha kažnjavanja u našem krivičnom pravu određena je kroz dva osnovna cilja: delovanje na učinioca da ne ponovi kriminalno ponašanje (specijalna prevencija) i uticaj na građane da se uzdrže od vršenja krivičnih dela (generalna prevencija).¹⁶² Mera oduzimanja imovine nije po svom karakteru kaznena, iako ima određene karakteristike kazne, pa se ne može govoriti o njenoj pripadnosti kaznama. Da bi ovu tvrdnju argumentovali moramo se osvrnuti na osobenosti kazne kao krivične sankcije. Najpre treba poći od krivice koja je neophodan uslov za primenu kazne. Kod oduzimanja imovine, iako je krivica uslov koji redovno prati postupak oduzimanja imovine, akcent ipak nije na učiniocu nego na samoj imovini, jer se dokazuje njeno nezakonito poreklo. Krivica za izvršenje krivičnog dela nije predmet posebnog postupka, niti ona mora postojati kod oduzimanja imovine, ona je samo inicijalni pokretač posebnog postupka. Za razliku od kazne gde se redovno radi o subjektiviziranoj krivici, dejstvo mere oduzimanja imovine proteže se i na lica koja nisu okrivljena nego su pravni sledbenici, naslednici okrivljenog ili treća lica. Sud dalje, kod izricanja kazne uzima u obzir olakšavajuće i otežavajuće okolnosti koje mogu uticati na njeno odmeravanje, dok kod izricanja mere oduzimanja imovine jedino što utiče na odmeravanje visine iznosa koji se ima oduzeti jeste utvrđeni obim nezakonito stečene imovine. Za razliku od kazne, bez obzira na krivicu, stepen odgovornosti, pobude, imovinsko stanje učinioca i slično, do oduzimanja imovine nikada neće doći ukoliko se tokom postupka pokaže da je prevashodni deo imovine vlasnika „pokriven“ njegovim zakonitim prihodima.¹⁶³ Iz svega iznetog, a bez obzira na stav ESLJP-a, bar kada je reč o našem zakonodavstvu, ne može se argumentovano potkrepiti stav

---

¹⁶¹ Prema članu 4. stav 2. Krivičnog zakonika RS.

¹⁶² Lazarević, Lj., Komentar Krivičnog zakonika RS, 2006., str. 161.

¹⁶³ Majić, M., Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela, Bilten Apelacionog suda u Beogradu, 2010., str. 49.

da je oduzimanje imovine po svojoj prirodi kazna. Ona ima samo izvesne sličnosti sa kaznom, ali se u kazne ne može svrstati.

Svrstavanje mere oduzimanja imovine u mere bezbednosti otpada iz sličnih razloga zbog kojih je i mera oduzimanja koristi stavljena van ove podele. Naime, mere bezbednosti za svoj osnovni cilj imaju otklanjanje opasnosti od ponovnog vršenja krivičnog dela, dakle usmerene su na potencijalne učinioce. Mera oduzimanja takođe ostvaruje ovaj cilj, ali ne kao osnovni i primaran. Naime, oduzimanjem kriminalnog profita izvršilac se onemogućava ili mu se otežava dalje vršenje krivičnih dela, jer je profit najčešće osnova za dalji razvoj kriminalne delatnosti. Takođe oduzimanjem imovine kriminalnog porekla onemogućavaju se i lica koja su povezana sa izvršiocom, da nastave kriminalnu delatnost ukoliko je on lišen slobode. Ipak ovu svrhu, mera oduzimanja imovine ostvaruje samo posredno. Dakle zaključujemo da mera oduzimanja imovine ostvaruje svrhu mera bezbednosti, ali isto kao i kod primera kazni, samo kao sporedan cilj, jer je njen osnovni cilj drugi.

Ono što je jedna od bitnih karakteristika ove mere jeste i ostvarenje preventivne uloge, kako specijalne (koja je u prvom planu kod mera bezbednosti) tako i generalne prevencije (koja je osim prekora prema učiniocu osnovna svrha). Specijalna prevencija koja je izražena kod izricanja mere oduzimanja imovine ogleda se u činjenici da se učiniocu kome se oduzima celokupna imovina koja je plod kriminalnih aktivnosti stavlja do znanja da će eventualni propusti u krivičnom postupku koji su mu išli u prilog biti nadomešćeni, bar u imovinskom delu, u posebnom postupku. Činjenica da postoji opasnost da se celokupna imovina izvršioca nađe pod prismotrom i na kraju procesuiru, u velikoj meri destimuliše izvršioca za izvršenje krivičnog dela, ili nastavak kriminalnih aktivnosti. S druge strane, generalna prevencija kod primene mere oduzimanja imovine je veoma izražena jer se destimulišu i potencijalni izvršioци krivičnih dela. U nameri izvršenja krivičnog dela, saznanje da će korist koju će izvršilac krivičnog dela steći biti oduzeta, ne vrši na njega isti pritisak kao činjenica da će vršenjem krivičnih dela dovesti u opasnost i imovinu koju je ranije nezakonito stekao. Njenom primenom daje se do znanja da se niko ne može bogatiti bavljenjem nezakonitim i kriminalnim delatnostima, a ta svrha se pojačava naročito uticajem medija koji postupke oduzimanja imovine smatraju uvek aktuelnim za izveštavanja. Obuhvaćena je znatno šira imovina koju je okrivljeni nelegalno stekao nego što je to slučaj sa bilo kojom do sada predviđenom merom, te takva opasnost predstavlja mnogo veći pritisak za njega, a rizik koji preuzima upuštajući se u bavljenje kriminalnim delatnostima znatno se povećava. Strah od

primene ovakve jedne mere je intezivniji i mnogo jače doprinosi generalnoj prevenciji, a u istoj liniji i specijalnoj prevenciji.

Još jedna od mogućnosti koja se javlja kod rešavanja pitanja pripadnosti posebne mere jeste da se ona smatra pravnom posledicom osude. Pravne posledice osude ne pripadaju ni krivičnim sankcijama, niti ostalim merama o kojima sud odlučuje, nego nastupaju po sili zakona. One se sastoje u prestanku ili gubitku određenih prava ili zabrani sticanja određenih prava i nastupaju po sili zakona. Ono što je zajedničko njima i meri oduzimanja imovine jeste to da se obe izriču samo u slučajevima izvršenja težih krivičnih dela, odnosno izricanja težih krivičnih sankcija. Suštinsko obeležje posebne mere zapravo i jeste da automatski, osudom za neko od krivičnih dela koja su zakonom predviđena, naročito za krivično delo organizovanog kriminala čije je jedno od glavnih obeležja trajnija delatnost, nastupa pretpostavka da je on držalac imovine kriminalnog porekla. Međutim kod pravnih posledica osude radi se o gubitku određenih prava koje je okrivljeni imao dok se kod oduzimanja imovine oduzima imovina baš zbog toga što je ona u posedu okrivljenog ili trećeg lica bez pravnog osnova. Takođe, do oduzimanja imovine ne može doći automatski, njoj mora prethoditi dokazivanje porekla imovine, dok dejstva pravnih posledice osude nastupaju odmah po pravnosnažnosti presude. Šta više, pre bi se moglo razmišljati o svrstavanju mere oduzimanja imovinske koristi u ovu kategoriju, zbog činjenice da bi ona trebala da se obavezno izriče kao posledica izvršenja krivičnog dela i osude za njega, dok kod mere oduzimanja imovine osim iznetih sličnosti, nema osnova za to.

Prikazom analize karakteristika posebne mere u odnosu na pojedine krivične sankcije i mere sa kojima ima zajedničkih osobina, ujedno razmatramo nespornu potrebu da se mera oduzimanja imovine svrsta u okviru postojeće sistematike krivičnog prava i da se ona kao posebna mera reguliše odredbama Krivičnog zakonika. Njena pripadnost nekoj od postojećih grupa stvorila bi određene protivrečnosti u odnosu na neke osnovne principe krivičnog prava. Naime, postupak koji se vodi radi donošenja odluke o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela je specifičan i po mnogim karakteristikama drugačiji od redovnog krivičnog postupka. Jedna od tih karakteristika jeste primena posebnih dokaznih pravila u postupku oduzimanja imovine, prema kojima odluka o oduzimanju imovine počiva na jednoj pretpostavci (hipotezi) koja se po prirodi stvari ne dokazuje, ali se može pobijati. Takvo pravilo dokazivanja je u suprotnosti sa osnovnim principom krivičnog postupka da se sudska odluka mora zasnivati na činjenicama u čiju je izvesnost sudija uveren, a uverenje se stiče na

osnovu prethodno sprovedenog dokaznog postupka. Može se javiti nedoumica da li se u postupku oduzimanja imovine dokazuje nezakonito poreklo imovine ili se odluka o izricanju mere oduzimanja zasniva na pretpostavci koja nije dokazana? Ako bismo prihvatili stav da se u posebnom postupku zbog posebnih pravila dokazivanja mera izriče samo na osnovu neoborene pretpostavke, onda mera oduzimanja imovine ne bi imala svoje mesto u Krivičnom zakoniku, jer se izricanje krivičnih mera i sankcija ne može zasnivati na hipotezi. Ipak, bez obzira na činjenicu da je u posebnom postupku prisutan tzv. podeljeni teret dokazivanja, za odluku o izricanju mere oduzimanja imovine nije dovoljno postojanje pretpostavke o nezakonitom poreklu imovine. U svim fazama postupka oduzimanja prikupljaju se i iznose dokazi koji ukazuju na nezakonito poreklo imovine, odnosno na postojanje nesrazmere između zakonitih prihoda i imovine koju okrivljeni ima u posedu. Dakle, pretpostavka se odnosi samo na poreklo imovine, ali ona se primenjuje tek nakon iznošenja dokaza o nesrazmeri imovine koju vlasnik poseduje. Iz tog razloga smatramo da primena specifičnog tereta dokazivanja koja je prisutna u postupku oduzimanja imovine, nije smetnja za uvođenje mere oduzimanja imovine u naš sistem krivičnih mera i sankcija.

Drugi zadatak koji imamo, pre određenja pravne prirode mere, jeste pružanje argumenata kojima opravdavamo stav o samostalnosti mere oduzimanja imovine u odnosu na meru oduzimanja imovinske koristi, a time i samostalnosti u određenju pravne prirode posebne mere. Često zastupan stav u našoj krivičnopravnoj teoriji, naročito među autorima koji su među prvima izneli svoje mišljenje o ovoj temi, jeste taj da ćemo odgovor na pitanje pravne prirode mere oduzimanja imovine pronaći u već datom odgovoru o pravnoj prirodi mere oduzimanja imovinske koristi, pa se oni dalje i ne upuštaju u analizu njene pravne prirode¹⁶⁴ Jedan značajan broj autora koji su se bavili ovom temom, priklonjeni su stanovištu da je oduzimanje imovine samo jedan vid oduzimanja imovinske koristi, te se stoga opredeljuju za istu pravnu prirodu koja je već ustanovljena za meru oduzimanja imovinske koristi ili se ne izjašnjavaju o pravnoj prirodi te mere zasebno. Nesumnjivo je da ove dve mere imaju dosta sličnosti, te da je i oduzimanje imovine usmereno na uspostavljanje imovinskog stanja koje je postojalo pre nego što je okrivljeni imovinu protivpravno pribavio, kao što to ima za cilj i mera oduzimanja imovinske koristi, ali dok je kod oduzimanja imovinske koristi to glavna svrha izricanja, kod oduzimanja imovine ostvaruju se i drugi

---

¹⁶⁴ Ovakav pristup nalazimo u radovima: Lukić, T., *Oduzimanje imovine kriminalcima*, Beograd, 2009. i Lajić, O., „Institut oduzimanja imovinske koristi stečene krivičnim delom“, Novi Sad, 2011.

efekti. Mera oduzimanja imovine svakako jeste produkt evoluiranja ideje o oduzimanju imovinske koristi, koja je modifikovana sa pojavom organizovanog kriminala, ali ona ima niz drugih posebnih karakteristika koje je izdvajaju kao posebnu meru. Dok se oduzimanje imovinske koristi izriče tek kada bude dokazana krivica okrivljenog, kod oduzimanja imovine samo podizanje optužnice omogućuje prvo njeno privremeno oduzimanje, zbog čega okrivljeni trpi posledice i pre osude. Nakon toga sledi oduzimanje celokupne imovine za koju okrivljeni ne dokaže zakonito poreklo, a ne samo imovine koja je stečena vršenjem konkretnog krivičnog dela. Kod oduzimanja imovinske koristi učinilac je najčešće unapred pomiren sa činjenicom da će stečenu imovinsku korist morati da vrati, jer je optužen za krivično delo iz kojeg je tu korist i ostvario. Kod oduzimanja imovine imamo udar na njegovu celokupnu imovinu, kao i na imovinu porodice njemu bliskih lica, te ova mera ima dalekosežnije posledice. Zato naglašavamo prisustvo kaznenog karaktera kod posebne mere, dok on nije prisutan kod mere oduzimanja imovinske koristi, naročito ne prema našim propisima, jer se pri utvrđivanju visine koristi koristi tzv. neto princip.

Postupci u kojima se izriču ove dve mere, su takođe različiti. U našem pravu se prilikom oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim delom sud rukovodi tzv. neto načelom, što znači da oduzima samo čistu dobit koju je učinilac krivičnog dela ostvario.¹⁶⁵ Primenom tzv. neto načela nastoji se učiniocu oduzeti „čisto stečena dobit“, uz uračunavanje određenih troškova koje je imao pri izvršenju krivičnog dela. Kod nas sud primenjuje tzv. neto načelo pri određivanju visine imovinske koristi koju je izvršilac krivičnog dela stekao. Sa druge strane, prema sistemu u kome se primenjuje tzv. bruto načelo pri utvrđivanju visine ostvarene imovinske koristi, učiniocu se ne priznaju nikakvi troškovi, te mu se oduzima i veća vrednost od one koju je stvarno stekao. Učiniocu se oduzima i onaj deo imovine (a koji čini ovu razliku) koji je zaista njegov, te se zato u tom slučaju ističe jači kazneni karakter mere. Opravdanost primene jednog ili drugog načela pri utvrđivanju visine ostvarene imovinske koristi je izazvalo dosta oprečnih mišljenja, ali tu problematiku ćemo obraditi u drugom delu rada. Ovde želimo da naglasimo da je primena tzv. neto načela u našem pravu zadobila najveći broj pristalica i da je sudska praksa sledila taj stav. Bez dileme, smatramo da je kazneni karakter oduzimanja imovine veći nego što je to slučaj kod oduzimanja imovinske koristi, gde je primena tzv. neto načela i moguća, a i opravdana.

---

¹⁶⁵ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op.cit., str. 59.

Treće područje naše analize koja nas približava određenju pravne prirode nove mere jeste prikaz postojećih stavova domaćih autora, kao i autora sa prostora bivše Jugoslavije, ali i stava koji je izneo Ustavni sud, o njenoj pravnoj prirodi. Ilić¹⁶⁶ kao jedan od autora koji se najviše bavio problematikom mere oduzimanja imovine iznosi stav da je trajno oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela mera *sui generis*, navodeći osobenosti koje ima, a koje je razlikuju od kazne. Podsećajući na represivni aspekt krivičnih sankcija, autor ističe princip na kome se zasniva oduzimanje imovine kao i oduzimanje imovinske koristi, te osporava represivni karakter mere oduzimanja imovine zbog nemogućnosti da se iz neprava stekne neko pravo. Primena te dve mere "dovodi do uspostavljanja imovinskog stanja koje je narušeno izvršenjem krivičnog dela, odnosno kriminalnom aktivnošću, pa se može govoriti o restorativnom karakteru ovih mera".¹⁶⁷ Autor dalje upućuje na procesne razlike između kazne i oduzimanja imovine, razlike u samim postupcima u okviru kojih se odlučuje o primeni mera i na kraju razliku u obimu imovine koja se oduzima. Govoreći o obimu imovine on navodi da se "prilikom oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim delom sud rukovodi neto načelom, što znači da oduzima samo čistu dobit koju je učinilac krivičnog dela ostvario" te ističe „nepunitivni karakter mere oduzimanja imovinske koristi“, a koji se da primeniti i na trajno oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela.¹⁶⁸ Ilić zaključuje da bi "drugačije rešenje moglo biti shvaćeno kao kažnjavanje vlasnika, što je protivno pravnoj prirodi trajnog oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela"¹⁶⁹. Ne sporivši da je određenje pravne prirode oduzimanja imovine kao mere *sui generis* najprihvatljivije, ipak smatramo da ne treba zanemariti u tom kvalifikovanju elemente kaznenog kataraktera koje ima. Zapravo, tačno je da se oduzima samo onaj deo imovine koja prevazilazi zakonite prihode njenog vlasnika, ali samo stavljanje pod lupu celokupne imovine vlasnika i primena pravila o tzv. "obrnutom ili podeljenom" teretu dokazivanja, jeste vid kazne za njenog imaooca. U redovnim krivičnim postupcima raspravlja se samo o glavnoj stvari povodom koje se postupak vodi, dok se kod pokretanja posebnog postupka raspravlja o celokupnoj imovini okrivljenog, pa čak i onoj koju je preneo na druga lica. Ulog je mnogo veći, obim zahvatanja imovine mnogo širi, a posledica primene ovakve mere uvek predstavlja najveću kaznu za njene učinioce. Ilić¹⁷⁰, praveći paralelu između trajnog oduzimanja kriminalne imovine i oduzimanja imovinske koristi, dalje zaključuje „da se obe zasnivaju na ideji pravičnosti, uspostavljanju prethodnog imovinskog

---

¹⁶⁶ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op.cit., str. 56-60.

¹⁶⁷ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op.cit., str. 56.

¹⁶⁸ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op.cit., str. 56.

¹⁶⁹ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op.cit., str. 56.

¹⁷⁰ Ilić, G., „Pravna priroda trajnog oduzimanja imovine“, Seminar o Zakonu o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela. Beograd, 2009., str. 14-15.

stanja, da imaju restorativni karakter, da rade na specijalnoj i generalnoj prevenciji, a kao razliku navodi to što se trajno oduzimanje kriminalne imovine sprovodi na celokupnoj imovini (koja se pokaže nezakonito stečenom), a kod oduzimanja imovinske koristi reč je o imovini koja je u vezi sa određenim krivičnim delom.

Tomić¹⁷¹ analizirajući specifični karakter oduzimanja imovinske koristi, a te specifičnosti se u najmanju ruku mogu pripisati i meri oduzimanja imovine, govori da ona „iako nije krivična sankcija, na svoj način doprinosi ostvarivanju iste svrhe koje imaju i krivične sankcije, tj. deluje u pravcu suzbijanja društveno opasnih delatnosti kojima se povređuju ili ugrožavaju društvene vrednosti zaštićene krivičnim zakonodavstvom“ te da ova mera deluje “kako na planu specijalne tako i na planu generalne prevencije“.

Ignjatović¹⁷² deli stav većine naših pravnih teoretičara i praktičara o svrstavanju trajnog oduzimanja imovine u mere *sui generis*, koristeći mere oduzimanja imovine i imovinske koristi u svojim stavovima kao sinonime. Na taj način on meri oduzimanja imovine ne priznaje samostalnost. Autor dalje naglašava imovinsko-pravni karakter mere i njenu *in rem* prirodu, te „da ona nema kazneni karakter već se odlikuje preventivnim karakterom“. Njen imovinskopravni karakter je nesporan, ali smatramo da je ona ipak u našem pravnom sistemu prevashodno uperena protiv lica, a ne protiv imovine, bar ne nezavisno od samog učinioca, jer pokretanje postupka o oduzimanju imovine ne može uslediti bez postojanja krivičnog postupka, dakle bez osnovane sumnje o krivici učinioca.

Ivičević Karas¹⁷³ iako zastupa stav o *in rem* prirodi oduzimanja imovine (termin koji se koristi u hrvatskom pravu je oduzimanje imovinske koristi ostvarene kaznenim delom) ispravno uočava da se “ne može ustrajati na posebnoj restorativnoj prirodi tog oblika mere, jer prošireno oduzimanje imovinske koristi, s obzirom na svoje temeljne karakteristike, prema počinitelju u biti ima kazneni karakter“.

---

¹⁷¹ Tomić, Z., „Pravna priroda mjere oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom“, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo, 1983., str. 147.

¹⁷² Ignjatović, A., „Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, sa osvrtom na izmene Zakona o krivičnom postupku“, Zlatiborski dani prava, Pravo-teorija i praksa, 2010., str. 196.

¹⁷³ Ivičević Karas, E., Komentar Zakona o postupku oduzimanja imovinske koristi ostvarene kaznenim djelom i prekršajem, Zagreb, 2011., str. 6-8.

Vrhovšek¹⁷⁴ prethodno analizirajući stanje u ovoj oblasti u našem pravnom sistemu zaključuje „da trajno oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela ne gubi, činjenicom da ista obuhvata celokupnu imovinu vlasnika, karakter *sui generis* mere koja se odlikuje restorativnom prirodom“, te da se radi o meri „preventivnog karaktera, a ne kaznenog“.

Na znatno drugačiji stav o pitanju pravne prirode mere oduzimanja imovine nalazimo u radovima sudije Majića¹⁷⁵ koji iznosi mišljenje da je ovde zapravo reč o posebnim pravilima o dokazivanju činjenice o kriminalnom poreklu imovine, te da ako ih shvatimo tako, kao procesna pravila, izbeći ćemo mnoge dileme vezane za ovo pitanje. Autor navodi da se „često u razmatranju pravne prirode ovog instituta, prenebregava činjenica da savremena procesna prava neretko predviđaju posebna pravila dokazivanja posebnih činjenica“ kao i da „savremena procesna prava poznaju čitav niz takozvanih pravnih pretpostavki“ te da je zapravo ovde „reč o posebnim pravilima dokazivanja činjenice saglasno kojoj je određena imovina pribavljena krivičnim delom“. Ovakvi stavovi smatramo ne opisuju pravnu prirodu mere oduzimanja imovine na pravi način, naročito ne u potpunosti. Zastupajući takav stav, po nama, opisuje se samo jedan segment mere oduzimanja imovine, i to onaj procesni. Nesporno je da su u vezi sa postupkom oduzimanja imovine prisutna posebna pravila dokazivanja koja se na ovaj postupak odnose, ali se ona ne mogu poistovetiti sa suštinom oduzimanja imovine, a još manje se oduzimanje imovine kao krivičnopravna mera i njena pravna priroda mogu sadržati u ovakvom procesnom pravilu, već upravo obrnuto. Pravila dokazivanja samo su neodvojivi deo efikasnog funkcionisanja ovako osmišljenog načina oduzimanja imovine, donose određene specifičnosti u primeni te mere, a koje nisu svojstvene drugim sličnim merama. Stav autora da se ovakvim kvalifikovanjem mere mogu izbeći problemi (poput onog o nedozvoljenoj retroaktivnosti zakona) nije dovoljan argument da odustanemo od pronalaženja odgovora na pitanje njene pravne prirode.

Škulić¹⁷⁶ ne analizirajući detaljnije pitanje pravne prirode oduzimanja imovine, navodi da oduzimanje imovine nije krivična sankcija, ali da “ne može biti sporno da su odredbe tog zakona odgovarajuća mešavina odredbi krivičnog materijalnog i krivičnog procesnog prava, pri čemu samo trajno oduzimanje imovinske koristi do kojeg dolazi pod određenim uslovima,

---

¹⁷⁴ Vrhovšek, M., “Šta još treba znati o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela“, Sudska praksa:jugoslovensko stručno informativni časopis, god. 31, br.1/2 ,Beograd, 2011., str. 58.

¹⁷⁵ O tom stavu u: Majić, M., „Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela“, Bilten Apelacionog suda u Beogradu, br. I/2010, Beograd, 2010., str. 45-51.

¹⁷⁶ Škulić, M., „Organizovani kriminalitet“, Beograd, 2010., str. 327.

po svemu sudeći ima karakter mere koja je materijalnog krivičnog karaktera, bez obzira na to što formalno nije regulisana odredbama Krivičnog zakonika koji je naš osnovni izvor krivičnog materijalnog prava“. Autor navodi da se „termin konfiskacija u međunarodnim pravnim aktima sa stanovišta našeg pozitivnog krivičnog prava može shvatiti ili kao posebna vrsta kazne ili kao mera bezbednosti oduzimanja imovinske koristi“. ¹⁷⁷ Škulić navodi i to da „ako bi se radilo o krivičnoj sankciji, to bi bilo veoma problematično, jer se još u vreme SFRJ, principijelno odustalo od takve krivične sankcije, tako da bi bilo veoma represivno i načelno kontraverzno sada uvoditi takvu mogućnost“. ¹⁷⁸ Da bismo postavili što argumentovaniju protivtezu ovakvog stava dodajemo i stav autora da se „formalno posmatrano uopšte ni ne radi o “kriminalnoj“ imovini jer je kriminalan samo onaj deo imovine za koji je pravnosnažno dokazano da je proistekao iz krivičnog dela“. ¹⁷⁹ Najpre, tačno je da se imovina koja se oduzima po Zakonu oduzima po principu ispitivanja porekla celokupne imovine okrivljenog, a ne samo imovine koja je vezana za konkretno krivično delo. Ovako stečena imovina čija nezakonitost proizilazi iz konkretnog krivičnog dela, ukoliko bi sudije postupale efikasno i pravilno, bila bi oduzeta izricanjem mere oduzimanja imovinske koristi u redovno sprovedenom krivičnom postupku. S druge strane, ukoliko bismo meru oduzimanja imovine, uz primenu tzv. obrnutog tereta dokazivanja, koristili za redovne krivične postupke, imali bismo problem sa nesrazmernošću mere koja se izriče, naspram dobara koja se povređuju, što bi dovelo do najgrubljeg kršenja ljudskih prava. Imovina koja se oduzima na ovaj način svakako jeste kriminalna, samo se dokazivanje o njenom kriminalnom poreklu sprovodi na drugačiji način, što dokazuje i to da je ipak uslovljena donošenjem odluke o krivici. Iako se ne utvrđuje tačan bilans između učinjenih dela i vrednosti imovine, najčešće je jasno da ovakva imovina nije mogla biti stečena na drugi način osim kriminalom. Dalje, ako bismo kao argument tome da oduzimanje imovine nije krivična sankcija istakli to da se u vreme SFRJ odustalo od jedne slične sankcije, ne možemo, a da ne napomenemo da u to vreme nismo imali problem sa organizovanim kriminalom i da ne možemo staviti znak jednakosti između oduzimanja imovinske koristi i oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. Međutim, ako bi mera oduzimanja imovine pretrpela neke transformacije, smatramo da postoji puno razloga da pravnu prirodu ove mere shvatimo kao kaznenopravnu. Svrstavanje mere oduzimanja imovine u krivične sankcije donelo bi opasnost od zloupotrebe u primeni mere, jer bi se mogućnosti za njenu primenu proširile tako što bi ona bila dozvoljena za sva

---

¹⁷⁷ Škulić, M., op.cit., str. 327.

¹⁷⁸ Škulić, M., Kratki komentar osnovnih modifikacija krivično procesnog prava Srbije, Smederevo, 2010., str. 102.

¹⁷⁹ Škulić, M., op. cit., str. 103.

krivična dela za čije izvršenje su predviđene krivične sankcije. Ukoliko bi ograničenje njene primene bilo propisano samo na dela naročito teškog i organizovanog kriminala, opasnost od zloupotrebe primene ovakve mere u slučajevima u kojima ona nije opravdana, bila bi otklonjena.

Za razliku od krivičnih sankcija čija je zajednička osnova ograničenje sloboda i prava izvršioca krivičnog dela, konfiskacija imovine, imovinske koristi i oduzimanja predmeta kao posebne kaznenopravne mere su pravna posledica samog dela, koje se ne vezuje za primenu sankcije.¹⁸⁰ Različiti propisi važe u makedonskom pravu od onih u našem, pa opredeljenje Kambovskog o pravnoj prirodi mera možemo uzeti samo uslovno za razmatranje pravne prirode posebne mere, jer je način oduzimanja imovine potpuno drugačiji. Ipak pristup definisanju pravne prirode ovih mera navedenog autora je značajan, jer objašnjava da ne može biti pravo rešenje da se pojedine mere shvate kao specifični oblici postojećih podela, jer bi takvo postupanje prouzrokovalo probleme. Kambovski dalje ističe «da za krivično pravo važi sledeće pravilo: pravna priroda ne može da bude polovična ili mešovita, tako da nijedna pravna posledica krivičnog dela ne može imati tri različita svojsva»¹⁸¹ Posmatranje posebne mere kao pravne posledice krivičnog dela ima smisla, ali takvo opredeljenje na isti način kao i njeno opredeljene kao *sui generis* mere, ne smatramo kompletnim.

Pitanje pravne prirode mere oduzimanja imovine se razmatralo i prilikom donošenja odluke Ustavnog suda¹⁸² o zahtevu za ocenu ustavnosti i/ili zakonitosti osporenog Zakona/2008. Do tumačenja je došlo zbog nužnosti odgovora na pitanje retroaktivnosti Zakona i primene mere, a koje je nužno uslovilo i rešavanje pitanja pravne prirode mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. Ako bismo meru oduzimanja imovine, svrstali u krivične sankcije, onda bi se ona svela na lišavanje ili ograničavanje slobode ili prava lica prema kome se primenjuje. U donetoj odluci Ustavnog suda kazna se shvata kao institut koji „prati“ učinioca krivičnog dela, a mera oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela kao mera koja „prati“ nezakonito stečenu imovinu. Dalje, iznose se značajne razlike koje postoje između kazne i trajnog oduzimanja imovine, a tiču se okolnosti koje se uzimaju u obzir prilikom njihovog izricanja. Kod trajnog oduzimanja sud ne uzima u obzir stepen krivične odgovornosti niti pobude iz kojih je krivično delo učinjeno, imovinske prilike

---

¹⁸⁰ Kambovski, V, Kazneno pravo, op.cit., str. 759.

¹⁸¹ Op.cit., str. 759.

¹⁸² Ustavni sud Republike Srbije, Iuz-117/2009 od 30.06.2011. i Iuz-1632/2010 od 23.05.2012. godine.

učinioca, jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra niti olakšavajuće okolnosti. U procesnom smislu, razlike su u tome što odluku o krivici prati uvek odluka o kazni, dok se odluka o trajnom oduzimanju imovine donosi u posebnom postupku, što znači da odluku o krivici ne prati nužno odluka o trajnom oduzimanju imovine. Iz svega iznetog, trajno oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela određuje se kao mera *sui generis*, koja se ne primenjuje *ad personam*, već *in rem*. Pravila kojima se uređuje oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela u suštini su posebna pravila o dokazivanju činjenice o kriminalnom poreklu imovine. Još jednom je Ustavni sud potvrdio izneto mišljenje u Rešenju IUZ-117/2009 gde je zauzet pravni stav da bi se pitanje povratnog dejstva Zakona kao sporno moglo postaviti samo u slučaju da je trajno oduzimanje imovine po svojoj prirodi vrsta kazne. Po oceni Ustavnog suda ne radi se o kazni već o posebnoj meri koja se primenjuje na nezakonito stečenu imovinu, te se ustavna jemstva o zabrani retroaktivnosti ne mogu dovesti u vezu sa merom oduzimanja imovine. U pomenutim odlukama Ustavnog suda možemo naći smernice za određenje pravne prirode mere oduzimanja imovine. Međutim, izneti stavovi su više imali za cilj da otklone dileme u vezi sa retroaktivnom primenom Zakona, nego da se njima razjasni pravna priroda mere o kojoj govorimo. Odluka Suda predstavlja primer procene pravne prirode mere na osnovu njenog mesta, svrhe i postupka u kom se izriče u domaćem pravu, a u skladu sa preporukom ESLJP-a. Iz tog razloga donete odluke, treba uzeti kao smernicu, ali ne i kao konačni zaključak o pitanju pravne prirode mere oduzimanja imovine.

Na kraju analiza svih segmenata bitnih za određenje pravne prirode vodi nas zaključku da je priroda mere oduzimanja imovine polivalentna. Prema stavu koji zastupamo ona je potpuno nova mera, koja korene vuče iz nekih od poznatih mera krivičnog prava, ali ona je tvorevina Zakona i deo je celokupne systemske podrške koja prati njenu primenu. Uvođenje novih mera u postojeći sistem krivičnog prava posebnim zakonima nije uobičajeno, jer su sankcije i srodne mere krivičnog prava regulisane odredbama Krivičnog zakonika. Ako se ovakvo odstupanje moglo opravdati time da je reč o potpuno novoj krivičnopravnoj meri, te da je bilo potrebno određeno vreme da se ispita efikasnost koju mera oduzimanja imovine ostvaruje, sada je vreme da se njen položaj učvrsti, njenim regulisanjem u Krivičnom zakoniku. S obzirom na to da ona, zbog karakteristika koje ima, ne može zauzeti mesto u postojećoj sistematici krivičnih mera i sankcija (osim u slučaju da bude izuzetak u odnosu na vrstu sankcije ili mere kojoj bi pripala), njoj pripada mesto u okviru posebne glave Krivičnog zakonika, kao mere *sui generis*. Ona bi mogla biti pripojena uz meru oduzimanja imovinske

koristi kao njen specifičan oblik, ali bi takvo pripajanje bilo usiljeno i ne bi odražavalo njenu pravu pravnu prirodu.

Meri oduzimanja imovine pripada samostalno mesto u okviru posebnih mera krivičnog prava. Ona je posebna krivičnopravna mera, potpuno izdvojena, samostalna i jedinstvena po kompleksnosti karakteristika koje u sebi sadrži, od mera koje su do sada bile deo našeg pravnog sistema, koja ima restituciju kao osnovni cilj, ali sa izraženim dejstvima specijalne i generalne prevencije koju ostvaruje i sa prisutnom dozom kaznenog karaktera.

Bez obzira na to što Zakon detaljno reguliše sva pitanja vezana za primenu mere oduzimanja imovine, njeno svrstavanje među krivične sankcije i mere koje su regulisane Krivičnim zakonikom je nužno, jer bi joj takav položaj obezbedio sigurnost postojanja, tim položajem bi se rešilo i pitanje njene pravne prirode, a što je najvažnije obezbedila bi se nedvosmislenost razlikovanja između mere oduzimanja imovine i ostalih mera krivičnog prava. Pitanje pravne prirode mere oduzimanja imovine je važno i zbog toga jer se rešavanjem tog pitanja rešava i pitanje da li je dozvoljena retroaktivna primena te mere, mada je to pitanje bilo aktuelno u početku donošenja propisa koji se na nju odnose. Bilo da je mera oduzimanja imovine samostalna krivičnopravna mera ili da se svodi samo na prošireno oduzimanje imovinske koristi, ono što je najbitnije jeste efekat koji će njena primena imati u celokupnoj borbi protiv najtežih obika kriminala. Potrebno je, imajući u vidu sadržinu svih pomenutih ustanova krivičnog i građanskog prava i problematiku koja je pratila primenu svake od njih, odabrati najbolja rešenja iz iskustava koja smo imali. Trebalo bi zaobići sva ona problematična mesta u primeni krivičnih sankcija i mera, predvideti jasna razgraničenja oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela u odnosu na te sankcije i mere s obzirom na evropske standarde koje smo dužni usvojiti i pronaći najbolje rešenje za naše društvene prilike. Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela svoju samostalnost zaslužuje najpre, zbog toga što usled specifičnosti koje je karakterišu često biva oprečna sa nekim od osnovnih ljudskih prava, te je kao takvu treba vrlo oprezno primenjivati i u načelu usmeriti samo na područje najtežeg kriminaliteta, gde ona ostvaruje svoju punu svrhu. Sa druge strane, mera oduzimanja imovinske koristi potrebna je i pogodna za primenu u svim drugim slučajevima kada se ostvari imovinska korist izvršenjem krivičnog dela, bez obzira na težinu učinjenog krivičnog dela.

III ODUZIMANJE IMOVINE STEČENE KRIVIČNIM DELIMA U UPOREDNOM ZAKONODAVSTVU

1. PRIKAZ UPOREDNIH PROPISA O ODUZIMANJU IMOVINE STEČENE KRIVIČNIM DELIMA ZEMALJA SA ISKUSTVOM U NJIHOVOJ PRIMENI

Nužnost postojanja propisa koje se odnose na mere usmerene na oduzimanje imovine kriminalnog porekla je opšteprihvaćena činjenica. Na koji način će se stići do cilja oduzimanja imovine kriminalnog porekla i ujedno suzbijanje kriminalnih aktivnosti zavisi od opredeljenja svake države ali i društvenih, političkih i drugih prilika u zemlji. Jedinstven obrazac za sve zemlje ne postoji, jer su i različiti krivičnopravni sistemi svake zemlje. Neke od zemalja su odabrale samo krivičnopravne modele oduzimanja, druge su uz ovaj model normirale i upravni i građanski model oduzimanja. Takođe, stepen kriminaliteta, ali i vrste kriminala koje se javljaju nisu iste u svim zemljama, što takođe bitno utiče na odabir mera za njegovo suzbijanje. Modeli oduzimanja imovine su praktično tvorevina par zemalja koje su prve preuzele inicijativu za donošenje propisa u ovoj oblasti. Tako s jedne strane imamo zemlje čija zakonska rešenja su odraz realne nužnosti pronalaženja drugačijih rešenja za suzbijanje ozbiljnog kriminala, a sa druge strane zemlje koje su sredstva za oduzimanje imovine uvrstile u svoja zakonodavstva pod pritiskom međunarodnih organizacija i standarda u ovoj oblasti koji se nameću. Iz tog razloga predstoji analiza propisa, u prvom delu zemalja koje smo izdvojili kao inovatore u ovoj oblasti ili onih koje imaju specifična ali uspešno sprovedena zakonska rešenja, a u drugom delu, susednih zemalja, bivših jugoslovenskih republika, zbog zajedničkog istorijata, sličnih društvenih, geopolitičkih prilika i građanskog rata koji je ubrzao procvat organizovanog kriminala.

1.1. Oduzimanje imovine stečene krivičnim delima u Italiji

Italija je zemlja koja je među prvima donela zakonske propise u oblasti oduzimanja imovine kriminalnog porekla i koja je bila uzor mnogim drugim zemljama u sprovođenju jednog novog vida borbe protiv organizovanog kriminala. Relativno rano javljanje svesti o neophodnosti državne reakcije koja se mora usmeriti na oduzimanje ilegalno stečenih dobara javlja se pre svega zbog procvata organizovanog kriminala, koji u Italiji biva uočen pedesetih

godina XIX veka, a izražen u momentu kada dolazi do pojave kriminalne organizacije Cosa Nostra. Kako ističe Škulić¹⁸³ „reč je o državi koja se tradicionalno suočava sa organizovanim kriminalitetom i o tipu zločina koji je okarakterisan kao „italijanski specijalitet“.“ Kriminalne organizacije su shvatane kao preduzeća koja posluju sa osnovnim ciljem da steknu profit, pa se brzo javila ideja da je jedan od ključnih načina da im se stane na put, uvođenje zakonskih mera kojima se na ovaj način stečena imovina može konfiskovati. Iskustva u sprovođenju do tada postojećih zakonskih rešenja pokazala su da su klasične metode konfiskacije neadekvatne. Iz tog razloga, postojećim normama pridružio se skup normi koje imaju preventivni pristup u rešavanju ove problematike, a koji se pokazao kao vrlo efikasno ali ujedno i sporno rešenje. Neka od spornih pitanja, jesu i ta da li je opravdano sprovesti konfiskaciju bez postojanja presude za krivično delo, koliko je obrnuti teret dokazivanja koji je prisutan opravdan, kao i da li se neko može označiti kao „društveno opasan“ sa ciljem da se spreči njegov budući zločin, samo na osnovu sumnje da je uključen u kriminalne aktivnosti? Italijansko zakonodavstvo u oblasti oduzimanja imovine više puta se našlo pred ocenom Evropskog suda za ljudska prava, pod optužbama da se njime povređuju neka od osnovnih ljudskih prava, a koje su u većini slučajeva osporene. Prošavši i ove testove, italijanske mere konfiskacije imovine danas se smatraju kao jedan od najefikasnijih koje postoje, a sigurno i kao najviše primenjivane, s obzirom na podneblje koje se pokazalo izrazito prijemčivim za nastanak kriminalnih organizacija. Shvatanje mafijaške organizacije kao kriminalnog preduzeća i sprovođenje ideje o neophodnosti primene ekonomskih sredstava borbe protiv njih, među prvima je u Italiji zastupao sudija Đovani Falkone, koji je ubrzo ubijen. Član italijanskog parlamenta La Tore takođe je likvidiran od strane mafije u aprilu 1982. godine, što je sve zajedno dovelo do ubrzanog buđenja svesti da su neophodne hitne mere kojima će se država obračunati sa organizovanim kriminalom.

Italijansko pravo poznaje četiri različite vrste konfiskacija,¹⁸⁴ a koje se mogu sprovesti u dve različite procedure. Kako navodi Paoli,¹⁸⁵ „prva procedura označena kao „preventivna“ ili „vansudska“ pripada kategoriji preventivnih mera, dok se druga procedura može oceniti kao „represivna“ ili „krivična i sudska“ gde se naredba o zapleni i oduzimanju dobara izriče u krivičnim postupcima“. Postoje:

---

¹⁸³ Škulić, M., Organizovani kriminalitet, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2012., str. 69.

¹⁸⁴ Termin konfiskacija koristimo kao doslovan prevod inostrane literatutre, pod kojim se podrazumevaju svi vidovi oduzimanja imovine i imovinske koristi kriminalnog porekla.

¹⁸⁵ Paoli, L., „Seizure and Confiscation measures in Italy: a evaluation of their effectiveness and constitutionality“, European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, Vol. 5/3, 1997., page 256.

- a) tradicionalna ili „obična konfiskacija“;
- b) „obavezna“ konfiskacija za članove mafijaških organizacija;
- c) „proširena“ konfiskacija;
- d) „preventivna“ konfiskacija (koja predstavlja najmoćnije sredstvo u borbi protiv mafijaških organizacija).

Tradicionalna konfiskacija (*confisca*) je regulisana članom 240. Krivičnog Zakonika Italije i bila je jedina mera sa ovim ciljem sve do 80-ih godina prošlog veka. Konfiskacija je bila u tom obliku prisutna u skoro svim evropskim zakonodavstvima i omogućavala je oduzimanje stečene imovinske koristi, koja je utvrđena i vezana za konkretno krivično delo i sproveden krivični postupak (radi se zapravo o meri srodnoj merama oduzimanja imovinske koristi i predmeta koje postoje u pravu RS). Ona je finansijska mera i mera bezbednosti koja je primenjiva isključivo u krivičnim postupcima i uključuje mogućnost suda da u slučaju osude, naredi konfiskaciju dobara koja služe izvršenju krivičnog dela, namenjena su njemu ili proističu iz njega. Osnovne karakteristike ovog vida konfiskacije jesu: neophodnost postojanja osuđujuće presude kao uslova njenog izricanja, nemogućnost primene odredaba o konfiskaciji na treća lica i uslovljenost između počinjenog krivičnog dela i sredstava koja mogu biti predmet oduzimanja. Kao što vidimo, ovde se radi o meri koja dugo postoji u krivičnom pravu, prema kojoj se ne može dozvoliti obogaćenje bilo kog lica od vršenja krivičnih dela.

Konfiskacija postaje obavezna za one osuđene koji pripadaju mafijaškoj organizaciji, čime su La Tore aktom iz 1982. godine dopunjene postojeće odredbe Krivičnog Zakonika (član. 416 *bis*). Posle osude za pripadnost mafijaškoj organizaciji sud je bio obavezan izreći konfiskaciju dobara koja su služila ili su bila namenjena za izvršenje krivičnog dela (sva dobra namenjena da posluže delatnosti mafijaške organizacije) ili cene, produkta ili profita od kriminala, kao i dobara koja služe reinvestiranju profita koji je protivpravno stečen. Na isti način kao i kod obične konfiskacije, glavni uzrok neefikasnosti ove mere je taj što je ona primenjiva samo u malom broju slučajeva koji se završe osudama članova mafijaških organizacija.

„Produžena“ konfiskacija¹⁸⁶ je uvedena leta 1992. godine Zakonom o borbi protiv imovine mafijaških organizacija (Akt br. 356/92) kojim je predviđeno da su oni koji su povezani sa mafijom, uključujući učinioce krivičnih dela u vezi sa opojnom drogom, organizovanim kriminalom i pranjem novca, obavezni dokazati zakonito poreklo svoje imovine. Ako to ne urade, kao obavezna mera im je izricana kazna zatvora od najmanje pet godina i oduzimanje dela ili celokupne imovine. Takođe je predviđena primena tzv. obrnutog tereta dokazivanja, čime se prebacuje veći teret dokazivanja na odbranu, a olakšava se položaj javnog tužioca. Odredba kojom je propisana primena tzv. obrnutog tereta dokazivanja je već 1994. godine proglašena neustavnom od strane Ustavnog suda, jer je ocenjena kao protivna pretpostavci nevinosti i kao suprotna članu 27. italijanskog Ustava. Da bi se popunio nastali pravni vakuum ubrzo je uveden član 12^{sexies} kojim je zadržana ideja o prinudnom karakteru konfiskacije za dela koja su izvršena u sklopu mafijaških organizacija. Tim članom uvedeno je pravilo podeljenog tereta dokazivanja (rekli bismo, slično rešenju danas prisutnom u našem pravu).

Razlog uvođenja produžene konfiskacije u italijansko pravo bio je očigledan. Obaveza koja je ležala na tužiocu da dokaže vezu između kriminalnog ponašanja vlasnika i dobara koje poseduje, ispunjavana je samo u slučajevima kada je okrivljeni jedna osoba, kada postoji manji broj okrivljenih ili kada je izvršeno jedno krivično delo. Dokazivanje postaje teško čak i nepodnošljivo teško, tzv. „đavolsko“ dokazivanje (*probatio diabolica*) kada je okrivljeni deo organizovane grupe koja čini zločine stalno i profesionalno, tokom dužeg vremenskog perioda i na različitim područjima u zemlji i inostranstvu, te kada se novac pere i ubacuje u ilegalan i legalan posao da bi se na taj način ostvario profit.¹⁸⁷ S obzirom na to da je postalo jasno da je država nemoćna da se klasičnim sredstvima odupre moći mafijaških organizacija, donete su mere koje su označene kao „produžena“ konfiskacija. Konfiskacija je obavezna kod osude za pripadnost organizovanim kriminalnim grupama ili mafijaškim organizacijama, kao i za krivična dela utaje, pronevere, trgovine ljudima, trgovine drogom, otmice, iznude,

---

¹⁸⁶ Jedan od poznatih slučajeva u kojima je sprovedena produžena konfiskacije jeste predmet koji je skoro vođen protiv mafije (Minotauro) pokrenut od strane tužilaštva u Torinu. Uhapšeno je oko 150 osoba pod sumnjom da pripadaju mafijaškoj organizaciji. Finansijski istražitelji su uključili u rad još dve agencije nadležne za ispitivanje porekla imovine, te su njihova istraživanja rezultirala činjenicom da je više od pola uhapšenih osoba posedovalo direktno ili indirektno nesrazmerno imovinu. Istraga je obuhvatila oko 600 osoba uključujući osumnjičene i članove mafijaške organizacije i njihove porodice. Za potrebe istrage korišćena je ujedinjena baza podataka. Slučaj je završen konfiskacijom dobara velike vrednosti i akcija koja je sprovedena bila je uspešna.

¹⁸⁷ Perduca, A., „Tracing, seizing and confiscation criminal assets. Achievements and challenges in italian experiance“, materijal sa Konferencije Saveta Evrope „Oduzimanje imovinske koristi stečene krivičnim delom u Srbiji“, Beograd, 2012.

robovlasništva i pranja novca. Ova konfiskacija je imala veoma široku primenu u italijanskom pravu zbog pravila dokazivanja koja idu u prilog javnim tužiocima i zbog toga što se odluka o konfiskaciji donosila nezavisno od postojanja odluke o krivici za krivično delo. Do kraja 2011. godine nadležni organi su konfiskovali više od 10.000 nekretnina, uključujući kuće, stanove, fabrike, skladišta, zemljišta i više od 1500 kompanija.¹⁸⁸

„Preventivna konfiskacija“ je vid konfiskacije koji predstavlja vrlo osobeno rešenje italijanskog pravnog sistema. Kako ističe Vettori¹⁸⁹, „reč je o svojevrsnom hibridu građanske konfiskacije koji je između krivičnog i građanskog sistema oduzimanja“. To su mere koje se sprovode nezavisno od krivice vlasnika imovine za krivično delo, administrativne su po svojoj prirodi i sprovode se van krivičnih procedura, od strane organa reda pod sudskim nadzorom i primenom nižih dokaznih standarda.¹⁹⁰ Te mere su uvedene po prvi put još 1956. godine kao preventivne mere (*misure di prevenzione personale*) pa su modifikovane 1965. godine (*Zakon br. 575*) i 1982. godine (*Zakon br. 646*). Svi prethodno doneti zakoni su prestali da važe kada je donet *Zakon (DLGS) 159/2011*, kojim se u okviru sada jednog zakona, regulišu pravila primene preventivnih mera. Prvom modifikacijom uvedena je mogućnost specijalnog i ličnog nadzora nad licima osuđenim za pripadnost mafijaškim organizacijama. Izmenama 1982. godine (*La Tore Zakonom*) omogućena je zaplena i konfiskacija imovine i dobara na osnovu sumnje da je vlasnik imovine član mafijaške organizacije, a s obzirom na opasnost koju ta lica mogu prouzrokovati društvu. Ukoliko osumnjičeni nije mogao da dokaže zakonito poreklo svoje imovine, mogla mu je biti oduzeta cela imovina ili njen deo. Za primenu ove mere dovoljno je da postoji sumnja o njegovom članstvu u mafijaškoj organizaciji. Saglasno članu *2-bis*, amandmana iz 1965. godine, nelegalni prihodi osumnjičenih za pripadnost mafijaškim organizacijama utvrđivani su prema životnom stilu koji vode, njihovim finansijskim sredstvima, imovini i ekonomskim aktivnostima.¹⁹¹ Javni tužilac mora istaći zahtev za izricanje mere oduzimanja imovine, a sud ima ovlašćenje da meru izrekne bez obzira na to da li je vlasnik imovine proglašen krivim za izvršenje krivičnog dela u redovnom krivičnom postupku koji se vodi. Pre samog izricanja mere, bitan je istražni proces kojim rukovode policija i tužilaštvo. Istraga je proširena na članove porodice, uključujući supružnike, decu

---

¹⁸⁸ Perduca, A., op.cit.

¹⁸⁹ Vettori, B., Tough on Criminal Wealth, Exploring the practise of proceeds from crime confiscation in the EU“, Springer, 2006., page 9.

¹⁹⁰ Hamilton Booz A., Comparative Evaluation of Unexplained wealth Orders, US Department of Justice, 2012., str. 51.

¹⁹¹ Hamilton Booz, A., Comparative Evaluation of Unexplained wealth Orders, US Department of Justice, 2012., str. 51.

ako su živel sa osumnjičenim preko pet godina i svaki drugi zakoniti entitet, kompaniju, sindikat, asocijaciju ili organizaciju u kojoj bi osumnjičeni mogao odlagati deo ili celokupnu svoju imovinu.¹⁹² Naime, postoje dva uslova koja se traže da bi se mogla izreći zaplena dobara: prvi, da su dobra direktno ili indirektno na raspolaganju osumnjičenom i drugo, da postoji disproporcija imovine i prihoda koje je osumnjičeni ostvario. Pošto se radi o proceduri koja je nezavisna od krivične, ona je bazirana na dve ključne okolnosti: da postoji pretpostavka o opasnosti tog lica za društvo (koja ne mora ključno biti povezana sa ranijim optužbama i počinjenim zločinima tog lica) i da postoji disproporcija u imovini lica kome se mera izriče. Na osnovu člana 46. Zakona 1423/56, a shodno članu 1., zakon se između ostalog primenjuje na pojedince za koje se na osnovu njihovog ponašanja i načina života (*tenore di vita*) smatra da uobičajeno ili samo delom, žive od imovinske koristi stečene kriminalnim aktivnostima, od naknade za saučesništvo u tim aktivnostima (*con il fovoreggiamento*) ili čije je ponašanje u javnosti dalo povoda da se o njima misli kao o licima sklonim prestupničkom ponašanju (*che, per le manifestation cui abbiamo dato luogo, diano fondato motivo di ritenere she siano proclivi a delinquere*)¹⁹³. Preventivna konfiskacija je ocenjena kao najmoćnije oružje u borbi protiv organizovanog kriminala, samim tim što je nezavisna od vođenja krivičnog postupka. Pred Evropskim sudom za ljudska prava pokrenuto je pitanje pravne prirode ove mere, jer je od strane podnosilaca predstavke ocenjivana kao kaznena mera. Sud je odlučio da nema mesta ovakvom viđenju, jer je karakter mere isključivo preventivni i namenjen ugušenju nasilja i potencijalne društvene opasnosti od pojedinih lica.

Istrage koje se sprovode radi identifikovanja dobara stečenih kriminalom vode se od strane različitih subjekata: 1. DIA *Direzione Investigativa Antimafia* (Istražna direkcija za borbu protiv mafijaških organizacija) 2. ROS *Raggruppamento Operative Speciale* (Specijalna operativna grupa u okviru policije), 3. CIEF *Comando Investigazioni Economico Finanziare* (Komanda za ekonomske i finansijske istrage formirana pri finansijskoj policiji); 4) SCO *Sevizio centralo operativo* (Cenralni operativni servis organizovan pri državnoj policiji). Kako navodi Vettori¹⁹⁴ „istrage ne moraju uključivati samo osumnjičene kriminalce nego i osobe za koje se sumnja da njima služe kao „prikriveni saradnici“, odnosno treća lica preko kojih oni prikriveno nastavljaju svoju delatnost (tzv. „*straw men*““).

---

¹⁹² Hamilton Booz, A., op.cit., str. 51.

¹⁹³ Govedarica, M., Vujić, D., “Uporednopravni sistemi oduzimanja nezakonite imovine sagledani kroz odluke Evropskog suda za ljudska prava”, *Pravna riječ*, Broj 33, Banja Luka, 2012., str. 396.

¹⁹⁴ Vettori, B., *Tough on Criminal Wealth, Exploring the practise of proceeds from crime confiscation in the EU*, Springer, 2006., page 79.

Praksu oduzimanja imovine kriminalnog porekla u Italiji možemo sagledati posmatrajući krivične i građanske postupke u kojima je izricana mera oduzimanja imovine. Da bismo mogli uočiti razloge zbog kojih se primena postojećih normi o meri oduzimanja imovine smatra nezadovoljavajućom i nedovoljno efikasnom, moramo poći od svake faze krivičnog postupka ponaosob. Istražna faza postupka, bez obzira na veliki broj subjekata koji su ovlašćeni na postupanje, odlikuje se pre svega nedovoljnim angažovanjem kapaciteta, nezadovoljavajućom saradnjom između finansijskih i nefinansijskih organa, nedovoljnom stručnošću i brojnošću kadra. Kako ističe Vettori,¹⁹⁵ „finansijske istrage se sprovode obično prekasno posle podnošenja optužbe, tako da takvo postupanje dovodi u pitanje efikasnost, a izuzev specijalnih istražitelja, primena posebnih veština potrebnih da se identifikuje imovina nezakonitog porekla, nije zadovoljavajuća i uglavnom se svodi na formalnu saradnju tužioca, sudske policije i različitih saradnika i finansijskih analitičara“. Sa druge strane, nedostatak sudske faze oduzimanja imovine jeste mali procenat do kraja sprovedenih postupaka. Iako se po pravilu o imovini za koju se sumnja da ima kriminalno poreklo raspravlja u redovnom sudskom krivičnom postupku ne može se uvek dokazati veza između predmetne imovine i krivičnog dela. Položaj trećih lica u redovnom krivičnom postupku je bolji, ona su zaštićenija i ostaju često van domašaja krivičnih sankcija koje se izriču. Kada govorimo o fazi upravljanja imovinom ni tu situacija nije najbolja. Veliki problemi se javljaju naročito sa upravljanjem konfiskovanim motornim vozilima i firmama, a najčešće zbog gubitka njihove vrednosti protekom vremena.

Ako posmatramo građansku konfiskaciju u Italiji, istražna faza se u većini slučajeva preklapa sa krivičnom. Kako ističe Vettori¹⁹⁶ „jedina razlika jeste u tome što se u okviru finansijske istrage, češće upotrebljavaju specijalne istražne metode i u nju je uključen veći broj institucija“. Ona dalje ističe „da finansijski istražitelji obavljaju posao sistematičnije i da identifikaciji nezakonito stečenih dobara pridaju mnogo veću važnost nego u krivičnim procedurama“. ¹⁹⁷ Pokretanje građanskog postupka radi izricanja mere oduzimanja imovine je veoma retko, a naročito je zabeležen mali broj okončanih predmeta u tim postupcima. Uglavnom je prisutan trend velikog broja predmeta u kojima je izricana naredba o zapleni dobara, ali mali deo imovine biva do kraja trajno oduzet. Prosečno vreme između izdate naredbe o zapleni sredstava i konfiskacije iznosi 1413 dana, tokom koga se dešava

---

¹⁹⁵ Vettori, B., op.cit., page 80.

¹⁹⁶ Vettori, B., *Tough on Criminal Wealth, Exploring the practise of proceeds from crime confiscation in the EU*, Springer, 2006., page 83.

¹⁹⁷ Vettori, B., op.cit., page 83.

devalvacija dobara, što se može pripisati vrlo uskim ovlašćenjima organa upravljanja.¹⁹⁸ Sa druge strane, iako građanska konfiskacija predviđa mogućnost konfiskacije i imovine koja se nalazi kod trećih lica, ovakve konfiskacije neretko budu praćene ubistvima onih koji bi mogli posvedočiti o kriminalnom poreklu imovine.

Ako ocenjujemo efikasnost donetih mera u Italiji, prema statističkim podacima, kao i stavovima pravnih teoretičara i praktičara, može se zaključiti da postojeći rezultati nisu zadovoljavajući. Naročito velika diskrepanca postoji između broja dobara koja su predmet zaplene i broja dobara koja postanu predmet konfiskacije odnosno konačne zaplene. Kako navodi Hamilton¹⁹⁹ „prema dostupnim statističkim podacima, a koji se mogu okarakterisati kao nedovoljno obimni, nedovoljno tačni i duplirani, samo mali deo zaplenjenih dobara je ujedno i konfiskovan“.²⁰⁰ On dalje ističe da je efikasnost u primeni mera od njihovog uvođenja pa do danas značajno varirala, ali bi se moglo reći da je vrhunac efikasnosti postignut između 1982. i 1985. godine i između 1992. i 1994. godine, a što su teoretičari povezali sa tadašnjim socijalnim prilikama u zemlji (npr. 1992. godine su se desila ubistva sudija Falkonea i Borselinija). Kako ističe Paoli²⁰¹ „ako posmatramo najpre kvantitet, prema vrsti zaplenjenih dobara od 1982. do 1993. godine statistički podaci su sledeći: nekretnine čine 48,1%, pokretnosti 29%, hartije od vrednosti 16%, kompanije 5.3% i ostalo 1.6% ukupno zaplenjenih dobara“. „Ako iste parametre posmatramo prema proceni njihove vrednosti najveća vrednost proističe iz zaplenjenih nekretnina (63,5%), zatim kompanija (23,6%), hartija od vrednosti (7,3), pokretnosti (5,4%) i ostale stvari čine samo 0,8% ukupno zaplenjenih sredstava“.²⁰² Ako bismo dalje tražili razloge nedovoljne efikasnosti u primeni ovih mera, možemo ih naći u smanjenom kadrovskom potencijalu postupajućih organa i njihovom nedovoljnom angažovanju. Kako dalje navodi Paoli²⁰³, „nekoliko policijskih inspektora je priznalo da naročito u prošlosti policijski organi nisu posvetili dovoljno energije stvaranju preduslova za primenu preventivnih mera, jer su pritisnuti radom na hitnim predmetima koji dnevno pristižu, kao i da postoji problem nedostatka ljudskih i materijalnih

---

¹⁹⁸ Vettori, B., op.cit., page 83.

¹⁹⁹ Hamilton Booz A., Comparative Evaluation of Unexplained wealth Orders, US Department of Justice, 2012., page 53.

²⁰⁰ Postojeće statistike koje obrađuju period od 1992-1995 godine pokazuju da je od ukupno 19. 125 dobara zaplenjeno, a samo 5. 333 je bilo predmet konfiskacije, što čini samo 30% konačno zaplenjenih dobara.

²⁰¹ Paoli, L., „Seizure and confiscation measures in Italy“, European Journal of Crime, Criminal law and Criminal justice, Vol 5/3, 1997., page 266-267.

²⁰² Paoli, L., „Seizure and confiscation measures in Italy“, European Journal of Crime, Criminal law and Criminal justice, Vol 5/3, 1997., page 266-267.

²⁰³ Paoli, L., op.cit., page 265.

resursa kod nadležnih organa za sprovođenje ovih mera“. U Italiji je napravljen veliki korak u sukobljavanju države sa organizovanim kriminalom, ali je primena donetih zakonskih rešenja kojima se nastoji oduzeti imovina koja je stečena bavljenjem kriminalnim aktivnostima, u praksi i dalje nedovoljna. Kako Paoli²⁰⁴ dodaje, „mora se razmotriti činjenica da su organizovane kriminalne grupe vrlo spretne u pranju, reinvestiranju i prebacivanju prljavog novca van granica zemlje i da je neophodna međunarodna saradnja kojom bi se dodatno osnažile preventivne mere“. Iz svega izloženog, možemo izvući zaključak da ni Italija, bez obzira na dugu praksu primene ovakvog vida borbe protiv organizovanog kriminala, nije pronašla idealno ili bar dovoljno efikasno rešenje. U svakom slučaju, njeno iskustvo može poslužiti kao vodič da se izbegnu eventualne zamke koje se javljaju u primeni mere i da radi pronalaska najefikasnijeg sistema oduzimanja imovine, bude usvojeno ono što donosi najbolje rezultate u praksi.

1.2. Oduzimanje imovine stečene krivičnim delima u Nemačkoj

Mera oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela ne postoji kao samostalna mera u nemačkom pravu, već je oduzimanje imovine stečene kriminalom predviđeno odredbama materijalnog krivičnog prava koje se odnose na oduzimanje imovinske koristi, i to posebnom odredbom koja se odnosi na proširene mogućnosti oduzimanja imovinske koristi. Mera oduzimanja imovinske koristi detaljno je regulisana u sedmom odeljku Krivičnog zakona²⁰⁵ Nemačke, a postupak koji se vodi za izricanje te mere regulisan je odredbama nemačkog Zakonika o krivičnom postupku²⁰⁶. Posmatrajući istorijat oduzimanja imovinske koristi u nemačkom pravu, zapažamo da ova mera nastaje u obliju kakvo danas ima 1975. godine, a njeno uvođenje je inspirisano idejom da je neophodno oduzeti stečenu imovinsku korist i kod krivičnih dela za koja nije predviđeno izricanje novčane kazne, a kod kojih bi bilo neopravdano prepustiti je njenim imaocima, jer bi se na taj način povećala sklonost ka vršenju krivičnih dela. Konfiskacija imovine kriminalnog porekla u Nemačkoj značajno je dopunjena donošenjem Zakona o sprečavanju trgovine opojnim drogama i drugih oblika organizovanog kriminala iz 1992. godine. Ovim zakonom se, osim uvođenja novina vezanih za krivično delo pranja novca, uvode značajne promene u vezi sa konfiskacijom imovine. Sprečavanje

---

²⁰⁴ Paoli, L., op.cit., page 270.

²⁰⁵ Strafgesetzbuch (StGB) donet 15.05.1871, poslednje izmene januar 2015. <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stgb/gesamt.pdf>

²⁰⁶ Strafprozeßordnung (StPo), donet 12.09.1950 zakon objavljen u verziji od 7. April 1987, poslednje izmene januara 2015 <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stpo/gesamt.pdf>

sticanja kriminalnog bogatstva kriminalnih organizacija sprovedeno je u okviru člana 43a. (koji je bio u upotrebi do marta 2002. godine) i člana 73. Krivičnog zakonika Nemačke.²⁰⁷ Sudska praksa nemačkih sudova je sve do 1992. godine predmet oduzimanja imovinske vrednosti cenila prema tzv. neto principu što znači da je visina ukupno ostvarene imovinske koristi umanjivana za visinu nastalih troškova. Tako je na primer, imovinska korist stečena prodajom narkotika oduzimana tek posle odbitka troškova koje je učinilac imao plaćanjem transportnih troškova, kurira itd. Izmenama postojećih zakona u 1992. godini tzv. neto princip biva zamenjen tzv. bruto principom, čime se naglašava kazneni karakter ove mere. U nemačkoj literaturi je prisutan stav da je prelaskom sa neto na bruto princip izvršeno pomeranje pravne prirode ovog instituta u pravcu njegovog kaznenog karaktera, jer neuračunavanjem vrednosti troškova koje je učinilac imao, on se time i ekonomski kažnjava.²⁰⁸

Odredbe o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela mogu se podeliti u dve kategorije. Na jednoj strani postoje odredbe o oduzimanju dobara koje pogađaju kriminalom stečen profit, a koje su uslovljene postojanjem krivice optuženog lica, a sa druge strane imamo iste odredbe koje pogađaju kriminalom stečen profit, koje nisu uslovljene dokazima o krivici lica kome se imovina oduzima.²⁰⁹ Ove prve su mere koje su po prirodi kaznenog karaktera, ili odštetne i preventivne. Njih čine pre svega kazne, kao i mere koje se izriču uz kaznu, a među kojima je bila i već pomenuta odredba o imovinskoj kazni (43a KZ-a) koja se odnosila na ovlašćenje suda da izrekne učiniocu plaćanje imovinske kazne, u koju se nije uračunavalo već naređeno oduzimanje ostvarene imovinske vrednosti. Međutim, ova mera je ocenjena kao izuzetno stroga, pa je proglašena 2002. godine neustavnom i stavljena van snage, te danas ne čini deo zakonodavnog sistema Nemačke. Sa druge strane, kao jedan od modusa oduzimanja kriminalom stečene imovine, a uz obaveznu osudu, postoje odštetne i preventivne mere u koje spadaju mera oduzimanje predmeta (čl. 74 KZ), prošireno oduzimanje predmeta (čl. 74a KZ) i oduzimanje novčane vrednosti (74c KZ).²¹⁰ Kako ističe

---

²⁰⁷ Vettori, B., *Tough on criminal Wealth, Exploring the practise of proceeds from crime Confiscation in the EU*, Springer, 2006., page 61.

²⁰⁸ Hoyer GA (Andreas Hoyer, *Goldammer's Archiv für Strafrecht*) 1993 406, 421, Lackner/Kühl (Kristian Kühl-Karl Lackner, *Strafgesetzbuch (Kommentar) Rdn. 4b*; Perron JZ (Walter Perron, *JZ (JuristenZeitung)* 1993., page 912.

²⁰⁹ Benseler, J., *Forfeiture legislation in Germany: Legal basis and prosecution practise*, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Vol. 5/3, 1997, page 204.

²¹⁰ Prema tabeli datoj u Benseler, J., *Forfeiture legislation in Germany: Legal basis and prosecution practise*, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Vol. 5/3, 1997, page 294.

Kilchling²¹¹“ove mere čine jedan sistem oduzimanja imovine koji se bavi predmetima i instrumentima nastalim izvršenjem dela ili upotrebljenim da bi se pripremio ili učinilo delo, a obrazloženje za postojanje ovih mera leži u otklanjanju bilo kakvog opasnog predmeta (najbolji slučajevi su oružje i droga)“. Vidimo da se ovde radi o odredbama koje su drugačije pravne prirode od pravne prirode mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, a koje su slične meri oduzimanja predmeta koja postoji u našem pravu.

Za naše istraživanje važne su odredbe koje se odnose isključivo na imovinsku korist koja je ostvarena kriminalnim aktivnostima. Mera oduzimanja imovinske koristi (*Verfall*) regulisana je sedmim odeljkom Krivičnog zakonika Savezne Republike Nemačke. Oduzimanje imovinske koristi uređeno je u odredbi 73. nemačkog krivičnog zakona (*Strafgesetzbuch*) kao posebna krivičnopravna mera čija primena nije uslovljena postojanjem krivice učinioca, već samo pretpostavkama da je učinjeno krivično delo i da je povodom tog dela pribavljena materijalna korist u obliku stvari, prava ali i faktičke mogućnosti korišćenja.²¹² Predmet oduzimanja su sve one imovinske vrednosti koje su neposredno nastale iz učinjenog krivičnog dela, dakle ne samo stvari i prava, nego i svaka računski određiva imovinska korist. Ono što je specifičnost nemačkog sistema jeste to da se ova mera može izreći nezavisno od postojanja osuđujuće presude. Dovoljna je sama činjenica da je izvršeno krivično delo. Tako se oduzimanje imovinske koristi može izreći u krivičnom postupku, ali se može izreći i onda kada se krivični postupak uopšte nije vodio, do čega dolazi kada je učinilac krivičnog dela nepoznat ili se nalazi u bekstvu, a kada je moguće sprovesti „objektivni“ postupak. Tzv. „objektivni“ postupak (440-441 StPO²¹³) pokreće se na predlog ovlašćenog javnog tužioca, kojim se traži samostalno oduzimanje imovinske koristi, a odluku donosi sud koji bi bio nadležan voditi krivični postupak protiv određene osobe.²¹⁴ Prema ovom članu zakona oduzima se ne samo korist koja je stečena izvršenjem krivičnog dela, nego i svaka druga stečena korist. Ona može obuhvatiti i predmete koje je učinilac ili koje su saučesnici stekli otuđenjem predmeta pribavljenim izvršenjem krivičnog dela (stav 2. člana 73.). Članom 73a. je uređeno oduzimanje novčane vrednosti koja odgovara vrednosti pribavljene imovinske

---

²¹¹ Kilchling, M., „Tracing, seizing and confiscation proceeds from corruption (and other illegal conduct) within or outside the criminal justice system, *European Journal of crime, Criminal Law and Criminal justice*, 4/2001, page 273.

²¹² Ivičević Karas, E., *Komentar Zakona o postupku oduzimanja imovinske koristi ostvarene kaznenim djelom i prekršajem*, Narodne novine, Zagreb, 2011., str. 37.

²¹³ *Strafprozessordnung, Zakon o krivičnom postupku Savezne Republike Nemačke*, donet 12.09.1950, u verziji objavljenoj 07.04.1987. *Savezni službeni glasnik I str. 1074*, zadnje izmene i dopune, 22.12.2010.

²¹⁴ Ivičević Karas, E., *Komentar Zakona o postupku oduzimanja imovinske koristi ostvarene kaznenim djelom i prekršajem*, Narodne novine, Zagreb, 2011., str. 37.

koristi, ukoliko iz određenog razloga oduzimanje nije moguće. Još jedna zanimljivost nemačkog rešenja se nalazi u odredbi 73c. prema kojoj se sudu ostavlja mogućnost da ne izrekne meru oduzimanja imovinske koristi, ukoliko bi to za lice kome se ona ima oduzeti bilo nepravedno strogo, kao i onda kada je u vreme donošenja odluke imovina izgubila vrednost koju je imala u vreme njenog pribavljanja ili onda kada je stečena korist neznatna. Sudska praksa smatra da je taj uslov ispunjen ako oduzimanje dovodi u pitanje egzistenciju adresata i ako se time vređa načelo pravičnosti.²¹⁵

Ono što bismo mogli smatrati uporedivim sa našim sistemom oduzimanja imovine jesu odredbe nemačkog Krivičnog zakonika koje su predviđene u članu 73d., označene kao „prošireno oduzimanje imovinske koristi“. U pitanju je samostalna forma mere oduzimanja imovinske koristi, koja je uvedena 1992. godine Zakonom o sprečavanju ilegalne trgovine opojnim drogama i drugih oblika organizovanog kriminala (OrgKg). Svrha ove mere je da se organizovanim kriminalnim strukturama kroz njenu primenu oduzme ekonomska baza, a uz olakšani dokazni postupak pred sudom. Mogli smo primetiti i tokom dosadašnjih izlaganja da se određeni broj naših autora²¹⁶ po uzoru na nemački KZ, služio terminom „proširenog oduzimanja imovinske koristi“ onda kada govori o meri oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. Međutim, mi ćemo upotrebljavati našu zakonsku terminologiju kada govorimo o novoj meri našeg prava, a najviše zbog toga što suštinski nije reč o dva ista sistema oduzimanja. Mera proširenog oduzimanja primenjivaće se:

- a) ako se ne može dokazati zakonitost pribavljanja određenih dobara;
- b) ako okolnosti opravdavaju pretpostavku da su ta dobra pribavljena (ili dobijena kao nagrada) izvršenjem protivzakonitih dela, a kada nije moguće dokazati postojanje krivičnih dela iz kojih potiču.²¹⁷

Članom 73d. omogućeno je da sud bude oslobođen strogog izvođenja dokaza koji mu nalaže član 244. Zakona o krivičnom postupku, tako da već pri postojanju pretpostavke o ilegalnom poreklu imovinske vrednosti sud može narediti njeno oduzimanje. Za razliku od oduzimanja imovinske koristi za prošireno oduzimanje dovoljna je pretpostavka o kriminalnom poreklu imovine. Za određena krivična dela država može tražiti da se oduzme

---

²¹⁵ Burkhard, J., Wilhelm Laufhutte H., Odersky, W., Strafgesetzbuch Leipziger Kommentar, De Gruyter Recht, Berlin, 2010., Stav sudske prakse nemačkog suda BGH NSTz, 1995., 495.

²¹⁶ Videti Škulić, M., u Ignjatović, Đ, Škulić M., Organizovani kriminalitet, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2012., str. 383-401.

²¹⁷ Ivičević Karas, E., Komentar Zakona o postupku oduzimanja imovinske koristi ostvarene kaznenim djelom i prekršajem, Narodne novine, Zagreb, 2011., str. 37.

imovina optuženog ili saučesnika, koja nije direktno povezana sa konkretnim krivičnim delom, nego se opravdano može pretpostaviti da je pribavljena sa ciljem nezakonite aktivnosti ili od nje.²¹⁸ U nemačkom pravu primena tzv. obrnutog tereta dokazivanja izazvala je brojne polemike. Kako ističe Benseller²¹⁹ „ova ideja se ne uklapa u opštu doktrinu nemačkog krivičnog prava koja je zasnovana na opštem principu da se u krivičnom pravu mora poštovati pravilo da je okrivljeni nevin sve dok se na sudu ne dokaže suprotno“. Ono što je takođe jedno od specifičnosti nemačkog sistema, a gde je situacija potpuno drugačija nego kod nas, jeste postojanje obaveze suda da pre izricanja proširenog oduzimanja imovinske koristi, proceni postoje li uslovi za redovno oduzimanje imovinske koristi. Daje se prednost primeni redovnog oblika mere oduzimanja imovinske koristi, te se prošireno oduzimanje primenjuje samo ako je nemoguća primena mere koja se redovno izriče. Kod nas je, sa druge strane, izricanje mere oduzimanja imovinske koristi vrlo retko, a u postupku oduzimanja imovine, prema posebnom zakonu, ne postoje odredbe koje se odnose i na izricanje mere oduzimanja imovinske koristi.

Na prošireno oduzimanje imovinske koristi u nemačkom pravu upućuju i nemački Zakon o prometu opojnih droga, Zakon o oružju i Zakon o spoljnoj trgovini. Prošireno oduzimanje imovinske koristi prema zakonu izriče se ukoliko je učinjeno protivpravno delo predviđeno u zakonu i onda kada okolnosti opravdavaju postojanje pretpostavke da su predmeti nastali izvršenjem ili su namenjeni za izvršenje krivičnog dela. Osnovna pretpostavka za izricanje ove mere jeste izvršenje protivpravne radnje koja je propisana zakonima koji upućuju na primenu ove mere, a to su uglavnom krivična dela tipična za organizovani kriminal i usmerena na sticanje dobiti. Druga pretpostavka za izricanje mere je izazvala velike nedoumice u praksi, a odnosi se na to da predmeti moraju biti stečeni protivpravnom radnjom ili da su namenjeni za njeno izvršenje. Dakle dokaz nije nužan, dovoljna je samo pretpostavka. Tumačenjem zakona, za izricanje mere dovoljan je određen stepen verovatnoće, međutim nedoumice zbog sporne zakonske odredbe otklanja sudska praksa u kojoj je prihvaćen stav “da čak ni visok stepen verovatnoće ne može da nadomesti nužno sudsko uverenje“.²²⁰ Nemački Vrhovni sud svojim tumačenjem navedene odredbe znatno sužava obim njene primene, te prošireno oduzimanje dolazi u obzir jedino kada se sud

---

²¹⁸ Govedarica, M., Vujić, D., “Uporednopravni sistemi oduzimanja nezakonite imovine sagledani kroz odluke Evropskog suda za ljudska prava”, Pravna riječ, Broj 33, Banja Luka, 2012., str. 396.

²¹⁹ Benseler J., Forfeiture legislation in Germany: Legal basis and prosecution practise“, European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, Vol. 5/3, 1997., page 207.

²²⁰ BGHSt, 10 208, 210; (Odluka Saveznog suda u krivičnim stvarima); BGH presuda 30.07.1981 – 4 StR (časopis Strafrechtsreport) 348/81.

potpuno uveri u kriminalno poreklo određenih predmeta, na temelju iscrpnog izvođenja i ocene dokaza, iako nije potrebno posebno utvrđivati postojanje svakog pojedinog krivičnog dela.²²¹ Još jedna specifičnost nemačkog sistema ogleda se u shvatanju šta može biti predmet proširenog oduzimanja imovinske koristi. Za razliku od redovnog oduzimanja imovinske koristi, predmet proširenog oduzimanja imovinske koristi su svi predmeti koji se u trenutku oduzimanja nađu kod učionioaca ili saučesnika. Pojam predmeta oduzimanja u svrhu primene zakonskih normi o oduzimanju imovinske koristi uzet je iz građanskog prava, dakle nema zasebno značenje, kao što je to slučaj u našem pravnom sistemu gde se Zakonom definiše pojam imovine samo za potrebe njegove primene.

Ako sagledamo realnu primenu napred iznetih zakonskih normi, naglašavamo izuzetnu važnost koja je data ranoj fazi otkrivanja nezakonitih dobara i angažovanju finansijskih inspektora u ranoj fazi postupaka koji se vode po optužbi za organizovani kriminal. U Nemačkoj, istražna faza se odvija u dve etape: prva, tzv. „skrivena istraga“ u kojoj osumnjičeni ne znaju da se protiv njih vodi istraga i druga tzv. „otvorena istraga“ gde osumnjičeni znaju da su pod istragom.²²² Finansijski istražitelji uvek počinju istragu u najranijoj mogućoj fazi, jer su najbolji rezultati i prisutni u prvoj skrivenoj fazi istrage. Ono što je inovativno u nemačkom sistemu u odnosu na naš, jeste postojanje elektronski povezanog sistema podataka - ZIVED (Centralna informaciona baza razmene podataka) koju čini napredan elektronski pretraživački sistem dostupan istražiteljima na bilo kom području zemlje. Sistem funkcioniše veoma dobro i omogućava organima nadležnim za sprovođenje propisa o oduzimanju imovine, da dobiju kompletnu sliku finansijske situacije okrivljenog u veoma kratkom vremenu.²²³ Takođe, veliki značaj je dat specijalizaciji i obuci zaposlenih u organima nadležnim za primenu mera oduzimanja imovine. Ako se osvrnemo na primenu postojećih mera, do 2002. godine izuzev mere propisane članom 43a. koja je bila primenjivana u beznačajnom broju slučajeva, oduzimanje imovinske vrednosti (čl. 73.) i prošireno oduzimanje imovinske vrednosti (čl. 73a.) su protekom vremena izricane sve češće.²²⁴ Ipak u policijskoj praksi više od devedeset procenata svih konfiskacija vršene su na

---

²²¹ Ivičević Karas, E., Komentar Zakona o postupku oduzimanja imovinske koristi ostvarene kaznenim djelom i prekršajem, Narodne novine, Zagreb. 2011., str. 38.

²²² Vettori, B., Tough on criminal Wealth, Exploring the practise of proceeds from crime Confiscation in the EU, Springer, 2006., page 63.

²²³ Vettori, B., op.cit., page 64.

²²⁴ Vettori, B., Tough on criminal Wealth, Exploring the practise of proceeds from crime Confiscation in the EU, Springer, 2006., page 64.

bazi mere oduzimanja ekvivaletne vrednosti.²²⁵ Ako sumiramo primenu postojećih zakonskih normi, mogli bismo izvesti zaključak da je ona na zadovoljavajućem nivou, bar iz ugla eksperata nemačkog prava koji su je ocenjivali.²²⁶

Na kraju, ističemo činjenicu da su se i u nemačkoj sudskoj praksi javile dileme oko pitanja ustavnosti zakonskih odredaba, pre svega njihove nespojivosti sa pretpostavkom nevinosti i zagarantovanom zaštitom prava na svojinu. Savezni ustavni sud SR Nemačke stao je na stanovište da gubitak svojine kao sporedna posledica osuđujuće krivične presude u pogledu predmeta koji su stečeni izvršenjem krivičnih dela ili su namenjeni za izvršenje krivičnih dela ili nastali iz njegovog izvršenja nisu dostojni zaštite,²²⁷ te je time otklonio sumnju u pogledu neustavnosti u pogledu zaštite prava svojine. U jednom predmetu koji je vođen pred Saveznim ustavnim sudom, prema podnosiocu žalbe određena je mera proširenog oduzimanja sredstava datim na štednju za koju je Republički sud stekao uverenje da potiče od po njemu nepoznatih poslova trgovine opojnom drogom. Podnosilac žalbe naveo je da izrečena mera ima karakter kazne i da je njome narušena pretpostavka nevinosti. Savezni ustavni sud nije usvojio ovakvu žalbu ističući u svom obrazloženju da zakonodavac odredbama o oduzimanju stečene imovine nije imao za cilj nanošenje zla ili kažnjavanja učinioca, već otklanjanje situacije u kojoj bi zadržavanjem ovako ostvarene koristi njen imalac bio i dalje podstican na vršenje krivičnih dela. Dalje, primena člana 73d. ne pretpostavlja krivicu kao uslov izricanja, pa ne može biti govora o narušavanju pretpostavke nevinosti.²²⁸

Odredbe kojima se reguliše oduzimanje imovine stečene kriminalom, koje smo analizirali u prethodnim redovima, pokazuju različitost između mera oduzimanja imovine u pravu Nemačke i naše države. Možemo oceniti da nemački sistem ima mali broj posebnih zakonskih odredaba posvećenih ovoj problematici u odnosu na naš, ali da je gledano iz ugla efikasnosti u primeni ostalih mera kojima se doprinosi ostvarenju istog ili sličnog cilja, a to je

---

²²⁵ Kilchling, M., „Tracing, seizing and confiscation proceeds from corruption (and other illegal conduct) within or outside the criminal justice system“, *European Journal of crime, Criminal Law and Criminal justice*, 4/2001, page 265.

²²⁶ Prema upitniku koji su popunjavali eksperti nemačkog prava ocenjeno je sprovođenje propisa u praksi, a najviše ocene su dodeljenje sprovođenju istražne faze u ovoj oblasti. Prema Vettori, B., *Tough on criminal Wealth, Exploring the practise of proceeds from crime Confiscation in the EU*, Springer, 2006., str. 66.

²²⁷ BVerGE (Savezni ustavni sud Nemačke) 22, 387, 422. Prema Burkhard J., Wilhelm Laufhütte H., Odersky, W., *Strafgesetzbuch Leipziger Kommentar, De Gruyter Recht*, Berlin, 2010.

²²⁸ Savezni Ustavni sud – Služba za opštenje sa medijima, Saopštenje za javne medije br. 46/2004 od 29. aprila 2004, Zaključak od 14 jaunara, 2004 – 2 BvR 564/95.

pre svih mera oduzimanja imovinske koristi, ovaj sistem dosta efikasniji u praksi. Nemački zakon nalaže primat redovne primene mere oduzimanja imovinske koristi, pa se efikasnošću u primeni ove mere ostvaruje potreban učinak u ostvarenju cilja koji je postavljen. Zbog toga i jeste primena proširenog oduzimanja ograničena samo na posebne slučajeve kada se redovnim instrumentima ne može doći do cilja. Kod nas imamo potpuno drugačije društvene, političke i pravne prilike, zbog kojih bi ovakvo rešenje bilo nedovoljno, te se iz tog razloga i pristupilo donošenju obimnijih zakonskih propisa u ovoj oblasti.

1.3. Oduzimanje imovine stečene krivičnim delima u Francuskoj

Francuska je zemlja koja za sada poznaje samo konfiskaciju imovine koja je zasnovana isključivo na osudi, pa se ona može izreći samo u slučajevima u kojima je lice čija se dobra oduzimaju osuđeno kao učinilac određenog krivičnog dela. Konfiskacija u francuskom pravu postoji još od davne 1810. godine od kada su propisi o njoj više puta menjani, te je ona u tom periodu nekoliko puta ukidana i ponovo vraćana. Staro francusko pravo je poznavalo dva modela konfiskacije: generalnu konfiskaciju (*confiscation general*) kojom je mogla biti oduzeta sva imovina kao i sredstva od prestupnika i specijalnu konfiskaciju (*confiscation speciale*) kojom se dozvoljavala zaplena samo dela sredstava koje je prestupnik posedovao.²²⁹ Ovakvo razlikovanje je iščezlo izmenama koje je pretrpeo Krivični zakonik Francuske 1994. godine, te su obe vrste konfiskacije od tada smatrane specijalnim merama, ali sada sa tom razlikom da su se mogle izricati kao obavezna mera ili kao opciona mera. Najvažnija mera konfiskacije propisana je u članu 131-21 francuskog Krivičnog Zakonika²³⁰, a koji sadrži osnovna pravila o primeni ove mere. Paragraf prvi pomenutog člana odnosi se na opcionu meru konfiskacije po kome se može narediti oduzimanje predmeta, dok se kod onih predmeta koja su izričito propisima određena kao opasna ili štetna konfiskacija naređuje uvek. Drugi paragraf govori o podvrgavanju konfiskaciji između ostalog i prihoda koji potiču od izvršenja krivičnog dela. Vrednosna konfiskacija je obrađena u paragrafu 3. istog člana, prema kome ako dobra koja se imaju oduzeti nisu prethodno zaplenjena, a nisu dostupna, može se oduzeti vrednosni ekvivalent stvari čije je oduzimanje naređeno. Kada govorimo o objektu konfiskacije u francuskom

---

²²⁹ Hamilton Booz A., Comparative Evaluation of Unexplained wealth Orders, US Department of Justice, 2012., str. 48.

²³⁰ Code pénal , Version consolidée au 28 mars 2015.

pravu, primena konfiskacije je dosta proširena, te ona danas obuhvata: sva dobra pokretna ili nepokretna, bilo koje prirode, a koja su poslužila da bi se njima izvršilo krivično delo ili koja su upotrebljena u nameri da se ono izvrši, a čiji je vlasnik osuđen i sva dobra koja su proistekla iz krivičnog dela, direktno ili indirektno, izuzev dobara koja se moraju vratiti oštećenom.²³¹

Do krupnijih promena zakonodavstva 1995. godine, javni tužilac je imao veliku ulogu u postupku, jer je bio obavezan da dokaže kriminalno poreklo imovine. Međutim, ovo pravilo je trpelo jedan izuzetak koji je predviđen u članu 222-39-1 Krivičnog zakonika od 1995. godine, prema kome je kod krivičnih dela u vezi sa prodajom droge učinilac morao dokazati zakonito poreklo imovine. Amandmani francuskog Krivičnog zakonika od 2003. i 2004. godine proširuju izuzetak da bi pokrili sve tipove kriminala, propisujući da svako ko nije sposoban da prikaže zakonito poreklo svojih prihoda, ili ko je povezan, u bliskim je odnosima ili živi sa osobama angažovanim u trgovini ljudima, prostituciji, iznudi i svako ko je učinio krivično dela protiv imovine, akte terorizma, ili ko je učestvovao u kriminalnim organizacijama biće optužen za krivična dela i može mu se izreći kazna zatvora, novčana kazna i kao dodatna mera za određena krivična dela konfiskacija dela ili celokupne imovine.²³²

Poslednja decenija je u Francuskoj obeležena kao period u kome je tema organizovanog kriminala i njegovog smanjenja primenom mere konfiskacije imovine bila predmet stalnih rasprava francuske stručne javnosti. Francuska je razvila efikasan sistem u oblasti konfiskacije omogućavajući brz pristup finansijskim informacijama (FICOBA-centralni bankarski registar nastao 1982. godine) i unapredila kapacitete u primeni, tako što je oformila specijalizovanu jedinicu za sprovođenje donetih normi namenjenu identifikaciji kriminalnih dobara (PIAC: platforma za identifikaciju kriminalnih dobara).²³³ Tri glavna amandmana su usvojena u poslednje tri godine, kojim je unapređen zakonodavni okvir za zaplenu i konfiskaciju kriminalnih dobara. Ono što je jedna od velikih prednosti francuskog sistema oduzimanja imovine jeste postojanje informacionih baza koje sadrže objedinjene

---

²³¹ Circulaire du 16 juillet 2012 relative à la présentation des dispositions relatives à l'exécution des peines de confiscation de la loi n°2012-409 du 27 mars 2012 de programmation relative à l'exécution des peines; preuzeto sa sajta Ministarstva pravde Francuske:

(<http://www.textes.justice.gouv.fr/dossiers-thematiques-10083/loi-du-90710-saisie-et-confiscation-penales-11914/circulaire-relative-a-la-lutte-contre-la-criminalite-organisee-24478.html>)

²³² Hamilton Booz A., Comparative Evaluation of Unexplained wealth Orders, US Department of Justice, 2012., page 50.

²³³ Ministere de la justice, Republique Francaise, Guide for asset recovery in France, page 3.

podatke o finansijskim tokovima, kao i imovini lica, čime se olakšava posao istražnim organima. Postojanje različitih baza podataka koje su stvorene od strane države, posao identifikacije kriminalnih dobara čini znatno olakšanim. Francuska raspolaže objedinjenom bazom podataka o svim finansijskim tokovima i bankarskim računima svakog lica na teritoriji zemlje (FICOBA), bazom podataka nacionalnih dobara u kojoj su objedinjeni svi oni koji plaćaju poreze (BNDP), registrom zemlje i nepokretnosti i registrom pravnih lica u kome se prate sve informacije. Iz ovih baza podataka sud može uvek naredbom zatražiti određene informacije o određenom fizičkom ili pravnom licu.²³⁴ Francuska poznaje klasični sistem konfiskacije u krivičnom postupku, te nije moguće izreći meru oduzimanja kriminalne imovine ukoliko njoj ne prethodi doneta sudska odluka o krivici vlasnika imovine. Obim sredstava koja se mogu oduzeti je veoma širok zahvaljujući mogućnostima proširene konfiskacije i upotrebi tzv. obrnutog tereta dokazivanja.²³⁵

Zakon o izvršenju kazni iz 2012. godine (njime se dopunjuje Zakon koji je donet 2010. godine), ima za svrhu da olakša krivičnu konfiskaciju i da doprinese jednostavnosti i modernizaciji krivične procedure, kao i da poštovanjem prava u sudskom postupku obezbedi bolji sistem upravljanja oduzetom imovinom formiranjem Agencije za upravljanje oduzetom imovinom (AGRASC).²³⁶ Uvode se novi članovi kojima se modifikuje već pomenuti član 131-21. Krivičnog Zakonika i član 16., da bi se otklonili ranije postavljeni restriktivni uslovi potrebni za vrednosnu konfiskaciju i da bi se konfiskacija mogla izreći u svim slučajevima. Vrednosna konfiskacija sada može da se odnosi na bilo koji predmet osuđenog, bez obzira na poreklo i bez obzira na vreme kada ga je stekao. Članom 17. modifikuje se čl.131-21. Krivičnog Zakonika u cilju proširenja imovinskih zaplena. Novim izmenama istog člana imovinska konfiskacija izricala se za krivična dela za koja je previđena kazna u iznosu od najmanje pet godina zatvora i konfiskacija može da se odnosi na sva dobra osuđenog za koja on ne može da dokaže da su stečena na legalan način. Za krivična dela za koje je to predviđeno izričito, konfiskacija može da se odnosi na sva ili deo dobara koja pripadaju optuženom, bilo da su zakonitog ili nezakonitog porekla, čak iako nemaju nikakvu vezu sa učinjenim delom. Izvršenje proširene kazne konfiskacije, čija primena je bila ranije ograničena samo na dobra čiji je vlasnik osuđeni, je bilo osuđeno na propast zbog toga što su

---

²³⁴ Ministère de la justice, République Française, Guide for asset recovery in France., page 5.

²³⁵ Op.cit., page 6.

²³⁶ Circulaire du 16 juillet 2012 relative à la présentation des dispositions relatives à l'exécution des peines de confiscation de la loi n°2012-409 du 27 mars 2012. de programmation relative à l'exécution des peines
NOR : JUSD1229412C, preuzeto sa sajta Ministarstva pravde Francuske.

vlasnici pribegavali tome da koriste lažna imena (pozajmljuju tuđa imena) i umeći lica koja se prikazuju kao vlasnici dobara, iako ta dobra ekonomski i realno poseduje osuđeni. Da bi se prevazišla ta poteškoća i garantovalo efektivno izvršenje proširene zaplene, polje primene kazne je bilo prošireno i na dobra kojima osuđeni ima mogućnost da raspolaže, sem ako ih ne koristi u humanitarne svrhe. Odredbe u kojima se navode krivična dela na koja se može primeniti opšta imovinska konfiskacija, su takodje menjane.

Za finansijsku istragu u Francuskoj nadležna su dva organa: *Traitement du renseignement et action contre les circuits financiers clandestins* (TRACFIN) koji deluje pre Ministrastvu finansija, ekonomije i industrije i *Office Central pour la Repression de la Grande Delinquance Financiere* (OCRGDF) koji deluje pri Ministarstvu unutrašnjih poslova. Predmet koji je poslužio da bi se krivično delo izvršilo može biti predmet konfiskacije, ukoliko je osuđeni njegov vlasnik. Kada su u pitanju predmet ili sredstvo koji su proizašli iz krivičnog dela, direktno ili indirektno, oni mogu biti oduzeti bez obzira na vlasništvo. Konfiskacija može biti izrečena osuđenom licu kao dodatna kazna za svako delo za koje je predviđena kazna zatvora preko godinu dana. Međutim, proširena konfiskacija može biti izrečena u dva slučaja: za izvršeno krivično delo za koje je predviđena kazna od pet ili više godina zatvora i od koga postoji stečeni profit (gde se primenjuje tzv. obrnut teret dokazivanja i obuhvata svako dobro koje pripada osuđenom licu, a za koje ono ne može da dokaže zakoniti izvor sticanja) i za određena krivična dela koja su predviđena posebnim zakonom, kada sud može izreći konfiskaciju bez obzira na povezanost dobara sa krivičnim delom i na njihovo zakonito ili nezakonito poreklo (npr. za krivično delo pranja novca ili terorizma).²³⁷ Svako dobro može biti prvo zaplenjeno od strane suda, bez posebnih uslova, ukoliko se pretpostavlja da će uslediti naredba o konfiskaciji identifikovanog dobra kriminalnog porekla.

Kako ističe Vettori²³⁸ „kao nedostatke francuskog sistema u fazi istrage mogli bismo navesti, najpre program obuke koju pohađaju finansijski istražitelji, a koji se obično sastoji u opštim programima u kojima se zanemaruju finansijski aspekti, kao i u nedavanju prioriteta finansijskim službama ovog tipa, te njihovom oskudnim materijalnim i ljudskim resursima“. Glavni nedostaci francuskog sistema oduzimanja imovine su upravo u domenu procesnog prava i zakonskim normama kojima se postupak konfiskacije reguliše, jer je primat rasprave

---

²³⁷ Ministère de la justice, République Française, Guide for asset recovery in France, page 6.

²³⁸ Vettori, B., Tough on criminal Wealth, Exploring the practise of proceeds from crime Confiscation in the EU, Springer, 2006., page 59.

na osudi lica za krivično delo koje mu se stavlja na teret, dok je pitanje zaplene i oduzimanja profita koji je izvršenjem okrivljeni stekao, sporedno pitanje. Dalje prepreke u implementaciji normi o zapleni i konfiskaciji imovine u Francuskoj, proističu upravo iz karakteristika njihovog zakonskog rešenja, prema kojem je neophodna presuda da bi se kriminalom stečena dobra mogla oduzeti i gde se obično ne dozvoljava primena standarda tzv. obrnutog tereta dokazivanja.²³⁹ Takođe upravljanje oduzetom imovinom nije bilo zadovoljavajuće. Međutim, promenama iz 2012. godine kojima je uvedena Agencija kojoj se u posebnu nadležnost stavlja ova delatnost, postoji nada da će ovaj problem biti rešen. Sva konfiskovana dobra postaju državna imovina. Hamilton²⁴⁰ ističe da “ne postoje statistički podaci o zaplenama i konfiskacijama predmeta i profita proisteklih iz krivičnog dela korupcije, ali postoji podatak da su u većini slučajeva zaplenjeni bankovni računi kada je u pitanju ovo krivično delo“. Po svim parametrima, mogli bismo zaključiti da je i Francuska još uvek na putu pronalaženja adekvatnog sistema konfiskacije i da rezultati koji su do sada ostvareni nisu zadovoljavajući.

1.4. Oduzimanje imovine stečene krivičnim delima u Velikoj Britaniji

Konfiskacija imovine je u Velikoj Britaniji do promena koje su izvršene 2002. godine, bila predviđena u više različitih zakona, pre svih u *Drug Trafficking Act*-u (1986), a koji predviđa obaveznu konfiskaciju dobara stečenih izvršenjem krivičnih dela trgovine drogom, i u delu VI *Criminal Justice Act*-u (1988) koji je dopunjen 1993. godine i dalje razvijen 1995. godine, a kojim su propisana pravila za kažnjiva krivična dela i prekršaje. Godine 1999. zapaženo je da su se ove mere veoma slabo primenjivale i da je bilo izrečeno svega nekoliko konfiskacija, te je kao rezultat ovih istraživanja Vlada naredila studiju napretka sistema konfiskacije u U.K. Na osnovu nje je nastao Izveštaj u 2000. godini u kome su izdvojeni osnovni nedostaci postojećeg sistema konfiskacije i predložena rešenja kako bi se on unapredio. Kao odgovor na preporuke date u Izveštaju, zakonodavac je doneo *Proceeds of Crime Act*²⁴¹ (u daljem tekstu POCA) u 2002. godini, stvarajući sveobuhvatan sistem konfiskacije imovine i sredstava, predvidevši osnivanje Agencije za oduzimanje imovine

---

²³⁹Vettori, B., op. cit., page 60.

²⁴⁰ Hamilton Booz A., Comparative Evaluation of Unexplained wealth Orders, US Department of Justice, 2012., page 50.

²⁴¹ http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2002/29/pdfs/ukpga_20020029_en.pdf

(*Asset Recovery Agency*), konsolidujući krivično pravo u oblasti pranja novca i konfiskacije, uvodeći građansko oduzimanje imovine koje nije zasnovano na osudi lica kome se imovina oduzima, koristeći jača ovlašćenja pri oduzimanju kriminalnih prihoda i razvijajući načine saradnje između nove agencije i ostalih nadležnih organa.²⁴²Ova reforma označila je novu eru borbe sa organizovanim kriminalom u U.K. i novi pristup rešavanja problema kriminalnog obogaćenja. Britansko pravo danas se karakteriše takvim sistemom konfiskacije prema kome se imovina može oduzeti u krivičnom postupku, na bazi osude, ili u građanskim postupcima. The *Proceeds of Crime Act* predviđa četiri režima zaplene i oduzimanja imovine stečene kriminalom: 1) u krivičnim postupcima koji su praćeni osudom optuženog; 2) u građanskim postupcima pred Visokim sudom, poznatim kao građanski povraćaj imovine ("*civil asset recovery*") 3) oporezivanjem prihoda ili stečenih koristi za koje se sumnja da su stečena kriminalom; 4) konfiskacijom od strane policije ili carine i porezom na gotovinu za koju se sumnja da potiče od kriminala.²⁴³

Konfiskaciju u krivičnom postupku karakteriše neophodnost postojanja osude za krivično delo (prvi put su unificirana pravila i za krivična dela u vezi sa drogama i za ostala krivična dela). Postupak se pokreće na inicijativu javnog tužioca ili po službenoj dužnosti (*ex officio*), a posle izrečene osude za neko od krivičnih dela. Pre nego što se pokrene postupak konfiskacije neophodno je da sud utvrdi da li optuženi koristi imovinu koja potiče od kriminala i da li je optuženi ima tzv. „kriminalni životni stil” (*criminal lifestyle*). Termin kriminalnog životnog stila je određen vrlo jasno u odeljku 75. POCE.²⁴⁴ Uslovi koji moraju postojati na strani optuženog da bi se smatralo da on ima kriminalni životni stil su sledeći: krivično delo mora biti učinjeno u periodu od poslednjih šest meseci (prihod koji je tom prilikom ostvaren mora prelaziti iznos od 5.000 funti), ponašanje okrivljenog mora biti deo kriminalnih aktivnosti, a da se on obogatio od te aktivnosti i da je u pitanju optužba za krivično delo za koje je neuobičajeno da se počini jednokratno, odnosno koje podrazumeva produženu radnju izvršenja (poput krivičnog dela trgovine opojnim drogama, pranja novca itd.). Utvrđivanje finansijskih benefita optuženog sud zasniva na sledećim pretpostavkama: da svaka imovina koju je okrivljeni stekao u poslednjih šest godina pre pokretanja postupka protiv njega potiče od kriminalnih aktivnosti, da se za sve troškove nastale u poslednjih šest

---

²⁴²Hamilton Booz A., op.cit., page 41.

²⁴³Hamilton Booz A., op. cit., page 42.

²⁴⁴ Kooijmans T., „The Burden of proof in confiscations cases: a comparison between the Netherlands and the United Kingdom in the light of the European Convention of Human Rights”, *European Journal of crime, Criminal Law and Criminal Justice* 18, 2010., page 230.

godina pretpostavlja da su namenjeni za pokrivanje profita nastalog od kriminala, te da je svaka imovina prenesena ili pribavljena od optuženog podložna konfiskaciji.²⁴⁵ Sud neće naložiti konfiskaciju ukoliko nađe da su ovakve pretpostavke mogle prouzrokovati ozbiljnu nepravdu (*serios injustise*) ili ukoliko okrivljeni sam ne dokaže da su ovakve optužbe pogrešne. Ukoliko sud ipak ne uspe da dokaže da okrivljeni ima kriminalni životni stil, on je dalje dužan da razmatra da li je okrivljeni stekao izvesne koristi od počinjenja određenih krivičnih dela. Ako sud utvrdi da je okrivljeni stekao korist od kriminalnog ponašanja, on mora izračunati koliku je imovinsku korist stekao od pojedinačnog krivičnog dela, te u tom slučaju javni tužilac je dužan pružiti dokaze „izvan razumne sumnje“ (*beyond reasonably doubt*) da navedeni profit upravo proizilazi iz određenog krivičnog dela. Još jedna od mogućnosti koje su predviđene Aktom iz 2002. godine, jeste izricanje zabrane raspolaganja imovinom kao preventivne mera (*restrain order*). Zabranu raspolaganja izriče Krunski Sud (*Crown Court*) u bilo kom momentu nakon pokretanja krivične istrage, čak i pre podizanja optužnice, a ukoliko postoji razumni razlog (*reasonable cause*) za sumnju da je okrivljeni pribavio imovinsku korist svojim kriminalnim ponašanjem, a pod pretpostavkama navedenim u odeljku 40 POCE.²⁴⁶ Na kraju ne možemo, a da ne pomenemo izuzetan značaj koji je u organizacionom smislu ostvaren osnivanjem nacionalne agencije za konfiskaciju (*Assets Recovery Agency*), kao nezavisnog vladinog organa sa širokim ovlašćenjima koja su joj data i stručnim kadrom koji je uposlen. Glavne funkcije Agencije su podrška policiji, carini i drugim agencijama koje se bave finansijskim istraživanjima, uspostavljanje sistema za akreditaciju i obuku finansijskih istražitelja, za sprovođenje istrage u slučajevima konfiskacija zasnovanih na naredbama posle presude, primeni takvih konfiskacija i podizanju tužbi pred Visokim sudom kod građanske konfiskacije dobara stečenih kriminalom.²⁴⁷

Jedna od najvažnih novina koja je uvedena donošenjem POCE, jeste sprovođenje oduzimanja imovine kriminalnog porekla u građanskom postupku (*civil recovery*). Radi se o postupku koji se sprovodi u onim slučajevima kada nije moguće izreći konfiskaciju koja se bazira na osudi okrivljenog iz razloga koje ćemo u daljem izlaganju navesti. Postupak se tada bazira isključivo na dokazima o poreklu imovine. Kako navodi Kennedy²⁴⁸ „postoji šest

---

²⁴⁵ Hamilton Booz A., *Comparative Evaluation of Unexplained wealth Orders*, US Department of Justice, 2012., page 42.

²⁴⁶ Millington, T., Sutherland Williams M., *The proceeds of crime*, Oxford University Press, 2009., page 22.

²⁴⁷ Vettori, B, *Tough on criminal Wealth, Exploring the practise of proceeds from crime Confiscation in the EU*, Springer, 2006., page 104.

²⁴⁸ Kennedy, A., „Civil recovery proceedings under the Proceeds of crime Act 2002: The experience so far“, *Journal of Money Laundering Control*, 2006., Vol. 9., Issue 3, page 245.

kategorija okolnosti kada se od strane Agencije inicira oduzimanje imovine u građanskom postupku: kada je okrivljeni umro, kada je oslobođen optužbe, kada je nalog za konfiskaciju povučen, kada je okrivljeni van nadležnosti suda, kada je u pitanju imovina za koju je vlasništvo sporno i kada protiv optuženog nije sproveden postupak zbog nedostatka dokaza“. Kao što vidimo, radi se o svim onim slučajevima kada određena imovina, iako se pretpostavlja njeno kriminalno poreklo, ne može biti predmet krivičnog postupka, te su zbog nemogućnosti izricanja konfiskacije u ovakvim slučajevima stvoreni drugačiji mehanizmi oduzimanja. Pre nego što se pokrene istraga od strane ARA-e, moraju biti ispunjeni određeni uslovi: 1) slučaj mora biti prosleđen nadležnim organima; 2) imovina mora biti identifikovana i imati vrednost od najmanje 10.000 funti; 3) imovina koja se oduzima mora biti stečena u periodu od poslednjih 12 godina; 4) mora postojati značaj za zajednicu; 5) mora postojati dokaz o kriminalnom poreklu imovine koji je zasnovan na građanskom standardu „ravnoteža verovatnoće“ (*balance of probabilities*).²⁴⁹ Dovoljno je dokazati da imovina potiče od bilo kojih nezakonitih ponašanja lica kome se oduzima, nije potrebno da potiče od konkretnog krivičnog dela. Na tuženom je da dokaže zakoniti izvor imovine koja se oduzima i na njemu je obaveza da obori navode tužioca da imovina ima nezakonito poreklo. Ako sud odluči da predmetna imovina bude predmet konfiskacije, izdaje nalog povereniku za izvršavanje civilne zaplene. Poverenik je odgovoran za osiguravanje imovine i očuvanje njene vrednosti. Pre izdavanja naloga za građansko oduzimanje imovine može se pokrenuti nalog za zamrzavanje imovine (tzv. *property freezing orders*). Agencija je počela primenjivati mere zamrzavanja, kao privremeni lek da bi sprečila optuženog da prikrije imovinu od nadležnih organa.²⁵⁰ Kako navodi Vettori²⁵¹ „građanska konfiskacija se ne može pokrenuti ukoliko je prošlo dvanaest godina od datuma kada je imovina nezakonito stečena, ukoliko se oštećeni pojavi pred sudom sa izjavom da ta imovina pripada njemu i sud tu izjavu potvrdi i ukoliko se ne dokaže postojanje razumne osnove za verovanje da je ukupna vrednost imovine koja se oduzima veća od 10.000 funti.“

Kao treći vid konfiskacije uvedena je konfiskacija novca (keša) koja je prvobitno bila predviđena kao mera u okviru *Drug Trafficking Act*²⁵²-a iz 1994. godine. Ona je prvo uvedena isključivo za onaj novac koji je presretan na graničnim prelazima, a za koji se sumnjalo da

---

²⁴⁹ Hamilton Booz Allen, *Comparative Evaluation of Unexplained wealth Orders*, US Department of Justice, 2012., page 43

²⁵⁰ Millington T, Sutherland Williams M, *The proceeds of crime*, Oxford University Press, 2009., page 323.

²⁵¹ Vettori, B, *Tough on criminal Wealth, Exploring the practise of proceeds from crime Confiscation in the EU*, Springer, 2006., page 106.

²⁵² http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1994/37/pdfs/ukpga_19940037_en.pdf

potiče od ili je namenjen za počinjenje krivičnog dela trgovine drogom. Aktom iz 2012. konfiskacija se širi na sredstva dobijena od svih vrsta krivičnih dela i njome se omogućava konfiskacija gotovine pronađene bilo gde u okvirima državnih granica, za koju se sumnja da potiče od krivičnog dela ili je namenjena vršenju krivičnih dela, a iznos koji se konfiskuje ne može biti manji 1000 funti. Konfiskacija gotovine je građanski vid oduzimanja imovine i na nju se primenjuje dokazni standard koji važi za građanske postupke.²⁵³ Kako ističe Bell²⁵⁴, „ekonomija kriminala je bar iz pet razloga intezivnija u protoku keša nego legalna ekonomija i kao ključne razloge za to navodi sledeće: prvo, keš je glavna forma u kojoj se ilegalna sredstva nalaze kod kriminalaca; drugo, transakcije kešom pružaju mnogo viši stepen anonimnosti i kriminalci ne žele da ostave tragove putem papira, čekova ili kreditnih kartica kod finansijskih institucija sa kojima posluju; treće, keš je potreban za plaćanje nekih troškova u poslovanju, poput kupovine droge, plaćanje kurira i davanja mita radi korupcije državnih zvaničnika, četvrto, keš može biti premeštan kao deo lanca pranja novca, a što je sastavni deo aktivnosti svake značajne organizovane kriminalne organizacije; i peto, ekonomija kriminala se mnogo češće odvija u formi keša, jer njeni akteri nastoje sakriti svoje kriminalne radnje od poreskih organa, jer ne smeju prijaviti svoje izvore prihoda“. Pod novcem koji može biti predmet ovog vida konfiskacije podrazumevaju se novčanice i kovani novac u bilo kojoj valuti, poštanski uputi, čekovi različitih vrsta, bankarske isprave i akcije i obveznice donosioca, ali i svaki drugi monetarni instrument. Ovaj model oduzimanja je ocenjen kao značajan progres u odnosu na prethodna rešenja, jer se odnosi na oduzimanje samo gotovine upravljene na uvoz ili izvoz iz U.K., i samo onda kada je upotreba novca namenjena za trgovinu drogom.²⁵⁵

Međutim, konfiskacija novca je kasnije proširena na sve slučajeve u kojima je postojala sumnja da se radi o novcu koji je deo tzv. „*recoverable property*“ (a to je po definiciji imovina koja je nastala iz nezakonitog ponašanja) ili koji je namenjen da bude upotrebljen za „*unlawful conduct*“ (nezakonito ponašanje). Na kraju, kada policija ili druga nadležna Agencija, završi istragu o poreklu novca koji je zaplenjen i kada utvrdi da postoji dovoljno dokaza za postojanje dokaznog standarda „ravnoteža verovatnoće“, te ustanovi da je novac ili deo njega, nezakonita imovina ili namenjen da bude upotrebljen za nezakonito

---

²⁵³ Hamilton Booz A., Comparative Evaluation of Unexplained wealth Orders, US Department of Justice, 2012., page 44.

²⁵⁴ Bell, R. E., „The seizure, detention and forfeiture of cash in the UK“, Journal of financial Crime, Vol. 11, No 2, page 134.

²⁵⁵ Kennedy A., „Designing a civil forfeiture system: an issues list for policymakers and legislators“ Journal of financial crime, Vol.62, Issue 4, 2010., page 155.

ponašanje, zahtev za konfiskaciju novca može biti podnet.²⁵⁶ Sud može uzeti u obzir i raniju osuđivanost kada se postavlja pitanje da li je keš proizvod kriminalne aktivnosti, pa ta okolnost može biti dokaz navika i radnji određenog lica.²⁵⁷ Konfiskacija novca svakako je ocenjena kao potencijalno mnogo efikasnije rešenje od složenog sistema građanskog oduzimanja i kako ocenjuje Bell²⁵⁸ „kao jednostavan način suočavanja sa novcem, kada god je on proistekao iz nezakonitih ponašanja ili je nameravano da bude korišćen u svrhu činjenja kriminalnih aktivnosti“.

Na kraju, kao četvrti vid konfiskacije, takođe uveden odredbama POCA-e, predviđeno je oporezivanje sredstava stečenih kriminalom. Ova mera je uvedena kao alternativa građanskoj konfiskaciji i omogućuje direktoru Agencije za oduzimanje imovine da proceni prihode osumnjičenog i oporezuje ih ukoliko postoji povezanost prihoda sa kriminalom. Uslov je da Direktor mora imati opravdane razloge da sumnja da su prihodi i profiti osobe (uključujući i firmu) naplativi za oporezivanje i da su rezultat kriminalnog ponašanja vlasnika ili drugog lica.²⁵⁹ Da bi se primenilo ovakvo oporezivanje, nije potrebno dokazati da profit proističe iz nekog krivičnog dela. POCA takođe definiše šta se to smatra kriminalnim ponašanjem, te ako je ovaj uslov zadovoljen, direktor sačinjava izveštaj. U izveštaju direktor između ostalog navodi detalje o osobi ili firmi čiji su prihodi sredstvo oporezivanja, koji je period naplate u pitanju, kao i period oporezivanja tokom kojeg se pretpostavlja da su prihodi sticani od kriminala. Mogućnosti oporezivanja sredstava koja potiču od kriminala su uvedene u U.K. jer je procenjeno da su kriminalne organizacije stekle ogromne profite, a neki od ovih prihoda nisu bili oporezovani, što je značajno destabilizovalo finansijski sistem Britanije.

Iako ima dosta raznolik i širok dijapazon mera kojima se namerava stati na put nezakonitom bogaćenju, ni Britanija se ne može pohvaliti uspešnošću u primeni zakonskih normi koje se odnose na konfiskacije. Naime, građanske konfiskacije dale su mnogo manje rezultata nego što se očekivalo, a kako ističe Hamilton²⁶⁰ „postupci dugo traju, postoje suočavanja sa mnogobrojnim izazovima koje je zakon postavio, ali samo mali broj zaplenjenih dobara na kraju bude oduzet

---

²⁵⁶ Millington, T., Sutherland Williams, M., *The proceeds of crime*, Oxford University Press, 2009., page 406.

²⁵⁷ Bell, R. E., „The seizure, detention and forfeiture of cash in the UK“, *Journal of financial Crime*, Vol. 11, No. 2, page 139.

²⁵⁸ Bell, R. E., *op.cit.*, page 147.

²⁵⁹ Millington, T., Sutherland Williams, M., *The proceeds of crime*, Oxford University Press, 2009., page 385.

²⁶⁰ Hamilton, Booz A., *Comparative Evaluation of Unexplained wealth Orders*, US Department of Justice, 2012., page 45.

1.5. Oduzimanje imovine stečene krivičnim delima u SAD

Kao predstavnik anglosaksonskog pravnog sistema, SAD su usvojile specifične vidove konfiskacije imovine koje su u mnogome strane našem pravnom sistemu, pre svega kada je reč o građanskom sistemu konfiskacije. Rezultati koji su ostvareni na planu oduzimanja kriminalne imovine u SAD su se pokazali kao jedni od najuspešnijih, pre svega zbog postojanja postupka kojim se obezbeđuje oduzimanje ilegalnih dobara nezavisno od krivične presude. Savezni zakon SAD predviđa tri različite vrste procedura u kojima je moguće sprovesti oduzimanje kriminalom stečene imovine: administrativnu, krivičnu i građansku. Prvi model se primenjuje samo na neosporavane slučajeve i može biti, kako mu i ime kaže, preduzet samo od saveznih agencija za sprovođenje zakona kao administrativna i vansudska procedura, bez učešća tužioca i suda.²⁶¹ Za razliku od ovog vida konfiskacije druge dve vrste konfiskacije podrazumevaju učešće suda, postojanje formalne optužnice ili tužbe i donošenje presude kojom nelegalno stečena imovina prelazi u posed države.

Administrativno oduzimanje imovine započinje aktivnošću federalnih agencija sa nadležnošću koja im je data u određenoj oblasti (npr. DEA u slučajevima droge, FBI u slučajevima prevara, BATF u slučajevima vatrenog oružja) kada u toku svoje istrage otkriju imovinu za koju se izdaje naredba o zapleni.²⁶² Za zaplenu imovine neophodno je postojanje „verovatnoće uzroka“ da je takva imovina nezakonito stečena i podobna za konfiskaciju. Kada imovina biva zaplenjena, Agencija započinje postupak administrativne konfiskacije i objavljuje nalog za konfiskaciju sa pozivom da svako ko ima vlasničke interese prema ovoj imovini istakne tužbu, inače će imovina biti oduzeta u ime države. Ako se niko ne javi da „obori“ ovakvu konfiskaciju, posle određenog vremena Agencija izdaje deklaraciju o oduzimanju imovine koja ima istu pravnu snagu kao da je u pitanju odluka koja je donesena od strane suda. Kako ističe Cassella²⁶³ „administrativna konfiskacija zapravo nije postupak u smislu suđenja, to je više „napuštanje imovine“. Administrativna oduzimanja imovine su jedna od najčešće primenjivanih u SAD. Ona se smatraju i najefikasnijim, a tome doprinosi i činjenica da se vlasnici predmetne imovine najčešće ne upuštaju u raspravu o njoj, da svojim isticanjem vlasničkih interesa ne bi pokrenuli sudski postupak oduzimanja imovine koji u tom slučaju sledi.

---

²⁶¹ Cassella, D, S., „Overview of asset forfeiture law in the United States“, South African Journal of Criminal Justice, 17, 2004., page 353.

²⁶² Cassella, D, S., op.cit., page 354.

²⁶³ Cassella, D, S., op.cit., page 354.

Oduzimanje imovine u krivičnom postupku u SAD direktno je vezano za konkretno krivično delo i osudu za njegovo izvršenje. Naime, oduzimanje imovine u krivičnom postupku se izriče kao deo presude za učinjeno krivično delo. Ono prati presudu za učinjeno krivično delo, te ne može biti izrečeno pre donošenja krivične presude. Osnovno je to da ne može biti naređeno oduzimanje imovine u krivičnom postupku, sve dok okrivljeni ne bude osuđen za krivično delo, a imovina koja se ima oduzeti mora biti povezana sa krivičnim delom za koje je osuđen.²⁶⁴ Ukoliko optužba za neko krivično delo otpadne, ujedno otpada i mogućnost konfiskacije imovine. S obzirom na to da se radi o krivičnoj proceduri, na okrivljenog se primenjuju garantije 4. i 5. Amandmana (koje se između ostalog odnose i na pravo svakog na nepovredivost imovine i na garantije da niko ne sme biti lišen imovine bez sprovedenog zakonskog postupka), te se okrivljeni može na njih pozivati. Iz razloga što je mera oduzimanje imovine u krivičnom postupku vezana isključivo za određeno krivično delo i za njegovog učinioca, nije moguće oduzeti imovinu trećim licima, bez obzira na to da li je ona proistekla ili korišćena za izvršenje krivičnog dela. To su razlozi zbog kojih je oduzimanje imovine u krivičnom postupku, mnogo manje efikasno nego što su to drugi alternativni postupci koji državi stoje na raspolaganju. Pravila krivične procedure dalje nalažu da nije moguće izdati naredbu oduzimanja pre stupanja optužnice na pravnu snagu i pre upoznavanja optuženog sa činjenicom da postoji namera da mu određena imovina bude oduzeta. Dalje, mora se naznačiti u odnosu na koju imovinu se planira oduzimanje, kako bi se okrivljeni mogao na vreme pripremiti za odbranu. Međutim, za razliku od dokaznog standarda koji se koristi u postupku utvrđivanja krivice, prema kojem je potrebno dokazati činjenice izvan razumne sumnje (*beyond reasonable doubt*), za utvrđivanje činjenica kod izricanja konfiskacije primenjuje se niži dokazni standard, onaj koji je prisutan u građanskim postupcima. Dokazni standard koji mora postojati u ovim postupcima je „nadmoć dokaza” (*preponderance of evidence*), te je dovoljno samo dokazati da je okrivljeni stekao imovinu u vreme u kome je počinio krivično delo i da ovakvu imovinu nije stekao drugim izvorima prihoda. U krivičnom postupku, nije moguće prebaciti teret dokazivanja na okrivljenog. Jedini izuzetak od ovog pravila je moguć u predmetima trgovine drogom, gde postoji mogućnost osporavanja pretpostavke da je novac koji je okrivljeni stekao tokom vremena za koje je okrivljen za učešće u preprodaji droge, upravo prihod nastao od droge.²⁶⁵

---

²⁶⁴ Cassella, D, S., „Criminal forfeiture procedure: An Analys of Developments in the Law Regarding the Inclusion of a forfeiture judgement in the sentence imposed in a criminal case“ , South African Journal of Criminal Justice, 32, 2005., page 57.

²⁶⁵ Cassella, D, S., op.cit., page 71.

Na kraju, kao najosobenija vrsta postoji oduzimanje imovine u građanskom postuku, gde je tužba usmerena protiv same stvari (*in rem*) koja se oduzima, a ne protiv njenog vlasnika. Ovaj vid konfiskacije regulisan je reformom Zakona o građanskom oduzimanju imovine (*Civil Asset Forfeiture Reform Act*)²⁶⁶ iz 2000. godine. Zbog usmerenosti građanske tužbe na stvar, jedino pitanje koje se postavlja u predmetima oduzimanja imovine, jeste to da li postoji adekvatna veza između imovine i krivičnog dela. Ako je imovina proistekla ili je namenjena izvršenju krivičnog dela, ona će biće predmet konfiskacije, bez obzira na to ko je njen vlasnik, da li je vlasnik imao učešća, i da li je bio svestan počinjenja krivičnog dela.²⁶⁷ Konfiskacija je dozvoljena u slučajevima kada je imovina proistekla iz krivičnog dela ili je korišćena za njegovo izvršenje. Tužba je usmerena na imovinu, a nadležni organi su dužni podneti dokaze o tome da imovina potiče ili je namenjena za izvršenje krivičnog dela. Ovaj postupak je potpuno nezavisan od krivičnog postupka i ne zahteva krivičnu presudu kao uslov za izricanje mere. Zbog činjenice da ne zavisi od presude za učinjeno krivično delo, tužba za oduzimanje imovine može biti podneta i pre podignute optužnice, posle njenog podizanja, ali i onda kada nema uopšte optužnice.²⁶⁸ Kako Cassella²⁶⁹ objašnjava „netačna je tvrdnja o krivici imovine kao takve, tačno je da je imovina subjekt konfiskacije, ali ona nije sama uradila ništa loše, jer stvari ne mogu učiniti zločine, jedino ljudi mogu“. Radi se samo o načinu da se sprovede jednostavnija procedura. Imovina se oduzima iz opravdanih razloga koje dokazuju nadležni organi, ali se ostavlja pravo svim trećim licima koja imaju interes, da se pojave pred sudom i ospore navedene tvrdnje. Postupak se odvija pred nadležnim sudom. Onda kada se u postupku dokaže veza između krivičnog dela i imovine, a koja je bazirana na dokaznom standardu „nadmoći dokaza“, slučaj se ne završava, jer se pruža mogućnost trećim licima da koriste prava odbrane nevinih vlasnika. Osporavanjem konfiskacije oni moraju na bazi „nadmoći dokaza“ prikazati svoj vlasnički interes i svoju nevinost. Ukoliko zahtevi trećih lica ostanu neuspešni, sud će doneti odluku o oduzimanju imovine u korist države.

Postojeći načini oduzimanja imovine u SAD smatraju se jednim od najefikasnijih, pa su ih u modifikovanom obliku preuzele i neke druge zemlje van anglosaksonskog pravnog područja, poput Italije. Najviše zbog toga što su države SAD-a usvojile propise o građanskom

---

²⁶⁶ <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-106publ185/pdf/PLAW-106publ185.pdf>

²⁶⁷ Cassella, D, S., „The Uniform Innocent Owner Defence to Civil Asset forfeiture: The Civil Asset Forfeiture Act of 2000 Creates a Uniform Innocent Owner Defense to most civil forfeiture cases filed by the Federal Government“, *South African Journal of Criminal Justice*, 89, 2000-2001, page 654.

²⁶⁸ Cassella, D, S., „Overview of asset forfeiture law in the United States, *South African Journal of Criminal Justice*, 17, 2004., page 357.

²⁶⁹ Cassella, D, S., *op.cit.*, page 357.

oduzimanju imovine, konfiskovana sredstva od kriminala su dostigla vrednost od 500 miliona US\$ na godišnjem nivou u poslednjoj dekadi.²⁷⁰ Ideja da se imovina koja je sumnjivog porekla oduzme, a da se ovakvom oduzimanju iz straha ne opiru njeni vlasnici, pod pretpostavkom da ovaj strah upravo i dolazi iz krivice može naći svoja opravdanja, ali iz mnogo razloga stvara opasnost od proizvoljne primene prava. U odnosu na krivični, građanski sistemi konfiskacije imaju niz prednosti. Cassella²⁷¹ navodi neke od njih: „niži stepen dokaza koji je potreban, njegova samostalnost u odnosu na presudu u krivičnom postupku, oduzimanje nije limitirano samo imovinom koja direktno proističe iz konkretnog krivičnog dela, omogućena je konfiskacija u odnosu na treća lica i postoji manje posla na leđima javnih tužioca“. Isti autor²⁷² ističe i određene mane ovakvog sistema: „više je posla za sve ostale koji učestvuju u ovim procedurama, ograničenje rokovima, postojanje mogućnosti uticaja na krivičnu istragu i suđenje, vezanost za imovinu proisteklu iz krivičnog dela i ukoliko bude osporena nezakonitost porekla imovine uspešan podnosilac zahteva ostvaruje pravo na naknadu svih sudskih taksi.“ U strogo finansijskom pogledu na stvari, USA je univerzalno priznata kao zemlja koja je zvezda vodilja modela „kontrola kriminala“ lišavanjem kriminalnih sredstava.²⁷³ Međutim, ovakvi rezultati ipak nisu doveli do toga da se ukupni protok ilegalnih sredstava smanji, što nam opet govori da su i ovi najefikasniji metodi i dalje nedovoljni u sasecanju ozbiljnih kriminalnih aktivnosti.

2. PRIKAZ PROPISA O ODUZIMANJU IMOVINE STEČENE KRIVIČNIM DELIMA U ZEMLJAMA REGIONA I KRIVIČNO PRAVO JUGOSLAVIJE KAO NJIHOV ZAJEDNIČKI IMENITELJ

Geografski položaj određenih zemalja i političke i društvene prilike u njima faktori su koji nisu zanemarljivi kada se govori o pojavi i razvoju organizovanog kriminala. Područje nekadašnje Jugoslavije je iz više razloga naročito prijemčivo za procvat kriminala. Najpre

²⁷⁰ Smellie, A., „Prosecutorial challenges in freezing and forfeiting proceeds of transnational crime and the use of international asset sharing to promote international cooperation“, *Journal of Money Laundering Control*, Vol.8, Issue 2, 2004., page 108.

²⁷¹ Cassella, D. S., „Overview of asset forfeiture law in the United States“, *South African Journal of Criminal Justice*, 17, 2004., page 360-364.

²⁷² Cassella, D. S., *op.cit.*, page 360-364.

²⁷³ Council of Europe, *Reversal of the burden of proof in confiscation of the proceeds of crime: A Council of Europe Best practise Survey* (prepared by Michael Levi), No 2, 2000., page 27.

zbog svog geografskog položaja koji je pogodan za tranziciju nelegalno stečenih imovinskih dobara, a zatim i zbog toga što su rat kao i društvene i političke prilike nastale nakon njegovog završetka, u svakoj od republika bivše Jugoslavije pogodovali procvatu i širenju najtežih oblika kriminala, pre svih organizovanog. Odvajanjem republika i proglašenjem njihove nezavisnosti prestaje postojati i jedinstveno jugoslovensko krivično zakonodavstvo. Za svaku od država nastala je obaveza donešenja novog krivičnog zakonodavstva. Ipak, rešenja krivičnog zakonodavstva republika koje su postale nezavisne su nasleđena, te su u najvećem svom delu ostala nepromenjena. Organizovani kriminal nije bio prisutan u Jugoslaviji, jer kako ističe Grubač²⁷⁴ «zatvorena socijalistička privreda, kontrolisano tržište, tvrde i dobro kontrolisane granice, neznatne trgovačke i druge veze sa inostranstvom i sl. nisu omogućavali nastanak organizovanog kriminala». Raspad Jugoslavije i građanski ratovi koji su usledili, bili su idealni uslovi za procvat organizovanog kriminala koji je zahvatao više ili manje, svaku od zemalja u regionu. Naročito su pogodna bila područja koja su bila zahvaćena ratom, te nisu bile neuobičajene situacije u kojima bi ratišta bila uporište za sticanje imovine nezakonitim delatnostima, a onda bi se ovako stečena imovina uz podršku državnih vlasti legalizovala. Kao potpuno nova pojava sa kojom se trebalo izboriti, svaka od država je samostalno birala način na koji će izgraditi efikasan sistem kojim će sprečiti dalji procvat kriminala. Od raspada Jugoslavije bilo je potrebno određeno vreme za stabilizaciju zemalja u regionu i za javljanje svesti o neophodnosti usvajanja novih mera kojim bi se nastojalo izboriti sa novim vidovima kriminala ali i povećanom stopom kriminala uopšte. Usledilo je prihvatanje novih krivičnih i procesnih mera i pravila, novih inkriminacija, kao i preispitivanje dotadašnjih tradicionalnih kazneno pravnih rešenja i prihvatanje novih. Naravno, države bivše Jugoslavije nisu prve, niti jedine, koje su u kratkom vremenu morale da se suoče sa problemom na koji su tada nailazili prvi put, jer su organizovani kriminal, kao i mere borbe protiv njega, u nekim zemljama Evrope i sveta već odavno postojali. Tako su, primeri nekih razvijenijih zemalja ali i preporuke i instrukcije međunarodne zajednice, bili značajan oslonac za pronalaženje adekvatnih rešenja u ovoj oblasti.

Ako govorimo o uvođenju zakonskih rešenja usmerenih na oduzimanje imovine stečene kriminalom mogu se primetiti dva različita pravca kojim su krenule države nekadašnje Jugoslavije. Istorijat mere oduzimanja imovine, ako ga posmatramo tako da su njegovi koreni prisutni u nekim od postojećih mera krivičnog prava, je zajednički za sve

---

²⁷⁴ Grubač M., *Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji*, Beograd 2008., str. 41.

zemlje. Nasleđem krivičnog zakonodavstva Jugoslavije, sve nove republike zadržale su propise o meri oduzimanja predmeta i meri oduzimanja imovinske koristi. Nijedna od zemalja iz regiona nije ostvarila zadovoljavajuće rezultate u primeni mere oduzimanja imovinske koristi. Kao osnovni razlozi za nedovoljnu primenu mera koje državama stoje na raspolaganju da oduzmu kriminalom stečenu imovinu navode se nedovoljno konkretizovane pravne norme i odsustvo volje kod sudija da se upuštaju u procenu visine ostvarene imovinske koristi. Jedan pravac kojim je krenuo najveći broj zemalja u regionu jeste modifikovanje postojećih rešenja kojim se vrši oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela na način da se postojećim merama oduzimanja imovinske koristi, negde i oduzimanja predmeta, proširuju ovlašćenja u primeni i usvajaju drugačija procesna pravila, za izvršenja određenih krivičnih dela, koja olakšavaju njihovu primenu. U zemljama koje su se opredelile za ovaj način oduzimanja kriminalom stečene imovine, nisu usvojena u potpunosti nova rešenja, nego su modifikovana postojeća. Drugi pravac, koji je od zemalja u regionu, jedino u potpunosti odabrala Srbija, dok su pojedine zemlje poput BIH na putu ka tome, jeste formiranje potpuno novog samostalnog mehanizma za oduzimanje imovine stečene kriminalom. On podrazumeva stvaranje nove mere krivičnog prava, novih zakonskih propisa kojima se njena primena reguliše, formiranje novih organa ili posebnih odeljenja postojećih organa zaduženih za primenu propisa iz ove oblasti i sve zajedno konstituisanje potpuno novog sistema propisa usmerenih na oduzimanje kriminalne dobiti. Pravcu koji je Srbija odabrala posvetili smo rad koji je pred nama, a u delu koji sledi nastojimo prikazati na koji način se u pojedinim zemljama u regionu vrši oduzimanje imovine koja ima kriminalno poreklo.

2.1. Oduzimanje imovine stečene krivičnim delima u Hrvatskoj

S obzirom na to da je Republika Hrvatska bila u sastavu iste države kao i Republika Srbija, vezuje ih zajednički istorijat u primeni mere oduzimanja imovinske koristi, a koja je kao mera uvedena 1959. godine Novelom tadašnjeg KZ-a. Poslednja decenija je i na teritoriji Republike Hrvatske bila decenija “buđenja svesti“ o značaju koji ima primena ove mere, ali i o potrebi uvođenja drugačijih mera ili drugačijeg pristupa u oduzimanju imovinske koristi kada je u pitanju organizovani kriminal. Od donošenja Kaznenog zakona 1997. godine, zakonodavac je odredbe člana 82. KZ²⁷⁵ dopunjavao u čak pet navrata, u prvom redu zbog

---

²⁷⁵ Kazneni zakon Republike Hrvatske, Nar. novine 110/1997, 27/1998, 50/00, 129/2011, 111/2003, 105/2004, 71/2006, 110/2007, 152/2008, 57/2011.

toga što su istraživanja mahom ukazivala na retko izricanje mere oduzimanja imovinske koristi ostvarene krivičnim delom ili prekršajem u hrvatskoj sudskoj praksi, a i zbog potrebe reakcije na nove, sve sofisticiranije oblike kriminala okrenutog sticanju imovinske koristi, kod kojih se primena klasičnih oblika mere oduzimanja imovinske koristi po pravilu pokazuje neefikasnom.²⁷⁶ Buđenju svesti o potrebi postojanja posebnog oblika oduzimanja imovinske koristi doprinelo je donošenje Novele iz 2006. godine KZ-a, koja sadrži odredbe kojima se reguliše tzv. prošireno oduzimanje imovine. „Prošireno oduzimanje“ imovine je oblik mere oduzimanja imovinske koristi koji omogućuje širi zahvat u imovinu učinioca, u slučajevima osude za krivično delo organizovanog kriminala.²⁷⁷ Ovaj način oduzimanja imovinske koristi je već sa početkom njegove primene pretrpeo brojne kritike, te je ocenjen kao nepotpuno i nedorečeno rešenje. Uvođenjem ovakvog zakonskog rešenja prvi put u hrvatskom pravu imamo redukciju dokaznog standarda i podelu tereta dokazivanja, te se ostvarena imovinska korist nije morala dokazati sa stepenom potpune izvesnosti, nego je bilo dovoljno dokazati da se “osnovano može smatrati“ da je određena imovinska korist stečena krivičnim delom. - Oduzimanje imovinske koristi predviđeno je samo za konkretno krivično delo, a zbog velikog broja nedorečenosti doneto rešenje brzo je izmenjeno.

Novelom iz 2008. godine išlo se dalje u proširivanju mogućnosti oduzimanja imovine od učinioca krivičnog dela. Veliki pomak učinjen je u pogledu pravila o teretu dokazivanja, kada je dotadašnje rešenje koje je predviđalo podelu tereta dokazivanja, promenjeno u korist važenja principa tzv. obrnutog tereta dokazivanja. Okrivljeni je imao teret da dokaže da je imovina koju je stekao zakonita, inače su se na njega mogla primeniti pravila o proširenom oduzimanju imovinske koristi. Ono što je bitno u ovakvom dokaznom standardu jeste stepen verovatnoće koji okrivljeni dokazuje, te je dovoljno da dokaže verovatnim da je njegova imovina zakonito stečena. Karakteristika ovakvog rešenja koja nesumnjivo pokazuje njegovu preteranu širinu zahvata u imovinu okrivljenog, jeste proširenje broja krivičnih dela na koja se ova mera primenjuje. Ranije rešenje je predviđalo primenu ove mere samo kod onih krivičnih dela koja su bila u nadležnosti Ureda za suzbijanje korupcije i organizovanog kriminala, a sada se primena mere dozvoljava za sve krivična dela, pa čak i bez postojanja osude u krivičnom postupku. Ovakva zakonska regulativa mere oduzimanja imovinske koristi je imala

---

²⁷⁶ Ivičević Karas, E., Komentar Zakona o postupku oduzimanja imovinske koristi ostvarene kaznenim djelom i prekršajem, Narodne novine, Zagreb., 2011., str. 3.

²⁷⁷ Ivičević Karas, E., op.cit., str. 8.

izuzetno naglašen kazneni karakter i pokazuje veliku sličnost sa merom konfiskacije imovine, te su zakonodavne izmene bile nužne.

Od 2010. godine odredbe o oduzimanju imovinske koristi sadržane su i u Ustavu Republike Hrvatske²⁷⁸ nakon čega je i usledila nova zakonodavna inicijativa u ovoj oblasti te je u decembru 2010. godine donet Zakon o postupku oduzimanja imovinske koristi ostvarene kaznenim delom i prekršajem,²⁷⁹ a koji je stupio na snagu januara 2011. godine. U istoj godini Republika Hrvatska je donela novi Krivični zakonik kojim se u članu 78. ponovo menjaju odredbe o oduzimanju imovinske koristi. Ovakvom celovitom zakonskom regulativom koja je uvedena usvajanjem Zakona o postupku oduzimanja imovinske koristi ostvarene kaznenim delom i prekršajem nastojalo se pronaći rešenje kojim bi se najefikasnije ostvario princip da niko ne može zadržati imovisku korist stečenu krivičnim delom, a ujedno i ostvario zadatak borbe protiv organizovanog kriminala. Ipak odredbe o oduzimanju imovinske koristi KZ-a i dalje se primenjuju istovremeno sa odredbama novog zakona, s tim da su odredbe novog zakona *lex specialis* i kao takve imaju prednost u odnosu na odredbe KZ-a. Zakonik o krivičnom postupku Republike Hrvatske sadrži odredbe o postupku oduzimanja imovinske koristi. Prema ZKP-u iz 2008. godine, mera oduzimanja imovinske koristi primenjuje se kao obavezna mera uvek kada su u krivičnom postupku ispunjene sledeće tri pretpostavke: a) da je sudskom odlukom utvrđeno počinjenje krivičnog dela; b) da je ustanovljeno da je tim krivičnim delom ili u vezi sa počinjenjem tog krivičnog dela pribavljena imovinska korist; c) da imovinska korist nije u celini obuhvaćena dosuđenim imovinskopравnim zahtevom oštećenog.²⁸⁰ Sudovi kombinuju primenu oba zakona, svaki prema vrsti krivičnih dela na koja se njihova preimena odnosi. Hrvatski kazneni zakonik²⁸¹ ponovo je donet 2011. godine, a u njemu se nalazi posebna odredba o oduzimanju imovinske koristi od izvršioca krivičnog dela za koje je nadležan Ured za suzbijanje korupcije i organizovanog kriminala. On upućuje na primenu pravila o oduzimanju imovinske koristi osim ako drugačije nije propisano ovom odredbom, a koja se primenjuje u slučajevim postojanja nezakonite imovine.

---

²⁷⁸ Narodne novine 76/2010.

²⁷⁹ Narodne novine 145/2010.

²⁸⁰ Ivičević Karas, E., Komentar Zakona o postupku oduzimanja imovinske koristi ostvarene kaznenim delom i prekršajem, Narodne novine, Zagreb, 2011., str. 14.

²⁸¹ Narodne novine br. 125/11, 144/12.

Ono što predstavlja jednu od specifičnosti hrvatskog rešenja u odnosu na naše jeste to da se primena Zakona proteže i na oduzimanje imovinske koristi koja je ostvarena prekršajima. Protivpravna imovinska korist se ne oduzima samo od učinioca krivičnih dela nego i od onih koji su do imovinske koristi došli blažim oblicima protivpravnog ponašanja. S jedne strane, postoje opravdani razlozi da se primena pravila o oduzimanju imovinske koristi proširi i na ova protivpravna ponašanja, i svakako je to tema koja zaslužuje razmatranje i aktuelizaciju i u našem pravu, ali samo u smislu mogućnosti primene mere oduzimanja imovinske koristi, a nikako i mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. Ako posmatramo odredbe našeg Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela i *ratio legis* njegovog uvođenja, imovinska korist ostvarena prekršajem ne može biti predmet regulisanja tog Zakona. Smisao propisivanja posebnog postupka i primena posebnih pravila ima svoje opravdanje samo u slučaju krivičnih dela koja su svrstana u „najteže“ oblike kriminala. Primena tih mera ne bi bila opravdana kod postupaka vođenih za lakša krivična dela, još manje za prekršaje, ali bi se posebne odredbe o tome mogle predvideti u zakonima koji se bave regulisanjem prekršajnog prava.

Možemo reći da je hrvatski model oduzimanja imovinske koristi nastao po uzoru na austrijski i nemački model oduzimanja imovinske koristi, za razliku od našeg koji je više okrenut sistemima poput italijanskog i belgijskog modela oduzimanja imovine. Konačna rešenja zakonodavca u ovoj oblasti su iako naizgled slična, suštinski veoma različita. Hrvatski model zapravo samo je olakšani sistem oduzimanja imovinske koristi, koji je i do sada bio deo krivičnog sistema. Postupak koji je propisan za oduzimanje imovinske koristi jeste zapravo isti onaj postupak koji je već postojao u hrvatskom pravu, samo su u skladu sa nekim inostranim tendencijama u krivičnom zakonodavstvu, stvoreni uslovi za tzv. „prošireno“ oduzimanje imovinske koristi. Suštinski, osim što odabir tzv. bruto načela, daje jaču crtu kaznenog karaktera, u pitanju je samo revidiranje stare mere krivičnog prava, pri čemu su pravila koja se odnose na ovu meru propisana u dva Zakona. Mera oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela koja postoji u našem pravu, postupak njenog izricanja, kao i pravne posledice koje ona proizvodi, jesu znatno drugačije u odnosu na meru oduzimanja imovinske koristi. Možemo zaključiti da se naša zemlja u odnosu na Hrvatsku, opredelila za potpuno drugačiji pristup rešavanju problema porasta organizovanog kriminala uvođenjem jedne posebne mere koja se po mnogim karakteristikama razlikuje od mere oduzimanja imovinske koristi. Za model oduzimanja imovine prihvaćen u hrvatskom pravu, uz sve pohvale za jedan unapređeni sistem normi kojima se reguliše oduzimanje imovinske koristi,

ne možemo reći da ostvaruje potrebne rezultate. Kod nas je upravo neefikasnost u primeni mere oduzimanja imovinske koristi pokazala da se njome ne mogu ostvariti efekti koji se postižu uvođenjem mera kojima se vrši udar na celokupnu imovinu okrivljenih, te da je potrebno zajedno sa merom oduzimanja imovinske koristi imati i sredstvo kojim se može oduzeti imovina koja nije predmet krivičnog postupka. Hrvatska je tek započela sa primenom novog Zakona, pa će i ocena uspešnosti njegove primene, moći da bude data tek u budućnosti.

2.2. Oduzimanje imovine stečene krivičnim delima u Makedoniji

Postojeće mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela i u makedonskom pravu pokazale su se kao nedovoljne, te je potreba za uspostavljanjem novog režima konfiskacije uslovila određene izmene u krivičnom i krivično procesnom zakonodavstvu. Sudska statistika u Makedoniji pokazala je nezadovoljavajuće rezultate u primeni mere konfiskacije imovine. Kako navodi Kambovski²⁸² razlozi za neprimenjivanje ove mere mogu da se razvrstaju u širokoj lepezi, s jedne strane nedovoljno kompleksnih zakonskih rešenja, i s druge strane izbegavanja sudova da se upuštaju u proceduru utvrđivanja imovinske koristi i njene konfiskacije. S jedne strane, novi oblici kriminala iziskivali su izmene postojećih rešenja, a sa druge, bilo je neophodno usklađivanje makedonskog zakonodavstva u oblasti krivičnog i krivičnoprocesnog prava sa međunarodnim normama i standardima.

Makedonija se kao i ostale zemlje u regionu opredelila za manje reformistički pristup u donošenju popia kojima bi se regulisalo oduzimanje imovine kriminalnog porekla. Ona je među prvim zemljama u regionu koja je donela propise koji se odnose na konfiskaciju imovine proistekle iz kriminala, ali se opredelila da to uradi dopunjujući postojeće mere usmerene na oduzimanje imovine. U Krivičnom zakoniku²⁸³ u glavi VII postoji mera konfiskacije imovine i imovinske koristi i oduzimanja predmeta. Ove mere su svrstane u posebne kazneno-pravne mere Novelom Krivičnog Zakonika Makedonije, te ne pripadaju ni kaznama, ni merama bezbednosti, već su zasebno regulisane. Osnov ovih mera je u pravnom načelu da od neprava ne može da nastane pravo, a u pitanju su zapravo mera oduzimanja

---

²⁸² Kambovski V., Novi režim konfiskacije imovine u KZ Republike Makedonije, Pravni život br.9/2007, 2007., str. 646.

²⁸³ Krivični zakonik (Sl.vesnik na Republika Makedonija broj. 37/96, Zakon za izmenuvanje i dopolnuvanje na Krivični zakonik ("Službeni vesnik na Republika Makedonija" br. 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7 /08 , 139/08 , 114/09, 51/11, 135/11, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013).

imovinske koristi i mera oduzimanja predmeta, samo što one u makedonskom pravu nose naziv konfiskacija i što je sistematika zakona drugačija nego u Srbiji. Međutim, u već postojeće odredbe o merama oduzimanja imovine i imovinske koristi unete su izvesne novine koje suštinski ostvaruju pojedine efekte mere oduzimanja imovine koja važi kod nas. To su ujedno i osnovne novine koje su usled potrebe za uspostavljanjem novog režima konfiskacije unete u makedonsko pravo. Najpre je uneta odredba 97a kojom se bliže reguliše konfiskacija posredne imovinske koristi. Novina u zakonu, kojom se nastoji ostvariti sličan efekat kao i da postoji posebna mera kojom se oduzima kriminalna dobit, jeste član 98a kojom se uvodi proširena konfiskacija. Ona se primenjuje samo kod pojedinih krivičnih dela (dela izvršenih u sastavu zločinačkog udruženja, dela pranja novca ili terorizma). Od učinioaca se oduzima imovina koja se prema proceni suda stekla u periodu pre izvršenja krivičnog dela, koja je nesrazmerna sa njegovim zakonitim prihodima i za koju on ne može da dokaže zakonito poreklo.

Proširena konfiskacija, odnosno proširivanje mogućnosti pri izricanju već postojećih mera krivičnog prava su rešenja koja su prihvatile skoro sve države u regionu izuzev Srbije, samo na različit način. Videli smo da je Nemačka usvojila takvo rešenje, ali smo već rekli da je u njenom slučaju to razumno i efikasno rešenje jer postojeći mehanizmi oduzimanja kriminalne dobiti dobro funkcionišu, te proširenjem mogućnosti izricanja mera kod određenih težih krivična dela, postoje velike šanse za funkcionisanje celog sistema konfiskacije kriminalom stečene dobiti. Kod zemalja poput bivših jugoslovenskih republika koje su odabrale da u okviru postojećih mera izgrade sistem konfiskacije kriminalom stečene dobiti, problem je u tome što postojeće mere usmerene na oduzimanje imovine nisu efikasne, ne funkcionišu u praksi, pa se dodatnim proširivanjem mogućnosti za njihovu primenu ne može očekivati da budu efikasne. Joše jedan od problema sa kojim se suočila Makedonija jeste nepostojanje istražnih službi za finansijske istrage. Upravljanje konfiskovanom imovinom na početku primene mera konfiskacije nije bilo rešeno, ali je taj nedostatak otklonjen donošenjem Zakona o upravljanju konfiskovanom imovinom, imovinskom koristi i oduzetim predmetima u krivičnim i prekršajnim postupcima²⁸⁴ i osnivanjem Agencije za upravljanje oduzetom imovinom. Konfiskacija u makedonskom pravu, kao i u ostalim zemljama regiona još uvek nije zaživela u potpunosti, te kako ispravno zaključuje Kambovski, «izmene u materijalnom i procesnom kaznenom pravu mogu da ostanu potezi kratkog daha, ako se za

---

²⁸⁴ Službeni vesnik na RM, br. 98., 04.08.2008.

primenu novog režima konfiskacije ne obezbede nužni pravno-institucionalni uslovi»²⁸⁵ Ipak osnivanjem mehanizma upravljanja Makedonija pokazuje čvrst stav o rešenosti da uspostavi efikasan sistem konfiskacije imovine i da poboljša primenu postojećih mera kojima se oduzima kriminalom stečena dobit. Ona je i dalje na putu izgradnje adekvatnih propisa kojima bi se obezbedila efikasna primena mera usmerenih na oduzimanje kriminalne dobiti, a jedan od nužnih koraka jeste donošenje propisa u oblasti finansijske istrage kao i osnivanje posebnih organa nadležnih za primenu mera usmerenih na imovinu kriminalnog porekla.

2.3. Oduzimanje imovine stečene krivičnim delima u Crnoj Gori

Krivični zakonik Crne Gore²⁸⁶ menjao se više puta usled potrebe za prilagođavanjem krivičnog zakonodavstva novonastalim potrebama, a pre svega zbog obaveza koje su državi postavljene od strane međunarodne zajednice. Porast pojave organizovanog i drugih naročito teških oblika kriminala, odsustvo državne reakcije na novonastale oblike kriminalnih delovanja i sveopšte jačanje moći koja je u rukama pripadnika organizovanih kriminalnih grupa, kao i njihova implementacija u sve strukture državne vlasti, nije zaobišla ni Crnu Goru. Činjenica da se država protiv ovakvih oblika kriminala na najbolji način bori merama kojima bi se kriminalnim moćnicima oduzimala ilegalno stečena dobra, bila je poznata i u Crnoj Gori. Međutim, put do usvajanja zakonskih mehanizama kojima bi se pružio otpor naraslom kriminalitetu, bio je nešto duži i drugačiji nego što je to bio slučaj u našoj zemlji.

Prvi korak ka usvajanju mera koje su bile usmerene na imovinu lica koja su se bavila kriminalnim delatnostima, bio je zajednički za obe države i Srbiju i Crnu Goru. Sve dok je postojala zajednička država Srbije i Crne Gore u Krivičnom zakoniku Crne Gore postojala je samo mera oduzimanja imovinske koristi koja se izričala posle donesene presude za određeno krivično delo. Postupak oduzimanja imovinske koristi, regulisan je u članu 538. Zakonika o krivičnom postupku Crne Gore.²⁸⁷ Prvi korak bio je donošenje posebnih odredaba koje su se odnosile na krivična dela organizovanog kriminala, prema kojima se moglo odrediti izricanje mera privremenog oduzimanja imovinske koristi i predmeta na osnovu osnovane sumnje da je lice izvršilo krivično delo organizovanog kriminala i pre donošenja sudske odluke. Međutim,

---

²⁸⁵ Kambovski, V., «Novi režim konfiskacije imovine u KZ Makedonije», Pravni život br. 9/2007, 2007.,str. 651.

²⁸⁶ Krivični Zakonik Crne Gore („Sl.list RCG“ broj 70/03, 13/04, 47/06, „ Sl.list CG br.40/08, 25/10, 32/11, 40/2013, 56/2013).

²⁸⁷ Zakonik o krivičnom postupku Crne Gore (“Sl.list RCG”, br. 71/03,7/04 i 47/06).

ova mera je imala privremeni karakter i trajala je samo do donošenja konačne sudske odluke. Možemo naići i na takva shvatanja crnogorskih autora poput onog koje iznosi Vučković²⁸⁸ da je „ova mera prinudnog retributivnog karaktera, jer se primenjuje prema učiniocu krivičnog dela i to upravo iz razloga što je učinio krivično delo, a protiv njega se primenjuje i protiv njegove volje“. Akcenat je stavljen na meru oduzimanja imovinske koristi kojom se želelo ostvariti uspostavljanje imovinske ravnoteže i ispunjenje principa krivičnog zakonodavstva da niko ne može zadržati imovinsku korist koju je stekao izvršenjem krivičnog dela. Pre donošenja odredaba o proširenom oduzimanju u crnogorskom zakonodavstvu postojala su određena zakonska rešenja koja su pogodovala donošenju sveobuhvatnog zakona kojim bi se regulisala mogućnost oduzimanja imovine stečene kriminalnim delatnostima. U novom Zakoniku o krivičnom postupku Crne Gore²⁸⁹ (čl. 486-489) predviđena je mogućnost trajnog oduzimanja imovine čije poreklo nije dokazano, u delu koji se odnosi na posebne postupke. U zakonodavstvu Crne Gore postoji mogućnost sprovođenja finansijskih istraga gde se utvrđuju vrsta i visina pribavljene imovinske koristi nastale izvršenjem krivičnog dela. Međutim, pitanje upravljanja oduzetom imovinom koja je oduzeta na osnovu odluke suda ostalo je neregulisano.

Inicijative za donošenje posebnog zakona kojim bi se regulisala materija oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela su postojale, ali te ideje nisu sprovedene. U martu 2010. godine sačinjen je predlog Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela koji nije usvojen. Reforme u ovoj oblasti bile su kako potrebne, tako i obavezne za državu, ali su obavljene na jedan potpuno drugačiji način nego što je to slučaj u našem pravu. Za razliku od Srbije gde je donesen poseban zakon i gde su formirani posebni organi za njegovo sprovođenje, što je omogućilo svestrani pristup problematici kojom se zakon bavi, u crnogorskom pravu pokušalo se sa ostvarenjem istih ciljeva izmenama već postojećih odredbi o meri oduzimanja imovinske koristi. Po našem mišljenju rešenje crnogorskog zakonodavca bi moglo biti prelazno rešenje u ovoj oblasti, ali da bi se obezbedio efikasan pristup problematici o kojoj govorimo, neophodno je donošenje takve zakonske regulative kojom se oduzimanje imovine odvaja od mere oduzimanja imovinske koristi.

---

²⁸⁸ Vučković, B., „Oduzimanje imovinske koristi u krivičnom pravu“, Korpcija i ljudske slobode, Tara, 2009., str. 180.

²⁸⁹ Zakonik o krivičnom postupku Crne Gore (”Sl. list CG”, br. 57/09).

Inovacije u oblasti oduzimanja imovine koja je stečena izvršenjem krivičnih dela usledile su donošenjem Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog Zakonika Crne Gore od 22. aprila 2010. godine. Najvažnija novina koju unose ove izmene jeste uvođenje mogućnosti proširenog oduzimanja imovinske koristi. Tako prošireno oduzimanje imovinske koristi postaje deo krivičnog materijalnog zakonodavstva. Postojeći član 113. kojim se propisuju uslovi i način oduzimanja imovinske koristi proširen je članom 25. Zakona o izmenama i dopunama KZCG i njemu su pridodata tri nova stava, a koja govore o „proširenom oduzimanju imovinske koristi“. Ta tri nova stava, a koja čine celokupnu okosnicu proširenog oduzimanja glase:

- (1) Od učinioca krivičnog dela može se oduzeti i ona imovinska korist za koju postoji osnovana sumnja da je stečena kriminalnom delatnošću, osim ako učinilac ne učini verovatnim da je njeno poreklo zakonito (prošireno oduzimanje);
- (2) Oduzimanje imovinske koristi iz stava 2. ovog člana može se primeniti ako je učinilac pravosnažno osuđen za:
  - a. neko od krivičnih dela učinjenih u okviru kriminalne organizacije (član 401a.)
  - b. neko od sledećih krivičnih dela: protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom učinjenih iz koristoljublja; pranje novca; neovlašćene proizvodnje, držanja i stavljanja u promet opojnih droga; protiv platnog prometa i privrednog poslovanja i protiv službene dužnosti i krivičnih dela učinjenih iz koristoljublja za koja je propisana kazna zatvora od osam godina ili teža kazna;
- (3) Imovinska korist oduzeće se ukoliko je stečena u periodu pre i/ili posle izvršenja krivičnog dela iz stava 3. ovog člana do pravosnažnosti presude, kada sud utvrdi da je vremenski kontekst u kojem je stečena imovinska korist i druge okolnosti konkretnog slučaja opravdavaju oduzimanje imovinske koristi.

U prvom stavu koji se odnosi na prošireno oduzimanje predviđa se mogućnost oduzimanja imovinske koristi i pre donošenja presude, što predstavlja odstupanje od uobičajenog načina oduzimanja imovinske koristi koja se izriče po donetoj presudi. Dovoljno je postojanje osnovane sumnje da je imovinska korist stečena kriminalnom delatnošću, a istim članom uvedeno je i pravilo tzv. obrnutog tereta dokazivanja, te je na učiniocu da učini verovatnim zakonito poreklo svoje imovine. Da bi uopšte moglo doći do primene mere, potrebno je postojanje osnovane sumnje da je imovinska korist nastala kriminalnom delatnošću. S obzirom na to da je termin „kriminalna delatnost“ neodređen, potrebno je

tumačiti ovu odredbu. Stojanović²⁹⁰ iznosi stav da „ovaj pojam treba shvatiti šire nego učinjeno krivično delo“ te „da je dovoljno da postoji osnovana sumnja koja ukazuje na to da je učinilac preduzimaao ponašanja koja su u zakonu inkriminisana tj. predviđena kao krivično delo“, a „nije potrebno i precizno utvrđivanje elemenata određenog krivičnog dela, kao ni utvrđivanje konkretnih okolnosti pod kojima su ta dela učinjena“. Jedan od problema zakonskog rešenja Crne Gore u ovoj oblasti jeste i neusklađanost koja postoji u nekim odredbama između Krivičnog Zakonika i Zakonika o krivičnom postupku. Na primer, u članu 487. stavu 3. i 4. ZKP-a od osuđenog se zahteva da verodostojnim ispravama ili na drugi način dokaže zakonitost porekla imovine, dok KZ govori o tome da učinilac mora učiniti verovatnim da je poreklo imovine zakonito. Pošto sam institut i materijalnopravne uslove za njegovu primenu treba propisati krivičnim zakonodavstvom, a ZKP-om samo postupak za njegovu primenu u slučaju eventualne kolizije u pogledu uslova za primenu proširenog oduzimanja imovine, prednost treba dati KZ-u.²⁹¹ Takođe, naglašavamo postojanje zakonskog izraza „može se oduzeti“, što upućuje na to da je prihvaćeno fakultativno oduzimanje imovinske koristi.

Kako zaključuju autori komentara KZCG „osećajući dubioznost ove odredbe sa načelom zakonitosti, zakonodavac ublažava prihvaćeno rešenje sa ograničenjima (stav 3.) na koja se krivična dela ono može primeniti“²⁹². Zakonodavac je slično kao i u pravu Srbije utvrdio katalog krivičnih dela na koja se mera oduzimanja imovinske koristi može primeniti. Katalog sadrži slična krivična dela kao i u našem pravu, a to su mahom krivična dela u odnosu na koja postoji i preporuka međunarodne zajednice o usvajanju mera konfiskacije imovine. Treći stav govori o nužnosti postojanja pravnosnažne presude, a zahteva se i vremenska povezanost između kriminalne delatnosti kojom je stečena imovinska korist i krivičnog dela za koje je vlasnik imovine osuđen. Zakonodavac traži od suda koji meru izriče da utvrdi vreme u kojem je stečena imovinska korist i «druge okolnosti konkretnog slučaja» koje opravdavaju oduzimanje imovinske koristi. Koje su to okolnosti zakonodavac ne navodi, tako da je sudovima ostavljeno kao zadatak da utvrde koje se to okolnosti mogu smatrati opravdavajućim za oduzimanje imovinske koristi. Može se postaviti pitanje šta se podrazumeva pod vremenskim kontekstom i pod drugim okolnostima konkretnog slučaja koje

---

²⁹⁰ Stojanović, Z., Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore, OEBS u Crnoj Gori, Podgorica, 2010., str. 276.

²⁹¹ Stojanović, Z., Komentar Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore, OEBS u Crnoj Gori, Podgorica, 2010., str. 275.

²⁹² Lazarević Lj., Vučković B., Vučković V., Komentar Krivičnog Zakonika Crne Gore, Fakultet za mediteranske poslovne studije, Tivat, 2010., str. 287.

opravdavaju izricanje mere? Vremenski kontekst treba da postoji između stečene imovinske koristi i kriminalne delatnosti u smislu da ukazuje da je korist stečena za vreme, odnosno posle vršenja kriminalne delatnosti.²⁹³ Međutim, upravo na ovom mestu može se stvoriti problem zastarelosti krivičnog gonjenja i kako bi se takva situacija odrazila na primenu mere oduzimanja.

U crnogorskom pravnom sistemu nije uvedena posebna mera oduzimanja imovine koja potiče od bavljenja kriminalom, nego se sličan cilj hteo postići proširivanjem sadržine mere oduzimanja imovinske koristi. Govoreći o suštinskim razlikama koje postoje između ove dve mere već smo izneli stav zbog čega to smatramo pogrešnim i zbog čega se ostvarivanje ciljeva koji se žele postići merom oduzimanja imovine ne mogu u potpunosti ostvariti normama u okviru već postojećih normi o oduzimanju imovinske koristi. Ipak, potpuno drugačiji stav iznosi prof. Stojanović²⁹⁴ koji podržavajući ovakvo zakonodavno rešenje Crne Gore, govori da „se pošlo od jednog umerenijeg i izbalansiranijeg pristupa kod zakonskog regulisanja proširenog oduzimanja imovinske koristi“, a da su „kao uzor za takvo rešenje poslužila rešenja u krivičnim zakonima Austrije i Nemačke kao i u Okvirnoj odluci Saveta Evropske Unije od 24. februara. 2005. godine“. Autor čvrsto zatupa stav iznet u više radova o ovoj tematici da neka zakonska rešenja (pa među njima i Zakon Srbije) odstupaju od uobičajenih standarda u krivičnom i krivičnoprocesnom pravu. Radi se o načelnom pitanju koje se i inače postavlja kod nekih oblika kriminaliteta (organizovani kriminalitet, krivična dela korupcije, terorizam), a to je da li i u kojoj meri, opasnost i priroda tih krivičnih dela opravdavaju napuštanje nekih osnovnih principa koji se u krivičnom materijalnom i procesnom pravu dugo nisu dovodila u pitanje.²⁹⁵

Stav koji mi zastupamo povodom pitanja opravdanosti našeg zakonskog rešenja biće iznet više puta u ovom radu, uz stalno prisutnu svest da mogućnost povrede opštih pravnih principa i ljudskih prava usled primene mere oduzimanja imovine, nije problem koji treba zanemariti. Promenjene su društvene prilike širom sveta, promenjeni su oblici u kojima se kriminal ispoljava, promenjene su i posledice koje trpimo zbog novih oblika kriminala, zato moraju biti promenjene i mogućnosti na planju njihovog suzbijanja. Na kraju, koliko će se ovako „umereno“ rešenje Crne Gore pokazati efikasnim sredstvom u borbi protiv organizovanog

---

²⁹³ Lazarević Lj., Vučković B., Vučković V., op.cit., str. 276.

²⁹⁴ Stojanović, Z., Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore, OEBS u Crnoj Gori, Podgorica, 2010., str. 274.

²⁹⁵ Stojanović, Z., op.cit., str. 272.

kriminala pokazaće vreme. U svakom slučaju stava smo da ovako ozbiljna problematika ipak zaslužuje preciznije i obimnije zakonsko regulisanje. Bez obzira na uvođenje ovakve mogućnosti postavlja se pitanje koliko ovakvo rešenje može biti efiksano bez funkcionisanja vanskudskih organa, koji su važni u funkcionisanju postupka oduzimanja imovine, kao što su organi koji sprovode finansijsku istragu i organi koji se bave upravljanjem oduzete imovine.

2.4. Oduzimanje imovine stečene krivičnim delima u Bosni i Hercegovini

Još jedna država u regionu je pokušala da obezbedi hitru državnu reakciju na organizovani kriminal modifikacijom postojećih normi koje se odnose na meru oduzimanja imovinske koristi. Iz uporednog prikaza može se zaključiti da su se zemlje regiona sa izuzetkom Republike Srpske opredelile za sličan način zakonskog regulisanja oduzimanja imovine stečene krivičnim delom. Taj način sastoji se u proširivanju mogućnosti oduzimanja imovinske koristi i donošenju novih odredbi, pa se za pojedina krivična dela uvode određene izmene u odnosu na uobičajen postupak oduzimanja imovinske koristi. Takav potez je od domaćih stručnjaka ocenjivan često kao nedovoljan, pa je primećeno da bi “zakonodavac trebao predvideti poseban postupak ili već postojeći detaljnije razraditi u okviru ZKP-a.”²⁹⁶ U prilog tome istaknuto je da u Bosni i Hercegovini postoji dosta oskudna praksa u primeni mere oduzimanja imovinske koristi. Osim saglasnosti većine da je neophodno stvoriti mehanizam upravljanja imovinom koji u ovom trenutku u ovoj zemlji ne postoji, izneta su i mišljenja da “možda ipak treba u ovom trenutku insistirati na doslednom sprovođenju postojećih propisa”²⁹⁷ jer često inoviranje propisa u počecima prati neefiksanost njihove primene. Ne sporeći mogućnost da je ovaj stav ispravan, mi se ipak ne bismo složili sa njim, jer ako istraživanja pokazuju da već decenijama ne funkcioniše određeni mehanizam borbe, njihovim malim korekcijama ne može se uraditi mnogo, ali rađanjem jednog novog mehanizma koji će pratiti novi subjekti postupka kao potpora i sigurnost njegovog funkcionisanja, sasvim sigurno su bolji način prekida loše tradicije. U prilog našem stavu ide i činjenica koja je izneta od strane istraživačkog centra parlamentarne skupštine BIH da u „Izveštaju o napretku BIH u 2011. godini, u delu koji se odnosi na borbu protiv organizovanog kriminala i terorizma, Evropska komisija konstatuje da pravni okvir za

---

²⁹⁶ Hasanspahić, S., Halilagić, N., Oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim delom“, Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici, str. 320.

²⁹⁷ Mujanović, E., „Oduzimanje ilegalno stečene imovine“, Transparency international Bosnia and Hercegovina, 2007., str. 10.

zaplenu imovine nije potpuno sproveden, a oduzimanje imovine stečene kriminalnim radnjama je i dalje neujednačeno na čitavoj teritoriji države“.²⁹⁸

Oduzimanje imovine koja je stečena krivičnim delom u Bosni i Hercegovini sprovedeno je primenom mere oduzimanja imovinske koristi koja je već postojala u krivičnom zakonodavstvu. Na izazov borbe protiv organizovanog kriminala, na način kojim se u središte borbe stavlja udar na imovinu, BiH je prvi put odgovorila uvođenjem proširenog oduzimanja imovinske koristi, pri čemu je pravni osnov za ovakav potez bila usvojena Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala iz 2000. godine. Prošireno oduzimanje imovinske koristi prvi put u bosnohercegovačko pravo uvedeno je reformom Krivičnog zakonika²⁹⁹ iz 2003. godine, a nešto detaljniji propisi doneti su kasnije, Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakona BiH.³⁰⁰ Prvo zakonsko rešenje proširenog oduzimanja imovinske koristi bilo je predviđeno u stavu 3. člana 110. Krivičnog zakonika BiH koji se odnosio na oduzimanje imovinske koristi. Taj stav je predviđao da sud može oduzeti imovinsku korist u odvojenom postupku, ukoliko postoji opravdani razlog da se veruje da je korist pribavljena krivičnim delom, a na vlasniku je da dokaže da je korist pribavljena zakonito. Međutim, ovakvo zakonsko rešenje otvorilo je mnoga pitanja na koje se nije mogao naći pouzdan odgovor. Nije bilo jasno ni ko su subjekti koji su ovlašćeni na pokretanje predloga za oduzimanje, niti o kakvom se to odvojenom postupku radi, zatim da li je korist koja se utvrđuje morala proisticati iz konkretnog krivičnog dela ili ne. Uz ova pitanja javio se i niz drugih spornih pitanja nastalih usled nedorečenosti zakonodavca. S obzirom na osetljivost koja karakteriše primenu mere oduzimanja imovine sa stanovišta poštovanja ljudskih prava, a onda i s obzirom na kompleksnost postupka u kome se ona izriče, smatramo da je u ovoj oblasti preciznost zakonskih normi neophodna.

Zbog nedorečenosti zakonodavca u prvobitnom rešenju, izmenama Zakonika iz 2010. godine brisan je stav 3. i uveden je novi član 110a., kojim se na nov i drugačiji način rešava ovo pitanje. Odredbe o oduzimanju imovinske koristi u važećem KZ-u BiH-a smeštene su u čl. 110., 110a., i 111. glave XII. Novododat član 110a. kao okosnica celokupnog sistema proširenog oduzimanja imovinske koristi nosi naziv „prošireno oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim delom“ i glasi: „Kada se krivični postupak vodi za krivična dela iz

---

²⁹⁸ Jeleč, N., Osmanović, A., „Propisi o oduzimanju imovine stečene krivičnim delom i upravljanje tom imovinom“, Istarživački sektor Parlamentarne skupštine BiH, istraživanje br.107., 2012. godina, str. 9.

²⁹⁹ Krivični zakonik Bosne i Hercegovine (Sl.glasnik BiH“br. 03/3).

³⁰⁰ Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine („Sl. glasnik BiH“br. 8/10).

glava XVII, XVIII, XIX, XXI, XXIA, XXII ovog zakona, sud može odlukom iz člana 11. stav (2) oduzeti i onu imovinsku korist za koju tužilac pruži dovoljno dokaza da se opravdano veruje da je takva imovinska korist pribavljena izvršenjem ovih krivičnih dela, a učinilac nije pružio dokaze da je korist pribavljena zakonito“. Ni ovim zakonskim izmenama zakonodavac nije uspeo rešiti nedoumice koje su postojale, već je njima rešio samo neke od njih. Novom odredbom određeno je na koja krivična dela se odnosi primena proširenog oduzimanja imovinske koristi i to su krivična dela protiv čovečnosti i vrednosti zaštićenih međunarodnim pravom, krivična dela protiv privrede, jedinstva tržišta, te krivična dela iz oblasti carina, krivična dela korupcije i krivična dela protiv službene i druge odgovorne dužnosti, krivična dela povrede autorskih prava, krivična dela protiv oružanih snaga BIH i krivična dela dogovaranja pripremanja i udruživanja u organizovani kriminal.

Prva razlika između novog zakonskog rešenja o proširenom oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim delom i ranijih zakonskih propisa u BiH-a je u tome, što je inicijativa za primenu ovog instituta na postupajućem tužiocu, koji treba da pruži dokaze koji ukazuju na sumnju da se radi o koristi koja je stečena izvršenjem taksativno navedenih krivičnih dela.³⁰¹ Međutim, izmenama nije rešen problem koji se sastojao u tome da nije jasno rešeno u kojoj vrsti postupka se odvija oduzimanje imovinske koristi, a o čemu stav nije zauzela ni sudska praksa. Jedno shvatanje je da je reč o posebnom postupku koji se pokreće po službenoj dužnosti u okviru krivičnog postupka koji se vodi za konkretno krivično delo. Za razliku od njega, postoji shvatanje da nadležni javni tužilac treba da predloži pokretanje posebnog postupka kod suda u okviru kojeg bi predlagao dokaze kojima se potvrđuje sumnja da se radi o nezakonito stečenoj imovini.³⁰² Oduzimanje imovinske koristi u bosanskohercegovačkom pravu moguće je samo ukoliko je doneta osuđujuća presuda. Još jedna novina sadržana je u stavovima 2. i 3. člana 111. KZ-a BIH kojima se propisuje mogućnost oduzimanja imovinske koristi kada je ona sjedinjena s imovinom stečenom na zakonit način, odnosno od prihoda ili druge koristi iz imovinske koristi pribavljene krivičnim delom, ili iz imovine u koju je imovinska korist pribavljena krivičnim delom sjedinjena. Nepostojanje organa upravljanja oduzetom imovinom stvara još jedan problem funkcionisanja celokupnog sistema proširenog oduzimanja, koji je uzrokovao i to da se sudovi zbog ove problematike ne usuđuju često izricati pomenutu meru. Značajan problem predstavlja i loše

---

³⁰¹ Hasanspahić S, Halilagić N., Oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom“, Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici, str. 313.

³⁰² Mujanović E., „Oduzimanje ilegalno stečene imovine“, Transparency international Bosnia and Hercegovina, 2007., str. 3.

funkcionisanje istražnih organa, kako tužilaštava, tako i policije, te je neophodno ojačati istražne kapacitete i unaprediti mogućnosti za sprovođenje finansijskih istraga u kojima bi se organi nadležni za sprovođenje istraga bavili isključivo imovinom za koju se sumnja da potiče od kriminalne aktivnosti. Istraga o imovinskim prilikama vlasnika imovine, koja se sprovodi samo u okviru standardne istražne procedure, nije dovoljna.

Ipak, postoji jedan deo zakonodavnih reformi u ovoj oblasti koje se mogu smatrati pozitivnim rešenjem. To je odredba člana 140. KZ-a, koja se odnosi na mogućnost oduzimanja imovinske koristi od pravnog lica. Prema bosanskohercegovačkom pravu imovinska korist se može oduzeti od pravnog lica pod sledećim uslovima: da je počinjenim krivičnim delom ostvarena protivpravna imovinska korist, da je takvu korist ostvarilo pravno lice i da je krivično delo učinilo fizičko lice, u ime, za račun i u korist pravnog lica.³⁰³ Prvi tekst Zakona koji je donet kod nas nije regulisao pitanje oduzimanja imovine od pravnih lica, te je izostavljanje normi koje se odnose na ovu problematiku ocenjeno kao nedostatak zakonskog rešenja Srbije. Donošenjem Zakona/2013 i kod nas je uvedena mogućnost oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela od pravnih lica, čime je ispravljen propust načinjen donošenjem prvobitnog Zakona.

Tendencije usmerene ka donošenju jednog sveobuhvatnog pravnog akta o oduzimanju imovine koja je stečena krivičnim delima u BiH i dalje su prisutne. Vlada je u aprilu 2012. usvojila Nacrt Zakona o oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim delom i prekršajem, ali ga do danas Federalni parlament nije usvojio. Međutim, stavovi o potrebi postojanja posebnog zakona u ovoj oblasti u Bosni i Hercegovini postaju sve brojniji, tako da postoji velika verovatnoća da se u skorije vreme može očekivati dalji progres zakonodavstva. Kako zaključuje Mujanović³⁰⁴ „potrebno je po uzoru na rešenja koja su usvojile druge države pristupiti donošenju posebnog propisa o oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim delom, kojim bi se na jedinstven, sveobuhvatan i usklađen način uredili osnovi za primenu ove mere, postupak za oduzimanje takve imovine, te osigurali mehanizmi sprovođenja usklađivanjem sa relevantnim propisima iz drugih grana prava“. Time bi *lex specialis*

---

³⁰³ Mujanović E., op. cit., str. 3.

³⁰⁴ Mujanović, E., „Oduzimanje imovinske koristi pribavljene počinjenjem koruptivnih krivičnih djela“ *Transparence International BiH*, 2011., str. 4.

derogirao lex generali i na precizan način uredio postupke i radnje u slučaju imovinske koristi pribavljene počinjenjem krivičnog dela.³⁰⁵

---

³⁰⁵ Horović, S., Stipanović, I., Zovko, I., „Oduzimanje imovinske koristi pribavljene kaznenim djelom u BiH kaznenom pravu i praksi“, Zbornik radova Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse, br. 9., Mostar, 2011., str. 36.

IV MERA ODUZIMANJA IMOVINE PROISTEKLE IZ KRIVIČNOG DELA I POŠTOVANJE OSNOVNIH LJUDSKIH PRAVA

1. OSNOVNA LJUDSKA PRAVA, NJIHOVO OČUVANJE I ZAŠTITA KOD ODUZIMANJA IMOVINE KRIMINALNOG POREKLA I NAJUGROŽENIJA LJUDSKA PRAVA U PRIMENI POSEBNOG ZAKONA

1.1. Standardi ljudskih prava i oduzimanje imovine

Kako ističu Paunović i Dimitrijević³⁰⁶ svođenje svih čovekovih prava na ona koja mu podari država, ne zadovoljava osnovne moralne obzire i poriče osnovne ljudske kvalitete, te se zato među ljudska prava ubrajaju ona koja se ne duguju državi i njenoj volji, već ih ljudsko biće ima samim tim što je ljudsko biće, dakle nezavisno od države i bez države. Ona se moraju poštovati bez obzira da li je država izričito pristala na njih, zbog toga što su zasnovana na vrednostima koje su prihvaćene na univerzalnom nivou i ona ne mogu biti oduzeta nijednom čoveku bez obzira na kom prostoru živi.

Odluka o izboru načina na koji će se vršiti oduzimanje imovine kriminalnog porekla povlači za sobom veću ili manju mogućnost konfrontacije odabrane mere sa nekim od osnovnih ljudskih prava, pa je uvođenje mera usmerenih na oduzimanje imovine uvek praćeno preispitivanjem da li se njihovom primenom obezbeđuje garantija poštovanja tih prava. Pravo na mirno uživanje privatne svojine, pravo na pravično suđenje, pravo na pretpostavku nevinosti okrivljenog i zabrana retroaktivne primene krivičnog zakona su ljudska prava koja prvenstveno dolaze u pitanje primenom mere oduzimanja imovine stečene krivičnim delom.

U prethodnim izlaganjima videli smo da su sve mere koje doprinose efikasnosti borbe sa organizovanim kriminalom problematične sa stanovišta poštovanja pojedinih ljudskih prava. Zato je njihova primena ograničena na najteže oblike kriminalnog delovanja, da bi se zaštitili javni interesi i ostvarili ciljevi koji imaju pretežniji interes u odnosu na određena prava pojedinca. Međutim, zagarantovana prava moraju biti poštovana u svim sudskim

---

³⁰⁶ Dimitrijević, V., Paunović, M., Ljudska prava, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 1997., str. 26.

postupcima. Kako ističe Grubač³⁰⁷ „težina krivičnih dela ne može biti izgovor ni sudiji ni zakonodavcu da negiraju ova prava i da čine nedozvoljena odstupanja, što treba stalno isticati, jer je praksa, i zakonodavna i sudska sklona da postupa drugačije“. Tako se i u slučaju primene mere oduzimanja imovine stečene krivičnim delom, radi efikasnosti i ostvarenja cilja kojem se teži, moralo ići putem koji je rađao određene dileme, isključivo zbog mogućnosti povrede pojedinih ljudskih prava. Evropski sud za ljudska prava, svojim presudama i tumačenjem određenih normi unutrašnjih zakona koji se odnose na ovu oblast, odredio je granice u kojima se mogu kretati države prilikom sprovođenja tih mera. Njegova praksa nama je značajna jer domaće pravo iz oblasti oduzimanja imovine još uvek se kratko primenjuje u odnosu na iskustva u zemljama uporednog prava, pa su presude suda o različitim pitanjima koja se javljaju kao sporna u primeni novih mera, vrlo poučna, a u krajnjoj liniji i opominjuća sa aspekta dozvoljenosti konstituisanja određenih pravila. Svako od prava čiji ćemo odnos sa merama usmerenim na oduzimanje imovine stečene kriminalom predstaviti, iako je njihovo poštovanje univerzalni princip koji se mora poštovati bez izuzetka, ima svoja specifična obeležja u zavisnosti od zemlje koja propisuje pravila kojim se garantuje njihovo poštovanje. Upravo zato, važno je ukazati na koji način se u unutrašnjem zakonodavstvu obezbeđuje poštovanje prava koja su ugrožena primenom posebnih mera, a ujedno analizirajući primere iz prakse ESLJP-a, možemo pretpostaviti moguće probleme koji se mogu javiti primenom propisa o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela.

1.2. Evropski sud za ljudska prava i oduzimanje imovine

Nesporno je da je primenom Evropske konvencije o ljudskim pravima sa mehanizmom zaštite proklamovanih prava koji čini Evropski sud za ljudska prava, otvorena jedna potpuno nova dimenzija krivičnog prava i uopšte zaštite osnovnih prava čoveka. Srbija je ratifikovala EKLJP 2003. godine i tako se obavezala na neposrednu primenu odredaba EKLJP-a, te postupci koji se vode pred domaćim sudovima moraju biti usklađeni sa odredbama potpisane Konvencije. Na ovom mestu ćemo ukazati na metode kojima se Sud rukovodi u rešavanju svakog pojedinačnog slučaja, odnosno prilikom tumačenja Evropske konvencije o ljudskim pravima. Prof. Ilić³⁰⁸ kao osnovne metode tumačenja ESLJP-a navodi sledeće:

---

³⁰⁷ Grubač, M., „Pribavljanje dokaza za dela organizovanog kriminala i ustavna prava i slobode građana“, Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji, Beograd, 2008., str. 273.

³⁰⁸ Grubač, M., op.cit., str. 270-274.

1. autonomija pojmova (ne uzimajući u obzir odgovarajuće koncepcije unutrašnjeg prava);
2. kontrola nije ograničena samo na ispitivanje činjenica (ispituje se cilj preduzete mere, efektivnost prava, srazmernost zakonskih ograničenja);
3. kontrola izvan formalnih garancija (ne ispituju se samo formalne garancije, nego se gleda odluka i sa stanovišta poštovanja prava na pravično suđenje);
4. globalni pristup postupku (sagledava se čitav postupak, u svakoj fazi u kojoj se odvijao).

Upravo način na koji ESLJP pristupa rešavanju pojedinih slučajeva može nam poslužiti kao važna smernica u kom pravcu bi trebalo ići prilikom stvaranja i primene zakonskih normi. Svesni smo, da sve one mere koje su po svojoj prirodi „specijalne“ da bi bile efikasne u borbi sa najtežim oblicima kriminala, moraju biti agresivnije i da su one uvek na samoj granici opravdanosti sa stanovišta povreda koje mogu naneti osnovnim pravima čoveka. Takvom merom „specijalnog“ karaktera smatramo i meru oduzimanja imovine, te smo obavezni da prilikom propisivanja pravila koja se na nju odnose i pri njenoj primeni, uvek budemo oprezni. Kako bi ta opreznost bila određenija, moramo uskladiti zakonodavna rešenja ne samo sa osnovnim principima EKLJP-a, nego i sa principima kojima se rukovodi ESLJP u svojoj praksi.

Postojanje i delovanje ESLJP-a, važan je podsetnik da borba koja se vodi sa ciljem suzbijanja organizovanog kriminala mora biti vođena na način kojim se u najmanjoj mogućoj meri povređuju osnovna prava čoveka, pa čak i onda kada je čovek o čijim pravima govorimo okrivljen za najteže zločine. Poslednjih nekoliko decenija čovečanstvo se suočilo sa problemom pojave organizovanog kriminala i nekih drugih teških oblika kriminala, zbog čega je izvršen veliki pritisak na zakonodavstva, naročito evropska, da usvoje nove metode borbe. Upravo normativa vezana za oduzimanje imovine koja je proistekla iz kriminalnih aktivnosti, nosila je sa sobom specifičnosti čija je opravdanost morala biti ispitana od strane međunarodne zajednice, a kroz praksu ESLJP-a. U ovom delu rada ćemo izneti neke slučajeve koji su se vodili pred ovim sudom, a koji su usko povezani sa merom oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. Važno je naglasiti i to da ESLJP nema jedinstven obrazac rešavanja slučajeva u kojima se postavljalo pitanje o povredi ljudskih prava primenom mere oduzimanja imovine, već razmatra svaki slučaj ponaosob, vodeći računa o pravilima postupka domaćeg prava. Najraniji slučajevi koji su vezani za tematiku kojom se bavimo u radu, potiču

iz Italije, zemlje koja se smatra pretečom ovakvih mera. Kasnije su i ostale zemlje usvajale različite pravne mehanizme kojima se odstupilo od uobičajenih pravila krivičnog postupka, te su i ti slučajevi postali deo prakse ESLJP-a. Govoreći o pojedinim ljudskim pravima čije poštovanje je dovedeno u pitanje primenom mera usmerenih na oduzimanje kriminalom stečene imovine, iznećemo i neke najpoznatije slučajeve koji su se rešavali pred ESLJP radi zaštite tih prava. Njihova analiza ima za cilj da predoči način postupanja Suda prilikom donošenja odluka, zatim da ukaže na to kojim smernicama se sudije rukovode i kako su rešeni slučajevi u kojima su se javili problemi povrede upravo onih prava čoveka koja su najugroženija prilikom primene mere oduzimanja imovine. Ti primeri nam pokazuju „osetljiva“ mesta postupaka konfiskacije imovine i mogu biti od značaja za usavršavanje našeg zakonodavstva.

1.3. Pravo na pravično suđenje i pretpostavku nevinosti i oduzimanje imovine

Pravo na pravično suđenje je pravo koje je zagantovano članom 6. EKLJP-a kao i domaćim Ustavom i zakonodavstvom. Kao njegov neodvojivi segment, izuzetno važan za tematiku kojom se bavimo, smatra se pretpostavka nevinosti, pravo koje ima okrivljeni u svim krivičnim postupcima. Pretpostavka nevinosti jeste tradicionalno načelo krivičnih postupaka, zagantovana je članom 6. stava 2. EKLJP-a, zatim članom 14. stava 2. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, članom 11. stav 1. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, a u domaćim propisima Ustavom (član 34. stav 3) i članom 3. Zakonika o krivičnom postupku. Postojanje pretpostavke nevinosti znači da se prema licu koje se tereti za izvršenje nekog krivičnog dela, sve do donošenja pravosnažne sudske odluke kojom se ono oglašava krivim, mora postupati tako kao da nije učinilac krivičnog dela ili kako glasi odredba EKLJP-a: „svako ko je optužen za krivično delo smatraće se nevinim sve dok se ne dokaže njegova krivica po osnovu Zakona“. Pretpostavka nevinosti ima za posledicu: a) da teret dokazivanja leži na tužiocu; b) da svaka sumnja u pogledu krivice okrivljenog mora biti protumačena u njegovu korist (ako sud ne može da utvrdi krivicu sa potrebnom izvesnošću, uzima se da je utvrdio ono što je povoljnije za okrivljenog (načelo *in dubio pro reo*)). Prema Pradelu³⁰⁹ konkretan izraz pretpostavke nevinosti u krivičnom postupku ogleda se u izuzetnoj primeni zadržavanja i pritvora, prisustvu branioca od početka krivičnog postupka, pravilu da

---

³⁰⁹ Pradel, J., *Droit penal compare*, 2 edition, Paris, 2002., str 433. prema Ilić, G., „Međunarodni standardi oduzimanja imovine stečene kriminalom“ Stanje kriminaliteta i pravna sredstva reagovanja“, 2007., str. 259.

optuženom pripada poslednja reč na glavnom pretresu, postojanju pravnih lekova i činjenici da optužba snosi *onus probandi*“.

Već pri nabrojanju posledica pretpostavke nevinosti postaje jasno zašto je poštovanje ovog prava problematično kod primene mera oduzimanja imovine, a problem je prisutan u svim zemljama koje su prihvatile savremenu koncepciju postojanja ovih mera. Naime, kod oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, uvodi se pravilo prema kome je teret dokazivanja na licu prema kome se postupak oduzimanja vodi. U uporednom pravu za ovaj način odstupanja od standardnih pravila o teretu dokazivanja koristi se naziv "obrnuti teret dokazivanja" iako on nije korektan, za neke zemlje poput naše, a koja je prihvatila ipak jedno umerenije rešenje pravila o teretu dokazivanja. Stav Evropskog suda za ljudska prava je da primena tzv. obrnutog tereta dokazivanja u postupcima oduzimanja imovine nije u suprotnosti sa odredbama EKLJP-a. Naravno, ovaj stav nije isključiv, nego se ocena o tome može donositi u svakom konkretnom slučaju. Način na koji se vrši preispitivanje postojanja povrede zagantovanih prava prikazaćemo kroz izlaganje nekih od primera slučajeva koji su vođeni pred ESLJP. Konvencija u načelu ne zabranjuje pravne ili činjenične pretpostavke, ali obavezuje države ugovornice da u oblasti krivičnog prava ne pređu određeni prag, tačnije, da pomenute pretpostavke postavu unutar razumnih ograničenja, vodeći računa o ozbiljnosti uloga i očuvanju prava na odbranu.³¹⁰

Postoji opšti zahtev u krivičnim postupcima da se svako mora smatrati nevinim dok pravosnažnom presudom ne bude proglašen krivim. Traži se od svih organa koji učestvuju u postupku da prilikom postupanja, ne narušavaju pretpostavku nevinosti i da spreče sve one uticaje na sud i suđenje koji bi mogli voditi narušavanju te pretpostavke. Ako bismo tumačili ova pravila najuže, došli bismo do zaključka da nije dozvoljeno preduzimati bilo kakve mere ni privremenog, a pogotovo ne trajnog oduzimanja imovine u toku krivičnog postupka koji još nije okončan. Iako do donošenja presude o krivici okrivljenog te mere nisu konačne, ipak se oduzimanjem imovine, čak i ako je privremeno, lišava okrivljeni imovine, te dolazi do ograničavanja njegovih prava pre osude, što istovremeno predstavlja i povredu prava na pretpostavku nevinosti. Međutim, šire posmatrajući i imajući u vidu razloge koji opravdavaju meru oduzimanja imovine, ne narušava se pravo na pretpostavku nevinosti okrivljenog.

---

³¹⁰ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 26.

Pred ESLJP vodilo se više postupaka radi zaštite prava na pravično suđenje i pretpostavke nevinosti okrivljenog povodom postupaka oduzimanja imovine koji su vođeni u pojedinim zemljama. U poznatom slučaju Phillips protiv Ujedinjenog Kraljevstva³¹¹ podnosilac predstavke se žalio na povredu pretpostavke nevinosti koja je garantovana članom 6. stavom 2. EKLJP-a zbog toga što je domaći sud primenio zakonsku pretpostavku o njegovoj krivici prilikom donošenja odluke o zapleni sredstava u njegovom vlasništvu. Naime, podnosilac predstavke je optužen za krivično delo trgovine drogom, a prema Zakonu o trgovini drogama iz 1994. godine. Sud je prema propisima UK, obavezan da licima koja su optužena za trgovinu drogom izrekne meru konfiskacije imovine. Uvidom u imovinu podnosioca predstavke konstatovano je da on nema registrovanih prihoda, a vlasnik je imovine za koju nije izneo dokaze koji bi pokazali njegovu nevinost i zakonitost njenog porekla. Domaći sud je primenio zakonsku pretpostavku da imovina potiče od kriminalnih delatnosti, ne kod utvrđivanja krivice okrivljenog, nego kod procene imovinske koristi koju je ostvario, a što ESLJP ne smatra nedozvoljenim ukoliko su takve pretpostavke razumne i opravdane. Sud je zaključio da u ovom predmetu nije povređeno pravo okrivljenog na pretpostavku nevinosti i izneo stav da dozvoljava primenu pravnih i zakonskih pretpostavki u unutrašnjem pravu, ukoliko se njima ne ugrožavaju osnovna pravila o dokazivanju i ne krši princip pretpostavke nevinosti.

Još jedan od važnih slučajeva vođenim pred ESLJP, bio je Gerings protiv Holandije³¹² gde je sud zauzeo drugačiji stav nego u prethodnom slučaju. Podnosilac predstavke se u ovom slučaju takođe pozvao na kršenje člana 6. stava 2. EKLJP-a. Naime, protiv njega izdat je nalog za konfiskaciju imovine kojim je, prema njegovoj tvrdnji, prekršeno njegovo pravo da se smatra nevinim, dok se ne dokaže krivica na osnovu zakona. Povodom ovog slučaja došlo je do nove interpretacije Suda u odnosu na dotadašnje, a koja nije rezultat promene mišljenja Suda u odnosu na ovu temu, već samo određenih posebnih okolnosti koje su se pojavile u ovom slučaju. Podnosilac predstavke je prvo 1998. godine bio osuđen za više krivičnih dela provale, namernog preuzimanja ukradene robe i pripadnost kriminalnoj organizaciji, ali je Apelacioni sud Holandije sledeće godine poništio ovu presudu osudivši ga za neka krivična dela, dok je za ostala utvrdio da nije na zakonit i uverljiv način dokazana krivica okrivljenog. Međutim, iste godine prema okrivljenom je primenjena mera konfiskacije imovine po članu

---

³¹¹ Phillips protiv UK, Predstavka br. 1087/98, od 05.07.2001. godine.

http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw&c=#n13692976325001280980460_pointer

³¹² Gerings protiv Holandije, predstavka br.30810/03 od 1. marta 2007. godine

http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw&c=#n13692976325001280980460_pointer

36E Krivičnog Zakonika Holandije, prema kome je javni tužilac utvrdio da bez obzira na oslobađanje okrivljenog, za neka krivična dela još uvek ima dovoljno indicija da ih je on učinio. Evropski sud za ljudska prava je zaključio da je ovom prilikom došlo do povrede odredaba EKLJP-a, jer se nalog za konfiskaciju odnosio na utvrđenu krivicu podnosioca predstavke, iako on nije proglašen krivim. Po svojoj suštini ovaj slučaj je sličan slučaju Van Offeren protiv Holandije (koji ćemo prikazati kasnije u radu) jer se u oba slučaja radi o tome da je postupak konfiskacije usledio posle oslobađajuće presude i nije se utvrđivala krivica okrivljenog u postupku konfiskacije, ali je različit metod koji je korišćen za procenu nezakonito stečene vrednosti.

Sud je u nekim slučajevima kao što su slučaj Van Offeren protiv Holandije i Philips protiv UK bio spreman da se prema postupku za konfiskaciju (koji bi sledio posle izricanja presude) odnosi kao prema delu procesa izricanja presude i tako stavi slučaj van domašaja odredbi na koje se podnosilac predstavke poziva. Ono što je zajedničko za ove predmete jeste to da su u pitanju predmeti koji se odnose na promet droge kao i na druga krivična dela u vezi sa njom, da je postojala imovina čije se poreklo nije moglo dokazati, da je postojala osnovana sumnja da ta imovina potiče od nelegalnih aktivnosti, a da okrivljeni nisu davali argumente koji bi ukazivali na suprotno. Ipak, predmet Gerings protiv Holandije ima određene odlike koje ga od ostalih pomenutih predmeta razlikuju. Prvo, Sud je smatrao da je lišavanje nezakonito stečene koristi mera koja je neprikladna za imovinu za koju se nije moglo dokazati da je u posedu tog lica, a tim pre što se odnosi na ono krivično delo za koje to lice nije proglašen krivim. Drugo, sporni nalog se odnosio baš na ta krivična dela za koja je podnosilac predstavke oslobođen. Sud je u ovom slučaju istakao zahtev domaćim sudovima da se donošenje odluke o konfiskaciji imovine mora zasnovati na pruženim dokazima i da svođenje opravdanog razloga za konfiskaciju na samo puku sumnju nije dozvoljeno. Tako je ovaj slučaj, iako vrlo sličan nekima koji su se ranije pojavili pred Sudom i pokazali kao neuspešni za podnosioca predstavki, na neki način presedan i pokazuje da uvek mora postojati granica ispod koje se ne može ići u ostvarivanju javnih interesa, kako isti ne bi postali zloupotreba takvih ovlašćenja.

Još jedan od zanimljivih primera pokretanja postupka za zaštitu prava na pravično suđenje i pretpostavku nevinosti bio je slučaj Salabiaku protiv Francuske³¹³. Podnosilac

---

³¹³ Salabiaku protiv Francuske, predstavka br. 10519/83 od 07.10.1988. godine.
http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw&c=#n13692976325001280980460_pointer

predstavke je na francuskom aerodromu preuzeo pošiljku u kojoj je bila nađena velika količina opojne droge i njemu je u prvostepenom postupku izrečena kazna prema krivičnom zakonu i kazna prema carinskim propisima. Apelacioni sud je ukinuo presudu kojom je Salabiaku proglašen krivim za krivično delo nezakonitog unosa opojnih droga zbog nepostojanja dovoljno dokaza koji bi ukazali na krivicu, ali je potvrdio odluku o učinjenom carinskom prekršaju i kazne koje su mu za prekršaj izrečene. Carinski propisi predviđaju zaplenu predmeta koji su nastali u vezi sa krivičnim delom prometa opojnim drogama i ovako izricane kazne su fiskalne kazne. Podnosilac predstavke se žalio na povredu stava 1. i 2. člana 6. EKLJP, odnosno tvrdio je da su mu u ovom postupku povređeni pravo na pravično suđenje i pretpostavka nevinosti. Država je iznela stav da Zakon o carinama ne određuje pretpostavke krivice nego pretpostavke odgovornosti, a sudovi su donosili odluku ne na osnovu pretpostavke, nego na osnovu izvedenih dokaza. Sud je utvrdio da ovakve pretpostavke nisu zabranjene i na osnovu svega iznetog odlučio da nije došlo do povrede odredaba EKLJP-a.

U slučaju Van Offeren protiv Holandije³¹⁴ podnosilac predstavke se pozivao na povredu prava na pravično suđenje odnosno, povredu pretpostavke nevinosti garantovane članom 6. stava 2. EKLJP-a. Offeren je optužen za jedno krivično delo vezano za oružje i tri vezana za narkotike. Sud je odvojeno od krivičnog postupka zaključio da je podnosilac predstavke umešan u trgovinu narkoticima i da se za imovinu koju poseduje (nakit i kola) pretpostavlja da je proistekla iz nezakonitih aktivnosti. Podnosilac predstavke se žalio da je konfiskacija njegovih dobara bila zasnovana na krivici koja nije bila dokazana u krivičnom postupku i da je time povređeno pravo na pretpostavku nevinosti. Međutim, Sud navodi da se radi o dva potpuno odvojena postupka, te da mera koja je primenjena u odnosu na njegovu imovinu nije izrečena radi dokazivanja njegove krivice, nego radi utvrđivanja da li imovina koju poseduje potiče od krivičnih dela vezanih za narkotike. Sud je i u ovom postupku, slično kao i u postupku Phillips protiv UK došao do istog zaključka, da primenom ovih mera nije došlo do povreda odredaba EKLJP-a.

Ako usvojene stavove ESLJP-a analiziramo na domaćim propisima, vidimo da se Zakonom/2013 prema kome se postupak trajnog oduzimanja imovine može pokrenuti tek nakon donošenja presude u krivičnom postupku, u velikoj meri učvršćuje stav da se mera oduzimanja imovine ne može smatrati merom kojom se narušava pretpostavka nevinosti

---

³¹⁴ Van Offeren protiv Holandije, Predstavka br. 19581/04 od jula 2005. godine.
http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw&c=#n13692976325001280980460_pointer

okrivljenog. Do donošenja konačne odluke u postupku oduzimanja imovine, okrivljeni može biti u situaciji da ne može raspolagati svojom imovinom do završetka postupka, ali krivica koja je dokazana u krivičnom postupku opravdava interes zadržavanja takve imovine. Pravično suđenje je standard koji se u prvom redu odnosi na zakonodavca koji državno pravo kažnjavanja mora dovesti u sklad sa pravima i slobodama građana, ali i na sudiju koji tu ravnotežu mora postići i u postupku primene prava.³¹⁵ U našoj zemlji možemo uočiti dva pravca u kome se kritike postojećeg zakonskog rešenja sa stanovišta poštovanja prava na pravično suđenje mogu kretati. Prvi, ujedno i najuočljiviji, kada se govori o povredama ljudskih prava, odnosi se na izvesnu redukciju dokaznog standarda i primenu obrnutog ili podeljenog tereta dokazivanja. Kod ovakve redukcije dokaznog standarda i prebacivanja tereta dokazivanja na optuženog, često se postavlja pitanje da li je opravdano ovakvo pomeranje tereta dokazivanja koje znatno olakšava posao javnog tužioca na uštrb samog okrivljenog. Drugo pitanje koje bi se moglo postaviti, a malo je na njega obraćano pažnje u domaćoj literaturi iako je vrlo značajno, jeste da li pokretanje postupaka za oduzimanje imovine pre donošenja odluke o krivici okrivljenog, a naročito ako se u posebnom postupku (u finansijskoj istrazi ili u toku privremenog oduzimanja imovine) pokaže nedvosmislenim postojanje imovine kriminalnog porekla, utiče na donošenje odluke o krivici?

Postupak dokazivanja koji važi prema Zakonu je u našem krivičnom pravu i krivičnom postupku potpuna novost. Specifičnosti organizovanog kriminala i nekih drugih naročito teških oblika kriminala, opravdavaju drugačiji pristup rešavanju problema dokazivanja krivice od onog koji je karakterističan u redovnim postupcima. Obrnuti teret dokazivanja nije izum domaćeg zakonodavca, već su ga odavno usvojila mnoga inostrana prava. Kod nas je prvi put uveden tzv. obrnuti teret dokazivanja odredbama Zakona/2008. U suštini, u pitanju je „podeljeni teret dokazivanja“ u kome prvi korak u dokaznom procesu ipak pripada javnom tužiocu, dakle „optužnoj strani“. Obrnuti teret dokazivanja u pravom obliku, po našem mišljenju, izražen je u nekim sistemima građanskog oduzimanja imovine. Kada govorimo o teretu dokazivanja u postupku oduzimanja imovine, jedan značajan deo tog tereta pada osim na optuženog i na istražne organe, javnog tužioca i sud. Mera oduzimanja imovinske koristi se sprovodi tek posle izricanja pravnosnažne sudske odluke o krivici optuženog i dokazivanja postojanja konkretne imovinske koristi vezane isključivo za učinjeno krivično delo o kome se postupak vodio. Suštinski zaokret postoji u fazi postupka dokazivanja

---

³¹⁵ Grubač, M., Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji, „Pribavljanje dokaza za dela organizovanog kriminala i ustavna prava i slobode građana“, Beograd, 2008., str. 272.

i pravila po kojima se ovaj postupak odvija, a koja su predviđena članom 43. Zakona. Zapravo, stav 2. tog člana govori o obavezi koju ima javni tužilac u pogledu dokazivanja određenih okolnosti, posle čega se teret dokazivanja prebacuje na okrivljenog. On ima obavezu da dokaže nelegalnost sticanja imovine koju treba oduzeti, a koja je u posedu okrivljenog ili okrivljenog saradnika (i to znatne imovine) ili koju je posedovao. Taj zadatak javni tužilac obavlja već u fazi finansijske istrage. Zatim, javni tužilac iznosi dokaze koji su prikupljeni o zakonitim prihodima lica čija se imovina ispituje i okolnostima koje ukazuju da je imovina proistekla iz krivičnog dela, odnosno okolnostima koje ukazuju na postojanje očigledne nesrazmere između imovine i zakonitih prihoda. Njegova dužnost je i da navede razloge koji opravdavaju potrebu trajnog oduzimanja imovine. Istina, javni tužilac ima lak zadatak, jer su mu podaci koje dokazuje već unapred obezbeđeni, kao rezultat finansijske istrage, ali njegova aktivnost u prilaganju dokaza ipak nije mala i ukoliko se poštuju pravila postupka, samo paušalno navođenje određenih okolnosti vezanih za imovinu kriminalnog porekla ne može biti dovoljno da se zahtev javnog tužioca usvoji.

Nakon iznošenja dokaza od strane javnog tužioca, okrivljeni dobija priliku da se izjasni o okolnostima i dokazima koji su izneti i da ih, iznošenjem svojih dokaza o suprotnom, obori. Iako je javni tužilac obavezan da pruži dokaze o imovini i razlozima za sumnju o njenom nezakonitom poreklu ipak je najveća dokazna aktivnost upravo na okrivljenom, jer on mora oboriti pretpostavku da je navedena imovina kriminalnog porekla. Upravo zbog neuobičajene pozicije okrivljenog, prema kojoj on ima dužnost da opravdava poreklo celokupne imovine koja je deo zahteva za trajno oduzimanje imovine, smatra se da je u ovom postupku prisutan tzv. obrnuti teret dokazivanja.

Drugo pitanje, koje se može postaviti kod postupaka oduzimanja imovine, jeste pitanje prava na pravično suđenje i prezumpcije nevinosti koja može biti dovedena u pitanje pokretanjem tog postupka. Po odredbama Zakona/2008, zahtev za trajno oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela, podnosio se nakon stupanja optužnice na pravnu snagu, a najkasnije u roku od godinu dana od pravnosnažno okončanog krivičnog postupka. Zakonom/2013 uvedeno je novo pravilo, a koje ide u prilog poštovanja pretpostavke nevinosti, pa se postupak trajnog oduzimanja imovine može pokrenuti tek nakon pravnosnažnosti presude u krivičnom postupku. Prema odredbama Zakona/2008, do pokretanja posebnog postupka moglo je doći u momentu stupanja optužnice na pravnu snagu pri čemu su mogle da nastupe dve različite situacije. Prva situacija se javljala kada je krivični

postupak okončan i to osuđujućom presudom (kada se zahtev za trajno oduzimanje imovine odbacivao i ukidalo se rešenje o privremenom oduzimanju imovine), pa se nakon toga podnosio zahtev za oduzimanje imovine. S obzirom na to da se u postupku oduzimanja imovine ne raspravlja o imovini za konkretno krivično delo, nego o celokupnoj imovini osuđenog, u ovom slučaju moglo se postaviti pitanje da li sudija koji vodi postupak oduzimanja imovine može biti pristrasan u odlučivanju o poreklu imovine koja se oduzima. Ipak, utvrđena krivica u redovnom postupku bila je uslov da bi uopšte došlo do oduzimanja imovine, jer naš pravni sistem ne predviđa *in rem* konfiskaciju nego uslovljava oduzimanje imovine postojanjem krivične presude. Ovakva pristrasnost sudije, smatramo, nije bila rizična sa stanovišta poštovanja prava na pravično suđenje okrivljenog, jer se postupak morao bazirati na dokazima koji su materijalni, a ne na slobodnoj oceni sudije. Iz tog razloga nema smetnji da u postupku oduzimanja imovine sudi sudija koji je sudio u krivičnom postupku. S druge strane, postojao je slučaj kada se postupak oduzimanja imovine pokretao u momentu kada je optužnica stupila na pravnu snagu, kada još nije bilo izvesno da li će doći do osude okrivljenog. U tom slučaju se moglo govoriti o kršenju presumpcije nevinosti okrivljenog.

Pod pretpostavkom da postupak oduzimanja imovine teče dosta brže u odnosu na krivični postupak, postavljalo se pitanje da li dokazi i činjenice koji se iznose u tom postuku mogu uticati na sudije koje donose odluku o krivici. Da li raspravljanje o nezakonitoj imovini okrivljenog i očigledna nesrazmera u njegovoj imovini, mogu stvoriti posredan pritisak na sudiju i uticati na njegovu nepristrasnost u suđenju? U ovom slučaju reč je o nepristrasnosti sudije, ali sada u postupku u kojem se raspravlja o krivici, a ne o poreklu imovine. Javlja se dilema može li ipak saznanje o nezakonitoj imovini stvoriti takav pritisak na sudiju koji će ga nagoniti „da pre dokazane i utvrđene krivice presudi slučaj u željenom kontekstu kako zahteva javno mnjenje?“³¹⁶ Uzmemo li u obzir, još i činjenicu da u našoj zemlji postupci oduzimanja imovine privlače veliku pažnju medija, a znajući i to koliko mediji i njihova izveštavanja mogu doprineti kršenju prezumpcije nevinosti, sa pravom možemo reći da je to pitanje kome treba posvetiti pažnju. Izmenom Zakona prema kojoj mora postojati pravnosnažna presuda u krivičnom postupku da bi se pokrenuo postupak trajnog oduzimanja imovine ovakva dilema više nije aktuelna, osim možda ako govorimo o postupku privremenog oduzimanja imovine koji može biti pokrenut u vreme trajanja krivičnog postupka. Ipak s obzirom na privremeni karakter ove faze postupka, a i njegovu sličnost sa

---

³¹⁶ Slijepčević, Lj., „Pretpostavka nevinosti prema članu 6. stav 2. Evropske konvencije o ljudskim pravima u domaćem zakonodavstvu“, Pravni informator, 9/2011., str. 8.

nekom od mogućnosti privremenog oduzimanja imovine u krivičnom postupku, bojazan da će pristrasnost sudije u ovom slučaju dovesti do narušavanja pretpostavke nevinosti okrivljenog mnogo je manja.

Prema svemu iznetom, naročito praksi ESLJP-a po ovom pitanju, zaključujemo da inverzija ili podela tereta dokazivanja nije protivna odredbama EKLJP-a, ni ostalim međunarodnim dokumentima kojima se proklamuje pravo na pravično suđenje, odnosno na pretpostavku nevinosti kao deo ovog prava. Međutim, valja napomenuti da ESLJP pravičnost postupka uvek ocenjuje *in concreto*, te ispituje da li je konkretni krivični postupak u celini bio pravičan, što znači da primena istih nacionalnih zakonskih odredaba u različitim konkretnim slučajevima ne mora uvek dobiti istu ocenu pravičnosti od strane ESLJP-a.³¹⁷ Posle donošenja Zakona/2013 postoji mnogo veći stepen poštovanja pretpostavke nevinosti okrivljenog, ali se pojedina pitanja javljaju kao sporna i u primeni novog zakona. Jedan od osnovnih razloga za izmenu Zakona/2008 bio je u potrebi da se otkloni mogućnost ugrožavanja prava na pretpostavku nevinosti okrivljenog koja je postojala prema tom zakonu. Pomeranjem trenutka u kome može otpočeti postupak trajnog oduzimanja imovine na vreme posle pravnosnažnosti krivične presude, ranije ugroženo pravo na pretpostavku nevinosti okrivljenog više nije pod znakom pitanja.

Još jedan od oblika u kojem se može javiti opasnost od narušavanja pretpostavke nevinosti jeste medijsko izveštavanje o oduzimanju imovine kriminalnog porekla. Samo donošenje Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela u našoj zemlji izazvalo je veliku medijsku pažnju, a konkretni primeri u kojima je imovina oduzimana su punili novinske tekstove kao jedna od glavnih atrakcija. Video snimci hapšenja postali su popularni izraz novinskog izveštavanja o postojanju sumnje da je neko izvršio krivično delo. Nimalo manje medijske pažnje nisu izazvali ni postupci oduzimanja imovine koji su pokrenuti pred krivičnim sudovima, a ukoliko bi došlo do konačnog oduzimanja i eventualne javne prodaje imovine već etabliranih kriminalaca, to bi bio vrhunac medijskog ekskluziviteta. Demokratske promene u zemlji su donele jedan novi preokret u pogledu slobode štampe i medijskog izražavanja, tako što je medijima data veća sloboda u radu. Ta sloboda, kada se radi o izveštavanju o krivičnim postupcima i optužbi lica prema kome se vodi krivični postupak

---

³¹⁷ Ivičević Karas, E., „Utvrđivanje imovinske koristi stečene kaznenim dijelom primjenom bruto ili neto načela sobzirom na pravnu prirodu mjere (proširenog) oduzimanja imovinske koristi“, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, broj 1/2010, str. 29.

mora biti korišćena pažljivo, kako ne bi došlo do povrede prava okrivljenog na pretpostavku nevinosti. Naredni redovi koje ćemo posvetiti ovoj problematici odnose se na sve krivične postupke, a ne samo na postupak oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. S obzirom na to, da se postupak oduzimanja imovine (sada samo privremenog oduzimanja) može sprovesti dok odluka o krivici još nije doneta, moguće su povrede garantovanog prava izveštavanjem o tom postupku. U praksi ESLJP nismo našli primere postupaka koji su vođeni zbog povrede prava na pretpostavku nevinosti na ovaj način, ali je značajan faktor za analizu ovog pitanja i to u kojoj meri je prisutna sloboda medija u zemljama uporednog prava i kakvi su njihovi unutrašnji propisi. Nepostojanje prakse ESLJP za analizu ovog pitanja ne treba da bude razlog da se njime ne bavimo, jer su moguće povrede prava na pretpostavku nevinosti uvek moguće, a to pitanje može postati aktuelno pred ESLJP u svakom trenutku.

Naime, radi se o sukobu slobode medija i prava građana na obaveštenost sa jedne strane i očuvanja pretpostavke nevinosti, sa druge. Oba prava su zagarantovana kako Ustavom tako i međunarodnim dokumentima, pa se mora pronaći ravnoteža u ostvarivanju oba prava. Pravo okrivljenog da se smatra nevinim do okončanja krivičnog postupka obavezuje sva druga lica da poštuju ovu pretpostavku, te da svojim javnim izjavama o krivičnom postupku koji je u toku ne vređaju pravila postupka, prava okrivljenog i oštećenog, kao i načelo sudske nezavisnosti.³¹⁸ Sloboda medija i pravo građana na obaveštenost su zajemčena pre svega članom 46. Ustava, u kome se govori o slobodi mišljenja i izražavanja i članom 51. o pravu građana na obaveštenost, a ista prava jemče se Zakonom o javnom informisanju.³¹⁹ Informacije koje se odnose na tok i ishod krivičnih postupaka, jesu informacije od opšteg interesa, jer one predstavljaju izvor saznanja građana o efikasnosti pravosudnih organa i utiču na formiranje njihovog mišljenja o stabilnosti pravnog poretka i pravosudnog sistema. Informacije o krivičnom postupku spadaju u informacije od javnog značaja i njihova upotreba je regulisana Zakonom o pristupu informacijama od javnog značaja³²⁰ kojim je propisana mogućnost pristupa ovim informacijama. Međutim, pristup informacijama o krivičnom postupku može se dobiti na zahtev tražioca, ali se do takvih informacija prema Zakonu o javnom informisanju može doći i na drugi način, samostalnim angažovanjem novinara. Baš ta mogućnost predstavlja opasnost za objektivnost medijskog izveštavanja. Naime, često se nakon hapšenja određenih lica mediji koriste terminima kojima se takva lica već unapred

---

³¹⁸ Bajović, V., "Pretpostavka nevinosti i sloboda štampe", Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, 1/2008, str. 194.

³¹⁹ „Sl.glasnik RS“ broj 43/03, 61/05, 71/2009, 89/2010-odluka US i 41/2011-odluka US.

³²⁰ „Sl.glasnik RS“ broj 120/04, 54/07, 104/2009 i 36/2010.

označavaju kao izvršioци krivičnih dela, a da krivični postupak još nije ni pokrenut. Ovakvi natpisi stvaraju određeni pritisak na javno mnjenje, a neretko i na same sudije, jer ukoliko se određeno lice pre donošenja odluke o krivici označi kao izvršilac određenog krivičnog dela, s obzirom na moć medija i njihovog uticaja na formiranje mišljenja ljudi, sasvim je izvesno da se u tim slučajevima dovodi u pitanje poštovanje pretpostavke nevinosti.

Ako ovaj problem sagledamo iz ugla primene mere kojom se oduzima imovina kriminalnog porekla, primetićemo da informacije koje se objavljuju o postupku oduzimanja imovine često mogu prethoditi donošenju odluke o krivici. Objavljivanjem vesti o imovini koja se oduzima (privremeno) određenim licima, stvara se utisak o njihovoj krivici i mogu uticati na nepristrasnost sudija u donošenju odluke. Ne postoji odredba Zakona koja bi u ovom smislu zaštitila okrivljenog prema kome se postupak oduzimanja imovine vodi, bar ne do donošenja odluke o krivici. Zakon o krivičnom postupku iz 2006. godine koji nije nikada ni primenjivan, predviđao je sankcije za sva ona lica koja svojim izjavama o krivičnom postupku dovode u pitanje pretpostavku nevinosti. Očigledno je tačno zapažanje autorke Bajović³²¹ koja razmatrajući situaciju koja je prisutna u našem pravu povodom sukoba ova dva prava zaključuje „da je slobodi štampe u našem pravu data prednost u poređenju sa pretpostavkom nevinosti i zahtevom za nesmetanim vođenjem krivičnog postupka“. S druge strane sasvim je opravdana potreba građana da budu obavješteni o ishodima krivičnih postupaka, a naročito o postupcima oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, jer se objavljivanjem ovih informacija (pod pretpostavkom da su objavljene poštujući pretpostavku nevinosti okrivljenog) ostvaruje jedan viši cilj. On se ogleda u širenju svesti kako kod onih koji su već počinili krivična dela, tako i kod potencijalnih učinioca da se zločin ne može isplatiti i da su posledice bavljenja kriminalnom delatnošću veoma teške po same izvršioce. Zbog toga je medijsko izveštavanje o postupcima oduzimanja imovine koji se vode dragoceno, pre svega zbog doprinosa ostvarenju preventivne funkcije.³²² Smatramo da momenat završetka postupka u kome je doneta pravnosnažna odluka suda o krivici određenog lica, a zatim i donošenje konačne odluke o trajnom oduzimanju imovine, jeste najpogodnije vreme za plasiranje informacija ovog tipa i da upravo tada ima i najveću težinu, te da bi praksa medijskog izjašnjavanja trebala ići u tom pravcu.

---

³²¹ Bajović, V., „Pretpostavka nevinosti i sloboda štampe“, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, 1/2008, str. 207.

³²² U istraživanjima CeSID-a pokazana je snaga medija u upoznavanju šire javnosti o slučajevima oduzimanja imovine stečene krivičnim delom. Čak 73% ispitanika je za slučajeve oduzimanja saznalo na televiziji, 15% putem štampe, dok su ostali mediji i načini obavještanja u procentima zanemarljivi. Upravo ovaj primer pokazuje koliko je jak uticaj medija, pre svega televizije, na obavještenost građana (Tehnički izveštaj: Istraživanje o stavu građana- percepcija primene Zakona-CAR projekat, septembar 2011.).

1.4. Pravo na mirno uživanje imovine i oduzimanje imovine

Sam naziv mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela govori o tome da se vrši atak na imovinu koja je deo vlasništva lica koja su osuđena za krivična dela, te se otvara pitanje o sukobljavanju ovog ovlašćenja države sa osnovnim pravom čoveka na mirno uživanje imovine. Pravo na zaštitu imovine nije apsolutne prirode, jer su dozvoljena brojna ograničenja ovog prava. Pravo svojine, spada danas u red običajnih pravila međunarodnog prava i u najvećem broju država uživa tretman osnovnog ljudskog prava, priznatog i garantovanog najvišim unutrašnjim pravnim aktima.³²³ S obzirom da je privatna svojina pravo kojim se ostvaruje egzistencija pojedinca, to konkretna prava u ovoj sferi moraju biti garantovana i veoma značajno zaštićena od upliva kako države, tako i trećih lica.³²⁴

Danas, ovo pravo zagarantovano je mnogobrojnim međunarodnim dokumentima kao i unutrašnjim propisima, ali uz izvesna ograničenja koja moraju biti određena zakonom. Zbog razmimoilaženja u pogledu koncepcije svojine i straha pojedinih država da će garantovanjem privatne svojine biti isuviše sputane u mogućnosti da oduzimanjem i ograničavanjem svojine ostvaruju legitimne ekonomske, političke, socijalne i druge ciljeve, ovo pravo nije garantovano ni osnovnim tekstom Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, već je to učinjeno tek Prvim protokolom uz Evropsku konvenciju od 20. marta 1952. godine.³²⁵ U njemu je predviđeno da svako fizičko i pravno lice ima pravo na neometano uživanje svoje imovine, da niko ne može biti lišen privatne svojine, osim ukoliko je to u javnom interesu i samo pod uslovima predviđenim zakonom i opštim načelima međunarodnog prava. Ovo pravilo pokriva tri načela: a) pravo na neometano uživanje imovine; b) zabranu lišenja imovine, osim pod određenim uslovima; i c) pravo države da reguliše korišćenje imovine, pod određenim uslovima.³²⁶ Ograničenje prava na mirno uživanje imovine sprovodi se tako što se državi daje pravo primene pravnog standarda „javni interes“ koji je dosta neodređen pojam i čiju sadržinu ona sama određuje u propisima koje donosi. ESLJP priznaje domaćim vlastima „stepen slobodne procene“ jer se smatra da su zbog poznavanja vlastitog

---

³²³ Petrušić, N., „Ograničenja prava svojine iz javnih interesa-praksa Evropskog suda za ljudska prava“, Naučna konferencija:Pravni sistem Republike Srbije-usaglašavanje sa pravom Evropske unije, Niš, 2005., str. 296.

³²⁴ Kovačević-Kuštrimović, R., Privatna svojina i zaštita opšteg interesa, Pristup pravosuđu instrumenti za impletaciju evropskih standarda u pravni sistem Republike Srbije, Niš, 2009., str. 162.

³²⁵ Petrušić, N., Ograničenja prava svojine iz javnih interesa-praksa Evropskog suda za ljudska prava, Naučna konferencija:Pravni sistem Republike Srbije-usaglašavanje sa pravom Evropske unije, Niš, 2005., str. 297.

³²⁶ Lič, F., Obračanje Evropskom sudu za ljudska prava, Beogradski centar za ljudska prava, OEBS u Srbiji, Beograd, 2007., str. 358.

društva i njegovih potreba, domaće vlasti u principu u boljem položaju od međunarodnih sudija da procene šta je u javnom interesu, a sud će tu procenu poštovati, osim ako je očigledno bez razumne osnove.³²⁷ Državama je ostavljena širina u pogledu mogućnosti ograničenja prava svojine (naročito ako se ovaj standard posmatra u odnosu na standard koji se koristi u ostalim članovima EKLJP-a, a to je “neophodnost u demokratskom društvu“) dok se praksa Evropskog suda za ljudska prava pojavljuje kao krajnji korektiv preširoko postavljenih nacionalnih zakonskih odredaba. Sud će poštovati određenje pojma javnog interesa svake države, ali će reagovati ukoliko ustanovi da se takvim zakonskim odredbama ipak povređuju ljudska prava u većoj meri nego što je to opravdano.

Da bi se ograničenja koje države propisuju u svojim zakonima smatrala opravdanim i legitimnim, ona moraju ispunjavati određene uslove u svakom konkretnom slučaju, a koji se odnose na sledeće: da su propisana u javnom interesu, da su ograničenja proporcionalno sredstvo za ostvarenje cilja i da postoji kompenzacija ukoliko je onemogućeno pravo svojine (što kod konfiskacije imovine stečene krivičnim delom nije potrebno, s obzirom na činjenicu da se radi o nekoj vrsti kompenzacije i uspostavljanju imovinske „pravde“). Uslov koji smatramo bitnim sa stanovišta uvođenja novina u naš sistem oduzimanja imovine, jeste proporcionalnost čije postojanje ESLJP traži da bi mera koja je zakonom uvedena bila opravdana. Evropski sud čvrsto stoji na stanovištu da bilo koje ograničenje svojine mora biti zasnovano na pravičnoj ravnoteži („*fair balance*“) između zahteva da se ostvari opšti interes i zahteva da se zaštiti pravo pojedinca i da uvek mora postojati proporcionalni odnos između sredstva koje je upotrebljeno i cilja koji se želi postići.“³²⁸ Ako bismo najvažniji segment ideje oduzimanja imovine, ostvarenje principa da niko ne može zadržati imovinsku korist stečenu krivičnim delom, stavili po strani na trenutak, opet nam ostaje uočljivo mnogo intezivnija potreba zaštite društvenog i državnog interesa u odnosu na interes pojedinca, koji je još došao do vlasništva nad ovakvom imovinom protivpravnim putem.

U svojoj praksi Sud pridaje veliku pažnju ostvarenju principa pravne sigurnosti i insistira da svako ograničavanje prava na imovinu koju država odredi mora biti zakonito, odnosno zasnovano na principima međunarodnog prava i ustanovljeno nacionalnim zakonima. Time se takođe ostvaruje princip vladavine prava koji mora biti uspostavljen u svakom pravnom sistemu. Ostvarivanje zakonitosti podrazumeva da je u pojedinačnom slučaju isključena svaka

---

³²⁷ Kovačević-Kuštrimović, R., Zaštita imovine prema Evropskoj konvenciji, Pravni život, 10/2005, str. 425.

³²⁸ Kovačević-Kuštrimović, R., op.cit., str. 308.

proizvoljnost javne vlasti i da je sam postupak sproveden radi oduzimanja, odnosno ograničavanja svojine bio pravičan.³²⁹

U svojoj istoriji ESLJP je imao više slučajeva u kojima je odlučivao o tome da li su konfiskacije i zaplene imovine koje su izricane protiv određenih lica, a vezana za kriminalno poreklo te imovine, opravdane u svetlu prava na mirno uživanje privatne svojine. Evropski sud za ljudska prava smatra da je neophodno utvrditi vezu između ponašanja vlasnika i kršenja zakona, pri čemu se vlasniku mora omogućiti da pred nadležnim sudom iznese svoje tvrdnje.³³⁰ Može se postaviti i pitanje, a koje smo već postavljali, da li imovina koja proističe iz krivičnog dela, dakle bez osnova (odnosno na osnovu koji nije pravno dopušten) može biti u vlasništvu njenog imaoča? Da li na ovaj način on ima apsolutno pravo svojine ili je on zapravo samo držalac stvari jer ne može na nezakonit način postati njen pravi vlasnik?

Jedan od primera pokrenutih postupaka radi zaštite prava na mirno uživanje imovine bio je slučaj *Arkuri i ostali protiv Italije*.³³¹ Podnosioci predstavke su u porodičnim odnosima gde je prvi podnosilac predstavke *Arkuri*, osumnjičen da je član kriminalne organizacije koja se bavi trgovinom drogom. Na osnovu toga, kao preventivna mera zaplenjena je imovina velike vrednosti koja je bila u posedu podnosioca predstavke (osam vozila, nekoliko stanova, zemljišnih parcela i drugo) zbog utvrđenog disbalansa između imovine i zakonitih prihoda prvog podnosioca predstavke. Dokazi do kojih su sudovi koji su postupali došli, jasno ukazuju na to da je najveći deo bogatstva podnosilac predstavke stekao na nezakonit način, a nisu pruženi dokazi koji bi pokazali suprotno. Konfiskovana je i imovina članova njegove porodice, a sud je zaključio da celo bogatstvo zapravo pripada prvom podnosiocu predstavke. Predstavka je upućena Sudu zbog toga što su njeni podnosioci smatrali da im je merom preventivne konfiskacije povređeno pravo na mirno uživanje imovine zagarantovano članom 1. Protokola broj 1, a žalili su se i na nepravičnost postupka koji je sproveden. Sud je smatrao da iako je pomenuta mera dovela do lišavanja imovine (što nesumnjivo jeste mešanje u pravo na neometano uživanje imovine) da je ona dozvoljena kontrola nad upotrebom imovine. Po drugom stavu člana 1. Protokola broj 1 daje se pravo državi na kontrolu korišćenja imovine, ako je ona u skladu sa opštim interesom, jer je takvo mešanje države ukoliko je propisano

---

³²⁹ Petrušić, N., *Ograničenja prava svojine iz javnih interesa-praksa Evropskog suda za ljudska prava*, Naučna konferencija: *Pravni sistem Republike Srbije-usaglašavanje sa pravom Evropske unije*, Niš, 2005., str. 312.

³³⁰ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op.cit., str. 25.

³³¹ *Arkuri i ostali protiv Italije*, Predstavka br. 52024/99 od jula 2001. godine. http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw&c=#n13692976325001280980460_pointer

zakonom, u skladu sa odredbama Konvencije. Sud takođe navodi da je pomenuta mera deo politike borbe protiv organizovanog kriminala koji je u porastu svuda u svetu i da on ne može potceniti određene okolnosti koje su nagonile italijansko pravosuđe na primenu ovakvih mera. Ipak, u konkretnom primeru Sud je procenjivao da li je ovakva mera srazmerna legitimnom cilju kome se težilo. Sud navodi da ogromna zarada, koju ostvaruju članovi kriminalne organizacije, njima daje toliku moć da ona dovodi u pitanje ostvarenje vladavine prava u državi. Takođe, Sud je pružio u toku postupka odgovarajuće dokaze koji ukazuju na nezakonito poreklo ovakve imovine, pažljivo je analizirana finansijska situacija podnosioca predstavke i njegove porodice, te on zaključuje da ovakve mere nisu bile nesrazmerne u odnosu na cilj kome se težilo.

U slučaju Raimondo protiv Italije³³² koji se vodio pred ESLJP-om, postavilo se pitanje opravdanosti privremenih mera osiguranja i oduzimanja imovine, s obzirom na obavezu poštovanja prava na mirno uživanje imovine zagantovano članom 1. stavom 1. Prvog Protokola EKLJP-a. Tokom krivičnog postupka koji se vodio protiv podnosioca predstavke za pripadnost mafijaškoj organizaciji, izrečena mu je mera privremene konfiskacije imovine velike vrednosti (nekretnine i vozila) kako bi se osigurala mogućnost kasnije trajne konfiskacije u slučaju osude. Okrivljeni nije mogao da dokaže zakonito poreklo svojih prihoda. Sud je cenivši okolnosti ovog slučaja, izneo mišljenje da su ovakve privremene mere opravdane zbog zaštite javnog interesa koji se štiti njihovim izricanjem, s obzirom na veliku opasnost i ekonomsku moć kriminalnih organizacija, te da trajanje ove mere nije nesrazmerno sa njenim ciljem i da ovom prilikom nije povređeno pravo na mirno uživanje imovine garantovano odredbama EKLJP-a. Što se tiče konfiskacije, ESLJP je zaključio da će njena primena biti u skladu sa odredbom člana 1. Prvog Protokola uz EKLJP pod sledećim pretpostavkama:

- a) ako se konfiskacija primenjuje u cilju osiguranja da se korišćenjem određene imovine ne obezbede prihodi za okrivljenog ili kriminalnu organizaciju za koju postoji sumnja da joj okrivljeni pripada, a na štetu društva;
- b) ako je primena konfiskacije srazmerna tom osnovnom cilju, posebno ako ne sadrži dodatna ograničenja u odnosu na privremeno oduzimanje kao privremenu meru;

---

³³² Raimondo protiv Italije, Predstavka broj 12954/87, od 22.02.1994.
godine http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw&c=#n13692976325001280980460_pointer

c) ako neodgodivu primenu konfiskacije opravdava njena preventivna svrha.³³³

Međutim, Sud stoji na stanovištu da se primena privremenih mera ipak treba ograničiti samo na vreme trajanje krivičnog postupka i donošenje odluke o krivici okrivljenog. On je takođe, ovom prilikom naglasio da se u slučaju borbe protiv organizovanih kriminalnih grupa, primena konfiskacije smatra potrebnom i opravdanom i da je srazmerna cilju koji se želi ostvariti. Ova odluka, ali i iskustvo u primeni mere konfiskacije u italijanskom pravu, utrle su put mnogim drugim zemljama i ohrabrile ih na uvođenje ovakvih mera u svoja zakonodavstava.

Gledajući sa psihološkog aspekta, prema meri oduzimanja imovinske koristi koja bi mu se izrekla za konkretno krivično delo za koje je prema pravnosnažnoj presudi osuđen, okrivljeni uobičajeno pokazuje pomirljivost, znajući da je kod ovakvih slučajeva „računica čista“, jer su utvrđene okolnosti krivičnog dela i imovinska korist koju je ostvario njegovim izvršenjem. Međutim, proširenim konfiskacijama ili u našem pravu merom oduzimanja imovine, omogućuje se širi zahvat u imovinu okrivljenog i oduzima mu se najčešće dugo sticana imovina, a na osnovu dokaza o disproporciji sa zakonitim prihodima, što za okrivljenog može predstavljati kaznu. Imovina se može oduzeti ne samo od njega, nego i od njegovih pravnih sledbenika, bliskih lica ili trećih lica, čime pitanje poštovanja prava na mirno uživanje privatne svojine, kod ovakvih mera, postaje još izraženije.

S obzirom na to da su se u Italiji najranije javile odredbe o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela po sistemu koji je danas u različitim oblicima prihvaćen u najvećem broju zemalja Evrope, pred ESLJP-om prvo su se javili upravo podnosioci zahteva iz ove zemlje, koji su se žalili na povredu ljudskih prava primenom ovih mera. Sporne su bile privremene mere koje su uvedene u italijansko krivično pravo, a koje su izricane bez utvrđene krivice sa ciljem da se spreči vršenje krivičnih dela. Sud je razmatrajući ove slučajeve potvrdio da je konfiskacija zakonito mešanje u imovinu lica, jer ovako oduzeta sredstva su i oduzimana jer okrivljeni nije pružio dokaz da su zakonito stečena, te je primenom ovakvih mera zaštićen jedan pretežniji interes, opšti interes društva. Mada je primenjena mera dovela do oduzimanja imovine, ona je predstavljala „regulisanje korišćenja imovine“ u smislu drugog stava člana 1. Prvog protokola koji državi daje prava da primenjuje zakone koje

---

³³³ Ivičević Karas, E., Komentar Zakona o oduzimanju imovinske koristi ostvarene kaznenim djelom i prekršajem, Zagreb, 2011., str. 30.

smatra potrebnim da bi regulisala korišćenje imovine u skladu sa opštim interesima.³³⁴ U odeljku u kojem ćemo razmatrati neke od važnijih presuda ESLJP-a u ovoj materiji nastojaćemo da prikažemo stavove suda i izvučemo zaključak o granicama između dozvoljenog i nedozvoljenog zadiranja u imovinska prava okrivljenih i sa njima povezanih lica.

U predmetu *Geering protiv Holandije*³³⁵ koji je vođen pred ESLJP-om, podnosilac zahteva se žalio na povredu člana 6. stava 2. EKLJP-a koja govori da će se svako smatrati nevinim dok se njegova krivica ne dokaže. Podnosilac zahteva je bio optužen za više krivičnih dela, od koji je za neka bio oslobođen, a oslobođen je i optužbe da je bio član organizovane kriminalne grupe. Merom oduzimanja imovine izrečenom bez obzira na ishod krivičnog postupka zahvaćena je celokupna imovina optuženog, što se dalje u suđenju pokazalo kao neosnovano iz dva razloga, prvo, zato što nisu postojali dokazi da on poseduje imovinu nezakonitog porekla, a drugo zato što nije utvrđeno da je on izvršio krivično delo i tako ostvario konkretnu imovinsku korist. Ovde je sud zauzeo stav da nije dovoljno samo pretpostaviti krivicu okrivljenog da bi se sproveo jedan ovako širok zahvat u imovinu osuđenog, a naročito kad je isti oslobođen krivice za pripadnost organizovanoj kriminalnoj grupi.

Kada je reč o imovini za koju je sudskim postupkom utvrđeno da proističe iz krivičnog dela, nema govora o povredi prava na mirno uživanje privatne svojine, s obzirom na to da nije moguće sticanje svojine na taj način . Ipak, problem ugrožavanja prava svojine postoji kod imovine koja se oduzima (ova karakteristika je naročito intezivna kod građanskog modela oduzimanja imovine i onih oduzimanja koja se ne zasnivaju na krivičnoj optužbi) na osnovu pretpostavke suda da je ona kriminalnog porekla, a koja se temelji na dokazivanju disproprcije između zakonitih prihoda vlasnika i stanja imovine u trenutku procene. Kada bi se primena te mere dozvolila prema svim građanima, ona bi sasvim sigurno bila označena kao najgrublje kršenje demokratskih načela, izazvala bi veliku pometnju i dovela do kraha javnog poretka svake države. Iako ta „prosta računica“ naizgled deluje kao „bezbolna“ za one koji su na zakonit način sticali svoju imovinu, ipak postavlja se pitanje koliko bi građana bilo u stanju da dokaže u celini sve svoje zakonite prihode. Zato primena ovakvih mera jeste opravdana samo prema izvršiocima najtežih krivičnih dela. Ipak mora se imati u vidu i to da se ne

---

³³⁴ Ivičević Karas, E. op. cit., str. 32.

³³⁵ *Geering protiv Holandije*, Appl. 30810/03 od 1. marta 2007.

http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw&c=#n13692976325001280980460_pointer

oduzima imovina u svim slučajevima nepoklapanja zakonitih prihoda sa stanjem imovine, ona se oduzima samo ako postoji “očigledna nesrazmera“ ove dve vrednosti. Detaljnije obrazloženje ove formulacije ćemo dati u delu u kojem ćemo se baviti odredbama samog Zakona, ali ima razloga da se zapitamo da li ovakvim načinom oduzimanja kriminalne imovine diramo u zakonito stečenu imovinu. Zapravo, nesrazmera je u praksi najčešće izrazito vidljiva, te ako se tome doda i vremenski period u kome su izvršioc i njima bliska lica uživali prihode od kriminala, njihova zaplena deluje kao najlogičnije rešenje. Kada bi se običnom građaninu oduzelo nešto što on smatra da mu pripada, čak i u najmanjem obimu, to bi ako bismo to posmatrali na uzorku većeg broja ljudi, izazvalo zasigurno ogromne pobune i neslaganja, slične onima koja smo u istoriji imali kada su se građanima nametale velike dažbine i porezi. U praksi oduzimanja imovine velike vrednosti od organizovanih kriminalnih grupa, čest je primer da su izvršioc i sami svesni krivice koju imaju i opravdanosti ceha koji moraju da plate, te ne smatraju izricanje posebne mere nepravičnom, jer je zapravo reč o vraćanju imovinske ravnoteže koja je postojala pre izvršenja krivičnih dela.

1.5. Pravo na poštovanje zabrane retroaktivne primene krivičnog zakona i oduzimanje imovine

Jedno od najspornijih pitanja koja se javljaju kod oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela jeste pitanje retroaktivnosti, odnosno zabrane retroaktivnog važenja krivičnih propisa koji se donose. Ovo pitanje je aktuelno uvek u početku uvođenja propisa kojim se reguliše oduzimanje imovine, a nedvosmislen odgovor na njega je važan preduslov za primenu mera oduzimanja imovine sve dok je moguća njihova primena na krivična dela koja su izvršena pre donošenja posebnih propisa, odnosno dok je uslovljena krivičnim postupcima započetim pre njihovog postojanja. Zabrana retroaktivnosti krivičnog zakona (*nulla poena sine lege previa*) je osnovno ljudsko pravo i osnovno načelo modernog krivičnog prava, koje je sastavni deo svih međunarodnih dokumenata koji se bave zaštitom ljudskih prava, ali i obavezni deo domaćeg zakonodavstva. Kao takvo ono je neodvojivi deo i osnovni segment načela zakonitosti. Izražava se u dva klasična načela krivičnog prava, da niko ne može biti kažnjen za ponašanje koje nije zakonom određeno kao krivično delo tj. predviđenost krivičnog dela (*nullum crimen sine lege*) i za koje nije bila zakonom propisana kazna tj. predviđenost kazne (*nulla poena sine lege*). Načelo zabrane retroaktivnosti garantuje svakom da ne može biti niti osuđen, niti kažnjen, ako zakonskim propisima u vreme izvršenja

krivičnog dela nije bilo propisano takvo ponašanje kao krivično delo ili za koje nije bila propisana kazna. Ovo načelo garantuje pravnu sigurnost građanima i sputava državu u samovoljnom delovanju.

EKLJP u članu 7. sadrži pravilo kojim se garantuje zabrana retroaktivnosti. U stavu 1. tog člana propisuje se da se niko ne može smatrati krivim za krivično delo, izvršeno činjenjem ili nečinjenjem, koje u vreme kada je izvršeno nije predstavljalo krivično delo prema unutrašnjem ili međunarodnom pravu. Druga rečenica istog stava i člana (izuzetno važna za tematiku kojom se u radu bavimo) glasi da se ne može izreći stroža kazna od one koja je bila propisana u vreme kada je delo izvršeno. Kada polazi od pojma kazne ESLJP usvaja njeno autonomno značenje, te nije vezan pojmom koji određuju države u svojim pravnim sistemima. To znači da će određenje pojma kazne prema unutrašnjem pravu biti činilac, ali ne odlučujući, koji će Sud uzeti u obzir prilikom odlučivanja o tome da li se Konvencija može primeniti.³³⁶ Sud prilikom rešavanja svakog pojedinačnog slučaja, uzimajući određene kriterijume kao relevantne, određuje da li je reč o kazni, odnosno da li mera ima pretežno kazneni karakter u kome se slučaju primenjuju odredbe o zabrani retroaktivnosti. Sud je u svom radu uzimao u obzir sledeće okolnosti: prirodu i svrhu mere o kojoj se radi, određenje njenog pojma i mesto u domaćem zakonodavstvu, u kom postupku se mera izriče, koliko je teška za učinioca i da li je vezana za presudu kojom se dokazuje krivica lica prema kome se mera izriče.

U slučaju *Welch protiv Ujedinjenog Kraljevstva*³³⁷ razmatrano je da li odluka o konfiskaciji koja je izrečena podnosiocu predstavke ima karakter kazne. Sud je imao zadatak da oceni pravnu prirodu konfiskacije, te je na kraju doneo odluku da ona ima određena obeležja koja ukazuju na njenu kaznenu prirodu, što je u konkretnom slučaju povuklo sa sobom nužnost poštovanja načela zabrane retroaktivnosti. *Welch*, podnosilac predstavke je osuđen na kaznu zatvora uz koju mu je sud izrekao i konfiskaciju imovine u skladu sa engleskim Zakonom o krivičnim delima trgovine drogom (*Drug Trafficking Offences Act*) iz 1986. godine, a izvršio je krivična dela pre donošenja tog Zakona. Zbog toga se žalba odnosila na povredu načela retroaktivne primene zakona, jer je mera konfiskacije strožija kazna od one koja je postojala u vreme važenja zakona. Primenjena je pretpostavka da je sva imovina koju je optuženi posedovao u periodu od šest godina pre podizanja optužnice,

---

³³⁶ Lič, F., *Obraćanje Evropskom sudu za ljudska prava*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2007., str. 166.

³³⁷ *Welch protiv United Kingdom*, Predstavka br.17440/90, od 9.02.1995.

http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw&c=#n13692976325001280980460_pointer

imovina kriminalnog porekla. Sud je imao najpre zadatak da odredi da li ovakva mera ima karakter kazne za osuđenog, uzimajući pri toj proceni različite kriterijume. U slučaju Welch, Sud je utvrdio da sledeća obeležja ukazuju na to da je prema Zakonu iz 1986. godine postojao kazneni režim: zakonska pretpostavka da je sva imovina koja je u periodu od šest godina prošla kroz ruke počinioca proistekla iz trgovine narkoticima, osim ako on ne može da dokaže suprotno; činjenica da se nalog za konfiskaciju odnosi na sredstva korišćena u trgovini narkoticima, te da stoga nije bio ograničen samo na stvarno bogaćenje ili profit; postojanje diskrecionog ovlašćenja sudije da prilikom izdavanja naloga za konfiskaciju uzme u obzir stepen krivice optuženog i mogućnost određivanja zatvorske kazne optuženom ako ne isplati novčani iznos.³³⁸ U ovom slučaju bilo je više nego očigledno da je optuženi pretrpeo mnogo veći gubitak nego da su prema njemu primenjena pravila koja su važila u vreme izvršenja krivičnog dela, pri čemu je ESLJP po prvi put odredio pojam kazne i dao mu autonomno značenje. Sud je uzeo u obzir nacionalno određenje mere konfiskacije, ali je do takve odluke došao procenjajući okolnosti koje postoje u konkretnom slučaju. Podnosilac predstavke je uspeo dokazati povredu prava na zabranu retroaktivnosti i kršenje člana 7. stava 1. EKLJP-a, s tim da sud ne utiče svojom odlukom na ovlašćenja sudova za primenu ove mere, nego odluku zasniva na ispitivanju može li se ova mera retroaktivno primeniti.

U slučaju Jamil protiv Francuske³³⁹ podnosilac predstavke Jamil je osuđen na kaznu zatvora zbog krijumčarenja nedozvoljenih predmeta i određena mu je mera oduzimanja imovine i novčana kazna. Kao dodatna mera zbog neplaćanja novčane kazne podnosiocu zahteva određen je pritvor, sve dok ne isplati dug, a koji duguje carinskim organima kao satuziocima u ovom sporu. Pritvor zbog neplaćanja duga je specifični institut francuskog prava (stran našem pravu) koji je uveden kao neka vrsta mere obezbeđenja da će dužnik isplatiti dug. Takođe važna je činjenica da je propis kojim je regulisana mogućnost izricanja mere pritvora zbog neplaćanja duga, stupio na snagu posle izvršenja krivičnog dela. Podnosilac predstavke je tražio potvrdu od suda da ovakva mera ima karakter kazne i da s obzirom na takav njen karakter, nije poštovano načelo zabrane retroaktivnosti. Sud je i na ovom primeru, bez obzira na rešenje francuskog zakonodavstva koji je ovakvu meru stavio van redovnog sistema kažnjavanja, imao za zadatak da ispita da li ovakva mera po svojim karakteristikama ima karakter kazne. On je ovom prilikom ocenio da, iako je ovakva mera

---

³³⁸ Lič, F., *Obraćanje Evropskom sudu za ljudska prava*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2007., str. 282.

³³⁹ Jamil protiv Francuske, Predstavka br. 15197/89, od 8.06.1995. godine http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw&c=#n13692976325001280980460_pointer

predviđena kao preventivna mera u unutrašnjem zakonodavstvu, za podnosioca predstavke je ona znatno strožija od same kazne. Stoga, Sud je presudio da ovakva mera ima karakter kazne, a samim tim da je njome povređeno načelo zabrane retroaktivnosti koju garantuje EKLJP.

Ako se vratimo na problematiku oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, ona kao ideja nastaje u poslednjih par decenija, a kao odgovor na pojavu organizovanog kriminala. Kao što je to bio primer i na našem pravnom području, prvo dolazi do velike rasprostranjenosti organizovanog kriminala, a onda do donošenja zakonskih instrumenata za njegovo suzbijanje. U počecima primene mere kojom se oduzima imovina kriminalnog porekla neretko ćemo imati situaciju da se izvršiocu krivičnih dela nađu pred sudovima tek nakon dugogodišnje pripadnosti organizovanim kriminalnim grupama i uz to nakon višegodišnjeg sticanja dobara, a da zakonske mere za konfiskaciju nisu postojale u nekom periodu njihove aktivnosti. Ukoliko bi se ovakvim merama odricala kaznena priroda, a naglašavao imovinskopravni karakter, problema ne bi bilo, ali tamo gde je naglašena kaznena priroda mere ili gde su ove mere svrstane u krivične sankcije, imovina koja je stečena kriminalom se primenom ovih mera ne bi mogla oduzeti, upravo zbog pravila o zabrani retroaktivnosti.

Govoreći o pravnoj prirodi mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela već smo nagovestili značaj tog pitanja, upravo iz razloga što bi priznavanje kaznenog karaktera toj meri, ili njeno svrstavanje u sistem krivičnih sankcija, povlačilo za sobom obavezu poštovanja načela retroaktivnosti. Zakonodavac se prilikom uvođenja mere oduzimanja imovine nije izjasnio o njenoj pravnoj prirodi, niti ju je uvrstio u sistem krivičnopravnih mera koje imaju svoje mesto u Krivičnom zakoniku. Izneta mišljenja zakonodavca o pravnoj prirodi mere oduzimanja imovine data su tek u mišljenju Narodne skupštine o pitanjima ustavnosti Zakona koja su postavljena pred Ustavnim sudom. Teoretičari koji su se bavili ovim pitanjem najčešće njenu pravnu prirodu ne razlikuju od pravne prirode oduzimanja imovinske koristi koja je već postojala u našem pravu, iako ona ima sve karakteristike koje joj daju samostalnost kao krivičnopravnoj meri. Međutim, u ovom trenutku još uvek rane primene mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela možemo reći da postoji koncenzus o shvatanju ove mere kao *sui generis* mere koja se nalazi van sistema krivičnih sankcija, pa se zbog toga ne primenjuje zabrana retroaktivnosti. Kao što smo već izneli, bez obzira na zakonodavčevu volju, ESLJP upravo i postoji da bi bio korektiv nepravедnim odlukama u

nacionalnim pravima. Pitanje retroaktivnosti posebnog zakona gubi na svojoj aktuelnosti protekom vremena u kome se zakon primenjuje. Naime, pitanje o dozvoljenosti retroaktivne primene propisa o meri oduzimanja imovine postavljalo se u početku njihove primene, jer su se neki posebni postupci pokretali na osnovu pravnosnažnih presuda u krivičnim postupcima koje su donešene pre postojanja posebnih propisa. Sada, posle višegodišnje primene posebnog zakona, pitanje retroaktivnosti postaje sve manje sporno, jer su pokrenuti postupci uslovljeni odlukom u krivičnom postupku koji je okončan u vreme postojanja Zakona. Kada je došlo do sticanja nezakonite imovine nije relevantno za pitanje retroaktivnosti jer je jasno da se posebni postupci i ne vode radi utvrđivanja iz koje kažnjive radnje proističe nezakonita imovina, već je dovoljno dokazati njeno nezakonito poreklo. Ipak, protekom vremena je i sve manje slučajeva u kojima je nezakonita imovina stečena pre donošenja posebnih propisa, tako da rešavanje pitanja retroaktivnosti nema više veliki praktični značaj.

1.6. Pravo na zaštitu podataka o ličnosti i oduzimanje imovine

Pravo na zaštitu podataka ima karakter ustavom zagaranovanog prava i pravo koje je priznato i u mnogim međunarodnim dokumentima, pre svega u Evropskoj konveciji o ljudskim pravima u okviru prava na poštovanje privatnog i porodičnog života. Član 42. Ustava Republike Srbije izričito jemči zaštitu podataka o ličnosti pri čemu navodi da se prikupljanje, držanje, obrada i korišćenje podataka o ličnosti uređuju zakonom. Pravo na zaštitu podataka o ličnosti jeste deo šireg prava na privatnost čoveka. Međutim, pravo na privatnost podataka može biti ograničeno ukoliko je to u javnom interesu. Ustav propisuje da je zabranjena i kažnjiva upotreba podataka o ličnosti izvan svrhe za koju su prikupljeni, u skladu sa zakonom, osim za potrebe vođenja krivičnog postupka ili zaštite bezbednosti Republike Srbije. Ovo pitanje je postalo naročito aktuelno sa tehničkim i tehnološkim razvojem raznih informacionih i telekomunikacionih uređaja, čime su se mogućnosti za uvid i obradu ličnih podataka znatno proširile. Razvoj kriminalnih aktivnosti podrazumevao je razvoj instrumenata koji su korišćeni za ostvarivanje kriminalnog cilja, te su nova otkrića savremenog sveta neretko prvo bila u rukama onih koji su bili predvodnici najtežih oblika kriminala i zato su oni neretko za korak ispred države. Pitanje zaštite podataka o ličnosti je pitanje koje se inače često postavlja, naročito u vezi ovlašćenja koja imaju organi unutrašnjih poslova u svom radu, a još intezivnije se postavlja od vremena početka primene odredaba o specijalnim istražnim tehnikama za krivična dela teškog i organizovanog kriminala. U praksi

ESLJP više puta je pokrenuto pitanje zaštite ovog prava ali slučajevi koji su vođeni odnosili su se uglavnom na specijalne istražne tehnike, prisluškivanje telefonskih razgovora, korišćenje podataka iz medicinskih kartona i sl., dok slučajevi koji se odnose na primenu posebnih istražnih radnji u postupcima oduzimanja imovine nisu deo prakse ESLJP.³⁴⁰

Pitanje zaštite podataka o ličnosti je naročito aktuelno kada govorimo o ovlašćenjima koja su data organima nadležnim za otkrivanje i oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela iz člana 21. stav 2. i 3. i člana 22. Zakona. Prema Zakonu obim imovine fizičkog lica se utvrđuje tako što se vrše provere novca na bankovnim i drugim računima, a mogu se zatražiti i drugi podaci koji mogu poslužiti kao dokaz. Postoji obaveza državnih i drugih organa, organizacija i javnih službi da omoguće uvid i dostave podatke, dokumenta i druge predmete koji mogu poslužiti kao dokaz o imovini i licu o kojima se u finansijskoj istrazi prikupljaju dokazi. Oni takođe ne mogu uskratiti uvid i dostavu ovih podataka pozivanjem na obavezu čuvanja tajne (stav 3. člana 21.). S obzirom na to da je karakter finansijske istrage takav da se prikupljaju dokazi o imovini, prihodima i rashodima određenog lica, njegovim zaradama, registrovanim nepokretnostima i pokretnostima, a koji se najvećim delom dokazuju ispravama koje poseduju određeni organi, njihova pomoć u vođenju finansijske istrage je neophodna. Dalje, u članu 22. stava 1. Zakona propisano je ovlašćenje javnog tužioca da može narediti bankarskoj ili drugoj finansijskoj organizaciji da dostavi podatke o stanju poslovnih i ličnih računa i sefova vlasnika. U stavu 2. istog člana dato je ovlašćenje javnom tužiocu da odobri automatsku obradu podataka o stanju poslovnih i ličnih računa i sefova vlasnika. Na ovom mestu nećemo ulaziti u preeceduralna pitanja vezana za odredbe Zakona, nego ćemo razmotriti samo ona pitanja koja se odnose na odnos prikupljanja podataka u finansijskim istragama i poštovanje prava na zaštitu ličnih podataka.

Ovakav pristup prikupljanju podataka je prisutan iz više objektivnih razloga. Najpre, jer su te odredbe deo međunarodnih obaveza koje je Republika Srbija preuzela potpisivanjem mnogobrojnih međunarodnih konvencija u ovoj oblasti. Pre svih, ograničavanje pozivanja na obavezu čuvanja poslovne tajne u slučajevima kada se na drugi način ne može doći do pojedinih informacija, a njihov posed je od značaja za opšti interes, propisivale su Strazburška i Varšavska konvencija. Zatim, kako bi mere koje se preduzimaju protiv izuzetno teških krivičnih dela bile što efikasnije, neophodno je bilo predvideti obavezu određenih subjekata

---

³⁴⁰ Prema izveštaju sa sajta ESLJP koji se odnosi na praksu suda u odnosu na pravo na zaštitu ličnih podataka http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Data_ENG.pdf

da pruže dostupne informacije organima gonjenja. Bez tog vida saradnje, naročito ako govorimo o finansijskoj istrazi, ne bi bila moguća efikasna primena mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. Ovlašćenje javnog tužioca, koje on po Zakonu ima u odnosu na banke i druge finansijske institucije, je rezultat opšteg progressa ideje o značaju uticaja koje mogu imati ovakve institucije za efikasno vođenje istrage. Ova odredba je slična odredbi koja postoji u Zakonu o krivičnom postupku, a koja se odnosi na redovne postupke. U Zakoniku o krivičnom postupku iz 2001. godine (noveliranom) ovo ovlašćenje je bilo dato odredbom člana 234. stava 1. U novom Zakoniku o krivičnom postupku na sveobuhvatniji način se rešava pitanje prikupljanja podataka o osumnjičenom licu. U glavi VII koja nosi naziv „Dokazi“ pod ž) regulisano je ovo pitanje pod naslovom „provera računa i sumnjivih transakcija“. Ovom odredbom dato je ovlašćenje javnom tužiocu da zatraži potrebne podatke od banaka i drugih finansijskih organizacija. Ovo pitanje je po prvi put novim ZKP-om dobilo veći prostor i veći je broj odredaba koje regulišu materiju saradnje istražnih organa i organizacija koje raspolažu potrebnim podacima. Ono što je bitno jeste to da se ove organizacije ne mogu pozivati na obavezu čuvanja bankarske ili druge poslovne tajne, već moraju dostaviti podatke koji se od njih traže.

Drugi stav člana 22. Zakona/2013 dopušta automatsku obradu podataka o stanju poslovnih i ličnih računa i sefova vlasnika. Kao i u prethodnom slučaju, ovo pitanje regulisano je Zakonikom o krivičnom postupku koji sadrži poseban odeljak o računarskom pretraživanju podataka u okviru posebnih dokaznih radnji, a koji se odnosi na sve lične podatke koji su do tada obrađivani. Kompjuterska obrada podataka je radnja kojom se duboko zadire u bezbednost i tajnost ličnih podataka i zato ovakva obrada i jeste svrstana u posebne dokazne radnje, čime se naglašava da je njihova primena opravdana samo izuzetno i to kada je reč o najtežim krivičnim delima. Pošto smo upravo na takvom terenu, kada primenjujemo meru oduzimanja imovine koja je proistekla iz krivičnog dela, ovakvo ovlašćenje Jedinice za finansijske istrage smatramo neophodnim i opravdanim. Ovakva ovlašćenja javnog tužioca su potrebna i ukoliko se sprovodi kontrola od zloupotrebe ovlašćenja postupajućih organa, smatramo da ne postoji opasnost od nedozvoljene povrede prava na privatnost, odnosno prava na zaštitu ličnih podataka. Tim pre što, ako se ima u vidu da su podaci u vezi sa finansijskom istragom poverljivi i da predstavljaju službenu tajnu, ne stoji ni prigovor da se uvidom i predajom predmeta Jedinici, dovodi u pitanje njihova poverljivost.³⁴¹ Sva navedena

---

³⁴¹ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 92.

ovlašćenja istražnih organa nesumnjivo su opravdana kada govorimo o licima koja su osumnjičena za izvršenje najtežih krivičnih dela ali odgovor na pitanje da li je opravdana njihova primena na lica koja su povezana sa osumnjičenima, može biti težak.

U podnetim inicijativama Ustavnom sudu Srbije za pokretanje postupka ispitivanja ustavnosti odredaba Zakona, navodi se da odredbe čl. 20. osporenog Zakona/2008 (u Zakonu/2013 ista odredba postoji samo je u članu 22.) nisu u saglasnosti sa odredbama člana 42. Ustava kojim je zajemčena zaštita podataka o ličnosti. Inicijatori navode da se postupak oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela ne vodi samo protiv učinilaca krivičnog dela, odnosno da lica protiv kojih zakonodavac predviđa vođenje postupka nisu lica koja su osumnjičena, okrivljena ili osuđena za krivično delo iz kojeg je proistekla imovina, te da otkrivanje ličnih podataka tih lica nije u skladu sa odredbama Ustava. Ustavni sud se u razmatranju ovog slučaja nije zasebno bavio ovim pitanjem, nego je samo podsetio na obavezu postupanja RS po odredbama ratifikovanih međunarodnih konvencija koje govore o ovlašćenju sudova ili drugih nadležnih organa da naredi da se bankarska, finansijska ili komercijalna evidencija stavi njima na raspolaganje. Međutim, bez obzira na činjenicu da međunarodne organizacije u svom normativnom radu retko kada propuste da regulišu svaki mogući pojavni segment problematike kojom se bave, ipak sve usvojene propise naša zemlja uvek mora sa pažnjom preispitati i prilagoditi ih postojećim društvenim prilikama, ali i zakonskim rešenjima. Poštovanje odredaba o zaštiti privatnosti podataka kod onih lica koja nisu osumnjičena, okrivljena ili osuđena za krivično delo, tj. njihovo ugrožavanje, svakako zaslužuje ozbiljniju argumentaciju, a ne samo puko pozivanje na postojeću obavezu države. Argumentima koji su isticali od strane podnosilaca inicijative za ispitivanje ustavnosti odredbe Zakona (kojom se dovodi u pitanje povreda prava na zaštitu podataka o ličnosti) iako su tačni, ne može se dovesti u pitanje opstanak odredbi kojima se dopušta otkrivanje pojedinih informacija od značaja za finansijsku istragu. S jedne strane, zato što je, iako se oduzima imovina koja nije direktno proistekla iz krivičnog dela čije je izvršenje utvrđeno krivičnom presudom, ta presuda uslov za pokretanje posebnog postupka. S druge strane, razloge opravdanosti primene mere oduzimanja imovine (pre svega činjenicu da se ovde radi o najtežim oblicima kriminala) uzimamo kao relevantne i ovde kada ispitujemo da li je pretežniji interes zaštite privatnosti podataka ili zaštite društva od najopasnijih oblika kriminala. Ako se upotreba privatnih podataka ograniči samo na potrebe finansijske istrage, smatramo da opasnost od povrede ovog prava ne postoji.

Naš stav je da su istražne radnje u posebnom postupku opravdane i u odnosu na treća lica za koja se sumnja da poseduju imovinu koja potiče od vlasnika koji je okrivljen, ali da njihova povezanost sa licima prema kojima se vodi postupak mora biti dokazana, a ovlašćenja koja dozvoljavaju proveru ličnih podataka lica koja nisu učesnici posebnog postupka ne smeju biti zloupotrebljena. Kada bi se dozvoljena ovlašćenja koristila van zakonom postavljenih granica, bila bi dovedena u pitanje pravna sigurnost građana. Sporna je cela koncepcija položaja trećih lica u odnosu na sve one procesne i vanprocesne aktivnosti koje su usmerene na njih. O tome ćemo govoriti u delu u kojem ćemo se baviti pravnim položajem trećih lica u postupku oduzimanja imovine, a odgovor na pitanje o položaju trećih lica u postupku oduzimanja imovine usko je vezan i za pitanje da li se ovakvim postupkom neopravdano povređuje pravo na zaštitu ličnih podataka trećih lica.

2. MEĐUNARODNI DOKUMENTI IZ OBLASTI ODUZIMANJA IMOVINE KRIMINALNOG POREKLA

Organizovani kriminal prostire se van granica teritorije jedne zemlje i karakteriše ga visok stepen mobilnosti i međudržavne povezanosti, pa ne čudi izražena težnja skoro svih važnijih međunarodnih organizacija za donošenjem propisa koji su usmereni na suzbijanje ovakve pojave. Teško je iskoreniti organizovani kriminal izolovano u okviru nacionalnih granica, jer su neretko aktivnosti kriminalnih organizacija raširene na teritorije mnogih zemalja, te je potrebna je međunarodna saradnja između država da bi se ušlo u trag ovakvim aktivnostima. O međunarodnoj saradnji u oduzimanju imovine koja je stečena kriminalom ćemo govoriti na drugom mestu u radu. Ovde želimo da istaknemo značaj strategije borbe protiv organizovanog kriminala, kao i mere oduzimanja imovine kao važnog segmenta te borbe, a posmatrano kroz dosadašnje aktivnosti nadnacionalnih tela i normativne instrumente koji su od strane njih doneti. Međunarodna zajednica je donevši niz konvencija, deklaracija, zaključaka ili preporuka, iskazala opšteprihvaćeno stanovište da se efikasna borba protiv organizovanog i transnacionalnog kriminala, korupcije, pranja novca ili terorizma, ne može voditi bez adekvatnog zakonskog mehanizma koji omogućava kontrolu sumnjivih novčanih transakcija, olakšanog utvrđivanja porekla imovine, efikasnog oduzimanja protivpravno

stečene imovine, kao i adekvatnog upravljanja oduzetom imovinom u cilju očuvanja njene vrednosti.³⁴²

Mnogo je toga rečeno o organizovanom kriminalu, koji modernizacijom društva stalno dobija nove oblike i izaziva potrebu revnosnog ispitivanja da li su mere koje imamo kao sredstvo njegovog suzbijanja, dovoljne u datom trenutku. Već u prvim primerima prisustva ozbiljnijeg organizovanog kriminala postalo je jasno da klasične metode kako njegovog otkrivanja, tako dokazivanja, a ponajviše kažnjavanja, nisu dovoljne. Oduzimanje sredstava licima koja su ih sticala bavljenjem kriminalom se pokazalo kao najefikasnije i „najbolnije“ sredstvo za izvršioce ovih najtežih krivičnih dela. Na međunarodnom nivou vršeni su stalni pritisci na domaće sudove da predvide efikasnije mere za suzbijanje organizovanog kriminala. Pitanje je koliko bi Srbija bila brza u donošenju mera koje su predviđene Zakonom, iako je organizovani kriminal već ozbiljno zahvatio skoro sve strukture društva i države, da nije bilo pritiska od strane Evropske Unije koja je kao kratkoročni prioritet Srbije, a radi pridruživanja naše zemlje EU, predvidela unapređenje zakonodavstva i jačanje kapaciteta za oduzimanje imovine stečene kriminalom. Implementacijom međunarodnih ugovora od strane naše zemlje, ona se obavezuje da odredbe tih međunarodnih dokumenata ugradi u svoje zakonodavstvo, s tim da se neke od obaveza (poput obaveze pružanja međunarodne pravne pomoći) mogu primenjivati i neposredno.

U narednim redovima prikazaćemo neke od najvažnijih međunarodnih dokumenata u kojima su sadržane odredbe o merama oduzimanja imovine stečene kriminalom. Problem organizovanog kriminala je problem koji ima svetske razmere pa se njegovo suzbijanje odvija na univerzalnom nivou, ali u cilju bržeg reagovanja i bolje efikasnosti morao se obezbediti i regionalni sistem zaštite. Kratkim prikazom sadržine konvencija i zahteva koji su u njima sadržani nastojimo da ukažemo na prisutnost obaveze oduzimanja imovine kriminalnog porekla na globalnom nivou. Analizom sadržine međunarodnih dokumenata koje izlažemo i poređenjem sa postojećim rešenjima koja su prisutna u našem zakonodavstvu možemo uočiti koliko su naša rešenja u skladu sa postavljenim standardima i u kom pravcu ih treba pospešiti. Svakako, norme koje su sadržina međunarodnih dokumenata, uglavnom su uopštenog karaktera, a pravu meru u pronalaženju efikasnih rešenja treba da pronade zakonodavac svake

---

³⁴² Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 10.

države ponaosob, jer njemu su najbolje poznate društvene prilike svoje zemlje i koje bi mere bile najadekvatnije u konkretnom društvenom poretku.

2.1. Akti Saveta Evrope o oduzimanju imovine stečene krivičnim delom

Savet Evrope je međunarodna organizacija koja se u ostvarivanju svojih ciljeva bavi različitim područjima života ljudi, a veliki broj aktivnosti koje preduzima su u oblasti krivičnog prava. Najvažnije Konvencije donete na nivou Saveta Evrope, koje se odnose na probleme oduzimanja imovine proistekle iz kriminalne delatnosti, a čija je naša zemlja potpisnica su:

- Konvencija Saveta Evrope o pranju, otkrivanju, zapleni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom, koja je doneta 8. novembra 1990. godine u Strazburu (Strazburška konvencija³⁴³);
- Konvencija saveta Evrope o pranju, otkrivanju, zapleni i oduzimanju prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma, koja je doneta 16. maja 2005. godine na zasedanju Odbora ministara u Varšavi (Varšavska konvencija³⁴⁴).

Strazburšku konvenciju u celini zamenjuje kasnije doneta, Varšavska Konvencija, zbog činjenice da je borba protiv transnacionalnog kriminala vremenom morala dobiti savremenije i delotvornije metode koje bi joj omogućile uspešnost, zbog stalnog unapređenja sredstava koje koriste pripadnici organizovanih kriminanih grupa. Strazburška konvencija je nastala sa ciljem da se odrede pravila koja će važiti u krivičnom postupku i posebna ovlašćenja istražnih organa kojima će se olakšati ulaženje u trag nezakonitim prihodima i njihova identifikacija. Konvencija sadrži definiciju pranja novca i obavezu država da predvide u svojim zakonodavstvima odredbu o naredbi bankama i drugim finansijskim organizacijama da prijave sumnjive finansijske transakcije kao poseban vid pomoći koji je istražnim organima u detektovanju ovog oblika kriminala neophodan, zbog česte manjkavosti istražnih mogućnosti (kako kadrovskih tako i tehničkih) u otkrivanju tokova novca. Ovom Konvencijom se proširuje pojam prljavog novca u odnosu na Bečku konvenciju, te se on vezuje za nezakonit prihod od bilo kojeg krivičnog dela. Takođe, Konvencijom se predviđaju posebne olakšice državama prilikom pružanja međunarodnopravne pomoći u svim fazama krivičnog postupka.

---

³⁴³ <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/141.htm>

³⁴⁴ Zakon o potvrđivanju konvencije Saveta Evrope o pranju, otkrivanju, zapleni i oduzimanju prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma ("Sl.glasnik RS "Međunarodni ugovori" br.19/2009)

Varšavska Konvencija zamenjuje Strazburšku Konvenciju, zbog potrebe za daljom evolucijom pravila koja se odnose na ovu materiju, te predviđa nekoliko novina u odnosu na prethodnu. Treba imati u vidu da je Srbija u momentu donošenja Zakona već imala obavezu primene mera prema ovoj Konvenciji. Tekst Konvencije daje definicije velikog broja pojmova kao što su prihod, imovina, zaplena, oduzimanje, finansiranje, terorizam. Naročito je značajna novina koja se odnosi na pojam imovine koja se oduzima. Član 4. i 5. proširuju zaleđenje, konfiskaciju ili oduzimanje i na imovinu u koju se imovinska korist pretvorila ili promenila, imovinu koja je pribavljena na legalan način, ali je bila imovinska korist u celini ili delimično pomešana sa takvom imovinom (do ocenjene vrednosti imovinske koristi, pribavljene krivičnim delom) i na dohodak ili druge koristi iz imovinske koristi, iz imovine u koju se pretvorila ili promenila imovinska korist, do ocenjene vrednosti imovinske koristi, pribavljene krivičnim delom, na jednak način ili u jednakom obimu kao za imovinsku korist.³⁴⁵ Konvencija predviđa dosta široku definiciju imovine koja se oduzima, određeniju u odnosu na definiciju datu u našem Zakonu. Takođe, Konvencijom se ograničava oduzimanje imovinske koristi samo na ona krivična dela za koja je propisana kazna zatvora ili izrečena odluka o pritvoru u trajanju više od jedne godine, ili onih koja su prethodno ponaosob nabrojana zakonom. Konvencija uređuje mere koje svaka država potpisnica treba da usvoji na nacionalnom planu, a koje se odnose na zamrzavanje, zaplenu i oduzimanje imovine koja je stečena kriminalom kao i imovine koja se koristi za finansiranje terorizma. Članom 10. predviđa se odgovornost pravnih lica za pranje novca, što takođe predstavlja novinu u odnosu na ranije rešenje. Propisuje se prioritet oštećenih lica u slučaju oduzimanja, te obaveza vraćanja vrednosti koje su oduzete državi koja je podnela zahtev i koja ima obavezu obeštećenja oštećenog lica.

Osim nevedene Konvencije, od strane Saveta Evrope u ovoj oblasti doneta su i druga međunarodna akta, a koja su posredno vezana za tematiku kojom se bavimo:

- Direktiva Evropskog Parlamenta i Saveta o sprečavanju korišćenja finansijskog sistema za pranje novca i prihoda od nezakonitih aktivnosti³⁴⁶. Ona je doneta u decembru 2001. godine i propisuje regulativu iz oblasti prometa novca. Propisuje se obaveza bankarskih i finansijskih organizacija da prijave promet sumnjivih transakcija, a

---

³⁴⁵ Jakulin, V., „Konvencija Saveta Evrope o pranju, otkrivanju, konfiskaciji i oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim delom i o finansiranju terorizma, mere koje treba doneti na nacionalnom nivou“, Pravna riječ, 2009., str. 20.

³⁴⁶ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:309:0015:0036:en:PDF>

obavezuje se i mnogo širi krug lica, čime se nastoji što više „stisnuti krug“ u kome se kreću pripadnici kriminalnih organizacija i polje u kojem oni deluju;

- Krivičnopravna konvencija o korupciji ³⁴⁷ od 27. januara 1999. godine koja propisuje obavezu zemalja učesnica da osiguraju mere za olakšano otkrivanje, zamrzavanje i oduzimanje imovinske dobiti koja je stečena korupcijom. Ona predviđa zakonodavne i preventivne mere za zaštitu od korupcije, kao i primenu specijalnih istražnih tehnika. Predviđaju se mere kojima se ograničava obaveza čuvanja bankarske tajne, čime se želi izvršiti pritisak na sve one organizacije koje mogu pomoći istražnim organima u otkrivanju novčanih tokova koji su protivzakoniti;
- Preporuka Odbora ministara Saveta Evrope o vodećim načelima borbe protiv organizovanog kriminala od 19. septembra 2001. godine ³⁴⁸ koja daje preporuke državama članicama o smernicama kojima trebaju da se vode u uspostavljanju efikasnog sistema borbe protiv organizovanog kriminala. Daje se definicija organizovane kriminalne grupe i teškog kriminala („*serious crime*“). Predviđaju se opšta načela kojih države treba da se drže, a tiču se generalne prevencije, unapređivanje krivičnog sudskog sistema, principa vezanih za međunarodnu saradnju, kao i uspostavljanje baze podataka.

2.2. Akti Ujedinjenih nacija o oduzimanju imovine stečene krivičnim delom

Jedan od prvih međunarodnih dokumenata, koji se javljaju kao odgovor na opasnost koja je postojala od aktivnosti organizovanog kriminala, a koja je pretila da ugrozi finjansijsku stabilnost ne samo pojedinih država nego čitavih regiona, doneta je od strane Ujedinjenih nacija u Beču. Tu aktivnost ove međunarodne organizacije nije stala, te je doneto više značajnih Konvencija koje se posredno odnose i na samu tematiku oduzimanja nelegalno stečene imovine. Na ovom mestu iznećemo samo one najvažnije:

- Konvencija Ujedinjenih nacija protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih sustanci ³⁴⁹ doneta je 19. decembra 1988. godine u Beču (Bečka konvencija) i odnosila se prvenstveno na profit članova organizovanih kriminalnih grupa, a koji je nastao od trgovine drogom. Konvencija predviđa potrebne mere za oduzimanje profita koji je nastao

---

³⁴⁷ Zakon o potvrđivanju krivičnopravne konvencije o korupciji («Sl.list SRJ-Međunarodni ugovori br 2/2002 i Sl list SCG-Međunarodni ugovori br.18/2005)

³⁴⁸ Recommendation of the Committee of Ministers to member states concerning guiding principles on the fight against organised crime, <http://cm.coe.int>

³⁴⁹ Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih nacija protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih sustanci (“Sl.list SFRJ-Međunarodni ugovori” br.14/90)

prometom opojnih droga. Ovom Konvencijom se predviđa uvođenje pranja novca kao krivičnog dela u nacionalna zakonodavstva i pojam prljavog novca vezuje se prvenstveno za trgovinu opojnim drogama (proširivanje pojma i na druge kriminalne aktivnosti dolazi nešto kasnije). Deo njenih odredaba posvećen je rešavanju pitanja tereta dokazivanja, te se predviđa mogućnost uvođenja obrnutog tereta dokazivanja kada se privremeno oduzima imovinska korist. S obzirom na to da su izražene karakteristike krivičnih dela prometa opojnih droga upravo njihov nadnacionalni karakter i izražena mobilnost u aktivnosti, predviđaju se mehanizmi međunarodne saradnje u ovoj oblasti;

- Međunarodna Konvencija o suzbijanju finansiranja terorizma koja je doneta u okviru Ujedinjenih nacija³⁵⁰, od 9. decembra 1999. godine u Njujorku (Njujorška konvencija), gde se u članu 2. određuje spisak krivičnih dela koja mogu ući u pojam finansiranja terorizma, kao i sredstava koja se moraju predvideti u cilju identifikacije, zaplene i oduzimanja svih finansijskih sredstava koja mogu poslužiti za finansiranje terorizma;

- Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala³⁵¹ doneta je u Palermu, 15. decembra 2000. godine (Palermo konvencija) koja kao svoj glavni cilj ima promovisanje neophodnosti međunarodne saradnje i zajedničkog učinka svih država u borbi protiv transnacionalnog kriminala. Konvencija predviđa mogućnost da države predvide strožiji režim oduzimanja imovine od onog koji je predviđen Konvencijom, a takođe sadrži i odredbe o oduzimanju imovine od trećih lica na koje je ona preneti i to bez obzira na savesnost tog lica u odnosu na imovinsku korist koja je pribavljena. U Palermo konvenciji nalaze se brojne definicije među kojima su izuzetno značajne one koje se odnose na imovinu koja predstavlja dobit od kriminala, definicije konfiskacije, zamrzavanja i zaplene itd. Takođe su značajne odredbe u kojima se predviđa pravo uvođenja pravila o primeni tzv. obrnutog tereta dokazivanja ukoliko je lice na koje se to pravilo primenjuje okrivljeno za krivična dela pranja novca, korupcije i pripadnosti organizovanim kriminalnim grupama. Konvencija dalje predviđa radikalna pravila u pogledu pitanja bankarske tajne, i predviđa principe koji važe pri međunarodnoj saradnji država;

- Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije³⁵² doneta 31. oktobra 2003. godine takođe predviđa obaveze država da predvide mere koje se odnose na oduzimanje imovine koja

---

³⁵⁰ Zakon o potvrđivanju Međunarodne Konvencije o suzbijanju finansiranja terorizma ("Sl.list SRJ-Međunarodni ugovori" br.7/2002)

³⁵¹ Zakon o potvrđivanju Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala ("Sl.list SRJ-Međunarodni ugovori" br.6/2001)

³⁵² Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih nacija protiv korupcije("Sl.list SCG-Međunarodni ugovori" br.12/2005)

je stečena krivičnim delom, kao i mogućnost predviđanja pravila o tzv. obrnutom teretu dokazivanja.

2.3. Akti Evropske unije o oduzimanju imovine stečene krivičnim delom

Brojni su akti i dokumenti koji su doneti od strane Evropske unije, a koji se odnose u celini ili delom na problematiku oduzimanja prihoda koji je stečen kriminalom, sve u sklopu mera koje se preduzimaju u sveobuhvatnoj borbi protiv organizovanog, najčešće transnacionalnog kriminala. Svi oni predviđaju slične ciljeve i instrumente koji se mogu upotrebiti u suzbijanju ovih opasnih pojava. Njihova snaga ne leži uvek u normama kojima se ukazuje na to koji su to potrebni načini za implementaciju univerzalnih pravila na polju oduzimanja imovine. Snaga ovih akata i dokumenata je najčešće u stalnom „pritisku“ koji u formi preporuka, a ne obaveza za države članice, vrše na nacionalna zakonodavstva (koja su uvek voljna ali neretko spora u implementaciji određenih pravila). Na ovom mestu samo ćemo nabrojati neke od dokumenata koji su doneti od strane Evropske unije u ovoj oblasti. Naša država još uvek nije njen član, ali s obzirom na stalnu težnju ka pristupanju ovoj organizaciji, neophodno je usklađivati nacionalne propise sa pravnim aktima Evropske unije³⁵³. Za našu analizu značajni su:

- Strategija Evropske unije za prevenciju i kontrolu organizovanog kriminala od 3. maja 2000. godine gde se između ostalog predviđa mogućnost primene tzv. obrnutog tereta dokazivanja kod osude za krivična dela organizovanog kriminala i gde je pranje novca označeno kao suštinski problem u vezi sa organizovanim kriminalom;
- Akcijski plan Evropskog veća za suzbijanje organizovanog kriminala iz 1997. godine;
- Zajednička akcija o pranju novca, istragama, zamrzavanju, oduzimanju i konfiskaciji predmeta i prihoda od krivičnog dela iz 1998. godine;
- Akcijski plan Veća „Sprečavanje i kontrola organizovanog kriminala: Strategija Evropske unije za početak novog milenijuma“ iz 2000. godine;
- Okvirna Odluka Evropskog veća o pranju novca, identifikaciji, pronalaženju, zapleni i oduzimanju sredstava i prihoda od krivičnog dela iz 2001. godine;

---

³⁵³ Svi akti dostupni na <http://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/>

- Okvirna Odluka Evropskog veća o izvršenju naloga za zamrzavanje imovine i dokaza u Evropskoj uniji iz 2003. godine;
- Okvirna Odluka Evropskog veća o oduzimanju prihoda, sredstava i imovine povezane sa krivičnim delom iz 2005. godine;
- Okvirna odluka Evropskog veća o primeni načela uzajamnog priznanja konfiskacijskih naloga iz 2006. godine.

Sva doneta dokumenta sadrže niz pravila koja se odnose na problematiku oduzimanja prihoda od kriminalnih aktivnosti i u njima se nalaze različiti modaliteti, preporuke i uputstva kako doći do što efikasnijeg modela da bi se nezakonito stečen profit mogao oduzeti. Usklađenost mera koje je donela Republika Srbija sa standardima koje predviđa Evropska Unija je predmet stalnog ispitivanja, zbog plana pristupanja naše zemlje Evropskoj uniji, a svakako su propisi koji se odnose na postupak oduzimanja imovine proistekle iz kriminalne delatnosti na listi onih koji moraju odgovarati standardima koje je EU postavila.

3. MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE OSNOVANE SA CILJEM DELOVANJA NA PROBLEM POSTOJANJA IMOVINE KRIMINALNOG POREKLA I DRUGIH PROBLEMA SA TIM U SPREZI

3.1. Organizacija za kontrolu i sprečavanje pranja novca (Financial Action Task Force on Money Laundering - FATF)

Na ekonomskom samitu razvijenih zemalja G7 održanom u Parizu 1989. godine osnovana je Organizacija za kontrolu i sprečavanje pranja novca (Financial Action Task Force on Money Laundering), kao međunarodno telo koje ima za zadatak da aktivno učestvuje u borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma kroz postavljanje standarda i preduzimanja konkretnih akcija u ostvarenju što boljih rezultata. Najpoznatija po Četrdeset preporuka, ta organizacija je postala najznačajnije međunarodno telo kada je u pitanju formulisanje politike borbe protiv pranja novca i mobilizacije globalne svesti o kompleksnosti problema sadržanih u borbi protiv ove sofisticirane vrste kriminala.³⁵⁴ Organizacija nastaje usled narasle potrebe da se reši problem pranja novca koji je postao sve raširenija pojava, kao telo koje će imati

---

³⁵⁴ Gilmore S.V., Prljavi novac, Izdanje Saveta Evrope, 2004., str. 89.

uticaja na implementaciju donetih standarda u ovoj oblasti i na lakše razumevanje i razrešenje problema koji nastaju u primeni ovih pravila. Nezakoniti prihodi su postajali sve obimniji, načini na koje se novac prenosi bili su sve mnogobrojniji, a opasnost koju je ova pojava nosila sa sobom, uzrokovala je neophodnost reakcije na nju. Osnivanjem ove organizacije upućen je apel svim zemljama da se uključe u borbu koja se vodi, te danas 30 zemalja i organizacija ima članstvo u njoj.

FATF je kao osnovni zadatak u svom radu stavila akcenat na odgovornost u otkrivanju novih tehnika i trendova koji se koriste za pranje novca kao i na publikovanje i preduzimanje konkretnih akcija koje će se primenjivati na nacionalnom i internacionalnom nivou.³⁵⁵ Pod okriljem ove organizacije doneto je četrdeset osnovnih i devet specijalnih preporuka koje bi trebalo da budu osnovni okvir borbe protiv pranja novca, a koje su i same menjane i dopunjavane sa razvojem tehnika pranja novca. Posle terorističkih napada na Sjedinjene Američke Države održana je hitna sednica na kojoj je usvojeno osam antiterorističkih preporuka, čime je u svoju nadležnost FATF uključila i suzbijanje terorizma. Tendencija aktivnosti ove organizacije je da se borba protiv pranja novca i finansiranja terorizma odvija po jedinstvenim pravilima u svim zemljama koje su prihvatile njeno članstvo. Neke od najvažnijih obaveza definisanih u Četrdeset preporuka su: kriminalizacija pranja novca kao teškog krivičnog dela, definisanje zakonskih okvira za privremeno oduzimanje i oduzimanje imovine pribavljene krivičnim delima, definisanje obaveza finansijskim institucijama da vrše identifikaciju klijenata, definisanje obaveza finansijskim institucijama da prijavljuju sumnjive transakcije nadležnim organima, sprovođenje mera interne kontrole u finansijskim institucijama, uspostavljanje adekvatnog sistema eksterne kontrole i supervizije finansijskih institucija, definisanje pravnih okvira za međunarodnu saradnju i koordinaciju na svim nivoima u suprostavljanju pranju novca.³⁵⁶

Aktivnosti ove organizacije imaju veliki doprinos u sveopštoj borbi protiv organizovanog kriminala, a naročito imaju značajan uticaj na oduzimanje nelegalno stečenih prihoda jer su postupci otkrivanja pranja novca i postupak oduzimanja imovine stečene kriminalom u sprezi i prvi prethodi drugom. Rezultati u aktivnosti otkrivanja tragova pranja novca mogu biti veoma značajni za finansijske istrage, koje su deo postupka oduzimanja imovine i mogu biti

---

³⁵⁵ Votješki-Kljenak, D., Gavrilović M, „Uloga i značaj međunarodne radne grupe za sprečavanje pranja novca-FATF“, Konferencija-Srbija na putu Evropskih integracija, Beograd, 2010., str. 166.

³⁵⁶ Bošković, G., Pranje novca, Beograd, 2005., str. 166.

značajan trag da je u sprezi sa njim i postojanje imovine stečene kriminalnim aktivnostima. Imajući u vidu opet nadnacionalni karakter organizovanog kriminala, standardizacija pravila i univerzalnost delovanja u borbi protiv ove pojave je neophodan korak ka uspešnosti suzbijanja ovakvih pojava. Uspostavljanje standarda koji imaju predznak „međunarodni“, ukazuje na to da se ovi standardi primenjuju u više zemalja i da ova standardizacija preporuka ima važnost kod saradnje država koje primenjuju standarde, kako bi se isti zakonski propisi koji se odnose na pranje novca na neki način doveli na nivo da budu isti ili vrlo slični u različitim državama jer se na taj način međunarodna saradnja obavlja lakše i bez dodatnog donošenja podzakonskih akata kako bi se usaglasile pojedine preporuke.³⁵⁷

3.2. Komitet stručnjaka za kontrolu i sprečavanje pranja novca (The Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism - MONEYVAL)

Savet Evrope je jedna od prvih međunarodnih organizacija koja je u svom radu prepoznala značaj preduzimanja mera u cilju sprečavanja opasnosti koje donosi aktivnost pranja novca. Još 1997. godine Evropski komitet za probleme kriminala u okviru Saveta Evrope (European Committee on Crime Problems – CDPC) predlaže formiranje ekspertske grupe koja bi se bavila ozbiljnim problemima sa kojima se suočavaju mnoge zemlje, a izazvani su nezakonitim transferom novca koji potiče od kriminala i koji se najčešće dalje koristi za pripremanje i izvršenje krivičnih dela. Rezultat rada Komisije je usvajanje Preporuke ministara za borbu protiv transfera novca nezakonitog porekla koja uključuje i mere za sprečavanje pranja novca. Savet Evrope je razvio svoje delovanje po ovom osnovu na tri fronta: kao standardni kreator (Konvencija Saveta Evrope o pranju, potrazi, oduzimanju i konfiskaciji prihoda ostvarenih kriminalnim aktivnostima), kao kontrolor efikasnosti mera za sprečavanje pranja novca preko mehanizma MONEYVAL i kao pružalac tehničke pomoći.³⁵⁸

Moneyval³⁵⁹ (The Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism) je osnovan 1997. godine sa ciljem da obezbedi internacionalnu saradnju u oblasti borbe protiv pranja novca i finansiranja terorizma. Zadatak

---

³⁵⁷ Votješki-Kljenak, D., Gavrilović, M., “Uloga i značaj međunarodne radne grupe za sprečavanje pranja novca-FATF“, Konferencija Srbija na putu Evropskih integracija, Beograd, 2010., str. 174.

³⁵⁸ Gilmore S.V., Prljavi novac, Izdanje Saveta Evrope, 2004., str. 11.

³⁵⁹ O tome : <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/>

ove organizacije jeste da utiče na usvajanje mera koje su potrebne u borbi protiv problema pranja novca i da ocenjuje u kojoj meri se države članice pridržavaju standarda koji su postavljeni na nivou ove organizacije. Komitet ministara Saveta Evrope je 2002. proširio nadležnosti ove organizacije i na pitanja finansiranja terorizma. Moneyval broji danas 30 članova i ima blisku saradnju sa nekim drugim organizacijama poput FATF, IMF-a i World Bank-a i ostalim entitetima u kojima ona ima status posmatrača.

3.3. Organizacija grupe zemalja za borbu protiv korupcije (Group of States against Corruption - GRECO)

Korupcija je još jedan od velikih globalnih problema koji je povezan sa temom kojom se u ovom radu bavimo. Ne tako retko, ističe se i to da se u svetu organizovanog kriminala i korupcije, koji su međusobno tesno povezani, danas nalaze veće sume novca i obrće veći kapital nego u svetu legalne ekonomije.³⁶⁰ U sveopštoj borbi jačanja moći kriminalnih struja, potrebno je reagovati tako da se eliminišu svi pojavni oblici kriminala, a naročito oni koji imaju globalne posledice kao što je slučaj sa korupcijom. Korupcija kao problem već odavno nije pitanje koje se rešava isključivo kao unutrašnje pitanje jedne zemlje, nego je tema i zadatak brojnih međunarodnih organizacija. Najvažnija međunarodna organizacija koja se bavi problemima korupcije, a koja je s njom i sa organizovanim kriminalom u sprezi, jeste GRECO.

GRECO (Group of States against Corruption) je međunarodna organizacija za borbu protiv korupcije koja je osnovana u martu 1999. godine od strane Saveta Evrope sa ciljem da se ustanovi jedan efikasan sistem za praćenje i analizu mera koje se preduzimaju od strane država članica u borbi protiv korupcije i uspešnosti u primeni tih mera. Cilj GRECO-a se sastoji u poboljšanju napora koje države članice ulažu na legislativnom i svakom drugom planu u borbi protiv korupcije, pre svega na taj način što će se nadgledati i ocenjivati efekti njihove borbe protiv korupcije.³⁶¹ Danas ova organizacija u svom sastavu ima 47 država članica. Konvencija o korupciji koja je doneta od strane Saveta Evrope 1999. godine (koju je ratifikovala i naša zemlja) predviđa zadatak GRECO organizacije da nadgleda implemetaciju odredaba ove Konvecije u zakonodavstvima država članica. Takođe, 1997. godine Komitet ministara je usvojio Rezoluciju kojom se propisuje dvadeset vodećih principa sadržanih u

---

³⁶⁰ Ćirić, J., GRECO u borbi protiv korupcije, Strani pravni život 1-3/2006, Beograd, 2007., str. 246.

³⁶¹ Ćirić, J., op. cit., str. 251.

Rezoluciji. Među najznačajnijim smatramo: nalaganje preduzimanja efikasnih mera za prevenciju korupcije, uvođenje mera zamrzavanja i oduzimanja sredstava koja su stečena izvršenjem koruptivnih krivičnih dela, obezbeđenje adekvatne normative u poreskom zakonodavstvu koja će doprineti borbi protiv korupcije, razvijanje međunarodne saradnje u ovoj oblasti itd. Tokom izrade Izveštaja o evaluaciji zakonodavstava i korupcije za našu zemlju, GRECO je dao preporuke i sugestije za poboljšanje mera u oblasti korupcije. Jedan deo preporuka odnosi se i na potrebu uvođenja mera koje bi obezbedile privremeno zamrzavanje sredstava kod sumnjivih transakcija, proširenja istražnih ovlašćenja, kao i proširenje dejstva mera oduzimanja i zaplene imovine na treća lica.

Aktivnosti koje preduzima ova organizacija imaju dosta dodirnih tačaka sa oduzimanjem imovine stečene kriminalom jer u veličini mase nezakonitog profita koji je ostvaren u svetu, nemali deo upravo potiče od koruptivnih krivičnih dela. “Bez obzira na to što imamo veliku rasprostranjenost međunarodnih aktivnosti na planu suzbijanja korupcije, korupcije nema manje, što ne znači da ne treba upoređivati iskustva i saznanja na međunarodnom planu, kao ni da ne treba „oslušivati“ mišljenja i savete drugih, pre svega međunarodnih tela i organizacija koje se sa ekonomskog, političkog i naravno pre svega pravnog aspekta, bave temom koju bismo mogli nazvati „borbom protiv korupcije“³⁶².

---

³⁶² Ćirić, J., op.cit., str. 247.

V PRANJE NOVCA I ODUZIMANJE IMOVINE STEČENE KRIVIČNIM DELOM

1. POJAM PRANJA NOVCA

Pranje novca predstavlja skup aktivnosti kojima se novac koji je nastao nezakonitim delatnostima, finansijskim transakcijama raznih modaliteta nastoji „oprati“ tako da se nezakonito poreklo istog prikrije i da se takav novac prikaže i dalje koristi kao legalan prihod. Definicije pranja novca su mnogobrojne, ali se suštinski ne razlikuju jer postoji opšta saglasnost o generalnim karakteristikama ove pojave. Pranje novca bi se moglo okarakterisati kao vrsta imovinskog kriminaliteta, čiji su ciljevi prikrivanje postojanja i porekla nelegalno stečenih sredstava, i to uključivanjem tih sredstava, transformacijom, prebacivanjem, razmenjivanjem, prikrivanjem namene, mešanjem sa legalnim sredstvima ili na drugi način, u legalne finansijske tokove. Time se osim porekla nelegalno stečenih sredstava prikriva kriminalna delatnost i ostvaruje krajnji cilj pranja novca – neometano korišćenje prihoda od kriminalne delatnosti i izbegavanje kazne za izvršena krivična dela.³⁶³ Finansijska akciona radna grupa za sprečavanje pranja novca (FATF) usvojila je „radnu definiciju“ pranja novca koja obuhvata:

- konverziju ili prenos imovine, koja je proistekla iz kriminalne delatnosti (krivičnog dela) sa namerom prikrivanja ili pomaganja bilo kojoj osobi koja je uključena u takvu kriminalnu delatnost da izbegne zakonske posledice svoje delatnosti;
- prikrivanje ili maskiranje prave prirode, izvora, lokacije, raspolaganja, kretanja, pravne prirode imovine, znajući da je ona proizvod krivičnog dela;
- sticanje, posedovanje, korišćenje ili raspolaganje imovinom, znajući u trenutku njenog prijema da potiče od krivičnog dela ili iz sudelovanja u kriminalnoj aktivnosti.³⁶⁴

Prema Interpolovoj³⁶⁵ definiciji pranja novca, pod pranjem novca podrazumeva se svaka radnja ili pokušaj radnje kojom se sakriva ili prikriva identitet nelegalno stečenih sredstava, tako da izgleda da ona potiču iz legalnih izvora. S obzirom na značaj Bečke konvencije za poboljšanje aktivnosti država na planu sprečavanja pranja novca, navešćemo i

---

³⁶³ Bošković, G., Pranje novca, Beograd, 2005., str. 23.

³⁶⁴ Kuljača, R., „Pranje novca kao oblik prikrivanja nezakonito stečenih prihoda“, Nauka, bezbednost, policija-časopis Policijske akademije, broj 3, 2007., str. 117.

³⁶⁵ Sa zvaničnog sajta Interpola: <http://www.interpol.int/Crime-areas/Financial-crime/Money-laundering>

definiciju koja je data u članu 6. ove konvencije. Krivično delo pranja novca se sastoji u umišljajnom preduzimanju jedne ili više delatnosti koje se sastoje u:

- 1) konverziji ili transferu imovine, uz znanje da takva imovina predstavlja prihod od kriminala sa ciljem prikrivanja ili neistinitog prikazivanja nezakonitog porekla imovine ili u pomaganju nekom licu koje je uključeno u činjenje predikatnog krivičnog dela da izbegne zakonske posledice svojih dela;
- 2) prikrivanju ili neistinitom prikazivanju pravne prirode, izvora mesta, upotrebe kretanja, prava ili svojine u odnosu na imovinu, znajući da ta imovina predstavlja prihod stečen činjenjem krivičnog dela;
- 3) sticanju, posedovanju ili korišćenju imovine, sa znanjem u vreme prijema da takva imovina predstavlja prihod od krivičnog dela;
- 4) učestvovanju, udruživanju ili zaveri radi činjenja, pokušaja činjenja i pomaganja, podsticanja ili olakšavanja i savetovanja u cilju činjenja bilo kog krivičnog dela.³⁶⁶

Definicije o pranju novca suštinski su iste, bez obzira na svoje različitosti po obimu i sadržini. Zbog raznih kombinacija i procesa kojima se vrši pranje novca, bogatstvo navedenih situacija koje se smatraju pranjem novca samo nam pomažu u širenju saznanja o modalitetima u kojima se ono javlja, dok je suština uvek ista i uvek je jasno kada se radi o ovoj pojavi. Jasnoći kod detektovanja pojave pranja novca doprinosi i njeno određenje u zakonskom tekstu u kome su navedena obeležja krivičnog dela pranja novca. Koliko je pojava pranja novca usko povezana sa imovinom kriminalnog porekla i njenim otkrivanjem govore i odredbe POCA-a, prema kojima su kao dela pranja novca navedena dela koja imaju za cilj skrivanje kriminalne imovine. Termin „skrivanje imovine“ nije definisan u POCA-u, ali odeljak 327 (3) predviđa da ono uključuje skrivanje ili maskiranje prirode, izvora, lokacije, rasporeda, kretanja, vlasništva i svakog drugog prava u odnosu na imovinu stečenu kriminalom.³⁶⁷

2. POJAVNI OBLICI I NAČINI OTKRIVANJA PRANJA NOVCA

Kada govorimo o „običnom kriminalu“, odnosno kriminalnim aktivnostima kojima se ne ostvaruju profiti velikih razmera, najčešće se promet novca obavlja u gotovini i njihovi izvršioc i retko kada ulaze u postupke pranja novca. Tako stečen novac koristi se za lične potrebe i dalja ulaganja u kriminalne aktivnosti, te se ne pojavljuje potreba za prikrivanjem

---

³⁶⁶ Jovašević, D., Gajić-Glamočlija, M., Krivično delo pranja novca, Beograd, 2008., str. 200.

³⁶⁷ Bell, E., „Concealing and disguising criminal property“, Journal of Money Laundering Control, Vol.12., No.3., 2009., page 268.

porekla novca. Međutim, kada su u pitanju kriminalne aktivnosti kojima se ostvaruju veliki profiti, a koji podrazumevaju postojanje novca na računima, pojavljuje se problem njihovog prikrivanja. Prvobitno, pranje novca je bilo isključivo vezano za promet drogama ali danas se pranje novca odnosi na širok spektar krivičnih dela. Upravo na ovom mestu želimo da istaknemo ogromnu važnost koju jedno za drugo imaju mehanizmi sprečavanja pranja novca i oduzimanja imovine stečene kriminalom. Zapravo, sama potreba za pranjem novca zavisi od toga da li u zemlji u kojoj se zadržava profit postoji efikasan sistem oduzimanja prihoda stečenih kriminalom ili ne. Upravo tamo gde su usvojeni savremeni oblici konfiskacije imovine kroz proveru prihoda lica za koje se veruje da su pripadnici organizovanih kriminalnih grupa, postoji veći rizik od otkrivanja krivičnih dela koja su prethodila sticanju ovog profita i samim tim narasta potreba za pranjem novca. Da novac koji poseduju ne bi bio trag za otkrivanje kriminalnih aktivnosti koje vrše, njegovi imaoci nastoje ovako stečen novac prikriti i predstaviti ga kao legalni prihod.

Pranje novca jeste proces koji za svoj krajnji cilj ima priliv novca (koji je nastao nezakonitim delatnostima) u legalne tokove, a sve to da bi se prikrili tragovi kriminalnih delatnosti i da bi se isključio rizik od mogućnosti identifikacije takvog novca kao nelegalnog i njegove konfiskacije. Cilj je da se ovako stečen novac može nesmetano koristiti i ulagati u nove kriminalne aktivnosti, da se prikrije njegovo poreklo i da se on prikaže kao produkt zakonite delatnosti. Ovaj proces nije nimalo lak i podrazumeva najčešće učešće mnogobrojnih subjekata, kako fizičkih, tako i pravnih lica. S obzirom na to da se finansijske transakcije obavljaju posredstvom banaka, ovakvi procesi mogu uticati na stabilnost finansijskog sistema, jer banke preko kojih se obavlja pranje novca, čak iako nisu svesno deo tog procesa, po otkrivanju njihovog učešća u ovakvim procesima neretko gube rejting. Tada opada poverenje klijenata u njihovo poslovanje, što može na kraju znatno ugroziti sveukupnu finansijsku stabilnost jedne zemlje.

Različite su tehnike koje se koriste da bi se novac kriminalnog porekla prikrilo, ali postoje neke uobičajene faze pranja novca koje se mogu uočiti i koje se koriste kao model celokupne šeme pranja novca. Novac uvek prolazi kroz tri faze: ulaganje (plasiranje), prikrivanje i integraciju. Ulaganje ili plasman novca je najčešće prva faza koja se preduzima prilikom pranja novca, a odnosi se na traženje načina da se nelegalno stečen novac koji je prikupljen u gotovini unese u legalni finansijski sistem. Plasman novca je najteži posao u procesu pranja novca jer, naročito onda kada se radi o velikim količinama novca, može

izazvati pažnju lica koja rade u finansijskim institucijama gde se novac najčešće plasira (bilo polaganjem novca bilo njihovim pretvaranjem u druge prenosive finansijske instrumente). Druga faza prikrivanja ili pozakonjenja podrazumeva finansijske transakcije kojima se prikriva njihovo poreklo, najčešće prebacivanjem novca u finansijske ili bankarske sisteme uz upotrebu više računa, tako da novac prođe kroz sisteme više različitih zemalja sa drugačijim zakonskim propisima, kako bi se što teže ušlo u trag poreklu novca. Za ovaj prenos najpogodnije su zemlje koje imaju liberalne finansijske sisteme i gde je minimalna kontrola državne vlasti nad njima. Upravo u ovoj fazi prikrivanja novca dolazi do izražaja značaj međunarodne saradnje u sprečavanju pranja novca. Ova faza je naročito kompleksna, pa vrlo često kriminalne grupe ovu fazu prepuštaju radu posebno angažovanih finansijskih stručnjaka koji se bave pronalaženjem načina na koji će bezbedno plasirati novac u legalne finansijske tokove. Kriminalne organizacije su u prilici da zbog poseda velike količine novca i moći angažuju najrazličitije eksperte iz oblasti u kojima su im potrebni. S druge strane, organi državne vlasti koji imaju za zadatak da stanu na put organizovanom kriminalu nemaju toliki kapacitet i najčešće nisu u prilici da u svom timu imaju eksperte koji bi bili pandan onima koji rade za kriminalne organizacije, a koji su najčešće uvek korak ispred organa pravde. Treći korak je faza integracije, kada se ovakav novac transferom stapa sa legalnim sredstvima, pri čemu se razlike veoma teško uočavaju i gde se on dalje koristi za osnaženje kriminalnih organizacija. Da bi se dokazalo delo skrivanja imovine kriminalnog porekla u Velikoj Britaniji, tužilaštvo mora dokazati tri elementa: prvo, mora se dokazati kriminalno poreklo imovine; drugo, mora biti dokazano da je okrivljeni znao ili sumnjao da je imovina kriminalna; i treće, mora biti dokazano da je okrivljeni radio u nameri da sakrije ili maskira prirodu, izvor, lokaciju, poziciju, kretanje vlasništva ili drugo pravo u odnosu na imovinu.³⁶⁸

Tehnike pranja novca su vrlo različite. Sve one, međutim, sadrže tri zajedničke odlike potrebne da se zadovolje normalni zahtevi onih koji su uključeni u proces: oni koji peru novac moraju da sakriju pravi identitet vlasnika i poreklo novca, moraju da zadrže kontrolu nad sredstvima, moraju da promene oblik sredstava.³⁶⁹ Prema zapažanjima Klasensa³⁷⁰ postoje određene transakcije koje mogu ukazivati na pranje novca:

---

³⁶⁸ Bell, E., „Concealing and disguising criminal property“, *Journal of Money Laundering Control*, Vol.12., No.3., 2009., page 269.

³⁶⁹ Gilmor, S., V., *Prljavi novac*, Izdanje Saveta Evrope, 2004., str. 33.

³⁷⁰ Classens, R., „Sprečavanje pranja novca“, *Udruženje banaka Srbije*, 2006., str. 29.

- kada se sprovede na takav način koji nagoveštava neku nelegalnu namenu, kada ne postoji prepoznatljiva ekonomska namena ili kada se čine apsurdnim sa ekonomske tačke gledišta;
- kada se aktiva podiže brzo nakon deponovanja („unutra“ i „napolje“) sem ako klijentove normalne aktivnosti ne čine takva brza podizanja razumljivim;
- kada je transakcija izvan normalnih aktivnosti banke;
- kada je ishod jedne transakcije takav da je neki račun, koji je do tada bio neaktivan, odjednom postao izuzetno aktivan, a za to ne postoji neko očigledno objašnjenje;
- kada se transakcija plaća u gotovini, dok se poslovanje normalno odvija putem čeka, transfera ili nekim drugim načinom plaćanja;
- kada transakcija nije kompatibilna sa informacijama dobijenim od klijenta o kome se radi;
- kada klijent dostavlja banci lažne i obmanjujuće informacije ili kada klijent bez dobrog razloga odbija da dostavi obavezujuće informacije i dokumentaciju.

Bankarski sistem predstavljao je najpogodnije tlo za zloupotrebe u procesima pranja novca, naročito ako je u takvim procesima dolazilo do korupcije službenika koji bi učestvovali u ubacivanju novca kriminalnog porekla u legalne tokove. Međutim, ubrzo su donete mere koje su se odnosile na obaveznost primene proceduralnih pravila u oblasti bankarskog i finansijskog poslovanja, a na one koji su primaoci novca i depozita. Ove mere su uticale na to da se dotadašnji putevi procesa pranja novca preseku, te da se plasmani prljavog novca otežaju, što je znatno omelo dotadašnji rad kriminalnih organizacija. Međutim, kao što ističe Gilmore,³⁷¹ „Ljudi koji peru novac su vrlo adaptibilni i sposobni da iskoriste slabosti u svim strukturama te se pokazalo da su oni vrlo inventivni u korišćenju nebankarskih finansijskih institucija i sistema“. Tu spadaju sve one organizacije koje vrše poslove slične bankarskim poslovima, ali na koje se stroga pravila nametnuta radi sprečavanja pranja novca ne odnose. „Perači“ novca koristili su razne tehnike da operu novac, a da takvi transferi budu što manje uočljivi za kontrolore transakcija, pa kao najčešće korišćene možemo izdvojiti proces „rafiniranja“ prljavog novca u kome dolazi do angažovanja velikog broja lica koja pretvaraju novčanice iz malih apoeni u velike i proces tzv. „štrumfovanja“ u kome se angažuju prenosnici novca koji prenose novac sitnim transakcijama, kako ne bi privukli veliku pažnju. Načini pranja novca u bankarskom poslovanju i u drugim različitim oblastima

---

³⁷¹ Gilmore, S., V., Prljavi novac, Izdanje Saveta Evrope, 2004., str. 36.

ekonomske aktivnosti jesu mnogobrojni, a možemo navesti samo neke od njih: korišćenje korespodentnih računa i elektronskog transfera, zloupotreba bankarskih usluga, hartija od vrednosti, čekova na donosioca i putničkih čekova itd. Danas možemo reći da postoje obimne studije o temi pranja novca i načinima na koje se vrši pranje novca, kao i metodama koje imamo na raspolaganju za sprečavanje ovog procesa, što je s obzirom na povezanost ove oblasti sa onom kojom se u ovom radu bavimo značajno.

U strukturi nacionalnog, ali i internacionalnog kriminaliteta, danas preovladava kriminalitet upravljn na štetu imovine drugih fizičkih i pravnih lica (pa čak i čitavih država), pri čemu pojedinci, grupe i čitave organizacije postupaju u vršenju svoje kriminalne aktivnosti vođeni namerom pribavljanja protivpravne imovinske koristi.³⁷² Da bi se organizovano suprostavilo ovoj pojavi, bilo je neophodno doneti zakonske norme u ovoj oblasti, koje bi bile deo sveukupnog normativnog sistema za borbu protiv kriminala. Zakonsko regulisanje pranja novca u našoj zemlji započeto je donošenjem Zakona o sprečavanju pranja novca³⁷³ iz 2001. godine koji prvi put inkriminiše pranje novca i donosi norme kojima u celini propisuje radnje, mere, nadležnosti i ovlašćenja u ovoj oblasti. Ovaj Zakon biva zamenjen novim Zakonom o sprečavanju pranja novca³⁷⁴ Republike Srbije iz 2005. godine kojim se postojeća pravila proširuju novim, da bi razvoj pravila u ovoj oblasti, na kraju rezultirao donošenjem novog, danas važećeg Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma.³⁷⁵ Novim zakonom se kao i prethodnim, propisuju radnje i mere koje se preduzimaju radi sprečavanja i otkrivanja pranja novca i finansiranja terorizma i utvrđuju se nadležnosti Uprave za sprečavanje pranja novca i drugih organa koji učestvuju u sprovođenju mera predviđenih ovim zakonom. Republika Srbija je donošenjem tog Zakona nastojala da odgovori zahtevima koji su pred nju postavljeni Direktivom Evropske unije, a koji su se sastojali u usklađivanju zakonske regulative sa ratifikovanim međunarodnim konvencijama i međunarodnim standardima iz ove oblasti. Pranje novca je konačno predviđeno i Krivičnim zakonikom Republike Srbije iz 2006. godine kao privredno krivično delo, te je dobilo svoju inkriminaciju u našem krivičnom materijalnom pravu. Kontrolni mehanizam metoda suzbijanja pranja novca se u najvećoj meri svodi na aktivnost Uprave za sprečavanje pranja novca, državnog organa pri Ministarstvu finansija, prema kojoj su sve institucije i lica koja dolaze u kontakt sa novcem obavezne na saradnju. Zakonodavac određuje subjekte, pravna lica i odgovorna lica u

---

³⁷² Jovašević, D., Gajić-Glamočlija, M., Krivično delo pranja novca, BeoSing, Beograd, 2008., str. 249.

³⁷³ „Službeni list SRJ“ broj 53/2001 od 28.09.2001. koji se primenjivao od 01.07.2002. godine.

³⁷⁴ „Službeni glasnik RS“ broj 107/2005.

³⁷⁵ „Službeni glasnik RS“ broj 20/09, 72/09, 91/10.

pravnim licima odgovornim za preduzimanje mera za sprečavanje pranja novca i zakon ih naziva obveznicima, s obzirom na njihovu delatnost koja je vezana za finansijske transakcije različitog tipa. U obveznike spadaju banke, druge finansijske organizacije, menjačnice, PTT preduzeća, osiguravajuća preduzeća, investicioni fondovi, berze, brokersko-dilerska društva, zalagaonice i sva ona fizička i pravna lica koja obavljaju poslove vezane za promet novca, nepokretnosti i pokretnosti itd.

Kao deo sistemskog suprostavljanja kriminalitetu, a naročito onom čiji je osnovni cilj sticanje profita, postoje razne metode koje se smatraju neophodnim kako bi delovanje protiv ovakvih oblika udruživanja bilo efikasno. Preventivni i represivni metodi u suprostavljanju pranju novca predstavljaju skup radnji, mera i postupaka na preventivnom i represivnom planu kojima se sužavaju mogućnosti za pranje novca, otkrivaju učinioci i razjašnjava kriminalna delatnost povezana sa pranjem novca.³⁷⁶ Preventivna strana borbe odvija se kroz određene mere koje, kao sada već tradicionalne, poznaju međunarodni standardi i većina zakonodavstava, a to su utvrđivanje i verifikacija identiteta klijenta i stvarnog vlasnika klijenta od strane finansijskih institucija i drugih određenih subjekata, prijavljivanje gotovinskih transakcija preko iznosa određenih zakonom, prijavljivanje sumnjivih transakcija, obrazovanje finansijske obaveštajne službe i čuvanje podataka o klijentima i transakcijama u periodu određenim zakonom kako bi takvi podaci bili dostupni nadležnim organima.³⁷⁷ Jedan od najefikasnijih načina da se dođe do saznanja o sumnjivim transakcijama koje upućuju na pranje novca jeste zakonska obaveza sačinjavanja Izveštaja o sumnjivim i neobičnim transakcijama. Ova obaveza se odnosi na sve one institucije koje zakon određuje, koje su deo finansijskog sistema zemlje. Takođe, veoma je bitno postojanje mehanizama kojima se onemogućava dalje raspolaganje novcem za koji se sumnja da je deo procesa pranja novca, tako da se privremeno suspenduju sredstva koja su pod sumnjom.

---

³⁷⁶ Bošković, G., *Pranje novca*, Beograd, 2005., str. 109.

³⁷⁷ Jovašević, D., Gajić-Glamočlija, M., *Krivično delo pranja novca*, Beograd, 2008., str. 98.

3. ZNAČAJ PRANJA NOVCA³⁷⁸ ZA POSTUPAK ODUZIMANJA IMOVINE PROISTEKLE IZ KRIVIČNOG DELA

Pri analizi finansijske istrage, kao faze postupka oduzimanja imovine, videćemo koliko je sva aktivnost koja je usmerena na sprečavanje pranja novca od izuzetne važnosti za nju, a i za ceo postupak oduzimanja imovine. Pranje novca je neodvojivi element uspešnog funkcionisanja pre svega organizovanih kriminalnih grupa, jer je u opticaju velika količina novca sumnjivog porekla, te narasta potreba njenih imalaca za što bržom transformacijom novca u legalne tokove, kako on ne bi bio trag u otkrivanju puteva kojim se članovi organizacije kreću. Negde u isto vreme javljaju se tendencije borbe protiv organizovanog i transnacionalnog kriminala, kojima se akcenat stavlja na oduzimanje sredstava stečenih kriminalnom delatnošću (čime se vrši najjači udar na kriminalnu organizaciju) i borbu protiv pranja novca. Činjenica je da je prisutna neodvojiva povezanost svih aktivnosti usmerenih na otkrivanje imovine kriminalnog porekla i pranje novca. Samo postojanje prljavog novca kao i proces njegovog pranja jesu tragovi koji ne samo da vode otkrivanju krivičnog dela pranja novca, nego su izvor za otkrivanje niza krivičnih dela koja su procesu pranja novca prethodila, a koja skoro uvek prati imovina znatnih razmera potekla od nelegalnih i najčešće kriminalnih aktivnosti. Otkrivanje procesa pranja novca je slično otvaranju Pandorine kutije, jer, zajedno sa njenim razotkrivanjem, otkriva se najčešće još čitav niz kriminalnih aktivnosti koje prate izvršioca krivičnog dela pranja novca i razotkrivaju se mnoga druga lica koja su uzimala učešće u kriminalnim aktivnostima.

Sve više jača svest da se mora posvetiti posebna pažnja otkrivanju i suzbijanju tokova kretanja nezakonito stečenog novca i njegove transformacije u legalne tokove – tzv. “pranje novca“. Ova pojava danas ima transnacionalne odlike koje je čine težom za suzbijanje. Mada su nacionalne kontramere, kao što su kriminalizacija, konfiskacija i uvođenje sveobuhvatnih preventivnih strategija, preduslovi za postizanje bitnijeg napretka, od samog početka prihvaćeno je da bez odgovarajuće međunarodne saradnje svi ti napori neće doneti veće rezultate, a koštaće mnogo.³⁷⁹ Samo postojanje prljavog novca ukazuje na postojanje

---

³⁷⁸ Termin „pranje novca“ je prvobitno nastao u novinarstvu u periodu prohibicije u SAD, 20-ih godina prošlog veka (kada su aktuelni bili slučajevi mafijaša Al Kaponea i Bugzi Morana koji su otvarali radnje preko kojih su prali nezakonito stečen novac) kada je preuzet u kriminološku nauku i kao takav se zadržao do danas. Ovakav termin prvi put je upotrebljen u Bečkoj konvenciji.

³⁷⁹ Gilmore, S., V., Prljavi novac, Izdanje Saveta Evrope, 2004., str. 97.

nezakonite imovine koja se nalazi u posedu nekog lica. Dalja aktivnost na planu razotkrivanja porekla novca za koji je utvrđeno da je nezakonit usmerava se na otkrivanje da li nezakonit novac potiče od kriminalnih aktivnosti. Retko kada se dešava da imovina velikih razmera koja nije pokrivena zakonitim osnovom biva transparentna, nego se njeni vlasnici vrlo brzo organizuju u pravcu njene transformacije u legalne tokove, kako bi se omeo trag njenom sticanju. Ta sprega koja postoji između procesa pranja novca i postojanja kriminalom stečene imovine je izuzetno jaka. Bilo da se radi o pranju novca ili osnovima da se veruje u nezakonito poreklo imovine, postoji mogućnost da se «jednim udarcem ubiju dve muve». Materijal koji se prikuplja u toku istražnog procesa može biti koristan i za otkrivanje krivičnog dela pranja novca i za postupak oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, jer uvek može postojati osnov da se veruje da jedno inicira drugo. Iako je krivično delo pranja novca samo jedno od onih čije izvršenje povlači za sobom primenu Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, od ostalih se izdvaja po tome što su krivična dela pranja novca najčešće siguran pokazatelj o postojanju kriminalne imovine kod izvršioca krivičnog dela. Zbog toga je razumevanje suštinskih obeležja krivičnog dela pranja novca izuzetno bitno u procesu analize postupka oduzimanja kriminalne imovine, jer su saznanja o načinima kretanja nezakonito stečenog novca dragocena za istražni postupak oduzimanja imovine i uopšte za efikasnost celokupnog postupka.

Pojava organizovanog kriminala donela je jedan potpuni zaokret u načinu na koji se države bore sa kriminalom, te se dotadašnji način njegovog sprečavanja koji se svodio na otkrivanje kriminalne delatnosti i kažnjavanje njenog učinioca danas smatra nedovoljnim. Tendencije država se pomeraju ka takvoj borbi protiv organizovanog kriminala koja podrazumeva zaplenu celokupne imovinske koristi koju je kriminalna organizacija ostvarila vršenjem krivičnih dela. Ovakav metod pokazao se kao najefikasniji i ujedno najteži udar na funkcionisanje kriminalne organizacije. Upravo pojava novih tendencija krivičnopravne represije proizvela je pojavu pranja novca, jer opasnost od zaplene nezakonitih sredstava nagnala je njihove aktere da pronađu način kojim bi zavarali svoje tragove, a ta zaštita im je bila omogućena kroz pranje prljavog novca i njegovog transfera u legalne tokove. To je bio vrlo efikasan način da se organi gonjenja onemoguće da kriminalnoj imovini uđu u trag. Ubrzo su se i za ovakva delovanja pronašle kontramere, a koje su donete sa ciljem suzbijanja pranja novca i finansiranja terorizma.

Ogromne količine novca i imovinske vrednosti stečenih kriminalnim aktivnostima se dalje prenose i ulažu na najrazličitije načine. Jedan deo profita odlazi na sopstvene potrebe njihovih imalaca, drugi deo odlazi na nova ulaganja u dalji razvoj kriminalne aktivnosti, a preostali deo prolazi najčešće proces pranja novca kako bi se uveo u legalne tokove. Postavlja se pitanje koji deo sveukupno ostvarene dobiti jedne kriminalne organizacije, pod pretpostavkom da se ona nađe pred licem pravde, dolazi u posed državnih organa. U postupku oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, ukoliko se dokaže krivica okrivljenog, ne postoji rezerva prema imovini za koju se ne mogu pružiti adekvatni dokazi u vezi sa njenim zakonitim poreklom. Međutim, ipak se postavlja pitanje koliki je zapravo domašaj organa državne vlasti u odnosu na kriminalno stečenu imovinu. Kada govorimo o kriminalnim organizacijama koje se u svom „poslovanju“ koriste najnovijim tehničkim dostignućima, a nasuprot kojih, nažalost, još uvek u mnogim zemljama postoje klasične metode suzbijanja organizovanog kriminala, postavlja se pitanje koliki se deo sveukupne kriminalne dobiti može oduzeti. Klasens³⁸⁰ navodi da „pranje novca kao pojava nije samo pitanje morala već i ekonomije, te navodi podatak da se procenjuje da je promet od ovih nelegalnih aktivnosti veći od prometa čitave automobilske industrije sveta i da sasvim skromne procene ukazuju da se više od 750.000 eura opere svakog minuta“.

Glavni ciljevi sprečavanja pranja novca, ali i efikasnosti sistema oduzimanja imovine koja je stečena na nezakonit način, treba da budu usmereni pre svega na stabilan korpus zakonodavnih rešenja u ovoj oblasti, kao i obezbeđenje instrumenata kojima će se osigurati stvarna i efikasna primena normativnih rešenja, a zatim i preduzimanje svih mogućih mera u otkrivanju i dokazivanju krivičnih dela organizovanog kriminala. Efikasno suprostavljanje pranju novca zahteva i ostvarivanje sledećih ciljeva: nastojanje da se zakonito i odgovorno sprovode odluke u sklopu finansijskog sistema, da se kontrolna i nadzorna funkcija vrše u skladu sa zakonom i moralnim standardima, da se obavezno vode disciplinski, prekršajni i krivični postupci i izriču odgovarajuće sankcije protiv svakog radnika koji nije poštovao propise u vezi sa pranjem novca, da se izvrše odgovarajuće reforme u finansijskom sistemu sposobne da otklone mnoge uslove koji pogoduju pranju novca, uključivanje sredstava javnog informisanja i određivanja njihove uloge i značaja u sprečavanju i otkrivanju kriminalne

---

³⁸⁰ Classens., R., „Sprečavanje pranja novca“, Udruženje banaka Srbije, 2006., str. 10.

delatnosti u vezi sa pranjem novca i uspostavljanje potpune transparentnosti finansijskog sistema.³⁸¹

Nesporno je da se proces pranja novca nikada ne odvija sam za sebe i da je on samo neka vrsta inicijalne kapisle za razotkrivanje kriminalnih delatnosti koje se nalaze u njegovoj pozadini. Iako je danas u našem pravu postavljen zakonski okvir uređenja i oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, kao i postupka suzbijanja pranja novca, i to na način kojim se obezbeđuje jedan nezavisan i sveobuhvatan pristup ovim problemima, postavlja se pitanje da li zaista postoji saradnja organa koji su po zakonu nadležni za sprovođenje mera. Zapravo, dolazimo do pitanja od praktičnog značaja, da li Uprava za sprečavanje pranja novca (kao organ nadležan za preduzimanje mera sprečavanja pranja novca) koji raspolaže informacijama u slučajevima postojanja sumnje da je došlo do pranja novca, obaveštava organe koji su nadležni za oduzimanje nezakonitih prihoda. Informacije kojima raspolažu organi finansijske istrage, s jedne strane, i informacije koje poseduje Uprava za sprečavanje pranja novca, sa druge strane, mogu biti ponekad od izuzetne važnosti jedne za druge. U Zakonu se na jedan opšti način propisuje obaveza svih organa, organizacija i javnih službi da dostave podatke koji mogu biti od značaja za finansijsku istragu, ali samo onda kada se to od njih traži. Te organizacije imaju dužnost prijavljivanja sumnjivih transakcija Upravi za sprečavanje pranja novca. Saradnju i koordinaciju neophodno je uspostaviti na nekoliko nivoa i to između: različitih nadležnih organa na operativnom nivou, nadležnih državnih organa i finansijskog i privrednog sektora i svih relevantnih subjekata u oblasti suprotstavljanja pranju novca na strateškom nivou.³⁸² U ovom trenutku, ne možemo govoriti o nekakvom idealnom sistemu koji bi podrazumevao univerzalnu bazu podataka za sve organe angažovane u zajedničkoj borbi protiv organizovanog kriminala i u kojoj bi bili obrađeni finansijski podaci na nivou cele države. Ipak, možemo učiniti bar toliko da oni sistemi koji su aktivni na planu borbe protiv kriminala budu povezani, umreženi informacijama i da tako zajednički deluju na više frontova, što ujedno pojačava pritisak na pripadnike organizovanog kriminala.

Razvojem savremenog društva, dolazi se i do novih savremenijih vidova kriminalnih aktivnosti, čiji akteri, zbog uticaja moći i novca koje poseduju, nikada ne zaostaju u trci za posedom najnovijih tehničkih dostignuća, koja im mogu biti sredstvo za unapređanje „posla“.

---

³⁸¹ Bošković, M., „Etiološka obeležja korupcije i pranja novca i strategija suprotstavljanja“ Zbornik: Korupcija i pranje novca (uzroci, otkrivanje, prevencija), Sarajevo, 2009., str. 47.

³⁸² Bošković, G., Pranje novca, Beograd, 2005., str. 133.

Takve tendencije prisutne su i kod procesa pranja novca gde se koriste novi elektronski sistemi plaćanja koji nose sa sobom nove rizike. Novi sistemi plaćanja donose nove mogućnosti za zloupotrebu, gde sve više dolazi do izražaja neophodnost međunarodne saradnje, jer, s obzirom na sve veću ulogu interneta i korišćenje elektronskih usluga u svim oblastima života, a naročito ako govorimo o uslugama plaćanja, postoji problem virtuelnih puteva korišćenih od strane lica koja se bave kriminalnim aktivnostima. Međunarodna zajednica, uključivši snage najrazvijenijih zemalja i njihove kapacitete u tehnološkim dostignućima, uspeva da odgovori na nove pojave organizovanog kriminala i posebno na nove tehnike pranja novca novim merama borbe protiv njih. Međutim, nacionalni kapaciteti retko kada su u stanju da usvoje sve novine koje su neprestane u ovoj oblasti. To se pre svega dešava zbog zaostatka u primeni inovativnih tehnika, zatim nedostatka stručnog kadra, a onda šire gledano i zbog još uvek aktuelnog procesa tranzicije u kojoj se naša država nalazi, te obimnosti obaveza koje su joj stavljene u zadatak. Realistički gledano, možemo reći da bismo mi kao država u ovom trenutku postigli zadovoljavajući učinak ako bismo omogućili efikasnost u primeni postojećih zakonodavnih rešenja u oblasti pranja novca, zatim poštovanje odredaba kojima se reguliše poslovanje bankarskih i drugih finansijskih institucija i u tom reonu zaustavili radnje onih koji se bave pranjem novca. Kada sistem funkcioniše u osnovi, mnogo lakše ga je unapređivati korak po korak, te koristeći iskustva razvijenijih zemalja na taj način težiti ka ostvarenju njegove stabilnosti.

VI ZAKON O ODUZIMANJU IMOVINE PROISTEKLE IZ KRIVIČNOG DELA

1. MESTO ZAKONA O ODUZIMANJU IMOVINE U PRAVNOM SISTEMU RS

U Srbiji su u poslednjoj deceniji, s jedne strane postojali veliki pritisci prisutni usled realne potrebe da se na drugačiji način pristupi problemu suzbijanja organizovanog kriminala i da se uz postojeće propise koji su upravljani na rešenje ovog problema usvoje i oni koji bi bili usmereni da oduzimanje protivpravno stečene imovine. S druge strane, pritisci su bili još izraženiji, činjenicom da Srbija kao jedan od osnovnih političkih ciljeva ima pristupanje Evropskoj Uniji, koji sa sobom povlači i obavezu prihvatanja velikog broja standardizovanih propisa i modifikovanje i unapređenje svojih propisa, a među njima i propisa koji se odnose na identifikaciju, zaplenu i oduzimanje imovine stečene kriminalom. Neophodnost usvajanja mere kojom bi se oduzela imovina stečena kriminalom postala je nesporna ali se postavljalo pitanje o načinu na koji će se ova promena načiniti. Uporednopravna rešenja iz ove oblasti su bila različita, a među njima ne postoji ono koje bi se moglo oceniti kao potpuno uspešno.

Kako Nikolić³⁸³ navodi autori našeg zakona su zauzeli stav da ne treba biti dogmatski isključiv, te da uzore za izradu zakona treba tražiti u uporednopravnim rešenjima koja su svoju potvrdu dobila kroz uspešnu praktičnu primenu i koja su prošla proveru usklađenosti sa opštim principima ljudskih prava, kroz jurisprudenciju Suda za ljudska prava, bez obzira na to iz kog pravnog sistema dolaze. Srbija se odlučila za reformistički pristup rešavanju problema imovine kriminalnog porekla koji je rezultirao donošenjem niza novina. Najpre, doneti su posebni propisi i to poseban Zakon koji se odnosi na oduzimanje imovine, njime je uvedena u krivično pravo nova mera – mera oduzimanja imovine, regulisano je postojanje posebnog postupka koji ima niz specifičnosti u odnosu na redovan krivični postupak i na kraju formirani su posebni organi ili sektori unutar postojećih organa kojima je dato u isključivu nadležnost (sem Direkciji koja ima i druga ovlašćenja) sprovođenje propisa koji se na novu meru odnose.

Zakon o oduzimanju imovine donet je 23. oktobra, a stupio je na snagu 5. novembra 2008. godine. Njegovim donošenjem započeta je primena mere koja je isključivo upravljena

---

³⁸³ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op.cit., str. 9.

na imovinu kriminalnog porekla. Sistematika Zakona je takva da je on podeljen u šest celina: osnovne odredbe, nadležni organi, postupak, upravljanje oduzetom imovinom, međunarodna saradnja i prelazne i završne odredbe. S obzirom na to da je mera oduzimanja imovine konstituisana ovim Zakonom, njegova analiza je ujedno analiza i mere oduzimanja imovine prema važećem pravu. Iz tog razloga značajan deo naše analize i istraživanja je bazirano na zakonima koji su doneti od početka primene mere.

1.1. Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela

Usvajanje Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela je dokaz da postojanje organizovanog kriminala i drugih oblika teških krivičnih dela zahteva posebnu zakonsku regulativu. Krug krivičnih dela na koja se odnosi primena ovog zakona je širi od krivičnih dela organizovanog kriminala, ali je sam nastanak Zakona upravo motivisan težnjom suočavanja sa problemom prisustva organizovanog kriminaliteta u sve većoj meri. Princip da se imovinska korist koja je pribavljena izvršenjem krivičnih dela ne može zadržati bio je ostvaren i kroz primenu mere oduzimanja imovinske koristi koja u našem pravu postoji već duže vreme i koja se primenjuje kod svih krivičnih dela čijim izvršenjem je došlo do sticanja imovinske vrednosti. Analiza statističkih podataka o radu srpskog pravosuđa nedvosmisleno ukazuje na to da su policija, tužilaštvo i sudovi prvenstveno usmereni ka utvrđivanju odgovornosti i adekvatnom kažnjavanju učinilaca krivičnih dela, dok utvrđivanje i oduzimanje protivpravne imovinske koristi, osim kada je ona očigledna i lako dokaziva, uglavnom ne predstavlja predmet razmatranja ovih organa.³⁸⁴ Iako je lako utvrditi imovinsku korist koja je ostvarena, pravosudni organi se nisu upuštali često u izricanje mere oduzimanja imovinske koristi, jer bi tada bili suočeni sa problemima utvrđivanja, dokazivanja i na kraju čuvanja tako oduzete imovinske vrednosti, te su pribegavali lakšem rešenju – ne baviti se ovom problematikom. Zapravo, iako je namera zakonodavca bila da se oduzimanje protivpravno stečene imovinske koristi izriče uvek kada za tako nešto ima prostora, fakultativnost primene ove mere je „zloupotrebljena“ u pravcu njene vrlo retke primene.

Kada govorimo o postupcima za krivična dela organizovanog kriminala, vrednost imovinske koristi koja se ostvaruje izvršenjem krivičnog dela je najčešće mnogo veća od one koja se ostvaruje izvršenjem drugih krivičnih dela. Ovo najpre iz razloga što se kod

---

³⁸⁴ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op.cit., str. 8.

organizovanog kriminala podrazumeva kontinuirano stivanje imovine stečene na ovaj način. Posebnim odredbama o oduzimanju imovinske koristi za krivična dela organizovanog kriminala samo je olakšan postupak primene ove mere. Međutim, ovaj mehanizam se pokazao nedovoljnim kada su u pitanju krivična dela organizovanog kriminala. Tek usvajanjem Zakona stvoren je efikasniji mehanizam za primenu ove mere, a neka iskustva u oduzimanju imovine prema odredbama ovog zakona mogla bi poslužiti kao dobra praksa i sudijama u redovnim krivičnim postupcima, s obzirom na to da je ova mogućnost vrlo retko korišćena iako zakon nalaže da se „ima“ oduzeti imovinska korist uvek kada je ona ostvarena izvršenjem krivičnog dela. Ipak, zbog nemogućnosti pronalaska ovakve vrednosti u imovini okrivljenog ili zbog teškoća u određenju visine ostvarene imovinske vrednosti, a naročito kada su u pitanju predmeti u kojima ostvarena vrednost nije bila velika, sudije su najčešće propuštale da izreknu tu meru. Zato bi se iskustva u primeni odredaba Zakona mogla preneti i na redovne krivične postupke, a u cilju ostvarenja principa koji je jednak u obe vrste postupka.

Pitanje neophodnosti i realne potrebe za postojanjem novih mehanizama borbe protiv najtežih oblika kriminala jeste pitanje koje se više ni ne postavlja. Efikasan sistem koji bi omogućio oduzimanje ilegalno stečene dobiti i zakonska regulativa u ovoj oblasti jesu ne samo realna potreba svake države, nego i uslov koji se državama nameće od strane međunarodne zajednice. Ono što je obavezujuće za države jeste minimum postojeće regulative u ovoj oblasti, a državama je ostavljeno pravo izbora na koji će način obezbediti funkcionisanje mehanizma oduzimanja protivpravno stečene dobiti. Ako posmatramo države u regionu koje su tek u poslednjoj deceniji suočene sa izazovom izgradnje normative koja se odnosi na oduzimanje imovine, možemo primetiti dva različita pravca kojim su se kretale zakonodavne reforme: jedan, kojim su se samo proširivala ovlašćenja i mogućnosti već postojeće mere oduzimanja imovinske koristi, i drugi, koji je podrazumevao reformu većih razmera kao što je bio slučaj sa našim pravom. Veće reforme podrazumevale su ne samo promene zakonskih odredaba kroz donošenje *lex specialis*, kojima se uređivao na sveobuhvatan način postupak oduzimanja imovine stečene krivičnim delima, nego i formiranje institucionalnih mehanizama kao podršku takvim propisima. To je podrazumevalo osnivanje novih organa i institucija kojima su davana posebna ovlašćenja u sprovođenju ovih zakonskih propisa i koja su i osnovana sa ciljem da rade na ostvarenju cilja zacrtanog donošenjem ovog Zakona. Posmatrajući ova dva pristupa, možemo reći da svaki ima svoje mane i prednosti, odnosno otežavajuće i olakšavajuće okolnosti u primeni. Prvi sistem, kojim

se reforma ostvaruje proširenjem postojećih odredaba o oduzimanju imovinske koristi smatramo lakšim, ali ne i dovoljnim. Drugo rešenje opet podrazumeva veliko budžetsko opterećenje za državu jer se moraju izdvojiti značajna novčana sredstva koja bi omogućila rađanje novog institucionalnog, kadrovskog i operativnog sistema potrebnog za sprovođenje zakona. Donošenje novog Zakona povlači za sobom značajne izmene u krivičnomaterijalnoj i krivičnoprocesnoj materiji, jer se u velikom obimu menjaju neki standardi koji već postoje, te je potrebno pronaći idealnu meru i idealno mesto za nju u okviru već postojećih pravila.

Naša država je krenula drugim putem i izgradila poseban sistem u kome se reguliše oduzimanje imovine koja je proistekla iz krivičnog dela, donošenjem posebnog Zakona. Njegovo donošenje bilo je neophodno,³⁸⁵ ali ono nije dovoljno samo za sebe. Uz donošenje zakonskih propisa neophodno je obezbediti efikasan mehanizam kojim će se zakonske odredbe sprovoditi efikasno u praksi. Vrlo je važno da se u narednom periodu otklone svi nedostaci samog teksta Zakona, a na koje nam između ostalog ukazuje i praksa u njegovom sprovođenju. Jedan od presudnih elemenata za uspeh je svakako rad na što većem obimu edukacije svih postupajućih organa u postupku oduzimanja imovine, jer će od njihovog pravilnog postupanja³⁸⁶ umnogome zavisiti efektivnost u primeni mere oduzimanja imovine. Nije zato neobično da početak u primeni Zakona bude praćena nejednakošću u postupanju i nepoznavanje odredaba zakona, ali s obzirom na to da se Zakon primenjuje od 2009. godine, sve je manje opravdanja za greške koje nastaju usled nepoznavanja ili loše primene propisa.

Novi Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela donet je 8. aprila 2013. godine, a njegovim stupanjem na snagu prestao je da važi Zakon iz 2008. godine. Tokom petogodišnje primene Zakona/2008 godine uočeni su određeni nedostaci prvodonetog zakona, te je rešeno da se pristupi izmenama. U toku rada na izmenama Zakona, obim planiranih izmena je bio takav da se moralo pristupiti donošenju i usvajanju novog Zakona. Analizom promena koje su donešene a pregled najvažnijih izmena pružamo u redovima koji slede, nije

---

³⁸⁵ Najveći procenat ispitanika smatra da je Zakon donet jer je je njegovo donošenje bilo uslov za evropske integracije. Kao drugi razlog njegovog donošenja navodi se pokušaj vlasti da prikažu rešenost da se država obračuna sa organizovanim kriminalom, mada se stiče utisak da se u to sumnja, te da su među ponuđenim razlozima najmanje uticale iskrene pobude donosilaca Zakona da se obračunaju sa kriminalom (prema istraživanju CeSID-a, Projekat o oduzimanju imovinske koristi stečene krivičnim delom u Srbiji – Istraživanje o stavu građana – percepcija primene Zakona).

³⁸⁶ Od ukupnog broja donetih sudskih odluka u 2012. godini u postupcima oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela koje su dospеле pred Apelacioni sud u Beogradu, polovina je vraćena na ponovno odlučivanje (jedna od polovine je preinačena) dok je druga polovina odluka ukinuta i vraćena na ponovno suđenje uz instrukcije višeg suda i ukazivanje na učinjene greške u suđenju.

prema našem ubeđenju, nisu otklonjeni ključni nedostaci zakona, a obim izmena je više «tehnički» nego sadržinski i suštinski. U okviru ovog odeljka rada iznećemo na jednom mestu analizu svih ključnih promena koje su u postupak oduzimanja imovine unete Zakonom iz 2013. godine, jer je ona ujedno prikaz načina na koji su se pokušali prevazići određeni nedostaci starog Zakona. Predlozi za poboljšanja Zakona koje tokom celog rada iznosimo ostali su aktuelni i posle donošenja Zakona/2013, jer većina nedostataka nije otklonjena ni u novom zakonskom tekstu. Izvršene izmene Zakona i dalje su, prema našem ubeđenju, nedovoljne za stvaranje efikasnog sistema sprečavanja kriminalnog bogaćenja, njima se ne otklanjaju pravi uzroci problema postupaka oduzimanja imovine i u mnogim segmentima, one su više „kozmetičke“ nego suštinske. U narednim redovima obrazložićemo ključne izmene koje su donete u Zakonu/2013.

Jedna od izmena koja je uvedena Zakonom/2013 jeste ta da postupak trajnog oduzimanja imovine ne može početi sve dok presuda u krivičnom postupku, vođenog protiv lica koji je vlasnik imovine, ne postane pravnosnažna. Ovom izmenom napravljen je krupan zaokret u pogledu jačanja prava na pravično suđenje i pretpostavku nevinosti, te pružanja većih garantija licu u postupku oduzimanja imovine. Prethodni Zakon nije dozvoljavao donošenje odluke o trajnom oduzimanju imovine, sve dok odluka o krivici vlasnika u krivičnom postupku ne bude donesena i ne postane pravnosnažna. Međutim, početak pokretanja postupka trajnog oduzimanja imovine, a samim tim i raspravljanje o poreklu imovine, nisu bili uslovljeni postojanjem pravnosnažne presude. Po novom Zakonu imamo situaciju da se pravo na pravično suđenje ojačava njegovim garantovanjem u ranijoj fazi postupka. Razmatrajući koliko je ovaj potez zakonodavca pravi i neophodan, možemo izneti argumentaciju *pro i contra*.

U delu rada u kome govorimo o Zakonu sa stanovišta njegove usklađenosti sa osnovnim ljudskim pravima, zaključujemo da Zakon iz 2008. godine nije u suprotnosti sa osnovnim ljudskim pravima, pre svega sa pravom na pravično suđenje i pretpostavkom nevinosti, a što je potvrđeno i odlukama Ustavnog suda kao i zaključcima koji su izneti od ESLJP-a, a koji se po analogiji mogu odnositi i na naše zakonsko rešenje. U postupku oduzimanja imovine ne utvrđuje se krivica vlasnika imovine nego zakonitost porekla njegove imovine. Dokazana krivica je samo uslov da bi se na imovinu čije poreklo vlasnik nije uspeo opravdati primenila pretpostavka da, u nedostatku drugih dokaza, ona potiče od kriminalne delatnosti. Zbog toga stojimo na stanovištu da ova ključna izmena Zakona, iako ojačava

poštovanje prava na pretpostavku nevinosti, nije bila neophodna, te da je i prošlo rešenje bilo u granicama poštovanja osnovnih ljudskih prava. Prednost novodonetog rešenja jeste što pruža veće garancije vlasniku imovine na poštovanje prava na pretpostavku nevinosti, jer osim oduzimanja imovine kao privremene mere, nije moguće pokrenuti postupak oduzimanja imovine (trajnog), dok se pravnosnažnom presudom ne utvrdi krivica okrivljenog za neko od krivičnih dela koja su na spisku onih koja povlače za sobom primenu Zakona. Ovom novinom ujedno se ostvaruje veća preglednost u postupku koji se vodi, jer se više ne vode dva postupka istovremeno, te je odnos krivičnog postupka i postupka trajnog oduzimanja sada jasnije uspostavljen, gde je potonji uslovljen završetkom prvog.

Rešenja kojima se ojačavaju osnovna ljudska prava su uvek dobrodošla, međutim, postavlja se pitanje postoje li određeni nedostaci ovog novog rešenja i koje su njegove mane u odnosu na prethodno rešenje. I Zakon/2008 predviđao je vezanost donošenja odluke o trajnom oduzimanju imovine za pravnosnažnu presudu u krivičnom postupku, samo što je bilo moguće otpočeti postupak trajnog oduzimanja i pre njenog donošenja. Štaviše, privremeno oduzimanje imovine će sada trajati mnogo duže, jer će podizanje zahteva za trajno oduzimanje imovine često morati da sačeka odluku u glavnom krivičnom postupku. Ovakva izmena doprinosi još dužem trajanju celog postupka oduzimanja imovine, a to se smatra jednim od najvećih nedostataka u primeni Zakona. S druge strane, poznato je da u našem pravu postoji problem dugog trajanja krivičnih postupaka, a pošto je pokretanje postupka trajnog oduzimanja uslovljeno njegovim trajanjem i ishodom, u praksi će se pojaviti problem da određena imovina stoji predugo „zarobljena“ dejstvom odluke o privremenom oduzimanju imovine, a da još nije ni izvesno hoće li okrivljeni biti osuđen. Ujedno, okrivljeni sada ima na raspolaganju jedan duži vremenski period da imovinu koja nije obuhvaćena zahtevom za privremeno oduzimanje imovine «skloni» i da se u toku glavnog krivičnog postupka koji se vodi pripremi za učešće u posebnom postupku. U nastojanju da izvedemo zaključak o tome da li se navedenim izmenama više dobija ili gubi, zauzimamo stav da je ipak prvobitno rešenje Zakona bilo bolje, jer njime nije narušeno pravo na pravično suđenje i pretpostavka nevinosti vlasnika, a opet se mnogo brže i efikasnije moglo raspravljati o poreklu imovine, a da se ne ostavlja previše prostora vlasniku da obezbedi imovinu koju je nezakonito stekao. U vezi sa opisanom novinom postavlja se takođe i pitanje kako se postupa u postupcima po zahtevu za trajno oduzimanje imovine koji su pokrenuti pre pravnosnažnosti presude u glavnom postupku. Jedno od mogućih rešenja bi bilo da se u ovom slučaju postupak po zahtevu za trajno oduzimanje imovine prekine ili odloži do momenta pravnosnažnosti presude u glavnom

postupku. Ipak Zakon/2013 je otklonio odmah nedoumice koje su se mogle pojaviti, te se u članu 82. jasno propisuje da se postupci oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela koji su započeti do dana stupanja na snagu Zakona/2013 moraju okončati po odredbama Zakona koji je važio u momentu pokretanja postupka. Tu se takođe nameće pitanje šta se smatra momentom započinjanja postupka oduzimanja imovine, da li je to momenat pokretanja finansijske istrage ili neki kasniji momenat u postupku koji se vodi, npr. zahtev javnog tužioca za privremeno oduzimanje imovine. Mi zauzimamo stav da se momenat pokretanja finansijske istrage uzima kao momenat otpočinjanja postupka oduzimanja imovine.

Još jedno važno obeležje Zakona/2013 jeste uvođenje zakonskog minimuma vrednosti imovine stečene na nezakonit način, ispod kojeg se neće pokretati poseban postupak. Ovaj zakonski limit je i u prvom Zakonu postojao, ali ne za sva krivična dela, nego je Zakon ovaj vrednosni limit bio predviđen samo za određena krivična dela. Sada se u članu 25. u tački trećoj Zakona/2013 kao jedan od uslova da bi sud odredio privremeno oduzimanje imovine navodi postojanje imovine za koju se osnovano sumnja da ima kriminalno poreklo čija vrednost prelazi iznos od 1.500.000 dinara. Ideja od koje se pošlo prilikom donošenja zakonskih propisa o oduzimanju imovine jeste da se zakonom obuhvate samo veliki profiteri kriminalne aktivnosti, jer kada se radi o imovinskoj dobiti male vrednosti dovoljno je izricanje mere oduzimanja imovinske koristi. Zakon je usmeren upravo na izvršioce najtežih krivičnih dela, a pre svega na one koji su njihovim izvršenjem pribavili imovinu velike vrednosti. Postojanje posebnog zakona bi bilo obesmišljeno ukoliko bi se njegove odredbe primenjivale na imovinu male vrednosti, jer je primena posebnih odredbi pravična samo u odnosu na „krupnije“ vlasnike kriminalnog kapitala. Limitiranje vrednosti imovinske dobiti ispod kog iznosa se ne pokreće postupak oduzimanja imovine smatramo opravdanim rešenjem, jer je smisao i svrha postojanja Zakona upravo u njegovoj primeni na samo najteža krivična dela i na ona kojim je sticana velika imovinska dobit. Raniji Zakon je takođe predviđao ovo ograničenje, ali samo za određena krivična dela, dok kod onih krivičnih dela koja su sama po sebi naročito opasna (poput organizovanog kriminala) nije postojao ovaj limit. Ipak, u praksi se neretko dešavalo da se postupci oduzimanja imovine vode sa ciljem oduzimanja jednog predmeta koji pripada vlasniku ili predmeta male vrednosti, što nije opravdano, jer se ista svrha može postići i primenom već postojeće mere oduzimanja imovinske koristi u redovnom krivičnom postupku.

Određivanje vrednosti imovinske dobiti koja je potrebna da bi se mogao pokrenuti poseban postupak smatramo potrebnom izmenom, jer se njome akcenat u primeni Zakona stavlja upravo na oduzimanje imovine velike vrednosti, što i jeste cilj mere oduzimanja imovine. Jedino se kao zamerka novom zakonskom rešenju može istaći to što odredba kojom se reguliše visina pribavljene imovine kao uslov za pokretanje postupka privremenog oduzimanja nije revidirana i usklađena sa članom 2. Zakona/2013, koji se odnosi na katalog krivičnih dela na koje se Zakon primenjuje. Zadržana je odredba koja sadrži proklamaciju da se na određena krivična dela Zakon primenjuje samo ako imovinska korist pribavljena krivičnim delom, odnosno vrednost predmeta krivičnog dela prelazi iznos od milion i petsto hiljada dinara. Ova odredba je imala smisla u okviru prvodonetog Zakona, ali je njeno postojanje u Zakonu/2013 neopravdano, jer su sada sva krivična dela uslovljena vrednosnim limitom. Stoga, smatramo da član 2. Zakona nije prilagođen izmenama koje su unete pravilom o vrednosnom limitu za pokretanje postupka, te bi u narednim izmenama Zakona bilo potrebno uskladiti ove dve sadržinski oprečne norme. Svaka imovinska korist koja je stečena izvršenjem krivičnog dela treba i mora biti oduzeta, ali efikasnijom primenom mere oduzimanja imovinske koristi koja se izriče u redovnom krivičnom postupku može se ostvariti svrha principa krivičnog prava da niko ne može zadržati imovinsku korist stečenu krivičnim delom. Za imovinsku korist koja je male vrednosti nije isplativo ulaziti u poseban postupak oduzimanja imovine, bez obzira na to što je oduzimanje ovakve imovine lakše jer se ne mora dokazati direktna veza između imovine i izvršenog krivičnog dela. Zbog toga, novine Zakona koje se odnose na limitiranje visine vrednosti imovine koja se može oduzeti smatramo pozitivnim i potrebnim.

Sledeći iskorak koji je učinjen donošenjem Zakona/2013 odnosi se na proširenje spiska krivičnih dela čije izvršenje sa sobom može povući primenu posebnog zakona. Proširenje se odnosi kako na stavljanje na spisak krivičnih dela koja do sada nisu bila obuhvaćena Zakonom, tako i na proširenje u smislu dodavanja nekih novih kvalifikacija u okviru krivičnih dela koja su već bila na spisku Zakona. Član 2. Zakona/2013 sada predviđa primenu njegovih odredaba i na krivično delo otmice, zatim veliki broj krivičnih dela protiv imovine (razbojništvo, razbojnička krađa, prevara itd.) i znatno proširuje krug krivičnih dela protiv privrede. Analizom Zakona koji je prethodio novodonetom, bilo je evidentno da su krivična dela protiv imovine neopravdano izostavljena sa spiska krivičnih dela na koje se Zakon odnosi. Ona za svoj osnovni cilj imaju pribavljanje imovinske koristi, pa su norme koje se odnose na oduzimanje imovine po cilju upravljene i na ovu vrstu krivičnih dela.

Zakonodavac je promenama ispravio uočeni nedostatak i tako ga učinio kompletnijim kada se radi o delokrugu normi Zakona/2013.

Posmatrajući donesene izmene možemo sa sigurnošću reći da je najviše novina uneto u postupak privremenog oduzimanja imovine kao faze postupka oduzimanja. Naime, Zakon/2013 na potpuno drugačiji način od njegovog prethodnika uređuje redosled, ali i vrstu procesnih radnji u okviru ove faze postupka. Pojednostima novodonetih normi zasebno ćemo se baviti u delu rada o privremenom oduzimanju imovine, a na ovom mestu iznećemo samo osnovne razlike između dva zakonska teksta. Verujemo da se zakonodavac donošenjem novog Zakona rukovodio potrebom za većom efikasnošću i brzinom okončanja privremenog oduzimanja kao dela postupka, te očiglednim odsustvom potrebe za raspravljanjem o poreklu imovine u ovoj fazi postupka. Videli smo na osnovu primera iz prakse da je jedan od velikih kočnica za efikasnost postupka oduzimanja imovine bila upravo faza privremenog oduzimanja imovine i to što je u praksi zanemarivan njen privremeni karakter, te se u ovoj fazi postupka neretko ulazilo u samu srž rasprave o predmetu postupka, odnosno o kriminalnom poreklu imovine. Delom zbog načina na koji je uređena ova faza postupka, a delom zbog pogrešne primene u praksi normi koje su se odnosile na privremeno oduzimanje imovine, rezultat su bili neefikasni i tromi postupci koji su dugo trajali. Vrlo je važno da se privremeno oduzimanje imovine svede na meru privremenog karaktera, što ona i jeste, i da se ova faza postupka oslobodi rasprava i ročišta, koji je usporavaju i koji joj umanjuju privremeni karakter. Cilj je da se što pre postupak dovede u centralnu fazu, fazu rasprave o predmetu postupka, a da se ujedno onemogući skrivanje imovine i njeno osujećenje. Redosled procesnih radnji u Zakonu opet nas dovodi do istog rezultata, a to je predugo trajanje faze privremenog oduzimanja imovine.

Za razliku od ranijeg rešenja, o zahtevu za privremeno oduzimanje imovine odlučuje se odmah po njegovom podnošenju, te se bez otvaranja rasprave o njemu donosi rešenje. Ono što je novina jeste postavljanje uslova koje zahtev javnog tužioca mora ispuniti, a ukoliko se oni ne ispune, sud može odbaciti zahtev. Ovo je novina u odnosu na staro rešenje Zakona, kojim nije bila predviđena mogućnost odbacivanja zahteva. Određivanje uslova koje zahtev za privremeno oduzimanje imovine mora sadržati u određenom smislu jača poziciju okrivljenog odnosno vlasnika imovine, jer javni tužilac mora zadovoljiti određene formalne uslove da bi se njegov zahtev uopšte mogao razmatrati. Uslovi koje zahtev mora sadržati su: da postoji osnovana sumnja da je fizičko ili pravno lice izvršilo krivično delo iz kataloga

Zakona, da postoji osnovana sumnja da je imovina vlasnika proistekla iz krivičnog dela, da vrednost imovine prelazi iznos od milion i petsto hiljada dinara i da postoje razlozi koji opravdavaju potrebu za privremenim oduzimanjem. Ispunjenjem navedenih uslova, sud se upušta u ocenu o osnovanosti zahteva i donosi odluku o njemu u formi rešenja. Protiv donesenog rešenja o privremenom oduzimanju imovine dozvoljeno je izjaviti prigovor o kom dalje odlučuje vanpretresno veće. Vanpretresno veće pre donošenja odluke o prigovoru zakazuje ročište i donosi odluku u formi rešenja o prigovoru koji je izjavljen. Dakle, bez obzira na to što se odluka donosi bez zakazivanja ročišta, ročište se opet održava, samo u malo kasnijoj fazi postupka privremenog oduzimanja. Sud može rešenjem prigovor odbaciti, odbiti ili usvojiti, te u celini ili delimično ukinuti odluku o privremeno oduzimanje imovine, ako se ispune uslovi koji su predviđeni. Na kraju, protiv rešenja o odbijanju prigovora moguće je izjaviti žalbu o kojoj odlučuje drugostepeni sud. Kao što smo izložili, postupak privremenog oduzimanja imovine je po novom Zakonu, naizgled, u procesnom smislu dosta složeniji nego što je to bio slučaj sa starim rešenjem ove faze postupka. Ovim vrlo složenim sledom procesnih radnji koje propisuje novi Zakon, prema našem mišljenju, nije se dobilo mnogo; štaviše, ova faza postupka čini se procesno još zahtevnijom u odnosu na ranije rešenje. Jedna od prednosti ovakvog rešenja ogleda se u tome što se odluka o zahtevu donosi i izvršava brže, ali je ova faza postupka u smislu njenog trajanja jednako opterećena kao i ranije. Vrlo je značajna i izmena kojom se uvodi izvesno ojačavanje mogućnosti izricanja naredbe o zabrani raspolaganja imovinom, a koja može biti vid alternative odluci o privremenom oduzimanju imovine.

Raniji Zakon nije sadržao jasne odredbe o tome da li se u svojstvu okrivljenog može pojaviti i pravno lice ili samo fizičko lice. Nijedna odredba Zakona/2008 nije upućivala na mogućnost da se protiv pravnog lica može pokrenuti postupak oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, iako se u uporednom zakonodavstvu ova mogućnost podrazumevala. Izmenama Zakona ova mogućnost je nedvosmisleno uvedena i to već prvom odredbom Zakona kojom se direktno upućuje na primenu Zakona na imovinu fizičkih i pravnih lica. Dalje, član 28. Zakona/2013 takođe govori o tome da se donošenjem rešenja o privremenom oduzimanju imovine otvara stečajni postupak prema pravnom licu. Nesporno je dobro što se novim Zakonom otklonila dilema o tome odnosi li se njegova primena i na pravna lica. Ipak, vrlo je malo odredbi Zakona koje se odnose na pravna lica kao vlasnike u postupku, jer krivična odgovornost pravnog lica, a samim tim i odlučivanje o poreklu imovine pravnih lica

poseduju specifičnosti koje je Zakon trebalo detaljnije da uredi. Ipak, veliki pomak je učinjen proširenjem dejstva pravnih normi i na pravna lica kao imaoce kriminalom stečene imovine.

I na kraju, određene izmene pretrpele su i norme koje se odnose na Direkciju, a pre svega ključnom izmenom smatramo onu koja se odnosi na raspodelu sredstava prikupljenih prodajom imovine proistekle iz krivičnog dela. Izmene u postupku upravljanja imovinom nastale su usled potrebe da se reguliše upravljanje imovinom pravnih lica, što prethodnim zakonom nije bilo regulisano. Ipak, najveća izmena, kada govorimo o upravljanju imovinom, učinjena je u odredbama koje regulišu raspodelu vrednosti dobijene prodajom oduzete imovine. U radu (u delu u kome ćemo se baviti upravljanjem imovinom) iznećemo stavove o tome zašto odredbe Zakona/2008 koje su se odnosile na namenu dobijenih sredstava nisu bile najbolje rešenje, ali Zakonom/2013 rešavanje namene dobijenih sredstava čini se još manje primerenim. Naime, prema članu 63. Zakona/2013 novčana sredstva dobijena prodajom trajno oduzete imovine uplaćuju se u budžet Republike Srbije. U delu rada koji smo posvetili analizi pitanja upravljanja imovinom, iznećemo argumente zašto smo ranije rešenje smatrali nepotpunim, a zašto ovo rešenje smatramo lošim.

Izmene koje su uvedene Zakonom/2013, iako po obimu predstavljaju krupne promene (na šta i ukazuje činjenica da se zbog obima istih morao doneti nov zakon, a ne izmene i dopune prvobitno važećeg) sadržinski nisu bitno uticale na ranije postavljen sistem oduzimanja kriminalne imovine. Najviše nedostataka prvobitnog rešenja Zakona uočeno je upravo u domenu same primene zakona (jer je mali broj predmeta koji su vođeni radi oduzimanja imovine rezultirao donošenjem pravnosnažne odluke), te je kao najpotrebnije promene trebalo uvesti one koje idu u pravcu otklanjanja uzroka neefikasnosti postupaka koji su vođeni. Zakonom/2013 je ipak akcenat stavljen na druga pitanja koja su smatrana spornim u primeni zakona (koja smo napred u okviru ovog izlaganja izneli), a koja prema našem mišljenju nisu bila od suštinske važnosti za poboljšanje zakonske regulative u ovoj oblasti. Neke promene su bile uslovljene promenama koje su nastale u ZKP-u, a kojima su promenjena pravila krivičnog postupka uopšte, dok su druge bile uslovljene propustima načinjenim u prvobitnom tekstu Zakona (kao što su proširenje dejstva Zakona na pravna lica i proširenje kataloga krivičnih dela na koje se zakon odnosi). Međutim, jedan značajan broj promena u novom Zakonu je takav da umesto da one unaprede postupak koji se vodi, prema našem mišljenju, njima se samo drugačijim putem ostvaruje isti cilj kao u ranijem rešenju.

1.2. Pitanje ustavnosti pojedinih odredaba Zakona

Usklađenost odredaba Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela sa Ustavom Republike Srbije³⁸⁷ je neophodna, jer svaki zakon mora ispuniti najpre taj uslov. Od usklađenosti posebnog zakona sa Ustavom zavisi stabilnost i održivost zakona, a ona je važna i zato što je primena mere oduzimanja imovine uvek osetljivo područje sa stanovišta poštovanja ljudskih prava (koja zauzimaju značajno mesto u samom Ustavu). Članom 194. u stavu 3. Ustav propisuje obavezu da svi zakoni i drugi opšti akti doneti u RS moraju biti u saglasnosti sa Ustavom, dok u stavu 5. dalje nalaže da zakoni i drugi opšti akti doneti u RS ne smeju biti u suprotnosti sa potvrđenim međunarodnim ugovorima i opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava. Ustavnost i vladavina prava, a koja su proklamovana članom 3. Ustava, jesu osnovni preduslov za uspostavljanje pravne države. Ustavnost obavezuje državnu vlast, ograničava je, podvrgava kontroli, uspostavlja prepreke arbitrarnosti, unosi stabilnost u pravni poredak i stvara uslove za jednakopravnost i sigurnost građana u pravnom sistemu.³⁸⁸

Govoreći o odnosu mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela sa nekim od zagarantovanih ljudskih prava sa kojima najčešće dolazi u sukob, videli smo da je upravo taj segment izazvao najveće nedoumice kada je u pitanju opravdanost uvođenja ovakvih rešenja. Donošenjem Zakona, zakonodavac je, imajući u vidu inostrana rešenja i njihovu praksu u primeni mera kojima se oduzima imovina kriminalnog porekla, već unapred mogao pretpostaviti koje odredbe će biti „na udaru“ kritičara zakonskih rešenja. Zato je i podnošenje inicijative za pokretanje postupka za utvrđivanje neustavnosti i nesaglasnosti sa potvrđenim međunarodnim ugovorima, kao i podnošenje ustavne žalbe u vezi sa primenom mera propisanih ovim Zakonom, bilo očekivano i to vrlo brzo nakon donošenja Zakona/2008. Donete odluke Ustavnog suda i obrazloženja kojima su odluke potkrepljene imaju značajnu ulogu za razumevanje spornih odredaba posebnog zakona koje mogu stvoriti dileme u njihovoj primeni. U narednim redovima ćemo analizirati pojedine odluke donete od strane Ustavnog suda, a kojima su ocenjivane pojedine odredbe Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela.

---

³⁸⁷ Ustav Republike Srbije („Službeni glasnik RS“ broj: 83/06).

³⁸⁸ Pajvančić, M., „Ustav kao merilo ocene ustavnosti zakona“, Pravni život, broj 12, Beograd, 1998., str. 97.

U inicijativama koje su podnete Ustavnom sudu, osporava se Zakon u celini, ali i njegove pojedine odredbe, te se ističe njegova suprotnost sa odredbama Ustava RS, kao i sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, članom 1. Prvog Protokola koji je prati i Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima. Zbog velikog broja odredaba Zakona čija je ustavnost razmatrana, nećemo ulaziti u razmatranje svake od njih, nego ćemo na ovom mestu izneti pitanja koja su postavljena, a koja smatramo i sami spornim i značajnim. Zakon se u podnetim inicijativama osporava zbog ograničenja ljudskih i manjinskih prava iz člana 20. Ustava, povrede zajemčene pravne sigurnosti u kaznenom pravu iz člana 34. Ustava, naročito u odnosu na pretpostavku nevinosti, povrede prava na imovinu iz člana 58. Ustava i povrede zabrane retroaktivnog dejstva Zakona iz člana 197. Ustava. Po sadržini podnete inicijative možemo grupisati u nekoliko celina koje ćemo razmotriti u redovima koji slede.

Ustavni Sud je dostavio pomenute inicijative Narodnoj skupštini na mišljenje, saglasno odredbi člana 33. stava 2. Zakona o Ustavnom sudu.³⁸⁹ U dostavljenom mišljenju, jasno se pravi razlika između privremenog i trajnog oduzimanja imovine, te je privremeno oduzimanje imovine mera preventivnog karaktera koja se može izreći samo u slučaju postojanja opasnosti da bi kasnije oduzimanje imovine bilo otežano ili onemogućeno. Zato se pitanje pravne prirode oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela može postaviti samo u odnosu na trajno oduzimanje imovine i tu se zakonodavac izjasnio u pravcu ocene mere oduzimanja imovine kao mere *sui generis*, koja se ne primenjuje *ad personam* nego *in rem*. Izjasnivši se i o pojedinim drugim spornim odredbama, Narodna skupština dostavila je mišljenje prema kome Zakon smatra saglasnim sa Ustavom i opštim pravilima međunarodnog prava i potvrđenim međunarodnim ugovorima. Ustavni sud se potom sam upustio u razmatranje spornih pitanja, a na ovom mestu iznećemo samo neka od najvažnijih.³⁹⁰ Kao drugi primer prakse Ustavnog suda RS, iznećemo pojedinosti odluke Ustavnog suda RS³⁹¹ po izjavljenoj ustavnoj žalbi protiv naredbe Višeg javnog tužilaštva u Beogradu o zabrani raspolaganja imovinom. Ustavna žalba se prema članu 170. Ustava može izjaviti protiv pojedinačnih akata ili radnji državnih organa ili organizacija kojima se povređuju ili uskraćuju ljudska i manjinska prava i slobode, ako su iscrpljena ili nisu predviđena druga pravna sredstva za njihovu zaštitu. Prava koja su ovom naredbom povređena po stavu podnosioca žalbe jesu pravo na pravnu sigurnost u kaznenom pravu, pravo na jednaku zaštitu prava i

---

³⁸⁹ "Službeni glasnik RS", broj 109/07, 99/2011.

³⁹⁰ Prema Rešenju Ustavnog suda broj IU-z-117/2009 iz 2011. godine.

³⁹¹ Ustavna žalba broj UŽ-2161/2010 iz 2012. godine.

pravnih sredstava i pravo na imovinu, a sva zagantovana Ustavom RS. Osporena je naredba Višeg javnog tužilaštva u Beogradu o zabrani raspolaganja imovinom, kao akt donet u sklopu postupka privremenog oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. Donošenje naredbe o zabrani raspolaganja imovinom je samo deo postupka koji je pokrenut na zahtev javnog tužioca i to je mera privremenog karaktera koja traje do donošenja odluke suda o zahtevu za privremeno oduzimanje imovine. Po stavu suda radi se o dodatnoj opasnosti koja postoji, zbog bojazni da vlasnik imovine može izigrati proceduru privremenog oduzimanja imovine, te se ovakva ovlašćenja javnog tužioca da naredbom zabrani raspolaganja (faktička i pravna) imovinom smatraju zakonitim i srazmernim. Dalje, u vezi sa istom naredbom postavilo se pitanje nije li, s obzirom na to da protiv naredbe nije dozvoljeno izjaviti žalbu, time povređeno pravo kojim se garantuje svakome, pravo na žalbu ili drugo pravno sredstvo protiv odluke kojom se odlučuje o njegovom pravu, obavezi ili na zakonu zasnovanom interesu. Ustavni sud takođe ovakvo rešenje smatra zakonitim i celishodnim, jer iako ne postoji pravo na pravno sredstvo, sudska kontrola se obavlja po navodu suda *ex lege*, jer ta mera traje samo do donošenja odluke od strane suda, odnosno do održavanja prvog ročišta na kome se raspravlja o zahtevu za privremenom oduzimanju imovine. To ročište je moralo biti održano u roku od pet dana od podnošenja zahteva za privremeno oduzimanje (što ukazuje na faktičku nepotrebnost postojanja pravnog leka u ovom slučaju) i dovršavalo se bez prekidanja, a protiv rešenja kojim se usvaja ili odbija zahtev za privremeno oduzimanje imovine mogla se izjaviti žalba. Ustavni sud utvrđuje neosnovanim navode ustavne žalbe o povredi prava na pravno sredstvo. Takođe, sud navodi da se naredbom o zabrani raspolaganja imovinom ne radi ni o privremenom ni o trajnom oduzimanju imovine, već samo o kratkotrajnoj zabrani raspolaganjem imovinom za koju nije potrebno utvrditi krivicu, tako da i u ovom delu smatra povredu prava na pretpostavku nevinosti neosnovanom.

Prvi „paket“ odredaba posebnog zakona koji su inicijatori zahteva smatrali neustavnim prema njima u suprotnosti je sa pravima koja su zagantovana članovima 32. i 33. Ustava, a to su pravo na pravično suđenje i posebna prava okrivljenog. Odredbe kojima se upućuje na shodnu primenu Zakonika o krivičnom postupku, zatim nepostojanje odredaba kojima se vlasniku imovine daje prilika da se izjasni pred sudijom o njegovim pravima i obavezama u slučaju privremenog oduzimanja imovine, potom činjenica da se suđenje po zahtevu za privremeno oduzimanje imovine i glavni pretres odvijaju pred istim predsednikom veća, samo su neke od onih odredaba koje se ističu kao protivne Ustavu i zagantovanim pravima u međunarodnim dokumentima. Ustavno načelo pravne sigurnosti osim ovim odredbama

narušeno je i iz sledećih razloga: mogućnost javnog tužioca da zabrani raspolaganje imovinom dok traje sudski postupak (narušena je pretpostavka nevinosti okrivljenog); uvođenjem mogućnosti privremenog oduzimanja imovine zakonodavac uvodi pretpostavku krivice; mogućnost Direkcije da otuđi stvari koje pripadaju nekom drugom u situaciji kada još uvek nema presude (protivno je pravilu da niko ne može preneti na drugog više prava nego što sam ima); merom privremenog oduzimanja narušava se princip proporcionalnosti itd. Povodom spornih odredaba Zakona koje se odnose na poštovanje prava na imovinu, sud iznosi mišljenje da prilikom izricanja mere privremenog oduzimanja imovine, s obzirom na potrebu Republike Srbije da se izbori sa krivičnim delima organizovanog kriminaliteta, korupcije i ratnih zločina, postoji opšti interes koji opravdava upotrebu preventivne mere.

Drugi „paket“ odredaba Zakona čija ustavnost je dovedena u pitanje se odnosi na član 34. Ustava, kojim se garantuje pravna sigurnost u kaznenom pravu. S obzirom na to da su se odredbe ovog zakona primenjivale i na ona krivična dela koja su izvršena pre nego što je zakon stupio na snagu, inicijatori navode da se daje mogućnost izricanja krivične sankcije koja nije bila zakonom propisana u vreme izvršenja. Radi se zapravo o problemu zabrane retroaktivne primene zakona u krivičnom pravu. Ustavni sud je takođe potvrdio stav zakonodavca određujući meru oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela kao meru *sui generis*, pa je time i otklonio sumnju u vezi sa pitanjima koja se odnose na retroaktivnu primenu zakona. Donošenjem rešenja o privremenom oduzimanju imovine se, prema stavu suda, ni na koji način ne odlučuje o osnovanosti optužbe protiv lica protiv koga se vodi postupak, već isključivo o imovini tog lica, tako da se ta procesna situacija može uporediti i smatrati sličnom sa privremenim oduzimanjem predmeta koje je moguće po odredbama Krivičnog zakonika. Po oceni Ustavnog suda, ne radi se o kazni nego o posebnoj meri koja se primenjuje na nezakonito stečenu imovinu, pa se ustavna jemstva o zabrani retroaktivnosti ne mogu dovesti u pitanje kada je reč o meri oduzimanja imovine.

Treći „paket“ odredaba se odnosi na povredu prava na imovinu. Spornom se smatrala i definicija imovine prema Zakonu, jer ona obuhvata i imovinu trećih lica i naslednika, kao i činjenica da nije predviđena visina naknade za koju imovina može biti oduzeta. Ustavni sud smatra prihvatljivim da se u tom postupku kao vlasnici imovine mogu pojaviti pravni sledbenik izvornog vlasnika i treće lica, jer postupak oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela jeste po svojoj prirodi *in rem* postupak i usmeren je na imovinu za koju se može pretpostaviti da je proistekla iz krivičnog dela. Ustavni sud smatra opravdanom

definiciju imovine u Zakonu, jer se njome domašaj mere oduzimanja imovine proširuje i na druga lica čime se onemogućavaju pravni sledbenici da koriste imovinu proisteklu iz krivičnog dela, odnosno izvorni vlasnik se sprečava da prividnim prenošenjem vlasništva nad imovinom, a *de facto* nastavljanjem da njome upravlja, izbegne primenu zakonskih odredaba o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela.

Povodom svih iznetih spornih odredaba Zakona, Ustavni sud Republike Srbije je ocenio da nema osnova za pokretanje postupka utvrđivanja neustavnosti i nesaglasnosti sa potvrđenim međunarodnim ugovorima Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela. Ovim rešenjem Ustavnog suda, prvi put od donošenja Zakona, dobijeno je jedno uobičajeno pravno shvatanje o svim onim pitanjima oko kojih se vodila polemika koja je obeležila njegovo donošenje. U jednom mahu, rekli bismo, ocenjena je većina spornih odredaba zakona. Međutim, neka od pitanja bila su loše postavljena od strane inicijatora zahteva, te ona i dalje stvaraju dilemu oko prihvatljivosti takvih zakonskih rešenja, što ih čini i dalje otvorenim. U prethodnim primerima postupaka koji su se vodili pred Ustavnim sudom, a koji su imali za cilj ispitivanje odredaba Zakona/2008 i razmatranje da li su one usklađene sa Ustavom i međunarodnim ugovorima koje smo ratifikovali, videli smo da se problemi poštovanja ljudskih prava, kada je u pitanju primena mere oduzimanja imovine koja je proistekla iz krivičnog dela, uglavnom svode na one koje smo već opisali u delu rada posvećenom ljudskim pravima. To je problematika koja postoji na globalnom nivou, a ne samo kod nas.

1.3. Odnos Zakona sa Zakonikom o krivičnom postupku

Demokratske promene koje su se desile u našoj zemlji početkom novog milenijuma obeležile su i velike promene u regulisanju krivičnopravne procedure. Tako je Zakon o krivičnom postupku iz 1976. godine³⁹² koji se dugo primenjivao, prvi put doživeo ogromnu reformu donošenjem Zakonika o krivičnom postupku iz 2001. godine,³⁹³ čime je značajno izmenjena ova materija. Možemo reći da je normativno uređenje krivičnog postupka od prvih reformi pa do danas pretrpelo puno transformacija, koje su bile praćene čestim izmenama

---

³⁹² Zakon o krivičnom postupku („Službeni list SFRJ“ br. 4/77, 14/85, 74/87, 57/89 i 3/90 i „Službeni list SRJ“, br.27/92 i 24/94).

³⁹³ Zakonik o krivičnom postupku („Sl.list SRJ“, br.70/01,68/02 i „Službeni glasnik RS“, br.58/04, 85/05, 115/05,85/05, 49/07, 20/09,72/09 i 76/10,101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014).

samog zakonika. Suočavanje srpskog pravosuđa sa izazovima organizovanog kriminaliteta, ratnih zločina, korupcije, trgovine ljudima, sa visokotehnoškim kriminalitetom i drugim teškim krivičnim delima, imalo je za posledicu brojne izmene i dopune ZKP-a od 2001. godine, ali i donošenje posebnih zakona koji su uredili kako pitanja organizacije i nadležnosti posebnih pravosudnih organa u oblasti organizovanog kriminala³⁹⁴ i ratnih zločina,³⁹⁵ tako i oblast vanprocesne zaštite učesnika u krivičnom postupku^{396,397}. U maju 2006. godine donet je novi Zakonik o krivičnom postupku,³⁹⁸ čija je primena odmah po njegovom donošenju odložena i više puta odlagana nakon toga, a koji se u praksi nikada nije ni primenjivao. Narodna skupština RS u septembru 2011. godine usvojila je novi Zakonik o krivičnom postupku koji se u postupcima za krivična dela organizovanog kriminala i ratnih zločina primenjuje od 15. januara 2012. godine. Ovaj Zakonik je u celosti trebalo da se primenjuje od 15. januara 2013. godine, ali je njegova primena odložena.

Prikaz Zakonika o krivičnom postupku u prethodnoj deceniji kod nas je bitan, jer u vreme donošenja Zakona/2008 važi jedan, a kasnije, u vreme njegove primene i donošenja novog zakona, donosi se drugi. Zbog toga će biti neophodne izmene Zakona, naročito u procesnim pravilima, kako bi se on usaglasio sa važećim Zakonikom o krivičnom postupku. Problematika njihovog međusobnog odnosa bila je izraženija u vreme važenja Zakona/2008, jer se dešavalo da se uporedo vode i krivični postupak i postupak oduzimanja imovine. Izmene Zakona/2013, prema kojima postupak oduzimanja imovine može otpočeti tek nakon okončanja krivičnog postupka, čine njihov međusobni odnos jasnijim. Postupak koji se vodi po odredbama Zakona je poseban postupak u odnosu na krivični postupak, ali zavisi od njegovog ishoda. S obzirom na to da je Zakon donet posle donošenja ZKP-a, razumljivo je da u ZKP-u ne postoje odredbe koje se odnose na postupak oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. Međutim, ni u ZKP-u iz 2011. godine ne pominje se postupak oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. U delu trećem ZKP-a regulisani su posebni postupci, a

---

³⁹⁴ Zakon o organizaciji nadležnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, korupcije i drugih posebno teških krivičnih dela („Službeni glasnik RS“ br.42/02,27/03,39/03,67/03,29/04,58/04-dr.zakon, 45/05,61/05,72/09).

³⁹⁵ Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine („Službeni glasnik RS“ br. 67/03,135/04,61/05,101/07 i 104/09).

³⁹⁶ Zakon o Programu zaštite učesnika u krivičnom postupku („Službeni glasnik RS“ br.85/05).

³⁹⁷ Beljanski, S., Ilić, G., Majić, M., Zakonik o krivičnom postupku, Službeni glasnik, Beograd, 2012., str. 8.

³⁹⁸ ZKP je usvojen u Skupštini Srbije 25. maja 2006. godine, a objavljen u "Službenom glasniku RS", br. 46/2006 od 2. juna 2006. godine. Zakonik je stupio na snagu 10. juna 2006. godine, a trebalo je da se primenjuje od 1. juna 2007. godine, izuzev pojedinih odredaba koje se primenjuju od dana stupanja na snagu ovog zakonika. Novelom od 29. maja 2007. godine („Službeni glasnik RS“, br. 49/2007), primena novog ZKP-a je odložena do 31. decembra 2008. godine, tako da se do tada i dalje primenjuje postojeći ZKP iz 2001. godine.

među njima i postupak za oduzimanje imovinske koristi (u glavi XXII), ali se nigde ne pominje postojanje postupka oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. Posebni postupak je regulisan odredbama posebnog zakona, ali, bez obzira na to, potrebno je pozvati se na pravila ovog postupka odredbama ZKP-a, što bi učinilo jasnijim odnos između ova dva različita postupka. Iako je novim zakonskim rešenjem odnos između dva postupka postao manje sporan, i dalje je prisutno uporedno vođenje dva postupka, ako privremeno oduzimanje imovine posmatramo kao deo postupka oduzimanja imovine.

Zakon/2013, kao i njegov prethodnik, u članu 4. upućuje na shodnu primenu Zakona o krivičnom postupku, ako drugačije ovim Zakonom nije propisano. Mnogo je onih odredaba koje su regulisane Zakonikom o krivičnom postupkom, a nisu deo Zakona, i možemo reći da su to na neki način opšte odredbe krivičnog postupka. Tu spadaju odredbe o sudskoj nadležnosti, dokaznim radnjama, prekrivičnom postupku, pravnim lekovima, braniocima okrivljenog, kao i sva druga pitanja koja nisu bliže regulisana odredbama Zakona. Na drugim mestima u Zakonu, zakonodavac upućuje i na primenu odredaba drugih zakona, između ostalih Zakona o izvršenju i obezbeđenju, zatim Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, Zakona o uređenju sudova i drugih zakona kojima su regulisana pojedina pitanja bitna za poseban postupak. Postupak oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela je vezan za tok i ishod krivičnog postupka, u kome se odlučuje o krivici lica optuženog za krivično delo, a koja je osnov za primenu odredaba o postupku oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. Baš u odnosu između ova dva postupka jasno je vidljiva i neodvojiva povezanost zakona kojim se reguliše oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela i Zakonika o krivičnom postupku.

1.4. Odnos Zakona sa Krivičnim zakonikom

Iako se u samom Zakonu ne spominje važnost koju za njega imaju norme sadržane u Krivičnom zakoniku Srbije,³⁹⁹ ta važnost nesumnjivo proizilazi iz cele sadržine Zakona. Spisak krivičnih dela na koje se primenjuju odredbe Zakona neposredno upućuje na odredbe Krivičnog zakonika i inkriminacije koje su u njemu postavljene. Stojanović⁴⁰⁰ ističe da su od značaja za krivično zakonodavstvo dva zakona doneta 2008. godine: Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela i Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, te da oba pokreću niz načelnih pitanja. Krivični zakonik koji je danas deo pozitivnog prava Srbije donet je 29. septembra 2005. godine i stupio je na snagu 1. januara 2006. godine. Da bi se prilagodio novonastalim prilikama menjan je od donošenja više puta. Glavnu karakteristiku izmena i dopuna od 2009. godine predstavlja širenje granica krivičnog prava (propisivanje novih krivičnih dela, odnosno novih oblika, kao i proširenje kriminalne zone kod postojećih) i znatno zaoštavanje propisanih kazni kod oko trećine krivičnih dela.⁴⁰¹ Izmene koje trpi KZ, naročito u delu koji se tiče propisivanja novih krivičnih dela, izuzetno su važne za Zakon, jer bi ova dva zakona trebalo da budu normativno usaglašena, naročito u delu Zakona koji sadrži katalog krivičnih dela na koja se njegova primena odnosi. Proširivanje kruga krivičnih dela u Krivičnom zakoniku trebalo bi uvek biti praćeno analizom pitanja da li nove inkriminacije treba da budu uvršćene na spisak krivičnih dela na koje se odnosi i primena Zakona. Katalog krivičnih dela koji je naveden u članu 2. Zakona, kao i vrednost pribavljene imovinske koristi koja kod nekih krivičnih dela mora dostići zakonom određen iznos, da bi se na to krivično delo primenila mera oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela (po novom Zakonu kod svih), moraju biti uvek usklađeni. To su norme koje su po svojoj prirodi varijabilne protokom određenog vremena, naročito one koje su vezane za vrednost imovine, te spremnost na njihovo prilagođavanje novonastalim prilikama mora biti stalna.

---

³⁹⁹ “Službeni glasnik RS” br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009 i 111/2009, 121/12, 104/2013 i 108/2014).

⁴⁰⁰ Stojanović, Z., Krivično pravo opšti deo, Beograd, 2011., str. 36.

⁴⁰¹ Stojanović, Z., op. cit., str. 36.

1.5. Odnos Zakona sa Zakonom o izvršenju i obezbeđenju

Zakon u više odredaba direktno upućuje na shodnu primenu Zakona o izvršenju i obezbeđenju.⁴⁰² Opet postoji situacija u kojoj je Zakon *lex specialis*, ali, u nedostatku odredaba kojima se određena pitanja regulišu, primenjivaće se odredbe ZIO-a kao *lex generalis*. Iako se glavna pitanja rešavaju u okviru krivičnog postupaka, efikasnost odluka koje se donose, zavisi na kraju uvek od izvršnih mehanizama.

Zakon sadrži set odredaba koje se odnose na privremeno oduzimanje specifičnih predmeta koje imaju prednost u odnosu na odredbe ZIO-a. S obzirom na to da se primena Zakona o izvršenju i obezbeđenju vezuje za privremeno oduzimanje imovine, najznačajnije su one njegove odredbe koje se odnose na privremene mere, jer je u tom delu podvučena paralela između dva zakona. Privremene mere su sredstva vremenski ograničenog osiguranja budućeg ostvarenja poveriočevog potraživanja za čije bi ispunjenje u postupku izvršenja bili nadležni izvršni sudovi; njihovo ostvarenje, a isto tako i osujećenje, može biti pravno relevantno, ali bez apsolutnog pravnog učinka u korist poverioca; određuju se na temelju verovatnog postojanja poveriočevog potraživanja prema dužniku, po pravilu na temelju verovatnog postojanja opasnosti koja pretil njegovom budućem ostvarenju.⁴⁰³ Zapravo, prema odredbama Zakona, javni tužilac je dobio ovlašćenje da može doneti naredbu o zabrani raspolaganja imovinom i istaći zahtev za privremeno oduzimanje imovine, ukoliko postoji opasnost raspolaganja imovinom od strane vlasnika, a na način kojim se onemogućava njeno oduzimanje u kasnijoj fazi postupka. Tokom trajanja postupka privremenog oduzimanja imovine, u nedostatku odgovarajućih odredaba, primenjuju se zakonske norme ZIO-a. Takođe, od značaja za ovaj postupak, jesu i sve one odredbe ZIO-a koje se odnose na postupak izvršenja, kao što su odredbe o izvršenju na pokretnim stvarima (čl. 81-103), nepokretnostima (čl. 104-145), štednom ulogu ili tekućem računu (čl.191-192), hartijama od vrednosti (čl.193-198), sredstvima na računu izvršnog dužnika (čl. 183-190) i tome sličnim.

Na još jednom mestu u Zakonu, zakonodavac se direktno poziva na primenu odredaba Zakona o izvršenju i obezbeđenju. Reč je o članu 45. stavu 3., gde je predviđeno da sud može da odluči da vlasniku ostavi deo imovine, ukoliko bi njenim oduzimanjem bilo dovedeno u

---

⁴⁰² Zakon o izvršenju i obezbeđenju („Službeni glasnik RS“ br. 31/2011-dr.zakon, 109/2013 Odluka US, 55/2014 i 139/2014).

⁴⁰³ Triva, S., Belajec, V., Dika, M., Sudsko izvršno pravo - opći deo, Informator Zagreb, 1980., str. 342.

pitanje izdržavanje vlasnika ili lica koje je on dužan da izdržava. Postupak izvršenja i obezbeđenja takođe predviđa obavezno ostavljanje dela imovine licu nad kojim se izvršenje sprovodi, iz istih razloga. Određeni predmeti vlasnika imovine takođe su uvek izuzeti od izvršenja. Tu spadaju pokretne stvari poput odeće, obuće, rublja i drugih predmeta lične upotrebe, zatim posteljina, posuđe, oni delovi nameštaja koji se smatraju neophodnim, hrana, ogrev i mnoge druge stvari, a koje su navedene u ZIO-u. Reč je, sa jedne strane, o osnovnim zahtevima humanosti kada je posredi ostavljanje minimalnih sredstava vlasniku, a sa druge strane, o potrebi očuvanja minimalnih interesa trećih, izdržavanih lica,⁴⁰⁴ koja ne bi smela da postanu žrtve izvršenja sprovedenog prema licu koje je odgovorno za njihovo izdržavanje. Govoreći o ovoj problematici, moglo bi se postaviti i pitanje šta se smatra minimalnim sredstvima vlasnika i njegove porodice, jer neretko i predmeti koji služe podmirenju osnovnih potreba spadaju u luksuzne stvari. Ukoliko bi se oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela kao meri priznao kazneni karakter, postojao bi razlog više da još neki predmeti, koji su inače izuzeti od izvršenja, u ovim slučajevima budu predmet oduzimanja. Postupak prodaje imovine, u fazi njenog upravljanja, takođe se sprovodi shodno odredbama zakona koji uređuje izvršenje i obezbeđenje.

2. POSEBNA PITANJA ZAKONA O ODUZIMANJU IMOVINE

2.1. Krivična dela na koja se primenjuju odredbe Zakona

Smisao postojanja posebnog Zakona jeste upravo u tome da se omogući efikasno oduzimanje kriminalom stečene imovine, čime se s jedne strane, onemogućuje gomilanje bogatstva u rukama lica koji su izvršiocri krivičnog dela i njihovo dalje ulaganje u kriminalne delatnosti, a s druge strane, pokušava preseći lanac delovanja kriminalnih aktivnosti. Zato je delovanje odredbi Zakona usmereno na, pre svega, imovinska krivična dela, odnosno na krivična dela kojima je osnovni cilj sticanje imovinske dobiti. Međutim, u tom katalogu se nalaze i neka druga krivična dela koja su na ovom spisku iz drugih razloga. Važno je istaći to, da kod redovnih krivičnih postupaka vođenih povodom izvršenja krivičnih dela koja ne spadaju u dela „visokog rizika“, sasvim je dovoljna primena mere oduzimanja imovinske koristi, jer se njom na srazmeran način ostvaruje princip da se niko ne može obogatiti

---

⁴⁰⁴ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op.cit., str. 129.

izvršenjem krivičnog dela. Katalog krivičnih dela oformljen u Zakonu sadrži niz izuzetno opasnih i teških krivičnih dela, sa osobenostima koje zahtevaju jači udar na njihove izvršioce i zbog kojih je opravdano postojanje mere kojom se zadire u celokupnu imovinu okrivljenog. Opravdanje za primenu mere oduzimanja imovine postoji samo kod krivičnih dela koja se smatraju izuzetno teškim. Zbog toga katalog u Zakonu odabranih krivičnih dela mora biti biran izuzetno pažljivo, jer je u pitanju „osetljivo“ područje prava, te ukoliko bi se ova mera proširila na pojedina krivična dela koja nemaju potrebnu „težinu“, ona bi se mogla smatrati preterano surovom i represivnom.

Na to koja će krivična dela biti na spisku onih na koja se primenjuje Zakon, značajan uticaj imaju i direktive međunarodne zajednice. Ratifikovanjem brojnih konvencija, naša zemlja je preuzela obavezu da predvidi meru kojom bi se imovina koja je stečena izvršenjem određenih krivičnih dela oduzela. U radu smo već govorili o sadržini tih obaveza i izneli smo neke od njih, pa se tako na spisku krivičnih dela za koje mora biti predviđena mera oduzimanja imovine nalaze na primer: pranje novca (obaveza preuzeta iz Strazburške konvencije), terorizam (obaveza preuzeta iz Varšavske konvencije), korupcija (Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije od 2005. godine), krivična dela organizovanog kriminala (Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala sa dodatnim protokolima od 2000. godine) itd. Bez obzira na to što su ova krivična dela označena kao ona koja se obavezno moraju nalaziti na spisku onih na koje se mera oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela primenjuje, ona su po svojoj prirodi takva da bi se svakako i bez intervencije, našla u katalogu koji Zakon sadrži.

Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela u članu 2. stav 1. navodi katalog krivičnih dela na koja se odredbe Zakona primenjuju bez ikakvih dodatnih uslova, dok u stavu 2. istog člana navodi spisak krivičnih dela za koja je primena Zakona uslovljena.

Članom 2. u stavu 1. zakonodavac bez ikakvih dodatnih uslova navodi krivična dela na koja se Zakon primenjuje. To su ujedno i najčešći slučajevi u kojima će se pokretati postupak oduzimanja imovine, a zbog kojih su prvenstveno (naročito kod krivičnih dela organizovanog kriminala) ovakvi oblici reagovanja i nastali. Odredbe Zakona se primenjuju na krivična dela:

1. organizovanog kriminala;
2. otmice (član 134. Krivičnog zakonika);

3. prikazivanja, pribavljanja i posedovanja pornografskog materijala i iskorišćavanja maloletnog lica za pornografiju (član 185. stav 2. i 3. Krivičnog zakonika);
4. pojedina krivična dela protiv imovine (član 205. st. 2 i 3, član 206. stav 2, član 208. stav 4, član 208b stav 3, član 214. stav 3. i 4. i član 217. stav 3. Krivičnog zakonika)
5. pojedina krivična dela protiv privrede (član 223. stav 3, član 224. stav 2, član 225. stav 3, član 226. stav 2, član 227, član 229. stav 2. i 3., član 230. stav 2. i član 231. stav 2-4, član 234. stav 3, član 234a stav 3, član 236. i 237. Krivičnog zakonika);
6. neovlašćene proizvodnje, držanja i stavljanja u promet opojnih droga (član. 246. stav 1. do 3. Krivičnog zakonika);
7. protiv javnog reda i mira (član 348. stav 3. i član 350. stav 2. i 3. Krivičnog zakonika);
8. protiv službene dužnosti (član 359. stav 3., član 363. stav 3., član 364. stav 3., član 366. stav 5, član 367. stav 1 do 3, 5. i 6. i član 368. stav 1. do 3. i 5. Krivičnog zakonika);
9. protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom (član 372. stav 1., član 377., član 378. stav 3., član 379. stav 3, član 388. do 390. i član 393. Krivičnog zakonika).

Na neka krivična dela sa spiska koji je predviđen članom 2. stavom 1. Zakona, bez ikakvih daljih uslova, samo na osnovu dokazane krivice za izvršenje tog krivičnog dela, može se primeniti mera oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. Jedini uslov koji mora postojati jeste pravosnažna osuđujuća presuda za krivično delo sa ovog spiska. Tu dolazi do izražaja veza koja postoji između krivičnog postupka i postupka oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. Postupak trajnog oduzimanja imovine može biti vođen samo ukoliko mu prethodi pravosnažna presuda u redovnom krivičnom postupku. Važno je naglasiti da osuda za neko od navedenih krivičnih dela ne znači da imovina proističe iz tog dela, već stvara pretpostavku da, uz ispunjenost drugih uslova, određena imovina proističe iz kriminalnih aktivnosti, tj. iz krivičnih dela čije postojanje ne mora da bude dokazano.⁴⁰⁵ Dakle, važno je utvrđenje krivice samo za jedno krivično delo koje se nalazi na spisku da bi se na njega primenile odredbe Zakona, ali kriminalna aktivnost koja se pretpostavlja, kada se dokaže postojanje imovine za koju se ne mogu pružiti dokazi o zakonitom poreklu, može biti

---

⁴⁰⁵ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 45.

u vezi sa bilo kojim krivičnim delom. Osuđeni ne može sprečiti oduzimanje imovine dokazivanjem da imovina potiče od krivičnog dela za koje se ne može voditi ovaj postupak. Bitno je da je takva imovina stečena nezakonitim aktivnostima. Krivična dela za koja se ne traži ispunjenje dodatnog uslova u Zakonu spadaju u najteže oblike kriminala poput krivičnih dela organizovanog kriminala i po svojoj prirodi su takva da podrazumevaju trajniju delatnost i redovni imovinski priliv.

Drugi stav člana 2. Zakona predviđa spisak krivičnih dela na koja se može primeniti Zakon, a kod kojih je primena uslovljena visinom imovinske koristi koja je stečena izvršenjem krivičnog dela i utvrđena u pravnosnažnoj presudi ili vrednošću predmeta krivičnog dela. U slučaju tih krivičnih dela, zakonodavac uslovljava primenu Zakona, vrednošću ostvarene imovinske koristi ili predmeta krivičnog dela, a koja mora biti veća od milion i petsto hiljada dinara. Izvršeno je razlikovanje između dve grupe krivičnih dela. Tako se kod ovih krivičnih dela prethodno mora utvrditi visina pribavljene imovinske koristi, koja mora premašiti iznos od milion i petsto hiljada dinara. Neka od krivičnih dela sadrže kao element bića krivičnog dela ovu zakonom određenu vrednost imovinske koristi, ali neki od kvalifikatornih oblika ne sadrže pomenuti iznos kao element bića krivičnog dela. Smisao ovakvog zakonskog rešenja treba tražiti u verovatnoj nameri zakonodavca da ograniči primenu ovih normi samo na one slučajeve kod kojih postoji pribavljena imovinska korist u velikim iznosima, jer takva dela sama po sebi nemaju težinu kao ona za koje se ne traži ovakav uslov.

Ako ovakvo zakonsko rešenje za trenutak pogledamo sa stanovišta realnog stanja u praksi, ponovo dolazimo do problema utvrđivanja visine ostvarene imovinske koristi i njenog izricanja u redovnom krivičnom postupku. U prethodnim izlaganjima, izneli smo razloge slabe primene mere oduzimanja imovinske koristi i utvrđivanja visine ostvarene dobiti, a kada govorimo o ovoj problematici, izricanje mere oduzimanja imovinske koristi u redovnom postupku imalo bi dvostruki značaj. Osim osnovnog značaja (da se spreči bogaćenje izvršioca krivičnog dela), izricanje ove mere je preduslov za primenu mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. Ako bi sudije koje sude u krivičnim postupcima bile obaveštene da je paralelno sa redovnim postupkom pokrenut postupak za oduzimanje imovine, izvršio bi se pritisak na sudije da izreknu meru oduzimanja imovinske koristi, što je i njihova obaveza. Međutim, u našem pravosudnom sistemu, ne bi bilo neobično da dođe do odsustva saradnje organa koji sprovodi finansijsku istragu i sudije koji vodi krivični postupak, te da visina

imovinske koristi ne bude utvrđena. Ipak, kod pojedinih krivičnih dela koja su upravo i usmerena na sticanje novca, uglavnom je novac koji je pribavljen element bića krivičnog dela, pa do ovakvih problema i ne dolazi. Međutim, postoje razlike između iznosa koji čine element bića krivičnog dela i iznosa koji su rezultat utvrđene celokupne imovinske koristi koju je neko ostvario, tako da treba voditi računa da ne dođe do njihovog poistovećivanja. Zato još jednom naglašavamo da Zakon primenu odredaba uslovljava visinom imovinske koristi pribavljene krivičnim delom. Izmenama koje su unete Zakonom/2013, odredba kojom se za određena krivična dela traži da imovinska korist stečena njihovim izvršenjem prelazi određeni iznos gubi smisao, jer je kao obavezni element zahteva za oduzimanje imovine potrebno utvrđivanje imovine koja ima vrednost od najmanje milion i petsto hiljada dinara (dakle sada je zakonom određen minimum vrednosti predmetne imovine neophodan uslov za pokretanje posebnog postupka kod svih krivičnih dela).

Na drugoj strani, kod krivičnih dela kao što su falsifikovanje novca (član 223. stav 3. KZ), davanje mita (član 368. stav 1 do 3 i 5 KZ), nedozvoljena proizvodnja oružja čija je upotreba zabranjena (član 377. KZ), finansiranje terorizma (član 393. KZ) i sl, ne pojavljuje se imovinska korist kao obeležje dela, već je kod njih izdvojena vrednost predmeta krivičnog dela.⁴⁰⁶ Da bismo mogli primeniti odredbe Zakona, moramo poći od pojma i predmeta krivičnog dela. U radu smo već govorili o meri oduzimanja predmeta kao meri bezbednosti stvarnog karaktera. Predmeti krivičnog dela su, prema zakonskom tekstu, oni predmeti koji su upotrebljeni za izvršenje krivičnog dela, oni koji su bili namenjeni izvršenju krivičnog dela (*instrumenta scelaris*) i koji su nastali izvršenjem krivičnog dela (*producta scelaris*).

Predmeti upotrebljeni ili namenjeni za izvršenje krivičnih dela su oni kojima se preduzima radnja izvršenja, koji su upotrebljeni prilikom izvršenja krivičnog dela ili su tome namenjeni, dok predmeti koji se koriste za preduzimanje pripremnih radnji ili predmeti koje učinilac koristi posle izvršenja krivičnog dela (npr. da bi realizovao protivpravnu korist pribavljenu krivičnim delom) nisu predmeti koji su bili upotrebljeni ili namenjeni za izvršenje krivičnog dela i zato ne predstavljaju predmete koji se mogu oduzeti primenom ove mere bezbednosti.⁴⁰⁷ Kada govorimo o predmetima koji su nastali izvršenjem krivičnog dela, treba uzeti uže značenje ovog pojma, te u njih svrstati samo predmete koji su rezultat učinjenog krivičnog dela. Vrlo je bitno napraviti razliku između predmeta krivičnih dela i imovinske

---

⁴⁰⁶ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 47.

⁴⁰⁷ Stojanović, Z., Krivično pravo opšti deo, Pravna knjiga Beograd, Beograd, 2011., str. 312.

koristi. Nije prihvatljivo šire shvatanje pojma ovih predmeta kao što to čini jedan deo naše sudske prakse, podrazumevajući pod tim predmetima i one predmete koji su pribavljeni izvršenjem krivičnog dela.⁴⁰⁸ Kod pojedinih krivičnih dela, primena Zakona uslovljena je visinom vrednosti predmeta krivičnog dela. *Ratio legis* ove odredbe je u tome što se imovinska sredstva koja su ostvarena na zakonit način mogu koristiti za vršenje ovakvih krivičnih dela.⁴⁰⁹ To je naročito uočljivo i često kod izvršenja krivičnog dela terorizma. Vrednost koja je kao uslov postavljena je iste visine i za pribavljenu imovinsku korist i za vrednost predmeta krivičnog dela. Još nešto je potrebno učiniti jasnim kada se govori o odredbama koje se odnose na stav 2. člana 2. Zakona. Vrednosne iznose koje je potrebno premašiti da bi se na ta krivična dela odnosila primena Zakona ne treba izjednačavati sa visinom imovine koja je proistekla iz krivičnog dela. Utvrđivanje visine pribavljene koristi koja je navedena u Zakonu služi samo radi ispunjenja uslova koji se traži, a poklapa se sa obavezom utvrđivanja vrednosti koju inače sud mora ispuniti u redovnim postupcima izricanjem mere bezbednosti oduzimanja predmeta i oduzimanja imovinske koristi. Postupak utvrđivanja visine vrednosti imovine koja se ima oduzeti u postupku oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela je potpuno drugačiji i u njemu se primenjuje tzv. obrnuti dokazni standard.

Na kraju izlaganja o delokrugu primene Zakona, pokušaćemo da izvedemo zaključak o tome zbog čega se zakonodavac opredelio baš za ovakav spisak krivičnih dela. Donošenjem Zakona/2013, u katalog krivičnih dela uvršćena su nova krivična dela, poput krivičnog dela otmice, velikog broja krivičnih dela protiv imovine, kao i nekih oblika već predviđenih krivičnih dela koji nisu bili deo člana 2. Zakona/2008. Takođe, novim odredbama Zakona preciziran je pojam znatne imovine i određen je limit u vrednosti koji mora postojati kod svih krivičnih dela, pa ostaje nejasno zašto se i dalje u članu 2. stavu 2. Zakona/2013 nalaze limiti vrednosti ostvarene imovinske koristi, što je bilo rešenje i u prethodno važećem Zakonu. Naime, zakonodavac u članu 2. kojim je propisan spisak krivičnih dela govori o visini imovinske koristi koja mora biti dostignuta kod određenih krivičnih dela da bi se postupak vodio, a onda suprotno tome, u članu 25. kao jedan od uslova koji treba ispuniti da ne bi došlo do odbijanja zahteva za privremeno oduzimanje imovine navodi da vrednost imovine mora preći iznos od milion i petsto hiljada dinara. Tom odredbom, zakonodavac čini odredbu 2.

---

⁴⁰⁸ Stojanović, Z., op.cit., str. 312.

⁴⁰⁹ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 47.

stav 2. Zakona besmislenom. Kada govorimo o nekim krivičnim delima, poput dela organizovanog kriminala ali i pranja novca, korupcije i terorizma, dileme nema, jer je pojava pre svega organizovanog kriminala i uslovlila pojavu ovakvih mera države. Opravdanost primene ovakve mere, videli smo, postoji samo kod onih krivičnih dela gde standardna procedura otkrivanja, procesuiranja i na kraju kažnjavanja ne ostvaruje efekat ili ga ostvaruje u smanjenom obimu. S druge strane, korišćenje ovakvih „posebnih“ metoda, u koje svakako svrstavamo i oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela, u redovnim krivičnim postupcima, moglo bi nas odvesti u sasvim drugo polje – polje surove i nepotrebne represije. Zato odabir krivičnih dela na koja se Zakon odnosi ne sme biti paušalan i mora biti rezultat pažljive analize i procene. Dosadašnja praksa u primeni Zakona je pokazala da je najveći broj postupaka koji su pokrenuti bilo upravo iz oblasti organizovanog kriminala, dok su ostala krivična dela iz kataloga Zakona manje zastupljena, što je i opravdano, s obzirom na to da je njihovo postojanje upravo i podstaklo donošenje ovakvih mera. Statistička analiza sudskih odluka o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, koje su donete u 2011. i 2012. godini, a koje su se našle pred Apelacionim sudom u Beogradu (kao sudom pred kojim je dospelo najviše ukupno presuđenih predmeta u ovoj oblasti posmatravši celu državnu teritoriju) dala nam je sledeće rezultate: u ukupnom broju predmeta koji su se u 2012. godini našli pred Apelacionim sudom u Beogradu, više od 80% predmeta vođeno je na osnovu optuženja za krivična dela organizovanog kriminala, dok preostali deo čine krivična dela zloupotrebe službenog položaja, ratnih zločina i poreske utaje. U 2011. godini celokupni uzorak vođenih predmeta pokazuje sličnu strukturu: više od 70% predmeta je vođeno prema optuženju za organizovani kriminal, zatim za krivično delo zloupotrebe službenog položaja, a ostatak za krivična dela poreske utaje i trgovine ljudima. Ostaje nam da vidimo na konkretnim primerima kako će se odvijati postupci za neka od krivičnih dela koja nisu iz oblasti organizovanog kriminala, kao i da li još neka krivična dela koja nisu deo postojećeg kataloga „zavređuju“ svoje mesto u članu 2. Zakona.

2.2. Teret dokazivanja

Jedna od suštinskih karakteristika postupka oduzimanja imovine koja je proistekla iz krivičnog dela, a koja predstavlja značajnu redukciju dokaznih standarda koji postoje u krivičnom pravu, jeste primena pravila «obrnuto» tereta dokazivanja, odnosno prebacivanje obaveze dokazivanja sa javnog tužioca na lice prema kome se vodi postupak. U narednom

izlaganju videćemo da se u posebnom postupku bar prema našim propisima, ne radi o potpunom obrtu tereta dokazivanja, nego o podeli tereta dokazivanja koji postoji između javnog tužioca i okrivljenog. Tendencija redefinisanja tradicionalnih principa dokazivanja u ovoj oblasti uočljiva je u velikom broju savremenih uporednih zakonodavstava.⁴¹⁰ Međutim, naša zemlja nije prihvatila ovakve promene da bi usvojila aktuelnosti koje su uočene u mnogim zakonodavstvima, nego iz vrlo opravdane potrebe i, rekli bismo, nužnosti prihvatanja ovakvih pravila dokazivanja. Suočavanje sa organizovanim kriminalom je podrazumevalo promene u mnogim segmentima dotadašnje državne reakcije na njega, jer su instrumenti koji su korišćeni u redovnim krivičnim postupcima postali nedovoljni. Ovaj potez zakonodavca izazvao je veliku polemiku kako među praktičarima, tako i među teoretičarima pravne nauke, a oni koji su se protivili donošenju ovakvog zakonskog rešenja, najčešće su kao argument takvom stavu isticali da su ovakva pravila dokazivanja protivna poštovanju osnovnih ljudskih prava, pre svega pravu na pretpostavku nevinosti. Međutim, u narednom tekstu obrazložićemo zašto ovakve kritičke stavove o primeni pravila o teretu dokazivanja na strani okrivljenog smatramo neopravdanim i zašto se i sami zalažemo za neophodnost primene drugačijeg dokaznog standarda od uobičajenog u slučajevima najtežih oblika kriminala.

Govoreći o prebacivanju tereta dokazivanja, Golobinek⁴¹¹ ističe da je „praksa pokazala da je dokazati kriminalno poreklo imovine učinioca krivičnog dela u mnogim slučajevima veoma teško ili čak nemoguće“. Osobnosti pojedinih krivičnih dela, kao što su prodaja narkotika, pranje novca, trgovina oružjem i uopšte dela organizovanog kriminala, najčešće podrazumevaju kontinuiranu delatnost. U slučaju procesuiranja određenog lica za određeno krivično delo, lakše se može utvrditi vrednost ostvarene imovinske koristi, pa se oduzimanje stečene imovine može efikasno sprovesti i redovnim pravnim sredstvima u krivičnom postupku. Međutim, kod složenijih i naročito teških krivičnih dela koja neretko pretpostavljaju konglomerat ljudi i kriminalnih aktivnosti, ovakva pojedinačna konfiskacija često ume da bude samo mali deo celokupnog „kolača“. Veliki deo stečenog bogatstva najčešće ostaje van domašaja istražnih organa, jer tragovi njegovog sticanja budu prikriveni ili uništeni. Mobilnost, brzina prenosa novca, specijalizovanost struktura u okviru organizovanih grupa, količina novca koja podupire kriminalnu aktivnost, sve su to okolnosti koje idu u prilog licima koja pripadaju kriminalnom miljeu, a sa kojima se država ne može boriti

---

⁴¹⁰ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 123.

⁴¹¹ Golobinek, R., *Finansijske istrage i oduzimanje imovine stečene krivičnim delima*, priručnik za pripadnike policije i pravosuđa, CARPO projekat, Savet Evrope 2007., str. 37.

uobičajenim načinom reakcije na kriminal. Jedini način da se „identifikuje“ i dokaže kriminalno bogatstvo u svom punom obimu bio je taj da posle opsežne finansijske istrage deo tereta dokazivanja bude prebačen i na okrivljenog. Međunarodne organizacije, kao i Evropski sud za ljudska prava, usvojili su standarde koji ohrabruju države na primenu tzv. obrnutog tereta dokazivanja (pravila da teret dokazivanja leži na okrivljenom), uvek uz preporuku da se prihvaćeni standardi prilagode načelima domaćeg prava i pravilima postupaka koji postoje u zemlji koja ih usvaja. Kao što ističe Smellie,⁴¹² „bez preusmerenja tereta dokazivanja na način da okrivljeni ima zadatak da dokaže zakonito poreklo svoje imovine, pravila o konfiskaciji imovine postaju neefikasna“. Možemo reći da je naša zemlja prihvatila jedno srednje, «zlatno» rešenje, u primeni pravila dokazivanja kod oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. To je princip tzv. podeljenog tereta dokazivanja, koji pruža najviše garancija za očuvanje prava na pravično suđenje i pretpostavku nevinosti okrivljenog (naročito izmenama koje je uneo Zakon/2013), a sa druge strane omogućuje efikasnost sprovođenja mera za oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela.

Dokazi predstavljaju podatke činjenične prirode, koji proizlaze iz krivičnoprocesnih radnji preduzetih od strane subjekata krivičnog postupka, a pre svega suda koji je primarno odgovoran za izvođenje dokaza u krivičnom postupku.⁴¹³ Ograničenost sazajnih mogućnosti usled nedovoljnosti sazajnih sredstava ima, međutim, za posledicu to da rezultati dokazivanja nisu uvek zadovoljavajući.⁴¹⁴ Nedostatak dokaza u krivičnim postupcima i u onim slučajevima gde postoji visok stepen uverenja da je određeno lice učinilac krivičnog dela, neminovno vodi do nemogućnosti osude. Međutim, kod postupka oduzimanja imovine postoji drugačija situacija. U ovom postupku ne odlučuje se o krivici određenog lica (mada ona mora postojati za konkretno krivično delo o kome se vodi krivični postupak kao uslov za primenu pravila o oduzimanju imovine), nego se raspravlja o imovini lica kod kojeg je uočeno postojanje znatne imovine, a koje je osuđeno za neko od krivičnih dela koje Zakon propisuje.

Teret dokazivanja se tradicionalno označava latinskim izrazom „*onus probandi*“, a pod njim se podrazumeva određivanje subjekta krivičnog postupka, koji je dužan da podnese dokaze radi utvrđivanja postojanja ili nepostojanja određenih činjenica, odnosno da u cilju

---

⁴¹² Smellie, A., „Prosecutorial challenges in freezing and forfeiting proceeds of transnational crime and the use of international asset sharing to promote international cooperation“, *Journal of Money Laundering Control*, Vol. 8, Issue 2, 2004., page 107.

⁴¹³ Škulić, M., *Krivično procesno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2011., str. 186.

⁴¹⁴ Čalija, B., „Funkcija i pravna priroda pravila o teretu dokazivanja“, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, Sarajevo, 1985, str. 9.

utvrđivanja činjenica ukaže na potrebu korišćenja određenih dokaznih sredstava, te na postojanje konkretnih izvora dokaza.⁴¹⁵ U našem krivičnom postupku, ne postoji obaveza stranke da iznosi dokaze, ali stranke imaju interes da iznose dokaze koje im idu u prilog i sud izvodi dokaze na njihov predlog. S druge strane, javni tužilac ima dužnost da u optužnom aktu (u postupku oduzimanja imovine u zahtevu za trajno oduzimanje imovine) navede dokaze na kojima zasniva optužbu zbog koje je pokrenut postupak. Pravilima o teretu dokazivanja preraspodeljuje se teret dokazivanja među strankama, tako da posledice nedokazanosti pravnorelevantnih činjenica snosi ona stranka na čijoj je strani ležao teret dokazivanja.⁴¹⁶ Ako bismo pažljivije pogledali celokupan sadržaj u Zakonu postavljenih pravila dokazivanja, videli bismo da je teret dokazivanja pažljivo podeljen između dve strane: javnog tužioca i lica koje je okrivljeni i vlasnik imovine u postupku, tako da nikako ne možemo prihvatiti tvrdnje o tome da se ovde radi o teretu dokazivanja koji leži samo na okrivljenom. Uloga javnog tužoca, kako u redovnim postupcima, tako i u postupku oduzimanja imovine, u dokazivanju, nije mala. Ne radi se samo o prostoj tvrdnji da je određeno lice vlasnik imovine koja je nazakonito stečena, kao ni o takvom položaju okrivljenog u kome je na njega prenet celokupan teret dokazivanja. Tumačenje zakonskog teksta približiće nam pravu suštinu pravila o teretu dokazivanja koja sadrži Zakon. Pre toga želimo da istaknemo to da nije u pitanju situacija koja se prvi put pojavljuje kod nas i koja je potpuno strana našem pravu, što ćemo uočiti ako malo dublje razmotrimo suštinu ovog pravila. Kako ističe Trešnjev,⁴¹⁷ „imamo sličnu situaciju i sa krivičnim delima kod kojih tužilaštvo tvrdi da okrivljeni nema dozvolu za trgovinu i dozvolu za nošenje oružja, gde se u svim navedenim situacijama teret dokazivanja delimično prebacuje na okrivljenog, koji je dužan da dokaže da ima predmetnu dozvolu ili barem da ukaže na organ koji mu je predmetnu dozvolu izdao“. Ovakva pravila dokazivanja moraju biti korišćena samo u izuzetnim situacijama, jer njihovo uobičajavanje u drugim „redovnim“ slučajevima ne bi imalo kriminološko niti moralno opravdanje. Međutim, na ovom mestu to zaista nije sredstvo kojim se olakšava posao istražnim organima, nego neophodan korak da bi se on uopšte mogao obavljati.

Sam postupak oduzimanja imovine započinje zahtevom javnog tužioca za privremeno ili trajno oduzimanje imovine, a elementi koje zahtev mora sadržati pokazuju da on mora biti potkrepljen značajnim brojem dokaza, te da nikako nije samo puka tvrdnja o postojanju

---

⁴¹⁵ Škulić, M., Krivično procesno pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2011., str. 196.

⁴¹⁶ Škulić, M., op.cit., str. 10.

⁴¹⁷ Trešnjev, A., „O radnoj verziji Nacrta Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela“, Revija za bezbednost, , 2008., broj 7/2008, str. 24.

nezakonite imovine.⁴¹⁸ Naime, u članu 38. Zakona, u stavu 2, navodi se sadržina zahteva za trajno oduzimanje imovine i zadaci koje javni tužilac mora ispuniti. Javni tužilac mora izneti dokaze o imovini koju okrivljeni, odnosno okrivljeni saradnik poseduje ili je posedovao, njihovim zakonitim prihodima, zatim okolnostima koje ukazuju na to da je imovina proistekla iz krivičnog dela, okolnostima koje ukazuju na postojanje očigledne nesrazmere između imovine i zakonitih prihoda i razloge koji opravdavaju potrebu za trajnim oduzimanjem imovine. Suština uloge javnog tužioca u ovoj fazi postupka jeste da dokaže postojanje očigledne nesrazmere između imovine koju okrivljeni poseduje i zakonitih prihoda koje je ostvarivao. Međutim, zadatak javnog tužioca je ovim olakšan.⁴¹⁹ Kada je u pitanju imovina koja će postati predmet raspravljanja, tu je uloga organa finansijske istrage ključna, jer će se raspravljati o oduzimanju samo one imovine za koju se otkrije da je u vlasništvu okrivljenog. Olakšan položaj tužioca postoji u delu zahteva u kome on iznosi dokaze o zakonitim prihodima okrivljenog, te je dovoljno da pruži podatke do kojih je on došao, prikaže nesrazmeru, a onda dalju aktivnost dokazivanja može prebaciti na okrivljenog. Imovina koja je predmet rasprave u jednom delu biva opravdana dokazima o zakonitim prihodima okrivljenog, ali samo u onom delu u kojem je to bilo u saznajnoj moći istražnih organa. Javni tužilac dokazuje nesrazmeru između imovine i zakonitih prihoda. Preostali deo imovine za koju nisu pruženi dokazi o njenom poreklu postaje deo obaveze okrivljenog, te on mora pružiti dokaze kojima će opravdati svoje vlasništvo nad imovinom. Ipak njegov teret je u tome što on mora dokazati postojanje okolnosti koje ukazuju na to da je imovina proistekla iz krivičnog dela. Koliki je u ovom delu teret koji nosi javni tužilac zavisiće najviše od konkretnih slučajeva u praksi i toga šta će sud zapravo smatrati dovoljnim za dokazivanje da imovina proističe iz krivičnog dela. Javni tužilac na kraju ima zadatak i da iznese razloge koji opravdavaju potrebu za trajnim oduzimanjem imovine. Zakonodavac nije precizirao sadržinu ove obaveze javnog tužioca, pa se ostavlja sudskoj praksi da odredi koji bi se razlozi u smislu ove odredbe zakona mogli smatrati dovoljnim da bi se ispunio traženi uslov. Prema mišljenju

---

⁴¹⁸ Analizom sudskih odluka o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, donetim od početke primene Zakona (analizirane su sve odluke koje su donete od strane Apelacionog suda u Beogradu od početke primene Zakona do kraja 2014 godine, prema <http://www.bg.ap.sud.rs/cr/articles/sudska-praksa/pregled-sudske-prakse-apelacionog-suda-u-beogradu/krivicno-odeljenje/krivicni-postupak/>), možemo uočiti da su najčešći razlozi odbijanja zahteva javnog tužioca za privremeno oduzimanje imovine upravo u neutvrđivanju činjeničnog stanja ili nedokazivanju očigledne nesrazmere u imovini. Iz toga proizilazi zaključak da aktivnost javnog tužioca ipak nije samo fiktivna, te da teret dokazivanja mora imati određenu težinu, čime potvrđujemo stav o prisustvu tzv. podeljenog tereta dokazivanja u našem pravu.

⁴¹⁹ Pregledom sudske prakse predmeta vođenih pred Višim sudom u Beogradu tokom prve tri godine primene Zakona nailazili smo na primere takvih zahteva javnih tužioca u kojima se njihova dokazna aktivnost svodi isključivo na navođenje imovine koju okrivljeni ima, a gde se po završetku takvog izlaganja dodaje rečenica u kojoj se paušalno navode dva potrebna uslova: da postoji nesrazmera i da postoji opasnost.

Majića⁴²⁰ „ovde je reč o određenoj vrsti obrazloženja zahteva javnog tužioca, gde bi bila data kratka analiza prethodno navedenih okolnosti iz ugla tužioca (ispunjenost svrhe instituta oduzimanja imovine, vrednost imovine koja se oduzima i sl.)“. Kada je zahtev usmeren na imovinu trećih lica, zadatak javnog tužioca je još kompleksniji, jer on mora dokazivati i dodatnu okolnost da je imovina koja je prenet na treće lice prenet upravo u cilju osujećenja njenog oduzimanja.

Vlasniku imovine o kojoj se raspravlja daje se mogućnost da ospori zahtev javnog tužioca i tako pokrene postupak u kome će se raspravljati o navodima tužioca, odnosno daje mu se prilika da ospori pretpostavku postavljenu od strane javnog tužioca. Oспорiti se mogu sve činjenice koje je izneo javni tužilac. Na prvi pogled, i u ovom postupku postoji slična procesna situacija kao u redovnom krivičnom postupku, pa na jednoj strani postoji iznošenje dokaza koji terete okrivljenog od strane javnog tužioca, a na drugoj strani, aktivnost okrivljenog usmerena da te dokaze ospori i da obori pretpostavku o postojanju imovine koja je stečena kriminalnim aktivnostima. Međutim, razlika koja postoji jeste ključna i velika. Sadržinski, dokazi koje iznosi javni tužilac mogu biti samo kratki prikaz dokaznog materijala, te se dokazna snaga koju tužilac u ovom slučaju predočava može svrstati u nepotpunu.⁴²¹ Veliki teret dokazne snage prebačen je na okrivljenog, mada kvantitet njegove obaveze zavisi opet od toga koliko će sud biti dosledan u insistiranju na tome da javni tužilac u svom zahtevu mora prikazati okolnosti koje ukazuju na to da predmetna imovina proističe iz krivičnog dela. U praksi, što nije retkost, može doći do slučaja da sud ozbiljnije ne preispituje zahtev javnog tužioca, te da smatra ispunjenom dužnost javnog tužioca da podnese dokaze o zakonitim приходима i okolnostima koje ukazuju na to da imovina proističe iz krivičnog dela samo njegovim konstatovanjem, što dovodi do toga da što je manje podataka koje je izneo javni tužilac o zakonitim приходима, to biva obimniji zadatak okrivljenog da prikaže zakonite izvore svojih prihoda. Ipak Zakon je jasan u pogledu obaveze koju ima svaka stranka u postupku, i pravilnim tumačenjem zakonskih odredbi ne postoji dilema o tome da i javni tužilac mora raspolagati značajnim dokaznim materijalom. Odmeravajući kvantitet dokaznog materijala koji se iznosi, a još pre njegovu težinu, možemo zaključiti da je reč o podeljenom teretu dokazivanja, sa prisutnom većom obavezom dokazne aktivnosti okrivljenog od one koja je svojstvena našem krivičnoprocesnom pravu.

---

⁴²⁰ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 110.

⁴²¹ Prema Grubaču dokazi mogu biti: a) potpuni (kojima se činjenice utvrđuju sa obeležjem istinitosti) ili nepotpuni (kojima se činjenice utvrđuju kao verovatne). Videti: Grubač, M., Krivično procesno pravo, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Beograd, 2008., str. 237.

«Obrnuti» ili «podeljeni» teret dokazivanja odnosno teret dokazivanja koji se delom ili u celosti prebacuje sa javnog tužioca na okrivljenog je često razlog za pokretanje pitanja da li se primenom ovih pravila krši pravo okrivljenog na pravično suđenje, na pretpostavku nevinosti i da li se ugrožava njegovo osnovno pravo na odbranu. Evropski sud za ljudska prava u svojoj praksi ocenio je da podela tereta dokazivanja nije sama po sebi protivna pravu na pretpostavku nevinosti okrivljenog. Ipak, ceni se kontekst celokupnog krivičnog postupka u kojem se pravila o teretu dokazivanja primenjuju i takav postupak mora biti pravičan. Ako uzmemo primer predmeta Salabiaku protiv Francuske koji se vodio pred ESLJP-om, Sud je izdvojio dve garancije kao glavne, a koje su potrebne da bi se sam postupak smatrao pravičnim. Prvo, okrivljeni mora biti u mogućnosti da obori zakonsku pretpostavku o kriminalnom poreklu svoje imovine, dokazivanjem do ravnoteže verovatnoća (*balance of probabilities*) da je imovinu stekao zakonitim putem, i drugo, sud ima diskreciono ovlašćenje da ne primeni spomenutu pravnu pretpostavku ako smatra da bi se time mogla dovesti u pitanje pravičnost postupka.⁴²² Boucht⁴²³ ističe mišljenje prema kome bi pogodan standard dokazivanja ipak morao biti iznad ravnoteže verovatnoća, ako se uzme u obzir rizik da se ove mere mogu primeniti i na nevine vlasnike imovine i ako se imaju u vidu teške posledice za pojedinca koje nastaju primenom ovih mera. On dalje tvrdi da "ako je proširena konfiskacija ograničena na teške oblike organizovanog kriminala i stalne prestupnike onda je u tim slučajevima niži standard dokaza opravdan"⁴²⁴. U našem postupku, prema Zakonu, okrivljeni ima pravo da osporava sve navode javnog tužioca i to pravo mu je omogućeno i u toku postupka, u kome može osporiti zahtev tužioca i pokrenuti postupak, ali, ako pokaže pasivnost u ovom procesnom momentu, ovo pravo mu se ponovo pruža i u žalbi na presudu. Činjenica da je nekada teško pružiti dokaze o svim prihodima određenog lica je neosporna, kao i to da je prikupljanje pismenih dokaza o zaradama i zakonitim prihodima u državi koja ima trom administrativni sistem poput našeg teško, ali prosečni prihodi skoro nikada i nisu predmet interesovanja u postupcima oduzimanja imovine. Radi se o velikoj disproporciji u imovini okrivljenog koji je izvršio krivično delo sa spiska najtežih krivičnih dela, a sve to opravdava navedeni pristup pravilima dokazivanja koja važe u ovom postupku. Uvođenje tzv. obrnutog odnosno podeljenog tereta dokazivanja nije dovoljno samo po sebi da proizvede pozitivan učinak u borbi protiv nagomilavanja kriminalom stečenog bogatstva. Značajnije

---

⁴²² Ivičević Karas, E., Komentar Zakona o postupku oduzimanja imovinske koristi ostvarene kaznenim djelom i prekršajem, Narodne novine, Zagreb, 2011., str. 28.

⁴²³ Boucht, J., "Extended Confiscation and the proposed Directive on freezing and confiscation of criminal proceeds in the EU: on striking a balance between efficiency, fairness and legal certainty", European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, issue 2, 2013., page 147.

⁴²⁴ Boucht, J., op.cit., page 147.

uvećanje može se očekivati samo ako profit kome se stremi ostane nepotrošen i kao takav bude pronađen, i samo onda kada se tako pronađena imovina može staviti u vezu sa licem (kao njegov posed ili posed pod njegovom kontrolom) prema kome je istaknut zahtev u postupku koji se vodi.⁴²⁵ Zbog toga je primena izmenjenog tereta dokazivanja u odnosu na klasični samo jedan od preduslova da bi se obezbedila uspešna procedura konfiskacije, ali samo uz ispunjenje i ostalih bitnih elemenata koji čine ovakav postupak kompletnim.

2.3. Postupak oduzimanja imovine – samostalan postupak ili postupak koji je neodvojivi deo krivičnog postupka

Donošenjem Zakona, zakonodavac je propustio da se izjasni o kakvoj vrsti postupka je u njemu reč, kao i kakav je njegov odnos sa krivičnim postupkom. U Zakonu/2008, pitanje odnosa između postupka oduzimanja imovine i krivičnog postupka bilo je sporno zbog mogućnosti paralelnog toka oba postupka, a odgovor na pitanje o njihovom međusobnom odnosu imao je veliki praktični značaj. Donošenjem Zakona/2013, prema kome postupak trajnog oduzimanja imovine može započeti tek nakon pravnosnažnosti presude u krivičnom postupku, odnos između ova dva postupka je manje sporan, ali se i dalje javljaju određena pitanja njihovog međusobnog odnosa kada se vodi postupak privremenog oduzimanja imovine (pa i finansijske istrage) uporedo sa krivičnim postupkom. Prema ranijem zakonskom rešenju, kao što ističe Grubač,⁴²⁶ izgledalo je „kao da je taj postupak, odnosno njegovi pojedini delovi, potpuno autonoman i da uopšte nije uslovljen vođenjem krivičnog postupka (npr. finansijska istraga i privremeno oduzimanje imovine), dok je trajno oduzimanje izrično uslovljeno podizanjem optužnice (član 28. stav 1.), pa čak i srasta sa krivičnim postupkom (član 29)“. Nesporno je bilo to da je postupak oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela usko vezan za tok i ishod krivičnog postupka. Postupak se u svojim raznim fazama ponegde vodio paralelno i nezavisno od krivičnog postupka, a ponegde zajedno sa njim. Odluka o trajnom oduzimanju imovine donosila se u postupku, koji, slično postupku za oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim delom, po svojoj prirodi predstavlja posebni adhezioni, objektivni ili *in rem* postupak.⁴²⁷ Na raznim mestima u Zakonu/2008,

---

⁴²⁵ Council of Europe, Reversal of the burden of proof in confiscation of the proceeds of crime: A Council of Europe Best Practise Survey (prepared by Michael Levi), No. 2, 2000., page 7.

⁴²⁶ Grubač, M., Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela, Glasnik Advokatske komore Vojvodine, Novi Sad, 1/2010., str. 35.

⁴²⁷ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 58.

mogli smo primetiti veća i manja uslovljavanja ovog postupka odlukama u krivičnom postupku. Ono što je, opravdano ili ne, najistaknutija crta njihove povezanosti i uslovljenosti jeste činjenica da ceo postupak oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela „pada u vodu“ ukoliko se krivični postupak ne završi osuđujućom presudom.

Kako bismo lakše razumeli poseban, autonoman položaj postupka oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, možemo se osvrnuti na oduzimanje imovinske koristi. Naime, odredbe o postupku oduzimanja imovinske koristi nalaze se u okviru posebne glave ZKP-a, koja se odnosi na posebne postupke, nazivane još i nekrivičnim postupcima. Prema stavovima Grubača,⁴²⁸ „ti postupci nisu krivični, jer se u njima ne rešavaju pitanja koja se odnose na krivično delo, krivičnu odgovornost i uslove za izricanje krivičnih sankcija, već predmeti druge vrste, čije je rešavanje uslov za vođenje krivičnog postupka, ili posledica već sprovedenog krivičnog postupka ili koje se javi kao neophodno u toku krivičnog postupka“. Ti su postupci komplementarni krivičnom postupku, ali su u isto vreme autonomni i od krivičnog postupka nezavisni.⁴²⁹ Posmatrajući postupke u kojima se izriču, uočićemo još jednom razlike koje postoje između mera oduzimanja imovinske koristi i oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. Oduzimanje imovinske koristi sud može izreći u osuđujućoj presudi kada navodi koja se stvar ili novčani iznos oduzima. U okviru postupka oduzimanja imovine, otvaraju se mnogo kompleksnija pitanja imovinskopravne prirode i ovaj postupak zahteva dosta dublju i stručniju analizu finansijskih pitanja, jer se sudija ne ograničava samo na procenu konkretno nastale imovinske koristi, već se bavi analizom kompletne imovine lica prema kojem se postupak vodi. Zato ovom postupku možemo priznati izraženiji imovinskopravni karakter i veću samostalnost u odnosu na krivični postupak koji se vodi o glavnoj stvari.

Naime, sam postupak oduzimanja imovine započinje pokretanjem finansijske istage u cilju prikupljanja dokaza o postojanju nelegano stečene imovine njenog vlasnika. Za pokretanje finansijske istrage neophodno je da postoje osnovi sumnje da vlasnik poseduje znatnu imovinu proisteklu iz krivičnog dela. U finansijskoj istrazi prikupljaju se dokazi koji su drugačiji od dokaza koji se prikupljaju u krivičnoj istrazi, organi koji se bave finansijskom istragom su različiti, a različita su im i ovlašćenja. Javni tužilac naredbom pokreće finansijsku istragu, a on je ovlašćen podneti i zahtev za privremeno oduzimanje imovine ukoliko za to

---

⁴²⁸ Grubač, M., *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2008., str. 533.

⁴²⁹ Grubač, M., *op. cit.*, str. 533.

postoje zakonski uslovi. Zakon/2008 nije sadržao odredbe koje se odnose na odnos između krivičnog postupka i postupka oduzimanja imovine, ali prema Zakonu/2013 potpuno je jasno da su u pitanju dva potpuno nezavisna postupka.

Uslovljenost postupka oduzimanja imovine ishodom u krivičnom postupkom jasno se vidi tek u fazi trajnog oduzimanja imovine, koje može započeti tek posle pravnosnažnosti presude u glavnom krivičnom postupku (prema Zakonu/2008, postupak se mogao pokrenuti nakon stupanja optužnice na pravnu snagu). Prema Zakonu/2008, vlasnik je imao priliku da se na glavnom pretresu izjasni o poreklu imovine, te da prizna ili ospori navode javnog tužioca. Ukoliko ne dođe do osporavanja zahteva tužioca, odluka o ovom zahtevu mogla je biti donesena u presudi o glavnoj stvari. Ovde se postupak oduzimanja imovine stapao sa krivičnim postupkom. Ipak ako je vlasnik osporio navode javnog tužioca, otvarao se poseban postupak povodom ovog zahteva. Na ovaj način, inicirao se izdvojeni postupak tokom kojeg je, nakon pravosnažnog okončanja krivičnog postupka u kome je doneta osuđujuća presuda za neko od krivičnih dela predviđenih članom 2. Zakona, vlasnik pokušavao da ospori navode javnog tužioca i na taj način sačuva imovinu u pogledu koje je zahtev podnesen ili njen određeni deo.⁴³⁰ To znači da se odluka o zahtevu za trajno oduzimanje imovine donosila u posebnom postupku samo u onim slučajevima kada je vlasnik osporavao zahtev, a o čemu se izjašnjavao na glavnom pretresu u okviru krivičnog postupka. Zahtev za trajno oduzimanje imovine se odbacuje ukoliko sud ne donese osuđujuću presudu. Upravo na ovom mestu se pokazuje prava priroda ovog postupka, jer on deli sudbinu glavne stvari, te se donošenjem oslobađajuće ili odbijajuće presude vlasnik imovine oslobađa i optužbi o neleganom poreklu imovine. Tako ceo postupak, zajedno sa finansijskom istragom, „pada u vodu“, te se jedino ostavlja mogućnost da se podaci koji su u njemu prikupljeni o imovini određenog lica, iskoriste za potrebe rada Poreske uprave.

Sudija koji vodi krivični postupak protiv okrivljenog o čijoj imovini se raspravlja u postupku oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, pokretanjem zahteva za trajno oduzimanje imovine može postati i sudija u novootvorenom postupku. Zakonodavac pomalo nejasno određuje položaj sudije u postupku oduzimanja imovine. On samo na pojedinim mestima navodi procesne trenutke u kojima sudija iz prvog postupka postupa u drugom – postupku oduzimanja imovine. Postupanje istog sudije u oba postupka ima tu prednost što su

---

⁴³⁰ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 113.

iznete činjenice tokom „redovnog“ krivičnog postupka u velikoj meri značajne za vođenje postupka oduzimanja imovine, a sudija koji bi sudio u oba postupka tako biva neposredno upoznat sa njima, kao i sa celim tokom postupka. Pitanje pristrasnosti sudije u drugom postupku, s obzirom na saznanja u prvom, ovde nije potrebno postavljati, jer se u postupku oduzimanja imovine ne dokazuje krivica (ona je već dokazana), već je vođenje postupka usmereno na dokazivanje porekla imovine. Ipak, u praksi, različite sudije postupaju u dva postupka, a donošenjem Zakona/2013 godine svakako se čeka ishod krivičnog postupka koji se vodi tako, da ne postoji mogućnost da isti sudija postupa u oba postupka. Javlja se i pitanje da li su postupci oduzimanja imovine ipak u većoj meri građanskopravne prirode, s obzirom na to da se raspravlja o pitanjima vlasništva i porekla imovine i da li sudija „krivičar“ ima potrebno iskustvo za postupanje u njima. Kao što je poznato, u našem pravu ne postoji zakonski sistem koji razvrstava sudije po obrazovanju i iskustvu, na sudije iz krivičnopravne ili građanskopravne materije. I pored toga, sudije najčešće ceo svoj radni vek ostanu u oblasti u kojoj su na početku birani, te se sa pravom vrši podela na sudije krivičare i parničare, a u praksi postoje velike razlike u suđenjima jedne i druge materije. Zato postavljamo sledeća pitanja: nije li sam karakter sudskog postupka oduzimanja imovine primereniji znanju i iskustvu sudija koji sude u parničnim postupcima? Da li je sudijama koji vode ovakav postupak u suđenjima potrebna određena stručna pomoć? S obzirom na nepostojanje normi koje se odnose na sudije u ovom postupku, analogno primenjujemo norme Zakonika o krivičnom postupku.

Vrativši se na kraju na analizu odnosa između postupka oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela i krivičnog postupka, ostaje nam da zaključimo da nam je zakonodavac pružio široko polje za raznovrsno tumačenje ove problematike. Grubač⁴³¹ ističe to da „zaobilaznim putem pojedini pravници dolaze do zaključka da je taj postupak ipak u svim svojim fazama uslovljen vođenjem krivičnog postupka, ali se zakon može tumačiti i drugačije, a zakonodavac je bio dužan da se o tom pitanju izjasni neposredno i nedvosmisleno“. Na osnovu kratke analize važnijih faza postupka prema Zakonu/2008, uočili smo da se u nekim od njih sam postupak potpuno razdvajao od krivičnog postupka, praveći tako potpuno samostalan kolosek kojim se odvija, dok se u drugim fazama mogao ne samo preklapati sa njim nego i potpuno uliti u sam postupak i postati samo odluka koja se u okviru

---

⁴³¹ Grubač, M., „Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela“, Glasnik Advokatske komore Vojvodine, Novi Sad, 1/2010, str. 36.

njega donosi. Donošenjem Zakona/2013, odnos između glavnog postupka i postupka oduzimanja imovine postaje malo određeniji, jer je pokretanje postupka za trajno oduzimanje imovine uslovljeno pravnosnažnošću presude u glavnom postupku, te se o njihovom paralelnom vođenju sada može govoriti samo u fazama postupka koje prethode podizanju zahteva za trajno oduzimanje imovine. Ipak, Zakonom/2013 i dalje nije rešeno pitanje odnosa između postupaka, te sva pitanja na koje nismo našli odgovor o njihovom odnosu i dalje ostaju aktuelna.

2.4. Prava trećih lica u posebnom postupku

Lica koja se organizovano bave kriminalnim delatnostima često dovode u opasnost one koji su deo njihovog okruženja, kao i bliska lica sa kojima su u porodičnim, rodbinskim ili prijateljskim vezama, ponekad namerno, ponekad nesvesno. Lica koja su sa izvršiocima krivičnih dela povezana, nekada su upućena u svoju ulogu u zataškavanju tragova imovine proistekle iz kriminalnih aktivnosti, a nekada budu „žrtvena jagnjad“, jer nisu svesna porekla imovine koja je na njih preneti. Strazburška i Varšavska konvencija nalažu državama da obezbede da se zainteresovanim stranama čija prava su povređena istražnim, privremenim, ili merama oduzimanjem imovine osiguraju efikasni pravni lekovi kojim bi se ona zaštitila. Svakoj državi je ostavljeno da u domaćem zakonodavstvu sprovede odgovarajuće mere za zaštitu prava trećih lica, uključujući i treća lica u dobroj veri.⁴³² Položaj bliskih lica okrivljenog i trećih lica možemo sagledati i kroz retrospektivu zakonskih rešenja koja su se na njih odnosila, kod oduzimanja imovinske koristi. Njihovom analizom, uočićemo jedan zaokret u načinu oduzimanja imovine koja se prema Zakonu oduzima od bliskih i trećih lica u odnosu na oduzimanje imovinske koristi.

Krivičnim zakonom iz 1976. godine, prvi put u naše pravo uvodi se mogućnost oduzimanja imovinske koristi ne samo od njenog učinioca nego i od njegovih bliskih srodnika i od trećih lica na koje je preneti. Da bi se mogla oduzeti imovinska korist, za koju je utvrđeno da potiče od krivičnog dela, a koja je preneti na treća lica, morali su biti ispunjeni određeni uslovi. Prvi uslov se sastojao u tome da je prenos obavljen bez naknade ili uz naknadu koja ne odgovara stvarnoj vrednosti, a drugi se odnosio na savesnost sticaoca, tj.

---

⁴³² Golobinek, R., Finansijske istrage i oduzimanje imovine stečene krivičnim delima, priručnik za pripadnike policije i pravosuđa, Savet Evrope, 2007., str. 25.

trećeg lica. Za razliku od trećih lica, za bliske srodnike zakonodavac je uveo pretpostavku da je su ta lica znala ili moglo znati za poreklo ovako prenete imovine. Kada je u pitanju oduzimanje imovinske koristi od bliskih lica i trećih lica, javljaju se neka pitanja i dileme, a koje, videćemo kasnije, mogu imati značaja i za analizu položaja ovih lica u postupku oduzimanja imovine.

Prvo, ukoliko bi se dozvolilo oduzimanje imovine od lica na koje je imovina stečena kriminalom izvršioca preneti, a koje nije znalo za nezakonito poreklo imovine, bez obzira na način sticanja ovakve imovine, postavlja se pitanje ne pretvara li se ovakva mera u kaznu za one koji su stekli ovakvu imovinu. Pretpostavka nesavesnosti okrivljenom bliskih lica upravo naglašava kazneni karakter mere oduzimanja, a koji se meri oduzimanja imovinske koristi kao meri *sui generis* odriče. Prema našem mišljenju, problematika oduzimanja imovine prenete dalje iz imovine okrivljenog, uvek sa sobom donosi brojna, možda čak i nikada dovoljno pravedna rešenja. Savesnost sticaoca uvek je zadatak koji je prilično teško dokazati. Drugo pitanje koje se javlja jeste pitanje određenja kruga bliskih srodnika i trećih lica, a o čemu u pravnoj teoriji postoje vrlo različita stanovišta.⁴³³ Ovaj problem neodređenosti terminologije kojom se zakonodavac služio u postupku oduzimanja imovinske koristi je kod primene Zakona nedvosmislen i jasan, jer je zakonodavac u članu 3. dao značenje terminima važnim za njegovu primenu i time otklonio eventualnu dilemu koja bi se i ovde mogla javiti oko kruga lica na koje se može primeniti mera oduzimanja imovine.

Za razliku od mere oduzimanja imovinske koristi, kod mere oduzimanja imovine postoji potpuno drugačiji pristup utvrđivanja imovine koja se oduzima. Najpre, prema članu 3. Zakona, oduzimanjem se smatra privremeno ili trajno oduzimanje od vlasnika imovine proistekle iz krivičnog dela, dok se vlasnikom smatra okrivljeni, okrivljeni saradnik, ostavilac, pravni sledbenik ili treće lice. Za našu analizu, na ovom mestu, bitnim smatramo definicije koje zakonodavac daje o pojmovima pravnog sledbenika i trećeg lica, dok ćemo se o ostalim značenjima pojmova iz istog člana baviti na drugim mestima u ovom radu. Pravnim sledbenikom se prema Zakonu smatra naslednik osuđenog, svedoka saradnika, ostavioca, trećeg lica ili njihovih naslednika, dok se trećim licem smatra svako fizičko i pravno lice na

---

⁴³³ Prema jednom stanovištu, u određenju kruga bliskih lica treba poći od pravila obligacionog prava, čemu su priklojene pristalice određenja imovinske koristi kao imovinskopravne mere (prof. Lazin). Prema drugom, rešenje se nalazi u krivičnoprocesnim odredbama o krugu lica koja mogu izjaviti žalbu u korist okrivljenog (Bacvon-Šelih), a treće rešenje nalazi se u analogiji sa procesnim odredbama o oslobođenju od svedočenja (Vasiljević, Grubač, prema Kokolj, M., Lazin, Đ., Imovinske krivične sankcije i mere u jugoslovenskom krivičnom pravu, Beograd, 1986).

koje je preneti imovina proistekla iz krivičnog dela. Zakonodavac predviđa posebna pravila dokazivanja kada je zahtev za trajno oduzimanje imovine usmeren na imovinu pravnog sledbenika ili trećeg lica. Kada govorimo o pravnom sledbeniku, na javnom tužiocu je zadatak da dokaže da je pravni sledbenik nasledio imovinu koja proističe iz krivičnog dela. Iako zakonodavac to izričito ne navodi, Majić,⁴³⁴ tumačeći odredbe Zakona, ističe da se „može zaključiti da bi javni tužilac, kada je u pitanju pravni sledbenik, najpre morao da pruži dokaze koji ukazuju da je imovina lica koju je ovaj nasledio (osuđeni, svedok saradnik, ostavilac) bila u očiglednoj nesrazmeri sa njegovim zakonitim prihodima, a tek onda da pređe na dokazivanje činjenice da je pravni sledbenik ovakvu imovinu nasledio.“

Drugačije je kada se radi o imovini koja je preneti na neko treće lice. Tada se traži postojanje dva uslova, a čije postojanje mora da dokaže javni tužilac. Prvi uslov je da je imovina koja je nezakonito stečena preneti na treće lice bez naknade ili uz naknadu koja ne odgovara stvarnoj vrednosti, što je uslov koji se traži i kod oduzimanja imovinske koristi od trećeg lica. Drugi uslov neophodan da bi se odredbe o oduzimanju imovine pimenile na treće lice jeste da je ova imovina preneti upravo da bi se izbeglo njeno kasnije oduzimanje, odnosno da je imovina preneti u cilju osujećenja oduzimanja. Javni tužilac ima da dokaže jednu okolnost koju je po pravilu izuzetno teško dokazati, da je prenos imovine učinjen upravo iz razloga skrivanja njenog porekla. Nije nam jasna namera zakonodavca prilikom propisivanja obaveze javnog tužioca da dokaže da je ovako nezakonito stečena imovina preneti u cilju osujećenja. Jasno je da vlasnici ovakve imovine najčešće prenose imovinu na druga lica kako bi se kasnija eventualna zaplena takvih dobara svela na najmanju moguću meru, ali dokazivanje takve namere u svakom konkretnom slučaju obično izostaje i svodi se na puku konstataciju. Smatramo da bi bilo pravno sigurnije ovakvu formulaciju izostaviti iz dela u Zakonu u kome se propisuju uslovi koji su potrebni da bi se ovakva imovina oduzela od pravnih sledbenika ili lica. Ako se vratimo na cilj ovakvih mera, naročito kada su u pitanju oduzimanja imovine od trećih lica, a to je da se spreči bogaćenje zasnovano na kriminalu, dovoljno je dokazati da imovina koja se našla u posedu trećih lica potiče upravo od vlasnika koji je nju nezakonito stekao. Nepostojanje osnova kojim bi se opravdalo vlasništvo nad ovakvom imovinom i njeno zakonito poreklo, bilo bi sasvim dovoljno, bez potrebe za dokazivanjem namere koja postoji kod prenosioca. Ako bismo se osvrnuli na slučajeve koji se redovno dešavaju u praksi, ove okolnosti nije teško uočiti. Vrlo je vidljiva disproporcija kod

---

⁴³⁴ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 124.

ovakvih prenosa, jer je u pitanju imovina znatne vrednosti, te se lako dokazuje nemogućnost njenog sticanja od strane lica na koje se ona prenosi. Kada govorimo o bliskim licima izvršioca krivičnih dela, najčešće nailazimo na slučajeve u kome se u njihovom posedu nalaze određene nepokretnosti i pokretne stvari velike vrednosti, a da oni nemaju ni redovno zaposlenje, čime nesrazmera postaje više nego očigledna, a zadatak istražnih organa znatno olakšan. Međutim, posao istražnih organa se znatno komplikuje ukoliko je broj lica na koja je preneti imovina veći. Što je širi krug lica koja su učestvovala u transakcijama nelegalno stečene imovine, teže je ući u trag ovakvoj imovini i povezati je sa izvršiocom krivičnog dela.

Problematika prava trećih lica naročito je izražena kod sistema koji su se priklonili oduzimanju imovine u građanskim postupcima. Kao što navodi Kennedy,⁴³⁵ „ako prava trećih uvažimo suviše široko, ona će sprečiti povraćaj dobara koja će se namerno prenositi na treća lica kao deo procesa pranja novca, a ako im damo mali značaj ovakve mere mogle bi biti ocenjene kao oštre i kao velike povrede prava nevinih vlasnika“. U američkom pravu, upravo jedan od ključnih nedostataka konfiskacija u krivičnom postupku jeste nemogućnost zaštite prava trećih lica koja imaju interese u imovini koja je predmet oduzimanja. Taj problem je rešen kod građanske konfiskacije u kojoj je pre donošenja odluke o oduzimanju imovine kriminalnog porekla dozvoljeno isticanje zahteva od strane svih onih lica koja smatraju da imaju vlasničke interese u predmetnoj imovini. Međutim, ne postoji mogućnost za treća lica da osporavaju krivične optužbe, niti da osporavaju to da imovina potiče od kriminalne aktivnosti, njihovi zahtevi su ograničeni isključivo na dokazivanje njihove nevinosti u odnosu na predmetnu imovinu.⁴³⁶

Kod prenošenja imovine na druga lica moramo obratiti pažnju na još jedan segment, a to je izostanak kriminološkog opravdanja za sankcionisanje kruga lica koja nisu imala učešća u vršenju krivičnih dela. Ako ne bismo postavljali pitanje opravdanosti ovakve mere u slučaju kada se ona odnosi na same izvršioce krivičnih dela, iako se i danas ovakva mera u stavovima nekih autora ocenjuje kao „prodor totalitarnih tendencija u krivično pravo,“⁴³⁷ da li bismo mogli opravdati primenu ove mere i na ona lica koja nemaju udela u vršenju krivičnih dela? Naročito se postavlja pitanje zaštite onih lica koja su postupala *bona fides*. Za primenu mere

---

⁴³⁵ Kennedy, A., „Designing a civil forfeiture system: an issues list for policymakers and legislators“, *Journal of financial crime*, Vol 13, No 3, 2006., page 150.

⁴³⁶ Phelps Bazoian, K., Rhodes, S., „The battle over forfeited assets: Third party claims and cooperation agreements, adapter from : *The Ponzi Book: A Legal resource for unraveling Ponzi Schemes*, 2012., page 2.

⁴³⁷ Stojanović, Z., *Krivično pravo, opšti deo*, Beograd, 2011., str. 321.

oduzimanja imovine na treća lica, postoje jaki argumenti i za i protiv. S jedne strane, pravilo da niko ne može zadržati imovinsku korist koja je nastala izvršenjem krivičnog dela trebalo bi da važi za sva lica, ne samo za one koji su izvršili krivično delo, jer se samo tako može ostvariti restorativni cilj koji je svojstven ovom principu, a to je da se stanje vrati u ravnotežu koja je postojala pre izvršenja krivičnog dela. S druge strane, načelo pravednosti nalaže zaštitu trećih lica koja su pri sticanju imovinske koristi postupala u dobroj veri kao što je to propisano u članu 12. stav 8. Konvencije UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala iz 2000. godine.⁴³⁸ Zbog teškoće u dokazivanju da li je neko lice postupilo u dobroj veri ili ne, teret dokazivanja snosi to treće lice, pa ukoliko ono uspe da dokaže da je postupalo u dobroj veri, zaštitilo bi se, a ravnoteža ostvarila, tako što bi se protivvrednost ovako stečene imovinske koristi izračunala i oduzela od okrivljenog. Američki sistem sadrži model odbrane kojim se pretpostavlja nevinost vlasnika za sve vrste konfiskacija koje su predviđene federalnim zakonima. On postoji u građanskom sistemu oduzimanja, a izjavu o savesnosti pri sticanju imovine daje njen vlasnik, a čija sadržina se razlikuje prema vremenu sticanja imovine. Kao što objašnjava Kennedy,⁴³⁹ „ako je lice već bilo vlasnik, nevin je onaj vlasnik koji nije znao za krivično delo ili ako je saznao, onaj koji je uradio sve što je u granicama njegove mogućnosti da spreči dalje korišćenje imovine“. Ukoliko je, sa druge strane, stekao naknadno vlasništvo, nevinim se smatra verodostojan kupac koji nije znao ili nije mogao znati da je imovina predmet konfiskacije.

Princip obligacionog prava da se niko ne može obogatiti bez pravnog osnova i na tuđ račun, koji je modifikovan u krivičnom pravu tako da se niko ne može obogatiti vršenjem krivičnih dela, osnovni je lajtmotiv donošenja mera kojima se oduzima imovina od izvršioca krivičnih dela. Međutim, kod oduzimanja imovine na način koji propisuje Zakon, smatramo da postoji još jedan paralelno postavljen cilj koji ova mera treba da ostvari, a koji se odnosi na „razbijanje“ organizovanih kriminalnih grupa. Oduzimanje imovinske koristi je sasvim dovoljna reakcija državne prinude (pod uslovom da je efikasna) za one postupke koji se vode za „obični“ kriminal. Međutim, organizovani kriminal i njemu pridruženi pojedini oblici najtežeg kriminala, iziskuju strogost mera i procedure u postupku oduzimanja imovine. Akteri ovakvih oblika kriminala to zaslužuju jer svesno učestvuju u najtežim oblicima kriminala i svesni su posledica koje mogu izazvati svojom aktivnošću. Međutim, treća lica koja se u

---

⁴³⁸ Lukić, T., Oduzimanje imovine kriminalcima, Poslovni biro, Beograd, 2009., str. 30.

⁴³⁹ Kennedy, A., „Designing a civil forfeiture system: an issues list for policymakers and legislators“, Journal of financial crime, Vol 13, No 3, 2006., page 149.

postupku pojavljuju, ukoliko nisu učesnici u kriminalnim aktivnostima i ukoliko nemaju svest o poreklu imovine koja je na njih prenet, trebalo bi zaštititi u većoj meri i obezbediti im najviši stepen garancija njihovih osnovnih prava. Specifičnost položaja pravnih sledbenika i trećih lica ogleda se i u tome što je njima, kao i njihovim punomoćnicima, omogućeno osporavanje zahteva javnog tužioca, ne samo u pogledu okolnosti koje se tiču načina sticanja sporne imovine nego i svih onih okolnosti koje se nalaze na strani njihovih pravnih prethodnika.⁴⁴⁰ Tako im se omogućuje jedan povlašćeniji procesni položaj u odnosu na okrivljenog.

Kada su u pitanju okrivljenom bliska lica, naročito članovi uže porodice, retko će se raditi o situaciji u kojoj oni nisu mogli znati za nezakonito poreklo imovine koja je u njihovom vlasništvu ili kojom se oni koriste. Izuzetak u odnosu na ovu pretpostavku trebalo bi učiniti samo u odnosu na decu, čiji položaj bi trebalo posebno zaštititi ukoliko ona postanu učesnici postupka. Deca neretko trpe posledice sankcije koja se izriče okrivljenom. Bliska lica okrivljenog zaštićena su odredbom Zakona (član 45. stav 3.) kojom se daje mogućnost sudu da odluči da vlasniku ostavi deo imovine ako bi bilo dovedeno u pitanje izdržavanje vlasnika ili lica koje je on dužan da izdržava. Zakon ovde upućuje na odredbe Zakona o izvršenju i obezbeđenju koji tu materiju detaljnije uređuje. Majić⁴⁴¹ navodi da je „reč sa jedne strane o osnovnim zahtevima humanosti kada je posredi ostavljanje minimalnih sredstava vlasniku, a sa druge strane o potrebi očuvanja minimalnih interesa trećih, izdržavanih lica, koja ne bi smela postati žrtve izvršenja koje se sprovodi prema licu koje je odgovorno za njihovo izdržavanje“. Potrebno je naći pravu meru u zaštiti prava trećih lica koja se pojavljuju u ovom postupku. Preširoko davanje prava ovim licima stvorilo bi još veću slobodu učinioca krivičnih dela da na ovaj način prikriju nezakonito stečen novac, a opet, s druge strane, ako bi se njihova prava svela na ona koja ima i sam okrivljeni, takva lica stavila bi se u neravnopravan položaj s obzirom na odsustvo njihove krivice u odnosu na počinjena krivična dela.

---

⁴⁴⁰ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 126.

⁴⁴¹ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 129.

2.5. Utvrđivanje obima imovine koja je protivpravno stečena i primena bruto ili neto načela

Iako ćemo u delu rada koji je posvećen analizi samog postupka oduzimanja imovine govoriti o načinu utvrđivanja imovine za koju se smatra da je stečena krivičnim delom, na ovom mestu je bitno istaći razlike koje postoje u načinu utvrđivanja imovine u postupku oduzimanja imovinske koristi i postupku oduzimanju imovine prema posebnom zakonu. Ovo poređenje smatramo značajnim jer je donošenje posebne mere unelo izvesne promene u odnosu na dosadašnja rešenja. Baš kod utvrđivanja obima imovine koja se oduzima je došlo do suštinskog zaokreta, te ćemo analizom koja sledi, prikazati jednu od važnih karakteristika postupka koji je uveden Zakonom. Ako posmatramo postojeće krivično zakonodavstvo, od uvođenja mere oduzimanja imovinske koristi u naše pravo, postoji mogućnost oduzimanja imovinske koristi samo za konkretno krivično delo za koje je učinilac bio osuđen. Problematičnost ovakvog rešenja u njegovoj praktičnoj primeni jeste nešto na šta se ukazivalo još od samog njegovog uvođenja, sve vreme njegovog postojanja.

Videli smo da su se u našoj praksi, prilikom primene mere oduzimanja imovinske koristi, javljali mnogobrojni problemi koji su uzrokovali to da se ova mera, iako to nije bila namera zakonodavca, veoma retko primenjuje. Prof. Bačić⁴⁴² ističe da „sud mora po službenoj dužnosti i bez predloga tužioca, uvek kada je utvrđeno da je krivičnim delom ostvarena materijalna korist za neko lice, izreći oduzimanje imovinske koristi, bez obzira na to koliko ona iznosi i u čemu se sastoji, da li je neko neposredno oštećen ili nije, da li su oštećene osobe neodređene ili nepoznate, da li je od nekog drugog oštećenom nadoknađena šteta prouzrokovana krivičnim delom, kao i bez obzira na to šta je počinitelj kasnije učinio s npr. oduzetim predmetom (da li ga je uništio, poklonio pa zato na neki način ostvario imovinsku korist i da li on ima neku imovinu ili prihod)“, te da „nije dopušteno da se sud, kada je utvrđeno postojanje imovinske koristi stečene krivičnim delom, upušta u ocenu o svrsishodnosti oduzimanja te koristi u datom slučaju“. Međutim, zakon je predvideo ovu meru kao meru fakultativnog karaktera, ne obavezujući sudiju na izricanje ove mere uvek kada se utvrdi da je postignuta imovinska korist, već ostavljajući mogućnost sudiji da proceni u svakom konkretnom slučaju opravdanost oduzimanja. Tomić⁴⁴³ navodi da „kolebanja prakse u

---

⁴⁴² Bačić, F., Krivično pravo, Zagreb, 1995.

⁴⁴³ Tomić, Z., „Kriteriji i problematika kod utvrđivanja vrednosti imovinske koristi pribavljene krivičnim delom“ Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo, 1982., str. 146.

primeni ovog instituta jesu bila takva da ova mera nije izricana čak ni u onim slučajevima kada je bilo očigledno da je sa kriminalnom delatnošću pribavljena ogromna imovinska korist“, a smatrajući odredbe o oduzimanju imovinske koristi veoma jasnim, autor ne nalazi argumentovano objašnjenje za ovakav stav sudova. Autor, primera radi, navodi neke razloge zbog kojih sudovi nisu izricali ovu meru: „zbog toga što je imovinska korist bila male vrednosti, zbog toga što je okrivljeni bio slabog imovnog stanja, što nije mogao da se utvrdi precizan iznos stečene koristi, što nisu stavljani „potrebni predlozi“ od strane tužilaštva“⁴⁴⁴.

Sigurno najveći razlog zbog kojeg se sudije nisu upuštale u izricanje ove mere jeste problem utvrđivanja visine imovinske koristi koja se ima oduzeti. Dileme koje se javljaju u teoriji i u sudskoj praksi u vezi sa ovim pitanjem jesu mnogobrojne: da li učinioocu krivičnog dela treba uvažiti troškove koje je imao u vezi sa izvršenjem krivičnog dela, pa ako treba, da li se imovinska korist umanjuje za sve troškove ili samo za neke, zatim da li treba uzimati u obzir i lični trud koji je učinilac tom prilikom utrošio, kako se utvrđuje imovinska korist ako dođe do promene vrednosti stečenih predmeta, kako je utvrditi ako se novcem stečenim od izvršenja kupe drugi predmeti, kako je utvrditi kada predmeti koji su stečeni više nisu u imovini izvršioca ili se ne mogu oduzeti itd. Brojna su pitanja koja se mogu pojaviti u vezi sa utvrđivanjem visine imovinske koristi, a još brojniji i često različiti stavovi bili su prisutni prilikom njihovog rešavanja. To je sve izazivalo dodatne zabune kod onih koji su zakon primenjivali i uzrokovalo izbegavanje primene ove mere. Odgovorima na ova brojna pitanja u vezi sa utvrđivanjem visine imovinske koristi nećemo se baviti u ovom radu, s obzirom na to da postoji izvestan broj radova koji su posvećeni upravo ovoj problematici. Osvrnućemo se samo na neka značajnija pitanja koja se mogu javiti i prilikom utvrđivanja visine imovine koja se oduzima u posebnom postupku, iako je postupak utvrđivanja imovine potpuno drugačiji i razlozi koji su uticali na neefikasnost u primeni mere oduzimanja imovinske koristi nisu prisutni i u postupku oduzimanja imovine.

Donošenjem Zakona promenjen je dotadašnji koncept, prema kome se licu koje je osuđeno za krivično delo mogla oduzeti samo imovinska korist koja je nastala izvršenjem tog dela. Zakonodavac usvaja proširen koncept oduzimanja imovine, tako da sada pod lupu istražnih organa dolazi celokupna imovina učiniooca. Jedini uslov koji postoji u pogledu obima

---

⁴⁴⁴ Tomić, Z., op. cit., str. 146.

imovine koji se utvrđuje jeste taj da zahtev bude uvek usmeren na „znatnu“ imovinu,⁴⁴⁵ a čiji je obim neodređen (donošenjem Zakona/2013 pojam znatne imovine je utvrđen na iznos koji prelazi 1.500.000 dinara). Videli smo da, s jedne strane, postoje krivična dela za koja se postupak oduzimanja imovine može voditi bez obzira na pribavljenu imovinsku korist, ali i ona koja su njenom visinom uslovljena (što je novim Zakonom/2013 promenjeno, pa sada imovinska korist mora prelaziti određen iznos kod svih krivičnih dela). Finansijska istraga se pokreće tek uz postojanje sumnje o znatnoj imovini kriminalnog porekla. Iako je Zakon nedvosmisleno uputio na primenu njegovih odredaba samo u slučajevima očigledne nesrazmere i znatne imovine, primeri iz sudske prakse⁴⁴⁶ nam pokazuju da se o ovom uslovu često ne vodi računa. Takođe, smatramo da bi trebalo uvesti obavezu suda da prilikom izricanja odluke o oduzimanju imovine utvrdi vrednost oduzete imovine. Ovo sve smatramo bitnim, jer smo pregledom sudske prakse uočili da je veliki broj predmeta vođen sa ciljem oduzimanja jedne nepokretnosti ili vozila, što je nedovoljan učinak nadležnih organa i što ukazuje na to da ipak veliki deo stečenog bogatstva ostaje van domašaja nadležnih organa. Slažemo se sa tim da se svaka imovinska korist koja je stečena krivičnim delom mora oduzeti, ali to nije svrha mere o kojoj govorimo (tu funkciju treba da vrši mera oduzimanja imovinske koristi) već je njena svrha, a i opravdanost, upravo u udaru na „znatnu“ imovinu.⁴⁴⁷

Mera oduzimanja imovinske koristi pokazala se neefiksanom i za redovne krivične postupke, a njen ograničen domašaj je još vidljiviji u postupcima koji se vode za krivična dela organizovanog kriminala. S obzirom na veliki broj članova organizovane kriminalne grupe, na njeno kontinuirano delovanje i na stalni porast imovinske moći, mehanizam oduzimanja imovinske koristi koji je do Zakona postojao nije mogao da ostvari efekte zbog kojih postoji. Čak iako pojedini pripadnik organizovane kriminalne grupe dođe pod „ruku“ pravde, a onda dalje, čak iako se sudija tog postupka „osmeli“ da izrekne meru oduzimanja imovinske koristi, domašaj ovakve mere je isuviše „kratak“. Ostali članovi organizovane kriminalne grupe

---

⁴⁴⁵ U predmetu Poi 482/12, Viši sud u Beogradu posebno odeljenje je u donetom rešenju obrazložio pojam „znatne imovine“, te je naveo da je prema dosadašnjoj sudskoj praksi usvojeno pravno shvatanje prema kojem se imovinom većeg obima smatra imovina čija vrednost prelazi iznos od 1.200.000,00 dinara, a da prema odredbi člana 2. stav 2. Zakona, kada su u pitanju krivična dela čije je zakonsko obeležje visina pribavljene imovinske koristi, odnosno čija vrednost predmeta prevazilazi 1.500.000,00 dinara, pojam znatne imovine ne bi smeo biti manji od tog iznosa.

⁴⁴⁶ Tako imamo primer predmeta br. 239/12 u kojem je pred Višim sudom za ratne zločine pokrenut postupak oduzimanja imovine i gde je odbijen zahtev javnog tužioca zbog toga što je pribavljena imovinska korist manja od 1.500.000,00 dinara.

⁴⁴⁷ U predmetu koji je došao pred Apelacioni sud u Beogradu (predmet broj 359/11) odbijena je žalba javnog tužioca na sudsku odluku kojom je odbijen zahtev javnog tužioca iz razloga što je predmet oduzimanja bio upravljen na jednu stvar – vozilo marke „Smart“.

nastavljaju svoju delatnost i na njen opstanak ne utiče oduzimanje imovinske koristi za konkretno krivično delo. Pokazalo se da na izvršioce krivičnih dela koji ostvaruju visoke profite bavljenjem kriminalnom delatnošću, ova mera ne utiče značajno. Ovo uverenje posebno je vladalo u slučajevima kada je reč o izvršiocima za koje je bilo evidentno da su značajan deo imovine stekli upravo izvršenjem istovrsnih ili sličnih krivičnih dela, poput trgovine drogom ili oružjem, primanjem mita ili zloupotrebom službenog položaja, te je u takvim situacijama delovalo neprimereno zakonsko rešenje prema kojem bi jednom dileru drogom ili oružjem, na primer, bilo moguće oduzeti imovinsku korist pribavljenu jednom transakcijom koja je bila predmet konkretnog krivičnog postupka, iako su državni organi prikupili podatke o tome da ovaj poseduje znatnu imovinu koja se ne može opravdati bilo kakvim drugim zakonitim prihodima, odnosno ako je evidentno da najveći deo imovine ima kriminalno poreklo.⁴⁴⁸ Kada se određuje mera oduzimanja imovinske koristi, njen cilj i jeste da se uz odgovaranje za konkretno krivično delo povodom njega uspostavi imovinska ravnoteža koja je narušena njegovim izvršenjem. Kod oduzimanja imovine koja je proistekla iz krivičnog dela smatramo da postoji ipak jedan viši cilj, koji prevazilazi samo uspostavljanje imovinske ravnoteže. Cilj je ovde više postavljen, nastoji se izvršiti udar na samu zločinačku organizaciju kako bi se ona „obezvlastila“ imovine koju je stekla nelegalnim aktivnostima (koja kod velikih zločinačkih udruženja ima vrednost koja može uticati i na državne finansijske tokove).

Jednostavnijem izricanju mere oduzimanja imovine doprinosi činjenica da u postupku ima dosta olakšica na strani organa čiji je zadatak utvrđivanje kriminalnog porekla imovine. Najpre se sudiji koji rukovodi postupkom oduzimanja imovine dostavljaju dokazi o imovini, njenom obimu i vrednosti, tako da u fazi glavnog pretresa on nema obavezu bilo kakvog utvrđivanja, već samo ocene dokaza koji su mu dati od strane tužioca. Finansijska istraga je usmerena upravo u pravcu sakupljanja dokaza vezanih za imovinu koja se ima oduzeti, tako da sudija raspolaže uglavnom svim podacima u vezi sa imovinom, za razliku od sudije koji izriče meru oduzimanja imovinske koristi i koji je dužan da visinu ostvarene koristi sam utvrdi. Javni tužilac na glavnom ročištu iznosi dokaze da lice kome se sudi poseduje određenu imovinu i sa tim u vezi dostavlja sudiji podatke i dokaze o celokupnoj imovini tog lica. Zatim javni tužilac dokazuje zakonite prihode tog lica i na kraju pokazuje nesrazmeru koja postoji između imovine i zakonitih prihoda. Upravo ta nesrazmera pokazuje da se radi o imovini koja

---

⁴⁴⁸ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 120.

je proistekla iz krivičnog dela i upravo primena drugačijeg tereta dokazivanja od onog koji postoji u redovnim krivičnim postupcima čini ovaj postupak znatno lakšim u pogledu utvrđivanja vrednosti koja se oduzima. Zapravo, okrivljeni dalje ima tu mogućnost da iznosi dokaze kojima će osporiti navode tužioca, čime se ovaj postupak može učiniti dosta kompleksnim, najpre zbog velikog broja podataka kojim se sudija bavi. Međutim, sudiji je posao znatno olakšan, jer mu se svi podaci vezani za imovinu predočavaju, te on sam ne mora da se bavi identifikacijom imovine okrivljenog koja bi predstavljala imovinsku korist stečenu krivičnim delom.

Iako je cilj rada proučavanje mere oduzimanja imovine, moramo na ovom mestu da skrenemo pažnju još jednom na veoma slabu primenu mere oduzimanja imovinske koristi. Ekspanzivnost kojom je uvedena mera oduzimanja imovine, njena uska povezanost sa najtežim oblicima kriminala, neophodnost njene upotrebe kao najefikasnijeg sredstva u borbi protiv organizovanog kriminala, sve to zajedno uticalo je na njenu veću primenljivost od mere oduzimanja imovinske koristi. Napred su iznete i druge brojne karakteristike, pre svega u samom postupku, koje su doprinele efikasnijoj primeni mere oduzimanja imovine. Neophodno je da se pojedina iskustva u primeni mere oduzimanja imovine, iako je reč o dosta mlađoj meri u odnosu na oduzimanje imovinske koristi, primene i na nju. Zapravo, „trend“ korišćenja mere oduzimanja imovine bi mogao zahvatiti i sudije koji sude u redovnim krivičnim postupcima koji bi trebali da se što više upuštaju u određivanje mere oduzimanja imovinske koristi kada za to postoje razlozi. Time bi se, smatramo, izvršio dubok preventivni uticaj na izvršioce krivičnih dela i poslala poruka svima, ne samo pripadnicima najorganizovanijih grupa, da se zločin ne može isplatiti. Društveno-političko stanje naše zemlje u ovom trenutku je takvo da često imamo situaciju da, iz nemogućnosti da se izbore sa ekonomskim pritiskom, ljudi pribegavaju vršenju krivičnih dela kojima bi se pribavila imovinska korist ili da vrlo lako ulaze u kriminalne organizacije sa manjom ulogom u njima, kako bi došli do minimuma novca za opstanak svoje porodice. Obostrano funkcionisanje i mere oduzimanja imovine i mere oduzimanja imovinske koristi u našem pravu je veoma važno i efikasnost u primeni obe mere (s obzirom na različita polja njihovog delovanja) omogućava ostvarenje imovinske pravde i pravne sigurnosti u znatno većem obimu nego što je to slučaj sada.

Pitanje načina utvrđivanja visine imovinske koristi koju treba oduzeti od učinioca za konkretno krivično delo jeste jedno od najspornijih pitanja koja su se javila u krivičnoj

sudskoj praksi i teoriji, a što je isto značajno doprinelo nesigurnoj primeni ove mere. Zapravo, dilema se sastojala u tome koje troškove treba priznati učiniocu i odbiti mu od utvrđene imovinske koristi koju je ostvario. Prema jednom shvatanju, koje naglašava isključivo imovinskopravni karakter ove mere, učinilac se stvarno obogatio samo za onaj iznos koji je ostao u njegovoj imovini, te mu treba priznati sve troškove koje je imao prilikom izvršenja krivičnog dela. Druga shvatanja idu za tim da učiniocu ne treba priznati nikakve troškove, jer to ne bi bilo opravdano sa moralnog i kriminalnopolitičkog gledišta, čime bi se opet ova mera približila novčanoj kazni i imala izražen kazneni karakter. Treće stanovište zastupaju autori koji su za to da se učiniocu priznaju samo neki troškovi, i to „prema prirodi učinjenog dela i konkretnim okolnostima svakog pojedinog slučaja“.⁴⁴⁹ Koji se sve troškovi mogu javiti prilikom izvršenja krivičnog dela i kako su ta pitanja rešavana u sudskoj praksi pitanja su koja su vrlo značajna za detaljnu analizu mere oduzimanja imovinske koristi, ali ne i mere oduzimanja imovine. Ono što želimo da ovde naglasimo jeste to da se, kao što ističu profesori Lazin i Kokolj,⁴⁵⁰ „odgovor na pitanje koji se troškovi učiniocu moraju priznati za umanjenje imovinske koristi stečene krivičnim delom mora zasnivati na pravnoj prirodi mere oduzimanja imovinske koristi“, te da izbor u primeni jednog ili drugog načela u njenom utvrđivanju bitno utiče na odluku o njenom položaju u sistemu krivičnopravnih sankcija i mera.

Primenom neto načela oduzima se od okrivljenog samo višak imovine koju on poseduje u odnosu na prvobitno stanje koje je postojalo pre učinjenog krivičnog dela kojim je stekao imovinsku korist. Dakle, njegova lična imovina prilikom izricanja ovakve mere ostaje neokrnjena, čime se naglašava imovinskopravni karakter ove mere, kojom se onemogućuje neosnovano obogaćenje. Primena bruto načela, omogućuje sudijama dublji prodor u imovinu okrivljenog, tako da izricanjem ove mere dolazi do toga da i njegova zakonito stečena imovina može biti oduzeta, jer se ne oduzima samo „višak“ imovine koji postoji, već i troškovi koje je imao. Kako ističe Ivičević Karas,⁴⁵¹ „primena bruto načela podrazumeva da se od učinioca oduzima celokupan prihod od krivičnog dela, što znači da sudovi ne moraju utvrđivati i odbijati stvarne i nužne troškove koje je učinilac snosio u vezi sa počinjenim krivičnim delom“, čime se znatno olakšava zadatak sudova. Iako ti troškovi koje je okrivljeni imao obično nisu velikih razmera i ne predstavljaju veliki deo njegove ukupne imovine,

---

⁴⁴⁹ Vasiljević, T., Grubač, M., Komentar Zakonika o krivičnom postupku, Beograd, 1982., str. 826.

⁴⁵⁰ Kokolj, M.,Lazin, Đ., Imovinske krivične sankcije i mere u jugoslovenskom krivičnom pravu, Beograd, 1986., str. 164.

⁴⁵¹ Ivičević Karas, E., Komentar Zakona o postupku oduzimanja imovinske koristi ostvarene kaznenim djelom i prekršajem, Zagreb. 2011., str. 78.

činjenica da on svojom imovinom „plaća“ deo troškova koje je imao u sticanju imovine čini da se ova mera može smatrati izvesnom kaznom za učinioca. Izričito zakonsko opredeljenje za primenu bruto načela možemo naći u primeru hrvatskog prava u odredbama Zakona kojima se uređuje postupak utvrđivanja imovinske koristi. Tu se izričito i nedvosmisleno zakonodavac opredeljuje za primenu „bruto načela“ u utvrđivanju visine protivpravno stečene imovinske koristi. U hrvatskom pravu je predviđeno⁴⁵² da se „kao troškovi imovinske koristi ostvarene krivičnim delom ne mogu uračunati sredstva koja su uložena u pripremanje, počinjenje, sudelovanje ili prikrivanje krivičnog dela“. Navedeni primer smatramo dobrim potezom zakonodavca koji bi, prema našem mišljenju, trebalo da olakša posao sudijama koji izriču navedenu meru i koji bi trebalo da doprinese povećanju efikasnosti u primeni ove mere.

Ivičević Karas⁴⁵³ ističe da se „pri primeni proširenog oduzimanja ni ne postavlja pitanje primene neto ili bruto načela s obzirom da se tom merom obuhvata i imovina koja nije pribavljena konkretnim krivičnim delom, utvrđenom u osuđujućoj presudi“. Takav stav je opravdan, jer se u ovakvom postupku ne utvrđuje imovinska korist kao što je to slučaj u redovnom postupku, nego se za imovinu koja se ne može opravdati kao zakonito stečena stvara pretpostavka da je stečena kriminalom. Tzv. obrnuti teret dokazivanja, koji se u postupku oduzimanja imovine primenjuje, oslobađa sudiju obaveze utvrđivanja visine pribavljene imovinske koristi, tako da je dovoljno utvrditi da postoji „višak“ imovine, pod pretpostavkom da izvršilac krivičnog dela nije uspeo da ga opravda zakonitim приходima. Ne ide se u dalje utvrđivanje kako se došlo do ovog „viška“ u odnosu na zakonito stečenu imovinu, niti se ide u dokazivanje radnji kojim je takva imovina stečena, te primena bruto ili neto načela kod ovakvog načina dokazivanja kriminalnog porekla imovine nije od značaja.

Ipak, s obzirom na postojanje mere oduzimanja imovinske koristi u našem pravu i na još uvek lošu praksu u njenoj primeni, trebalo bi zakonski definisati koje načelo se primenjuje prilikom izricanja ove mere, što bi uticalo na ujednačenost sudske prakse, koja je vrlo oskudna. Takvo određenje načina utvrđivanja imovinske koristi, uz propisivanje obaveznog oduzimanja imovinske koristi u određenim slučajevima (za koje se zalažemo), omogućilo bi, uz postojanje mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, jedan znatno efikasniji

---

⁴⁵² Član 10. Zakona o postupku oduzimanja imovinske koristi ostvarene kaznenim djelom i prekršajem.

⁴⁵³ Ivičević Karas, E., Utvrđivanje imovinske koristi stečene kaznenim dijelom primjenom bruto ili neto načela s obzirom na pravnu prirodu mjere (proširenog) oduzimanja imovinske koristi, Reforma hrvatskog gospodarskog kaznenog prava, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 2010., str. 205.

sistem koji služi ostvarenju principa da se niko ne može obogatiti na tuđi račun, a naročito ne bavljenjem nezakonitim, još ponajmanje kriminalnim delatnostima.

2.6. Oporezivanje imovine čije kriminalno poreklo nije dokazano

Oporezivanje nelegalno stečenih sredstava je jedan od alternativnih načina da se izvrši udar na nezakonito stečenu imovinu, s tim da je ova ideja normirana samo u nekim zemljama koje imaju razvijene sisteme konfiskacije imovine stečene kriminalom. Nema sumnje u to da je Amerika pionir upotrebe oporezivanja imovine kao oružja protiv organizovanog kriminala, a kroz izvanredan rad koji je pokazala Unutrašnja carinska služba - odeljenje za krivične istrage (*Internal Revenue Service Criminal Investigation Divisio*⁴⁵⁴). U Americi postoje agencije koje su osnovane sa zadatkom da stalno unapređuju sistem oporezivanja i primene poreskih zakona na one koji nezakonito ostvaruju prihode. Ideja o oporezivanju nezakonitih prihoda prisutna je još iz perioda prohibicije, 20-ih godina prošlog veka. Kao najpoznatiji slučaj može se navesti sudsko gonjenje Al Kaponea, koji je označen kao državni neprijatelj broj jedan od strane Čikaške krivične komisije, a koji je počinio brojna dela poreskih utaja i bio osuđen na kaznu zatvora od jedanaest godina, te kažnjen da plati milion dolara za poreska dugovanja, a koja je on osporavao (neuspešno) argumentom da se ne može izreći zakoniti porez na nezakonito stečen novac.⁴⁵⁵ U Engleskoj je oporezivanje nelegalnih prihoda jedan od četiri načina suprotstavljanja onima za koje se sumnja da su profitirali činjenjem krivičnih dela i ocenjen je kao jedan od najefikasnijih. Kao nedostatak sistema oporezivanja nelegalno stečene dobiti navode se teškoće u prikupljanju dokaza kojim bi se dokazao neprijavljeni dohodak. Lusty⁴⁵⁶ prema američkom i australijskom modelu navodi tri osnovne lekcije vezane za oporezivanje; „prvo, uspešna primena poreskih zakona usmerenih protiv organizovanog kriminala zahteva specijalno namenjene multidisciplinarne timove sastavljene od poreskih organa, policijskih istražitelja, advokata i računovođa, drugo, raspodela dobijenih sredstava od države ima sveobuhvatan pozitivan ishod i treće, poreski zakoni su među najznačajnijim oružjem u rukama svake države da se „neuhvatljivi“ ilegalno stečeni prihodi stave van upotrebe“.

---

⁴⁵⁴ Lusty, D., „Taxing the untouchables who profit from organised crime“, *Journal of Financial Crime*, Vol.10, Issue 3, 2003., page 212.

⁴⁵⁵ Lusty, D., op.cit., page 212.

⁴⁵⁶ Lusty, D., op.cit., page 224.

Postoji sklonost onih koji se bave kriminalnim delatnostima ka utaji poreza, pa kao jedna od većih poteškoća za poreske organe jeste identifikacija imovine koju treba oporezovati. Upravo u procesu identifikacije imovine izražena je važnost kooperativnosti između različitih nadležnih organa, jer određene informacije mogu biti višestruko korisne. Oporezivanje nezakonitih dobara bi trebalo da bude alternativni put ka sprečavanju nezakonitog bogaćenja, ukoliko postojeći vidovi oduzimanja imovine stečene kriminalom u konkretnom slučaju ne budu efikasni. Ono što je prednost kod oporezivanja nezakonitih dobara jeste činjenica da ono ne zavisi od krivične osude, kao i da nije potrebno dokazivati povezanost dobara koja se oporezuju sa kriminalnim aktivnostima. Dovoljna je samo činjenica da ona nisu oporezovana. Prema ranijem zakonskom rešenju, postojala je odredba koja je upućivala na vezu između postupka oduzimanja imovine i poreskih organa. U Zakonu/2013 je izostavljena odredba koja se odnosila na mogućnost obaveštavanja poreskih organa o ishodu postupka oduzimanja imovine. Koji su razlozi za to nije poznato, ali pretpostavljamo da je u pitanju omaška zakonodavca. Prema članu 29. u stavu 4. Zakona/2008, sud je mogao dostaviti podatke o imovini vlasnika Poreskoj upravi. Dostavljenje ovakvih podataka se odnosilo na slučajeve kada je sud presudom odbijao optužbu ili oslobađao od optužbe okrivljenog ili kada je odbacio zahtev za trajno oduzimanje imovine. Kao što ističe Majić,⁴⁵⁷ „na ovaj način je ostavljena mogućnost, da bez obzira na ishod postupka, poreski organ bude obavešten o rezultatima do kojih se u pogledu imovine došlo tokom postupka, te da on ove podatke, koji mu do tada možda nisu bili poznati, iskoristi u eventualnom postupku utvrđivanja poreske obaveze“. Pravo odlučivanja o tome da li će navedene podatke do kojih se u ispitivanju imovine određenog lica došlo predati organu čija je nadležnost naplata poreskih obaveza bila je data sudu. Mišljenja smo da odluka o dostavljanju podataka koji ukazuju na nesrazmeru između prijavljenih prihoda i onih koji su realni, bez obzira na obim te nesrazmere, ukoliko je utvrđeno njihovo postojanje, ne bi trebalo da bude ostavljena slobodnoj proceni suda, nego obligatorna po sud. S obzirom na uobičajenu saradnju između organa Poreske uprave i Jedinice za finansijske istrage, već u ranoj fazi ispitivanja imovine za koju se sumnja da ima nezakonito poreklo, mogu se utvrditi podaci koji bi bili značajni za rad Poreske uprave. Važno je da učinimo bar početne korake u sprovođenju ideje o oporezivanju prihoda stečenih kriminalom, te smatramo za potrebno učiniti obaveznim obaveštavanje Poreske uprave o eventualnim neslaganjima između prijavljenih i stvarnih prihoda i njoj prepustiti dalju intervenciju. Takvim postupanjem, država može „okrnjiti“ bar

---

⁴⁵⁷ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 114.

jedan deo nelegalno stečenog bogatstva za koje nije mogla pronaći način da ga povrati putem sudske procedure. Možda na prvi pogled to nije veliki deo od ukupne vrednosti nezakonito stečene imovine, ali se ovim metodom oduzimanja nelegalno stečenog bogatstva dodaje još jedno oružje u ruke države usmereno na borbu protiv organizovanog kriminala. Ipak, želimo naglasiti da se ne smeju poistovećivati neprijavljeni i nezakoniti prihod, jer svaki neprijavljeni prihod nije ujedno i nezakonit. Činjenica da određeno lice nije prijavilo svoje prihode ne može se koristiti kao dokaz kojim bi se utvrdilo da su prihodi lica nezakoniti. Ove dve stvari treba jasno odvojiti, a jedan primer takvog nerazlikovanja zabeležen je i u našoj sudskoj praksi.⁴⁵⁸

---

⁴⁵⁸ Povodom donete odluke Višeg suda u Beogradu kojom je izrečena mera privremenog oduzimanja imovine, a na osnovu izvršenog krivičnog dela poreske utaje, Apelacioni sud je usvojio žalbu, te predmet vratio na ponovno suđenje iz razloga što se, prema navodu u odluci, „ne mogu izjednačavati neprijavljeni i nezakoniti prihodi“ (Predmet broj 749/12).

VII GLAVNI SUBJEKTI POSTUPKA ODUZIMANJA IMOVINE PROISTEKLE IZ KRIVIČNOG DELA

Uspostavljanje mehanizma kojim se obezbeđuje oduzimanje imovine stečene kriminalnim aktivnostima moglo se obaviti na dva načina. Jedan od njih, koji su usvojile mnoge zemlje u regionu, jeste proširivanje mogućnosti primene mere oduzimanja imovinske koristi, pri čemu se samo oduzimanje vrši upotrebom mera koje su već postojale, što ne zahteva velike organizacione promene. Drugi način, koji je prihvaćen u našoj zemlji, podrazumeva značajne reforme upravljene na stvaranje novog vida oduzimanja imovine kriminalnog porekla, postojanje posebnog postupka i formiranje novih organa koji bi se bavili isključivo ovom problematikom. Za formiranje specijalizovanih organa bilo je potrebno obezbediti velika novčana sredstva, ali realizovanje ove ideje upravo pokazuje rešenost vlasti da se suoči sa problemom porasta organizovanog kriminala.

Članom 5. stavom 1. Zakona istaknuto je koji su to organi nadležni za postupanje u postupcima oduzimanja imovine koja proističe iz krivičnog dela. Subjekti posebnog postupka su fizička i pravna lica koji su nosioci određenih prava i dužnosti u postupku oduzimanja imovine. Vođeno je računa o hronološkom sledu određenih procesnih faza, pa je za svaku od njih izdvojen organ koji bi se mogao označiti kao *dominus litis*.⁴⁵⁹ Organi koji su nadležni za postupanje u ovom postupku jesu javni tužilac, sud, organizaciona jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova nadležna za finansijsku istragu i Direkcija za upravljanje oduzetom imovinom. Posmatrajući faze postupka oduzimanja imovine, možemo uočiti da su organi podeljeni tako da svaki od njih ima vodeću ulogu u određenim fazama postupka, ali ne isključivo, nego tako da i u ostalim fazama postupka imaju određena ovlašćenja. Ako bismo izvršili njihovu „grubu“ podelu na faze postupka koje se javljaju u ovom postupku, možemo reći da je za otkrivanje imovine nadležna Jedinica za finansijsku istragu, za njeno oduzimanje javni tužilac (prvo kao spona istražnog i sudskog postupka i pokretač celog postupka, a kasnije kao stranka u postupku), sud (pred njim se vodi sudski postupak upravljen na donošenje odluke o sudbini imovine), a za upravljanje imovinom Direkcija za upravljanje imovinom (koja ima ulogu „čuvara“ u postupku privremenog oduzimanja imovine i na kraju „upravljača“ nad konačno oduzetom imovinom). Direkcija kao organ upravljanja prvi put se

---

⁴⁵⁹ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 61.

javlja kao postupajući organ donošenjem odluke o privremenom oduzimanju imovine, kada je određena kao dužna da se stara o takvoj imovini. Međutim, njena uloga tokom samog sudskog postupka je pasivna, pomoćna (sem u izuzetnim slučajevim kada je ovlašćena i na raspolaganje, a ne samo na čuvanje), tako da se njen *dominus* ostvaruje tek nakon okončanog postupka u fazi upravljanja imovinom. Iz tih razloga, analizu Direkcije za upravljanje oduzetom imovinom izložićemo u delu rada u kome govorimo o upravljanju imovinom, kao podjednako važnoj karici celokupnog lanca oduzimanja imovine.

Ono što predstavlja novinu u Zakonu/2013 jeste određenje postupka oduzimanja imovine kao stranačkog postupka. Članom 4. Zakona/2013, kao stranke u postupku određeni su javni tužilac i vlasnik. Stranke su procesni subjekti koji u krivičnom postupku vrše funkciju optužbe ili odbrane. Stranačka sposobnost je procesnopravna mogućnost da se bude stranka u postupku u svojstvu tužioca ili okrivljenog.⁴⁶⁰ U postupku oduzimanja imovine, javni tužilac se jedini može pojaviti u ovoj procesnoj ulozi (ulozi tužioca), jer se ovi postupci vode samo po službenoj dužnosti, dok je druga stranka u postupku uvek vlasnik imovine o kojoj se raspravlja u posebnom postupku. U svojstvu vlasnika imovine mogu se pojaviti okrivljeni, okrivljeni saradnik, ostavilac, pravni sledbenik ili treće lice, tako da stranačku sposobnost vlasnika ima svako lice koje je imalac imovine o kojoj se u posebnom postupku raspravlja.

Jedna od ključnih tema koje se nameću kada se govori o postupajućim organima u postupku oduzimanja imovine jeste pitanje njihove obučenosti za postupanje. Jedna od ključnih karakteristika uspešnosti istraga usmerenih na imovinu za koju se veruje da ima kriminalno poreklo jeste upravo specijalizacija organa koji sprovode istragu. Međutim, specijalizacija kao odlika postupajućih organa ne sme se isticati samo u ovoj fazi postupka, nego štaviše, ona je podjednako bitan segment uspešnosti u svim fazama postupka, pa čak i u postupku koji sledi nakon završenog sudskog postupka, u fazi upravljanja imovinom. Zbog toga se na specijalizaciji glavnih subjekata postupka oduzimanja imovine mora insistirati jednako za sve postupajuće organe. Specijalizacija organa koji postupaju u postupcima oduzimanja imovine je predmet regulisanja mnogih međunarodnih dokumenata koji su relevantni za ovu oblast. Govoreći o Jedinici, Ilić⁴⁶¹ ukazuje na strukturu koju bi ona trebalo da ima, te navodi „da je reč o stručnjacima različitih profila (pre svega ekonomistima i

---

⁴⁶⁰ Grubač, M., Krivično procesno pravo, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Javno preduzeće „Službeni glasnik“, Beograd, 2008., str. 128.

⁴⁶¹ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 64.

pravnicima specijalizovanim za imovinskopravna i poreska pitanja, stručnjacima za informatiku i računovodstvo itd).“ Kod nas zapažamo čestu pojavu edukacije kadrova kroz seminare koji se održavaju u Srbiji, ali i u svetu (a koja je, prema rečima pripadnika Jedinice, bila naročito intezivna u prve dve godine primene Zakona). Međutim, u pitanju je jednostrana vrsta obuke kadrova, jer se pohađanjem seminara ne postiže dovoljan nivo stručnosti. Neophodnost specijalizacije kadra državnih organa nadležnih za borbu protiv organizovanog kriminala istaknuta je i u Nacionalnoj strategiji za borbu protiv organizovanog kriminala, u kojoj je povećanje efikasnosti u oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela predviđeno kao jedno od osnovnih ciljeva. U Strategiji je istaknuto da, na opštem planu, specijalizacija kadrova za borbu protiv organizovanog kriminala nema trajni karakter, niti postoji razvijen sistem obuke. Ona se sada ostvaruje povremeno, kroz seminare, okrugle stolove, praktične obuke, studijske posete i dr, a posebno je potrebna radi sagledavanja specifičnosti organizovanog kriminala, usavršavanja metoda borbe, taktike istraživanja i dokumentovanja savremenih oblika kriminala, primene specijalnih istražnih tehnika, sprovođenja finansijskih istraga i efikasnog oduzimanja imovine proistekle izvršenjem krivičnih dela, implementacije međunarodnih standarda, razvijanja pravne regulative i u drugim oblastima.⁴⁶²

Možemo govoriti o potrebi specijalizacije gledajući je sa njena dva aspekta: s jedne strane, reč je o postupanju u predmetima za krivična dela organizovanog ili drugih teških oblika kriminala, što iziskuje poseban pristup u njihovom suzbijanju, a sa druge strane, reč je o postupku koji se vodi povodom imovine, što predstavlja do sada nepoznatu problematiku za postojeće organe postupanja. Zbog toga je potreba posedovanja specijalizovanih znanja u svim delovima postupka oduzimanja dvostruko izražena. Načelo specijalizacije se takođe odvija na dva zasebna koloseka: s jedne strane, postoji tendencija formiranja novih službi, koje će za svoj isključivi cilj imati suočavanje sa posebnim vidovima kriminaliteta, a sa druge strane, specijalizacija se može sprovoditi kroz obuke i pružanje specijalnih znanja već postojećim organima koji postupaju u posebnim postupcima.

Organizovane kriminalne grupe sasvim sigurno predstavljaju jednu od društvenih struktura koje najupornije i najdoslednije prate razvoj savremenih tehnologija, maksimalno prilagođavajući svoje delovanje novim dostignućima.⁴⁶³ Zbog toga je neophodno stalno raditi

---

⁴⁶² Nacionalna strategija za borbu protiv organizovanog kriminala („Sl. glasnik RS“, br. 23/09).

⁴⁶³ Marinković, D., Đurđević Z., Ivanović Z., „Specijalizacija državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala“, Pravna riječ, God. VI, broj 19, Banja Luka 2009., str. 540.

na unapređenju tehničkih i taktičkih mogućnosti organa koji postupaju u postupcima oduzimanja imovine i na njihovoj obuci, a kojom se obezbeđuje veća usredsređenost postupajućih organa na rešavanje problema. Uobičajena je specijalizacija organa koji se bave otkrivanjem krivičnih dela, odnosno subjekata koji su deo prekrivičnog postupka i istrage. Do sada obavljene specijalizacije najviše su bile izražene kod formiranja posebnih specijalizovanih odeljenja, specijalno obučeni za posao koji im je dat u nadležnost. Na isti način postupilo se i prilikom donošenja Zakona, na osnovu kojeg se formirala posebna organizaciona jedinica policije specijalizovana isključivo za otkrivanje imovine proistekle iz krivičnog dela. Direkcija kao organ upravljanja takođe je novoformiran organ, koji je oformljen pre svega sa ciljem da bi se obezbedila efikasna i nesmetana primena novog zakona u praksi. S druge strane, za sudije i javne tužioce nisu predviđene posebne predispozicije za postupanje, niti posedovanje specijalnih znanja iz ove oblasti, iako smatramo da je problematika posebnih postupaka poprilično strana sudijama i javnim tužiocima koji postupaju u redovnim postupcima. Ideja je da se postupajući kadrovi osposobe u stalnim obukama koje bi se sprovodile, a u kojima bi učestvovala i Direkcija (zakonom je navedena njena obaveza da učestvuje u obuci državnih službenika i nosilaca pravosudnih funkcija u vezi sa oduzimanjem imovine proistekle iz krivičnog dela). U praksi je ovakvih obuka bilo nedovoljno i nisu obezbedile adekvatnu specijalizaciju organa koji su deo postupka oduzimanja imovine. Uobičajeni problemi koji postoje ako govorimo o specijalizaciji državnih organa, a među njima pre svih problem preklapanja nadležnosti postupajućih organa, dok se jasno ne utvrde okolnosti koje bi odredile o kakvom obliku kriminala se radi, kod organa u postupku oduzimanja imovine nisu prisutni, jer Jedinica usmerava svoje aktivnosti na specifičan objekat – imovinu. Paralelna istraga (koja, kada govorimo o preklapanju nadležnosti, nije poželjna) kod postupka oduzimanja imovine jeste poželjan aspekt celokupnog istraživanja, jer rezultati krivične istrage dopunjuju rezultate finansijske istrage. Uopšte uzev, ključni nedostatak načela specijalizacije u praksi jeste što, na isti način kao i kod specijalizacije organa nadležnih za organizovani kriminal, ne postoje posebni kriterijumi za izbor u organe koji su postupajući u ovom postupku, a pre svih javnog tužioca i sudije koji postupaju. Kao što ističe Škulić,⁴⁶⁴ „specijalizacija u bilo kojoj oblasti, pa i u pravosuđu ima opravdanja jedino ako su subjekti kojima se poveravaju određeni, posebni zadaci, po nekom kriterijumu i sami osobeni u odnosu na svoje kolege, pre svega stručniji i posebno osposobljeni“.

---

⁴⁶⁴ Škulić, M., Nacrt Zakona o državnim organima u postupku za krivična dela organizovanog kriminala, Novo krivično zakonodavstvo Srbije, Beograd, 2005., str. 226.

Kao jedan od ključnih elemenata uspešne finansijske istrage, ali i postupka oduzimanja imovine, FATF navodi formiranje multidisciplinarnih grupa koje učestvuju u postupku oduzimanja kriminalne imovine. Multidisciplinarne grupe mogu obuhvatiti takav opseg lica koji uključuje finansijske istražitelje, eksperte finansijske analize, forenzičare računovođe, forenzičare kompjuterske struke, tužioce i stručnjake za upravljanje imovinom.⁴⁶⁵ Oni bi morali imati takva stručna znanja koja bi im omogućila ulaženje u koštac sa obimnim finansijskim, bankarskim, računovodstvenim dokumentima, raznim carinskim i poreskim propisima, sa finansijskim tokovima novca itd. Ovakve formacije moraju da uključe istražitelje koji raspolažu znanjima iz poslovne i finansijske oblasti, a koji su sposobni za identifikovanje kompleksnih ilegalnih šema, praćenje tragova novca, korišćenje takvih istražnih tehnika poput tajnih operacija, presretanja komunikacije, pristupa kompjuterskim sistemima i kontrolisane isporuke.⁴⁶⁶ Ovakvi timovi moraju imati i krivične istražitelje koji imaju iskustvo i znanje u primeni tradicionalnih istražnih tehnika. Tužiocima bi takođe morali da imaju posebna znanja i iskustva kako bi efikasno mogli da predstave slučaj sudu.⁴⁶⁷ Na kraju, neophodan preduslov da bi se objedinila sva saznanja do kojih se dolazi u radu ovakvih multidisciplinarnih timova jeste njihova kooperativnost. Ovakav pristup u formiranju organa koji sprovode finansijsku istragu nije ni približno sproveden kod nas. Jedinica u svom radu ne pribegava čak ni angažovanju stručnih lica koja bi im olakšala posao prikupljanja dokaza, a u svom sastavu nema ni lica koja su posebno obučena za pitanja iz oblasti ekonomske i računovodstvene struke.⁴⁶⁸ Novim Zakonom uvedena je odredba prema kojoj lica koja sprovode finansijsku istragu mogu angažovati stručno lice ili instituciju radi pružanja stručne pomoći.

Kada bi se obezbedila specijalizovanost timova koji bi radili na predmetima vezanim za imovinu kriminalnog porekla sigurno bi se podigao nivo operativnosti i efektivnosti na mnogo viši od postojećeg. Jasno je da bar u početku primene zakona nije bilo moguće izvršiti specijalizaciju koja bi zahtevala posebna znanja iz ove oblasti, s obzirom na to da nismo osposobljeni stručnim kadrom koji bi obavljao edukovanje postupajućih organa. Ipak, sve to ne opravdava činjenicu da se kadrovi većinom informišu o suštini mere oduzimanja imovine

---

⁴⁶⁵ FATF Report Operational Issues Financial investigations Guidance, France, 2012., page 10.

⁴⁶⁶ FATF Report Operational Issues Financial investigations Guidance, France, 2012., page 10.

⁴⁶⁷ FATF Report Operational Issues Financial investigations Guidance, France, 2012., page 11.

⁴⁶⁸ U intervjuu sa pripadnicima Jedinice, saznali smo da oni pomoć u finansijskoj istrazi traže isključivo od strane državnih organa, te nije redak slučaj da se prilikom izračunavanja nesrazmere u imovini okrivljenog traži od Poreske uprave da proceni određene nepokretnosti.

putem štampe⁴⁶⁹ ili tek kroz konkretne primere po principu učenja „bacanjem u vodu”. Neophodne su stalne obuke i nastojanje da postupajući organi u svom sastavu imaju stručnjake raznih profila, a postoje i načini na koje se može nadomestiti nedovoljna specijalizacija bar u početku primene, a koja je naročito izražena kod postupanja javnog tužioca i sudije. Stručnjaci koji bi bili uvršteni u timove postojećih organa ne moraju biti u njihovom stalnom sastavu, već mogu biti angažovani samo za pojedine poslove, bez obzira na to u kojoj su fazi postupka oduzimanja imovine oni potrebni.

1. MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA (ORGANIZACIONA JEDINICA NADLEŽNA ZA FINANSIJSKU ISTRAGU)

Specifičnosti samog postupka oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela uslovile su potrebu jednog drugačijeg pristupa u istrazi u odnosu na istragu u krivičnim postupcima. Istraga je usmerena samo posredno na lice prema kome se vodi postupak, a neposredno na samu imovinu tog lica. U još jednom segmentu postoje značajna odstupanja u odnosu na uobičajeni rad policijskih organa u fazi istrage, a to je činjenica da se radi o najtežim krivičnim delima, neretko organizovanim. Stoga, neophodno je primeniti specijalne istražne metode, koje su već jednu deceniju prisutne u našem pravu kroz uvođenje u zakonodavstvo specijalnih istražnih radnji, a u istragama koje se odnose na imovinu obaviti i niz drugih specifičnih zadataka do sada nesvojstvenih radu policije. Imajući to u vidu, država je pokazala spremnost da izgradi celovit mehanizam usmeren na oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela, te je osnovana i posebna jedinica u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova – Organizaciona Jedinica nadležna za finansijske istrage.

Policija je organ veoma složene organizacije koji deluje saglasno pravilima koje propisuje Zakon o policiji.⁴⁷⁰ U okviru tako postavljenog sistema u sklopu Ministarstva unutrašnjih poslova, obrazuje se Direkcija policije, koja u svom sastavu ima različite organizacione jedinice. U sedištu Direkcije policije, formirana je Uprava kriminalističke policije, u čijem sastavu se nalaze brojne različito specijalizovane jedinice, a među kojima je i Organizaciona jedinica za finansijske istrage. Načelstvo uprave kriminalističke policije obuhvata nekoliko službi od kojih je za nas značajna Služba za borbu protiv organizovanog

---

⁴⁶⁹ Čak 80% ispitanika Uprave kriminalističke policije u Beogradu odseka za suzbijanje imovinskih delikata (50% zaposlenih je anketirano) za postojanje mere oduzimanja imovine saznalo je putem štampe i medija ili putem ličnih kontakata.

⁴⁷⁰ „Službeni glasnik RS“ br. 101/2005.

kriminala, kao organizaciona jedinica Uprave kriminalističke policije nadležna za suzbijanje organizovanog kriminala. U okviru nje, formirano je nekoliko odeljenja, među kojima i Jedinica za finansijske istrage. Ostala odeljenja koja su formirana u službi za borbu protiv organizovanog kriminala usko su povezana sa radom Jedinice, jer su usmerena na kriminalističke istrage koje se mogu voditi paralelno sa finansijskim, a na koje je usmerena Jedinica. To su odeljenja za suzbijanje krijumčarenja narkotika, za suzbijanje organizovanog finansijskog kriminala, za borbu protiv visokotehnološkog kriminala, za suzbijanje organizovanog opšteg kriminala, za operativne telekomunikacije, stalno dežurstvo i obezbeđenje i, na kraju, Jedinica za finansijske istrage. U okviru Jedinice, formirani su i odseci koji se nalaze izvan sedišta, a koje je u Beogradu, čime se nastojala obezbediti efikasnost u istragama na celoj teritoriji zemlje.

Prema Zakonu, Jedinica je specijalizovana organizaciona jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova koja otkriva imovinu proisteklu iz krivičnog dela i vrši druge poslove u skladu sa zakonom. Iako je naredba javnog tužioca prvi korak ka vođenju postupka oduzimanja imovine i iako se on označava kao *dominis litis* finansijske istrage, najznačajniju ulogu u finansijskoj istrazi ima Jedinica za finansijske istrage. Njen rad je usmeren na prikupljanje dokaza koji će biti izneti na sudu i od kojih će zavisiti konačna odluka o oduzimanju imovine. Takođe, iako se njen rad odvija pod stalnim nadzorom javnog tužioca, ona je ta koja, produktom svoga rada, određuje okosnicu celokupnog postupka. Jedinica za finansijske istrage ima dva odeljenja: Odeljenje za finansijske istrage organizovanog kriminala i Odeljenje za poslove planiranja i koordinacije finansijskih istraga. Prvo Odeljenje saraduje sa tužilaštvom za organizovani kriminal i vezano je za procesuiranje predmeta pred posebnim odeljenjem Višeg suda u Beogradu. Drugo odeljenje ima svoje dalje odseke: Odsek za poslove planiranja i koordinacije finansijskih istraga i Odsek za poslove finansijskih istraga Beograd, ali i iste odseke u Nišu, Novom Sadu, Kragujevcu i Boru, dok je u planu otvaranje novih odseka i u drugim gradovima.⁴⁷¹ Drugo odeljenje policije saraduje sa osnovnim i višim tužilaštvima po celoj Srbiji. Podaci do kojih dodju pripadnici Jedinice u odsecima van teritorije Beograda, a vezani su za organizovani kriminal, prosleđuju se u centralu Jedinice. Jedinica broji danas oko 50 članova.⁴⁷² Zakon nalaže dužnost državnih i drugih organa, organizacija i javnih službi da pruže pomoć Jedinici, uglavnom na inicijativu Jedinice, ali u

---

⁴⁷¹ Podaci dobijeni u intervjuu (intervjuisano je 10% zaposlenih zajedno sa načelnikom Jedinice) sa pripadnicima Jedinice za finansijske istrage Odseka u Beogradu.

⁴⁷² Op.cit.

određenim slučajevima i samoinicijativno. Ministar unutrašnjih poslova je bio dužan doneti poseban akt kojim se utvrđuje unutrašnja organizacija i sistematizacija radnih mesta Jedinice. Kako navodi Ilić⁴⁷³ „ministar bi trebalo da se rukovodi zahtevom za specijalizaciju Jedinice za finansijsku istragu koji bi bila sastavljena od stručnjaka različitog profila koji timski rade na otkrivanju imovine proistekle iz krivičnog dela“. Koja su konkretna ovlašćenja Jedinice i koji su operativni poslovi koje ona obavlja videćemo kroz sadržinu izlaganja o finansijskoj istrazi, kojom, iako *de iure* rukovodi javni tužilac, *de facto* rukovodi Jedinica, uvek uz nadzor javnog tužioca kao formalnog rukovodioca ovog procesa.

2. JAVNI TUŽILAC KAO SUBJEKT POSTUPKA ODUZIMANJA IMOVINE PROISTEKLE IZ KRIVIČNOG DELA

Javni tužilac je u postupku oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela označen kao jedan od četiri glavna postupajuća organa, pri čemu je njegova uloga ključna u fazi otkrivanja imovine koja proističe iz kriminalnih aktivnosti. Međutim, kao što smo videli, glavnu ulogu u otkrivanju i identifikaciji ove imovine ipak ima Jedinica, dok je uloga javnog tužioca važna tokom celog postupka, jer njegove procesne aktivnosti opredeljuju dalji tok postupka. Naime, u fazi finansijske istrage, njemu je data rukovodeća uloga, te je on ovlašćen pre svega na ocenu da li postoji potrebnim zakonom određeni stepen sumnje da vlasnik poseduje imovinu da bi se finansijska istraga pokrenula, a potom je ovlašćen i na rukovođenje celokupnom finansijskom istragom. Njemu se pripisuje odgovornost za rezultate finansijske istrage, jer je on „režiser“ aktivnosti koje se u njoj sprovode. Javni tužilac je, videćemo tokom analize celokupnog postupka, iako mu se glavna uloga dodeljuje u finansijskoj istrazi, ipak podjednako zastupljen u svim fazama postupka. Tako on podnosi zahtev za privremeno i trajno oduzimanje imovine, sam procenjuje kada je došao trenutak u kom se može smatrati da je finansijska istraga okončana i on je dužan da na ročištima dokazuje određene činjenice koje su usmerene na donošenje odluke o oduzimanju imovine. Dakle, on tokom celog postupka ima aktivnu ulogu, a njegove aktivnosti i dužnosti su brojne. S tim u vezi, kroz naše izlaganje o postupku upoznaćemo se sa većinom njegovih konkretnih ovlašćenja. Njegove funkcije većinom proističu iz rešenja koja su doneta u okviru Zakona o krivičnom postupku iz 2001., koji je bio na snazi tokom donošenja Zakona/2008 i koji mu osim redovne uloge, koja se sastoji u gonjenju učinilaca krivičnih dela, daje i ulogu rukovodioca pretkrivičnog postupka.

---

⁴⁷³ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 66.

Kao što ističe Grubač,⁴⁷⁴ „ta njegova vanprocesna funkcija podrazumeva, kako samostalno preduzimanje potrebnih mera u vezi sa otkrivanjem krivičnih dela i pronalaženjem učinioaca, tako i koordinaciju delatnosti raznovrsnih državnih organa (unutrašnjih poslova, mnogobrojnih inspekcija, službi platnog prometa) koji su po zakonu dužni da otkrivaju kažnjiva dela i njihove učinioce“.

Organizacija i nadležnost javnih tužilaštava, prava i dužnosti javnih tužilaca i druga pitanja vezana za njihov rad regulisana su Zakonom o javnom tužilaštvu.⁴⁷⁵ Javni tužilac je određen kao samostalni državni organ koji goni učinioce krivičnih dela i drugih kažnjivih dela i preduzima mere za zaštitu ustavnosti i zakonitosti. Prema Zakonu, nadležnost javnog tužioca u postupku oduzimanja imovine određuje se prema nadležnosti suda za krivično delo iz koga potiče imovina. Javni tužilac postupa u granicama svoje stvarne i mesne nadležnosti. Tako se njegova nadležnost određuje prema nadležnosti suda pred kojim se postupak vodi, s obzirom na to da se ta nadležnost razlikuje u zavisnosti od krivičnog dela za koje se vodi postupak. Ako pođemo od organizacije javnih tužilaštva, Javno tužilaštvo Republike Srbije čine Republičko JT, Apelaciona JT, Viša JT, Osnovna JT i javna tužilaštva posebne nadležnosti u koje spadaju Tužilaštvo za organizovani kriminal i Tužilaštvo za ratne zločine. S obzirom na cilj donošenja zakona o oduzimanju imovine kriminalnog porekla i njegovu prevashodnu usredsređenost na krivična dela organizovanog kriminala, u većini slučajeva u postupcima koji se vode biće nadležan specijalni tužilac za organizovani kriminal. Prema Zakonu o organizaciji i nadležnosti državnih organa za suzbijanje organizovanog kriminala, formirani su posebni organi gonjenja za organizovani kriminal, među kojima je formirano i posebno tužilačko odeljenje sa specijalnim javnim tužiocem, a sve zajedno sa ostalim formiranim organima specijalizovanim samo za područje organizovanog kriminala. Kao što ističe Grubač,⁴⁷⁶ „koncentracija stvarne i mesne nadležnosti tih organa imala je za cilj da omogući veći stepen specijalizacije i koordinacije i da tako poveća njihovu efikasnost“. O potrebi specijalizacije organa koji postupaju u postupku oduzimanja imovine govorićemo u narednim izlaganjima, a potreba za specijalizacijom organa koji postupaju u postupcima organizovanog

---

⁴⁷⁴ Grubač, M., Krivično procesno pravo, Pravni fakultet u Beogradu, „Službeni glasnik“, Beograd, 2004., str. 161.

⁴⁷⁵ „Sl. glasnik RS“ br. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 78/2011 – dr. zakon, 101/2011, 38/2012 – odluka US, i 121/2012, 101/2013, 111/2014 - Odluka US i 117/2014.

⁴⁷⁶ Grubač, M., Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji, od postojećeg zakonodavstva do sveobuhvatnog predloga reforme UNICRI, Beograd, 2008., str. 130.

i teškog kriminala nije nova. Naime, kao što ističe Važić,⁴⁷⁷ „dosadašnje iskustvo naše zemlje u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije i iskustva drugih zemalja, pokazuju da redovna tužilaštva svojim standardnim načinom rada i organizacijom ne bi mogla da odgovore navedenim zadacima na području organizovanog kriminala“. Tim pre, oni bi se mogli smatrati nedovoljno stručnim da deluju u postupcima oduzimanja imovine, koji, osim činjenice da se radi o najtežim oblicima kriminala, sadrže i specifičnosti vezane za imovinu kao predmet ovog postupka. Imajući u vidu pokretačku ulogu javnog tužioca u svim fazama postupka, dolazimo do zaključka da javni tužilac mora posedovati specijalna znanja kako bi odgovorio svim zadacima koji mu se postavljaju u posebnom postupku.

3. SUD KAO SUBJEKT POSTUPKA ODUZIMANJA IMOVINE PROISTEKLE IZ KRIVIČNOG DELA I MOGUĆNOST UVOĐENJA STRUČNE POMOĆI SUDIJAMA POSEBNOG POSTUPKA

Sud je, kao što ističe Ilić,⁴⁷⁸ „vodeći učesnik u fazi oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, jer je nadležan da sprovede postupak i donese odluku o privremenom ili trajnom oduzimanju imovine“. Njegova uloga u fazi finansijske istrage je manja, te se u njoj njegova aktivnost svodi na donošenje odluka kojima se omogućuje preduzimanje određenih dokaznih radnji od strane Jedinice, a na koje ona nije samostalno ovlašćena. Na isti način, kao i za javne tužioce, nadležnost postupajućeg suda određuje se prema glavnom postupku koji se vodi, odnosno prema krivičnom delu čije izvršenje povlači za sobom mogućnost primene odredaba o postupku oduzimanja imovine. Stvarna nadležnost krivičnog suda pred kojim će se voditi ovaj poseban postupak uslovljena je postojećom nadležnošću u glavnom postupku. S obzirom na zakonski katalog krivičnih dela čije izvršenje povlači za sobom mogućnost pokretanja postupka oduzimanja imovine, postupci se mogu voditi pred osnovnim sudom ili pred višim sudom (najčešće pred posebnim odeljenjem višeg suda specijalizovanim za organizovani kriminal). Specijalizovanost suda pred kojim se vodi postupak oduzimanja imovine nije predviđena prema Zakonu, tako da se postupci oduzimanja imovine vode pred istim sudovima i uključuju iste sudije koji sude i u redovnim krivičnim postupcima. Kada govorimo o izboru postupajućih sudija, ne postoje posebni uslovi koji se predviđaju za

---

⁴⁷⁷ Važić, N., Predlozi za izmene zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji, UNICRI, Beograd, 2008., str. 400.

⁴⁷⁸ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op.cit., str. 61.

postupanje u ovakvim postupcima, a o značaju ovakvog propusta govorićemo više u redovima posvećenim specijalizaciji državnih organa u postupku oduzimanja imovine.

Postupak oduzimanja imovine vodi se potpuno nezavisno od krivičnog postupka koji je vođen ili koji još uvek može biti u toku, ukoliko se radi o privremenom oduzimanju imovine. Dakle, u postupku oduzimanja imovine, iako to zakonom nije rešeno pitanje, prema praksi, postupa sudija koje nije doneo presudu koja je uslov za vođenje postupka trajnog oduzimanja imovine. Sudije posebnog postupka nisu posebno birane za učešće u ovom postupku, tako da ovde postupaju sudije koje sude u redovnim krivičnim postupcima. Međutim u posebnom postupku sudija se suočava sa posebnim predmetom postupka (iako je i u redovnom krivičnom postupku obaveza suda da razmatra dokaze koji se odnose na imovinsku korist), a, tim više što su takvi postupci naročito hitni, postavlja se pitanje da li sudija može stručno voditi poseban postupak. Neiskustvo i neposredovanje specijalnih znanja najizraženiji su upravo u fazi odvijanja sudskog postupka, jer sudija je dužan da oceni dokaze koji se pred njega iznose, a upravo ti dokazi mogu biti po svom obimu i sadržini vrlo složeni i primereniji „oku“ nekog finansijskog stručnjaka. Kao što ističe Nelen,⁴⁷⁹ „oni koji sprovode zakon su primarno obučeni za sprovođenje normi krivičnih zakonika ali imaju malo ili nemaju uopšte znanja i iskustva u oblastima privrednog prava, bankarskog poslovanja i drugih propisa koji su bitni za razumevanje mehanizama u finansijskom svetu“.

Kada se u krivičnom postupku jave određene činjenice za čije je utvrđivanje potrebno posedovanje posebnih znanja, a kojim organi koji vode postupak ne raspolažu, angažuje se posebno stručno lice koje daje svoj nalaz i mišljenje na pojedine činjenice – veštak. Veštak je stručno procesno sposobno i moralno podobno fizičko lice koje pruža pomoć organu krivičnog postupka u otkrivanju i utvrđivanju onih činjenica za čije je otkrivanje i utvrđivanje potrebno posebno stručno znanje.⁴⁸⁰ Uobičajeno je da sud naređuje njegovo angažovanje onda kada mu je potrebna stručna pomoć o važnim činjenicama koje mora utvrditi. Međutim, u postupku oduzimanja imovine, javni tužilac predočava dokaze koje je pribavila Jedinica, a okrivljeni ih pobija sa druge strane, te se pred sudiju neretko iznosi obiman broj dokaza koji sadrže brojke i informacije za čije pregledno razmatranje je potrebno vreme i stručnost. Iznošenjem ovakvih dokaza, koji zahtevaju usredsređenost sudije na računovodstvene

---

⁴⁷⁹ Nelen, H., “Hit them where it hurts most?”, *Crime, Law and Social Change*, 2004., page 528.

⁴⁸⁰ Stanojević, P., Ignjatović A., *Krivično procesno pravo*, Privredna akademija Novi Sad, 2007., str. 188.

elemente, može se dovesti u pitanje njihova pravilna ocena, jer će sudije, po pravilu, iznete činjenice o imovini i prihodima okrivljenog uzimati kao istinite i tačne, ne upuštajući se u njihovu računovodstvenu analizu. Zato smatramo da je u ovom postupku neophodna pomoć stručnjaka, koji bi svojim radom iznete dokaze proveravao i na određeni način ih „sumirao“, kako bi sudija mogao da se bavi ključnim pitanjima u toku postupka. Međutim, angažovanje veštaka ili drugih stručnih lica koji bi sudijama smanjili obim rada nije uobičajeno, a ni kao takvo opravdano, pa se u predmetima koji su vođeni retko pribegavalo njihovom angažovanju. Uz to, takva angažovanja bi opteretila postupak dodatnim troškovima.

Nedostatak stručnih znanja sudija iz oblasti ekonomije i računovodstva bi se, prema našem mišljenju, mogao nadomestiti angažovanjem sudskih veštaka u okviru posebnih postupaka oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, a čiji bi zadatak bio prevashodno proveravanje dokazne građe predmeta i davanje stručnog mišljenja o njoj. Oni bi bili stručna pomoć sudijama i tako im obezbedili potrebnu specijalizovanost koja im nedostaje. S druge strane, sudija bi bio usredsređen na glavnu temu rasprave i na donošenje ispravne odluke, kao i na poštovanje zakonskih rokova koji su se do sada retko poštovali u praksi. Iscrpne analize dokazne građe bi bile olakšane radom stalnih sudskih veštaka koji bi stručno analizirali procesnu građu. Opet s druge strane, stručnost i nezavisnost veštaka (ova druga obezbeđena njihovim biranjem kao stalnih sudskih organa) bi pružale dovoljan autoritet u oceni dokaza. U svakom slučaju, ukoliko bi se ovakav predlog smatrao prevelikim iskorakom za sistem kakav smo usvojili, onda bi u postupke oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela trebalo što češće uključivati veštake i tako uticati na donošenje jedne stručnije odluke koja bi proizašla iz aktivnosti usmerene na procenu odnosa zakonitih i nezakonitih prihoda okrivljenog i utvrđivanja porekla imovine o kojoj se raspravlja.

VIII FINANSIJSKA ISTRAGA

1. POJAM FINANSIJSKE ISTRAGE

Finansijska istraga predstavlja jednu vrstu istraživanja gde je akcenat na ispitivanju imovine okrivljenog i njenog porekla. Istraživanja usmerena na imovinu okrivljenog mogu nam pružiti i niz drugih informacija koje mogu biti od značaja i za otkrivanje drugih krivičnih dela i učinioca, s obzirom na to da imovina može biti svojevrsan trag kriminalnih delatnosti određenog lica. Mogli bismo reći da je procedura finansijske istrage sama srž postupka oduzimanja imovine, jer bez njene efikasnosti ni sam postupak ne može biti uspešno okončan. Finansijska istraga se može definisati u širem smislu kao istraga usmerena na istraživanja koja se tiču imovine određenog lica, a pre svega na istraživanja u vezi sa tokovima novca. Međutim, termin finansijske istrage je rezervisan za istrage koje prethode sudskom ispitivanju porekla imovine i postupku njenog oduzimanja, što je njena definicija u užem smislu. U teoriji možemo naići na različite definicije pojma finansijskih istraga, ali sve one su jedinstvene u određenju njegovog suštinskog elementa, a to je usmerenost na ispitivanje imovine, za koju se pretpostavlja da ima kriminalno poreklo. U našoj teoriji date su neke definicije finansijske istrage, mada se većina autora koji o njoj govore ne bave njenim definisanjem. Najpre ćemo istaći da Zakon ne daje definiciju finansijskih istraga, ali je opredeljuje kao jednu od tri faze postupka oduzimanja imovine, i to kao prvu fazu kojom postupak započinje. Zakonodavac posredno daje njenu definiciju navodeći sadržinu finansijske istrage, te da se u njoj prikupljaju dokazi o imovini, zakonitim prihodima i troškovima života okrivljenog, okrivljenog saradnika ili ostavioca, dokazi o imovini koju je nasledio pravni sledbenik i dokazi o imovini i naknadi za koju je imovina prenetna na treće lice. Ilić⁴⁸¹ ne navodi jedinstvenu definiciju finansijskih istraga, ali ih „označava kao postupak koji se sprovodi u cilju prikupljanja dokaza o postojanju imovine proistekle iz krivičnog dela, a kada postoji odgovarajući stepen sumnje da određeno lice poseduje kriminalnu imovinu“. Golobinek⁴⁸² pod finansijskom istragom podrazumeva „aktivnosti sprovedene u cilju identifikovanja imovine stečene vršenjem krivičnih dela“. Lajić⁴⁸³ navodi opštu definiciju finansijskih istraga, prema kojoj su „finansijske istrage istraživanja tokova vezanih za

⁴⁸¹ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 81.

⁴⁸² Golobinek, R., Finansijske istrage i oduzimanje imovine stečene krivičnim delima, Priručnik za pripadnike policije i pravosuđa, 2007., str. 77.

⁴⁸³ Lajić, O., Institut oduzimanja imovinske koristi stečene krivičnim delom, Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Novi Sad, 2011., str. 98.

imovinu stečenu kriminalom, preduzete od strane ovlašćenih subjekata koja se sastoje u prikupljanju informacija i dokaza o imovini, za koju se pretpostavlja da je stečena krivičnim delima, u cilju njenog otkrivanja, utvrđivanja nesrazmere sa zakonitim prihodima i privremenog oduzimanja radi obezbeđenja kasnijeg konačnog oduzimanja“. Ovoj definiciji autora bismo mogli prigovoriti to što navodi privremeno oduzimanje kao deo faze finansijske istrage, sa čim se ne možemo složiti, jer takva ovlašćenja nemaju istražni karakter, niti karakter prikupljanja dokaza, već isključivo karakter otklanjanja opasnosti od osujećenja kasnijeg trajnog oduzimanja imovine. Zbog toga, iako odluku o privremenom oduzimanju imovine izvršava Jedinica, ovo njeno ovlašćenje je ovlašćenje koje ima opšti karakter, a ne karakter radnji koje se preduzimaju u finansijskoj istrazi. Na kraju, sumiranjem svih iznetih definicija, a pre svega ciljeva na koje je upravljena finansijska istraga, možemo odrediti njen pojam na sledeći način: finansijska istraga je obavezna faza postupka oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, koja se pokreće naredbom javnog tužioca ako postoje osnovi sumnje da okrivljeni ili osuđeni za krivično delo iz člana 2. Zakona poseduje znatnu imovinu poteklu iz kriminalne delatnosti, sa ciljem da se prikupe dokazi i drugi relevantni podaci o imovini okrivljenog, njegovog pravnog sledbenika ili drugih lica na koje je preneto. Finansijskom istragom rukovodi javni tužilac, a dokaze prikuplja posebna jedinica policije, po njegovom zahtevu ili po službenoj dužnosti.

Finansijska istraga, kao istaga koja je usmerena na imovinu određenog lica, prvi put je kao odvojena celina sa svojim organizacionim i proceduralnim pravilima ustanovljena odredbama Zakona. Međutim, finansijska istraga je vođena i ranije, prema odredbama Zakonika o krivičnom postupku, pre svega u krivičnim postupcima za dela organizovanog i privrednog kriminala koji neretko podrazumevaju sticanje imovinske koristi velike vrednosti. Prema odredbama Zakonika o krivičnom postupku iz 2011. godine, policija je dužna da preduzme potrebne mere da se pronade učinilac krivičnog dela, da se učinilac ili saučesnik ne sakrije ili ne pobegne, da se otkriju i obezbede tragovi krivičnog dela i predmeti koji mogu poslužiti kao dokaz, kao i da prikupi sva obaveštenja koja bi mogla biti od koristi za uspešno vođenje krivičnog postupka (član 286. stav 1.). Prikupljanje informacija koje se odnose na imovinu okrivljenog, naročito na utvrđivanje obima imovinske koristi koju je okrivljeni izvršenjem krivičnog dela stekao, jesu zadaci koji su redovna dužnost policije. Tumačenjem pomenute zakonske odredbe, a s obzirom na to da je utvrđivanje visine stečene imovinske koristi obaveza koju sudija ima prilikom donošenja presude, finansijska istraga bi trebalo da bude deo redovnog postupanja policije. Međutim, govoreći o meri oduzimanja imovinske

koristi, videli smo da je njena primena oduvek bila vrlo slaba u praksi, pa je i samo vođenje finansijske istrage od strane policije bilo veoma retko.⁴⁸⁴ Osim prisutnog tradicionalnog pristupa u policijskom delovanju, razlozi za ovakvo stanje mogli bi se naći i u pravno-tehničkoj redakciji zakonskog teksta, koji izdvaja okolnosti vezane za učinioca i krivično delo i time apostrofira upravo takav vid delovanja, dok se ostale okolnosti (pa i one vezane za pribavljenu imovinsku korist) opštom formulacijom stavljaju u drugi plan.⁴⁸⁵ Do osnivanja Jedinice za finansijske istrage, ovaj način prikupljanja podataka vršen je uglavnom od strane policijske službe za borbu protiv organizovanog kriminala i u okviru njene saradnje sa službom za kriminalističko obaveštajne poslove. Zajedno sa aktuelizacijom primene mere oduzimanja imovinske koristi u redovnim postupcima, trebalo bi raditi i na aktuelizaciji sprovođenja finansijske istrage u sklopu redovne delatnosti policijskih organa, jer je ova aktivnost prvi i osnovni preduslov za uspešno funkcionisanje mere oduzimanja imovine. Jedinica za finansijske istrage koja je osnovana Zakonom, ima za svoj isključivi zadatak prikupljanje dokaza o imovini, što je i svrha celokupnog postupka oduzimanja imovine, ali bi trebalo raditi i na međusobnoj saradnji specijalizovanih policijskih službi i onih redovnih.

2. KARAKTERISTIKE FINANSIJSKE ISTRAGE

Da bi finansijska istraga pokazala prave rezultate, od kojih ključno zavisi i sam cilj postupka oduzimanja imovine, ona mora posedovati određene karakteristike. Golobinek⁴⁸⁶ navodi sledeće elemente uspešne finansijske istrage:

- finansijska istraga mora biti standardni postupak koji se primenjuje kad se istražuje krivično delo kojim je ostvaren prihod;
- istražitelji moraju biti specijalizovani za finansijsku istragu;
- treba da postoji tesna saradnja sa istražiteljima koji sprovode finansijsku istragu.

Mi bismo, ne sporeći neophodnost postojanja navedenih elemenata, dodali da se njima moraju pridružiti još neki elementi da bi finansijska istraga mogla da bude u dovoljnoj meri uspešna i da bi se obezbedili dokazi koji će omogućiti zakonsko i pravredno oduzimanje imovine koja je

---

⁴⁸⁴ Anketiranjem pripadnika kriminalističke policije Policijske uprave za grad Beograd, Uprave kriminalističke policije, više od 80% ispitanika je potvrdilo da nisu nikada, ili su veoma retko utvrđivali podatke koji se odnose na imovinu određenog lica u radu, a manje od 20% se izjasnilo da to uvek rade kada postoji sumnja da lice prema kome istragu sprovode ima imovinu kriminalnog porekla.

⁴⁸⁵ Banović, B., Lajić, O., "Uloga policije u postupku utvrđivanja imovinske koristi stečene izvršenjem krivičnih dela", Revija za kriminologiju i krivično pravo, Broj 2, 2008., str. 82.

⁴⁸⁶ Golobinek, R., Finansijske istrage i oduzimanje imovine stečene krivičnim delima, Priručnik za pripadnike policije i pravosuđa, 2007., str. 43.

stečena krivičnim delom. Obuhvativši one karakteristike finansijske istrage koje su deo same njene prirode, ali i one koje postoje samo u uspešno sprovedenim sistemima finansijskih istraga, kao najvažnije karakteristike jednog modernog modela finansijskih istraga naveli bismo sledeće:

- 1) finansijske istrage se moraju sprovoditi uz dužnost svih organa učesnika da postupaju sa naročitom hitnošću;
- 2) svi podaci koji se prikupljaju u finansijskoj istrazi i u vezi sa njom moraju ostati poverljivi i zaštićeni obavezom čuvanja službene tajne;
- 3) finansijska istraga mora se obavljati tako da se prvo obave radnje za koje okrivljeni ili drugo lice ne može saznati, kako, usled saznanja da je prema njemu pokrenuta finansijska istraga, ne bi mogao preduzeti radnje otuđenja imovine i to uvek kada je to moguće – tzv. „skrivena“ faza istrage;
- 4) finansijska istraga se mora preduzeti što ranije u odnosu na krivični postupak koji se vodi;
- 5) treba obezbediti vođenje integrisane finansijske istrage i uspostaviti tesnu saradnju sa organima koji vode krivičnu istragu, ali i ostalim organima koji su stalni pružaoci informacija od značaja za finansijsku istragu;
- 6) treba obezbediti realizaciju načela specijalizacije: prvo, kroz uspostavljanje sistema u kome se finansijska istraga sprovodi pod okriljem specijalne i specijalizovane jedinice kojoj će to biti osnovna delatnost, i drugo, obezbeđenjem specijalizovanosti kadra i precizne sistematizacije radnih mesta.

2.1. Hitnost postupanja

Prvi i jedan od ključnih uslova za uspešnost finansijske istrage je poštovanje zahteva da svi koji postupaju u njoj to rade sa naročitom hitnošću. Zakonodavac u članu 16. stavu 1. Zakona to naglašava, pri tom pozivajući na takvo postupanje ne samo javnog tužioca i Jedinicu za finansijske istrage, koji su ključni u finansijskoj istrazi, već i ostale organe koji u njoj učestvuju. Dejstvo ovakve zakonske odredbe ima vrlo širok domašaj, jer se ona ne odnosi samo na lica koja su standardno subjekti finansijske istrage i koja se time isključivo bave, nego i na sva druga fizička i pravna lica koja poseduju informacije koje mogu biti od značaja za vođenje finansijske istrage. Iako „naročita hitnost“ nije određen pojam trebalo bi ga shvatiti tako da su organi koji su osnovani u cilju sprovođenja mere oduzimanja imovine

dužni da obavljaju svoj posao bez odlaganja, dok su druga lica koja su u posedu informacija od značaja za finansijsku istragu dužna da daju potrebne informacije u najkraćem mogućem roku, bez odlaganja i uvek prioritarno.

2.2. Poverljivost podataka

Podaci u vezi sa finansijskom istragom su po Zakonu poverljivi i predstavljaju tajne podatke određene u skladu sa zakonom koji uređuje tajnost podataka. U vreme donošenja Zakona još nije bio donesen Zakon o tajnosti podataka⁴⁸⁷ pa su podaci u vezi sa finansijskom istragom predstavljali službenu tajnu, a njihovo odavanje je bilo krivično delo prema Krivičnom zakoniku RS (član 369.). Bio je prihvaćen restriktivno, formalno-materijalni pojam službene tajne, što znači da kumulativno moraju biti ostavareni i formalni i materijalni element.⁴⁸⁸ Prema Zakonu o tajnosti podataka tajni podatak je podatak od interesa za RS koji je zakonom, drugim propisima ili odlukom nadležnog organa donesen u skladu sa zakonom i određen i označen stepenom tajnosti. Osim službenih lica ni druga lica kojima tajni podaci postanu dostupni ne smeju ih odavati. Svako ko neovlašćeno nepozvanom licu preda, saopšti ili učini dostupnim tajne podatke odgovaraće za krivično delo prema članu 98. Zakona o tajnosti podataka. Odredbe o tajnosti podataka u finansijskoj istrazi upućuju na značaj koji se pridaje sadržaju informacija u posebnom postupku. Službeno lice je dužno da drugo lice obavesti o tome da podatak predstavlja tajni podatak. *Ratio legis* ovog rešenja je u zaštiti što šireg kruga podataka u cilju nesmetanog prikupljanja dokaza o imovini proistekloj iz krivičnog dela.⁴⁸⁹

2.3. „Skrivena“ faza istrage

Finansijska istraga mora da se obavlja tako da se, kada god je to ostvarivo, prvo obave radnje za koje okrivljeni ili drugo lice ne može saznati, kako ne bi zbog saznanja da se nalaze pod istragom otuđili svoju imovinu pre nego što se stekne mogućnost njenog osiguravanja, a koja se može ostvariti tek u momentu procesuiranja predmeta. Potreba za skrivanjem činjenice o pokretanju istrage naročito je bila izražena u početnom periodu primene zakonskih

---

⁴⁸⁷ Zakon o tajnosti podataka (Sl. glasnik br. 104/2009).

⁴⁸⁸ Stojanović, Z., Komentar Krivičnog zakonika, Službeni glasnik, 2009., str. 781.

⁴⁸⁹ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 87.

normi o oduzimanju imovine (takav slučaj je u našoj zemlji), dok članovi kriminalnih struktura još nisu pronašli mehanizme protiv mera kojima se vrši udar na njihovu imovinu. Najjači efekat u pravcu saznanja potrebnih podataka i uopšte istražne faze može se ostvariti upravo u ovom momentu delovanja istražnih organa, u onom delu istrage gde okrivljeni ne može saznati da se njegova imovina nalazi pod prismotrom nadležnih organa. Ipak, u našem pravu, s obzirom na to da je uslov za pokretanje postupka oduzimanja imovine postojanje pravnosnažne presude u krivičnom postupku, može se ipak verovati da će, u praksi, finansijske istrage tek tada biti i pokrenute. Zbog toga veliki značaj ima kooperativnost između nadležnih kriminalističkih istražitelja i finansijskih istražitelja (odnosno službi policije kod nas), jer se već tokom vođenja krivične istrage mogu pojaviti saznanja koja bi bila značajna za finansijsku istragu. Ukoliko bi se obe istrage sprovodile paralelno, te ako bi se prilikom vođenja krivične istrage pojavile okolnosti koje bi uslovile pridruženje finansijske istrage, veća bi bila mogućnost da se očuva tajnost postupanja. U svakom slučaju, lica koja postupaju u finansijskoj istrazi ne smeju ni po koju cenu svojim postupanjem da ometaju krivičnu istragu. Da bi se finansijska istraga što duže mogla voditi kao skrivena značajan je i odnos istražitelja sa ostalim ustanovama i organima koje pružaju informacije Jedinici, kao i nametanje obaveze njima da komunikacija koja postoji radi razmene ovih informacija bude pod ruhom službene tajne.

2.4. Pravovremenost započinjanja istrage

Kao jedan od značajnih faktora za uspešno sprovođenje finansijskih istraga je i vreme u kome se radnje u okviru nje moraju preduzeti. Što ranije se započne sa finansijskom istragom, veće su mogućnosti da se identifikuje imovina koja predstavlja prihod stečen krivičnim delima.⁴⁹⁰ Pravo vreme započinjanja finansijskih istraga, zbog neodvojive povezanosti krivičnog postupka i postupka oduzimanja imovine, jeste određivo tek posle sagledavanja u kojoj fazi se nalazi krivični postupak. Imajući na umu činjenicu da je svrha finansijskih istraga omogućiti oduzimanje prihoda, istragu treba započeti dovoljno rano kako bi se učinilac

---

⁴⁹⁰ Jedan od faktora koji remeti pravovremenost započinjanja finansijske istrage jeste uslovljenost njenog rada naredbom javnog tužioca. Smatramo da naredba treba da označi početak prikupljanja dokaza kada postoje osnovi sumnje da određeno lice ima imovinu kriminalnog porekla, ali da se policijske operative radnje mogu vršiti i u okviru Jedinice, te da tokom krivične istrage treba da se pridruže i timovi Jedinice uvek kada je to potrebno (kada postoje indicije).

krivičnog dela sprečio da eventualno proda imovinu ili da drugačije raspolaže imovinom.⁴⁹¹ Novosel⁴⁹² „ističe da pravo vreme za započinjanje finansijske istrage jeste odmah nakon otkrivanja osumnjičenog ili više njih, a pre sprovođenja radnji na temelju kojih osumnjičeni saznaje da se protiv njega vode istražne radnje (na primer pre pretresanja stana ili drugih prostorija)“. Zakonodavac posredno određuje u kom se momentu krivičnog postupka može pokrenuti finansijska istraga (o čemu ćemo govoriti kod odnosa između finansijske i krivične istrage), a to vreme podrazumeva i sam početni stadijum krivičnog postupka, kao i vreme posle njegovog okončanja. Bez obzira na to što se pokretanje pitanja oduzimanja imovine koja je stečena kriminalnom aktivnošću uvek smatra pravovremenim ako je opravdano, najbolje efekte finansijska istraga ostvaruje kada se preduzima u ranoj fazi krivičnog, odnosno prekrivičnog postupka. Kako bi finansijske istrage što više započinjale u ranoj fazi sumnje da je određeno lice učinilac krivičnog dela, mora se omogućiti postojanje i drugog preduslova, a ujedno poželjne karakteristike finansijskih istraga – integrisanosti istrage i međusobne tesne saradnje sa organima koji vode krivičnu istragu.

2.5. Integrisana finansijska istraga

Sledeći preduslov za uspešnost finansijskih istraga jeste vođenje integrisane finansijske istrage, dakle istrage u kojoj bi sve informacije i dokazi koji su prikupljeni ili mogu biti prikupljeni u vezi sa određenim krivičnim delom i učiniocem, kao i imovinom tog lica, bili jedinstven izvor saznavanja za sve organe koji su usmereni na borbu protiv organizovanog kriminala i drugih teških oblika kriminala. Kada se govori o pojmu integrisane finansijske istrage, on se najčešće vezuje sa sprovođenjem paralelne, istovremene istrage u vezi sa krivičnim delom i izvršiocem i u vezi sa imovinom koju ovo lice poseduje, a koja je nastala u vezi sa izvršenjem krivičnog dela. Međutim, mi bismo pod pojmom integrisane finansijske istrage podveli ne samo paralelno vođenje ove dve istrage, nego uopšteno paralelnu, istovremenu i međupovezanu aktivnost svih organa koji mogu biti aktivni i pasivni učesnici finansijskih istraga. Finansijske istrage se sprovode paralelno sa kriminalističkim istragama ili, u zavisnosti od vremena kada se pokrenu, mogu biti sprovedene i nakon okončanja istrage u krivičnom postupku. Saradnja između svih organa koji sprovode finansijsku istragu, zatim

---

⁴⁹¹ Novosel, D., „Finansijske istrage i progon učinitelja gospodskog kriminaliteta“, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, broj 2/2007., str. 745.

⁴⁹² Novosel, D., op. cit., str. 745.

između ovih organa i organa krivičnog postupka, kao i saradnja sa licima koja su obavezna na pružanje informacija od značaja za finansijsku istragu, jeste još jedan od poželjnih elemenata svake finansijske istrage. Uloga policije je u primeni svih raspoloživih metoda, tehnika i instrumenata radi identifikovanja imovine stečene kriminalnim delatnostima, dok je u ovoj fazi zadatak javnog tužilaštva koordiniranje adekvatnih zakonom predviđenih inicijativa, predloga zahteva i naredbi na osnovu kojih se aktivnosti policije mogu nesmetano i zakonski sprovesti.⁴⁹³ Uobičajeno bi bilo da organi koji su zaduženi za sprovođenje krivične istrage, a u najvećem broju slučajeva u pitanju je aktivnost Jedinice specijalizovane za organizovani kriminal, onda kada u svom radu imaju informacije o eventualnom postojanju imovine koja može imati kriminalno poreklo, svom radu pridruže rad Jedinice za finansijske istrage, te tako zajedno dođu do najboljih rezultata.

Koliko je značajna usklađenost rada organa koji se bave finansijskom i krivičnom istragom videćemo u delu rada posvećenom odnosu između ove dve istrage, a ovde ćemo razmotriti još neke elemente integrisane finansijske istrage. Što je veća frekventnost informacija i veća mobilnost svih organa koji su aktivni učesnici finansijske istrage, veći su dometi finansijske istrage. Državni i drugi organi, organizacije i javne službe imaju dužnost da pruže pomoć Jedinici za finansijske istrage. Sve više se insistira na tome, a na to naročito obavezuju međunarodni dokumenti, da se u istražnim procesima obezbedi aktivnija uloga određenih pravnih subjekata koji mogu u svom poslovanju doći do informacija koje upućuju na osnovu sumnje da se radi o počinjenom krivičnom delu. Kao primer značaja koji se pridaje integrisanoj finansijskoj istrazi, možemo uzeti Preporuku Saveta Evrope⁴⁹⁴ o unapređenju istražnih metoda u kojoj je navedeno sledeće:

- primena istražne metode u borbi protiv kriminala, koja se sastoji od ispitivanja na svim frontovima, od samog početka, svake aktivnosti povezane sa nezakonitim prometom drogama i utvrđivanjem finansija i imovine koju ima organizacija;
- podsticanje osnivanja stalnih ili privremenih grupa specijalizovanih za ispitivanje imovine, s ciljem da se ostvari veća efiksanost opisane istražne metode;

---

⁴⁹³ Golobinek, R., *Finansijske istrage i oduzimanje imovine stečene krivičnim delima*, Priručnik za pripadnike policije i pravosuđa, 2007., str. 78.

⁴⁹⁴ Preporuka Saveta Evrope od 25.04.2002. o unapređenju istražnih metoda u borbi protiv organizovanog kriminala vezanog za organizovano krijumčarenje drogom: istovremene istrage krijumčarenja drogom kriminalnih organizacija i njihovih finansija odnosno imovine, SL C 114, 15.5.2002.

- jačanje ili olakšavanje saradnje sa osobama nadležnim za javne ili privatne vlasničke registre koji sadrže informacije o imovini bilo koje vrste;
- podsticanje formiranja zajedničkih istražnih timova i uključivanje Europolu.⁴⁹⁵

Zakonom je na opšti način propisana obaveza svih pravnih subjekata da pruže pomoć Jedinici ukoliko je ona zatraži. Tu spadaju svi pravni subjekti koji po prirodi svog poslovanja mogu imati informacije uobičajeno potrebne za efikasno sprovođenje istrage. Međusaradnjom svih pravnih subjekata nadomešćuje se nepostojanje jedinstvenih informacionih sistema koji bi bili značajna pomoć Jedinici za finansijske istrage. Zato je integrisana finansijska istraga, koja obuhvata više nivoa saradnje u istražnim procesima, vrlo poželjan model istrage u postupcima za oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela.

2.6. Specijalnost i specijalizacija

Potreba realizacije načela specijalizacije je karakteristična za organizovani kriminal uopšte i za neke naročito teške oblike kriminala, pa samim tim i za postupak oduzimanja imovine koja je proistekla iz tih krivičnih dela. Specijalizaciju je neophodno sprovesti kako formiranjem specijalnih organa, tako i specijalizacijom tih organa, odnosno kadra unutar tih organa. Razvoj savremenih oblika kriminala, čiji izvršioци su najdosledniji u praćenju savremenog razvoja nauke i tehnike, morao je biti praćen i razvojem novih metoda za njihovo suzbijanje. Italijanski recept upućuje na to da je poželjno imati specijalizovana tela sa visokom autonomijom, odnosno nezavisnošću u radu, kao i bolju koordinaciju policijskih organa i tužilaštva.⁴⁹⁶ Međunarodni dokumenti su takođe izričiti u proklamovanju neophodnosti specijalizacije državnih organa. O značaju koji za državu ima sprovođenje mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela govori i činjenica da su za potrebe efikasnosti u primeni ove mere obrazovani specijalni i specijalizovani organi za sprovođenje odredbi Zakona, a pre svih posebna organizaciona jedinica u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova. Finansijska istraga je praktično mogla biti ostvarivana i od strane postojećih policijskih organa, koji su i do donošenja Zakona kao jednu od obaveza imali sprovođenje

⁴⁹⁵ Golobinek, R., Finansijske istrage i oduzimanje imovine stečene krivičnim djelima, Priručnik za pripadnike policije i pravosuđa, 2007., str. 26.

⁴⁹⁶ Janković, S., „Mafija, DNA i DIA“, Revija za bezbednost, Broj 4., 2007., str 22.

finansijskih istraga,⁴⁹⁷ ali je obrazovanjem specijalne jedinice omogućena mnogo veća efikasnost u sprovođenju istrage. Osim Jedinice za finansijske istrage, lokalni policijski organi nisu osposobljeni za obavljanje finansijskih istraga. Da bi se ovi problemi prevazišli, bilo bi potrebno izvršiti intenzivnu edukaciju policijskog kadra u okviru organizacionih jedinica koje se bave suzbijanjem kriminala u područnim policijskim upravama (lokalnim policijskim organima), kako bi se postepeno menjala svest policijskih službenika o značaju podataka prikupljenih tokom policijske istrage, ukazalo na mogućnosti koje kvalitetna finansijska istraga pruža pravosuđu i pretpostavljeni uticaj ovakvih mera na opšte kretanje koristoljubljem inspirisanog kriminala.⁴⁹⁸ Fokus organa zaduženih za sprovođenje finansijskih istraga je isključivo na ovom tipu istrage i na otkrivanju imovine koja je proistekla iz krivičnog dela, čime se postižu veći rezultati u radu istražnih organa.

Obuka i programi edukacije bi morali da budu standardizovani u radu organa koji su nadležni za sprovođenje Zakona, a pre svega Jedinice. Sadržina obuke mora se prilagoditi realnim potrebama, a dosadašnje iskustvo u primeni Zakona smatramo dovoljnim da se uoče bar osnovni nedostaci koji bi specijalizacijom organa bili otklonjeni ili umanjeni. Formalna selekcija kadrova bi trebalo da bude praćena zakonskim instrukcijama u tri primarne discipline: u finansijskim istragama, u sakupljanju dokaza i u zapleni i zamrzavanju imovine stečene kriminalom.⁴⁹⁹ Dalje, edukacija bi trebalo da obuhvati i znanja o istragama o pranju novca, unapređivanju finansijskih istraga, ali bi trebalo u edukacije uključiti i zaposlene u organima sa kojima Jedinica najčešće saraduje. Realizacija načela specijalizacije, uglavnom kada je reč o istražnim organima, u praksi rezultira oformljenjem novih, do tada nepostojećih službi, čiji je isključivi cilj borba protiv organizovanog kriminala, ili se unutar postojećih agencija izdvajaju posebna odeljenja, departmani ili odseci, zaduženi za ovu problematiku.⁵⁰⁰ Postoji opšta saglasnost da se na ovaj način omogućuje dosledniji i posvećeniji pristup u radu ovih organa. Međutim, takvi poduhvati zahtevaju dodatne budžetske troškove, pa se države, i uz postojanje volje za primenu novih metoda u oduzimanju imovine, ne opredeljuju za formiranje posebnih organa (poput nekih država u regionu o čijim sistemima smo već govorili). Ipak, smatramo da je ovakvo ulaganje neophodno ukoliko se žele postići pravi

---

⁴⁹⁷ Anketiranjem pripadnika policije Drugog odeljenja Kriminalističke policije, koja se bavi suzbijanjem imovinskih delikata, više od 80% anketiranih priznaje da nije ili je veoma retko utvrđivalo okolnosti vezane za imovinu učinioca krivičnog dela.

⁴⁹⁸ Banović, B., Lajić, O., „Uloga policije u postupku utvrđivanja imovinske koristi stečene izvršenjem krivičnih dela”, Revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 2, 2008., Str. 79.

⁴⁹⁹ FATF report, Operational Issues Financial Investigations Guidance, France, 2012., page 29.

⁵⁰⁰ Marinković, D., Đurđević, Z., Ivanović, Z., „Specijalizacija državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala“, Pravna riječ, Banja Luka, Broj 19., 2009., str. 541.

rezultati u sveukupnoj borbi protiv organizovanog kriminala, a naročito u obavljanju zadatka oduzimanja kriminalom stečenih prihoda.

Specijalizacija organa koji su nadležni za otkrivanje i dokazivanje imovine proistekle iz krivičnog dela, neophodan je uslov za njihovo uspešno funkcionisanje. O tome koliko je nužna specijalizacija svih organa koji postupaju u postupku oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog već smo govorili, a ovde ćemo se ograničiti samo na neophodnost specijalizacije organa koji sprovode finansijsku istragu, pre svih Jedinice za finansijske istrage, koja iako se sama istraga odvija pod rukovodstvom javnog tužioca, ima ključnu ulogu u sprovođenju ovog tipa istrage. I sam Zakon u članu 6. propisuje da se radi o specijalizovanoj organizacionoj jedinici Ministarstva unutrašnjih poslova, pri čemu zakonodavac ne predviđa posebne uslove (na primer obaveznu obučenost ili stručnu kvalifikovanost) za izbor. Specijalizovanost organa koji postupaju u finansijskoj istrazi je samo načelna odredba ovog Zakona, jer ne postoje posebni uslovi vezani za stručnost i obučenost lica koja su zaposlena na poslovima finansijske istrage. U savremenim uslovima pokretanja i vođenja krivičnog postupka, organima koji participiraju u njemu je više nego ikada pre nužna primena posebnog stručnog znanja, odnosno načela specijalizacije pri konstituisanju i davanju nadležnosti organima formalne socijalne kontrole u suzbijanju kriminala.⁵⁰¹ Sama priroda delovanja finansijske istrage podrazumeva postojanje nekih znanja netipičnih za kriminološka istraživanja, kao što su znanja iz oblasti računovodstva i finansija. Samim tim, smatramo da je vrlo značajna saradnja organa koji su dužni da dostave tražene informacije Jedinici (član 7. Zakona), ne samo u pružanju informacija koje mogu biti značajne za vođenje finansijske istrage, nego i u dopuni odgovarajućih specifičnih znanja koja su potrebna za razumevanje materije. Baš zato, finansijska istraga zahteva posedovanje specifičnih znanja lica koja je sprovode i prisustvo u organima koji su formirani radi njenog sprovođenja određenog broja eksperata za pojedine oblasti. Reč je o stručnjacima različitih profila (pre svega ekonomistima i pravnicima specijalizovanim za imovinskopravna i poreska pitanja, stručnjacima za informatiku, računovodstvo i sl.) koji će javnom tužiocu obezbediti neophodne informacije i dokaze za donošenje odluke o pokretanju postupka za oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela.⁵⁰² Smatramo da je jedan od nedostataka Zakona upravo taj što se za izbor organa koji su nadležni za postupanje u predmetima oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela ne predviđaju nikakvi posebni, specijalni uslovi. Na prvi pogled, ovaj nedostatak ne deluje

---

⁵⁰¹ Marinković, D., Đurđević, Z., Ivanović, Z., op.cit., str. 541.

⁵⁰² Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 64.

suštinski. Međutim, propuštanjem predviđanja posebnih uslova za izbor, specijalizacija kojoj se stremi je samo mrtvo slovo na papiru, dok je u praksi apsolutno nesprovedena. Dodatnom edukacijom postojećih kadrova može se načiniti značajan pomak u znanjima kojima raspolažu pripadnici ovih specijalnih organa, ali formiranje već na samom početku kompetentnog kadra, koji bi činili eksperti iz različitih oblasti, bilo bi idealno rešenje. Ovako, rekli bismo, pripadnicima Jedinice za finansijske istrage ostavljeno je u zadatak da se snalaze „kako znaju i umeju“ u moru različitih oblasti netipičnih za redovan rad policije. Koliko god da je njihova snalažljivost i sposobnost na visokom nivou i kakvi god da su efekti njihovog dosadašnjeg rada, stručnost, naročito u pojedinim radnjama u finansijskim istragama, itekako predstavlja *conditio sine qua non* finansijske istrage.

3. DOKAZNE RADNJE U FINANSIJSKOJ ISTRAZI

Zakonodavac je u članu 17. stavu 2. Zakona predvideo ka čemu se usmerava finansijska istraga: prikupljanju dokaza o imovini, zakonitim prihodima i troškovima života okrivljenog, okrivljenog saradnika ili ostavioca, o imovini koju je nasledio pravni sledbenik, kao i dokaza o imovini i naknadi za koju je imovina prenet na treća lica. Ova zakonska odredba nas upućuje bliže na subjekte prema kojima se finansijska istraga može spovesti i na predmet same finansijske istrage. Ipak, Zakonom nije predviđeno na koje sve načine Jedinica za finansijske istrage može doći do podataka koji su značajni za finansijsku istragu, niti koje dokazne radnje može preduzimati. Zakonodavac je izričito pomenuo samo neke od dokaznih radnji, kao što su pretresanje stana i lica i privremeno oduzimanje predmeta. Takođe, predviđa se mogućnost da javni tužilac da odobrenje Jedinici da vrši automatsku obradu podataka o stanju poslovnih i ličnih računa i sefova vlasnika. Ilić⁵⁰³ ocenjuje da „okolnost da je zakonodavac predvideo samo neke od dokaznih radnji koje se preduzimaju u krivičnom postupku ne znači da je isključena mogućnost korišćenja ostalih, poput uviđaja ili veštačenja“. Zapravo, sam Zakon nas upućuje na shodnu primenu Zakonika o krivičnom postupku, te bismo mogli zaključiti da se u finansijskoj istrazi mogu preduzimati sve radnje dokazivanja koje su moguće i u krivičnoj istrazi, ali sa ciljem pribavljanja dokaza koji se odnose na kriminalom stečenu imovinu. Međutim, zakonodavac nepotrebno ostavlja tu dilemu da li u finansijskoj istrazi u obzir dolazi primena svih radnji dokazivanja koje su na raspolaganju istražnim organima u krivičnim postupcima o glavnoj stvari i, ako je odgovor na ovo pitanje

---

⁵⁰³ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 83.

potvrđan (što smatramo neophodnim), zašto je onda zakonodavac predvideo odredbe samo za pojedine dokazne radnje. Važić⁵⁰⁴ ističe mišljenje da je bilo „nepotrebno zakonom izdvajati posebne dokazne radnje koje se primenjuju u finansijskoj istrazi, a zatim, upućivanjem na shodnu primenu ZKP-a, indirektno dozvoliti i primenu drugih dokaznih radnji“. Još značajnim se smatra pitanje da li se u finansijskoj istrazi mogu koristiti specijalne istražne radnje ukoliko se u krivičnom postupku koji se vodi radi o krivičnom delu koje povlači za sobom mogućnost njihove primene. Primena specijalnih istražnih tehnika u finansijskoj istrazi je dozvoljena, štaviše poželjna, ukoliko se radi o krivičnim delima za koja je i prema *lex generalis* predviđena mogućnost njihovog korišćenja. Međutim, upotreba specijalnih istražnih tehnika nije dozvoljena u finansijskim istragama vođenim za krivična dela za koja po Zakonu o krivičnom postupku nije dozvoljena primena specijalnih istražnih tehnika.

Jedna od osobenosti krivičnoprocesnog zakonodavstva Srbije, odnosno krivičnoprocesnog zakonodavstva Jugoslavije, sve do donošenja Zakonika o krivičnom postupku 2001. godine, jeste da nisu bila predviđena nikakva posebna procesna pravila, a time ni posebne metode otkrivanja i istrage organizovanog kriminaliteta i pored toga što su, već poodavno, takve specifičnosti po pitanju ove grupe krivičnih dela postojale u nemalom broju komparativnih krivičnoprocesnih zakonodavstava.⁵⁰⁵ Međutim, progres koji je usledio kasnije u ovoj oblasti bio je uslovljen znatnim porastom pojave organizovanog kriminala na našim prostorima i nemogućnošću njegovog suzbijanja uobičajenim sredstvima državne reakcije. Bitno je istaći da su odstupanja od uobičajenih pravila dokazivanja dozvoljena i opravdana samo u posebnim slučajevima, koji se zakonom moraju uvek jasno precizirati. Njihov *ratio* se zasniva na pojmu, prirodi i osnovnim karakteristikama organizovanog kriminaliteta (u određenoj meri i drugih „posebno teških krivičnih dela“), a iz čega direktno proizlaze i velike dokazne teškoće kada je on u pitanju, radi čijeg se prevazilaženja nužno moraju primenjivati dokazni metodi koji nikako nisu uobičajeni u slučajevima klasičnog kriminaliteta ili bi čak bili štetni i potencijalno opasni po većinu građana.⁵⁰⁶ Radi se o neophodnosti primene metoda koji, pored ostalog, omogućavaju tajnost delovanja i nadziranja organizovanog kriminaliteta i koji se graniče sa metodama obaveštajne delatnosti, kao i infiltraciju policije u strukture

---

⁵⁰⁴ Važić, N., „Dileme u praktičnoj primeni Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela“, Referati Vrhovnog kasacionog suda, 2011., str. 40.

⁵⁰⁵ Bejatović, S., Krivičnoprocesna pitanja novih metoda otkrivanja i istrage krivičnih dela organizovanog kriminala, Zbornik: organizovani kriminalitet, stanje i mere zaštite, Policijska akademija, Beograd, 2005., str. 66.

⁵⁰⁶ Škulić, M., Organizovani kriminalitet, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2012., str. 301.

zločinačkih organizacija.⁵⁰⁷ Po novom Zakoniku o krivičnom postupku iz 2011. godine, posebne dokazne radnje su: tajni nadzor komunikacije, tajno praćenje i snimanje, simulovani poslovi, računarsko pretraživanje podataka, kontrolisana isporuka i prikriveni islednik. Iako se za uspešnost borbe protiv organizovanog i naročito teškog kriminala podrazumeva interakcija finansijske i krivične istrage i iako je moguće da se u finansijskoj istrazi koriste i oni dokazi koji su pribavljeni u krivičnoj istrazi, a mogu biti od značaja za dokazivanje kriminalne imovine, ipak bilo bi poželjno definisanje ovlašćenja koja ima Jedinica za finansijske istrage. S obzirom na to da su specijalne istražne radnje sada deo odredaba Zakonika o krivičnom postupku, a na čiju primenu upućuje i sam Zakon, može se izvesti zaključak da su ovakva ovlašćenja dopuštena i Jedinici u fazi finansijske istrage. Ipak, u ZKP-u, specijalne istražne tehnike su dopuštene radi otkrivanja i dokazivanja krivičnog dela, dok je predmet finansijskih istraga potpuno drugačiji, pa se može javiti pitanje opravdanosti upotrebe specijalnih istražnih tehnika radi ispitivanja porekla imovine. Ukoliko bi u postupku finansijske istrage došlo do potrebe za obavljanjem određene posebne dokazne radnje, radi obezbeđenja potrebnih dokaza, praktično gledajući, javlja se pitanje da li će u takvim slučajevima Jedinica sama (odnosno javni tužilac koji daje predlog Jedinici) izvršiti dokaznu radnju ili će zatražiti pomoć od istražnih organa koji postupaju u krivičnom postupku vođenog protiv tog lica za određeno krivično delo. Takođe, postavlja se pitanje da li Jedinica ima organizacione, kadrovske i tehničke kapacitete za preduzimanje svih dokaznih radnji. Istraživanjem dosadašnje prakse u radu Jedinice, možemo reći da je Jedinica bila usmerena isključivo na radnje kojima se prikupljaju podaci o vlasništvu određenog lica i osnovima prenosa imovine za koju se sumnja da ima kriminalno poreklo, dok su sve ostale radnje karakteristične za krivičnu istragu izvršavane od strane policijskih organa koji vode krivičnu istragu.⁵⁰⁸ U nekim zemljama koje imaju razvijen sistem oduzimanja imovine već odavno ne postoji dilema u vezi sa tim da li organi koji sprovode finansijsku istragu trebaju u svom radu, radi uspešnosti finansijskih istraga, pribeci i korišćenju specijalnih istražnih tehnika. Primer preuzimanja dokaznog materijala iz krivične istrage za potrebe postupka oduzimanja imovine može imati smisao i značaj, ali se ovakvi dokazi samo posredno odnose na imovinu okrivljenog dok bi se primena specijalnih istražnih radnji od strane Jedinice odnosila neposredno na sam predmet istrage, a koji je ovde specifičan u odnosu na krivičnu istragu. U daljoj razradi Zakona bilo bi poželjno

---

⁵⁰⁷ Bejatović, S., Krivičnoprocesna pitanja novih metoda otkrivanja i istrage krivičnih dela organizovanog kriminala, Zbornik: organizovani kriminalitet, stanje i mere zaštite, Policijska akademija, Beograd, 2005., str. 69.

⁵⁰⁸ U intervjuima koje smo sproveli sa pripadnicima Jedinice dobili smo odgovor da u svom radu uopšte ne primenjuju specijalne istražne tehnike, ali da tokom postupka javni tužilac može predložiti određen dokaz iz krivičnog postupka o glavnoj stvari kao dokaz u postupku oduzimanja (npr. transkripte).

detaljno odrediti sve dokazne radnje koje Jedinica u toku finansijske istrage može preduzimati i, s obzirom na specifičnosti koje karakterišu samu vrstu ove istrage, odrediti im sadržaj.

Ako se vratimo na same odredbe Zakona, finansijska istraga usmerena je na prikupljanje dokaza koji bi trebalo stepen osnova sumnje o postojanju imovine proistekle iz krivičnog dela da podignu na viši nivo – nivo osnovane sumnje. Na to kojim sve radnjama Jedinica za finansijsku istragu može doći do dokaza upućuju nas odredbe Zakona o krivičnom postupku. U krivičnim postupcima, onda kada postoji takav stepen sumnje u odnosu na činjenicu da je izvršeno oficijelno krivično delo, policija ima dužnost preduzimanja potrebnih mera koje su potrebne radi ostvarenja sledećih ciljeva: a) u odnosu na aktivnog aktera krivičnog dela – pronalaženje učinioca krivičnog dela i sprečavanje skrivanja i bekstva izvršioca ili saučesnika; b) u odnosu na materijalne dokaze – otkrivanje i obezbeđivanje tragova krivičnog dela i predmeta koji mogu poslužiti kao dokaz; v) u odnosu na sve druge moguće izvore informacija o krivičnom delu i o učiniocu – prikupljanje svih obaveštenja koja bi mogla biti od koristi za uspešno vođenje krivičnog postupka.⁵⁰⁹ Ako bismo ovakva ovlašćenja policije preneli na teren oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, mogli bismo reći da se radi o sličnim ovlašćenjima, s tim što su sve aktivnosti usmerene na samu imovinu za koju se veruje da proističe iz krivičnog dela. Dakle, u obzir dolazi primena svih načina prikupljanja dokaza i činjenica koji su poznati i u krivičnom postupku, kako operativnih policijskih radnji, poput prikupljanja obaveštenja od građana i pregleda određenih prostorija i dokumentacija, tako i dokaznih radnji. Takođe, moguće je napraviti razliku prema grupi činjenica i predmeta koji su predmet dokazivanja. Lajić⁵¹⁰ navodi da su te radnje usmerene na: a) prikupljanje dokaza o imovini, b) prikupljanje dokaza o zakonitim prihodima, c) prikupljanje dokaza o troškovima života i d) prikupljanje dokaza o osnovu sticanja tj. osnovu nasleđivanja ili naknadi za koju je imovina prenet na treće lice. U radnje dokazivanja, prema Zakoniku o krivičnom postupku, spadaju: pretresanje stana i lica, privremeno oduzimanje predmeta, postupanje sa sumnjivim stvarima, saslušanje osumnjičenog, ispitivanje svedoka, uviđaj, veštačenje i uvid u audio i video snimke. U Zakonu predviđene su samo neke od dokaznih radnji koje se mogu preduzeti u postupku oduzimanja imovine, dok se u odnosu na druge koje nisu izričito predviđene primenjuju opšte odredbe Zakonika o krivičnom postupku. Zakonodavac je izričito predvideo samo pretresanje

---

⁵⁰⁹ Škulić, M., *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2012., str. 349.

⁵¹⁰ Lajić, O., *Finansijske istrage – krivično-pravni i kriminalistički pogled na istraživanje imovine stečene kriminalom i privremene mere obezbeđenja*, Poslovni biro d.o.o., Beograd, 2012., str. 106.

stana i ostalih prostorija i lica, kao i privremeno oduzimanja predmeta. Uz ove dve dokazne radnje, zakonodavac je predvideo i mogućnost automatske obrade podataka o stanju poslovnih i ličnih računa i sefova vlasnika, ali samo uz prethodnu naredbu javnog tužioca koji to odobrava. Još jednom podvlačimo važnost preciziranja da li je i u postupku finansijske istrage dopuštena upotreba svih radnji dokazivanja koje su predviđene Zakonikom o krivičnom postupku, a u narednim redovima ćemo se osvrnuti samo na one koje su prema posebnom zakonu izričito navedene.

Prva od njih, pretresanje, regulisana je članom 20. Zakona i odnosi se kako na pretresanje stana i ostalih prostorija vlasnika ili drugih lica, tako i na pretresanje samih tih lica. Pretresanje je materijalno istraživanje nad licima ili stvarima u cilju pronalaženja tragova krivičnog dela ili predmeta vezanih za krivični postupak, ili u cilju hvatanja okrivljenog.⁵¹¹ Na isti način kao što je to urađeno i u odredbama ZKP-a, i ovde je napravljena razlika između pretresanja stana i ostalih prostorija i pretresanja lica. U oba slučaja, do pretresanja kao radnje dokazivanja može doći samo onda kada je verovatno da će se tom radnjom pronaći dokazi o znatnoj imovini koja je proistekla iz krivičnog dela. Verovatnoća je stepen uverenosti o postojanju činjenica koji je jači od osnovane sumnje, a slabiji od izvesnosti koja se tražila za izricanje presude, tj. nešto više od prostog, ničim potkrepljenog očekivanja da će se pretresanjem postići navedeni ciljevi.⁵¹² Prema Vasiljeviću i Grubaču,⁵¹³ „verovatnoći da će se pretresanjem postići određeni rezultati mora da prethodi osnovana sumnja da je izvršeno krivično delo“. Međutim, za pokretanje finansijske istrage dovoljni su osnovi sumnje, tako da ovde postoji izvesna kolizija u shvatanjima zakonodavca o stepenu sumnje. Osnovana sumnja u postupku oduzimanja imovine se vezuje za momenat podnošenja zahteva za privremeno oduzimanje imovine, uz ispunjenje dodatnog uslova da bi kasnije oduzimanje bilo otežano ili onemogućeno, te bismo mogli zamisliti situaciju u kojoj sumnja u određenom momentu finansijske istrage može dostići nivo osnovane sumnje, dakle svoj viši stepen, a koji bi opravdao izvođenje ove radnje dokazivanja. Međutim, Zakonom nije određeno ovakvo utvrđivanje stepena sumnje, ali, tim pre što se finansijska istraga pokreće uglavnom posle višeg stepena saznanja nego što je to slučaj kod krivične istrage, možemo izvesti zaključak o opravdanosti preduzimanja ovakve dokazne radnje u ovoj fazi postupka. Pretresanja stana i ostalih prostorija je materijalno istraživanje u ovim prostorijama u cilju pronalaženja dokaza u

---

⁵¹¹ Vasiljević, T., Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ, Savremena administracija, Beograd, 1981., str. 399.

⁵¹² Vasiljević, T., Grubač, M., Komentar Zakonika o krivičnom postupku, Službeni glasnik, Beograd, 2002., str. 162.

⁵¹³ Vasiljević, T., Grubač, M., op.cit., str. 162.

vezi sa znatnom imovinom proisteklom iz krivičnog dela. Pošto je Ustavom RS garantovana nepovredivost stana, a do odstupanja od garantija koje su pružene svakom licu može doći samo na osnovu pismene sudske odluke, tako je Zakonom predviđeno da izvođenju ove dokazne radnje mora prethoditi odluka nadležnog suda. Pretresanje prostorija obuhvata pregled stana i drugih zgrada (banaka radi pronalaska potrebne dokumentacije, sefova u bankama, magacina i sl.) i sličnih objekata (brodova, vagona itd.) i svih ili pojedinih stvari koje se u njima nalaze.⁵¹⁴ Tumačenje ove odredbe Zakona je izuzetno bitno zbog prirode finansijskih istraga koje su usmerene na ispitivanje imovine. Pretresanje lica je, s druge strane, dokazna radnja koja je sigurno uobičajenija kod krivičnih u odnosu na finansijske istrage. Radi se o ličnom pretresu lica ukoliko je verovatno da će se kod njih pronaći dokazi o imovini proistekloj iz krivičnog dela.

Sledeća dokazna radnja koju zakonodavac izričito navodi jeste opisana u članu 21. Zakona i odnosi se na privremeno oduzimanje predmeta, evidencija, dokumenata i podataka koji mogu poslužiti kao dokaz. Radi se o privremenom oduzimanju od strane nadležnog državnog organa pojedinih pokretnih i nepokretnih predmeta ili ograničavanje slobodnog raspolaganja njima na drugi način, kao i njihovo podvrgavanje specijalnom čuvanju u cilju obezbeđenja dokaza.⁵¹⁵ Predmeti, evidencije, dokumenti i podaci koji se mogu oduzeti u ovom postupku su predmeti koji mogu poslužiti kao dokaz o postojanju imovine proistekle iz krivičnog dela. Oduzimanje se vrši na taj način što se lice za koje se zna da drži predmet poziva najpre naredbom da ga dobrovoljno preda, a ako odbije to da učini, oduzimanje se vrši prinudnim putem, a ako se osporava držanje predmeta, pretresanjem.⁵¹⁶ Ono što želimo da istaknemo kao bitno jeste značaj razgraničenja dokazne radnje oduzimanja predmeta od privremene mere oduzimanja imovine s obzirom na njihovu terminološku, a u određenoj meri i suštinsku sličnost. Privremeno oduzimanje predmeta kao radnja dokazivanja ima za cilj da oduzeti predmeti budu dokaz u krivičnom postupku, dok se kod privremenog oduzimanja imovine radi o meri preventivnog karaktera, koja se primenjuje u odnosu na svu poznatu imovinu za koju se pretpostavlja da predstavlja prihod stečen izvršenjem krivičnog dela, a za koju postoji opasnost da se kasnije može otežano oduzeti. Razlike su jasne, mada postupak koji prati obe vrste radnji može izgledati vrlo sličan.

---

⁵¹⁴ Vasiljević, T., Grubač, M., Komentar Zakonika o krivičnom postupku, Službeni glasnik, Beograd, 2002., str. 163.

⁵¹⁵ Vasiljević, T., Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ, Beograd, 1981., str. 404.

⁵¹⁶ Vasiljević, T., Grubač, M., Komentar Zakonika o krivičnom postupku, Službeni glasnik, Beograd, 2002., str. 172.

Javnom tužiocu stoje na raspolaganju još dve mogućnosti: da naredi Jedinici pribavljanje podataka od banaka i drugih finansijskih organizacija koje su dužne da tražene podatke dostave (član 22. stav 1.) i da izvrši automatsku obradu podataka o stanju poslovnih i ličnih računa i sefova vlasnika (član 22. stav 2.). Prema novom ZKP-u, kao posebna dokazna radnja predviđena je provera računa i sumnjivih transakcija koja obuhvata pribavljanje podataka, kao i nadzor nad sumnjivim transakcijama. Radi se o posebnoj dokaznoj radnji koja je označena kao radnja računarskog pretraživanja podataka. Njenom izvođenju mora da prethodi naredba javnog tužioca. Automatska obrada podataka, ali isto tako i pribavljanje podataka, po zakonu usmerene su isključivo na stanje poslovnih i ličnih računa i sefova vlasnika. Reč je o računarskom pretraživanju već obrađenih ličnih i drugih podataka i njihovom poređenju sa podacima koji se odnose na predmet dokazivanja.

FATF, poštujući različitosti u pristupu finansijskoj istrazi u zavisnosti od sistema koji važi u određenoj državi, navodi neke od istražnih radnji koje se mogu koristiti u fazi finansijske istrage. Tako se preporučuje upotreba istražne radnje fizičkog nadzora, pretrage „smeća“ (traženje odbačenih predmeta osumnjičenog kao dokaza), obezbeđenja dokaza, intervjua, kontrolisane isporuke, presretanja komunikacija, tajne operacije i metoda dokazivanja izvora prihoda.⁵¹⁷

Na kraju izlaganja o dokaznim radnjama kao delu finansijske istrage, napomenućemo značaj koji u ovom procesu imaju i neke nove dokazne radnje uvedene Zakonikom o krivičnom postupku iz 2011. godine. Shodnom primenom odredaba ovog zakonika, te dokazne radnje mogu biti i deo finansijskih istraga. Naročito upotrebljivim za potrebe finansijske istrage smatramo dokazne radnje dokazivanje ispravom i provere računa i sumnjivih transakcija. Provera sumnjivih računa i transakcija je radnja dokazivanja koja je predviđena samo za krivična dela taksativno nabrojana u zakonu ili ona za koje je propisana kazna zatvora od četiri godine ili teža kazna, a koja su i na spisku onih krivičnih dela za koja je predviđeno oduzimanje imovine. Zapravo, bez mogućnosti izvođenja ovih dokaznih radnji, finansijska istraga ne bi ni mogla da bude sprovedena, tako da su one suštinski bitne za utvrđivanje imovine koja je proistekla iz krivičnog dela.

---

⁵¹⁷ FATF report, Operational Issues Financial Investigations Guidance, France, 2012., page 25-27.

I samo oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela jeste „specijalno“, jer je opravdano samo u slučajevima u kojima je opravdana i upotreba specijalnih istražnih tehnika. Finansijska istraga je usmerena na imovinu okrivljenog, te se radnje koje se preduzimaju u finansijskoj istrazi bitno razlikuju od onih koje su karakteristične za krivičnu istragu. Zapravo, pre donošenja *lex specialis* u primeni mere oduzimanja imovine kao nov, specijalni metod otkrivanja i istrage krivičnih dela organizovanog kriminala smatrala se i kontola poslovnih i ličnih računa i privremeno oduzimanje imovine i imovinske koristi.⁵¹⁸ Iz ove perspektive, možemo reći da je u opštem smislu i ceo proces oduzimanja imovine „specijalan“ postupak, a finansijska istraga „specijalna dokazna radnja“, u kojoj su sadržane kako klasične istražne dokazne radnje, tako i specijalne istražne radnje, a sve one usmerene na imovinu okrivljenog lica.

4. ODNOS FINANSIJSKE I KRIVIČNE ISTRAGE

Pre donošenja Zakona, finansijska istraga se sprovodila u okviru krivičnih istraga, a pošto je krivična istraga u najvećem delu bila usmerena na otkrivanje krivičnog dela i njegovog učinioca, finansijske istrage nisu često obavljane, a i onda kada jesu nisu imale onakav obim kakav im se danas daje odredbama Zakona. S obzirom na to da je u Zakoniku o krivičnom postupku predviđena obaveza suda da utvrdi imovinsku korist koja je pribavljena izvršenjem krivičnog dela, ovakva obaveza je podrazumevala i rad istražnih organa na utvrđivanju visine imovinske koristi. Međutim, kao što primećuje Dragičević-Dičić,⁵¹⁹ „evidentno je da policija, tužilaštvo i istražne sudije nisu radili na prikupljanju takvih dokaza niti su tužilaštva postavljala takve zahteve, a što je nedopustivo naročito u predmetima organizovanog kriminala“. Te radnje je trebalo da budu obavljene kao deo finansijske istrage, koja bi se vodila u sklopu krivične istrage, ali takva praksa nikada nije zaživela u našem pravu, te je donošenje Zakona i u njemu davanje značaja finansijskoj istrazi korekcija loše prakse. U predmetima vođenim za krivična dela koja povlače primenu odredaba Zakona, obrazuju se dva samostalna, a međusobno povezana postupka, krivični postupak i postupak oduzimanja imovine. Samim tim, dolazi i do potpuno odvojenog i samostalnog vođenja dve istrage, finansijske i krivične, u kojima postupaju različiti organi. Ono što je zajedničko ovim

---

⁵¹⁸ O tome u Bejatović, S., „Krivični procesna pitanja novih metoda otkrivanja i istrage krivičnih dela organizovanog kriminala“, Zbornik: organizovani kriminalitet, stanje i mere zaštite, Policijska akademija, Beograd, 2005., str. 90-92.

⁵¹⁹ Dragičević-Dičić, R., „Oduzimanje imovinske koristi i oduzimanje predmeta“, Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji, Beograd, 2008., str. 176.

dvema istragama jeste njihova usmerenost na ostvarenje cilja koji se uvek svodi na otkrivanje i obezbeđenje dokaza potrebnih da bi se dokazali osnovi sumnje koji postoje u vezi sa predmetom istraga. Istraživanja koja se sprovode u ove dve različite vrste istraga međusobno se sadržinski prepliću i vrlo je značajna kooperativnost između organa koji ih vode. Ipak, suštinski i sadržinski reč je o potpuno različitim metodama pristupa.

Finansijske istrage su istrage koje se preduzimaju u cilju prikupljanja dokaza o imovini, zakonitim prihodima i troškovima okrivljenog ili drugih lica Zakonom određenih, kao i dokaza o imovini koja je nasleđena ili je prenet na drugo lice. *Summa summarum*, u finansijskoj istrazi sprovode se istraživanja koja su usmerena na imovinu, a ne na utvrđivanje krivice okrivljenog i na okolnosti krivičnog dela koje je učinio. Ispitivanje imovine definisano je kao istražna tehnika koja omogućava da se podaci iz više spisa i evidencija (javnih i privatnih) ili iz drugih izvora sistematski analiziraju kako bi se utvrdila određena individualna imovina i finansijska prava, te njihova pripadnost određenom fizičkom ili pravnom licu.⁵²⁰ Određene informacije do kojih se dolazi u finansijskim istragama mogu biti značajne za krivičnu istragu i dokazi koji se prikupljaju u njoj mogu biti dokazi koji će dopuniti krivičnu istragu, ali je njihova usmerenost na imovinu isključiva. Neophodnost finansijske istrage kao faze postupka pokazuje i sama činjenica da je ona uređena kao obavezna faza postupka oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, što nije slučaj sa krivičnom istragom koja u pojedinim slučajevima može izostati.

Krivična istraga je faza prethodnog postupka kao stadijuma sudskog krivičnog postupka, a postupak ima za cilj utvrđenje krivičnog dela, izvršioca i krivične sankcije. Cilj krivične istrage je nedvosmislen. Istraga se vodi da bi se prikupili dokazi i podaci koji su potrebni da bi se moglo odlučiti hoće li se podići optužnica ili će se obustaviti postupak, kao i dokazi za koje postoji opasnost da se neće moći ponoviti na glavnom pretresu ili bi njihovo izvođenje bilo otežano i drugi dokazi koji mogu biti korisni za postupak, a čije se izvođenje s obzirom na okolnosti slučaja pokazuje celishodnim.⁵²¹ Istragu možemo definisati i kao aktivnost istražnoprocesnih subjekata u određenoj fazi razvoja postupka koja, zasnovana na njihovim pravima i dužnostima u istražnoprocesnom odnosu, postupnim kretanjem iz situacije

---

⁵²⁰ Dragičević-Dičić, R., op.cit., str. 27.

⁵²¹ Grubač, M., Krivično procesno pravo, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Službeni glasnik, Beograd, 2008., str. 375.

u situaciju, dovodi do ostvarenja svrhe istrage.⁵²² U sklopu kriminalističke istrage paralelno se sprovode finansijske istrage, a rezultati primenjenih mera i radnji kriminalističke istrage koriste se radi identifikovanja konkretne imovinske koristi iz konkretnog krivičnog dela.⁵²³

5. POKRETANJE, TOK I ZAVRŠETAK FINANSIJSKE ISTRAGE I IDENTIFIKOVANJE IMOVINE KRIMINALNOG POREKLA

Finansijska istraga pokreće se onda kada postoje osnovi sumnje da određeni vlasnik poseduje znatnu imovinu proisteklu iz krivičnog dela. Stepem sumnje koji se traži za pokretanje finansijske istrage, a samim tim i za pokretanje postupka oduzimanja imovine, jesu „osnovi sumnje“. Sumnja je stepen uverenja koji ukazuje na to da su osnovi koji idu u prilog postojanju određene činjenice i osnovi koji govore protiv postojanja određene činjenice izjednačeni, pa čak i da su osnovi *contra* jači od osnova *pro*.⁵²⁴ Osnovi sumnje se vezuju za pretkrivični postupak, dok se za pokretanje krivičnog postupka stepen sumnje mora podići na nivo osnovane sumnje. U ovom slučaju, osnovi sumnje moraju postojati u vezi sa postojanjem znatne imovine proistekle iz krivičnog dela u vlasništvu lica protiv koga se vodi postupak. U trenutku samog pokretanja finansijske istrage, saznanja o imovini koja je predmet finansijskih istraga biće vrlo oskudna, s obzirom na to da se ključne informacije o imovini koja je proistekla iz krivičnog dela dobijaju tek aktivnošću Jedinice za finansijske istrage, a koja počinje u trenutku pokretanja same finansijske istrage. Potpunije saznanje o tome, odnosno razumno uverenje da imovina upadljivo prevazilazi zakonite prihode izvornog vlasnika, javni tužilac stiže na osnovu prikupljenih dokaza o imovini, zakonitim prihodima i troškovima života izvornog vlasnika.⁵²⁵ Zakonodavac nije to naveo, niti je bar u jednom delu Zakona pokazao međusobnu uslovljenost krivične i finansijske istrage, ali određena saznanja o postojanju takve imovine moraju imati svoj početak, a on se nalazi upravo u krivičnom postupku koji se protiv vlasnika imovine vodi.

Formalni uslov za pokretanje finansijske istrage jeste naredba javnog tužioca o pokretanju finansijske istrage, a koji ujedno i rukovodi njome. S obzirom na to da je naredba javnog tužioca pokretač čitavog postupka oduzimanja imovine, finansijska istraga predstavlja

---

⁵²² Bakalović, H., *Istraga u krivičnom postupku*, Svjetlost, 1979., str. 35.

⁵²³ Golobinek, R., *Finansijske istrage i oduzimanje imovine stečene krivičnim djelima*, Priručnik za pripadnike policije i pravosuđa, Savet Evrope, 2007., str. 77.

⁵²⁴ Vasiljević, T., *Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ*, Savremena administracija, Beograd, 1981., str. 315.

⁵²⁵ Ilić, G., Majić, M., Nikolić, B., Melilo, Đ., op. cit., str. 88.

obaveznu fazu postupka, za razliku od krivičnog postupka, gde može izostati. Naredba koja se donosi u postupku oduzimanja imovine je sadržinski različita od naredbi koje su deo krivičnog postupka. Zapravo, ovakvoj procesnoj aktivnosti javnog tužioca u krivičnom postupku odgovaralo bi pre rešenje o sprovođenju istrage. Naredbom se u krivičnom postupku reguliše tok krivičnog postupka ili se njome odlučuje o preduzimanju nekih procesnih radnji. Karakteristika je naredbe da ne stiče snagu presuđene stvari i da sa promenom prilika može biti opozvana i zamenjena, a obično je bez pismenog obrazloženja.⁵²⁶ *Ratio legis* zakonske odredbe o naredbi kao vrsti odluke kojom se pokreće finansijska istraga proizlazi iz okolnosti da je reč o postupku koji se sprovodi sa naročitom hitnošću, a podaci u vezi sa njim su poverljive prirode.⁵²⁷ Naredba je takva vrsta sudske odluke koja se za razliku od rešenja ne može pobijati, te je najverovatnije to razlog opredeljenja zakonodavca za ovu vrstu odluke, a imajući u vidu naročitu hitnost u postupanju svih organa na koju ih Zakon obavezuje.

Zakonodavac nije odredio momenat pokretanja finansijske istrage u odnosu na procesni trenutak u kome se krivični postupak nalazi. Međutim, tumačenjem člana 17. stava 2. Zakona u kome se navodi da se u finansijskoj istrazi prikupljaju dokazi o imovini okrivljenog, a prema zakonskoj formulaciji pojma okrivljenog u smislu odredaba ovog Zakona (član 3.), može se iznaći odgovor na ovo pitanje. Prema odredbama Zakona, okrivljenim se smatra osumnjičeni, lice protiv koga je krivični postupak pokrenut ili osuđeni za neko od krivičnih dela sa spiska predviđenog članom 2. Zakona. Tako posmatrajući, finansijska istraga se može pokrenuti i u fazi prekrivičnog postupka i tokom krivičnog postupka, ali i po pravnosnažnom okončanju krivičnog postupka. Međutim, ovi procesni momenti se ne podudaraju u potpunosti. Kada je, na primer, u pitanju faza pretkrivičnog postupka, faza finansijske istrage prirodno počinje mnogo kasnije u odnosu na krivičnu istragu, jer je potrebno da postoje osnovi sumnje kako za učinjeno krivično delo tako i za učinioca, da bi se moglo pristupiti ispitivanju imovine konkretnog okrivljenog. Zakon ne predviđa način postupanja u onim situacijama kada tokom vođenja finansijske istrage dođe do sumnje o novim učiniocima krivičnih dela i njihovoj imovini i da li su i u kojoj formi finansijski istražni organi dužni da obaveste nadležne organe o postojanju tih indicija. Smatramo da će do ovakvih saznanja u radu finansijskih istražitelja neretko doći i da bi bilo potrebno ustanoviti pravila koja bi se odnosila na međurelaciju organa krivične i finansijske istrage, a što bi obezbedilo veću koordiniranost između organa koji imaju slične interese. Finansijska istraga se može

---

⁵²⁶ Vasiljević, T., Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ, Savremena administracija, Beograd, 1981., str. 412.

⁵²⁷ Vasiljević, T., op.cit., str. 89.

pokrenuti i nakon pravnosnažnog okončanja postupka, s tim da je najkasniji momenat u kome se može podneti zahtev za trajno oduzimanje imovine, a čemu mora prethoditi finansijska istraga, rok od tri meseca nakon pravnosnažnog okončanja krivičnog postupka, tako da se u tom periodu najkasnije može pokrenuti, ali i mora završiti finansijska istraga. Ovaj poslednji primer bi trebalo da predstavlja izuzetak i moralo bi se uticati na razvijanje svesti kod organa koji postupaju u krivičnom postupku o tome da već u najranijoj fazi postupka, ukoliko postoje indicije o postojanju znatne imovine osumnjičenog, o tome treba da obaveste organe nadležne za finansijsku istragu.

Dalje se postavlja pitanje završetka finansijske istrage, odnosno trenutka do kojeg se ona može voditi. Zakon nije odredio kada se završava finansijska istraga, nego samo prelazi na sledeći stadijum u kome se postupak može naći, a to je privremeno oduzimanje imovine. Zakonik o krivičnom postupku koji je važio u vreme donošenja Zakona, propisuje da se krivična istraga smatra završenom onda kada istražni sudija nađe da je stanje stvari u istrazi dovoljno razjašnjeno. Novi Zakonik o krivičnom postupku iz 2011. godine određuje momenat završetka istrage donošenjem naredbe o završetku istrage od strane javnog tužioca kao trenutak kada on nađe da je stanje stvari u istrazi dovoljno razjašnjeno. Ilić⁵²⁸ daje tumačenje vremena u kome se finansijska istraga mora završiti u odnosu na krivični postupak, te „navodi da se finansijska istraga mora sprovesti pre isteka roka od godinu dana u kojem javni tužilac može da podnese zahtev za trajno oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela, pri čemu naglašava da bi to trebalo da budu izuzetne situacije“. Ovo tumačenje možemo primeniti i na sadašnju situaciju s tim da je po Zakonu/2013 taj rok tri meseca od pravnosnažnosti presude donete u krivičnom postupku. Važić⁵²⁹ iznosi mišljenje prema kome “kako su u istrazi u krivičnom postupku moguće dopune istrage i nakon podnošenja optužnice sudu, i finansijska istraga kao jedna od faza adhezionog postupka za oduzimanje imovine kriminalnog porekla, može se voditi i nakon podnošenja zahteva za privremeno oduzimanje imovine, te njeno okončanje treba vezati za ocenu javnog tužioca u vezi sa tim da li je prikupljeno dovoljno dokaznog materijala koji ukazuje na postojanje osnovane sumnje da se radi o imovini proistekloj iz krivičnog dela“. Shodna primena Zakonika o krivičnom postupku bi mogla doći do izražaja upravo u popunjavanju ove pravne praznine u Zakonu, a s obzirom na to da javni tužilac pokreće finansijsku istragu, te njome rukovodi, prirodno je da on ima i ovlašćenje

---

⁵²⁸ Vasiljević, T., op. cit., str. 82.

⁵²⁹ Važić, N., „Dileme u praktičnoj primeni Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela“, Referati Vrhovnog kasacionog suda, 2011., str. 40.

procene momenta kada će se istraga smatrati završenom. Iako zakonom to nije predviđeno, da bi se prešlo na sledeći stadijum postupka oduzimanja imovine mora se izvršiti analiza dokaza koji su prikupljeni tokom finansijske istrage, te na osnovu te analize, odnosno njenih rezultata, odlučivati o daljem razvoju postupka. Samim podnošenjem zahteva za privremeno oduzimanje imovine ne znači da se finansijska istraga mora okončati, ali prema Iliću,⁵³⁰ „ona može trajati najduže do podnošenja zahteva za trajno oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela“.

U relativno kratkom periodu primene Zakona kod nas, uglavnom se dešavalo da su finansijske istrage pokretane u momentu kada se protiv lica vlasnika predmetne imovine uveliko vodio postupak za neko od krivičnih dela, sa spiska onih koja povlače za sobom primenu ovih odredaba. Zato možemo govoriti o takvom istražnom procesu koji je i iniciran činjenicom da je određeno lice optuženo za izvršenje krivičnog dela. U tom slučaju, proces identifikacije imovine započinje istraživanjima o licu protiv koga se sprovodi redovan krivični postupak, a nakon završetka ili u toku kriminalističkih istraga koje se vode. Prema Golobineku,⁵³¹ proces identifikovanja pojavnih oblika imovine vrši se kroz dve faze :

A) fazu operativnog rada (gde policija u toku pretkrivičnog postupka vrši identifikaciju imovine stečene kriminalom kao i identifikaciju vlasnika imovine);

B) fazu proveru preko drugih institucija (gde policija u saradnji sa tužilaštvom i sudom vrši direktne provere imovine u registrima nadležnih državnih organa u zemlji ili inostranstvu).

Drugom fazu identifikacije, onu koja se odnosi na provere preko nadležnih institucija, bliže ćemo prikazati kroz analizu ostalih učesnika finansijskih istraga koji pružaju značajne informacije istražiteljima. Prva faza identifikacije nastaje dobijanjem podataka kroz fazu operativnog rada i to dobijanjem podataka iz sledećih izvora: iz operativnog rada, iz policijskih evidencija, tokom primene istražnih policijskih mera i radnji, tokom primene specijalnih istražnih radnji, operativnim putem od drugih državnih institucija, od inostranih organa i institucija.⁵³² Identifikacijom imovine koja će biti predmet opsežnih finansijskih istraga započinje se kompleksan postupak istraživanja imovine za koju se sumnja da ima kriminalno poreklo i obezbeđenja dokaza koje vodi procesuiranju lica koje je njen vlasnik. Zemlje se moraju postarati da njihovi finansijski istražitelji budu kamen temeljac svih

---

⁵³⁰ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 88.

⁵³¹ Golobinek., R. Finansijske istrage i oduzimanje imovine stečene krivičnim delima, Priručnik za pripadnike policije i pravosuđa, Savet Evrope, 2007., str. 77.

⁵³² O tome više. op. cit., str. 80-81.

slučajeva u kojima postoji nagomilano kriminalno bogatstvo ili teroristički finansijski tokovi i da njihovi ključni ciljevi budu:

- identifikovanje kriminalne imovine, pronalaženje kriminalom stečenih dobara kao i iniciranje mera konfiskacije imovine korišćenjem privremenih mera poput zamrzavanja i zaplene ovako stečenih dobara;
- iniciranje finansijskih istraga pranja novca kada god je to potrebno;
- otkrivanje finansijskih i ekonomskih struktura, ometanje transnacionalnih mreža i skupljanje informacija o obrascima kriminalnog ponašanja.⁵³³

Lica koja su izvršioi krivičnih dela često održavaju izvesnu kontrolu nad svojom imovinom, ostavljajući tragove značajne za finansijske istražitelje, te na taj način pomažu da se identifikuje imovina koja će biti predmet istrage. Ovakvi tragovi mogu poslužiti i da se identifikuju drugi okrivljeni, kao i da se otkrije lokacija na kojoj će se naći dokazni predmeti korišćeni za počinjenje krivičnog dela.⁵³⁴

6. RADNJE KOJE SE SPROVODE U FINANSIJSKOJ ISTRAZI

Kada posmatramo odredbe Zakona koje se odnose na finansijsku istragu, već na prvi pogled nam je jasno da je Zakonom predviđen samo formalni okvir u kome se ova faza postupka mora kretati, kao i posebno osetljiva pitanja koja se javljaju u okviru nje. Sama sadržina finansijskih istraga nije regulisana Zakonom, a imajući u vidu da je reč o najkompleksnijoj fazi postupka, radnje koje se preduzimaju u okviru nje su mnogobrojne. Radi se na neki način o „prećutnim“, „nevidljivim“ pravilima koja se odnose na pojedine radnje koje čine sadržinu finansijske istrage i upravo u tom pogledu najviše dolazi do izražaja shodna primena Zakonika o krivičnom postupku, ali i ostalih zakona kojima je regulisan način postupanja organa koji učestvuju u finansijskoj istrazi. U prethodnim izlaganjima videli smo kako izgleda faza finansijske istrage kroz odredbe samog Zakona, a u narednim, nastojaćemo da ukažemo na određene radnje koje nisu prikazane u Zakonu, ali koje se načelno uvek obavljaju od strane nadležnih organa čiji je rad usmeren na otkrivanje imovine nezakonitog porekla.

---

⁵³³ FATF report, Operational Issues Financial Investigations Guidance, France, 2012., page 7.

⁵³⁴ FATF report, Operational Issues Financial Investigations Guidance, France, 2012., page 7.

Radnje koje se preduzimaju u finansijskoj istrazi mogu se podeliti u nekoliko grupa u zavisnosti od kog kriterijuma za podelu polazimo. Ako pođemo od subjekata koji preduzimaju radnje, možemo ih podeliti na one koje preduzima Jedinica za finansijske istrage i one koje preduzima javni tužilac. Kao što primećuje Lajić,⁵³⁵ „suštinski ipak može se govoriti o ovlašćenjima javnog tužioca i ovlašćenjima i radnjama Jedinice, s obzirom da sve materijalne radnje neposredno preduzima Jedinica, odnosno subjekat kojem je tužilac naredio neko činjenje (pasivni subjekt finansijskih istraga), a koji rezultate iz aktivnosti tog činjenja dostavlja Jedinici“. U zavisnosti od toga da li njihovom preduzimanju nužno mora prethoditi formalni akt koji subjekte ovlašćuje ili obavezuje na preduzimanje, možemo ih podeliti na formalne i samoinicijativne radnje. Ako bismo pošli od teksta Zakona, radnje u toku finansijske istrage mogu se podeliti prema predmetu istraživanja na radnje kojima se prikupljaju dokazi o imovini, radnje kojima se prikupljaju dokazi o zakonitim prihodima vlasnika imovine, radnje kojima se prikupljaju dokazi o rashodima koje je imao vlasnik i radnje kojima se prikupljaju dokazi o pravnom osnovu sticanja predmetne imovine. Sledeća podela se bazira na razlikovanju faza u okviru same finansijske istrage, te postoje kriminalističke radnje, radnje dokazivanja i radnje usmerene na analizu dokaza. U skladu sa ovom poslednjom podelom, u narednim redovima ćemo razmatrati i strukturu finansijske istrage. Već smo istakli činjenicu da se finansijska istraga umnogome razlikuje od krivične istrage, pa se faze koje se u okviru nje odvijaju, razlikuju od onih koje su karakteristične za krivičnu istragu.

Sigurno najkompleksniji zadatak u sprovođenju postupka oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela odvija se u fazi finansijske istrage. Pre nego što se formalno započne postupak oduzimanja imovine, odnosno pre pokretanja finansijske istrage, mora se doći do osnova sumnje da određeno lice poseduje znatnu imovinu koja je proistekla iz krivičnog dela. Formalnom pokretanju finansijske istrage moraju prethoditi određena istraživanja kojima se obezbeđuje jedan viši stepen verovatnoće (postojanje osnova sumnje) da imovina koja će biti predmet istraživanja zaista ima kriminalno poreklo. Prvo, da bi se uopšte moglo krenuti u postupak finansijskih istraživanja mora se početi od određenih informacija koje upućuju na kriminalno poreklo imovine. To je polazna tačka, iz koje dalje proizilaze sve radnje usmerene na otkrivanje imovine. Na sličan način kao i kod krivičnih istraga, kriminalističke radnje koje su u nadležnosti policije su neophodan preduslov da bi se

---

⁵³⁵ Lajić, O., Institut oduzimanja imovine stečene krivičnim delom, doktorska disertacija, Novi Sad, 2011., str. 157.

uopšte moglo preći na dalju fazu istraživanja. Kriminalističke radnje su aktivnosti ovlašćenih organa za postupanje u pretkrivičnom i krivičnom postupku, a koje se preduzimanju u svrhu otkrivanja, prikupljanja, obrade i korišćenja relevantnih informacija kao osnova za dalju razradu u okviru istražnih procesa. Te kriminalistički relevantne informacije mogu da imaju karakter dokaza koji načelno poseduju potpun stepen dokaznog kredibiliteta u smislu zahteva krivičnog procesnog prava (kada su te informacije ishod krivičnoprocesnih radnji), a mogu imati i indicijalni karakter (ukoliko proizlaze iz operativnih aktivnosti).⁵³⁶ Kriminalističke radnje mogu biti krivičnoprocesne radnje (one su regulisane krivičnoprocesnim pravilima), ali mogu biti i operativne (a ove vrste radnji se sprovode van pravila krivične procedure, ali ne i protivno ovim pravilima) i uvek se moraju preduzimati prema pravilima kriminalistike. Osnovni kriterijum ove podele jeste dokazni značaj preduzetih radnji, odnosno njihovih rezultata, kao i njihova veza sa dokazima koji se koriste u krivičnom postupku.⁵³⁷

Postoji veliki broj radnji koje se obavljaju od strane policije, a koje nisu krivičnoprocesne prirode. One su regulisane posebnim propisima kojima se reguliše organizacija i način poslovanja policije. U realnosti, najčešće početne informacije o mogućnosti postojanja imovine kriminalnog porekla proističu iz činjenice da su prema određenom licu preduzete određene krivične radnje u vezi sa sumnjom da je izvršilo neko od krivičnih dela sa spiska onih koji povlače sa sobom primenu Zakona. Naš sistem oduzimanja imovine je uređen tako da se veza između krivičnog postupka i postupka oduzimanja imovine pokazuje kao neophodna. Međutim, indicije o kriminalnom poreklu imovine mogu se pojaviti i nezavisno od krivičnog postupka koji se vodi ili koji treba da se pokrene. Za otkrivanje informacija o imovini, organima policije stoje na raspolaganju najrazličitiji izvori. Početne informacije o postojanju imovine sumnjivog porekla mogu proisteći na najrazličitije načine: putem policijskih obrada, putem prijava fizičkih i pravnih lica o sumnjivim transakcijama, putem dobijenih saznanja od strane inostranih organa, što je deo postupka međunarodne saradnje itd. Jedinica za finansijske istrage u svom radu prvo prikuplja sve dostupne informacije o imovini koja bi mogla biti predmet postupka oduzimanja. Suština daljeg policijskog posla u finansijskim istragama, bez obzira na kvantitet i kvalitet početnih informacija o licu i potencijalnoj imovini koja je stečena kriminalom svodi se na različite

---

⁵³⁶ Aleksić, Ž., Škulić, M., *Kriminalistika*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2011., str. 34.

⁵³⁷ Aleksić, Ž., Škulić, M., *Kriminalistika*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2011., str. 34.

vrste kriminalističkih provera.⁵³⁸ Operativne radnje su u finansijskoj istrazi manje dominantne u odnosu na krivičnu, jer su one najčešće obuhvaćene krivičnom istragom sprovedenom u krivičnom postupku. Kriminalističke radnje su usmerene prvenstveno na obezbeđivanje dokaza u vezi kriminalnog porekla imovine.

Krivičnoprocesne radnje su zapravo dokazne radnje, jer su, kao što ističe Škulić,⁵³⁹ „funktionalno usmerene na dokaze u sledećim procesnim, ali i faktičkim oblicima: 1) radnje kojima se dokazi prikupljaju; 2) radnje kojima se već navedeni dokazi obezbeđuju; 3) radnje kojima se dokazi izvode i 4) radnje kojima se već izvedeni dokazi proveravaju“. Koliki će biti dokazni kredibilitet tako prikupljenih dokaza oceniće sud, mada su krivičnoprocesne radnje, kao deo aktivnosti policije, i pozitivnim zakonodavstvom u najvećem broju označene kao radnje dokazivanja. Specifičnost finansijskih istraga jesu dokazi koji se izvode pred sudom, te se zbog prirode predmeta rasprave može primetiti odsustvo većeg broja i operativnih radnji i radnji dokazivanja, a koje su karakteristične za redovni krivični postupak (npr. uviđaj, rekonstrukcija, kriminalistička veštačenja). S druge strane, javlja se potreba za izvođenjem nekih dokaznih radnji poput finansijskih veštačenja, a koja su ređe potrebna u krivičnim postupcima. Na kraju, poslednja aktivnost u finansijskoj istrazi trebalo bi da bude analiza dokaza koji su prikupljeni i ocena njihove podobnosti da se iznesu kao dokazni materijal pred sud. Međutim, s obzirom na to da je javni tužilac označen kao rukovodilac finansijske istrage i da se većina dokaza i prikuplja na njegov zahtev, on bi trebalo da ima presudnu ulogu u sumiranju rezultata dokazivanja i njihovom oblikovanju u procesnu građu koja će biti izneta pred sud. U stvarnosti, priroda finansijske istrage je takva da najveći deo dokazne građe čine upravo pismene isprave o imovini, a na kojoj se bazira dokazna aktivnost javnog tužioca koji treba da dokaže disproporciju između zakonitih i nezakonitih izvora. Kao što navode Levi i Osofsky,⁵⁴⁰ „u idealnom slučaju, kada policija završi finansijsku istragu prema okrivljenom, trebalo bi znati sve što se može znati o njegovim finansijama“. Međutim, u realnosti stvari stoje potpuno drugačije, te neretko dokazi koje iznosi Jedinica ne obuhvataju celokupno nelegalno stečeno bogatstvo okrivljenog.

---

⁵³⁸ Lajić, O., *Finansijske istrage – krivično-pravni i kriminalistički pogled na istraživanje imovine stečene kriminalom i privremene mere obezbeđenja*, Poslovni biro d.o.o., Beograd, 2012., str. 110.

⁵³⁹ Aleksić, Ž., Škulić, M., *Kriminalistika*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2011., str. 35.

⁵⁴⁰ Levi, M., Osofsky, L., *Investigation, Seizing and Confiscating the Proceeds of Crime*, Police Research Group, London, 1995.

7. SUBJEKTI I DRUGI UČESNICI FINANSIJSKIH ISTRAGA

U sprovođenju finansijske istrage, kao faze postupka oduzimanja imovine, sudeluju različiti subjekti. Njihova uloga, značaj, kao i ovlašćenja iz kojih izvode pravo na postupanje u određenim situacijama nisu isti. Prema sadržini i obimu njihove uloge u sprovođenju finansijskih istraga, mogu se podeliti u dve grupe: subjekte finansijskih istraga i učesnike u finansijskoj istrazi. Jedni su Zakonom određeni nosioci određenih ovlašćenja u toku sprovođenja finansijske istrage i oni se mogu označiti kao subjekti finansijske istrage, a među njima bismo kao vodeće izdvojili javnog tužioca i Jedinicu za finansijske istrage. Prvi je rukovodilac cele finansijske istrage, a drugi subjekat daje sadržinu finansijskoj istrazi i zadužen je za pružanje dokaza u određenom predmetu. U subjekte finansijske istrage moramo uvrstiti i sud koji je nadležan za preduzimanje onih radnji koje se ne mogu sprovoditi bez obezbeđene kontrole nad njima, zapravo bez procene suda o dozvoljenosti istih, s obzirom na njihovu graničnost sa poštovanjem osnovnih ljudskih prava. S druge strane, kao učesnike finansijskih istraga možemo označiti sve one pravne subjekte koji su nosioci informacija od značaja za sprovođenje finansijskih istraga i koji svoju ulogu u finansijskim istragama iscrpljuju kroz davanje informacija od značaja za predmet istraživanja, kako na osnovu zahteva Zakonom predviđenih nosilaca određenih faza postupka, tako i samoinicijativno, na osnovu obaveze koju imaju prema državnim organima. Tu možemo svrstati sva ona pravna i fizička lica koja mogu posedovati potrebne informacije, a najčešće su to banke i druge finansijske ustanove, državni registri o zemljištu i nepokretnostima, Uprava za sprečavanje pranja novca, privredni sudovi, uprave carine, lučke kapetanije, opštinski organi i mnogi drugi.

7.1. Subjekti finansijske istrage

U delu u kome smo govorili o subjektima postupka oduzimanja imovine, bavili smo se njima u organizacionom smislu, dok ćemo u ovom delu rada nastojati da prikazemo subjekte isključivo finansijskih istraga kroz sadržinu njihove delatnosti. Nastojaćemo da povežemo njihove uloge u jedinstven sistem funkcionisanja finansijskih istraga kako bismo prikazali značaj njihove uloge i doprinos koji svaki od njih treba da ima za uspešnost finansijskih istraga. Sam zakonodavac, propisujući pravila koja se odnose na finansijske istrage izdvaja tri

glavna subjekta finansijskih istraga: javnog tužioca, Jedinicu za finansijske istrage i sud. Svakom od njih dodeljuje se određena uloga u finansijskoj istrazi.

Javni tužilac je pokretač finansijske istrage i uopšte postupka oduzimanja imovine. Da bi došlo do pokretanja finansijske istrage, javni tužilac mora imati saznanja na nivou postojanja osnova sumnje da vlasnik poseduje znatnu imovinu koja je proistekla iz krivičnog dela. Suština ove faze postupka upravo i jeste da se u njoj prikupe dokazi o imovini, zakonitim prihodima i troškovima života okrivljenog i drugih lica, a kojim bi se omogućilo prelaženje u drugu fazu postupka. Ta druga faza bi se bazirala na postojanju osnovane sumnje koja će omogućiti sprovođenje postupka za trajno oduzimanje imovine, u kome će se dokazivati očigledna nesrazmera između imovine koju poseduje vlasnik i one koju je on zakonito stekao tokom određenog perioda. U ovoj fazi, zadatak tužilaštva je koordiniranje ovim aktivnostima i obezbeđivanje adekvatnih, zakonom predviđenih inicijativa, predloga, zahteva i naredbi, na osnovu kojih se aktivnosti policije mogu nesmetano i zakonski sprovesti.⁵⁴¹ Dakle, javni tužilac ima aktivnu ulogu tokom celog toka finansijske istrage, jer je on pokreće, sprovodi i na kraju odlučuje o momentu kada će se smatrati završenom. Javni tužilac u toku finansijske istrage ima ovlašćenje da izda naredbu bankarskoj ili drugoj finansijskoj organizaciji da dostavi podatke za potrebe finansijske istrage, a bez njegovog odobrenja se ne može vršiti ni automatska obrada podataka o stanju poslovnih i ličnih računa. Uloga javnog tužioca se, pak, ne iscrpljuje u ovoj fazi postupka, nego se njegova aktivnost nastavlja i u daljim fazama, a naročito je značajna u fazi privremenog oduzimanja imovine. Sve ukupno, uloga javnog tužioca u finansijskoj istrazi je dominantna i stalna. Na njega je prebačena celokupna kontrola i odgovornost vođenja finansijske istrage, te se u njegovim rukama nalazi palica kojom se određuje tok finansijske istrage i u krajnjoj liniji njeni rezultati.

Rezultati finansijske istrage, ipak, u najvećoj meri zavise od aktivnosti organa kojima je glavni zadatak otkrivanje i prikupljanje dokaza o imovini vlasnika, za koju postoje osnovi sumnje da potiče od izvršenja krivičnog dela. Kao što smo imali priliku da vidimo, dosadašnja iskustva redovnih policijskih organa u prikupljanju podataka i dokaza koji su usmereni na imovinu okrivljenog bila su veoma oskudna. Osim pojedinih aktivnosti kriminalističke policije i njenih odeljenja koje su usmerene na obavljanje ovakvih tipova istrage, s obzirom na njihov rad u oblasti organizovanog kriminala gde je postojanje nelegalno stečenog profita i najčešće, finansijske istrage su bile retkost. Ovakvo stanje je trajalo sve do formiranja

---

⁵⁴¹ Golobinek, R., Finansijske istrage i oduzimanje imovine stečene krivičnim delima, Priručnik za pripadnike policije i pravosuđa, 2007., str. 78.

specijalizovane policijske formacije kao glavnog nosioca finansijskih istraga. Ključna uloga u otkrivanju i obezbeđenju dokaza o nezakonitom poreklu imovine poverena je upravo Jedinici za finansijske istrage. Uloga policije je u primeni svih raspoloživih metoda, tehnika i instrumenata, radi identifikovanja imovine stečene kriminalnim aktivnostima.⁵⁴² Jedinici se ostavlja mogućnost da do potrebnih dokaza dođe na različite načine, u nekim slučajevima na zahtev javnog tužioca, a u nekim i na sopstvenu inicijativu, po službenoj dužnosti, čime se pokazuje izvesna autonomija Jedinice. Ova autonomija (koja nije potpuna jer se uvek odvija pod sudskom ili tužilačkom posrednom kontrolom) postoji zbog specijalizovanosti Jedinice za obavljanje ove vrste posla i bar formalno ustanovljene stručnosti kadra koji je sačinjava. Jedinici pripada uloga neposrednog izvršioca naredbe o pokretanju finansijske istrage kao i organa koji sprovodi sve radnje dokazivanja u finansijskoj istrazi. Upravo u ovoj fazi postupka dolazi do izražaja neophodnost dobre saradnje svih aktivnih subjekata finansijskih istraga, a naročito Jedinice koja je u svom radu zavisna u mnogome od rada drugih organa.⁵⁴³

Sud ima dominantnu ulogu tek po samom pokretanju sudskog postupka oduzimanja imovine, dok u fazi finansijske istrage ima samo „pomoćnu“ ulogu kako bi se omogućilo sprovođenje onih radnji koje su uslovljene njegovim odlukama. Uloga se zapravo svodi na donošenje odgovarajućih odluka od strane nadležnog sudije, koje omogućuju Jedinici za finansijske istrage da sprovede određene radnje dokazivanja. Uloga suda, u našem sistemu prava u ovom delu postupka oduzimanja imovine, iscrpljuje se davanjem neke vrste legitimiteta i sudskog autoriteta radnjama koje Jedinica vrši (kod radnje pretresanja se navodi kao neophodna), pre svega zbog mogućnosti da se ovim radnjama povrede prava okrivljenog. U daljim fazama postupka, uloga suda sve više narasta i na kraju se pokazuje kao dominantna u procesu odlučivanja o predmetu povodom kojeg se vodi poseban postupak. U ovoj fazi postupka, a s obzirom na malu ulogu suda, nije neophodna specijalizacija sudije koji postupa, ali u kasnijim fazama, videćemo, potreba za stručnošću postupajućeg sudije pokazaće se kao imperativ.

---

⁵⁴² Golobinek, R., op.cit., str.78.

⁵⁴³ Pripadnici Jedinice su potvrdili da su u stalnom kontaktu sa javnim tužiocima i sudijama, ali i sa Direkcijom za upravljanje imovinom, što ukazuje na neophodnost saradnje među svim nadležnim organima u postupku.

7.2. Učesnici u finansijskim istragama

Izuzetno izražena finansijska komponenta u obavljanju finansijskih istraga, usmerenost cele istrage pre svega na imovinu, kao i ostale osobenosti koje su za krivičnu istragu atipične, uslovile su neophodnost učešća određenih pravnih subjekata u sprovođenju finansijskih istraga. Ovi subjekti su učesnici finansijskih istraga, ali pasivni, jer je njihova uloga u dostavljanju glavnim procesnim subjektima, na njihov zahtev ili samovoljno, svih onih informacija koje se mogu odnositi na predmet finansijske istrage. Oni nemaju aktivno učešće u sprovođenju radnji finansijske istrage (i ne mogu se smatrati subjektima postupka oduzimanja imovine niti finansijske istrage), ali je njihova uloga obavezan sadržaj svake finansijske istrage. Moglo bi se reći da se njihova uloga iscrpljuje u evidentiranju odgovarajućih činjenica ili praćenja odgovarajućih procesa u okviru vlastitog delokruga rada, koji mogu imati značaj za preduzimanje finansijskih istraga, odnosno u davanju odgovarajućih informacija o tim činjenicama ili procesima na zahtev organa koji su nadležni za sprovođenje finansijskih istraga.⁵⁴⁴ S obzirom na to da ispitivanje okolnosti koje su vezane za imovinu, prihode i rashode određenih lica nije moguće bez pomoći određenih pravnih subjekata, njihova uloga je veoma značajna i bez nje se praktično ne bi mogla zamisliti finansijska istraga. To pokazuje i izvestan stepen zavisnosti uspešne finansijske istrage od saradnje koja postoji između glavnih subjekata finansijske istrage i ostalih učesnika. Zakon obavezuje određene pravne subjekte neposredno na saradnju, dok se za sve druge propisuje opšta dužnost postupanja u finansijskoj istrazi i to sa naročitom hitnošću i uz obavezu očuvanja tajnosti informacija koje se razmenjuju. Propisi kojima se uređuje pitanje pranja novca i oduzimanje imovine stečene kriminalom mogu biti zaista efikasni samo ako banke, finansijske institucije i profesionalci koji drže novac klijenata budu primorani da otkriju sumnjive transakcije nadležnim organima.⁵⁴⁵ U narednim redovima, nabrojaćemo samo neke od organa sa kojima Jedinica uobičajeno saraduje i izdvojićemo najčešće aktivnosti koje su za njih karakteristične.

---

⁵⁴⁴ Lajić, O., *Finansijske istrage – krivično-pravni i kriminalistički pogled na istraživanje imovine stečene kriminalom i privremene mere obezbeđenja*, Poslovni biro d.o.o., Beograd, 2012., str. 68.

⁵⁴⁵ Millington, T., Williams, M. S., *The Proceeds of Crime*, Oxford University Press, 2010., page 549.

a) Banke

Banke su jedan od osnovnih izvora informacija o imovinskim stanjima vlasnika u vezi sa kim se preduzimaju istražne radnje.⁵⁴⁶ I sam zakon predviđa obavezu bankarskih i drugih finansijskih organizacija da po naredbi javnog tužioca dostave podatke o stanju poslovnih i ličnih računa i sefova vlasnika. Banke prirodno svog postojanja poseduju razne finansijske informacije o fizičkim i pravnim licima. U bankama se nalaze podaci koji se odnose na lične podatke, finansijsko stanje i transakcije, vlasništvo ili poslovne veze klijenata te ili druge banke, stanje i promet na individualnim depozitnim računima, kao i drugi podaci do kojih banka dođe u poslovanju sa klijentima.⁵⁴⁷ Sve je veći pritisak od strane međunarodne zajednice da se ustanovi obaveza ovih institucija da i same obaveštavaju nadležne organe o postojanju indicija koje bi ukazivale na posedovanje ilegalno stečenog novca određenog lica. Videli smo u praksi da su najveće količine kriminalne imovine čuvane upravo u bankama onih zemalja koje nisu imale stroge zakonske propise o bankarskom poslovanju. U nekim zemljama, zakonom su ograničena ovlašćenja policije u pogledu direktnog pribavljanja podataka od banaka, te se ovakve informacije dobijaju posredno, putem organa koji imaju jača ovlašćenja. Kod nas takav organ je Uprava za sprečavanje pranja novca. Zakonom je obezbeđena neposredna saradnja finansijskih institucija i organa koji sprovode istragu radi otkrivanja imovine koja je proistekla iz krivičnog dela. U ovakvoj saradnji pribavljaju se sledeći podaci i dokumenta:

- o otvaranju računa fizičkih lica (koji su predmet istrage) i prometa novca preko tih računa (uplate, isplate gotovine, transferi novca preko računa, kao i identifikacija računa ili lica kojima je novac transferisan, trenutno stanje na računima);
- o otvaranju računa pravnih lica, u kojima su izvršioi krivičnih dela ujedno i odgovorna lica (uplate i isplate gotovine, transferi novca, trenutno stanje na računima itd);
- o depozitima fizičkih lica (koji su predmet istrage) kod poslovnih banaka (iznos depozita);
- o zakupljenim sefovima fizičkih i pravnih lica (koji su predmet istrage) kod poslovnih banaka (identifikacija sefova, vrednost imovine položene u sefovima);

---

⁵⁴⁷ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 86.

- o bankarskim računima, depozitima, sefovima, hartijama od vrednosti, vlasništvu nad pravnim licima, pokretnoj i nepokretnoj imovini u inostranstvu.⁵⁴⁸

Sve prisutnija je u svim zemljama težnja da se pospeši međunarodna saradnja naročito u oblasti otkrivanja pranja novca i oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. Time su se stvorile mogućnosti aktivnog učešća banaka drugih zemalja u sprovođenju finansijskih istraga jedne zemlje, odnosno u dobijanju informacija od značaja za postupak koji je vođen protiv određenog lica koje ima određenu imovinu u posedu finansijskih organizacija drugih zemalja. Koliko je sređen bankarski sistem izuzetno bitan za efikasnost u celokupnoj konfiskaciji kriminalnih dobara pokazuje primer Švajcarske. Od zemalja koje beleže najbolje rezultate u praksi, najveću sumu zaplenjenih dobara kriminalnog porekla ostvarila je Švajcarska, a sve zbog ogromne uloge države u bankarskom sistemu i njegovoj reputaciji kao dostupnog, pouzdanog, sigurnog sistema.⁵⁴⁹ Švajcarska je poznata po vrlo niskoj stopi domaćeg kriminala, većina zaplenjenih sredstava potiče od krivičnih dela izvršenih u drugim zemljama, a imovina biva prebačena na njenu teritoriju.

b) Dilersko-brokerske kuće

Berze predstavljaju posebno organizovana tržišta, koja posluju pod nadzorom države, a na kojima se sreću kupci i prodavci radi kupovine i prodaje raznih dobara i usluga. Učesnici berze su kupci tj. investitori u hartije od vrednosti, prodavci odnosno pravna lica čije su hartije od vrednosti na listingu i posrednici kao dileri illi brokeri. Brokersko dilerske firme su nebankarski finansijski posrednici koji posluju kao nezavisne finansijske institucije. S obzirom na prirodu njihove delatnosti one mogu biti imati važne informacije o finansijama lica prema kome se vodi finansijska istaga.

c) Poreska uprava

Poreska uprava je državni organ koji raspolaže dokumentacijom o ostvarenim prihodima svih lica, a koji su predmet oporezivanja. Takve dokumentacije su od značaja za finansijsku istragu. Uobičajena je saradnja Jedinice i Poreske uprave radi dostavljanja podataka kojima Poreska uprava raspolaže, a koji se odnose na podatke vezane za poreske obaveze. Pribavljaju se podaci i dokumentacija vezani za imovinu (pokretnu i nepokretnu) koju određena lica

---

⁵⁴⁸ Golobinek, R., *Finansijske istrage i oduzimanje imovine stečene krivičnim djelima*, Priručnik za pripadnike policije i pravosuđa, 2007., str. 82.

⁵⁴⁹ Council of Europe, *Reversal of the Burden of Proof in Confiscation of the Proceeds of Crime: A Council of Europe Best Practise Survey*, (prepared by Michael Levi) No 2, 2000., page 7.

poseduju, vrednost te imovine, vrednost obaveza po osnovu oporezivanja, kao i promet imovine, čime se prati vrednost imovinske koristi, promena oblika imovinske koristi i vrednost prihoda stečenih prodajom imovine.⁵⁵⁰ Čak je Zakonom ustanovljena mogućnost da sud Poreskoj upravi dostavi podatke prikupljene u finansijskoj istrazi, ukoliko smatra da, bez obzira na to što se postupak oduzimanja ne nastavlja, postoje dokazi koji bi bili relevantni za njen rad. Izmene koje su unete u Zakon/2013, a kojima je predviđeno da se postupak oduzimanja imovine može voditi i prema imovini pravnog lica, još više se daje na značaju Poreskoj upravi, koja je važan izvor informacija o poslovanju pravnog lica.

d) Katastri nepokretnosti

Katastri nepokretnosti su osnovni i javni registri o nepokretnostima i stvarnim pravima na njima, koji se zasnivaju na podacima državnog premera. Oni se vode u okviru osnovnih unutrašnjih jedinica Republičkog geodetskog zavoda,⁵⁵¹ a koji ima šest sektora među kojima je i Sektor za katastar nepokretnosti. U okviru ovog sektora, nalazi se i Služba za katastar nepokretnosti. Podaci koji se nalaze u katastrima nepokretnosti su od velike važnosti za finansijsku istragu, jer oni predstavljaju najpouzdaniji izvor o vlasništvu nad nepokretnostima lica protiv koga se vodi finansijska istraga.

Navodeći neke od osnovnih izvora informacija za finansijsku istragu, samo ćemo naglasiti da se učesnici finansijskih istraga ne iscrpljuju ovim nabrojanjem. Njihove radnje su različite imajući u vidu najrazličitije podatke kojima svaki subjekat ponaosob raspolaže, ali naglašavamo da im je zajednička opšta dužnost da uvek pruže informaciju koja je Jedinici potrebna o predmetu istrage. Kako bismo pažnju usredsredili na centralnu temu rada, nećemo govoriti o njima opširnije, ali podvlačimo da i oni imaju veliku važnost u finansijskoj istrazi. Kao učesnici finansijskih istraga mogu se označiti i:

- e) menjačnice i lizing kuće;
- f) Fond za penzijsko i invalidsko osiguranje;
- g) Uprava carina;
- h) opštine;

---

⁵⁵⁰ Golobinek, R., Finansijske istrage i oduzimanje imovine stečene krivičnim djelima, Priručnik za pripadnike policije i pravosuđa, 2007., str. 84.

⁵⁵¹ Republički geodetski zavod – RGZ je posebna organizacija koja vrši stručne poslove i poslove državne uprave, koji se odnose na državni premer, katastar nepokretnosti, katastar vodova, osnovne geodetske radove, adresni registar, topografsko-kartografsku delatnost, procenu vrednosti nepokretnosti, geodetsko-katastarski informacijski sistem i Nacionalnu infrastrukturu geoprostornih podataka i geodetske radove u inženjersko-tehničkim oblastima. Više o tome na <http://www.rgz.gov.rs/>, 11.01.2013.

- i) sudovi drugih nadležnosti;
- j) lučke kapetanije;
- k) Uprava za sprečavanje pranja novca;
- l) Agencija za privatizaciju;
- m) Interpol i međunarodnu policijsku saradnju;
- n) druge organizacione jedinice organa MUP-a;
- o) Elektoprivreda Srbije;
- p) Gradsko stambeno preduzeće;
- q) Uprava javnih prihoda.

Neophodan uslov uspešne finansijske istrage jeste koordinacija glavnih subjekata finansijske istrage međusobno i njihova saradnja sa ostalim učesnicima finansijske istrage, kao i brzina postupanja u davanju potrebnih informacija.⁵⁵² Za ovakav učinak, veoma je važno da organi koji se redovno javljaju kao davaoci informacija od značaja za finansijsku istragu budu takođe obavješteni o značaju njihove uloge u tom procesu. Tako bi se stvorio ambijent u kome bi u slučaju sumnje da se radi o nelegalno stečenoj imovini ili licu koje je poseduje, organi samoinicijativno reagovali i time olakšali rad Jedinici, s tim što bi u tom slučaju trebalo zakonom predvideti formu u kojoj bi se oni obraćali Jedinici. Međutim, za ovakvu koordinaciju je potrebno vreme u primeni Zakona, ali takođe i dobro rukovodstvo nad glavnim subjektima procesa oduzimanja imovine koja je proistekla iz krivičnog dela.

---

⁵⁵² U intervjuima sa pripadnicima Jedinice, saradnja sa institucijama koje su davaoci informacija od značaja za finansijsku istragu je jednako za sve ocenjena vrlo dobrom ocenom 4, u rasponu ocena od 1 do 5.

IX SUDSKI (GLAVNI) POSTUPAK ODUZIMANJA IMOVINE

Iako je postupak oduzimanja imovine poseban postupak, u kome važe posebna pravila koja jednim delom odstupaju od standardnih pravila krivičnog postupka, po svojoj prirodi i ovaj postupak je krivični, a na njega se shodno primenjuju pravila Zakonika o krivičnom postupku (prema članu 4. stavu 3. Zakona). Kao i krivični postupak, i posebni postupak ima stadijumski karakter, s tim da se ovako odeljeni stadijumi sadržinski razlikuju od uobičajenih za naš krivični postupak. Zakon je vrlo jasan da postupak oduzimanja imovine započinje finansijskom istragom protiv vlasnika za kojeg postoje osnovi sumnje da poseduje imovinu kriminalnog porekla. Istraga je i u posebnom postupku stadijum posebnog krivičnog procesa koji prethodi suđenju. Finansijska istraga i zahtev za trajno oduzimanje imovine komparativni su sa istragom i optužnicom kao stadijumima prethodnog postupka u krivičnom postupku, s tom razlikom da zahtev za privremeno i zahtev za trajno oduzimanje imovine koji su uporedivi sa optužnicom, nisu deo prethodnog postupka, nego sa njihovim podnošenjem otpočinju faze oduzimanja imovine kao faze u kojoj sud odlučuje o njima. U posebnom postupku ne postoje odredbe koje bi upućivale na formalno preispitivanje zahteva za trajno oduzimanje kao vrste optužnog akta (kao što zakon ne navodi mogućnost odbacivanja zahteva za trajno oduzimanje, već samo njegovo odbijanje) ali se pretpostavlja da će sud po analogiji sa pravilima krivičnog postupka pre zakazivanja ročišta, formalno preispitati zahtev. Ako podvučemo paralelu sa krivičnim postupkom, a pri tom pođemo od deobe krivičnog procesa nastale po kriterijumima suštine pojedinih faza postupka, onda bi se faze privremenog i trajnog oduzimanja imovine mogle smatrati fazama glavnog postupka oduzimanja imovine. Označivši ih kao sudske faze oduzimanja imovine, želimo odmah da otklonimo nedoumicu koja može nastati jezičkim tumačenjem naslova ove glave rada, te ističemo da i faza koja prethodi sudskoj, a to je finansijska istraga, nije faza u kojoj je isključena uloga suda, ali je ta uloga u njoj sporedna, a postupak pred sudom kao organom odlučivanja o zahtevu, otpočinje tek u kasnijim fazama postupka.

Privremeno oduzimanje imovine je isto tako, samo privremena mera obezbeđenja predmeta glavnog postupka, radi kojeg se sprovodi postupak za donošenje odluke o privremenom oduzimanju imovine i koje ne mora prethoditi trajnom oduzimanju. Ipak pošto se odluka o njenom izricanju donosi u sudskom postupku, izlaganje o privremenom oduzimanju imovine, našlo je zajedno sa trajnim oduzimanjem svoje mesto u okviru ove

celine. Trajno oduzimanje imovine predstavlja centralnu fazu postupka, u njoj se odlučuje o predmetu postupka, o osnovanosti zahteva za trajno oduzimanje imovine i tu se može govoriti o suđenju u užem smislu te reči. Trajno oduzimanje imovine je faza koja u krivičnom postupku predstavlja fazu glavnog postupka, gde dolazi do pripreme i održavanja glavnog pretresa i donosi se odluka o glavnom predmetu, u ovom slučaju o zakonitosti porekla imovine. Kako prof. Vasiljević ističe stadijum glavnog postupka, koji sleduje prethodnom postupku, predstavlja sintetičan stadijum postupka, u kome se krivična stvar konačno raspravlja (sudi), pošto se prethodno na glavnom pretresu u prvom stepenu pretrese javno, usmeno, kontradiktorno i neposredno i pošto se koncentrisano i u kontinuitetu izvedu i ocene dokazi, a u daljim stepenima pošto se sprovede ispitivanje stvari na način propisan za te stvari.⁵⁵³ Poseban postupak iako ima niz specifičnosti i odstupanja od redovnog krivičnog postupka, u osnovi je zasnovan na pravilima i principima redovnog krivičnog postupka.

Ako govorimo o načinu sprovođenja krivičnog sudskog postupka zemalja uporednog prava, možemo istaći da su prisutna dva različita modela. S jedne strane, postoje zemlje koje izricanje mere oduzimanja imovine sprovode u okviru postojećih krivičnih postupaka, koje nisu donele posebne zakonske propise, nego su modifikovanjem postojećih samo unele pojedina pravila kao izuzetke od opštih, a kojima se omogućava sprovođenje oduzimanja imovine. Druge zemlje, poput naše, reformisale su zakonske propise u većem obimu, te su donele posebne zakone iz oblasti oduzimanja imovine, jer su odstupanja od uobičajenih pravila i krivičnog postupka većeg obima, pa zahtevaju zasebno regulisanje.

1. PRIVREMENO ODUZIMANJE IMOVINE

1.1. Privremeno oduzimanje imovine kao privremena faza postupka oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela

Ako pođemo od trodelne podele postupka oduzimanja imovine koju je zakonodavac postavio, možemo reći da sa privremenim oduzimanjem imovine otpočinje nova, druga faza ovog postupka. Već na samom početku analize zakonskih odredbi o privremenom oduzimanju

---

⁵⁵³ Vasiljević, T., Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ, Savremena administracija, Beograd, 1981., str. 11.

imovine, javljaju se određene nedoumice, a koje se odnose na pitanja da li se finansijska istraga smatra završenom momentom podnošenja zahteva za privremeno oduzimanje imovine, da li je privremeno oduzimanje imovine obavezna faza postupka oduzimanja imovine, te mora li prethoditi trećoj i završnoj fazi postupka, trajnom oduzimanju imovine i da li je u ovoj privremenoj fazi postupka neophodno otvaranje ročišta. U narednim redovima, pokušaćemo da damo odgovore na sva pitanja koja su nam se učinila problematičnim sa aspekta primene zakonskih normi o privremenom oduzimanju imovine. Izmene Zakona u najvećoj meri tiču se upravo faze privremenog oduzimanja imovine, te se njima menja kompletna dinamika procesnih radnji koje su bile deo privremene faze oduzimanja. Ipak, ove odredbe ne menjaju suštinu prvobitne koncepcije privremenog oduzimanja, nego stičemo utisak da se na kraju, samo drugačijim putem, opet postiže isti cilj. U redovima koji slede, predstavice ovu fazu postupka prema odredbama Zakona/2013, uz osvrt i na odredbe prethodnog Zakona.

Privremeno oduzimanje imovine jeste mera preventivnog karaktera, koja je ujedno jedna celovita faza postupka oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, a uspostavljena sa ciljem da spreči otuđenje imovine koja se oduzima. Njen karakter je pre svega preventivni, te je zato i njeno trajanje privremeno. Nastojanje da se obezbede sredstva koja kasnije mogu biti predmet oduzimanja nije novina u krivičnom pravu, već je ova mogućnost u redovnim krivičnim postupcima uobičajena. Sa druge strane, u redovnom krivičnom postupku nije moguće privremeno oduzeti imovinsku korist stečenu krivičnim delom jer je njeno izricanje vezano za donošenje presude, te se imovinska korist oduzima tek posle sprovedenog krivičnog postupka i dokazane krivice određenog lica. Međutim, kao jedno od posebnih procesnih ovlašćenja u postupcima za dela organizovanog kriminala, u posebnoj glavi Zakonika o krivičnom postupku, bila je predviđena mogućnost privremenog oduzimanja predmeta i imovinske koristi koja je proistekla iz krivičnog dela, a ta rešenja su na neki način preteča današnje zakonske regulative koja se odnosi na privremeno oduzimanje imovine. Tadašnje posebne odredbe Krivičnog zakonika imale su niz nedostataka, pa su kao takve i prestale da budu deo pozitivnog zakonodavstva, dok je ideja koja je tim odredbama sprovedena danas ostvarena donošenjem posebnog zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela. Ideja da treba oduzeti imovinsku korist za koju se pretpostavlja da potiče od krivičnog dela, pre nego što presuda bude donesena, a sve u cilju sprečavanja prikrivanja ovako stečene koristi, sprovedena je tako što ovu problematiku u potpunosti obrađuje poseban zakon u okviru odredaba o privremenom oduzimanju imovine.

Zadaci organa koji sprovode finansijsku istragu usmereni su na otkrivanje porekla imovine okrivljenog. To će u mnogim situacijama izazvati paniku u ponašanju okrivljenog i usmeriti njegovo delovanje na sakrivanje i otuđivanje imovine koja mu pripada, kako bi onemogućio organe državne vlasti da je „zaplene“ daljim aktivnostima u toku postupka. U krivičnom postupku, utvrđivanje visine i obezbeđenje protivpravno stečene imovinske koristi je od sporednog značaja (čiju sporednost sudska praksa još intenzivnije potvrđuje) pa se i iz tog razloga faza privremenog oduzimanja imovine u posebnom postupku smatra neophodnom. Zbog slabe primene mere oduzimanja imovinske koristi protivpravno stečena korist u krivičnom postupku retko se oduzima, te se tako javlja opasnost da će okrivljeni imati priliku da otuđi ili sakrije imovinu koja bi postala predmet posebnog postupka. Privremeno oduzimanje imovine započinje podnošenjem zahteva javnog tužioca. Suština privremenog oduzimanja jeste u otklanjanju opasnosti od otuđenja imovine i od onemogućavanja kasnijeg vođenja postupka trajnog oduzimanja imovine. Reč je o zasebnoj fazi postupka oduzimanja imovine, ali se ona može odvijati u okviru različitih faza glavnog krivičnog postupka. U zavisnosti od toga u kojoj fazi se nalazi krivični postupak, određuje se i sudska nadležnost za odlučivanje o sudbini zahteva koji je podnet u posebnom postupku. O zahtevu tako može odlučivati sudija za prethodni postupak ili predsednik veća pred kojim se drži glavni pretres.

Privremene mere osiguranja imovine u postupcima oduzimanja imovine koja je stečena kriminalom imaju svoje mesto u skoro svim međunarodnim dokumentima koji se bave ovom tematikom. Međutim, uslovi koji su potrebni da bi do privremenog oduzimanja došlo, kao i postupak i obim delovanja ove mere, isključive su odluke domaćeg zakonodavca. Ipak, u propisivanju pravila koja se odnose na privremeno oduzimanje potrebno je biti naročito oprezan zbog toga što se njime značajno zadire u prava vlasnika i to pre okončanja krivičnog postupka u kome se dokazuje njegova krivica. Golobinek⁵⁵⁴ navodi sledeće „uslove koji moraju po pravilu postojati za donošenje mere osiguranja:

- verovatnoća (ili standard dokaza viši od osnova sumnje) postojanja krivičnog dela i njime stečenog prihoda (iznos);
- opasnost da će učinilac sakriti ili uništiti prihod ili raspolagati vlasništvom nad njim ili na drugi način onemogućiti njegovo oduzimanje;
- predlog mora sadržati rezultate finansijske istrage“.

---

⁵⁵⁴ Golobinek., R. Finansijske istrage i oduzimanje imovine stečene krivičnim delima, Priručnik za pripadnike policije i pravosuđa, 2007., str. 53.

Kao negativan primer u propisivanju normi koje se odnose na privremeno oduzimanje, možemo navesti Sloveniju, koja je odredbama Zakona o krivičnom postupku predvidela uslove i postupak za donošenje privremenih mera osiguranja imovine, a koje su kasnije proglašene neustavnim, te se moralo pristupiti njihovim izmenama. Prilikom donošenja odredbi koje su se ticale privremenog oduzimanja imovine nije vođeno računa o nekim osnovnim garantijama koje su morale biti obezbeđene, naročito kada se radi o oduzimanju imovine pre donošenja konačne odluke o krivici određenog lica, te su tako te odredbe vrlo kratko bile na snazi. Golobinek⁵⁵⁵ navodi sledeće razloge koji su doprineli ovoj oceni: „standard dokaza i stepen verovatnoće da je učinjeno delo iz kojeg je nastao nezakonit prihod nije utvrđen kao uslov za donošenje privremene mere osiguranja imovine u toku prepretnog postupka, trajanje mere nije određeno kao privremeno, što je omogućilo preterano ometanje prava na imovinu, nepostojanje prethodne kontradiktornosti u odlučivanju o privremenoj meri moralo se ublažiti“. Naš zakonodavac je, prilikom donošenja normi koje se odnose na privremeno oduzimanje imovine, odgovorio na standarde koji su postavljeni u pogledu potrebnih uslova. Međutim, u daljoj analizi zakonske regulative u ovoj oblasti, primetićemo da postoje neke odredbe, više procesnog karaktera, koje otežavaju da dođe do izražaja isključivo preventivni karakter postupka privremenog oduzimanja imovine.

Moramo naglasiti i to da se prema članu 51. stavu 2. Zakona privremeno oduzimanje imovine sprovodi shodnom primenom odredaba Zakona koji uređuje izvršenje i obezbeđenje. U obzir dolazi i primena svih onih odredaba Zakona koje se odnose na postupak izvršenja, a koje nisu bile predmet posebnog regulisanja. U postupku oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela mogu se primeniti i one odredbe ZIO-a koje se odnose na vrste privremenih mera koje se mogu odrediti. Prema odredbi ZIO-a, privremena mera se može odrediti pre pokretanja, u toku sudskog ili upravnog postupka, kao i po okončanju tih postupaka, sve dok izvršenje ne bude sprovedeno. Od značaja za postupak mogu biti i sve one odredbe ZIO-a koje se odnose na izvršenje na pokretnim stvarima, nepokretnostima, štednom ulogu ili tekućem računu, na zaradi i stalnim novčanim primanjima, na hartijama od vrednosti, na sredstvima na računu dužnika, kao i sve druge odredbe koje se odnose na mere privremenog karaktera, kakva je i mera privremenog oduzimanja imovine.

---

⁵⁵⁵ Golobinek., R., op.cit., str. 55.

1.2. Zakonski uslovi za privremeno oduzimanje imovine

Pre svega, da bi došlo do otpočinjanja faze privremenog oduzimanja imovine moraju se ispuniti Zakonom određeni uslovi, a koji se mogu podeliti na materijalne i formalne. Prva odredba Zakona koja se odnosi na privremeno oduzimanje imovine počinje upravo propisivanjem tih uslova. Prvi materijalni uslov koji je potrebno ispuniti jeste taj da, u konkretnom slučaju, postoji opasnost da će oduzimanje imovine u kasnijoj fazi postupka biti otežano i onemogućeno. Ilić⁵⁵⁶ navodi „da se ovo *questio facti* rešava uzimanjem u obzir okolnosti konkretnog slučaja, pri čemu je za podnošenje zahteva dovoljno da javni tužilac proceni da bi trajno oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela, premda moguće, bilo otežano“. Istina, reč je o proceni na koju je ovlašćen javni tužilac, ali ova procena mora biti obrazložena, jer se kao obavezan deo zahteva za privremeno oduzimanje imovine traži i navođenje razloga koji opravdavaju potrebu za privremenim oduzimanjem imovine. Reč je dakle o proceni koja mora biti argumentovana.⁵⁵⁷

Drugi uslov koji se traži, a koji je takođe materijalne prirode, jeste postojanje osnovane sumnje o postojanju imovine proistekle iz krivičnog dela. Ovaj uslov je odraz podizanja dokaznog standarda koji se traži za sprovođenje ove mere, imajući u vidu da je sve do tog momenta, dakle u fazi koja prethodi finansijskoj istrazi, bilo govora o osnovama sumnje. Ako uporedimo postupak oduzimanja imovine sa krivičnim postupkom, pokretanje istrage isto kao i u posebnom postupku podrazumeva postojanje osnova sumnje, dok je za određivanje pritvora potrebno postojanje osnovane sumnje. Kod privremenog oduzimanja imovine, standard „osnovane sumnje“ je neophodan, s obzirom na to da se ograničavaju određena prava okrivljenog, isto kao i pri određivanju pritvora u krivičnom postupku, a takva zadiranja u osnovna prava čoveka moraju biti opravdana. Može se reći da zahtev za postojanje osnovane sumnje predstavlja jemstvo da će postupak za privremeno oduzimanje imovine biti pokrenut samo ako javni tužilac raspolaže sa dovoljno dokaza o njenom „kriminalnom poreklu“.⁵⁵⁸

---

⁵⁵⁶ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 96.

⁵⁵⁷ Analizom sudskih odluka donesenim u postupcima za privremeno oduzimanje imovine (koji su se od početka primene Zakona vodili pred Apelacionim i Višim sudom u Beogradu), uočava se da se neretko kao osnovni razlog odbijanja zahteva javnog tužioca navodilo to što nije navedena opasnost kao obavezan deo zahteva. Ipak, zapažamo da se navođenje opasnosti u većini podnetih zahteva svodi na samo navođenje, a ne i argumentovanje navedene opasnosti.

⁵⁵⁸ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 95.

Treći i poslednji uslov za pokretanje privremenog oduzimanja imovine je formalne prirode i odnosi se na zahtev za privremeno oduzimanje imovine koji mora istaći javni tužilac i koji mora imati zakonom određenu sadržinu. Kao obavezne elemente, zahtev mora sadržati podatke o vlasniku imovine (koji može biti i izvorni i izvedeni), zakonski naziv krivičnog dela, označenje imovine koju treba oduzeti, dokaze o imovini, okolnosti iz kojih proizlazi osnovana sumnja i razloge koji opravdavaju potrebu za privremenim oduzimanjem imovine. Kada govorimo o označavanju imovine koja će biti predmet privremenog oduzimanja imovine, bitno je istaći da se u zahtevu označena imovina odnosi samo na privremeno oduzimanje imovine, što će po pravilu činiti samo jedan izdvojeni deo ukupne imovine koja će biti objekt trajnog oduzimanja. Drugim rečima, po prirodi stvari, uglavnom nije sva imovina podobna da bude predmet privremenog oduzimanja, a naročito imajući u vidu još jednu mogućnost koja u ovom postupku postoji, a to je izdavanje naredbe o zabrani raspolaganja imovinom. Dakle, vrednost imovine koja se navodi u zahtevu za privremeno oduzimanje imovine po pravilu neće biti jednaka vrednosti imovine koja se navodi u zahtevu za trajno oduzimanje imovine, a to se odnosi i na dokaze koji se iznose (jer se dokazi prilažu samo za onaj deo imovine za koji postoji bojazan od otuđenja). Zahtev za privremeno oduzimanje imovine mora obuhvatiti razloge za privremeno oduzimanje imovine. Prema odredbama Zakona/2013, postoji, s jedne strane, uvođenje novih uslova koji se moraju ispuniti da bi se odredilo privremeno oduzimanje imovine, a, s druge strane, formalna sadržina zahteva je ostala ista, što je propust u donošenju novog zakonskog teksta. Pošto se kao jedan od uslova koji je potrebno ispuniti da bi sud doneo odluku da se imovina privremeno oduzima navodi postojanje osnovane sumnje da je lice učinilo krivično delo iz kataloga zakona, onda bi ta okolnost trebalo da bude i obavezni deo zahteva o privremenom oduzimanju imovine, jer ukoliko nije, sud će rešenjem odbiti zahtev javnog tužioca. Pošto se traži postojanje osnovane sumnje da je fizičko ili pravno lice izvršilo krivično delo, može se postaviti sledeće pitanje: ko je nadležan za procenu kakvoće stepena sumnje, sudija koji postupa u posebnom postupku ili se mora sačekati ocena ovog stepena sumnje od strane organa koji vode glavni krivični postupak? Dalje, da li se postojanje osnovane sumnje ističe u zahtevu samo deklarativno ili se mora priložiti određeni dokaz izveden u krivičnom postupku kojim bi se takva tvrdnja potkrepila? Smatramo da bi za ispunjenje ovako postavljenog uslova bilo dovoljno navođenje u kojoj fazi se nalazi krivični postupak.

Sledeći korak u postupku je propisan na drugačiji način u Zakonu/2008 i novom Zakonu. Prema Zakonu/2008 korak koji je prethodio donošenju odluke i zahtevu za privremeno

oduzimanje imovine bio je zakazivanje ročišta za raspravljanje o njemu. Zakonom je bio određen način dostavljanja poziva za ročište, ali nije predviđeno da li se uz poziv mora dostaviti i zahtev za privremeno oduzimanje imovine. Propuštanje zakonodavca da se izjasni o ovom pitanju otvorilo je prostor za različita postupanja u praksi. Važić⁵⁵⁹ navodi da se tako „dešava da u istom sudu neke sudije uz poziv za ročište vlasniku imovine dostavljaju i zahtev javnog tužioca, a neke to ne čine, dok neki ni na ročištu ne uručuju vlasniku zahtev već ga čitanjem upoznaju sa njegovim sadržajem, pozivajući se pri tome na odredbu Zakona da su podaci u finansijskoj istrazi poverljivi i predstavljaju službenu tajnu“. Ovo nas je dovelo do zaključka o postojanju još jedne nelogičnosti u sprovođenju odredaba o privremenom oduzimanju imovine. Naime, ovakvim postupanjem suda najozbiljnije se dovodi u pitanje poštovanje prava na odbranu imaooca imovine. Verovatno da ovo pitanje do sada nije izazvalo pažnju zbog činjenice da se nije dosledno poštovao Zakon u kome se nalazi instrukcija da se započeto ročište završi bez prekidanja. Da se poštovalo to pravilo, došli bismo do situacije da vlasnik imovine sazna o teretima optužbe tek na ročištu, a da on mora ne samo da se izjasni o navodima javnog tužioca već i da priloži dokaze koji bi opovrgli njegove navode, što je praktično nemoguće. S obzirom na to da se u praksi nije poštovalo pravilo da se započeto ročište završi bez prekidanja, pa se povodom privremenog oduzimanja imovine otvaralo niz ročišta, ovaj problem se nije javljao. Prema statistici trajanja ovih postupaka, vlasnik imovine je imao dovoljno vremena da se pripremi na odbranu ili su predmeti rasprave bili ograničeni samo na jednu ili par stvari koji su deo imovine okrivljenog. Da je praksa bila drugačija, imali bismo problem sa ozbiljnim kršenjem prava na odbranu vlasnika imovine i univerzalnog prava svakog čoveka na pravično suđenje. Ovim odredbama bila je potrebna korekcija ili bar korekcija u postupanju prilikom dostavljanja poziva na ročište na način da se učini obaveznim da se uz poziv dostavlja i zahtev javnog tužioca upravljen na privremeno oduzimanje imovine. U novom Zakonu ovaj nedostatak nije prisutan, jer su procesne radnje u fazi privremenog oduzimanja imovine sada potpuno drugačijeg redosleda, pa se vlasniku dostavlja rešenje o privremenom oduzimanju imovine, a na koje je on ovlašćen da podnese prigovor.

Prema Zakonu/2013, ročište u postupku privremenog oduzimanja imovine se može zakazati tek po prigovoru na rešenje o privremenom oduzimanju imovine. O prigovoru odlučuje vanpretresno veće, koje je dužno zakazati ročište na kome će se raspravljati o osnovanosti prigovora. Zakonodavac je ostavio otvoreno pitanje da li je uvek obavezno

---

⁵⁵⁹ Važić, N., „Dileme u praktičnoj primeni Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela”, Bilten, Vrhovni kasacioni sud, Beograd, Broj 2, 2011., str. 44.

održavanje ročišta po podnošenju prigovora stranaka na doneto rešenje o privremenom oduzimanju. Ukoliko sud odbacuje prigovor zbog toga što je neblagovremen, nepotpun ili izjavljen od neovlašćenog lica, pretpostavka je da se ročište neće zakazivati. U suprotnom, ročište će se održati. Otvaranje ročišta u jednom kasnijem procesnom momentu u odnosu na staro rešenje ne može doprineti povećanju efikasnosti postupka privremenog oduzimanja, te izmene novog Zakona u ovom delu smatramo nepotrebnim.

1.3. Ročište na kome se raspravlja o privremenom oduzimanju imovine

Da bi odluka bila zakonita, pravična i pravedna ona mora biti rezultat takvih procesnih aktivnosti koje će omogućiti ravnopravnost stranaka, odnosno poštovanje prava okrivljenog da se izjasni u odnosu na svaku okolnost koja mu se stavlja na teret. Nekadašnji ZKP, u odredbama o privremenom oduzimanju predmeta i imovinske koristi u postupku za krivična dela organizovanog kriminala, predviđao je izricanje ovih mera bez održavanja prethodnog ročišta. Međutim, ovakvo rešenje je bilo problematično sa stanovišta poštovanja ljudskih prava, pre svega osnovnog prava okrivljenog na odbranu, te je taj propust ispravljen kasnijim izmenama Zakona. Prema Zakonu/2008 pre donošenja odluke o privremenom oduzimanju imovine, sud je bio dužan da zakaže ročište na koje će pozvati stranke u postupku: vlasnika, njegovog branioca odnosno punomoćnika i javnog tužioca. Zakon/2013 je uneo promene u ovu fazu postupka, te je predviđeno održavanje ročišta tek ukoliko se podnese prigovor na doneto rešenje o privremenom oduzimanju imovine. U želji da se izbegne odugovlačenje postupka privremenog oduzimanja imovine, otišlo se, prema našem mišljenju, u lošem smeru, jer se prema Zakonu omogućava donošenje rešenja o privremenom oduzimanju bez mogućnosti okrivljenog da se izjasni na ročištu. Iako okrivljeni ima pravo na izjašnjenje u nešto kasnijem procesnom trenutku i tek ako podnese prigovor na doneto rešenje, ostalo je nejasno šta se dobilo ovakvom promenom u odnosu na Zakon/2008.

Dakle, ročište u postupku privremenog oduzimanja imovine može se održati tek ukoliko se izjavi prigovor na doneto rešenje o privremenom oduzimanju imovine. Zakonodavac je odredio krug lica koji se pozivaju na ročište, pri čemu postoje dve suprostavljene strane – javni tužilac i vlasnik. Vlasnik može da bude i izvorni vlasnik imovine, ali i izvedeni vlasnik, odnosno lice na koje je imovina prešla pravnim poslom ili nasleđivanjem. Dalje, navodi se da se na ročište poziva branilac ili punomoćnik vlasnika.

Branilac postoji onda kada je vlasnik imovine okrivljeni ili svedok saradnik u krivičnom postupku koji se uporedo vodi, ali oni mogu angažovati i drugo lice koje će kao punomoćnik zastupati njihove interese.

U Zakonu/2008 bils su jasnije određena pravila dostavljanja, kako bi se izbegle zamke koje su se mogu javiti kod dostavljanja nauštrb efikasnog sprovođenja postupka. Tako je zakonodavac predviđao da se poziv na ročište dostavlja na poznatu adresu odnosno sedište lica, a ako se vlasnik ne zatekne na toj adresi, uredno dostavljanje je i ono koje je izvršeno tako što se poziv dostavio njegovom braniocu ili punomoćniku. Ako, dalje, vlasnik nije imao branioca ili punomoćnika, odnosno ako mu se poziv nije mogao dostaviti na prethodno iznet način, postavljao mu se punomoćnik po službenoj dužnosti za slučaj privremenog oduzimanja imovine. Vidimo da je zakonodavac pokušao da izbegne sve moguće načine kojima se može osujetiti uredno dostavljanje, te je tako u ovim postupcima koji se odlikuju obavezom hitnog postupanja obezbedio poštovanje tog pravila. Zakon/2013 godine ne sadrži takve odredbe, nego se pravila o dostavljanju svode na pokušaj dostavljanja ovlašćenim licima uz upozorenje da će se ročište održati i u slučaju njihovog nedolaska. Zakonodavac pokazuje važnost hitnosti postupanja još jednim potezom, a to je određenje roka u kome se mora održati i dovršiti ročište u odnosu na podnet zahtev javnog tužioca. U pitanju je instrukcija zakonodavca da se ročište mora održati u roku od 15 dana od podnošenja prigovora (prema Zakonu/2008 taj rok je bio samo pet dana). Takođe, započeto ročište mora se završiti bez prekidanja ili odlaganja. Brzina kojom se odvija postupak oduzimanja imovine nagoveštava nam intenciju zakonodavca da ovom postupku da samo privremeni karakter, jer se i sadržina rasprave na ovom ročištu bitno razlikuje od sadržine rasprave na ročištu za trajno oduzimanje imovine. Održavanje ročišta bez odlaganja ili prekidanja određeno je zbog prirode postupka privremenog oduzimanja imovine, a koja se sastoji u njenom privremenom karakteru i u odnosu na svrhu koju ona ima, a to je obezbeđenje uslova za nesmetano vođenje glavnog postupka odnosno postupka trajnog oduzimanja imovine. Ranije rešenje prema kome je okrivljeni imao rok od pet dana do započinjanja ročišta, smatrali smo prekratkim i diskriminisalo je pravo okrivljenog na odbranu, naročito ako se obezbedi i poštovanje dodatnog pravila koje glasi da se započeto ročište mora završiti bez prekidanja. Rok od 15 dana, pruža veću mogućnost strankama da se pripreme za ročište. Važić⁵⁶⁰ navodi da se u „praksi po pravilu poštuje ovaj zakonski rok (uz neke izuzetke), međutim, u velikom broju

---

⁵⁶⁰ Važić, N., Dileme u praktičnoj primeni zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, Bilten, Vrhovni kasacioni sud, Beograd, Broj 2, 2011., str. 43.

slučajeva ročište se prekida, a ponekad se održava i niz ročišta“. Ovaj nedostatak je otklonjen donošenjem odredaba Zakona/2013 kojima je predviđen rok od 15 dana od podnošenja prigovora za zakazivanje ročišta, a kome prethodi i vreme koje je potrebno za donošenje rešenja o privremenom oduzimanju bez otvaranja ročišta, tako što je sada ostavljen duži vremenski period pripreme za ročište.

Dalja instrukcija zakonodavca jeste da se započeto ročište mora dovršiti bez prekidanja ili odlaganja. Međutim, s obzirom na to da se na ovom ročištu iznose i dokazi o imovini koju vlasnik poseduje, a da se vlasniku daje pravo da navode javnog tužioca osporava, što podrazumeva i iznošenje dokaza od strane vlasnika, postavlja se pitanje opravdanosti ovakvog rešenja. S obzirom na to da javni tužilac na ročištu iznosi sve dokaze koje je prikupio u toku istrage, samo to iziskuje dosta vremena, a ne govoreći dodatno o dokazima koje vlasnik imovine iznosi. Neodrživost ovakvog rešenja pokazala se i u praksi, te se ročište najčešće prekida, čak se održava i čitav niz ročišta.⁵⁶¹ Stoga se s pravom može postaviti pitanje opravdanosti ove zakonske obaveze okončanja ročišta bez prekidanja, budući da i pod idealnim uslovima u mnogim slučajevima objektivno nije moguće ročište završiti bez prekidanja, posebno u predmetima u kojima je zahtevom obuhvaćen veliki broj lica i velika količina razne vrste imovine, odnosno gde postoji niz proširenja zahteva za privremeno oduzimanje.⁵⁶² Prema odredbama Zakona/2013, više ne stoji naredba „mora“ kada je reč o obavezi da se započeto ročište dovrši bez prekidanja, nego smernica „dovršiće se, po pravilu bez prekidanja i odlaganja“. Navedenom novinom ne rešava se problem koji smo izneli, nego ona samo čini opravdanijom dosadašnju praksu u ovom delu postupka. Zaključno, otvaraju se sledeća pitanja: nije li *ratio legis* uvođenja mogućnosti privremenog oduzimanja imovine odredbama koje se odnose na njegov tok zanemaren i nije li sam postupak privremenog oduzimanja, umesto sredstva za obezbeđenje efikasnog sprovođenja trajnog oduzimanja imovine, postao kočnica i prepreka istom? Predugo trajanje postupka privremenog oduzimanja imovine i često zanemarivanje suštine njegovog postojanja, a to je obezbeđenje imovine za dalji tok postupka, otvara dilemu da li je ova faza postupka potrebna i može li se drugim sredstvima obezbediti brže, a podjednako efikasno obezbeđenje imovine.

---

⁵⁶¹ U predmetu POI 5/2010 vođenim pred Višim sudom u Beogradu, glavni pretres koji je započeo 20.10.2009. dva puta je odlagan pre održavanog prvog ročišta, a kada se održao prekinut je i nastavljen sledećeg dana. Po pravilu, rok od pet dana za sledeće održavanje ročišta se poštovao, ali dužina postupaka privremenog oduzimanja imovine pokazala je da je zakonodavčeva intencija bila nerealna.

⁵⁶² Važić, N., op. cit., str. 43.

Ročište koje se otvara povodom privremenog oduzimanja imovine ima drugačiju sadržinu i cilj rasprave nego ono koje se otvara u postupku za trajno oduzimanje imovine. Postupak trajnog oduzimanja imovine ima za cilj raspravljanje o glavnoj stvari ovog posebnog postupka, a to je utvrđivanje porekla imovine za koju se sumnja da proističe iz krivičnog dela. S druge strane, ročište u ovoj fazi postupka, iako se i ono odlikuje poštovanjem raspravnog načela, u biti ima karakter pripreme za sprovođenje kasnijeg „glavnog“ postupka. Drugim rečima, ispituje se potreba određivanja privremenih mera koje bi omogućile nesmetano vođenje jednog adhezionog *in rem* postupka u kojem će predmet raspravljanja biti trajno oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela.⁵⁶³ Ovo ročište započinje aktivnošću javnog tužioca, koji je dužan da iznese dokaze o imovini koju vlasnik poseduje, o osnovanoj sumnji da imovina proističe iz krivičnog dela i okolnostima koje ukazuju na opasnost da bi njeno kasnije oduzimanje bilo otežano ili onemogućeno. Pitanje koji se to dokazi iznose na ročištu za privremeno oduzimanje imovine i koji su dokazni standardi neophodni jeste pitanje koje izaziva velike poteškoće u praksi. Zakonodavac izričito propisuje sadržinu procesne aktivnosti javnog tužioca na ročištu koje se otvara povodom raspravljanja o privremenom oduzimanju imovine. Ta aktivnost se svodi na iznošenje tri različite vrste okolnosti, koje su propisane kumulativno, dakle javni tužilac nema mogućnost da se izjasni samo na neku od njih. Ono što bi trebalo da čini suštinu dokazivanja u ovoj fazi postupka jeste dokazivanje okolnosti koje ukazuju na opasnost da bi kasnije oduzimanje imovine bilo otežano ili onemogućeno. Uz to, neophodno je da on iznese okolnosti koje ukazuju na postojanje osnovane sumnje da imovina proističe iz krivičnog dela, s obzirom na to da se ipak radi o lišavanju određenih prava njenog vlasnika, bez obzira na to što je lišavanje privremeno. Ipak, sasvim sigurno najveće greške prilikom primene ovih odredaba u praksi proizašle su iz one odredbe zakona koja obavezuje javnog tužioca da u ovoj fazi postupka iznosi dokaze o imovini koju vlasnik poseduje. Javni tužilac iznosi dokaze o celokupnoj imovini vlasnika, a nakon toga i dokaze o postojanju osnovane sumnje da imovina proističe iz krivičnog dela. Ilić⁵⁶⁴ objašnjava da „to podrazumeva njegovu obavezu da navede dokaze koji ukazuju da imovina izvornog vlasnika stoji u očiglednoj nesrazmeri sa njegovim zakonitim prihodima, ali da javni tužilac nije obavezan da dokazuje navedene činjenice, već samo da uveri sud da poseduje dokaze na kojima će na ročištu za trajno oduzimanje imovine zasnovati tvrdnju o njenom „kriminalnom“ poreklu“. U praksi se često dešava da se postupak privremenog oduzimanja imovine dodatno opterećuje otvaranjem rasprave o kriminalnom

---

⁵⁶³ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 100.

⁵⁶⁴ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 102.

poreklu imovine, što bi trebalo da je predmet rasprave kasnije faze postupka. Iz tog razloga, u praksi se događa da ročišta u ovoj fazi postupka traju dugo i da često onemogućavaju započinjanje „glavnog“ postupka i sprovođenje načela efikasnosti postupka, a čije je ostvarenje naročito bitno u postupcima oduzimanja imovine. Bitno je dalje podvući da tužilac ne samo da ne mora, nego i ne treba da dokazuje kriminalno poreklo imovine. On je jedino dužan da iznese okolnosti na osnovu kojih će sud steći uverenje da on raspolaže relevantnim dokazima koji će omogućiti sprovođenje postupka trajnog oduzimanja imovine. Kada su u pitanju ove okolnosti, slično kao u krivičnom postupku povodom odlučivanja o prigovoru protiv optužnice kojim se pobijaju navodi o postojanju osnovane sumnje da je određeno lice izvršilo krivično delo, sud se ne upušta u ocenu kontradiktornih dokaza (koji potvrđuju navode optužnice), niti onih iznetih u prigovoru (kojim se osporavaju dokazi optužbe), već samo ceni da li je tužilac uz optužnicu podneo dovoljno dokaza da je okrivljeni osnovano sumnjiv za delo koje je predmet optužbe.⁵⁶⁵ Odredbe Zakona treba upravo tumačiti na ovaj način, što i jeste u duhu donetih odredaba u ovoj fazi postupka, jer se radi o privremenoj meri, a ona kao takva ne sme biti opterećena iznošenjem velikog broja dokaza, a još manje raspravljanjem o njima. Ona se u biti svodi na dokazivanje ključne okolnosti, postojanja opasnosti da bi kasnije oduzimanje imovine bilo otežano ili onemogućeno. Iako ključno, dokazivanje ovakve opasnosti se uglavnom svodi na puku proklamaciju da ta opasnost postoji, bez pružanja adekvatnih dokaza, što je „kost u grlu“ ne samo ovih postupaka nego i krivičnih postupaka. Kao što primećuje Važić,⁵⁶⁶ u praksi se tom najbitnijem delu posvećuje najmanja pažnja, te se ovaj ključni deo zahteva, a on se odnosi na razloge iz kojih proizilazi opasnost da bi kasnije oduzimanje takve imovine bilo otežano ili onemogućeno, gotovo u svim zahtevima svodi na završnu rečenicu obrazloženja zahteva koja po pravilu glasi: “kako postoji osnovana sumnja da bi do konačne odluke suda o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela navedeno lice imovinu moglo da otuđi i tako oteža ili onemogućiti njeno kasnije oduzimanje, predlažemo da sud donese rešenje kojim će usvojiti ovaj zahtev“.

Na kraju, sledi procesna aktivnost vlasnika imovine. Vlasnik imovine ima priliku da na ročištu ospori navode rešenja o privremenom oduzimanju imovine. Sud može da usvoji prigovor vlasnika i u celini ili delom ukine privremeno oduzimanje imovine. Vlasniku se daje pravo da pobija sve navode i dokaze koje je izneo javni tužilac, a prema Zakonu/2013

---

⁵⁶⁵ Važić, N., Dileme u praktičnoj primeni zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, Bilten, Vrhovni kasacioni sud, Beograd, Broj 2, 2011., str. 45.

⁵⁶⁶ Važić, N., op.cit., str. 42.

navedeno je taksativno na koje okolnosti se može vlasnik pozivati da bi sud doneo odluku o ukidanju privremenog oduzimanja imovine. Najpre, može se osporiti postojanje opasnosti da će trajno oduzimanje imovine biti onemogućeno ili otežano. Ova mogućnost je novim odredbama sada jasnije prikazana, a značajna je za vlasnika imovine jer ukoliko pruži pouzdane garantije sudu da će imovina biti dostupna u slučaju njenog trajnog oduzimanja, sud je dužan da mu omogući korišćenje te imovine. Kada je u pitanju imovina koja vlasniku daje profit na taj način može sprečiti gubitke koje bi trpeo privremenim oduzimanjem imovine ili zabranom njenog raspolaganja. Dalje, on može u prigovoru navesti i to da nema dovoljno dokaza o postojanju osnovane sumnje da privremeno oduzeta imovina proističe iz krivičnog dela. On ne osporava kriminalno poreklo imovine jer je to predmet rasprave postupka trajnog oduzimanja imovine, već može samo osporiti navode tužioca da postoji osnovana sumnja da je imovina proistekla iz krivičnog dela. Ipak, u praksi, javni tužilac osnovanu sumnju bazira na odsustvu proporcionalnosti između zakonitih prihoda i postojeće imovine pa će vlasnik biti u prilici da pobije navode tužioca prilaganjem dokaza o zakonitom sticanju predmetne imovine, što je ipak okolnost koja treba da bude raspravljana u glavnoj fazi postupka. Sledeći način pobijanja navoda javnog tužioca jeste dokazivanje vlasnika da predmetna imovina ili deo nje nije u njegovom vlasništvu. I na kraju, vlasnik može osporavati i navode javnog tužioca o postojanju opasnosti koja bi uticala na kasnije otežano ili onemogućeno oduzimanje imovine.

Govoreći o dokazima koji se iznose u postupku privremenog oduzimanja imovine, nastojali smo da ukažemo na opasnost od ustaljivanja pogrešne prakse u primeni odredaba Zakona koje se odnose na ovu fazu postupka. Takva postupanja ne samo da ne doprinose pravilnoj primeni Zakona, nego značajno otežavaju i čine tromim ceo mehanizam oduzimanja imovine, jer se postupci bespotrebno odugovlače u ovoj fazi postupka, koja je samo priprema za odlučivanje o glavnom pitanju.⁵⁶⁷ Ako na sve izneto dodamo i procesnu aktivnost vlasnika imovine koja sledi posle aktivnosti javnog tužioca i koja podrazumeva njegovo izjašnjavanje na sve navode koji su izneseni, čini nam se nemogućom ona odredba koja govori o vremenskom trajanju ročišta. Svakako, jednim delom se ostvaruje svrha privremenog oduzimanja imovine – imovina je obezbeđena za njeno kasnije trajno oduzimanje – ali procedura koja joj prethodi donosi i mnoge negativne posledice po ceo postupak. Potrebno je,

---

⁵⁶⁷ Analizom postupaka oduzimanja imovine koji su vođeni u 2012. godini i odluka koje su preispitivane pred Apelacionim sudom u Beogradu, zapažamo da postoje predmeti koji su vrlo brzo okončavani u rokovima od desetak dana, ali da većinu čine oni koji traju tri meseca, šest meseci, pa i deset meseci, što je zaista dugo vreme uzimajući u obzir zakonodavčevu naredbu koja se odnosi na vremenski okvir u kome se odvija postupak.

dakle, izvršiti određene izmene ovih odredaba ili ukazati postupajućim organima na greške koje se javljaju u primeni Zakona, te obezbediti ujednačeniju sudsku praksu po ovom pitanju. Ono što smatramo ispravnim tumačenjem ovih normi, a što ističe i sudija Važić,⁵⁶⁸ jeste „da je potrebno dokazati vlasništvo nad imovinom čije se privremeno oduzimanje traži, kao i postojanje okolnosti koje mogu otežati ili onemogućiti njeno kasnije trajno oduzimanje, dok je za kriminalno poreklo imovine dovoljno postojanje samo osnovane sumnje“. Sve ove procesne aktivnosti trebalo bi da stanu u vremenski okvir koji podrazumeva jedno održano ročište. Rasprava koja se održava mora da bude usmerena na rešavanje glavnog predmeta postupka (porekla imovine o kojoj se postupak vodi), a sadržinski dovoljna da bi sud mogao da donese odluku.

1.4. Odluka suda o privremenom oduzimanju imovine i pravni lekovi

Sud prema Zakonu ima ovlašćenje da odmah donese odluku o privremenom oduzimanju imovine, a na osnovu podnetog zahteva javnog tužioca. Odluka se donosi u formi rešenja, a njime se zahtev za privremeno oduzimanje imovine usvaja ili odbija (donošenje odluke o zahtevu za privremeno oduzimanje imovine propisano je čl. 25 Zakona). Zakonodavac predviđa samo mogućnost usvajanja ili odbijanja zahteva, ali svakako da može doći i do situacije koja bi zahtevala donošenje odluke o odbacivanju zahteva za privremeno oduzimanje imovine. S obzirom na opštu odredbu Zakona koja u nedostatku određenih rešenja upućuje na shodnu primenu ZKP-a, smatramo da bi sud mogao da donese i rešenje kojim se zahtev odbacuje, a zbog neurednosti ili nedozvoljenosti. Zakonom se propisuju uslovi koje zahtev javnog tužioca mora da sadrži, ali se zakonodavac dalje ne bavi pitanjem nedostataka koje zahtev može da ima. Zato u obzir dolazi i situacija u kojoj sud može da odbaci zahtev, ukoliko on nije propisno sastavljen. Uz postojanje ove mogućnosti, Ilić⁵⁶⁹ dodaje „da se može desiti, naročito u početnoj fazi primene zakona, da zahtev bude pogrešno usmeren na imovinsku korist pribavljenu krivičnim delom iako ona ne može biti predmet ovog postupka“. U tom slučaju, zahtev bi se smatrao nedozvoljenim, i kao takav bi se rešenjem odbacio. Zakonodavac predviđa rok od najkasnije osam dana od podnošenja zahteva javnog tužioca u kome sud treba da donese odluku o zahtevu.

---

⁵⁶⁸ Važić, N., op.cit., str. 46.

⁵⁶⁹ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 103.

Sadržaj rešenja o privremenom oduzimanju imovine je detaljno uređen i po elementima je vrlo sličan sadržini koja je propisana za zahtev za privremeno oduzimanje imovine. Na osnovu toga se može reći da između rešenja i zahteva mora da postoji identitet, pri čemu odluka suda ne mora da obuhvati svu imovinu čije je privremeno oduzimanje zahtevao javni tužilac⁵⁷⁰. Do nepoklapanja može doći npr. ukoliko vlasnik uspe da ospori tvrdnje o vlasništvu u odnosu na određeni deo imovine koju je naveo javni tužilac. Osim elemenata koje sadrži i sam zahtev, u rešenju se mora navesti i vreme na koje se imovina oduzima i pouka o pravnom leku. Rešenje o privremenom oduzimanju imovine dostavlja se vlasniku, njegovom braniocu tj. punomoćniku, javnom tužiocu, Jedinici, Direkciji za upravljanje oduzetom imovinom i banci ili drugoj organizaciji nadležnoj za platni promet. Ovde se prvi put u postupku javlja ovlašćenje Direkcije kao organa upravljanja oduzetom imovinom za postupanje. Direkcija je dužna da po prijemu rešenja o privremenom oduzimanju imovine odmah postupa. Njoj se rešenje dostavlja i onda kada je odbijen zahtev za privremeno oduzimanje imovine, a zbog ovlašćenja koja su joj zakonom data, dužna je da vodi evidencije o imovini koja se oduzima i o sudskim postupcima koji se povodom nje vode.

Protiv rešenja o privremenom oduzimanju imovine može se podneti prigovor u roku od osam dana od dostavljanja rešenja, a o prigovoru odlučuje vanpretno veće i to tako što se zakazuje ročište na kome će se raspravljati o njemu. Na vlasniku imovine je da na ročištu dokaže neke od okolnosti koje zakon navodi kao potrebne da bi sud rešenjem usvojio prigovor vlasnika i ukinuo privremeno oduzimanje imovine. Za takvu odluku potrebno je da vlasnik imovine dokaže da ne postoji opasnost da će trajno oduzimanje imovine biti otežano ili onemogućeno, da nema dovoljno dokaza o postojanju osnovane sumnje da privremeno oduzeta imovina proističe iz krivičnog dela, da nije vlasnik celokupne ili dela imovine ili da vrednost imovine na koju je upravljen zahtev ne prelazi iznos od milion i petsto hiljada dinara. Bilo koja od navedenih okolnosti da postoji biće dovoljno da sud usvoji prigovor vlasnika. Takođe, sud može usvojiti rešenjem i prigovor javnog tužioca. Odluka o prigovoru donosi se u roku od osam dana od zaključenja ročišta, a protiv rešenja o odbijanju prigovora stranke mogu izjaviti žalbu u roku od tri dana od dana dostavljanja rešenja (član 33. Zakona). Zakon ne navodi osnove zbog kojih se rešenje može pobijati, ali se podrazumeva shodna primena Zakona o krivičnom postupku i odredaba koje se odnose na žalbene osnove. Dakle, u obzir dolazi i isticanje postojanja bitnih povreda odredaba postupka oduzimanja imovine, ali i

---

⁵⁷⁰ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op.cit., str. 103.

osporavanje ispravnosti činjenica koje su u odluci navedene. Zakonodavac ne navodi krug lica koja mogu izjaviti žalbu na rešenje o privremenom oduzimanju imovine. Možemo poći od odredaba koje regulišu krug lica kojima se dostavlja zahtev za privremeno oduzimanje imovine. Ipak, to bi nas moglo odvući na pogrešan zaključak da su i Direkcija ili Jedinica ovlašćene na izjavljivanje žalbe, što nikako ne može biti razumno. Kao što ističu Vasiljević i Grubač,⁵⁷¹ „u Zakonu su subjekti žalbe određeni prema svom položaju u procesu, uz opštu pretpostavku da se svaki subjekt može žaliti samo u okviru svog neposrednog pravnog interesa“. Pravni interes za izjavljivanje žalbe na rešenje o privremenom oduzimanju osim na strani vlasnika i njegovog branioca odnosno punomoćnika, postoji i na strani javnog tužioca, tako da se oni smatraju subjektima koji su ovlašćeni na izjavljivanje žalbe. Nadležnost za odlučivanje o žalbi je Zakonom određena i poverena nadležnom drugostepenom sudu. Sud prema Zakonu može rešenjem žalbu odbaciti kao neblagovremenu ili kao nedozvoljenu, odbiti je kao neosnovanu ili je usvojiti i rešenje preinačiti ili ukinuti i po potrebi uputiti predmet na ponovno suđenje.

Na kraju, odredbama o postupku privremenog oduzimanja imovine, regulisano je vreme trajanja mere privremenog oduzimanja imovine koja je proistekla iz krivičnih dela. Naime, zakonodavac reguliše samo maksimalno trajanje ove mere, dok ranije preispitivanje odluke o privremenom oduzimanju imovine prepušta proceni suda. Naime, kao maksimalno trajanje privremenog oduzimanja imovine određen je momenat donošenja odluke o zahtevu za trajno oduzimanje imovine. Zakonodavac na drugom mestu u Zakonu određuje obavezu suda da, donošenjem presude kojom se optužba odbija ili se okrivljeni oslobađa optužbe, sud ima ukinuti rešenje o privremenom oduzimanju imovine. Isto tako, donošenjem rešenja kojim se odbija zahtev za trajno oduzimanje imovine, imovina koja je privremeno oduzeta se vraća vlasniku. *Ratio legis* je u činjenici da javni tužilac nije uspeo da dokaže postojanje imovine proistekle iz krivičnog dela, što lišava smisla i potrebu za privremenim oduzimanjem imovine.⁵⁷² Međutim, mera privremenog oduzimanja, iako u najvećem broju slučajeva traje sve dok je njeno trajanje po zakonu dozvoljeno, trebalo bi da traje samo dok postoje svi razlozi koji su uzrokovali njeno izricanje. Zato, zbog mogućnosti pojave novih okolnosti zbog kojih bi opravdanost privremenog oduzimanja bila dovedena u pitanje, sudu se daje ovlašćenje da preispita donetu odluku. Zakonodavac nije predvideo koje su to okolnosti potrebne da bi se rešenje o privremenom oduzimanju moglo ukinuti, ali je kao jednu od

---

⁵⁷¹ Vasiljević, T., Grubač, M., Komentar Zakona o krivičnom postupku, Službeni glasnik, Beograd, 1999., str. 587.

⁵⁷² Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 106.

okolnosti koje mogu doći u obzir predvideo smrt vlasnika imovine. Zakon/2008 je sadržao odredbu prema kojoj u slučaju smrti vlasnika „sud može preispitati donetu odluku“ (odredba kojom je regulisano postupanje suda pri postojanju ove okolnosti više ne postoji). U slučaju smrti vlasnika imovine, a ukoliko se radilo o licu koje je okrivljeno i protiv koga se vodio krivični postupak, postupak se obustavlja, a obustava je automatski povlačila za sobom ukidanje rešenja o privremenom oduzimanju imovine. Dakle, obustava krivičnog postupka povlači *ex officio* i obustavu postupka oduzimanja imovine. Mera privremenog oduzimanja imovine, sem navedenih slučajeva, može se preispitati i u svakom drugom slučaju u kojem bi se pojavile takve okolnosti koje bi dovele u pitanje opravdanost izrečene mere, a koje su to okolnosti prepušteno je sudskoj praksi da odredi. Sud po službenoj dužnosti ili na zahtev stranaka može preispitati odluku o privremenom oduzimanju imovine, te je, ako postoje opravdani razlozi, može ukinuti ili zameniti merom zabrane raspolaganja privremeno oduzetom imovinom. Zakon u čl. 34 propisuje da privremeno oduzimanje prestaje ako rešenje o privremenom oduzimanju bude pravnosnažno ukinuto. Dakle, nije reč o obustavi posebnog postupka, već se zahteva postojanje pravnosnažne odluke o ukidanju privremenog oduzimanja imovine. Kao i povodom odlučivanja o trajnom oduzimanju imovine, i kod privremenog oduzimanja imovine vodi se računa o očuvanju egzistencijalnog minimuma vlasnika imovine. Naime, sud može ostaviti vlasniku deo imovine ako bi njenim oduzimanjem doveo u pitanje izdržavanje vlasnika ili lica koje je on dužan da izdržava. Zakon ovde upućuje na odredbe Zakona o izvršenju i obezbeđenju koje regulišu pitanje izuzimanja određenog dela imovine od izvršenja. Pitanje etičke održivosti ovakvog rešenja razmotrićemo u delu rada u kome ćemo obraditi trajno oduzimanje imovine.

1.5. Zabrana raspolaganja imovinom

U okviru postupka privremenog oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, zakonodavac predviđa još jednu dodatnu meru obezbeđenja budućeg izvršenja odluke o oduzimanju imovine. Reč je o ovlašćenju datom javnom tužiocu da može narediti zabranu raspolaganja imovinom i privremeno oduzimanje pokretne imovine. To ovlašćenje je ustanovljeno radi rešavanja problema koji može nastati zbog neobezbeđenosti imovine u vremenu od podnošenja zahteva za privremeno oduzimanje imovine pa do donošenja odluke o njemu. To vreme pogoduje vlasniku jer on može da do donošenja odluke otuđi ili sakrije imovinu koja je predmet postupka koji se vodi. Takođe, Zakonom/2013 godine ova mera je predviđena kao zamena u svim onim slučajevima kada se ona smatra opravdanijom od

donošenja rešenja o privremenom oduzimanju imovine. Izricanje ove mere podrazumeva ispunjenje dva uslova: formalnog, koji se sastoji u donošenju naredbe javnog tužioca i materijalnog, koji se odnosi na postojanje opasnosti da će vlasnik raspolagati imovinom. Postojanje opasnosti je, dakle, obavezni element, kako zahteva za privremeno oduzimanje imovine, tako i naredbe o zabrani raspolaganja. Razlikuju se opasnost od kasnijeg otežanog ili onemogućenog oduzimanja imovine i opasnost od mogućnosti raspolaganja njome od strane vlasnika. Ovde se može postaviti pitanje ne radi li se o jednoj istoj opasnosti, odnosno o tome da prva uvek sadrži i drugu. Ilić⁵⁷³ govori o postojanju „opasnosti na opasnost“, te da je ovakva naknadna opasnost po svojoj prirodi neposredna i usmerena na raspolaganje imovinom proisteklom iz krivičnog dela. *Ratio* uvođenja ovakvog ovlašćenja potpuno je jasan, jer se njime nadoknađuje vremenski vakuum koji mora postojati zbog procedure donošenja pojedinih sudskih odluka, ali se može postaviti pitanje nije li zabrana raspolaganja ili, još pre, zabrana otuđivanja određenog dela imovine dovoljna da ispuni svrhu koja se nastoji ostvariti privremenim oduzimanjem imovine. Na taj način vlasnik se sprečava da otuđi imovinu ili je sakrije, a ujedno pošto ne postoji dovoljan stepen dokazanosti da ta imovina zaista ima kriminalno poreklo, ostavlja mu se mogućnost da se njome služi. Time se i smanjuju eventualni troškovi koji bi postojali na strani države, a koji bi proizašli u slučaju da se u postupku oduzimanja imovine ne dokaže nezakonito poreklo imovine. Da bismo razumeli značaj koji proizilazi iz razlikovanja mere privremenog oduzimanja imovine i zabrane raspolaganja imovinom, moramo poći od poimanja same imovine, odnosno od vlasničkih ovlašćenja koje okrivljeni ima, kao imalac prava svojine na predmetu oduzimanja.

Ako pođemo od definicije prava svojine prema kojoj je ona “najšire u granicama zakona, pravo držanja, korišćenja i raspolaganja jednom stvari”⁵⁷⁴, videćemo da se pravo svojine sastoji iz tri komponente: ovlašćenja držanja, korišćenja i raspolaganja. Merom privremenog oduzimanja imovine ili dela imovine njenog vlasnika, on biva onemogućen da vrši sva tri ovlašćenja koja mu u odnosu na to pravo pripadaju, privremeno. S druge strane, naredbom javnog tužioca o zabrani raspolaganja, njemu se zabranjuje samo jedna komponenta prava svojine, a to je ovlašćenje da raspolaze svojom imovinom. Pod raspolaganjem se podrazumeva i pravno i faktičko raspolaganje. Faktičko raspolaganje se sastoji u preduzimanju materijalnih akata kojima se utiče na supstanciju stvari, uključujući i one uticaje koji su neracionalni, kao i one koji mogu ići do uništenja ili oštećenja supstancije stvari.

---

⁵⁷³ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 99.

⁵⁷⁴ Stanković, O., Orlić, M., Stvarno pravo, Beograd, 1999., str. 56.

Pravno raspolaganje se sastoji u preduzimanju pravnih akata kojima se pravo svojine u celini ili delimično prenosi na druge subjekte.⁵⁷⁵ Uz zabranu raspolaganja, javnom tužiocu se prema Zakonu ostavlja mogućnost i privremenog oduzimanja pokretne imovine, pre donošenja odluke o privremenom oduzimanju, imajući u vidu da se pokretna imovina mnogo lakše i brže otuđuje. Ilić⁵⁷⁶ navodi neke od primera mera koje stoje na raspolaganju javnom tužiocu da bi se ostvarila svrha naredbe, a to mogu da budu: „zabrana vlasniku da raspoláže pokretnim stvarima, da otuđi ili optereti svoje nepokretnosti, upis zabrane u javne knjige, nalog banci ili drugoj finansijskoj organizaciji u kojoj vlasnik ima račun da mu uskrati isplatu sa tog računa, kao i oduzimanje pokretne stvari, gotovog novca ili hartije od vrednosti“. Protiv naredbe javnog tužioca nije dozvoljena žalba, a njena dejstva traju samo do donošenja konačne odluke o zahtevu za privremeno oduzimanje imovine, a najduže tri meseca od dana donošenja naredbe. Iz prethodno iznetog, jasno je da je naredba javnog tužioca kao mogućnost u ovoj fazi postupka rešenje zakonodavca kojim se „pokrivaju“ eventualne praznine u postupku, a koje okrivljeni može iskoristiti za skrivanje tragova o imovini koja je predmet postupka.

Otvora nam se, dalje, još jedno pitanje, a to je: koja je to imovina pogodna da bude predmet privremenog oduzimanja? Zakon ne daje nikakva ograničenja u pogledu vrste imovine koja se privremeno oduzima, ali postoji sledeća dilema: da li je oduzimanje opravdano u pogledu svake vrste imovine, npr. nepokretnosti u kojoj vlasnik živi ili bi u odnosu na takvo imovinsko dobro bilo dovoljno izreći meru zabrane raspolaganja? Da li će privremeno oduzimanje imovine uvek prethoditi trajnom oduzimanju imovine i da li se opasnost od otuđenja treba procenjivati u svakom konkretnom slučaju ili je ona konstantna i uvek prisutna? Zakon ne predviđa mogućnost izricanja naredbe o zabrani raspolaganja za onaj deo imovine koji nije obuhvaćen zahtevom za privremeno oduzimanje. Dopušteno je da se privremeno oduzimanje imovine odnosi na samo jedan deo imovine vlasnika, a za ostatak koji nije obuhvaćen zahtevom za privremeno oduzimanje ne postoji nikakva zabrana raspolaganja vlasnika u odnosu na njega, sve do donošenja konačne odluke o trajnom oduzimanju, što ne smatramo dobrim rešenjem. Mogućnost zabrane raspolaganja imovinom bi trebalo da obuhvati svu imovinu vlasnika koja se može naći kao predmet rasprave u postupku trajnog oduzimanja imovine, uz mogućnost predviđanja izuzetaka u onim slučajevima u kojima bi se ovakvom merom prouzrokovali veliki finansijski gubici za vlasnika. Novim Zakonom proširene su odredbe koje se odnose na zabranu raspolaganja imovinom, te se prema njima

---

⁵⁷⁵ Stanković, O., Orlić, M., op.cit., str. 57.

⁵⁷⁶ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 98

nalaže upis naredbe o zabrani raspolaganja nepokretnosti u evidenciju nepokretnosti, kao i obavezno dostavljanje bankama i drugim finansijskim organizacijama naredbe, kako bi zabrana odmah proizvodila dejstvo. Takođe, prema čl. 35 Zakona predviđena je mogućnost suda da u svakom momentu, ako postoje opravdani razlozi, preispita donetu odluku o privremenom oduzimanju imovine i zameni je merom zabrane raspolaganja imovinom, što je značajan pomak u odnosu na ranije zakonsko rešenje. Ipak, i dalje ostaje aktuelan problem nedovoljne iskorišćenosti mogućnosti izricanja mere zabrane raspolaganja imovinom, a koji bi se rešio ukoliko bi se u nekim narednim izmenama Zakona njoj kao meri dao primat u svim slučajevima kada privremeno oduzimanje nije neophodno.

1.6. Problemi koji postoje kod pojedinih odredbi zakona koje se odnose na privremeno oduzimanje imovine i predlozi za njihovo rešavanje

Analizom odredaba Zakona koje se odnose na privremeno oduzimanje imovine uočili smo nedostatke koje postoje kako u njihovom propisivanju, tako i u njihovoj primeni. Neke pravne praznine su uočljive već prilikom čitanja Zakona, a neki nedostaci su uočljivi tek kod primene samih odredaba, dakle u praksi. Naš je zadatak da izdvojimo i markiramo sve ono što smatramo uzročnicima neefikasnosti u primeni normi koje se odnose na oduzimanje imovine kriminalnog porekla. Ako posmatramo zakonski tekst o privremenom oduzimanju imovine u celini, možemo ga oceniti kao nesavršeno rešenje, jer je veliki broj pokrenutih posebnih postupaka baš u ovoj fazi postupka predugo trajao i baš u ovom delu postupka oduzimanja primećeno je najviše nerazumevanja pojedinih odredaba pri njihovoj primeni. Ipak, usvojeno rešenje odredaba o privremenom oduzimanju nije loše; zapravo, uz neke manje izmene, postupak privremenog oduzimanja imovine bismo mogli okarakterisati kao postupak koji ispunjava osnovne uslove zadate u nekim opštim standardima međunarodnih dokumenata u vezi sa ovom fazom postupka, u kome su vlasniku imovine koja se privremeno oduzima obezbeđeni osnovni pravni instrumenti potrebni za sprovođenje pravednog postupka. Postupak privremenog oduzimanja imovine sadržinski ima sve potrebne elemente:

- Zakonom su definisani uslovi koji moraju postojati da bi se pokrenuo postupak privremenog oduzimanja imovine (formalni i materijalni);
- odluku o zahtevu donosi organ koji je nezavisan i nepristrasan u odlučivanju;
- vlasnik imovine ima pravo na odbranu, ima mogućnost izjašnjavanja o svim navodima koje iznosi protivna strana;

- vlasnik imovine može pobijati odluku koja se odnosi na privremeno oduzimanje imovine; dakle, dato mu je pravo na izjavljivanje pravnog leka protiv te odluke;

- vlasniku imovine se može ostaviti deo imovine iako je pod „sumnjom kriminalnog porekla“, a čime se nastoji obezbediti egzistencijalni minimum, njegov i lica koje je on dužan da izdržava;

- privremenost odluke kojom se vlasniku oduzima imovina izražava se u postojanju stalne mogućnosti za njeno preispitivanje ukoliko za to postoje opravdani razlozi;

- postupak privremenog oduzimanja se odvija sa naročitom hitnošću, na šta upućuju odredbe koje se odnose na vreme zakazivanja i održavanja ročišta.

Međutim, uz one dobre strane normativnog rešenja privremenog oduzimanja imovine obavezni smo da ukažemo i na neke njegove nedostatke koji se sastoje u sledećem:

- **dugo trajanje postupka privremenog oduzimanja imovine i nepoštovanje normi koje predviđaju održavanje ročišta bez prekidanja** – bolje rešenje bilo bi propisivanje vremenskog maksimuma trajanja postupka privremenog oduzimanja imovine i izmena odredaba o ročištu prema kojima bi se dozvoljavalo više održanih ročišta ali u što kraćem trajanju;

- **sadržina rasprave o privremenom oduzimanju imovine** – prekinuti sudsku praksu prema kojoj je rasprava na ročištu za privremeno oduzimanje imovine nepotrebno obimna i svesti raspravu na najosnovnije činjenice i osnovni cilj ove faze postupka, a to je obezbeđenje imovine;

- **odredbe kojima se predviđa odlučivanje suda o privremenom oduzimanju imovine u dva navrata:** prvo, odlučivanje o zahtevu javnog tužioca, a onda odlučivanje po prigovoru na doneto rešenje – uprostiti postupak privremenog oduzimanja imovine, omogućiti što brže prelaženje na postupak trajnog oduzimanja imovine i svesti ga na njegov osnovni cilj postojanja;

- **pogrešna primena Zakona jer se u većini slučajeva u zahtevu za privremeno oduzimanje ne navode razlozi koji opravdavaju privremeno oduzimanje imovine** – prekinuti takvu praksu gde u zahtevu za privremeno oduzimanje i u odluci suda kojom se zahtev usvaja, postoji samo konstatacija, a ne i dokaz o postojanju opasnosti da se imovina može otuđiti. Potrebno je učiniti obaveznim navođenje stvarnih razloga koji privremeno oduzimanje imovine pravdavaju.

Kritike stručne javnosti koje su bile upućene ovakvom udaru na prava vlasnika imovine izraženije su kod privremenog oduzimanja, jer je obuhvat imovine isti kao i kod trajnog

oduzimanja, a izvesnost o kriminalnom poreklu imovine će biti dokazana tek donošenjem pravnosnažne odluke u posebnom postupku. Zbog toga je vrlo važno da postupak privremenog oduzimanja imovine bude sproveden u što kraćem roku, a na šta i upućuje i Zakon. Privremenost mora biti ključna karakteristika ovog dela postupka, a obezbeđenje imovine od otuđenja njena jedina misija. U praksi smo naišli na problem dugog trajanja faze privremenog oduzimanja imovine, što je negativno uticalo na efikasnost celokupnog postupka i znatno usporavalo njegov tok i usmerenost na glavni predmet rasprave, a to je nesrazmera koja se mora dokazati u imovini okrivljenog i na kraju zaključak o njenom kriminalnom poreklu. Videli smo da se prilikom otvaranja rasprave o postupcima privremenog oduzimanja ne poštuju zakonske odredbe koje nalažu da se započeto ročište mora dovršiti bez prekidanja. Uvidom u sudsku praksu, možemo zapaziti da nisu retki slučajevi u kojima se održavalo niz ročišta, pa su ovakvi postupci trajali više meseci.

Prema našem mišljenju, jedan deo odgovornosti leži na zakonodavcu koji je propisao pravila koja su u praksi teško ostvariva; s jedne strane, postoji obilje dokaznog materijala koje je javni tužilac dužan da iznese, uz pruženu mogućnost vlasniku da se izjasni na sve iznete navode javnog tužioca, a s druge strane, postoji instrukcija zakonodavca da se sva ta procesna aktivnost mora obaviti bez prekidanja i odlaganja ročišta. Ovakva situacija bi bila moguća jedino u slučajevima privremenog oduzimanja koji nisu sadržinski preobimni ili u kojima vlasnik ne osporava navode javnog tužioca, uz pretpostavku da se ne radi o previše obimnoj imovini koja se ima oduzeti. Drugi deo odgovornosti snose oni koji Zakon primenjuju, zbog njegovog nepoštovanja i nerazumevanja duha u kome je donet. Prvo, neretko se dešava da se na ročištima koja se održavaju radi odlučivanja o privremenom oduzimanju imovine raspravlja o njenom kriminalnom poreklu i o ostalim okolnostima koje će biti predmet rasprave u „glavnoj“ fazi postupka. Drugo, čak i ako se ogluše o slovo Zakona koji ne dopušta prekidanje započetog ročišta, sudije bi trebalo da postupaju tako da se sledeće ročište održi u roku koji ne bi trebalo da bude duži od onog koji se traži za zakazivanje u odnosu na podneti zahtev. Još jedan nedostatak, a koji se takođe odnosi na pitanje vremena, jeste pitanje trajanja privremenog oduzimanja imovine kao faze postupka. Bez obzira na to što je dozvoljeno preispitivanje sudske odluke o potrebi privremenog oduzimanja i nakon izjavljenog pravnog leka, trajanje privremenog oduzimanja imovine se u praksi najčešće svodi na najduži zakonom dozvoljen rok trajanja, a to je do donošenja odluke o zahtevu za trajno oduzimanje imovine. Smatramo da bi bilo neophodno Zakonom odrediti vremenski okvir u kome se

odluka o privremenom oduzimanju imovine mora doneti. Time bi se ubrzao postupak koji prethodi glavnom i ceo mehanizam oduzimanja imovine kriminalnog porekla bi bio efikasniji.

Sledeći nedostatak tiče se same sadržine postupka privremenog oduzimanja imovine. Ako pođemo od razloga postojanja privremenih mera, možemo doći do zaključka da je jedini pravi cilj tih mera obezbeđenje imovine, tj. sprečavanje otuđenja imovine za vreme trajanja postupka. Raspravu u okviru ovog privremenog postupka bi trebalo svesti samo na one okolnosti koje su važne za ovu fazu postupka, a to je vlasništvo nad imovinom koja se oduzima, te samo iznošenje, a ne i obrazlaganje dokaza koji formiraju osnovanu sumnju o njenom poreklu i, možda i najvažnije za ovaj postupak, iznošenje okolnosti koje ukazuju na opasnost od osujećenja imovine. Trebalo bi nastojati da prilikom iznošenja ovakvih okolnosti one budu iznete što sažetije, a opet dovoljno jasno da bi se navedene tvrdnje mogle osporiti. Poreklo predmetne imovine nebi trebalo da bude predmet rasprave u ovoj fazi postupka, pa bi trebalo pronaći način na koji bi se dokazni materijal o imovini iznosio samo u najsazetijoj meri, jer će ona biti predmet razmatranja u glavnoj fazi postupka.

Iako do sada nismo imali primere u praksi da se vlasnik imovine žalio na povredu prava na odbranu, iz razloga što nije imao priliku da se pre održanog ročišta upozna sa sadržinom zahteva za privremeno oduzimanje imovine, Zakon/2008 u tom delu (član 23.) nije pružao potrebne garancije poštovanja prava na odbranu okrivljenog. Prema našem mišljenju, nisu postojale nikakve smetnje da se vlasnik imovine upozna sa sadržinom zahteva; štaviše, moralo mu se omogućiti da se pripremi za ročište koje se i zakazuje da bi se on mogao izjasniti o navodima javnog tužioca. Odlaganjem momenta u kome mu se dozvoljavalo upoznavanje sa sadržinom zahteva, s jedne strane, nisu se štitili u većoj meri poverljivi podaci do kojih se došlo u finansijskoj istrazi (na šta se prema izvodima iz sudske prakse uobičajeno pozivalo kao razlog nedostavljanja zahteva), jer se on vrlo brzo upoznao na samom ročištu sa tim podacima, a s druge strane, zbog toga mu je bilo onemogućeno da se pripremi za ročište i da obezbedi dokaze kojima bi opovrgao navode javnog tužioca. Po Zakonu/2013 ovaj problem je manje prisutan zbog različitih procesnih faza predviđenim kod privremenog oduzimanja imovine.

Navešćemo i nedostatak koji nije ključan za efikasnost postupka, ali je njegovo uklanjanje poželjno. Radi se zapravo o nedoslednosti u primeni Zakona onih koji su na to ovlašćeni. Zakonodavac je jasan kada propisuje obavezno navođenje razloga koji opravdavaju

postojanje opasnosti da bi kasnije oduzimanje imovine bilo otežano ili onemogućeno. U tome se ogleda i čitav smisao postojanja ovakvog postupka, zbog čega se naročito ne može dopustiti da se aktivnost u dokazivanju ovih okolnosti svodi samo na puku konstataciju da ta opasnost postoji. Istina je, imajući u vidu da govorimo o organizovanom kriminalu i o oduzimanju znatne imovine, da neka latentna opasnost uvek postoji. Međutim, ona nije prisutna jednako za svu imovinu koja je predmet oduzimanja. Bio bi veoma složen zadatak dokazivati opasnost u odnosu na svaki deo imovine ponaosob i to bi odvelo još dublje u neefikasnost sprovođenja postupka. Međutim, ono što se može uvek učiniti jeste približavanje sudu razloga koji opravdavaju izricanje ove mere. Ovo je problem koji je prisutan na sličan način i prilikom određivanja pritvora u krivičnom postupku, gde se takođe kao jedan od razloga može predvideti opasnost od bekstva. Važić⁵⁷⁷ tako navodi „da upravo zato u zahtevu za privremeno oduzimanje imovine, okolnosti iz kojih proističe takva opasnost i razlozi koji opravdavaju potrebu za privremenim oduzimanjem moraju biti istog „kvaliteta“ kao i okolnosti i razlozi kojima se javni tužilac u krivičnom postupku rukovodi kada predlaže da se protiv određenog lica odredi pritvor“.

Ostaje nam da utvrdimo da li je privremeno oduzimanje imovine obavezna faza postupka oduzimanja ili se odmah nakon sprovedene finansijske istrage može podneti zahtev za trajno oduzimanje imovine. Dovoljno je samo da opasnost od osujećenja koja uslovljava privremeno oduzimanje imovine nije prisutna, pa da se izgubi smisao privremenog oduzimanja imovine. Zakonodavac takođe ne predviđa mogućnost «preskakanja» privremenog oduzimanja imovine, ali smatramo da bi ovakva situacija, iako će se u praksi retko dešavati,⁵⁷⁸ ipak bila moguća. Može se otvoriti i polemika da li bi (zbog mogućnosti preskakanja faze privremenog oduzimanja imovine) mogućnost izricanja naredbe o zabrani raspolaganja imovinom i o privremenom oduzimanju pokretne imovine trebalo propisati nezavisno od faze u kojoj se postupak nalazi, a naročito zato što u nekim slučajevima zabrana raspolaganja vlasnika u odnosu na određeni deo imovine može biti sasvim dovoljna mera. Ako bismo pogledali statističke pokazatelje postupaka u kojima se imovina privremeno oduzimala, mogli bismo reći da rezultati nisu zadovoljavajući. Od početka primene Zakona/2008, postupak

---

⁵⁷⁷ Važić, N., Dileme u praktičnoj primeni Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, Bilten, Vrhovni kasacioni sud, Beograd, Broj 2, 2011., str. 43.

⁵⁷⁸ Analizom donetih sudskih odluka pred Apelacionim I Višim sudom u Beogradu od početka primene Zakona pa do kraja 2014. godine, nije zabeležen ni jedan slučaj u kome trajnom oduzimanju imovine nije prethodilo njeno privremeno oduzimanje.

privremenog oduzimanja je u dosta slučajeva neopravdano dugo trajao, što je značajno uticalo na postojanje velikog broja posebnih postupaka koji su trajali više godina

Ujedno, promene koje su unete u postupak privremenog oduzimanja imovine Zakonom/2013 jesu bile obimne, ali se njima nije mnogo dobilo ni u jednom segmentu koji je označen kao nedostatak Zakona/2008. Zapravo, izgleda kao da je promenjen redosled procesnih radnji koje se odvijaju u postupku privremenog oduzimanja, ali bez ikakvog efekta. Niti je promenama poboljšana efikasnost donošenja odluka o privremenom oduzimanju imovine, niti se privremeno oduzimanje sprovodi u kraćem roku i njima doprinosi efikasnijem vođenju celog postupka, niti pak možemo uočiti u čemu su promene doprinele poboljšanju zakonskog teksta.

Na samom kraju, videli smo da je u Zakonu prisutna stalna težnja zakonodavca da se postupak oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela odvija što je moguće hitnije u svakoj fazi postupka. Međutim, zanimljivo je da odredba koja direktno upućuje na obavezu postupanja sa naročitom hitnošću postoji u prvoj i poslednjoj fazi postupka, dok je kod privremenog oduzimanja imovine izostavljena. Iako stoji to da bismo analognim postupanjem mogli zaključiti da se i postupak privremenog oduzimanja imovine mora odvijati brzo i bez odugovlačenja, zakonodavac je propustio da ovakvu instrukciju postavi na mesto, gde je, prema našem mišljenju, hitno postupanje, s obzirom na privremenost kao ključnu karakteristiku ove faze, i najpotrebnije. Iako sumnjamo da bi izričita zakonska norma o hitnosti postupanja kod privremenog oduzimanja imovine znatnije doprinela ubrzanju ove faze postupka (a koja se u praksi pokazala kao najtromija deonica celog postupka oduzimanja), ipak je ta instrukcija tu najpotrebnija.

2. TRAJNO ODUZIMANJE IMOVINE

Prateći bilo trodelnu podelu postupka oduzimanja imovine, bilo podelu prema kojoj se postupak oduzimanja imovine deli na nesudsku i sudsku fazu, poslednja faza postupka oduzimanja imovine jeste trajno oduzimanje imovine. Ova faza predstavlja ključni momenat odlučivanja o sudbini imovine koja je predmet rasprave i ona je centralni i glavni deo sudskog postupka. Sva aktivnost koja je prethodila ovoj fazi postupka bila je usmerena na prikupljanje informacija i dokaza o imovini za koju se pretpostavlja da ima nezakonito poreklo, kao i na njeno obezbeđenje, kako bi se ova poslednja faza sudskog postupka što efikasnije mogla sprovesti. Već početne odredbe koje se odnose na trajno oduzimanje imovine čine jasnim to da je postupak oduzimanja imovine neodvojivo povezan i uslovljen ishodom krivičnog postupka.

Videli smo da postoje brojna zakonodavstva u kojima posebni postupak oduzimanja imovine nije vezan za krivični postupak ili u kojima je predviđena mogućnost oduzimanja imovine u građanskim ili administrativnim postupcima. Analizirajući postupke u kojima se vrši oduzimanje imovine kriminalnog porekla u uporednom pravu možemo uočiti da su prisutna različita rešenja, a da izbor vrste postupka u kome se sprovodi mera oduzimanja, kao i procesne faze unutar postupka, najviše zavise od, pre svega, izbora prirode postupka u kome se oduzimanje vrši, a onda zatim od važećih pravila krivičnog postupka u okviru koga se oduzimanje najčešće i sprovodi ili ukoliko se radi o posebnom postupku, onda u skladu sa pravilima krivičnog postupka. Trajno oduzimanje imovine jeste zapravo oduzimanje imovine u užem smislu, jer sa ovom fazom postupka otpočinje rasprava o glavnom predmetu postupka i u okviru nje se rešava pitanje porekla predmetne imovine. Prema uporednopravnom pregledu režima oduzimanja imovine kriminalnog porekla razvijenijih zemalja uočavamo da su najpretežnija ona rešenja u kojima je postupak trajnog oduzimanja imovine sproveden u okviru ili saglasno pravilima krivičnog postupka koja važe u zemlji koja mere sprovodi. Postoje i ona rešenja poput našeg, prema kojima je predviđen poseban postupak za primenu mere oduzimanja imovine, sa pravilima postupka koja su specijalna i drugačija od uobičajene krivične procedure, ali s obzirom da je i dalje u pitanju, po prirodi, vrsta krivičnog postupka, u nedostatku *specialis* odredaba, primenjuju se odredbe Zakonika o krivičnom postupku.

Nesporno je da je za sprovođenje mere oduzimanja imovine u našem pravu, odabir krivičnog postupka kao vrste postupka u okviru kojeg se posebna mera sprovodi bio najlogičnije rešenje. Kao što ističe Majić,⁵⁷⁹ „još manje se činilo mogućim da saglasno krivičnopravnim načelima, oduzimanje imovine bude izvršeno mimo krivičnog postupka i bez potrebe da krivica bude utvrđena“. Zbog toga se prvi korak u postupku trajnog oduzimanja imovine može napraviti tek uslovno, ukoliko je krivični postupak okončan donošenjem pravnosnažne presude o krivici vlasnika imovine za izvršenje krivičnog dela. Odredbama prvobitno donetog Zakona, tražilo se postojanje osnovane sumnje da je lice izvršilac krivičnog dela, a koja postoji u momentu stupanja optužnice na pravnu snagu. Ovaj procesni momenat je ujedno bio i neophodan uslov da bi se mogla pokrenuti inicijativa za trajno oduzimanje imovine podnošenjem zahteva javnog tužioca. Zakonom/2013 postupak trajnog oduzimanja imovine uslovljen je pravnosnažnom presudom o krivici vlasnika za izvršenje krivičnog dela, pa je njegova krivična odgovornost nesporna. Zakonodavac izričito označava postupak za trajno oduzimanje kao hitan. Iako ovaj zahtev za hitnošću „provejava“ kroz ceo postupak oduzimanja imovine, zakonodavac je još jednom ukazao na značaj koji se mora pridavati efikasnom i brzom sprovođenju ovih postupaka. Međutim, tromost koja karakteriše privremeno oduzimanje imovine kao fazu postupka oduzimanja, kao i često ukidanje donesenih presuda u prvom stepenu odlučivanja, uzrokovali su to da danas postoji vrlo mali broj predmeta u kojima je pravnosnažno odlučeno o trajnom oduzimanju imovine.⁵⁸⁰ Kada bi se poštovalo načelo hitnosti postupanja i brzine odvijanja postupka oduzimanja imovine onako kako je to zakonodavac prevideo, postojao bi mnogo veći broj predmeta koji se vode po zahtevu za trajno oduzimanje imovine.

2.1. Zahtev za trajno oduzimanje imovine i njegova problematika

Pokretanje postupka trajnog oduzimanja imovine je uslovljeno, s jedne strane, rezultatima finansijske istrage (jer javni tužilac mora raspolagati sa dovoljno materijala koji potkrepljuju stečeno uverenje da postoji nezakonita imovina), a sa druge strane, postojanjem pravnosnažne presude u krivičnom postupku koji se vodio protiv lica vlasnika predmetne imovine. Oba

---

⁵⁷⁹ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 108.

⁵⁸⁰ U 2012. godini od ukupnog broja predmeta (38 ukupno) koji su vođeni pred Apelacionim sudom u Beogradu, samo u četiri predmeta donete su odluke o trajnom oduzimanju imovine, od kojih su samo dve pravnosnažne. Jedna od te dve je rešenje o trajnom oduzimanju imovine Milorada Ulemeka, a čije su kriminalne delatnosti obeležile deceniju koja je iza nas.

uslova moraju biti ispunjena da bi se mogao pokrenuti postupak trajnog oduzimanja imovine. Zahtev za trajno oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela je formalni akt kojim se pokreće postupak trajnog oduzimanja imovine i na čije je podnošenje ovlašćen javni tužilac. Prvi uslov za njegovo podnošenje nije izričito propisan Zakonom, ali je logičan i podrazumeva takvo stanje stvari prema kome je u finansijskoj istrazi prikupljeno dovoljno dokaza iz kojih javni tužilac stiče uverenje da se radi o imovini kriminalnog porekla. Drugi uslov koji je potreban da bi se zahtev za trajno oduzimanje imovine mogao podneti vezan je za krivični postupak koji se vodio. Zahtev se prema Zakonu/2008 najranije mogao podneti stupanjem optužnice na pravnu snagu. Na ovaj način, zakonodavac je momenat pokretanja postupka koji dovodi do definitivnog regulisanja statusa imovine odložio do nastupanja procesnog trenutka koji u većoj meri garantuje da se ovakvi postupci neće pokretati u ranijim procesnim fazama u kojima je osnovanost sumnje u postojanje krivičnog dela i izvršioca niža.⁵⁸¹ Zahtev se prema ranijem Zakonu mogao podneti najkasnije do isteka godine dana od pravosnažnog okončanja krivičnog postupka. To nije bilo sporno rešenje uzimajući u obzir da je bilo potrebno pokriti one situacije u kojima bi se za postojanje kriminalne imovine saznalo tek po okončanju krivičnog postupka, što svakako ima i veće opravdanje sa stanovišta dokazanosti o krivici određenog lica za krivično delo za koje se teretilo. Međutim, najraniji momenat podnošenja zahteva se pokazao kao sporan i oštro je kritikovan, s obzirom na to da u momentu pokretanja postupka oduzimanja imovine nije donesena presuda o krivici, a da se kroz ceo postupak mora obezbediti poštovanje pretpostavke nevinosti okrivljenog. Prema mišljenju Škulića,⁵⁸² „okrivljeni bi načelno mogao da postavi pitanje da li započinjanje postupka trajnog oduzimanja imovine već po stupanju optužnice na pravnu snagu može značiti prejudiciranje njegove krivice“. Isti autor iz svega zaključuje „da je intencija zakonodavca očigledno bila da se što pre u stadijumskom procesnom smislu započne sa ovim postupkom, kako bi o njemu zajedno sa rešavanjem glavnog predmeta krivičnog postupka odlučivalo prvostepeno pretresno veće, a što se u principu može smatrati racionalnim, mada ne i sasvim opravdanim“.⁵⁸³ Zakonom/2013 su unete izmene koje se između ostalog odnose baš na ovaj procesni momenat i koje idu u pravcu pomeranja vremenske granice za pokretanje postupka trajnog oduzimanja imovine na momenat dostavljanja pravosnažne odluke u krivičnom postupku. Takav potez je obezbedio veći stepen opravdanosti u primeni mere oduzimanja imovine, iako se odluka o trajnom oduzimanju imovine nije mogla ni ranije

---

⁵⁸¹ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 108.

⁵⁸² Škulić, M., „Osnovi međunarodni krivičnoprocesni standardi – uz poseban osvrt na „prošireno“ oduzimanje nezakonito stečene imovine“, Zbornik radova sa Savetovanja pravnika, Budva, 2009., str. 49.

⁵⁸³ Škulić, M., op.cit., str. 49.

doneti bez postojanja presude o krivici. Ipak, s druge strane, ovakvo rešenje iziskuje veći stepen opreznosti pri obezbeđenju imovine i sprovođenju mera koje su usmerene na sprečavanje njenog skrivanja i otuđenja. Dalje, pitanje slabljenja pretpostavke nevinosti tokom vođenja postupka trajnog oduzimanja imovine u vreme dok krivični postupak još uvek traje i dalje je aktuelno u fazi privremenog oduzimanja imovine. U prethodnom zakonu, kao i u novom, nije bilo moguće doneti odluku o trajnom oduzimanju imovine bez postojanja pravnosnažne odluke u krivičnom postupku, pa smatramo da je i prethodno rešenje pružalo dovoljne garancije okrivljenom, odnosno vlasniku imovine.

Postupak trajnog oduzimanja imovine je sadržinski sličan u oba Zakona, s tim da je prema važećem Zakonu podizanje zahteva za trajno oduzimanje imovine uslovljeno postojanjem pravnosnažne presude, a krajnji rok u kome se mora istaći zahtev za trajno oduzimanje imovine jeste tri meseca od dostavljanja pravnosnažne presude. Odredbu Zakona kojom je određen poslednji momenat u kome se može podneti zahtev za trajno oduzimanje imovine karakteriše jedna zakonska nepreciznost, zbog koje postoji opasnost da se različitim tumačenjima može osporiti i ceo postupak oduzimanja. Prema čl. 38. Zakona zahtev se može podneti u roku od tri meseca od dana dostavljanja pravnosnažne presude kojom je utvrđeno da je učinjeno krivično delo. Prema Zakonu/2008 godine poslednji momenat podnošenja zahteva bio je godinu dana po pravnosnažnom okončanju krivičnog postupka i takva odredba je bila precizna. Naime, nepreciznost je u onom delu odredbe koji se odnosi na dostavljanje pravnosnažne presude, a ne na njenu pravnosnažnost. Zbog toga se može postaviti pitanje kada se pravnosnažna presuda može smatrati dostavljenom i u odnosu na koju stranku u postupku. Da li je zakonodavac mislio na dostavljanje presude javnom tužiocu ili okrivljenom? Ujedno ne postoji obaveza dostavljanja presude iz krivičnog postupku javnom tužiocu koji će biti stranka u postupku oduzimanja imovine, već se ona dostavlja javnom tužiocu iz krivičnog postupka koji se vodio. Ako se za momenat dostavljanja smatrao momenat dostavljanja presude javnom tužilaštvu kao organu, postavlja se opet pitanje na koji način će javni tužilac iz posebnog postupka biti obavešten o pravnosnažnosti presude. Ne postoji obaveza dostavljanja presude iz krivičnog postupka javnom tužilaštvu kako bi ono preispitalo postoje li uslovi za vođenje posebnog postupka, nego se poseban postupak pokreće na osnovu rezultata finansijske istrage. U praksi ova odredba možda neće dovesti do problema, jer će se postupci oduzimanja imovine najčešće pokretati pre zakonom određenog poslednjeg momenta u kome se zahtev može podneti, ali bi ovakvo rešenje moglo dovesti i do situacije u kojoj se ceo postupak trajnog oduzimanja imovine može staviti pod znak pitanja ili

u kome se zahtev za oduzimanje imovine može odbaciti jer nije pravovremen. Zato je neophodno ili precizirati ovu odredbu ili dati njeno tumačenje kojim bi se otklonile navedene dileme.

2.2. Sadržina zahteva za trajno oduzimanje imovine

Javni tužilac podnosi zahtev za trajno oduzimanje imovine u postupku koji se vodi sa ciljem oduzimanja kriminalom stečene imovine. Podnošenje zahteva ne znači da će se finansijska istraga okončati, jer se tokom celog postupka mogu pojaviti nove informacije o imovini koje nisu obuhvaćene zahtevom, pa se tako podneti zahtev može stalno proširivati. Poslednji momenat do kada je proširenje zahteva moguće jeste tri meseca od dostavljanja pravnosnažne presude donete u krivičnom postupku. Predviđene su tri različite situacije, odnosno tri sadržinski različita zahteva u zavisnosti od lica prema kome se zahtev ističe. Kada se zahtev odnosi na okrivljenog ili okrivljenog saradnika, on mora sadržati pravnosnažnu presudu, podatke o okrivljenom tj. okrivljenom saradniku, zakonski naziv krivičnog dela, označenje imovine koja se treba oduzeti, dokaz o imovini koju okrivljeni poseduje i njegovim zakonitim prihodima i na kraju okolnosti koje ukazuju na postojanje očigledne nesrazmere između imovine i prihoda, kao i razloge koji pravdavaju potrebu za trajnim oduzimanjem imovine. Ostale dve situacije odnose se na lica na koje je imovina izvornih vlasnika preneti i za koje se traže dodatni podaci u zahtevu. Osnovni podaci koje svaki zahtev treba da sadrži, posle uvodnih označenja subjekata kojima se imovina ima oduzeti i zakonskog naziva krivičnog dela, čijim je izvršenjem uslovljeno pokretanje posebnog postupka, tiču se imovine kao centralnog predmeta rasprave. Najpre se vrši individualizacija imovine koja će biti predmet oduzimanja, a koja je, pod pretpostavkom da je došlo do privremenog oduzimanja imovine, već bila predmet rasprave. Taj deo zahteva za privremeno oduzimanje imovine je po pravilu sadržinski deo i zahteva za trajno oduzimanje imovine, ali ovaj potonji po pravilu obuhvata veći obim imovine, jer se odnosi i na onu imovinu za koju nije postojala opasnost od osujećenja. Analizom postupaka oduzimanja imovine koji su vođeni mogli smo da primetimo da je u najvećem broju slučajeva zahtev za trajno oduzimanje imovine imao identičnu sadržinu u pogledu vrste i obima imovine kao i zahtev za privremeno oduzimanje imovine. Naime, imamo utisak da se momentom podnošenja zahteva za privremeno oduzimanje imovine staje sa daljim radom na istraživanju imovine okrivljenog i da se sva dalja procesna aktivnost bazira uglavnom na do tada prikupljenim dokazima u finansijskoj istrazi. Takvo

postupanje nije dobro jer bi zahtev za trajno oduzimanje trebalo da je u većini slučajeva upravljeno na svu imovinu za koju se sumnja da ima kriminalno poreklo, dok bi zahtev za privremeno oduzimanje trebao da se odnosi samo na onu imovinu koju je potrebno obezbediti da bi bila dostupna u nastavku suđenja. Sledeći podaci u zahtevu odnose se na zakonite prihode osuđenog, a posle čega sledi ključni deo samog zahteva, a to je iznošenje okolnosti koje ukazuju na postojanje očigledne nesrazmere između imovine koju lice poseduje i prihoda koje je ostvarilo. Ovde je, kao što navodi Majić,⁵⁸⁴ „reč o suštinskom zahtevu na strani tužioca, imajući u vidu da će njegova procesna aktivnost na glavnom ročištu upravo u tom pravcu biti usmerena“. S obzirom na to da će ovo biti centralno pitanje rasprave na ročištu i da je to pitanje od suštinskog značaja za ceo postupak, u zahtevu bi trebalo navesti sve okolnosti koje će biti iznete tokom postupka, a kojima se dokazuje očigledna nesrazmera između zakonitih prihoda i imovine. Na ročištu na kojem će se raspravljati o imovini okrivljenog ili okrivljenog saradnika izvodi se niz matematičkih operacija u cilju utvrđenja imovinskog bilansa okrivljenog, pri čemu „višak“ imovine koji se ne bude opravdao zakonitim poreklom može postati objekt konfiskacije. Na kraju, zahtev mora sadržati i razloge koji opravdavaju potrebu za trajnim oduzimanjem imovine. Kao što Majić⁵⁸⁵ ocenjuje, „ovde je reč o određenoj vrsti obrazloženja zahteva javnog tužioca, gde bi bila data kratka analiza prethodno navedenih okolnosti iz ugla tužioca, ispunjenost svrhe instituta oduzimanja imovine, vrednost imovine koja se oduzima, i sl.“.

Zahtev koji je upravljeno na lica na koja je imovina prenetna mora sadržati još neke dopunske podatke. Kada je zahtev upravljeno na imovinu pravnog sledbenika moraju se navesti i dokazi o tome da je to lice nasledilo imovinu koja je proistekla iz krivičnog dela, dok se kod zahteva koji se odnosi na treće lice traži dokazivanje jedne okolnosti koja može biti dosta kompleksna. Zahteva se navođenje dokaza da je imovina koja je proistekla iz krivičnog dela prenetna bez naknade ili uz naknadu koja ne odgovara njenoj stvarnoj vrednosti. U oba slučaja možemo sa mnogo opravdanja reći da se radi o tzv. podeljenom teretu dokazivanja, jer se traži jedan viši standard dokaza na strani javnog tužioca. On ne samo da je dužan da podnese dokaze o pravnom osnovu sticanja imovine za koju se pretpostavlja da ima kriminalno poreklo, već je na njemu da dokaže i jednu subjektivnu okolnost (koju je po pravilu uvek teško dokazivati), a to je prenos imovine u cilju osujećenja oduzimanja, dakle nameru izvornog vlasnika. Dokazivanje namere se i ovde u većini slučajeva svodi na puku

---

⁵⁸⁴ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 109.

⁵⁸⁵ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 109.

proklamaciju, ali su zakonske norme jasne i nedvosmislene da se kao deo zahteva za trajno oduzimanje imovine od trećeg lica moraju navesti i okolnosti koje ukazuju da je ovakva namera u času prenošenja postojala.

2.3. Nadležnost za odlučivanje o zahtevu za trajno oduzimanje imovine

Funkcionalna nadležnost za postupanje po zahtevu za trajno oduzimanje poverena je vanpretresnom veću, za razliku od prethodnog zakona prema kome je o njemu odlučivalo veće pred kojim se održavao glavni pretres, odnosno predsednik tog veća. Prema Zakonu/2008 postojala je mogućnost donošenja odluke o oduzimanju imovine i u krivičnom postupku koji se vodio. To su bile situacije u kojima uredno pozvani vlasnik nije došao na glavni pretres, nije se izjasnio o zahtevu ili se izjasnio tako da ne osporava zahtev. Tada postupak trajnog oduzimanja imovine nije ni bio „otvaran“, a sudsko veće je imalo obavezu da prilikom odlučivanja o glavnoj stvari odluči i o zahtevu javnog tužioca upravljenom na trajno oduzimanje imovine. Sud je, bez obzira na pasivno držanje vlasnika imovine, morao uvek da razmotri zahtev i o njemu odluči prema načelu slobodne ocene dokaza, te nije smeo bez razmatranja da usvoji navode javnog tužioca u slučaju takvog pasivnog držanja. Ipak, ovakvi slučajevi pasivnog držanja vlasnika imovine su u praksi bili retkost,⁵⁸⁶ a uobičajeno se otvarao „poseban“ postupak, jer je vlasniku imovine u interesu da iznese svoju odbranu, odnosno odbranu svoje imovine. Donošenjem Zakona/2013, ovakva mogućnost donošenja odluke o oduzimanju imovine u presudi u krivičnom postupku je isključena, jer se mora sačekati konačan ishod krivičnog postupka da bi se pokrenuo postupak trajnog oduzimanja imovine. U najvećem broju predmeta koji su vođeni od početka primene Zakona, formirana je nadležnost posebnog odeljenja višeg suda („specijalnog suda“), s obzirom na činjenicu da se najveći broj zahteva upravljениh na oduzimanje imovine podiže na osnovu optužbe za krivična dela organizovanog kriminala.

---

⁵⁸⁶ Prema statistici koju smo vodili o donetim presudama o oduzimanju imovine, nije zabeležen nijedan slučaj donošenja odluke o oduzimanju imovine u okviru krivičnog postupka.

2.4. Držanje vlasnika imovine u odnosu na zahtev za oduzimanje imovine

Važnost odnosa između krivičnog postupka i postupka oduzimanja imovine, prema starom zakonu, najizraženiji je bio u delu kojim su se propisivala pravila o držanju vlasnika imovine u odnosu na zahtev koji je izneo javni tužilac. U zavisnosti od njegovog izjašnjenja na navode javnog tužioca, otvarao se novi, posebni postupak u kome se o poreklu imovine raspravljalo u nezavisnom postuku ili se o oduzimanju imovine donosila odluka u okviru postojećeg krivičnog postupka. Pravila se razlikovala u postupanju u zavisnosti od faze u kojoj se nalazio krivični postupak prilikom podnošenja zahteva za trajno oduzimanje imovine. Ukoliko se on podnosio u bilo kom procesnom trenutku u kome je prvostepeni postupak još trajao (počev od stupanja optužnice na pravnu snagu), sud bi u toku tog postupka pozvao vlasnika da se izjasni na glavnom pretresu o zahtevu javnog tužioca usmerenom na oduzimanje njegove imovine. Ukoliko bi bio okončan prvostepeni postupak, otvaralo se posebno ročište, kada se davala prilika vlasniku da se izjasni o tome da li osporava zahtev. Vlasnik se pozivao da na glavnom pretresu prvostepenog krivičnog postupka iznese stav o navodima javnog tužioca. Ukoliko uredno pozvani vlasnik ne bi došao na glavni pretres, ukoliko se on ne bi izjasnio o zahtevu ili se ne bi izjasnio da osporava zahtev, odluka o zahtevu bi bila donesena u presudi. Ono što je zajedničko svim ovim situacijama, u kojima se nije otvarao poseban postupak nego se o oduzimanju rešavalo u već postojećem krivičnom postupku, jeste pasivno držanje vlasnika imovine u odnosu na zahtev javnog tužioca, odnosno neosporavanju tih navoda. Vlasnik imovine u svim ovim slučajevima prećutno se saglašavao sa navodima koji su izneti, ali to ipak nije značilo da sud treba bespogovorno da usvoji navode javnog tužioca kao tačne. Ipak, u praksi se retko dešavalo da zahtev koji je iznet od strane javnog tužioca, a koji nije osporavan, ne bude usvojen. Kao što Majić⁵⁸⁷ navodi kao „jedini mogući slučaj mogla bi se zamisliti situacija u kojoj bi sud, i pored neosporavanja od strane vlasnika, došao do zaključka da tvrdnje tužioca koje se odnose na vlasništvo nad imovinom i zakonite prihode vlasnika, te postojanje očigledne nesrazmere između imovine i zakonitih prihoda vlasnika, *prima facie* nisu prihvatljive“. Međutim, uz realnu pretpostavku da svakom zahtevu za trajno oduzimanje imovine prethode obimne i kompleksne finansijske istrage, realno je bilo očekivati da će navodi javnog tužioca uvek biti potkrepljeni adekvatnim dokazima. U svim ovim situacijama, kada se odluka o oduzimanju imovine donosila bez prethodnog otvaranja postupka odnosno rasprave, vlasnik je imao još jednu priliku da se

---

⁵⁸⁷ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op.cit., str. 109.

izjasni o navodima javnog tužioca, tako što bi mogao izjaviti žalbu na presudu, odnosno na odluku kojom se odlučivalo o trajnom oduzimanju imovine.

U drugoj situaciji, a koja je bila redovna, osporavanjem zahteva od strane vlasnika aktivirao se posebni postupak koji je počinjao da gradi svoju samostalnost u odnosu na krivični postupak i koji se dalje odvijao nezavisno od njega. Zakon/2013 predviđa ovu situaciju kao jedinu moguću, jer se čeka ishod krivičnog postupka, pa se uvek otvara novi posebni postupak u kome je predmet rasprave zakonitost porekla imovine njenog vlasnika. Postupak trajnog oduzimanja imovine može da se vodi tek ukoliko redovni krivični postupak rezultira pravnosnažnom osuđujućom presudom. Iz tog razloga, uticaj koji je imalo držanje vlasnika u odnosu na zahtev za trajno oduzimanje imovine, na tok postupka prema odredbama novog zakona, više nema značaja. Naš pravni sistem usvojio je rešenje po kom je oduzimanje imovine uslovljeno osudom za krivično delo sa liste onih koja su navedena u katalogu Zakona. Zapravo, osuda za neko od krivičnih dela iz kataloga je uslov da bi se moglo pristupiti analizi porekla imovine koju ima okrivljeni. Sada, na tok postupka može uticati dokazna aktivnost vlasnika imovine koji i na pripremnom ročištu i kasnije, na glavnom ročištu, može iznositi dokaze kojima će osporavati zahtev javnog tužioca. Ipak, postupak trajnog oduzimanja imovine se sprovodi u Zakonom predviđenim rokovima bez obzira na držanje vlasnika imovine. Videli smo kod prikaza uporednopravnih rešenja da su se neke zemlje opredelile za nezavisan sistem oduzimanja imovine, prema kojem krivična osuda ne uslovljava označenje imovine okrivljenog kao kriminalne. I pored toga, imajući u vidu osobenosti našeg krivičnog zakonodavstva, naš zakonodavac smatra postojeće rešenje oduzimanja imovine najboljim, jer pruža veći stepen uverenja u opravdanost izricanja ovakvih mera od sistema oduzimanja u kojima se ne traži ovakva povezanost. S obzirom na to da se poseban postupak vodi isključivo radi dokazivanja porekla imovine i da je pravnosnažna presuda u krivičnom postupku samo uslov za pokretanje postupka oduzimanja, a ne i predmet rasprave u novom postupku, nekadašnje rešenje prema kojem je u krivičnom postupku mogla biti donesena odluka o oduzimanju imovine nije bilo dobro. Naime, imovina o kojoj se raspravlja u postupku oduzimanja nije imovina koja direktno proističe iz krivičnog dela (za konkretno krivično delo se primenjuje mera oduzimanja imovinske koristi), pa odluka o oduzimanju imovine treba da se donese u posebno otvorenom postupku koji će biti sproveden tako da su u njemu ostvarena sva prava koja okrivljenom pripadaju.

2.5. Pripremno ročište

Pripremno ročište je odredbama Zakona određeno kao obavezna faza postupka. Suština postojanja pripremnog ročišta, saglasno njegovom nazivu, jeste pripremanje za glavno ročište kao centralnu fazu postupka. Na pripremnom ročištu, osnovni cilj je predlaganje dokaza kako bi se glavna rasprava mogla odvijati nesmetano i efikasno i kako bi se moglo raspravljati o samoj suštini postupka – o poreklu imovine na koju je upravljen zahtev za oduzimanje. Sud je prema Zakonu/2008 bio dužan da pre održavanja glavnog ročišta zakaže pripremno ročište i to u roku od 30 dana od pravnosnažnosti osuđujuće presude ili od dana podnošenja zahteva javnog tužioca. Zakonom/2013, prema kome se čeka ishod krivičnog postupka da bi se započeo postupak oduzimanja, ostavlja se sudu da zakaže pripremno ročište u roku od 30 dana od podnošenja zahteva javnog tužioca. Pripremno ročište u krivičnom postupku ima isti smisao kao i u posebnom postupku, a u sklopu priprema za glavni pretres.

Zakonom su određena pravila dostavljanja poziva za pripremno ročište. Na ovo ročište se pozivaju one stranke koje će biti glavni subjekti rasprave o imovini proistekle iz krivičnog dela, te se poziv ima dostaviti vlasniku, njegovom punomoćniku ako ga ima i javnom tužiocu. Način dostavljanja koji je uređen Zakonom (između ostalog i postavljanje punomoćnika po službenoj dužnosti usled nemogućnosti dostavljanja poziva) pokazuje zakonodavčevu težnju da pravilima o dostavljanju utiče na što veću efikasnost postupka, naročito u ovoj pripreмноj fazi koja nema za cilj raspravljanje o ključnoj stvari. Analizom pomenutih odredaba, možemo zapaziti njihovu veliku sličnost sa odredbama koje se odnose na privremeno oduzimanje imovine. Zapravo, obe faze postupka su manjeg značaja u odnosu na glavno ročište koje se održava. Kod ročišta za privremeno oduzimanje imovine ključno je obezbeđenje imovine, a kod pripremnog ročišta ključno je pripremanje za glavno ročište. Zbog toga, „za razliku od zakonskog rešenja u pogledu glavnog ročišta, gde je predviđeno da usled nedolaska javnog tužioca ovo bude odloženo, ovde ovakva mogućnost nije predviđena, iz čega proizlazi da će pripremno ročište biti održano u slučaju nedolaska bilo kojeg od učesnika, uključujući predstavnika javnog tužilaštva“⁵⁸⁸. Vlasniku mora biti ostavljen rok od najmanje osam dana od dana dostavljanja poziva da se pripremi za ročište (što je vrlo kratak rok da bi vlasnik mogao da prikupi bilo kakve dokaze, naročito u odnosu na imovinu koja nije bila deo zahteva za privremeno oduzimanje).

---

⁵⁸⁸ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 117.

Sud poziva lica kojima dostavlja poziv da na pripremnom ročištu iznesu činjenice i predlože dokaze na kojima zasnivaju svoj zahtev ili kojima osporavaju zahtev suprotne strane. Ovde se radi o fazi u kojoj sud samo prikuplja procesnu građu za kasniju fazu postupka u kojoj će se protivne strane suočiti i u kojoj će se raspravljati o glavnom predmetu postupka. Pripremno ročište je upravo i osmišljeno da bi se na vreme mogao predvideti tok odvijanja glavnog ročišta i da bi sudija mogao pravovremeno da oceni dinamiku kojom će se postupak kretati. Pripremna faza predviđena je kao sumarna i informativna, a ne kao faza koja bi na bilo koji način trebalo da se pretvori u imitaciju glavnog ročišta.⁵⁸⁹ Sud u ovoj fazi postupka treba da oceni postoje li svi potrebni uslovi za meritorno odlučivanje o zahtevu za trajno oduzimanje i u njoj se skupljaju dokazi. Ako na ovaj način i shvatimo ovu fazu, kao neku vrstu sažete analize predstojećeg glavnog ročišta, možemo zaključiti da se dokazi, iako se zakonodavac ne izjašnjava o tome, mogu iznositi i u kasnijoj fazi postupka. Ipak, kako se ne bi obezvređili postojanje i suština pripremnog ročišta dopuštanjem da se dokazi iznesu i kasnije, smatramo da bi za kasnije iznošenje dokaza uvek morao da postoji opravdani razlog. Uobičajena će biti situacija da se stranke pozivaju na nedovoljnost vremena i to bi trebalo smatrati opravdanim razlogom s obzirom na vrlo kratak rok u kojem se pripremno ročište održava u odnosu na poziv za njega, a i činjenicu da se zahtev često i ne dostavlja vlasniku imovine, te se on sa njegovom sadržinom upoznaje upravo na ročištu. Ono što je bitno istaći jeste da se u ovoj fazi postupka dokazi ne izvode, već se samo predlažu i zbog toga je primarni cilj ovog ročišta priprema za predstojeće suočavanje stranaka. Zbog takvog karaktera ovog ročišta, ono bi takođe (iako to nije predviđeno Zakonom) trebalo da se održi bez prekida i sud bi trebalo da zakaže glavno ročište odmah posle upoznavanja sa dokazima koje su predložile stranke. Međutim, ako imamo u vidu suštinu pripremnog ročišta, onda je rok od osam dana koji je ostavljen vlasniku od dana dostavljanja poziva do održavanja pripremnog ročišta, vrlo kratak da bi on mogao da predloži dokaze koje će koristiti u postupku. Ako bi važilo i pravilo o prekluziji koja nastupa za stranke zaključenjem pripremnog ročišta, kao što je to slučaj u građansko procesnom pravu s obzirom na vrstu dokaza (dokumentacija kojom se potvrđuje poreklo stvari i novca kao dela imovine navedenih u zahtevu javnog tužioca) koji se u posebnom postupku prilažu i njihovu obimnost, taj rok ocenjujemo kao prekratak.

---

⁵⁸⁹ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op.cit., str. 117.

2.6. Glavno ročište

Nakon održavanja pripremnog ročišta, sud je dužan da u određenom roku zakaže glavno ročište (prema Zakonu u roku od tri meseca od održavanja pripremnog ročišta). Glavno ročište je centralna faza postupka oduzimanja imovine u kojoj se raspravlja o glavnom predmetu posebnog postupka, o imovini i njenom ne/zakonitom poreklu. Ova faza postupka je sama srž postupka koji se vodi i u njoj se konačno odlučuje o sudbini imovine o kojoj se raspravlja. Ako posmatramo pravila krivičnog postupka videćemo da tok postupka oduzimanja imovine načelno prati osnovne procesne faze krivičnog postupka ali uz izuzetke koji postoje usled specifičnosti koje se u posebnom postupku javljaju. Tako, u posebnom postupku, nakon pripremnog ročišta sledi održavanje glavnog ročišta, dok u krivičnom postupku sledi glavni pretres. Kako navodi prof. Vasiljević po svojoj formalnopravnoj prirodi, glavni pretres je ročište: skup stranaka u određeno vreme pred sudom u cilju kontradiktornog, usmenog, javnog i neposrednog izvođenja dokaza i raspravljanja o osnovanosti tužbe.⁵⁹⁰ Međutim, iako i za glavni pretres važi pravilo da jednom započet treba da neprekidno traje do kraja, on se najčešće održava na niz ročišta koji zajedno čine celinu. U posebnom postupku, sa druge strane, veoma je izraženo načelo hitnog postupanja, što je istaknuto i u samom Zakonu posebnom odredbom kojom se naglašava da je postupak za trajno oduzimanje hitan. Upravo iz tog razloga zakonodavac i navodi glavno ročište kao glavnu fazu, još jednom ističući da se po pravilu ono mora, ako je započeto, dovršiti bez prekidanja i odlaganja. Za razliku od krivičnog postupka u posebnom postupku istaknut je značaj koherentnosti glavnog ročišta i važnost hitnog odlučivanja o predmetu postupka, jer svako odlaganje ročišta utiče na smanjenje efikasnosti primene posebne mere. Ipak, ostavljajući prostora za drugačija postupanja, načelo hitnosti ipak nije doslovno sprovedeno.

Pre izlaganja sadržine glavnog ročišta, moramo se osvrnuti na pravila koja se odnose na pozivanje stranaka na glavno ročište. Na glavno ročište se pozivaju najpre glavni procesni subjekti (javni tužilac, vlasnik i njegov punomoćnik), odnosno suprostavljene strane u ovom postupku, a onda i sva druga lica čije je prisustvo potrebno. Ovde se prvi put širi krug lica koja mogu prisustvovati ročištu, pri čemu zakonodavac nije nabrojao koja lica mogu biti učesnici, ali u obzir dolaze svi oni subjekti koji svojim učešćem mogu pružiti potrebne informacije za donošenje sudske odluke. Vlasniku se ostavlja rok od najmanje 15 dana od

---

⁵⁹⁰ Vasiljević, T., Sistem krivično procesnog prava SFRJ, op.cit., str. 531.

dostavljanja poziva do održavanja ročišta, kako bi mu se obezbedilo adekvatno vreme da se pripremi za raspravu, imajući u vidu da u postupku važi pravilo tzv. obrnutog ili podeljenog tereta dokazivanja koje mu otežava položaj. Njegova aktivnost, usmerena na opovrgavanje navoda javnog tužioca, znatno je teža u odnosu na položaj okrivljenog u krivičnom postupku, jer je na njemu da pribavi dokaze kojima će „odbraniti“ svoju imovinu.

Zakonodavac prilikom dostavljanja poziva stranaka za glavno ročište iste upozorava da će se ročište održati i u slučaju njihovog nedolaska. Ovo je još jedan primer u kome je izražena intencija zakonodavca da se postupak oduzimanja imovine sprovede na brz i efikasan način. Ako posmatramo krivične postupke i njihovu efikasnost u našoj zemlji, videćemo da se neretko dešava da stranke svojim nepojavljivanjem namerno odlažu ročišta kako bi tako uticale na odugovlačenje postupka. Imajući u vidu prirodu i značaj posebnog postupka, kao i hitnost postupanja u njemu, zakonodavac je ovakvim normativnim rešenjem želeo da spreči mogućnost nepotrebnog odlaganja. U postupku u kojem se raspravlja o oduzimanju imovine, vlasnika može zastupati punomoćnik bez njegovog prisustva. Međutim, ovo pravilo prema Zakonu/2008 nije važno i za javnog tužioca, jer se u slučaju njegovog nedolaska ročište odlagalo, a o njegovom nedolasku se obavestavao nadležni javni tužilac. Ovakvo rešenje je s jedne strane bilo opravdano, imajući u vidu da je „zakonodavac smatrao da bi bez njega, kao procesnog subjekta koji inicira postupak oduzimanja imovine pribavljene krivičnim delom i koji u tom smislu na ovom ročištu ima i dokaznu inicijativu, bilo neopravdano rešavati ovo pitanje“.⁵⁹¹ Ipak, s druge strane, ako se pođe od ravnopravnosti stranaka u postupku, nismo sigurni da je ovakvo davanje prednosti javnom tužiocu bilo u skladu sa opštim načelima krivičnog postupka, niti se mogu naći opravdani razlozi za favorizovanje samo jedne strane u postupku. Zakonom/2013 uvedena je ravnopravnost stranaka u postupku, te važe ista pravila za sve: izostanak bilo kog lica kome je poziv za ročište dostavljen neće sprečiti održavanje ročišta.

Sadržina glavnog ročišta koje se održava radi odlučivanja o trajnom oduzimanju imovine predstavlja okosnicu čitave ideje oduzimanja imovine kriminalnog porekla. Sve ono što prethodi ovom ročištu ima samo pripremni karakter za konačno rešavanje centralnog pitanja, da li je predmetna imovina njenog vlasnika stečena na nezakonit način i to kao posledica kriminalnih aktivnosti. Glavno ročište započinje iznošenjem sadržine zahteva

---

⁵⁹¹ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 119.

javnog tužioca. Ono je centralni stadijum postupka oduzimanja imovine koji se odvija prema načelu raspravnosti i u okviru koga se zapravo odvija suđenje u užem smislu reči. Na glavnom ročištu iznosi se sav dokazni materijal na kome će se bazirati sudska odluka o trajnom oduzimanju imovine. Postupak oduzimanja imovine je u mnogim segmentima različit od redovnog krivičnog postupka, najpre u odnosu na predmet rasprave. Ključna karakteristika koja ovaj postupak izdvaja od ostalih krivičnih postupaka jeste sadržina dokaza na glavnom ročištu i primena neuobičajenog standarda o teretu dokazivanja. Govoreći o ovom standardu, videli smo da opravdano možemo govoriti pre o tzv. podeljenom teretu dokazivanja nego o potpunom prebacivanju tereta dokazivanja sa javnog tužioca na okrivljenog, a što ćemo u narednim redovima, posvećenim redosledu i strukturi izvođenja dokaza, još jednom potvrditi.

Ročište započinje iznošenjem činjenica koje terete vlasnika imovine za koju se pretpostavlja da ima kriminalno poreklo. Ako se radi o zahtevu usmerenom na imovinu osuđenog lica ili svedoka saradnika, predočavaju se dokazi u pogledu tri vrste okolnosti, a koje smo već isticali govoreći o sadržini zahteva. Njegova aktivnost se u pogledu prve dve okolnosti koje navodi u najvećoj meri svodi na iznošenje rezultata koji su nastali radom Jedinice za finansijske istrage, dok njegova prava procesna uloga dolazi do izražaja tek iznošenjem poslednje grupe okolnosti. Najpre, javni tužilac iznosi dokaze o postojanju određene imovine, pri čemu navedena imovina mora biti znatna. Da bi dokazao postojanje određene imovine u posedu vlasnika, on će prilagati različite dokaze u zavisnosti od vrste imovine. Uglavnom se radi o izvodima iz zemljišnjih knjiga i finansijskim izveštajima, podacima koji su pribavljeni od bankarskih i drugih finansijskih organizacija i svim onim vrstama dokaznih sredstava o kojima smo govorili prilikom istraživanja aktivnosti koje Jedinica ima u pronalasku imovine.

Posle ovih izlaganja, javni tužilac iznosi dokaze o zakonitim prihodima okrivljenog ili okrivljenog saradnika. Pod pojmom zakonitih prihoda treba podrazumevati dozvoljenu, na zakonu zasnovanu delatnost, koja služi kao izvor prihoda ovih lica, u pogledu kojih se izmiruju na zakonu zasnovane obaveze.⁵⁹² Uglavnom su u pitanju dokazi koji se pribavljaju na jednostavan način ukoliko postoji saradnja pravnih lica koja se bave evidencijama ovakvih podataka. Pojam zakonitih prihoda u ovom slučaju ipak podrazumeva određenu elastičnost, te, kao što navodi Majić,⁵⁹³ „u obzir neće biti uzete delatnosti poput neovlašćene i

---

⁵⁹² Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op.cit., str. 122.

⁵⁹³ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 122.

neregistrovane trgovine ili proizvodnje, bez obzira na pretpostavljenu količinu prihoda koja se na ovaj način ostvaruje, ali s druge strane ovaj pojam ne bi trebalo isključivo povezivati sa redovnim plaćanjem dažbina“. U svakom slučaju, vlasnik imovine će tokom svog izjašnjavanja o navodima tužioca uglavnom nastojati da dopuni dokazni materijal zakonito stečenih prihoda, te će svaki propust javnog tužioca o tome biti u njegovu korist.

Poslednji deo tužiočeve aktivnosti je ujedno i najvažniji segment njegove aktivnosti i ključ njegove uloge u ovoj fazi postupka. Naime, on je obavezan da priloži dokaze o postojanju očigledne nesrazmere između prethodno iznete dve grupe činjenica, to jest činjenica koje se tiču postojeće imovine i zakonitih prihoda. Ovde se zapravo radi samo o sučeljavanju dve grupe činjenica koje bi ukazale na očiglednu nesrazmeru između vrednosti nastale njihovim upoređivanjem. Ovaj treći segment, nesvojstven krivičnim postupcima, u stvari predstavlja svojevrsnu matematičko-računovodstvenu analizu, koja se mora svoditi na očiglednu nesrazmeru. U praksi, neretko postoje primeri velike disproporcije, u kojima se s jedne strane nalaze imovina od izuzetne vrednosti i luksuzni život ne samo osuđenih nego i mnogih njima bliskih lica, a s druge strane skromni prihodi ili čak odsustvo zaposlenja i prihoda ovih lica. Naravno, činjenica je da su okrivljeni u mnogim predmetima u kojima su se vodili postupci oduzimanja imovine bili zatečeni uvođenjem novog mehanizma i nepripremljeni za ovakav udar, te su time olakšali rad istražnim organima. U tom smislu, u narednom periodu može se očekivati da se kriminalni moćnici neće više toliko slobodno razmetati bogatstvom koje stiču na ovaj način, te da će uložiti mnogo više napora u pravcu skrivanja tako ostvarenog bogatstva. Takođe, na ovom mestu otvara se i pitanje važnosti učešća stručnih lica baš u ovoj fazi postupka, jer, imajući u vidu da se često radi o imovini velikih razmera i velikom broju dokumenata koji se iznose kao dokaz, ovaj računovodstveni segment postupka mogao bi biti poprilično stran, kako za javne tužioce, tako i za sudije koji nisu specijalizovani za ovu posebnu oblast.

U zavisnosti od toga na koga je upravljen zahtev za trajno oduzimanje imovine, razlikuje se i sadržina dokaznog materijala koji iznosi tužilac. Tako, ukoliko se radi o pravnom sledbeniku, javni tužilac je dužan da dokaže da je on nasledio imovinu koja ima kriminalno poreklo. Prema Zakonu, pravnim sledbenikom smatra se naslednik osuđenog, svedoka saradnika, ostavioca ili njihovih naslednika. Pretpostavlja se da tužilac najpre mora dokazati nesrazmeru između imovine koja je predmet zahteva i zakonitih prihoda pravnog sledbenika, a onda da je dužan da dokaže da je ovakvu imovinu nasledio. Takođe, sve vreme se ispituje

imovina izvornih vlasnika koji su na ovaj način preneli imovinu. Kod nasleđivanja imovine i njegovog oduzimanja od pravnog sledbenika mogu se javiti dve različite situacije. U prvoj se radi o tome da je pravni sledbenik nasledio imovinu od lica koje je u vreme smrti već bilo pravnosnažno osuđeno za neko od krivičnih dela iz kataloga onih koji povlače primenu Zakona. Druga situacija je ona u kojoj pravni sledbenik nasleđuje imovinu od lica prema kome krivični postupak u vreme smrti nije ni pokrenut ili je obustavljen, a što sve treba da bude deo dokazne građe koju javni tužilac iznosi.

Na kraju, ukoliko je zahtev usmeren na treće lice, javni tužilac je dužan da iznese dokaze o jednoj objektivnoj i jednoj subjektivnoj okolnosti. Prva se odnosi na dokaze da je predmetna imovina prenet na fizičko ili pravno lice bez naknade ili uz naknadu koja ne odgovara stvarnoj vrednosti imovine. Druga, subjektivna okolnost koju je tužilac dužan da dokaže jeste postojanje namere osujećenja oduzimanja imovine. Namera podrazumeva takvu aktivnost vlasnika kojom on smišljeno prenosi svoju imovinu kako bi sakrio tragove koji bi upućivali na kriminalno poreklo ovakve imovine. Kada su u pitanju treća lica i pravni sledbenici, posao javnog tužioca je znatno otežan, jer on mora da pruži dokaze o datnim okolnostima, kojima je nekada teško ući u trag.

Sledeća procesna aktivnost usmerena je na obaranje pretpostavke o kriminalnom poreklu imovine. Drugim rečima, priliku za odbranu dobijaju okrivljeni, okrivljeni saradnik ili njihovi punomoćnici. Aktivnost lica prema kome je usmeren zahtev veća je nego kod uobičajenih krivičnih postupaka, jer on dobija priliku da ospori navode javnog tužioca, uz teret da će se tvrdnje tužioca uzeti kao tačne ukoliko ne priloži dokaze kojima će ih opovrgnuti. Sledeći korak na ročištu svodi se na osporavanje navoda javnog tužioca. Lice prema kome je upravljen zahtev može osporavati navode u pogledu svih okolnosti koje je izneo javni tužilac. Ovde postoji ostvarivanje njegovog prava na odbranu, koje, ako ga posmatramo kroz prizmu primene tzv. podeljenog tereta dokazivanja, može biti shvaćeno kao pravo koje je u određenoj meri „suženo“. Ipak, to lice ima priliku da se izjasni o svim iznetim okolnostima i da sudu priloži sve dokaze kojima će opravdati poreklo svoje imovine. Lice prvo može osporavati to da je vlasnik imovine koju javni tužilac navodi u svom zahtevu ili da je vlasnik određenog dela te imovine. Ukoliko treća lica ne spore vlasništvo nad imovinom koja je predmet postupka, ona će usmeriti svoju procesnu aktivnost na dopunu navoda javnog tužioca u vezi sa zakonitim приходima koje ostvaruju. Mogu se priložiti dokazi o nekim izvorima prihoda koje je javni tužilac propustio da predoči ili se lica mogu pozivati na to da su prihodi netačno

prikazani. Treća lica su u ovom slučaju obavezna da prilože dokaze koji potkrepljuju ove tvrdnje. Nije dovoljno samo ih navesti, jer sud u takvom slučaju neće sam predložiti izvođenje određenih dokaza da bi ustanovio da li je do ovakvog prenosa došlo ili nije. Na kraju, vlasnik imovine može opovrgnuti i dokaze kojima se potvrđuju tvrdnje da se radi o nesrazmeri ili da je ta nesrazmera očigledna, odnosno dokazivanjem da nesrazmera nije dovoljna da bi se mogla smatrati očiglednom i da bi se na nju primenila pravila o oduzimanju. Položaj trećih lica i pravnih sledbenika u ovoj fazi postupka je specifičan iz razloga što oni imaju mogućnost osporavanja ne samo onih okolnosti koje su za njih vezane, nego i onih koje su vezane za imovinu njihovih pravnih prethodnika. Oni mogu priložiti bilo koje dokaze koji mogu biti relevantni za odlučivanje o predmetnoj imovini, bilo dok je bila u vlasništvu prethodnika ili od kad se nalazi kod njih. Ova faza postupka je predviđena kao kontradiktorna i kao trenutak u postupku u kojem se suočavaju protivne strane.

Na samom kraju, sledi konačna odluka o sudbini predmetne imovine. Iako je ova završna i ključna faza postupka – glavno ročište – predviđena kao kontradiktorna faza postupka, ona se više svodi na računovodstvenu analizu dokaza, slikovito opisanu kao svođenje finansijskog bilansa lica prema kome se postupak vodi. Sudija čak, po pravilu, neće imati mnogo prostora za slobodnu ocenu dokaza koji su mu izneti, jer se odluka donosi, izuzev pojedinih subjektivnih okolnosti koje se traže, računovodstvenim proračunom razlike između imovine čije je poreklo dokazano i one čije nije. Konačno, čini nam se, da računica izgleda veoma prosta. Sva ona imovina koja je utvrđena kao imovina čiji je držalac okrivljeni, a čiju vrednost nisu pokrili dokazi o zakonitom sticanju, biće ocenjena kao imovina koja je proistekla iz krivičnog dela.

Glavno ročište će se smatrati završenim kada dokaznu aktivnost završe sve stranke u postupku. Prema članu 43. stav 1. Zakona, započeto ročište se ima dovršiti bez prekidanja i odlaganja. Međutim, zakonodavac je u nameri da ova faza postupka bude efikasna predvideo rokove čije poštovanje nije moguće u većini slučajeva. Svakako da treba raditi na tome da se spreče nepotrebna odlaganja postupka koji se vodi, ali zbog složenosti materije o kojoj se u ovim postupcima raspravlja vrlo se retko javlja situacija, čak i u najprostijim predmetima, da glavno ročište bude završeno u jednom potezu, odnosno bez prekidanja. Zakonodavac nije predvideo formu završetka glavnog ročišta. S obzirom na to da u posebnom postupku nije predviđena mogućnost izlaganja završnih reči, pretpostavlja se da je okončanjem dokaznog postupka ujedno završeno i glavno ročište, kao i uopšte faza glavnog pretresa ovog postupka.

Ne postoji takva intencija zakonodavca, ali prema odredbama ZKP-a predsednik sudskog veća će objaviti da je završeno glavno ročište povodom odlučivanja o imovini. Analogno odredbama koje važe za krivični postupak, predsednik veća objavljuje da je dokazni postupak na glavnom pretresu završen onda kada su kumulativno ispunjeni sledeći uslovi: 1) ako niko od subjekata koji imaju to procesno pravo (stranke) nije predložio dopunu dokaznog postupka ili je takav predlog odbijen, te 2) ako veće smatra da je stanje stvari utvrđeno ili izviđeno.⁵⁹⁴

2.7. Odluka o trajnom oduzimanju imovine

Posle okončanja glavnog ročišta, sud na osnovu svega iznetog mora doneti odluku o osnovanosti zahteva javnog tužioca upravljenog na trajno oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela. Odluka kojom sud odlučuje o zahtevu javnog tužioca, prema Zakonu/2008, mogla je biti doneta u različitim formama – u formi rešenja (što je bio redovan slučaj) ili u formi presude, to jest u okviru nje (što je bio izuzetak). Donošenje odluke o trajnom oduzimanju imovine u okviru presude kojom se odlučuje o glavnoj krivičnoj stvari postojalo je samo u onim slučajevima kada nije došlo do pokretanja posebnog postupka, iz tog razloga što zahtev javnog tužioca nije bio osporavan. U tom slučaju, nije se otvarao poseban postupak, nego se o zahtevu odlučivalo na osnovu navoda u njemu sadržanih i takva odluka je bila deo presude koja se donosila u krivičnom postupku. Međutim, pasivno držanje vlasnika imovine o čijem zakonitom poreklu se raspravljalo bila je retkost, pa je važno pravilo da sud po okončanju glavnog ročišta donosi rešenje kojim usvaja ili odbija zahtev za trajno oduzimanje imovine. Zakonom/2013 predviđena je samo jedna mogućnost, a to je donošenje odluke nakon sprovedenog posebnog postupka. Još jedna od specifičnosti kojima se odlikuje postupak oduzimanja imovine, s obzirom na to da se radi o posebnom postupku koji, kao i redovan krivični postupak, ima za cilj donošenje odluke nakon sprovedene rasprave o predmetu postupka, jeste da se na kraju postupka ne donosi presuda već rešenje.

U Zakonu je određena sadržina rešenja kojim se zahtev usvaja, a koje sadrži nekoliko vrsta podataka. Zakonodavac je nabrojao samo obavezne elemente rešenja, bez kojih bi ono bilo nepotpuno, ali ova rešenja sadrže i elemente koji nisu izričito navedeni, a koji se sreću kod ostalih sudskih rešenja, kao što su naziv suda koji je rešenje doneo, imena sudija koji su

---

⁵⁹⁴ Škulić, M., Krivično procesno pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2012., str. 429.

učestvovali u odlučivanju, datum donošenja rešenja i sl.⁵⁹⁵ Rešenje kao obavezne elemente mora sadržati: podatke o vlasniku, zakonski naziv krivičnog dela iz presude, podatke o imovini koja se oduzima odnosno vrednost koja se oduzima od vlasnika ako je raspolagao imovinom proisteklom iz krivičnog dela u cilju osujećenja njenog oduzimanja, odluku o troškovima upravljanja privremeno oduzetom imovinom, odluku o imovinskopravnom zahtevu oštećenog i troškovima zastupanja. Prva grupa podataka odnosi se na vlasnika imovine koja se oduzima, pri čemu pojam vlasnika treba posmatrati isključivo kroz tumačenje ovog pojma prema članu 3. Zakona. Druga grupa podataka odnosi se na opis i zakonski naziv krivičnog dela, a zbog toga što je pravnosnažna osuđujuća presuda u krivičnom postupku uslov za oduzimanje imovine. Sledeći podaci tiču se imovine koja je predmet oduzimanja, a oni moraju biti precizno nabrojani jer će odluka biti izvršna isprava i prema njoj će se sprovesti stvarno oduzimanje imovine. Kao deo rešenja biće navedena i vrednost imovine koja se oduzima kada je vlasnik njome raspolagao da bi osujetio njeno oduzimanje. Majić⁵⁹⁶ ističe da je ovde reč o „takozvanoj imovini oduzetoj „u zamenu“ za originalno pribavljenu imovinu kriminalnog porekla do čega dolazi kada vlasnik u cilju skrivanja imovine ovu otuđi, što omogućava oduzimanje druge imovine kojom vlasnik u trenutku oduzimanja raspolaže“. Na kraju, obavezni deo rešenja o trajnom oduzimanju imovine je odluka o troškovima upravljanja privremeno oduzetom imovinom i troškovima zastupanja. Pojedini predmeti koji se u posebnom postupku daju na čuvanje i upravljanje prouzrokuju vrlo visoke troškove, pa troškovi posebnog postupka mogu biti mnogo veći od troškova koji su uobičajeni u redovnim krivičnim postupcima. Rešenjem se može odlučivati i o imovinskopravnom zahtevu oštećenog,⁵⁹⁷ koji je po Zakonu/2013 obavezni deo odluke o trajnom oduzimanju imovine.

Rešenje kojim se usvaja ili odbija zahtev za oduzimanje imovine dostavlja se vlasniku imovine, njegovom punomoćniku, javnom tužiocu, Direkciji i Jedinici. Direkcija i Jedinica su jedini subjekti kojima se dostavlja rešenje, a koji nemaju pravo na izjavljivanje žalbe, jer za to nemaju ni pravni interes. Rešenje se dostavlja Jedinici najverovatnije da bi njeni pripadnici bili obavešteni o ishodu postupka za koji su prikupljali informacije i dokaze, s obzirom na to da je Jedinica obavezna na prikupljanje podataka o imovini okrivljenog i posle završetka finansijske istrage, ukoliko za to postoji potreba. Svrha dostavljanje rešenja Direkciji jeste njeno obaveštavanje s obzirom na njenu odgovornost za čuvanje i održavanje oduzete

---

⁵⁹⁵ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 127.

⁵⁹⁶ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op.cit., str. 127.

⁵⁹⁷ O imovinskopravnom zahtevu detaljnije smo govorili na str. 76-82.

imovine. Ona ima ovlašćenje da odmah po prijemu rešenja preduzme mere za čuvanje i održavanje oduzete imovine, kojom ona upravlja sve do pravnosnažnog okončanja postupka za trajno oduzimanja imovine. U praksi, imajući u vidu da je veliki deo imovine koja se trajno oduzima uglavnom bio obuhvaćen rešenjem o privremenom oduzimanju imovine, Direkcija je u posedu jednog dela imovine još od donošenja rešenja.

2.8. Pravni lek na odluku o trajnom oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela

Žalba na rešenje je redovni pravni lek protiv odluke o oduzimanju imovine. Žalba protiv rešenja se može izjaviti bilo da se radi o rešenju kojim se zahtev usvaja ili odbija. Rok za izjavljivanje žalbe je petnaest dana od dostavljanja rešenja. Zakonodavac ne navodi koja lica su ovlašćena na izjavljivanje žalbe, već jednim opštim izrazom govori o „ovlašćenim“ licima. Analognim tumačenjem zakonskih odredbi koje se odnose na dostavljanje rešenja o oduzimanju imovine, možemo zaključiti da se ovlašćenim licima smatraju: vlasnik imovine, njegov punomoćnik, kao i javni tužilac. Inače, pravila opšteg postupka koja se odnose na žalbu protiv rešenja upućuju na širi krug subjekata ovlašćenih na podnošenje žalbe, te na to da žalbu protiv rešenja može da izjavi i svako drugo lice čije je pravo rešenjem povređeno,⁵⁹⁸ ali u postupku o kome govorimo smatramo da je zakonodavac imao u vidu baš nabrojana lica kao ovlašćena na pobijanje odluke o oduzimanju imovine.

Zakon ne predviđa kakvu sadržinu treba da ima žalba i koji su žalbeni osnovi, te bi trebalo uzeti u obzir odredbe ZKP-a koje se odnose na žalbene osnovne (član 437 ZKP-a). Tu bi spadali žalbeni osnovi koji se odnose na bitnu povredu postupka koji je prethodio donošenju rešenja, povredu Zakona usled prekoračenja ovlašćenja koje je sud u donošenju odluke imao, pogrešno ili nepotpuno utvrđeno činjenično stanje, ali i oni koji se odnose na samu odluku o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, kada je prema mišljenju žaliooca sud nepravilno doneo ovu odluku ili kada nije uvažio zahtev tužioca za oduzimanje imovine iako su za to postojali zakonski uslovi.⁵⁹⁹

---

⁵⁹⁸ Videti više u Grubač, M., Krivično procesno pravo, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Službeni glasnik, Beograd, 2008., str. 469.

⁵⁹⁹ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 130.

Žalba u ovom postupku ima takođe suspenzivno dejstvo. Ona ipak ne sprečava Direkciju da postupi u skladu sa svojom dužnošću, ali je ta dužnost jednaka onoj koja postoji i u postupku privremenog oduzimanja imovine. Suspenzivno dejstvo se sastoji u sprečavanju da nastupi pravnosnažnost i izvršenje odluke koja se pobija pravnim lekom, u toku roka za izjavu pravnog leka i za vreme dok ne bude doneta odluka o izjavljenom pravnom leku.⁶⁰⁰ Nadležnost za odlučivanje o žalbi protiv rešenja Zakonom je poverena višem sudu. Međutim, u momentu donošenja Zakona, nadležnost sudova je bila takva da je o žalbi odlučivao uvek viši sud u odnosu na onaj koji je odluku donosio. Prema Zakonu/2013, o žalbi protiv rešenja odlučuje nadležni drugostepeni sud (član 47. stav 3).

Zakonodavac navodi mogućnosti koje stoje na raspolaganju sudu kada rešava o žalbi. On prvo može odbaciti žalbu kao neblagovremenu (kada je izjavljena po protoku roka koji je predviđen za nju) ili nedozvoljenu (ako je izjavljuje lice koje nije ovlašćeno na to). Ako ne dođe do odbacivanja žalbe, žalbeni sud će se upustiti u meritorno odlučivanje o njoj, te nakon toga može doneti odluku kojom će odbiti žalbu kao neosnovanu ili pak žalbu može uvažiti, te rešenje preinačiti ili ukinuti i predmet uputiti na ponovno odlučivanje. Još jednom, ovog puta u odredbama koje se odnose na žalbeni postupak, možemo primetiti odredbe kojima se želi postići vođenje efikasnog i brzo sprovedenog postupka. Ovog puta, zakonodavac je to učinio odredbama kojima se samo jednom dopušta ukidanje prvostepene odluke i njeno vraćanje na ponovno suđenje. U slučaju da se ta situacija ponovi, žalbeni sud mora sam odlučiti o odluci koja je donesena ali tek nakon sprovedenog ročišta. Rasprava na ovom ročištu će verovatno biti otvorena samo radi dopune onih pitanja koja bi sud smatrao relevantnim za donošenje odluke.

Zakonodavac predviđa dve situacije u kojima rešenje postaje pravnosnažno i obe se odnose na slučaj u kome je doneto rešenje kojim je zahtev javnog tužioca usvojen, dakle u kome se izriče mera oduzimanja imovine. U ostalim procesnim situacijama shodno se primenjuju odredbe ZKP-a. U prvoj situaciji, rešenje o trajnom oduzimanju imovine postaje pravnosnažno kada sud odbije kao neosnovanu žalbu koja je protiv rešenja izjavljena, čime se žalbeni sud saglašava sa stavom prvostepenog suda. U drugoj situaciji, rešenje postaje pravnosnažno kada sud uvaži žalbu protiv rešenja kojim je odbijen zahtev za trajno oduzimanje imovine i donese odluku kojom se izriče trajno oduzimanje imovine.

---

⁶⁰⁰ Grubač, M., Krivično procesno pravo, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Službeni glasnik, Beograd, 2008., str. 335.

Nastupanjem pravnosnažnosti rešenja o trajnom oduzimanju imovine, odluka postaje konačna i kao takva izvršna.

2.9. Izdvajanje egzistencijalnog minimuma

Kako odredbama koje se odnose na privremeno oduzimanje imovine, tako i onim koje se odnose na trajno oduzimanje, zakonodavac je obezbedio posebnu zaštitu okrivljenog, tako što je predvideo mogućnost da se prilikom izvršenja odluke o oduzimanju imovine izuzme ona imovina koja mu je potrebna za minimum egzistencijalnih potreba. Zapravo, sud može odlučiti da vlasniku imovine ostavi deo imovine, ako bi njenim oduzimanjem bilo dovedeno u pitanje izdržavanje vlasnika ili lica koje je on dužan da izdržava. Propisujući ova pravila, zakonodavac upućuje na odredbe Zakona o izvršenju i obezbeđenju, kojima se reguliše ovo posebno pitanje, predviđajući stvari koje ne mogu biti predmet izvršenja. U Zakonu o izvršenju i obezbeđenju u članu 82, predviđene su pokretne stvari vlasnika koje se imaju izuzeti od izvršenja, dok se član 115. istog zakona odnosi na izuzimanje od izvršenja pojedinih nepokretnosti. Tako na primer, ne mogu biti predmet izvršenja odeća, obuća, rublje i drugi predmeti lične upotrebe, posteljne stvari, posuđe, deo nameštaja koji je neophodan izvršnom dužniku i članovima njegovog domaćinstva, štednjak i hladnjak, hrana i ogrev za potrebe izvršnog dužnika i članova njegovog domaćinstva za tri meseca. Kada su u pitanju nepokretnosti, izuzimanje je izvršeno prema prirodi stvari i njene namene. Recimo, izuzima se od izvršenja poljoprivredno zemljište zemljoradnika, a iz tog razloga što se u tom slučaju radi o licu kome je takvo zemljište osnovni izvor prihoda. Sud u konkretnom slučaju procenjuje potrebu izuzimanja određenih stvari, osim nekih za koje bismo mogli reći da su isključivo lične i koje nemaju veliku prometnu vrednost, nego je njihova vrednost pretežno afekciona za vlasnika.

Odredbe kojima se izdvaja egzistencijalni minimum vlasnika imovine imaju svoje opravdanje kada se radi o postupku izvršenja i obezbeđenja, ali se s pravom može postaviti pitanje njihove opravdanosti kod sprovođenja mere oduzimanja imovine koja je proistekla iz krivičnog dela. Ovde se ipak radi o svojevrsnoj opomeni izvršioca najtežih krivičnih dela i tendenciji uspostavljanja imovinske pravde, pa se, imajući u vidu da se u najvećem broju slučajeva radi o izvršiocima krivičnih dela koja su okarakterisana kao najteža, najgrublja i

najbeskrupoloznija, postavlja razumno pitanje opravdanosti vođenja računa o njihovim interesima. Zakonodavac se opredelio za primenu opštih pravila izvršenja i kod primene mere oduzimanja imovine koja proističe iz krivičnog dela. Reč je s jedne strane, o osnovnim zahtevima humanosti kada je posredi ostavljanje minimalnih sredstava vlasniku, a sa druge strane o potrebi očuvanja minimalnih interesa trećih, izdržavanih lica, koja ne bi smela postati žrtve izvršenja sprovedenih prema licu koje je odgovorno za njihovo izdržavanje.⁶⁰¹ Nesporno je da se egzistencijalni minimum mora obezbediti za članove domaćinstva koje je okrivljeni izdržavao. Ipak, može se postaviti pitanje šta će se smatrati egzistencijalnim minimumom lica koja su izdržavana od strane lica kome se oduzima imovina, naročito zbog toga što ćemo u praksi često imati slučaj izuzetno luksuznog života okrivljenog i njemu bliskih lica. U praksi, naročito u našem pravnom sistemu, retko će doći do slučajeva u kome će u postupku oduzimanja predmet oduzimanja biti toliko širokog raspona da dovede u pitanje egzistenciju porodice okrivljenog.

Kao posebno osetljivo pitanje u postupku izvršenja odluke o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, može se pojaviti pitanje položaja dece koja mogu biti žrtve ovakve odluke. Naš je stav da se jedino moralno opravdano izuzimanje od izvršenja može odnositi upravo na decu, koja se nađu kao korisnici predmeta koji se oduzimaju, dok druga izdržavana lica po pravilu imaju svest o poreklu imovine kojom se koriste, pa se ne mogu smatrati žrtvama ovakvih izvršenja. Pitanje koliko se merom oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela mogu povrediti neka od osnovnih prava koja su priznata deci i kakav uticaj odluke o oduzimanju imovine imaju na decu roditelja na koje se odluke odnose predstavlja problem koji je vrlo malo, a u našoj literaturi nimalo, obrađivan. Kao što ističe Fourie,⁶⁰² „oduzimanje porodične imovine ili sredstava predstavlja nepodnošljivo breme za one koji su bez drugih finansijskih izvora ili samo sa malim brojem njih, te ih može ostaviti nepripremljenim za ovakve preokrete u njihovim životima“. Iako većina zakonodavstava pruža garancije nevinim vlasnicima i trećim licima koja su bila savesna, nijedno od njih ne sadrži pravila kojim bi se mogla zaštititi deca, a koja su takođe na udaru odluka koje se odnose na njihove roditelje ili staratelje. Deca su nedužna treća lica nesposobna za odbranu u procedurama koje se vode i ona su zbog toga žrtve kriminalnog ponašanja njihovih

---

⁶⁰¹ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 131.

⁶⁰² Fourie, M., *The Constitutionality of Forfeiture of Property*, North-West University, Potchefstroom Campus, 2008., page 122.

roditelja.⁶⁰³ Naročito u slučajevima građanske konfiskacije, ona su i faktički i procesno nepodobna da brane svoja prava ili da ih ističu, a roditelji neretko pribegavaju radnjama kojima sakrivaju nelegalno poreklo svoje imovine, stavljajući imena svoje dece kao nosilaca određenih prava na imovinu. Suštinski, cilj kojim se vodimo prilikom primene usvojenih mera nije kažnjavanje već ostvarenje imovinske pravde, te ona mora biti zadovoljena i onda kada su deca titulari određenih prava koja se oduzimaju. Ipak, bilo bi poželjno da prilikom primene mera oduzimanja imovine od lica koja su je stekla kriminalnim aktivnostima, u činu samog izvršenja odluke postoje pravila kojima bi se moglo u najvećoj meri zaštititi dete i prava koje ono ima.

---

⁶⁰³ Fourie, M., op.cit., page 123.

X MEĐUNARODNA SARADNJA U POSTUPKU ODUZIMANJA IMOVINE PROISTEKLE IZ KRIVIČNOG DELA

1. OPŠTA PITANJA O MEĐUNARODNOJ SARADNJI U POSTUPKU ODUZIMANJA IMOVINE

Govoreći o kriminalu i njegovim osobenostima, videli smo da naročito njegovi savremeni oblici ne poznaju državne granice i da je njegova internacionalizacija sve češća pojava. Baš iz tog razloga, unutrašnje mere država usmerene na njegovo sprečavanje su u mnogim slučajevima nedovoljne, te međunarodna saradnja u krivičnim stvarima postaje neophodan uslov u globalnoj zaštiti od najtežih oblika kriminala. Pri tome, treba imati u vidu društvene posebnosti različitih država i regiona i njima prilagoditi rešenja koja se preuzimaju iz inostrane prakse.⁶⁰⁴ Danas je pravna regulativa u oblasti međunarodne pomoći u krivičnim stvarima deo zakonodavstva svake pravne države. Uporedo sa ekspanzijom krivičnih dela sa elementima inostranosti, naročito opasnog transnacionalnog organizovanog kriminala, na jednoj strani, te sa razvojem opšteg procesa integracije evropskih država, jačanjem solidarnosti i međusobne saradnje umesto tradicionalnog nepoverenja u njihovim međusobnim odnosima i sa pojavom evropskog krivičnog prava ustanovljavanjem međunarodnih krivičnih sudova, na drugoj strani, došlo je do značajnog porasta potražnje za pružanjem pravne pomoći među državama i do konstituisanja prava međunarodne krivičnopravne pomoći kao posebne grane prava, koja se brzo i burno razvija u okvirima međunarodnog krivičnog prava.⁶⁰⁵ Odredbe o međunarodnoj pomoći u krivičnim stvarima su pre donošenja samostalnog zakona u ovoj oblasti bile deo Zakonika o krivičnom postupku, a danas postoji poseban domaći propis u ovoj oblasti – Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima.⁶⁰⁶ Međutim, za nas je bitno to da je jedan deo odredaba Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela posvećen upravo međunarodnoj saradnji u ovoj oblasti, samim tim što se profit ostvaren kriminalnim aktivnostima lica neretko vrlo brzo prenosi van granica zemlje u kom je stečen.

---

⁶⁰⁴ Grubač, M., „Organizovani kriminal u Srbiji kao pojava novijeg vremena“, Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji, Beograd, 2008., str. 32.

⁶⁰⁵ Grubač, M., Ilić, G., Majić M., Komentar Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, Službeni glasnik, Beograd, 2009., str. 10.

⁶⁰⁶ „Službeni glasnik RS“ br. 20/2009.

Posmatrajući uporednopravne propise iz oblasti oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, možemo zaključiti da su oni vrlo različiti. Njihova različitost je manje vidljiva s obzirom na ujedinjenost svih zemalja sveta u suočavanju sa najtežim oblicima kriminala i oduzimanju profita koji pripadnici organizovanog kriminala stiču. Da bi se omogućila efikasna razmena informacija, pomoći, priznavanja i izvršenja zahteva drugih država i drugi vidovi međunarodne saradnje, potrebna su zajednička pravila saradnje koju predviđaju međunarodni pravni instrumenti, uz koje je od velikog značaja i pravilna implementacija ovih međunarodnih standarda u domaće zakonodavstvo.⁶⁰⁷ U okviru Zakona, uređen je poseban deo koji se odnosi na međunarodnu saradnju i koji čini glavu V Zakona (član 64-član 78), a koji se odnosi na pružanje pomoći u pronalaženju, zabrani raspolaganja i privremenom i trajnom oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela. Iako se opravdano postavlja pitanje potrebe propisivanja ovakve materije u okviru Zakona, s obzirom na to da je ova materija već regulisana Zakonom o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, zakonodavac je verovatno bio vođen potrebom specijalizacije normi koje se odnose isključivo na postupak oduzimanja imovine, a koji je nov u našem pravu i koji se paralelno vodi sa krivičnim postupkom. Zakon je, prema oceni pojedinih autora, u najvećoj meri usaglašen sa propisima EU u oblasti međunarodne pravne pomoći u krivičnim stvarima, ali u pojedinim oblastima sadrži norme koje su čak iznad standarda koji se primenjuju u zemljama Evropske unije.⁶⁰⁸ Ovakve odredbe, osim Zakona, sadrže još i Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju kriminala, korupcije i drugih posebno teških krivičnih dela, Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine, Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranju terorizma i Krivični zakonik RS. Kada govorimo o međunarodnoj saradnji u finansijskoj istrazi, postoji neformalna i formalna međunarodna saradnja. Prva pretpostavlja neformalnu razmenu informacija policijskih službi, a druga uvek uključuje aktivnost javnog tužioca koji zvaničnim putem može tražiti međunarodnu pomoć u krivičnim stvarima.⁶⁰⁹

Odredbe koje su deo Zakona ne možemo smatrati dovoljnim za postupak međunarodne saradnje u oblasti oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. Zbog toga je radi

---

⁶⁰⁷ Golobinek, R., *Finansijske istrage i oduzimanje imovine stečene krivičnim delima*, Priručnik za pripadnike policije i pravosuđa, 2007., str. 28.

⁶⁰⁸ Lazić, R., Šulović, Z., *Usaglašenost domaćih propisa sa institutima Evropske unije u oblasti međunarodne pravne pomoći u krivičnim stvarima i preporuke za harmonizaciju*, Domaći propisi, Udruženje tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, 2011., str. 29.

⁶⁰⁹ U intervjuima koje smo sprovedeli sa pripadnicima Jedinice za finansijske istrage dobili smo podatke da je među policijskim organima najizraženija saradnja sa Republikom Srpskom.

uspešnog sprovođenja međunarodne saradnje u ovoj oblasti, neophodno primeniti i druge opšte propise koji postoje, a na čiju primenu i sam Zakon upućuje. Međunarodna saradnja kao deo Zakona, bar kada je u pitanju odaziv javnosti (kako stručne, tako i one koja to nije), nije izazvala veću pažnju, a malo je onih autora koji govoreći o ovoj oblasti ukazuju na nepotrebnost dvostrukog regulisanja materije međunarodne saradnje u krivičnim stvarima. Grubač⁶¹⁰ ističe da „takav postupak zakonodavca ne ide u prilog izgradnji i stabilizaciji pravnog sistema“. Ipak, možda se u postupku oduzimanja imovine, kao specifičnom postupku, ipak mogu javiti određena pitanja koja bi zahtevala zasebno rešavanje u okviru posebnog zakona, ali svakako uz puno usaglašavanje sa osnovnim zakonom u ovoj oblasti i samo kao dopuna njemu. Njihov međusobni odnos nije zakonom određen, mada bi se iz celokupnog duha zakona mogao izvesti zaključak da je, onda kada dolazi u obzir primena unutrašnjeg zakonodavstva (dakle ukoliko se na konkretan pravni odnos ne primenjuju pravila međunarodnih ugovora), Zakon *lex specialis* u odnosu na Zakon o međunarodnoj pomoći. Ipak u odnosu između ova dva Zakona, primećujemo postojanje dvostrukih koloseka, pitanja koja su rešena na drugačiji način, pa ukoliko se već insistira na postojanju oba zakona, bilo bi potrebno usaglasiti njihove norme i izgraditi sudsku praksu njihove pravilne primene.

2. POSEBNA PITANJA O MEĐUNARODNOJ SARADNJI U POSTUPKU ODUZIMANJA IMOVINE

Odredbe Zakona koje se odnose na međunarodnu saradnju predviđaju davanje prednosti normama međunarodnih sporazuma u ovoj oblasti u odnosu na propise domaćeg zakonodavstva. Bilateralni i multilateralni ugovori koje je Srbija potpisala jesu brojni (neki od njih su već bili predmet naših razmatranja), tako da se primena domaćih propisa predviđa tek ukoliko neka pitanja nisu deo nekog od potpisanih međunarodnih sporazuma. Veliki broj međunarodnih dokumenata predviđa obavezu međunarodne saradnje u postupcima vezanim za oduzimanje imovine koja je proistekla iz krivičnih dela, a među najvažnijim za našu zemlju jesu Strazburška, Varšavska, Njujorška i Palermo konvencija. Odredbe ovih konvencija direktno upućuju na međusobnu saradnju država u svim fazama postupka oduzimanja imovine, naročito u fazama njene identifikacije i zaplene. Iako pitanje prednosti međunarodnih ugovora nad unutrašnjim propisima u ovoj oblasti nije sporno, mogu se

---

⁶¹⁰ Grubač, M., „Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela“, Glasnik advokatske komore Vojvodine, Novi Sad, Broj 1, 2010., str. 37.

pojavit će praktični problemi kada je reč o konkurenciji samih normi međunarodnih ugovora, imajući u vidu njihovu brojnost i sve češće uporedno regulisanje iste ili slične materije.⁶¹¹ S obzirom na to da sve domaće zakonske odredbe o pružanju međunarodne pomoći u krivičnim stvarima započinju propisivanjem hijerarhije u primeni prava, može se zaključiti da one upućuju prvenstveno na to da se pravna regulativa ove oblasti prvo potraži u ugovorima država. To znači da se, u slučaju da Republika Srbija nema zaključen bilateralni ugovor kojim se regulišu ova pitanja sa državom na čijoj teritoriji se nalazi imovina čije se privremeno oduzimanje traži, primenjuju međunarodne konvencije koje je Republika Srbija ratifikovala u ovoj oblasti, a tek ako njima nije rešeno neko pitanje privremenog oduzimanja, primenjuje se domaći zakon.⁶¹² Međutim, bez obzira na zakonsku direktivu, uglavnom se oni koji primenjuju pravila o međunarodnoj saradnji rukovode odredbama domaćih propisa. Tako, u obrazloženjima većeg broja sudskih odluka o ukazivanju međunarodne pravne pomoći, sudovi pravilno ističu primat međunarodnih ugovora nad domaćim zakonodavstvom i primenljivost međunarodnih konvencija, ali se pri oceni ispunjenosti uslova za ukazivanje određenog vida pomoći, po nekoj vrsti inercije, oni ipak pozivaju na odredbe Zakonika o krivičnom postupku odnosno posebnog Zakona umesto na odredbe određene konvencije.⁶¹³

Nadležnost za postupanje u postupcima pružanja međunarodne pomoći u postupcima oduzimanja imovine određena je upućivanjem na shodnu primenu odgovarajućih zakonskih odredaba o međunarodnoj pravnoj pomoći i izvršenju međunarodnih ugovora u krivičnopravnim stvarima. Organi koji su nadležni za pružanje međunarodne pravne pomoći jesu domaći sudovi i javna tužilaštva određeni Zakonom (član 4. Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći). Majić⁶¹⁴ ocenjuje „da bi se načelno moglo reći da će u postupku pružanja međunarodne pomoći biti nadležan onaj domaći sud i ono tužilaštvo na čijem se području nalazi imovina koja je predmet postupka, dok će u slučaju podnošenja zahteva za pružanje pravne pomoći organu strane države, za pokretanje postupka biti nadležan onaj domaći organ pred kojim se vodi postupak za oduzimanje imovine“.

Veoma su bitne odredbe Zakona koje se odnose na pretpostavke za pružanje pomoći u cilju oduzimanja imovine, odnosno propisivanje uslova koji moraju biti ispunjeni na strani

---

⁶¹¹ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 150.

⁶¹² Važić, N., Dileme u praktičnoj primeni Zakona o oduzimanju umovine proistekle iz krivičnog dela, Referati Vrhovnog kasacionog suda, 2011., str. 49.

⁶¹³ Grubač, M., Ilić, G., Majić, M., Komentar Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, Službeni glasnik, Beograd, 2009., str. 19.

⁶¹⁴ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 152.

države molilje da bi se mogla ostvariti međunarodna pomoć u oduzimanju imovine kriminalnog porekla. Zakonodavac se opredelio za poprilično široko postavljen pristup ovoj oblasti, s obzirom na to da je predvideo minimalan broj ograničenja za postupanje, a ipak, smatramo, dovoljan da se njime obezbedi poštovanje načela zakonitosti i pravičnosti u sprovođenju postupka. Naime, međunarodne konvencije propisuju čitav niz razloga za odbijanje međunarodne saradnje koji stoje na raspolaganju državi, imajući u vidu različitosti pravnih sistema, a naročito različitost zakonodavnih rešenja u oblasti oduzimanja imovine. Te razlike su veoma uočljive i u samom regionu, čije zemlje, iako imaju veoma bliske pravne sisteme (čak su donedavno činile i jedinstven krivičnopravni sistem), u oblasti oduzimanja imovine imaju vrlo različite pristupe. Zakonodavac je u članu 66. Zakona predvideo listu od četiri pretpostavke koje moraju biti ispunjene, i to kumulativno, da bi došlo do postupanja domaćih organa nadležnih za pružanje međunarodne pomoći u oblasti oduzimanja imovine. Ovim pristupom zaštićeni su interesi i države i domaćeg javnog poretka, ali i lica čija se imovina oduzima; zapravo, to lice se štiti od nedozvoljenih zadiranja u osnovna ljudska prava i prava koja su mu zagantovana propisima domaće države. Radi se o klauzuli zaštite „javnog poretka“, koja je prisutna u svim relevantnim međunarodnim dokumentima koji se bave temom međunarodne pravne pomoći.

Prve dve pretpostavke su negativne, odnosno, da bi došlo do ispunjenja uslova, okolnosti koje su njima predviđene ne smeju postojati. Prva pretpostavka se odnosi na zaštitu osnovnih načela domaćeg pravnog poretka, odnosno, tražena mera ne sme biti u suprotnosti sa tim načelima. Ovde se ne radi o ograničenjima u smislu različitosti propisa zemalja koje pružaju međunarodnu saradnju, nego o poštovanju osnovnih načela pravnog sistema, o standardu ispod kojeg se ne može ići. Majić⁶¹⁵ kao jedan od primera takve suprotnosti navodi sledeću situaciju: „kada bi na primer strani organ zahtevao oduzimanje ne samo imovine proistekle iz krivičnog dela već konfiskaciju celokupne imovine određenog lica, i to kako one koja je nezakonito, tako i one koja je zakonito stečena“. To bi recimo bilo potpuno u suprotnosti sa načelima domaćeg javnog poretka, jer bi vodilo neopravdanom i nesrazmernom narušavanju osnovnog ljudskog prava na imovinu. Druga negativna pretpostavka (da izvršenje molbe inostranog organa ne šteti suverenitetu, javnom poretku ili drugim interesima RS) je zapravo klasična zakonska formulacija i predstavlja uobičajeni standard u postupcima međunarodne saradnje. Ovaj standard je prisutan na sličan način i u posebnom Zakonu o pružanju

---

⁶¹⁵ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op.cit., str. 153.

međunarodne pomoći (u njemu se štite suverenitet, bezbednost, javni poredak i drugi interesi koji su od suštinskog značaja za RS). Ovo je način na koji država ostavlja sebi mogućnost da, u slučaju kada u konkretnom slučaju proceni da bi pružanje pomoći bilo protivno nekim osnovnim principima koje sledi, može tu pomoć odbiti. Treća pretpostavka se odnosi na zaštitu koju domaća država pruža svom državljaninu i ona je pozitivna pretpostavka. Ona je upravljena na zahtev da se u inostranom postupku donošenja odluke o trajnom oduzimanju imovine zadovolje standardi pravičnog suđenja. Pravo na pravično suđenje je vrlo kompleksno i iako zavisi i od sadržine koje mu daje svako unutrašnje zakonodavstvo, njegova sadržina je poznata u praksi Evropskog suda za ljudska prava, a prisutna je i mnogobrojnim relevantnim međunarodnim dokumentima. Takođe, ova pretpostavka se odnosi samo na odluku o trajnom oduzimanju imovine. To znači da u ostalim fazama postupka u kojima bi se pružala međunarodna pomoć vezana za oduzimanje imovine ispunjenje ove pretpostavke ne bi bilo neophodno. Četvrta i poslednja pretpostavka odnosi se na nužno postojanje uzajamnosti između RS i strane države. Na osnovu analize pretpostavki potrebnih za pružanje međunarodne pravne pomoći kod oduzimanja imovine, možemo zaključiti da se ovakvim pristupom pokazuje veoma izražena tendencija naše zemlje da bude što otvorenija u pružanju međunarodne pomoći u ovoj oblasti.

O ispunjenosti navedenih pretpostavki odlučuje javni tužilac ili sud u zavisnosti od vrste pravne pomoći koja se traži. Kada se radi o molbi upućenoj na pronalaženje imovine, nadležan je javni tužilac, a u ostalim slučajevima nadležan je sud. Način na koji se obavlja komunikacija između organa koji postupaju u pružanju međunarodne pomoći je takođe regulisan Zakonom. Naime, u redovnom toku stvari, molba se, kao i u prethodnom slučaju, u zavisnosti od svoje sadržine, dostavlja javnom tužiocu ili sudu, dok je u naročito hitnim slučajevima, a pod uslovima uzajamnosti, dozvoljeno dostavljanje posredstvom Jedinice za finansijske istrage (ukoliko se sadržina molbe odnosi na faze postupka koje prethode trajnom oduzimanju imovine). Nadležnost za dostavljanje u ovakvim slučajevima preneti je na organizacionu jedinicu policije zaduženu za finansijsku istragu, imajući u vidu da ona učestvuje u prethodnim fazama postupka, kao i da raspolaže potrebnim nivoom operativnosti, koji joj omogućava efikasnije delovanje nego pravosudnim organima i ministarstvu nadležnom za pravosuđe.⁶¹⁶

---

⁶¹⁶ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op.cit., str. 155.

Formalni akt kojim se inicira međunarodna saradnja između dve države jeste molba za saradnju, čija je sadržina Zakonom propisana i koja mora sadržati zakonom određene elemente da bi se uopšte odlučivalo o zahtevu koji se ističe u njoj. Radi se o elementima koji su uobičajeni i neophodni da bi se uopšte zahtev mogao smatrati određenim. Formalna sadržina molbe je u potpunosti određena članom 68. Zakona. Molba mora sadržati, osim naziva organa koji podnosi molbu, i podatke o fizičkom ili pravnom licu na koje se molba odnosi, podatke o imovini na koju je molba upravljena, o njenoj povezanosti sa okrivljenim, kao i koje konkretno radnje treba preduzeti i na osnovu kog pravnog osnova. Molba za pronalaženje imovine proistekle iz krivičnog dela mora sadržati okolnosti iz kojih proizilaze osnovi sumnje da imovina proističe iz krivičnog dela. Drugačije pravilo važi kada je u pitanju molba za zabranu raspolaganja imovinom i privremeno oduzimanje imovine, jer je u ovom slučaju, pored osnovnih podataka, potrebna i odluka o pokretanju krivičnog postupka ili zahtev za pokretanje postupka za trajno oduzimanje imovine. Majić⁶¹⁷ ističe „da se ne bi smelo insistirati na istovetnosti kataloga krivičnih dela u pogledu kojih se može vršiti oduzimanje imovine, kao ni na jednakosti uslova za povezivanje određene imovine sa određenim krivičnim delom“. Kao obavezan sadržaj molbe za trajno oduzimanje predviđeno je dostavljanje odluke o trajnom oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela. Da bi se dozvolilo trajno oduzimanje imovine koja pripada domaćem državljaninu, potrebno je da ovakvo postupanje bude potkrepljeno odgovarajućom odlukom, a zakonodavac, verovatno svesno, ne govori da je potrebna sudska odluka, nego bilo koja vrsta odluke. Ovim se izašlo u susret i onim pravnim sistemima koji su se opredelili za nesudski sistem oduzimanja imovine.

Kao što je već rečeno, pomoć se može pružiti u različitim fazama postupka oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, pri čemu su identifikacija i pronalaženje imovine jedan od najčešćih vidova pomoći. Pomoć u istrazi se i prema međunarodnim dokumentima smatra jednim od najvažnijih preduslova za uspešnu borbu protiv kriminala, a koji je upravljen na sticanje imovinske dobiti. Takva pomoć uključuje svaku meru koja se odnosi na pronalaženje i obezbeđenje dokaza o postojanju, mestu ili premeštanju, prirodi, pravnom statusu ili vrednosti navedene imovine.⁶¹⁸ Usvajanje molbe za pronalaženje imovine rezultira donošenjem rešenja o usvajanju molbe od strane javnog tužioca koji upućuje zahtev Jedinici za finansijske istrage da preduzme potrebne radnje. Jedinica samo postupa po nalogu javnog

---

⁶¹⁷ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op.cit., str. 158.

⁶¹⁸ Golobinek, R., Finansijske istrage i oduzimanje imovine stečene krivičnim djelima, Priručnik za pripadnike policije i pravosuđa, 2007., str. 28.

tužioca i preduzima isključivo one radnje koje se odnose na lociranje imovine za koju se pretpostavlja da ima kriminalno poreklo i pružanje potrebnih podataka stranoj državi koja će na osnovu njih voditi dalji postupak. Pravna pomoć koja je usmerena na zabranu raspolaganja imovinom i na privremeno i trajno oduzimanje imovine odobrava se od strane vanraspravnog sudskog veća, o čemu se obaveštavaju i javni tužilac i branilac, koji je u tom slučaju obavezan. Postoje određene specifičnosti koje je zakonodavac predvideo za postupak pružanja međunarodne pomoći kod zabrane raspolaganja imovinom i kod privremenog i trajnog oduzimanja imovine. Posle ispitivanja formalne sadržine molbe, zakonodavac predviđa zakazivanje sednice vanraspravnog veća, na kojoj će se doneti odluka o njenoj dozvoljenosti u materijalnom smislu. Dalje, predviđa se da se o ovoj sednici veća obaveštava javni tužilac, ali i branilac odnosno punomoćnik lica o čijoj se imovini radi, čime se na još jedan način štite prava vlasnika imovine. Još jedna mogućnost postoji u onim izuzetnim slučajevima kada se utvrdi opasnost da će lice raspolagati imovinom pre donošenja odluke o molbi, a to je ovlašćenje suda da u takvim situacijama može doneti naredbu o zabrani raspolaganja imovinom, sve do donošenja konačne odluke o molbi.

Na kraju, konačnu odluku o molbi strane države donosi sud, u formi rešenja, kojim se molba usvaja ili odbija. Zakonodavac upućuje na odredbe koje se odnose na sadržinu rešenja o privremenom i trajnom oduzimanju imovine. Saglasno tim odredbama, rešenje mora imati iste elemente koji su neophodni i za donošenje ovakvih rešenja u domaćem sudskom postupku, a o čemu smo već govorili. Takođe, kao i u redovnom postupku, dozvoljeno je izjavljivanje žalbe na odluku kojom se molba za međunarodnu pomoć usvaja ili odbija. Zakon ne navodi izričito odredbe koje se odnose na način raspolaganja ovom imovinom, nego se upućuje na takvo raspolaganje koje je u skladu sa odredbama Zakona, izuzev ako međunarodnim sporazumom nije drugačije rečeno. Uobičajeno je da se o pitanju vlasništva nad oduzetom imovinom države dogovore na osnovu međunarodnih sporazuma. U slučaju oduzimanja imovine velike vrednosti, naročito ako uzmemo za primer konfiskacije koje se sprovode prema pravnim licima, ovakvim odlukama i oduzimanjem imovine velike vrednosti neretko može biti oštećena država na čijoj teritoriji se imovina nalazi. Naša država još uvek ima malo iskustva u pružanju ovakvog vida međunarodne saradnje, ali u budućnosti ovo pitanje bi moglo da igra veliku ulogu u predmetima u kojima se oduzima imovina velike vrednosti. Međunarodne konvencije se takođe bave ovom tematikom. Tako je, na primer, Palermskom konvencijom između ostalog predviđeno da država koja je izvršila konfiskaciju može ova sredstva zadržati ali i vratiti državi molilji, uplatiti kao dobrovoljan prilog državi u

razvoju kako bi se olakšala primena Konvencije ili uplatiti međunarodnim telima specijalizovanim za borbu protiv organizovanog kriminala.⁶¹⁹ Uzimajući u obzir nezavidnu ekonomsku situaciju u kojoj se Republika Srbija nalazi, možemo zaključiti da smo još uvek nedovoljno spremni da i finansijski participiramo u ukupnoj svetskoj borbi protiv organizovanog kriminala. Naš doprinos tome biće velik i ukoliko primena mere oduzimanja nelegalno stečenog profita bude efikasna i ukoliko u postupcima međunarodne saradnje država pokaže zavidan nivo operativnosti i otvorenosti.⁶²⁰

---

⁶¹⁹ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 168.

⁶²⁰ Pred Višim sudom u Beogradu vođen je predmet KŽ 2 PO1281/11, u kome je usvojena molba za međunarodnu pravnu pomoć upućena od države BiH, a Apelacioni sud u Beogradu je ukinuo donetu odluku i vratio predmet na ponovno suđenje. Molbom je zatraženo izricanje zabrane raspolaganja nepokretnošću lica prema kome se vodi postupak oduzimanja u zemlji molilji. Rešenje koje je doneto od strane Višeg suda, kao i sadržina odluke Apelacionog suda na izjavljenu žalbu umnogome pokazuju u kom stepenu je prisutno nerazumevanje odredaba novodonetog Zakona. Apelacioni sud je odbacio žalbu, u kojoj kao osnovni razlog za donošenje ovakve odluke navodi to da nije dokazano da imovina prema kojoj je mera zatražena proističe iz krivičnog dela.

XI UPRAVLJANJE ODUZETOM IMOVINOM

1. OPŠTA PITANJA O UPRAVLJANJU IMOVINOM PROISTEKLIM IZ KRIVIČNOG DELA

Jedan od ključnih elemenata za uspešno sprovođenje mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela jeste postojanje efikasnog organa koji će upravljati tako oduzetom imovinom. Kada smo govorili o meri oduzimanja imovinske koristi i o neefikasnosti njenog sprovođenja, videli smo da je jedan od osnovnih razloga za takvo postupanje nepostojanje organa koji će upravljati tako oduzetom imovinom, odnosno odsustvo regulisanja samog postupka upravljanja i postupanja sa tako oduzetom imovinom, a naročito po okončanju sudskih postupaka. U analizi nekih inostranih rešenja,⁶²¹ videli smo koliko problema može da prouzrokuje nepostojanje efikasnog mehanizma za upravljanje oduzetom imovinom. Suština jeste u tome da se oduzimanje imovine kao proces ne završava okončanjem sudskog postupka, nego da upravo posle njega (ali i u toku njega) usledi važan korak, a to je da se odredi sudbina tako oduzete imovine. U toj fazi, vrlo je bitno postojanje specijalnih menadžerskih sposobnosti upravljanja, koje mora imati organ kome su poverene upravljačke nadležnosti. Prilikom donošenja Zakona, a po ugledu na neka inostrana rešenja, kao i na direktive međunarodnih dokumenata koje upućuju na obaveznost postojanja mehanizma upravljanja imovinom, zakonodavac je ispravno postupio prenoseći nadležnost za upravljanje imovine na jedno posebno, nezavisno, specijalizovano telo – na Direkciju za upravljanje oduzetom imovinom.

Direkcija je centralan organ za staranje o imovini koja je proistekla iz krivičnog dela i ona je ovlašćena na postupanje, kako u fazi privremenog oduzimanja imovine, tako i u fazi trajnog oduzimanja imovine, pri čemu, u zavisnosti od faze postupka, ima različit krug ovlašćenja. Ona postupa u skladu sa datim nadležnostima odmah po prijemu rešenja o privremenom ili trajnom oduzimanju imovine, te postoji dužnost suda da, ujedno sa dostavljanjem odluka strankama, istu uvek dostavi i Direkciji. Direkcija kao organ ima šira ovlašćenja od onih koja su joj data Zakonom. Osim sa imovinom koja je proistekla iz krivičnog dela (koja je oduzeta prema odredbama ovog Zakona), Direkcija postupa i sa imovinom koja se oduzima prema odredbama Krivičnog zakona – sa predmetima krivičnog dela (u smislu člana 87. KZ-a) i

---

⁶²¹ Naročito videti model oduzimanja imovine u Bosni i Hercegovini na str. 118.

imovinskom koristi koja je pribavljena krivičnim delom (član 91. i 92. KZ-a), što je vrlo značajno i što bi trebalo da ima pozitivan odraz na primenu ovih mera u krivičnom postupku. Dalje, u njen krug nadležnosti spada i imovina koja je data na ime jemstva u krivičnom postupku, vršenje stručne procene oduzete imovine proistekle iz krivičnog dela i raspolaganje tako dobijenim sredstvima u skladu sa Zakonom. Direkcija ima obavezu vođenja evidencije o imovini kojom upravlja i sudskim postupcima u kojima je imovina oduzeta, obavezu procene tržišne vrednosti oduzete imovine i saradnje sa institucijama i fizičkim licima angažovanim za procenu oduzete imovine, učestvovanja u obuci državnih službenika i nosilaca pravosudnih funkcija u vezi sa oduzimanjem imovine proistekle iz krivičnog dela. Poslovi u vezi sa imovinskom koristi proisteklom iz privrednog prestupa, odnosno prekršaja, kao i obavljanje drugih poslova u skladu sa Zakonom takođe su u nadležnosti Direkcije. Njena ovlašćenja upravljanja imovinom su šira od potrebe upravljanja imovinom koja se oduzima u skladu sa Zakonom, jer se želeo iskoristiti veliki kapacitet Direkcije i za potrebe redovnih krivičnih postupaka zbog nepostojanja uspešnog izvršnog mehanizma u ovim postupcima.

Direkciji su data široka ovlašćenja u postupanju. Međutim, nismo uvereni da ovako širok dijapazon radnji koje ona treba da preduzme može biti uspešno obavljen prema postojećem organizacionom i strukturalnom sastavu samog organa. U nastojanju da istražimo trenutne kapacitete Direkcije, strukturu i broj zaposlenih, kao i da izvršimo analizu imovine kojom se upravljalo od osnivanja Direkcije, naišli smo na nerazumevanje, te smo odbijeni u pokušaju da istražimo efikasnost njenog rada, zbog kako nam je obrazloženo, nedostatka vremena i kadra koji bi nam te informacije pružio. Iz tog razloga, o dosadašnjem radu Direkcije, osim brojki, koje se navode kao deo novinskih članaka u kojima se glorifikuju dosadašnji učinci na planu oduzimanja imovine stečene kriminalom, druge podatke nismo uspeli da dobijemo. Tako, ostavši uskraćeni za informacije o praktičnom delovanju Direkcije kao centralnog organa upravljanja, prinuđeni smo da sistem upravljanja imovinom gledamo samo iz ugla onoga što Zakon određuje. Možemo zapaziti još da se i onaj mali deo stručne naučne javnosti koji se bavio tematikom oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela skoro nimalo ili tek u kratkim crtama bavio temom upravljanja oduzetom imovinom. U narednim redovima, nastojaćemo da prikažemo upravljanje oduzetom imovinom prema Zakonu, ali još jednom naglašavajući da je od suštinske važnosti da Direkcija kao samostalan organ, u skladu sa zakonom, nađe najefikasnije mehanizme upravljanja imovinom, sa ciljem da sačuva vrednost imovine koja je oduzeta i spreči svako umanjeње te vrednosti.

2. DIREKCIJA ZA UPRAVLJANJE ODUZETOM IMOVINOM

Ratio legis osnivanja Direkcije za upravljanje oduzetom imovinom nalazi se u potrebi postojanja specijalizovane institucije koja će se starati o imovini proistekloj iz krivičnog dela.⁶²² Direkcija je jedna vrsta spone između sudskog postupka oduzimanja imovine i postupka koji sledi nakon okončanja sudskog postupka. Ona postupa već prilikom donošenja rešenja o privremenom oduzimanju imovine, centralni je organ u postupku upravljanja oduzetom imovinom i zapravo je organ izvršnog postupka. Direkcija je osnovana kao organ u sastavu Ministarstva pravde i kao takva ima svojstvo pravnog lica. Njeno sedište je u Beogradu, ali postoji mogućnost formiranja posebnih organizacionih jedinica izvan tog sedišta. Organizaciona struktura Direkcije i pravila u vezi sa tim su detaljno uređeni Zakonom, ali mi se nećemo baviti na ovom mestu opširijim analiziranjem odredaba koje se tiču njene organizacije, nego ćemo se usredsrediti na sadržinu ovlašćenja koje Direkcija kao organ ima i na njenu ulogu u celokupnom postupku oduzimanja imovine. Iznećemo samo ukratko organizacioni okvir Direkcije kao organa, pre analiziranja same sadržine delatnosti koju vrši. Za obavljanje poslova iz delokruga Direkcije, obrazovane su dve unutrašnje jedinice: Sektor za upravljanje oduzetom imovinom proisteklom iz krivičnog dela i Sektor za opšte i materijalno-finansijske poslove. U Sektoru za upravljanje oduzetom imovinom proisteklom iz krivičnog dela, obrazuje se uža jedinica – Odeljenje za stručne poslove upravljanja oduzetom imovinom. Direkcijom rukovodi direktor koga postavlja i razrešava Vlada na predlog ministra nadležnog za pravosuđe, a uz ispunjenje uslova za rad koje Zakon navodi. On ima položaj državnog službenika, te se na njega primenjuju propisi koji postoje za državne službenike,⁶²³ kao i propisi kojima se uređuju pitanja sukoba interesa, čime je zakonodavac želeo da pojača garantije da će ovu funkciju obavljati nepristrasno i nezavisno lice. Na prava i obaveze zaposlenih primenjuju se propisi o državnim službenicima i nameštenicima. Na rad, unutrašnje uređenje i sistematizaciju radnih mesta u Direkciji, primenjuju se propisi o državnoj upravi, a ukoliko se javi potreba za rešavanjem u upravnim stvarima, primenjuju se propisi o upravnom postupku.⁶²⁴ Sredstva za rad Direkcije se obezbeđuju iz budžeta RS, ali i iz drugih izvora u skladu sa zakonom. Na kraju, ističemo da

---

⁶²² Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 67.

⁶²³ Zakon o državnim službenicima („Službeni glasnik RS“, br. 79/2005, 81/2005-isp., 83/2005-isp., 64/2007, 67/2007-isp., 116/2008 i 104/2009).

⁶²⁴ Regulisano je Zakonom o opštem upravnom postupku („Službeni list SRJ“ br. 33/97 i 31/2001 i „Sl. glasnik RS“, br. 30/2010).

je zakonodavac obezbedio kontrolu rada Direkcije, stavljajući kontrolu u dužnost ministarstvu nadležnom za pravosuđe.

Za nas je ipak prevashodno bitna sadržina delatnosti Direkcije kao organa upravljanja. Poslove koji su dati u nadležnost Direkciji, ona vrši ili samostalno po službenoj dužnosti, ili po nalogu javnog tužioca i suda, sve u zavisnosti od posla koji joj se stavlja u zadatak. Veoma je važna koordinacija između glavnih subjekata sudskog postupka i Direkcije kao organa upravljanja, jer od te koordinacije zavisi i brzina kojom se odvijaju određene radnje u postupku. Direkciji je prema Zakonu obezbeđena pomoć u vršenju dužnosti, jer je propisana dužnost državnih i drugih organa, organizacija i javnih službi da joj tu pomoć pruže. Članom 9. Zakona detaljno su uređena ovlašćenja koja su data Direkciji. Ona se, prema važnosti koju imaju za postupak oduzimanja imovine, mogu podeliti na osnovna ovlašćenja i prateća ovlašćenja. Glavno njeno ovlašćenje, u kome je oličena i sama svrha postojanja ovako specijalizovanog organa, jeste upravljanje oduzetom imovinom proisteklom iz krivičnog dela, a koja je oduzeta prema odredbama Zakona. Takođe, Direkcija na isti način upravlja predmetima krivičnog dela, imovinskom koristi i imovinom datom na ime jemstva, što su sve vrednosti koje su oduzete izrečenim merama u redovnom krivičnom postupku. Reč je, kao što ističe prof. Ilić,⁶²⁵ „o koncentraciji nadležnosti za postupanje sa imovinom i predmetima koji stoje u određenoj vezi sa *causa criminalis*“. Nastojali su se, uz stvaranje neophodnog mehanizma upravljanja koji je neodvojivi deo inovacija na planu oduzimanja imovine, rešiti i neki postojeći problemi u praksi, a koji postoje dugi niz godina i vezani su za postojeće mere oduzimanja predmeta i imovinske koristi. Direkcija, dakle, kao osnovno ovlašćenje ima upravljanje oduzetom imovinom, a u njena upravljačka ovlašćenja spadaju i skladištenje, čuvanje i prodaja imovine, raspolaganje imovinom u skladu sa zakonskim direktivama, kao i stručna procena oduzete imovine. Skup ovih nabrojanih ovlašćenja čini celinu njene upravljačke delatnosti u užem smislu te reči i njenu centralnu delatnost. U zavisnosti od toga u kojoj fazi postupka ona postupa, te da li se radi o upravljanju privremenom ili trajno oduzetom imovinom, razlikuju se i ovlašćenja koja Direkcija ima. Te razlike ćemo pojasniti u izlaganju koje će se odnositi na sam postupak upravljanja. Do momenta prodaje imovine, Direkcija ima obavezu da skladišti i čuva oduzetu imovinu i da njome upravlja sa pažnjom dobrog domaćina, odnosno dobrog stručnjaka. Suština njene delatnosti trebalo bi da se svodi na takvo postupanje sa imovinom kojim bi se u najvećoj meri očuvala vrednost imovine koju

---

⁶²⁵ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 70.

je ona imala u momentu oduzimanja, a sve to uz minimum troškova koje će Direkcija imati. Prilikom prodaje imovine, ali i njene procene, mora se težiti tome da se kao ekvivalent za stvar koja je predmet prodaje dobije najveća moguća cena, uz nastojanje da se ne ide ispod tržišne vrednosti. Sa stvarima koja imaju specifična svojstva, postupa se na poseban način, prema odredbama navedenim u Zakonu. Osnovno ovlašćenje Direkcije je ujedno i njeno najvažnije ovlašćenje, da što brže i efikasnije očuva vrednost poverene joj stvari. Ukoliko bi Direkcija ovo ovlašćenje poverila specijalizovanoj firmi koja se bavi poslovima prodaje stvari, takva firma bi težila da ima zaposlene koji poseduju znanja iz trgovačke delatnosti, a da bi firma što uspešnije poslovala, prodaje bi trebale biti što hitnije sprovedene radi očuvanja vrednosti stvari. Po istim principima, trebalo bi da postupa i Direkcija, bez obzira na to što ovakva postupanja ukoliko se ne poznaje celokupna problematika o kojoj u radu govorimo, mogu izazvati nerazumevanje, jer u očima posmatrača država ne treba da profitira prodajom oduzete imovine. Ako analiziramo odredbe o načinu raspodele dobijenih sredstava takva nerazumevanja mogu biti očekivana (prema Zakonu/2008 samo 20% ukupno dobijenih sredstava od prodaje imovine imalo je humanu namenu, dok se prema Zakonu/2013 sva sredstva uplaćuju u budžet RS).

Jedno od ovlašćenja i dužnosti Direkcije jeste vođenje evidencije o imovini koja je oduzeta i kojom se upravlja, kao i o sudskim postupcima u kojima je odlučeno o takvoj imovini.⁶²⁶ Sledeće ovlašćenje sastoji se u obavezi učešća Direkcije u obuci državnih službenika i nosilaca pravosudnih funkcija u vezi sa oduzimanjem imovine proistekle iz krivičnog dela. O problemima specijalizacije organa u ovoj oblasti i nedovoljnoj obučenosti lica koja rade u okviru postupajućih organa, govorili smo na više mesta u ovom radu. Ilić⁶²⁷ navodi da se „dosadašnje iskustvo u vezi sa primenom ovih ovlašćenja ne može oceniti kao zadovoljavajuće, a kao razlog tome navodi mali broj zaposlenih u Direkciji, nedovoljno iskustvo u primeni zakonskih odredaba, ali i veoma retko učešće osoblja Direkcije u obuci koju organizuju druge institucije“. Zamišljeno je da Direkcija raspolaže najvećim znanjima u oblasti oduzimanja imovinom, ali u realnosti to nije tako. Ako bismo sebi dopustili da budemo i kritičari postojećeg sistema u okviru Direkcije, zadovoljavajuće rezultate Direkcija bi postigla kada bi zaposleni posedovali specijalizovana znanja bar u oblasti upravljanja imovinom, dok bi se specijalizacija ostalih organa učesnika u postupku za početak obezbedila na druge načine.

---

⁶²⁶ Opširnije o Evidencijama koje vodi Direkcija na strani 354. ovog rada.

⁶²⁷ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op.cit., str. 74.

Direkcija je ovlašćena da učestvuje u pružanju međunarodne pravne pomoći. Ona je dužna da postupi prema rešenju o privremenom oduzimanju imovine države molilje sve do momenta okončanja postupka u toj državi, a sve na račun države koja je pomoć tražila. Svakako da su u postupcima međunarodne pravne pomoći za državu molilju dosta veći troškovi upravljanja njome, te ona sama procenjuje da li će po završetku postupka imati interes da oduzme imovinu koja je na teritoriji druge države.⁶²⁸ Direkcija može obavljati i druge poslove u skladu sa Zakonom. Na kraju, s obzirom na to da je Direkcija novoformiran organ, zanimljiva su istraživanja o njenoj prepoznatljivosti kod građana Srbije.⁶²⁹ Prepoznatljivost Direkcije je na nešto nižem nivou od prepoznatljivosti samog Zakona, ali je sa njenim postojanjem upoznato više od polovine anketiranih građana Srbije, od čega je svaki deseti anketirani građanin upoznat sa njenim radom, a 36% ne zna detalje njenog funkcionisanja. Takođe, u istim istraživanjima, pokazan je visok procenat poverenja građana u Direkciju kao instituciju, dok o kadrovima koji su postavljeni unutar Direkcije 40% ispitanika dovodi u sumnju njihovo postavljanje i povezuje ih sa stranačkim vezama, mada čak 60% još uvek nije spremno da se negativno izrazi o kadrovima Direkcije. Sprovedena istraživanja pokazuju da postoji visok stepen poverenja građana u ovaj organ, s obzirom na njihov inače nizak stepen poverenja prema različitim institucijama koje sprovode Zakon.

3. ZAKONSKA PROCEDURA UPRAVLJANJA IMOVINOM PROISTEKLIM IZ KRIVIČNOG DELA

Direkcija je ovlašćena na postupanje u momentu prijema rešenja u kojem je odlučeno o privremenom ili o trajnom oduzimanju imovine. U zavisnosti od načina okončanja postupka oduzimanja imovine koja je proistekla iz krivičnog dela, postojaće i različita ovlašćenja za njeno postupanje. Momenat donošenja rešenja o privremenom oduzimanju imovine je najraniji momenat u kome se Direkcija pojavljuje kao postupajući organ u postupku oduzimanja imovine. Sve do ukidanja rešenja o privremenom oduzimanju imovine ili do pravnosnažnog okončanja postupka za trajno oduzimanje imovine, Direkcija upravlja

---

⁶²⁸ Predstavnik Holandije na međunarodnoj konferenciji „Oduzimanje imovinske koristi stečene krivičnim delom u Srbiji”, Beograd, 2012. održanoj u organizaciji Saveta Evrope izneo je primer koji je imao u praksi svoje zemlje, da su organi nadležni za postupak oduzimanja imovine ove zemlje tražili od druge zemlje oduzimanje jahte okrivljenog prema kome je vođen postupak. On navodi da je pre upućene molbe najpre izvršena procena da li je vrednost pokretne stvari veća od troškova koji će nastati radnjom oduzimanja. Kolika god da je ta vrednost, ukoliko je troškovi ne nadilaze, odlučuje se pozitivno o njenom oduzimanju.

⁶²⁹ Projekat o oduzimanju imovinske koristi stečene krivičnim delom u Srbiji, CAR Serbia, Tehnički izveštaj: Istraživanje o stavu građana – percepcija primene Zakona, CeSID, 2011.

imovinom sa pažnjom dobrog domaćina, odnosno dobrog stručnjaka. Ako se postupak okonča tako da dođe do ukidanja rešenja o privremenom oduzimanju imovine, imovina se ima vratiti vlasniku. Direkcija će se starati o imovini sve do pravnosnažnosti sudske odluke o oduzimanju, kada će se konačno odlučiti o sudbini predmetne imovine. Ako se utvrdi kriminalno poreklo imovine nakon pravnosnažnosti rešenja o trajnom oduzimanju imovine, Direkcija je dužna da izvrši raspodelu imovine odnosno vrednosti imovine o kojoj se starala, prema licima određenim u Zakonu. Kao što smo naveli, Direkcija je dužna da upravlja oduzetom imovinom sa pažnjom dobrog domaćina, odnosno dobrog stručnjaka, pri čemu zakonodavac ne nalaže kojim kriterijumom treba da se rukovodi kada se pravi razlika između pažnje dobrog domaćina i dobrog stručnjaka. S obzirom na ovlašćenja koja su data Direkciji i na to da je u pitanju specijalizovani organ čija je dužnost staranje o imovini koja mu se poverava, smatramo da je bilo primerenije da se u odnosu na njeno postupanje usvoji standard dobrog stručnjaka shodnom primenom člana 18. stava 2. Zakona o obligacionim odnosima.⁶³⁰ Standard dobrog domaćina je standard koji se vezuje za pojedinca učesnika obligacionog odnosa. Prema njemu, od pojedinca se zahteva ponašanje prosečno pažljivog čoveka određene sredine koja se uzima kao merilo za utvrđivanje ponašanja pojedinca – učesnika obligacionog odnosa, kada on izvršava svoju obavezu sa pažnjom dobrog domaćina.⁶³¹ Standard dobrog stručnjaka se, s druge strane, odnosi na lice koje izvršava obavezu kao svoju profesionalnu delatnost. Ono je dužno da postupa sa „povećanom pažnjom“, a to znači da mora postupiti pažljivije od dobrog domaćina, dok se stepen te pažnje određuje prema pravilima struke i prema običajima formiranim prilikom obavljanja date profesionalne delatnosti.⁶³² Iz tog razloga smatramo da je nepotrebno, a i nepoželjno stvarati nedoumicu u vezi pitanja potrebne pažnje Direkcije u odnosu na poverenu joj imovinu, jer je staranje o imovini njena osnovna dužnost i ona tu dužnost mora obavljati stručno i sa naročitom pažnjom.

Videli smo da se još na početku Zakona, u odredbi kojom se uređuju ovlašćenja Direkcije, navodi dužnost vođenja određene evidencije o imovini koja se oduzima, kao i o sudskim postupcima u kojima je odlučeno o oduzimanju imovine. O oduzetoj imovini se mora sačiniti zapisnik, jer s obzirom na odgovornost koju ima Direkcija u odnosu na oduzetu imovinu, neophodno je da postoji evidencija o predmetima koje je ona preuzela na čuvanje.

---

⁶³⁰ Zakon o obligacionim odnosima (“Sl. list SFRJ” br.29/78, 39/85,45/89-Odluka USJ I 57/89, “Sl.list SRJ”, br. 31/93 i “ Sl. list SCG”, br. 1/2003 – Ustavna povelja).

⁶³¹ Perović, S., Stojanović, D., Komentar Zakona o obligacionim odnosima, Kulturni centar – Gornji Milanovac, Pravni fakultet Kragujevac, Novi Sad, 1980., str. 163.

⁶³² Perović, S., Stojanović, D., op.cit., str. 163.

Zakonom je određena osnovna sadržina evidencije, dok njenu bližu sadržinu propisuje ministar za pravosuđe. Osnovni elementi zapisnika su podaci o vlasniku imovine koja je oduzeta, podaci o imovini i stanju u kojem je preuzeta, podaci o vrednostima koje se oduzimaju, napomena da li se radi o privremenom ili trajnom oduzimanju, da li je ona u posedu Direkcije ili je ostala kod vlasnika ili je poverena drugom fizičkom ili pravnom licu, što su sve mogućnosti koje stoje na raspolaganju Direkciji radi smanjenja troškova održavanja. Kada govorimo o stanju imovine u kojem je bila u momentu preuzimanja, pod tim se podrazumeva opisno označavanje da li je imovina koja je oduzeta nova, da li je upotrebljiva u potpunosti ili je zatečena sa određenim nedostacima, to jest oštećenjima. Kod navođenja podataka o vrednosti imovine oduzete u zamenu, misli se na vrednost imovine koja je oduzeta od vlasnika zbog toga što je on raspolagao imovinom koju je stekao izvršenjem krivičnog dela u nameri da onemogući njeno oduzimanje. Reč je o takozvanoj imovini oduzetoj „u zamenu“ za originalno pribavljenu imovinu kriminalnog porekla.⁶³³ Na kraju, deo zapisnika mogu biti i svi drugi podaci koji mogu biti od značaja za upravljanje oduzetom imovinom. Evidencija koja je Zakonom propisana kao obavezni deo poslova koje je Direkcija dužna da obavlja, ima višestruki značaj. Najpre, ukoliko dođe do vraćanja imovine vlasniku ili vraćanja vrednosti oduzete imovine, ona pruža najpouzdanije podatke o imovini koju je potrebno vratiti. Bez obzira na sadržinu presude i na imovinu koja se prema njoj ima oduzeti, prilikom radnje izvršenja, odnosno fizičkog oduzimanja imovine, može doći do određenih nepoklapanja, te je evidencija upravo najvažnija dokumentacija i njome se omogućava izvesna kontrola samog izvršenja. Evidencija bi ujedno trebalo da bude najpouzdaniji izvor o realnoj vrednosti oduzete imovine u momentu njenog oduzimanja, s obzirom na to da su u njoj sumirani najvažniji podaci u pogledu oduzete imovine.

Bliža sadržina zapisnika o oduzetoj imovini propisana je Pravilnikom o bližoj sadržini zapisnika o oduzimanju imovine, evidencijama koje se vode u Direkciji za upravljanje oduzetom imovinom i načinu vođenja evidencija.⁶³⁴ Pravilnikom se bliže propisuje sadržina zapisnika o oduzetoj imovini i način vođenja evidencija o poslovima upravljanja oduzetom imovinom. Vode se sledeće evidencije u Direkciji: evidencija o privremeno oduzetoj pokretnoj i nepokretnoj imovini, o trajno oduzetoj pokretnoj i nepokretnoj imovini, o predmetima krivičnog dela, o imovinskoj koristi pribavljenoj krivičnim delom, o imovini datoj na ime jemstva u krivičnom postupku i evidencija u vezi sa imovinskom koristi koja je

---

⁶³³ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 128.

⁶³⁴ „Sl. Glasnik RS“, broj 17/2009.

proistekla iz privrednog prestupa ili prekršaja. Evidencije se vode kao knjige, a Pravilnikom je propisana sadržina svake knjige ponaosob, odnosno vrsta podataka koji se moraju uneti u zavisnosti od vrste imovine o kojoj se vodi evidencija. Direkcija može voditi i druge pomoćne evidencije u zavisnosti od potrebe, a obrasci evidencija su propisani kao deo Pravilnika. Možemo za trenutak napraviti paralelu u postupanju sa privremenom oduzetom imovinom i uopšte oduzetom imovinom u Hrvatskoj. U hrvatskom pravu, poslovi upravljanja privremeno oduzetom imovinom nalaze se u nadležnosti Agencije za upravljanje državnom imovinom. Isto kao i kod nas, pre donošenja novih odredaba o oduzimanju imovine, privremeno oduzeta imovinska korist i predmeti poveravani su na čuvanje policijskim ili sudskim organima. Način evidentiranja privremeno oduzete imovine je u Hrvatskoj uređena Pravilnikom o evidenciji privremeno oduzete imovine u postupku oduzimanja imovinske koristi ostvarene krivičnim delom i prekršajem.⁶³⁵ Možemo primetiti da je pristup u propisivanju načina evidentiranja vrlo sličan našem. Prema njemu, upisnici o privremenoj oduzetoj imovini predatoj na čuvanje i upravu Agenciji su: upisnik nepokretnosti, upisnik pokretnosti, upisnik gotovog novca i vrednosnih papira, te upisnik deonica, udela ili poslovnih udela u trgovačkim društvima, a pravilnik propisuje koje će podatke sadržati svaki od navedenih upisnika, kao i podatke odnosno isprave vezane za imovinu obuhvaćenu privremenom merom koje će pribaviti odgovorno lice u Agenciji.⁶³⁶ Ono što bismo mogli izdvojiti kao razliku jeste evidencija o novcu i vrednosnim papirima koja se zasebno vodi, te s obzirom na specifičnost ovakvog načina oduzimanja, ukoliko se radi o novcu koji se nalazi na računima banaka, novac se prvo zamrzava, a kasnije se obavlja njegov transfer.

Troškove čuvanja i održavanja privremeno oduzete imovine snosi Direkcija. Međutim, s obzirom na to da se kao oduzeti predmeti mogu javiti oni koji iziskuju ogromne troškove održavanja, Direkcija ima ovlašćenje da odluči da takva specifična imovina ostane kod vlasnika, uz obavezu da se on o imovini stara sa pažnjom dobrog stručnjaka. Neke specifične vrste imovine (kao što su, na primer, jahte), iziskuju velike troškove čuvanja, te se predviđa mogućnost da u ovim slučajevima vlasnik snosi troškove čuvanja i održavanja imovine. Međutim, ovakva mogućnost dovodi u pitanje svrhu privremenog oduzimanja, jer se njoj pristupa upravo zbog postojanja opasnosti da bi vlasnik mogao otuđiti imovinu. Njemu jeste data obaveza da se o njoj stara sa pažnjom dobrog domaćina, ali ne postoji nikakava direktna

---

⁶³⁵ Pravilnik o evidenciji privremeno oduzete imovine u postupku oduzimanja imovinske koristi ostvarene kaznenim delom i prekršajem, Narodne novine br. 44/2011.

⁶³⁶ Ivičević Karas, E., Komentar Zakona o postupku oduzimanja imovinske koristi ostvarene kaznenim delom i prekršajem, Zagreb, 2011., str. 99.

posledica koju bi vlasnik trpeo ako bi ovakvu imovinu sakrio ili otuđio, te smatramo da bi uz obavezu staranja trebalo predvideti i mogućnost zabrane raspolaganja. Majić⁶³⁷ navodi „da bi ostavljanje imovine vlasniku zahtevalo i konstantnu kontrolu od strane Direkcije, koja bi se odnosila ne samo na kontrolu i sprečavanje eventualnog otuđivanja već i umanjivanje vrednosti imovine“. U svakom slučaju, ovo ovlašćenje trebalo bi koristiti samo izuzetno, kada nijedna druga opcija nije odgovarajuća i samo u onim slučajevima kada postoji mogućnost zabrane raspolaganja ovakvom imovinom, što je recimo slučaj sa nepokretnostima. Osim ove mogućnosti, zakonodavac predviđa još jednu alternativu kojom bi se izbegli veliki troškovi čuvanja imovine i upravljanja imovinom. Naime, u određenim „opravdanim“ slučajevima, direktor Direkcije može poveriti upravljanje privremeno oduzetom imovinom drugom fizičkom ili pravnom licu na osnovu ugovora. Ovde je sam Direktor ovlašćen na procenu da je u određenim situacijama isplativije poveriti imovinu na čuvanje nekom drugom licu. Opravdanje za ovakvo rešenje treba tražiti u situacijama u kojima je određeno fizičko ili pravno lice specijalizovano za određenu oblast, kao što je, na primer, upravljanje velikim objektima, staranje o skupocenim predmetima i njihovo održavanje, ili staranje o posebnim vrstama životinja.⁶³⁸ Ovakva lica se angažuju na osnovu ugovora kojim se regulišu međusobna prava i obaveze između Direkcije i lica kome se imovina poverava, a takav poduhvat u određenim situacijama može biti daleko isplativiji nego da iste poslove obavlja sama Direkcija.

Zakonodavac dalje predviđa obaveznu predaju određene vrste imovine, koja je specifična po svojim karakteristikama, određenim nadležnim institucijama. Najpre, predmete koji su od istorijske, umetničke i naučne vrednosti Direkcija predaje na čuvanje ustanovama nadležnim za čuvanje ovih predmeta, a koje su na to ovlašćene prema redovnoj delatnosti koju obavljaju. U pitanju su muzeji, biblioteke, naučni instituti kao i druge institucije koje su prema prirodi svoje delatnosti najobučeniji za raspolaganje ovim predmetima. Narodnoj banci se predaju na čuvanje devize i efektivni strani novac, predmeti od plemenitih metala dragog i poludragog kamenja i bisera, sve do donošenja konačne odluke o takvoj imovini. O čuvanju se sklapa poseban ugovor sa Direkcijom, kojim se regulišu međusobna prava i obaveze. Ono što je praksa u zemljama koje imaju razvijen sistem oduzimanja imovine, a naročito upravljanja njome, jeste njeno „ekonomično upravljanje“. Novac koji se oduzima privremeno od određenog lica, odnosno sredstva koja se zamrzavaju, trebalo bi preneti odmah u ruke

---

⁶³⁷ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 137.

⁶³⁸ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op.cit, str. 138.

Direkcije koja bi dalje raspolagala na način da taj novac što više oplodi, koristeći razne pogodnosti bankarskog poslovanja. Time bi se izbegli i kasniji eventualni troškovi do kojih bi moglo doći prilikom vraćanja oduzete imovine, jer osim troškova sudskog postupka i staranja o imovini koja je oduzeta, vlasniku se treba platiti i kamata na imovinu kojom je Direkcija raspolagala.

U praksi se neretko dešava da troškovi čuvanja i održavanja nepokretne i određene pokretne imovine mogu biti veoma visoki. Zato je Direkciji data još jedna mogućnost ukoliko ne pribegne nekoj od ranije navedenih, a to je da proda određeni deo pokretne imovine kako bi se mogli namiriti troškovi koji nastaju upravljanjem određenom imovinom. U slučaju da se rešenje o privremenom oduzimanju imovine ukine, sve troškove prema vlasniku snosi Republika Srbija. Ova mogućnost odnosi se samo na prodaju pokretnih stvari koje su manje vrednosti i samo u svrhu namirenja troškova održavanja vredne imovine.

Sledeće, a vrlo važno pitanje koje se javlja i koje je delimično regulisano Zakonom, jeste pitanje očuvanje vrednosti privremeno oduzete imovine. Postoje određene stvari koje su po svojoj prirodi takve da gube vrednost protokom vremena – neke manje, neke više. Majić⁶³⁹ kao primer navodi „da čak ni najadekvatniji uslovi čuvanja neće posle određenog vremena sprečiti propadanje lako kvarljive robe poput hladnjače sa voćem ili ribe, kao i to da promene na tržištu mogu na duži vremenski rok znatno uticati na vrednost određenih vrsta robe koje su ovim promenama pogođene“. Ako bismo pošli od intencije zakonodavca prilikom uređenja postupka oduzimanja imovine, ne bismo razmišljali o problemu očuvanja vrednosti, jer je on postupak privremenog oduzimanja imovine predvideo kao naročito hitan, te stoga naročito kratak. Ipak praksa, bar dosadašnja, pokazuje nam drugačije primere, pa su ovi postupci trajali i po godinu dana. Imovina koja je tokom trajanja postupka predmet čuvanja Direkcije ukoliko se ne proda, najčešće gubi na svojoj vrednosti. Zato zakonodavac daje još jedno ovlašćenje Direkciji, a to je da ona, uz odobrenje nadležnog suda, bez odlaganja može prodati pokretnu imovinu ili poveriti određenom fizičkom ili pravnom licu njenu prodaju. Zakonodavac je ovu mogućnost predvideo isključivo za pokretnosti, dok nepokretnosti, bez obzira na gubitak vrednosti, ne mogu biti predmet prodaje. Novim Zakonom predviđeno je ovlašćenje Direkcije da u slučaju privremenog oduzimanja imovine pravnog lica može preneti pravo upravljanja na fizičko ili drugo pravno lice, na osnovu ugovora. Da bi došlo do prodaje oduzete imovine, nije

---

⁶³⁹ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 140.

dovoljna samo procena Direkcije o svrsishodnosti ovog poteza, nego je ona uslovljena i odobrenjem suda, što je određeni korektiv eventualnih nesvrsishodnih prodaja i zloupotreba ovakvog ovlašćenja. U određenim situacijama, ukoliko Direkcija smatra to pogodnijim rešenjem, ovaj se posao može poveriti drugom licu koje je specijalizovano za prodaju određene imovine. Vrlo retko će posao prodaje imovine Direkcija moći da obavi bez pomoći specijalizovanih lica, naročito ako su u pitanju specifični predmeti koji se prodaju na posebnim tržištima specijalizovanim za određene vrste robe. Uopšteno, a imajući u vidu i način prodaje koji je obavezujući za Direkciju, suočavamo se sa problemom adekvatnosti pripisivanja ovog ovlašćenja Direkciji, a koja u svom sastavu nema dovoljno obučena lica za poslove prodaje.

Baš na ovom mestu, na kratko ćemo otvoriti sledeće pitanje: koliko je Direkcija kao organ upravljanja oduzetom imovinom pravo rešenje za nas? Naime, ako pogledamo uporednopravna rešenja, videćemo da se neretko u svojstvu organa upravljanja i prodaje imovine pojavljuju specijalizovane ustanove koje su posebno obučene za poslove trgovine i koje imaju za zadatak da se oduzetoj imovini u najvećoj mogućoj meri očuva njena vrednost, kao i da se ona kao roba plasira na tržište i proda po najboljoj mogućoj ceni. Kao svetao primer u ovoj oblasti, možemo navesti primer Holandije,⁶⁴⁰ gde posao prodaje imovine obavlja Agencija koja nema ovlašćenja upravljanja nego prodaje imovine. Zakoni koji su u ovoj državi na snazi dopuštaju brzu prodaju imovine kako bi se očuvala njena vrednost, a ukoliko okrivljeni ne bude osuđen, vrednost mu se vraća, čime se ostvaruje najmanji gubitak. Agencija zapravo predlaže sudu šta je najbolje prodati, a šta ne, dok sud prihvata ovakve savete. Predmeti koji se oduzimaju odmah se prodaju, a novac se odmah stavlja u banku u depozit. Kod nas, Direkcija je ovlašćena na prodaju imovine kojom je upravljala tokom postupka, nakon pravnosnažnosti presude; međutim, može se sa pravom postaviti pitanje da li ona kao specijalizovani organ poseduje kadar koji raspolaže potrebnim znanjima trgovačkih umeća. Koliki je interes države da obezbedi postizanje najveće moguće vrednosti imovine za koju je utvrđeno da potiče iz kriminalnih aktivnosti i koliki je uticaj ovog pitanja na celokupni budžet koji se stvara prodajama?

Na postupak prodaje privremeno oduzete imovine primenjuju se odredbe Zakona o izvršenju i obezbeđenju. Dalje, zakonodavac predviđa, i to izuzetno, da sud može odobriti da se

---

⁶⁴⁰ Materijal sa konferencije u organizaciji Saveta Evrope „Oduzimanje imovinske koristi stečene krivičnim delom u Srbiji”, Beograd, 2012., Knobbe Jan, senior asset manager, Holandija.

umesto prodaje određene imovine prihvatiti jemstvo koje ponudi vlasnik ili drugo lice, a čija se vrednost određuje u odnosu na vrednost oduzete imovine. Ovde se radi o inicijativi vlasnika ili drugog lica; dakle, oni moraju ponuditi jemstvo, a sud onda razmatra da li će ga prihvatiti. U ovom slučaju garancija je obezbeđena isto kao i kod privremenog oduzimanja jer se polaže jemstvo u novcu, a imovina koja je bila predmet oduzimanja vraća se vlasniku posle davanja jemstva. Nije predviđeno koji su to izuzetni slučajevi u kojima će se ovakva mera smatrati opravdanom, pa će se opravdanost ceniti uvek u zavisnosti od konkretnog slučaja. Najverovatnije će se opravdanim smatrati, na primer, jemstvo za predmete koji za vlasnika imaju određenu emotivnu vrednost ili predmeti koji njemu ili njegovoj porodici obezbeđuju određeni izvor prihoda.

Ukoliko dođe do prodaje privremeno oduzete imovine, bilo da se ona vrši u cilju namirivanja tekućih troškova Direkcije ili u cilju očuvanja njene vrednosti, ona se mora obaviti na Zakonom predviđeni način. Obavezan je postupak usmenog javnog nadmetanja koje se oglašava u „Službenom glasniku Republike Srbije“ ili drugom javnom glasilu, izuzev lako kvarljive robe i životinja koje se mogu prodati bez ovako sprovedenog postupka. Cilj zakonodavca je bio da se ovim postupkom obezbedi transparentnost prodaje kako bi se omogućila što veća konkurentnost ponuđača. Ovakve prodaje, s druge strane, mogu izazvati kontraefekat u određenim slučajevima, naročito kada su vlasnici imovine koja se prodaje bili poznati pripadnici mafijaških organizacija, jer kupci nevoljno prisustvuju na takvim nadmetanjima (ukoliko imaju informaciju o poreklu takve imovine). Zakonodavac dalje predviđa uslove potrebne za prodaju pokretne imovine. Ona najpre mora biti prodana po istoj ili višoj ceni od procenjene vrednosti, a procenu daje Direkcija. Ako se ovakva nadmetanja završe neuspešno posle dva nadmetanja, predviđa se mogućnost neposredne pogodbe koju vrši Direkcija. Ona je dužna da proceni da li je u konkretnom slučaju isplativije učiniti takvu pogodbu ili vratiti takvu imovinu ponovo na staranje Direkciji. Kada su u pitanju prodaje hartija od vrednosti i drugih vrednosnih papira, prodaja se vrši prema posebnim propisima.

Predmet prodaje mogu biti stvari najrazličitijih vrsta za koje u momentu prodaje može biti veća ili manja potražnja na tržištu. Ako tome pridodamo i negativnu reklamu koju sa sobom nose ovakve prodaje, može se desiti da imovina i posle mnogobrojnih javnih nadmetanja ne bude prodana. Zato zakonodavac u takvoj situaciji predviđa ovlašćenje Direkcije da takvu imovinu može pokloniti u humanitarne svrhe ili uništiti, čime nastoji da spreči velike troškove kojima bi se izložila Direkcija ukoliko bi imovina i dalje bila u njenom

posedu ili to da imovina protekom vremena izgubi svoju vrednost. Da bi se mogla doneti odluka o poklanjanju imovine u humanitarne svrhe, mora uslediti odluka Vlade Srbije, a na predlog direktora Direkcije i po pribavljenom mišljenju ministra za zdravstvo i socijalnu zaštitu. Sa druge strane, Direkcija ima ovlašćenje da sama donese odluku o uništenju određene imovine, a zbog postojanja zdravstvenih, fitosanitarnih, sigurnosnih ili drugih razloga propisanih Zakonom. Troškove uništenja snosi sama Direkcija. Ovde se radi o specifičnoj vrsti imovine za koju se procenjuje da nije podobna ni za prodaju ni za čuvanje⁶⁴¹ (npr. droga) ili o predmetima za koje se proceni da je isplativije uništiti ih, nego dati ih na čuvanje.

Do donošenja konačne odluke o imovini koja je privremeno oduzeta, novčana sredstva koja su dobijena njenom prodajom čuvaju se na posebnom računu Direkcije. Ukoliko dođe do odbijanja zahteva javnog tužioca za trajno oduzimanje imovine, odnosno ukoliko se donese odluka kojom se utvrđuje da navedena imovina ne proističe iz krivičnog dela, sredstva koja su oduzeta moraju biti vraćena vlasniku, i to uz kamatu i pravo na naknadu štete koja mu je prouzrokovana. Sredstva sa ovog računa se do donošenja konačne odluke mogu koristiti i za naknadu štete trećim licima čija je imovina uništena ili za naknadu troškova koje je sama Direkcija imala u vezi sa uništenjem. Dakle, namera je da se ova novčana sredstva, osim navedenih izuzetaka kada se ona mogu uzimati, čuvaju do donošenja konačne odluke. Ipak, smatramo da je ovakvo rešenje izuzetno neekonomično, jer se novčana sredstva čuvaju na računu Direkcije umesto da se deponuju u banku. Svakako, novac se može oročiti tako da je u svakom momentu moguće njegovo podizanje ukoliko je to neophodno, tako da ne vidimo opravdanja za ovakve gubitke koji nastaju usled čuvanja novca na računu Direkcije. Upravo se na ovakvim primerima primećuje izvesna tromost mehanizma državnog upravljanja oduzetom imovinom, nasuprot rešenjima u kojima su za poslove upravljanja imovinom, ili bar njenom prodajom, angažovana specijalizovana tela kojima je ovakva vrsta poslova redovna delatnost.

Pre izlaganja o konačnoj nameni imovine za koju se utvrđuje da ima kriminalno poreklo, moramo se osvrnuti i na situaciju u kojoj epilog postupka oduzimanja imovine biva završen povoljno za okrivljenog. Vlasnik imovine za koju se utvrdi da ne potiče od učinjenog

---

⁶⁴¹ Iz primera kolega iz Italije koji je iznet na konferenciji u organizaciji Saveta Evrope „Oduzimanje imovinske koristi stečene krivičnim delom u Srbiji”, Beograd, 2012. godina, automobil koji je zaplenjen kao sredstvo izvršenja, a kojim se prevozila droga, uništava se ukoliko je modifikovan skrivenim pregradama za distribuciju, a njegovo vraćanje u prvobitno stanje iziskuje nesrazmerne troškove.

krivičnog dela, odnosno da nema nezakonito poreklo, ne sme biti žrtva pogrešne procene državnih organa. Zato su njemu Zakonom pružene garantije za ostvarenje svih prava koja su mu povređena u postupku oduzimanja imovine. Njemu se ima vratiti sva oduzeta imovina, bez odlaganja, novčana sredstva koja su dobijena prodajom te imovine i sve to uvećano za prosečnu kamatu po viđenju za odgovarajući period. Kao što ističe Majić,⁶⁴² „na ovaj način je zakonodavac želeo da maksimalno zaštititi vlasnika od pogrešne procene države, predviđajući mehanizam koji bi trebalo da minimizuje posledice koje bi nastupile na njegovoj imovini i vrednosti“. Novčana sredstva se vraćaju po službenoj dužnosti ili na zahtev vlasnika. Ipak, bez obzira na ovakve garantije, kojima se vlasniku imovine obezbeđuje vraćanje imovine bez gubitka vrednosti, on može imati zbog ovakvog postupka brojne druge štetne posledice, te mu se pruža još i dodatna mogućnost, a to je pravo na podnošenje zahteva za naknadu štete koja je prouzrokovana privremenim oduzimanjem imovine. On ovo pravo može ostvariti u Zakonom predviđenom roku od trideset dana od dana povraćaja sredstava i taj zahtev je dužan da podnese Direkciji. Šteta koja mu je prouzrokovana mora biti navedena i obrazložena da bi se o njoj razmatralo i mora prevazilaziti iznos koji mu je već vraćen u redovnom postupku vraćanja imovine. Zakonodavac ovde ne navodi da li se radi o mogućnosti isticanja samo zahteva za naknadu materijalne štete ili u obzir dolazi i nematerijalna šteta koju je vlasnik imao. Kada govorimo o nematerijalnoj šteti, ona će uvek postojati na osnovu same činjenice da je vođen ovakav postupak, pa se pretpostavlja da se radi o naknadi materijalne štete. Ukoliko Direkcija na ovaj zahtev ne odgovori u roku od tri meseca od podnošenja zahteva ili ukoliko on ne bude usvojen, vlasnik može podneti tužbu za naknadu štete nadležnom sudu, a upravljenu protiv Republike Srbije. Poseban postupak ima tu karakteristiku da već u fazi finansijske istrage, ukoliko je ona uspešno sprovedena, dokazi koji se prikupljaju često jasno ukazuju na nezakonitost porekla imovine, pa su i ređi slučajevi u kojima je vlasnik imovine neopravdano okrivljen.

4. NAMENA I RASPODELA ODUZETE IMOVINE

Cilj celokupnog postupka oduzimanja imovine se ostvaruje tek završnim korakom, faktičkim oduzimanjem imovine za koju je utvrđeno sudskom odlukom da potiče od kriminalnih delatnosti. Momentom pravnosnažnosti odluke o trajnom oduzimanju imovine se

---

⁶⁴² Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 145.

ostvaruje konačni cilj aktivnosti državnih organa upravljenih ka uspostavljanju konačne ekonomske ravnoteže i ostvaruje princip da se niko ne može obogatiti od bavljenja kriminalnim aktivnostima. Od momenta pravnosnažnosti odluke, imovina i novčana sredstva prelaze u svojinu Republike Srbije i raspodeljuju se prema nameni koja je Zakonom određena. Zakonom/2013 namena novčanih sredstava dobijenih od trajno oduzete imovine promenjena je u odnosu na Zakon/2008, tako što se sada celokupni prihod, po odbitku troškova upravljanja i namirenja imovinskopravnog zahteva oštećenog, uplaćuje u budžet RS. Već smo govorili o pojmu vlasništva nad imovinom koji se koristi kod oduzimanja imovine od lica koja su je stekla na nezakonit način, ali prelaskom u državni posed ona postaje vlasništvo u svom pravom značenju, države. U zavisnosti od vrste predmeta koji čine imovinu koja je oduzeta, za određene stvari specifične po svojoj prirodi i nameni predviđeno je njihovo ustupanje, bez naknade, ustanovama koje su nadležne za čuvanje takvih dobara. U pitanju su predmeti od istorijske, umetničke i naučne vrednosti koji se zbog svojih osobenosti ustupaju ustanovama specijalizovanim za njihovo čuvanje i korišćenje. Odluku o njihovom konačnom ustupanju ovim ustanovama donosi ministarstvo nadležno za nauku, odnosno kulturu, čime se obezbeđuje adekvatna procena ovakvih predmeta i izbegava ustupanje ovim ustanovama i onih predmeta kod kojih to, s obzirom na njihov istorijski, umetnički i naučni značaj, ne bi bilo opravdano.⁶⁴³ Vlada Srbije donosi odluku o postupanju sa devizama, efektivnim stranim novcem, predmetima od plemenitih metala, dragog i poludragog kamenja i bisera, s obzirom na njihovu veliku vrednost. Na trajno oduzetu imovinu se primenjuju odredbe Zakona kojima se uređuje postupanje sa sredstvima u svojini Republike Srbije. Preostala imovina kao svojina Republike Srbije, prema Zakonu/2008 se raspoređivala prema Zakonom određenoj nameni ovakvih sredstava. Međutim, prema Zakonu/2013 posle uplaćivanja sredstava dobijenih od prodate imovine u budžet RS, nema daljih instrukcija zakonodavca o njihovoj nameni.

Prioritet namirenja iz novčanih sredstava koja su dobijena od imovine proistekle iz krivičnog dela dat je troškovima koji su nastali usled upravljanja oduzetom imovinom i namirenju imovinskopravnog zahteva oštećenog. Vrlo je diskutabilno zašto je zakonodavac stavio namirenje državnog organa ispred interesa pojedinca, ali se pretpostavlja da će uvek biti dovoljno za namirenje oba, s obzirom na to da se mora raditi o znatnoj imovini. Tek nakon izdvajanja ovih sredstava, preostala sredstva uplaćuju se u bužet Reublike Srbije.

---

⁶⁴³ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op. cit., str. 147.

Raspodela oduzete imovine je prema Zakonu/2008 bila zakonom određena, i to procentualno od ukupne vrednosti imovine koja je ostala po odbitku troškova čije namirenje je imalo prioritet (to su troškovi upravljanja i isplata imovinskopravnog zahteva oštećenog). Sredstva koja su preostala u budžetu raspodeljivala su se srazmerno, po 20% novčanih sredstava (ukupno 80%) za finansiranje rada suda, javnog tužilaštva, Jedinice i Direkcije, dakle osnovnih subjekata postupka oduzimanja i upravljanja imovinom proisteklom iz krivičnog dela. Preostalih 20% koristilo se za finansiranje socijalnih, zdravstvenih, prosvetnih i drugih ustanova, u skladu sa aktom Vlade. Radi se o prebacivanju imovine koja je nastala iz nezakonitih aktivnosti na one koji se bore protiv kriminala, dakle na državu. Međutim, kao što ističe Majić,⁶⁴⁴ „ovakvo rešenje nije zamišljeno kao sredstvo za popunjavanje budžeta, niti bi se ovakvi mehanizmi smeli koristiti kako bi se lakše prevazilazile teškoće nastale usled akutnog budžetskog deficita“. Verovatno je zamisao zakonodavca bila da prilikom određivanja ovakve namene sredstava osnaži organe koji su ključni u borbi protiv najtežih oblika kriminala i da obezbedi njihovu što veću efikasnost, a koja doprinosi u velikoj meri sveopštem društvenom boljitku. Ne smatramo dobrim ovakvo rešenje raspodele dobijenih sredstava (jer ne bi trebalo da se državni organi finansiraju novcem od kriminalnih delatnosti), ali razumemo takvu odluku, s obzirom na to da u državnom budžetu nema dovoljno sredstava da se pokriju troškovi rada novoformiranih organa. Da bi se ukupan prihod mogao rasporediti na pet jednakih delova, morala mu je prethoditi prodaja imovine kako bi se došlo do novčanih sredstava koja će se raspodeliti. Međutim, ovakav sistem raspodele stvarao je određene probleme, s obzirom na to da je dolazilo do toga da se imovina ne može prodati i da je ona po prirodi pogodnija za drugačiju namenu. Iako zakonodavac nije predviđao takvu mogućnost, u određenim slučajevima je bilo opravdano odstupiti od ovakve podele, tako što se imovina raspodeljivala bez prethodne prodaje. Majić⁶⁴⁵ navodi „da to može doći u obzir kad određena imovina (zgrade, vozila, oprema) može u originalnom stanju biti od koristi državnim organima i ustanovama, te da se uz ovakvu raspodelu može održati vrednosna proporcija koju je u raspodeli zakonodavac predvideo“. Međutim, ovde vrednost takve imovine predstavlja otežavajuću okolnost pri raspodeli sredstava. Neretko će se desiti da određena nepokretnost (npr. zaplenjena privatna fabrika) ima znatno veću vrednost u odnosu na ostalu oduzetu imovinu, a da se ona na tržištu ne može prodati po ceni koja bi odražavala njenu pravu vrednost. Nepokretnosti poput luksuznih kuća, s druge strane, mogu stvoriti bojazan kupaca od odmazde prethodnog vlasnika, te će one u praksi vrlo retko moći da se prodaju po ceni

---

⁶⁴⁴ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op.cit., str. 148.

⁶⁴⁵ Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op.cit., str. 149.

koja je realna na tržištu za te nepokretnosti. Nepokretnosti su podobne za ostvarivanje raznih socijalnih i institucionalnih programa za koje država nema sredstava, te se na ovaj način može bolje sačuvati njena vrednost. Kao dobar primer postupanja sa oduzetom imovinom, možemo navesti italijanski sistem, koji nalaže da se oduzete nepokretnosti mogu rasporediti na državu (koja ih mora upotrebiti u javnu ili društvenu svrhu) ili ih raspodeliti jedinicama lokalne samouprave koje ih takođe mogu koristiti u institucionalne ili društvene svrhe. Imovina pravnog lica prelazi na državu koja je prodaje, likvidira ili daje u zakup, dok se lična imovina i deonice prodaju, a ovako dobijen novac se uliva u poseban fond namenjen za finansiranje različitih socijalnih programa.⁶⁴⁶ Iz tih razloga, smatramo da bi trebalo razmišljati o modifikaciji zakonskih normi kojima se određuje namena sredstava dobijenih na ovaj način, u pravcu povećanja sredstava koja se namenjuju u opštekorisne svrhe, čime bi celokupan postupak oduzimanja imovine dobio na svom značaju sa aspekta društva. Jedan deo oduzetih sredstava, naročito pokretnih i nepokretnih stvari koje je teško prodati ili koje prodajom gube mnogo od svoje prave vrednosti, trebalo bi nameniti u opštekorisne svrhe. Međutim, ne postoje Zakonom utvrđena pravila o nameni oduzetih sredstava. Zbog nepostojanja zakonskih odredaba kojima se reguliše namena oduzetih sredstava posle njihovog uplaćivanja u budžet, opštekorisna svrha je manje izražena. Ovaj problem bi se mogao prevazići tako što bi se najpre Zakonom tačno precizirala dalja raspodela dobijenih sredstava iz budžeta RS, a na način na koji bi se takvom raspodelom u što većoj meri ostvarila opštekorisna i humanitarna svrha. Naime, s obzirom na to da je poreklo oduzete imovine najčešće povezano sa trgovinom drogom, produktivno bi bilo da se taj novac i uloži u borbu protiv upotrebe narkotika. Osnivanje Fonda za borbu protiv zavisnosti od droge, koji bi se direktno finansirao od sredstava dobijenih prodajom oduzete imovine, bilo bi dobro rešenje iz više razloga. Prvo, učinilo bi se mnogo po pitanju lečenja problema zavisnosti i širenja svesti kod mladih od opasnosti koje nastaju upotrebom opojnih droga, a rešavanje problema zavisnosti je u direktnoj sprezi sa krivičnim delima prometa opojnih droga. Druga korisna svrha osnivanja ovakvog Fonda jeste ta što sredstva oduzeta kriminalcima postaju transparentnija i humanitarna svrha koja se ostvaruje formiranjem Fonda čini čitavu ideju oduzimanja imovine opravdanijom i smislenijom. Jedna od ideja može biti i osnivanje Fonda za pomoć žrtvama krivičnih dela, čime bi se bar u najmanjoj meri sanirale posledice krivičnih dela i žrtvama i porodicama žrtava pružila makar minimalna satisfakcija. Nepokretnosti koje se oduzimaju bi uvek, kada je to prikladno, trebalo preusmeriti na ostvarenje određenih socijalnih programa,

---

⁶⁴⁶ Vettori, B., *Tough on criminal wealth, Exploring the practise of proceeds from crime confiscation in EU*, Springer, 2010., page 80.

edukaciju mladih, pomoć deci i žrtvama nasilja, otvaranje sigurnih kuća itd. Ukoliko bi celokupan fond oduzetih sredstava imao humanitarnu i opštekorisnu svrhu, bilo bi još više opravdanih razloga za postojanje čitavog postupka oduzimanja imovine.

Sa druge strane, razumljivom i opravdanom smatramo potrebu da se jedan deo sredstava uloži u organe koji su nadležni za postupanje u postupcima oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. Takvu namenu je predviđao Zakon/2008 dok prema novom Zakonu ulaganje u specijalizovane organe iz sredstava dobijenih vođenjem posebnih postupaka nije prisutno. Postavlja se pitanje da li trebalo sredstva koja su raspodeljivana organima postupka oduzimanja imovine ograničiti isključivo na potrebe postupka koji za predmet imaju oduzimanje imovine. Videli smo da se od sudija i javnih tužioca ne traži kao poseban uslov posedovanje specijalnih znanja za postupanje u ovim postupcima. Novac koji je prema starom zakonskom rešenju bio raspodeljen sudovima i javnim tužilaštvima trebalo je usmeriti na formiranje posebnih odeljenja u okviru ovih organa, gde bi se u radni odnos primala lica osposobljena za rad u posebnim postupcima. Novac je potreban za edukaciju kadra, za angažovanje eksperata koji bi olakšali vođenje postupaka i njihovo razumevanje, kao i za povećanje kadra, čime bi se uticalo na brzinu i efikasnost postupka na kojoj se i insistira u Zakonu. Nažalost, nismo sigurni u to da se ovako dobijeni novac na najbolji način raspodeljivao. S jedne strane, postoji serija novinskih članaka o izuzetnom uspehu dosadašnje borbe protiv organizovanog kriminala. Podatke o tome kako su ova sredstva raspoređena nemamo. U ispitivanju stavova građana od strane CeSID-a,⁶⁴⁷ građani su u najvećem procentu izneli mišljenje da ovako dobijena sredstva treba usmeriti ka socijalnim potrebama najugroženijih građana, njih 27% bi ismerilo sredstva u obnavljanje privrede, zatim u zdravstvo i školstvo, a samo 6% ispitanika smatralo je da novac dobijen borbom protiv organizovanog kriminala treba uložiti u nastavak obračuna sa njim. Mislimo da je vrlo značajno raditi na tome da se oduzeta sredstva, onda kada je to ostvarivo, uvek namene u neke opšte korisne svrhe i da se takvi potezi medijski prikažu, kako bi se aktuelizovao značaj ovakve borbe protiv organizovanog kriminala. Slučajeve da je neka od oduzetih nepokretnosti postala sigurna kuća ili azil za životinje nemamo, a to su neke od mogućnosti o kojima bi trebalo razmišljati.

---

⁶⁴⁷ Projekat o oduzimanju imovinske koristi stečene krivičnim delom u Srbiji, CAR Serbia, Tehnički izveštaj: Istraživanje o stavu građanja – percepcija primene Zakona, CeSID, 2011.

Na kraju, a u težnji da mehanizam oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela u našem pravu bude što besprekorniji, želimo da pokrenemo određena pitanja koja se neminovno javljaju u primeni pravila upravljanja imovinom, odnosno njene prodaje i namene. Jedno od njih je sledeće: ko je ovlašćen da vrši procenu vrednosti imovine prilikom njihove prodaje? Kako se postupa sa preduzećima koja su predmet oduzimanja, a čiji je vlasnik okrivljeni i da li se obustavlja njihov rad do donošenja konačne odluke? Ukazujemo na značaj rešavanja ovog pitanja s obzirom na to da obustava rada velikih preduzeća može doneti znatne gubitke. Kada govorimo o meri oduzimanja imovinske koristi, za nju važi pravilo, a koje je sasvim opravdano, da se oduzima sve ono za šta se utvrdi da predstavlja korist koju je neko stekao izvršenjem krivičnog dela. Međutim, kada govorimo o oduzimanju imovine za koju se dokazalo da ima kriminalno poreklo, naročito u nekim složenijim slučajevima, radi se o daleko većoj vrednosti imovine koja je predmet postupka i poželjno je da se povodom nje napravi određen „biznis-plan“ kako bi se u najvećoj mogućoj meri očuvala njena vrednost. Takav sistem, recimo, postoji u Holandiji, gde Agencija za upravljanje imovinom sama procenjuje da li je isplativo oduzeti određene stvari i takvu procenu upućuje sudu. Time se organ upravljanja rasterećuje eventualnih troškova koji bi nastali oduzimanjem, zapravo čuvanjem i prodajom pojedinih stvari za koje se odmah može proceniti da bi donele više štete nego koristi. Takođe, postavlja se pitanje: ko je ovlašćen da procenjuje vrednost imovine u Direkciji? Da li Direkcija ima kadar koji je sposoban za ovakvu procenu, a naročito imajući u vidu širok dijapazon predmeta koji se moraju proceniti i da li se u određenim situacijama moraju angažovati stručnjaci koji bi uradili procenu, što bi bilo logično rešenje. Zakonom/2013 je regulisano oduzimanje imovine od pravnih lica, ali se može postaviti pitanje koliko smo pripremljeni za upravljanje preduzećima ukoliko su oni vlasništvo lica protiv koga je donesena odluka o privremenom ili trajnom oduzimanju imovine. Obustavom rada ovakvih firmi moglo bi doći do velikih gubitaka, pa bi najadekvatnije rešenje bio nastavak rada preduzeća uz postavljanje novog rukovodstva pod okriljem države, čime bi se omogućilo očuvanje vrednosti oduzete imovine ili promena delatnosti firme.

Analizirajući propise drugih zemalja koji se odnose na upravljanje imovine koja proističe iz krivičnog dela, zapažamo da je domaći model upravljanja imovinom u najvećoj meri samo prepisano rešenje drugih zemalja. Čini nam se da su još uvek mnogi segmenti zakonske regulative u ovoj oblasti ostali neprimenjeni u praksi, a kao osnovne razloge za to navodimo još uvek nedovoljno iskustvo u poslovima upravljanja imovinom, ali i još uvek nedovoljan kapacitet zaposlenih, u kvalitativnom i kvantitativnom smislu. Naime, kao model

za definisanje nadležnosti Direkcije, uzet je primer belgijskog zakonodavstva iako ni oni nemaju naročito dugo iskustvo u ovoj oblasti, s obzirom na to da je skup pravila o upravljanju oduzetom imovinom kod njih usvojen 2003. godine. Radi unapređenja pravila koja se odnose na upravljanje imovinom, u Belgiji je formirana kancelarija u okviru javnog tužilaštva kojoj je kao glavni zadatak dodeljeno upravljanje imovinom – Centralna kancelarija za zaplenu i konfiskaciju.⁶⁴⁸ Po uzoru na ovlašćenja koja su data belgijskoj kancelariji, data su i ovlašćenja Direkciji u RS, te se njihovom uporednom analizom može primetiti velika sličnost. Upravljanje imovinom, koje podrazumeva i njeno čuvanje i prodaju, kompleksan je zadatak i predstavlja drugi, podjednakako važan deo posla nakon utvrđenja da imovina zaista ima kriminalno poreklo. U našoj zemlji, ako govorimo o oduzimanju imovinske koristi, izražen je bio problem njenog upravljanja, a koji je uticao na postojanje malog broja slučajeva u kojima je ova mera izricana. Sudije su izbegavale izricanje ove mere, jer su bile svesne nedostatka kapaciteta za upravljanje oduzetom imovinom. Uspešno upravljanje oduzetom imovinom je neophodna karika u lancu oduzimanja. Analizirajući rešenja Bosne i Hercegovine u ovoj oblasti, videli smo da se kao glavni nedostatak celokupnog sistema oduzimanja imovine navodi upravo nepostojanje rešenja za upravljanje imovinom. Bez efikasnog mehanizma upravljanja, efekat oduzimanja imovine od izvršioca krivičnog dela nije do kraja ostvaren.

Mislimo da je izuzetno važno raditi na unapređenju efikasnosti svih ovlašćenja koje ima Direkcija, a ne samo onog osnovnog, koji je vezan za postupak upravljanja oduzetom imovinom. U početnoj fazi primene propisa o oduzimanju imovine, akcenat treba staviti na obuku kadrova koji su ovlašćeni na postupanje tokom celog postupka oduzimanja imovine. U belgijskom pravu kao našem uzoru u fazi upravljanja, Kancelarija ima obavezu pružanja obuke policiji, tužiocima i sudijama. Kod nas, Direkcija nema tu obavezu nego ona ima obavezu učešća u obuci koja se sprovodi, jer ne poseduje kadar koji ima specijalna znanja važna za ceo postupak oduzimanja imovine. Ipak, osnivanjem Direkcije kao samostalnog organa, učinjen je veliki korak koji označava postojanje izražene rešenosti države da postupak oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela bude efikasan. Njenim postojanjem cilj mere oduzimanja imovine postaje dostižan, pa uz pravilno funkcionisanje svih segmenata postupka postoje veliki izgledi da ceo postupak oduzimanja imovine prođe uspešno.

---

⁶⁴⁸ Videti više u Ilić, G., Nikolić, B., Majić, M., Melilo, Đ., op.cit., str. 20.

ZAKLJUČAK

Tokom izrade rada, nastojali smo da u okviru svake celine koju obrađujemo izvedemo pojedinačne zaključke koji nas vode ka formiranju zaključnih, kao i da pri detaljnoj obradi određenih tema podvučemo područja koja se mogu oceniti kao suštinski važna u primeni mere oduzimanja imovine. Svi izneti stavovi i zaključci koje smo oformili, zajedno čine naša završna razmatranja. Mera oduzimanja imovine stečene krivičnim delom prema svemu što smo izneli u radu, ne može biti kratkoročno rešenje za aktuelni problem procvata teških oblika kriminala sa kojima se mnoge države suočavaju. Njoj pripada ustaljeno mesto u svakom modernom krivičnompravnom sistemu, bez obzira na izbor sistematike unutar njih. Iz tog razloga, njeno postojanje ne sme biti zavisno od posebnih propisa i njihove stabilnosti, već ona kao mera treba da se izgradi u svojevrsan pravni institut. Prema sadašnjem stanju u Srbiji, meru oduzimanja imovine proizveo je poseban Zakon koji je i jedini pravni propis, ali celovit, kojim se reguliše njena primena. Iz tog razloga veliki deo disertacije je oslonjen na analizu posebnog Zakona, jer su u njemu sadržane i materijalnopravne i procesnopravne osnove za primenu mere oduzimanja imovine. Pošto smo veliki deo rada posvetili analizi pozitivnopravnih propisa u ovoj oblasti, sve ono što smo naveli kao njihove nedostatke možemo izdvojiti kao rešenja koja bi se trebala preispitati prilikom budućih izmena i dorada zakonskih propisa.

U aprilu 2013. godine, donet je novi Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, sa idejom da se unapredi primena mere oduzimanja imovine, kroz unapređenje propisa kojima se njena primena reguliše, u celini, a pre svega u nameri da se pospeši odvijanje sudskog postupka u kojem se mera izriče i na taj način poveća efikasnost u njenoj primeni. Ipak, i pored izvesnog progressa, ni novim zakonom nije otklonjena većina nedostataka. U zaključku, cilj nam je da istaknemo najvažnije *de lege ferenda* predloge, koji su od suštinske važnosti za ostvarenje cilja koji se želi ostvariti primenom mere. Ostali predlozi koji se nisu našli u delu zaključnih razmatranja, već smo na njih ukazivali na drugim mestima u radu, nisu beznačajni i pri budućim izmenama propisa iz oblasti oduzimanja imovine ne treba ih zanemariti. To su zapravo predlozi koji predstavljaju „finu” obradu Zakona, koji idu za tim da ga obogate i učine savršenijim i preciznijim, ali kojima se ne menjaju suštinski principi i ideje na kojima već postojeće norme počivaju.

Prema vrsti efekata koje njima želimo ostvariti, iznete zaključke možemo podeliti u dve osnovne grupe:

1) opšta zaključna razmatranja u kojima se izvode opšti zaključci o meri oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela i načinu njene primene, njenoj pravnoj prirodi, prostoru na kome se razvija, njenim ključnim karakteristikama, krivičnopravnim i krivičnoprocesnim aspektima, o važećim propisima koji je regulišu, kao i svim drugim pitanjima od značaja za njeno pravilno prepoznavanje i razumevanje;

2) davanje konkretnih *de lege ferenda* predloga za poboljšanje postojeće zakonske regulative u ovoj oblasti: predlozi koji su drugačiji od *de lege lata* rešenja, a kojim bi se ostvarili preduslovi za uspešnije funkcionisanje celokupnog sistema oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela.

1) Opšta zaključna razmatranja

Proučavanjem, istraživanjem i analizom posebne mere došli smo do opštih zaključaka o najvažnijim njenim determinantama, o njenim ključnim karakteristikama koje su njene trajne odlike, bez obzira na različitost propisa kojima se reguliše, ali i o osobenostima koje su produkt izbora zakonodavca i načina na koji je rešeno pitanje oduzimanja kriminalom stečene imovine. Zaključci kojima se izvajaju ključne osobenosti mere vode nas ka njenom sumarnom ali celovitom opisu, kakva je ona po svom određenju i kakva je prema pozitivnom pravu.

a) Mera je izazvana ekspanzijom organizovanog kriminala i nepostojanjem adekvatnih instrumenata u domaćem pravu da se izvršiocima krivičnih dela liše kriminalom stečene imovine;

Mera oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela jeste nova mera u našem pravu, koja nije dobila svoje utemeljenje u materijalnim odredbama krivičnog prava (iako bi njeno regulisanje Krivičnim zakonikom bilo poželjno), već je uvedena Zakonom o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, kojim se uređuju uslovi, postupak i organi nadležni za otkrivanje, oduzimanje i upravljanje imovinom proisteklom iz krivičnog dela. Ona se primenjuje u okviru posebnog postupka, čija pravila su predmet regulisanja posebnog zakona.

S jedne strane, pojavu mere oduzimanja imovine determinisala je pojava savremenih oblika kriminala, prvo u svetu, a ubrzo i kod nas, za koju su se uobičajena sredstva državne reakcije pokazala nedovoljnim. U vezi sa tim, javlja se i realna potreba države da se izbori sa već naraslim stepenom organizovanog i drugih oblika teškog kriminaliteta, a da ujedno odgovori i na zahteve međunarodne zajednice koja je postavila obavezu standardizacije pravila u određenim oblastima prava, u koje spada i obaveza uvođenja mera kojima se vrši udar na kriminalnu imovinu. Sa druge strane, njeno postojanje je veoma potrebno, jer postojeća sredstva koja stoje državi na raspolaganju, bazirana na principu građanskog prava o neosnovanom bogaćenju i principu krivičnog prava da se niko ne sme obogatiti na osnovu učinjenog krivičnog dela, a pre svih mera oduzimanja imovinske koristi, nisu primenjivana i zastupljena u dovoljnoj meri u praksi i nedovoljna su za savladavanje ozbiljnijih oblika kriminala.

- b) Mera ima specifična obeležja zbog kojih se nalazi van sistema krivičnih sankcija. Ona je specifična (*sui generis*) mera krivičnog prava, sa obeležjima samo njoj svojstvenim, a zbog činjenice da sa pojedinim merama i sankcijama krivičnog prava ima zajedničke karakteristike i da nije regulisana Krivičnim zakonikom kao posebna mera, česta su njena poistovećivanja sa postojećim sankcijama i merama, što dalje vodi i do pogrešnih zaključaka o njenoj primeni.**

Veoma važnim smatramo pitanje određenja pravne prirode mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, jer odgovor na to pitanje ima višestruki praktični značaj. Praktični značaj se ogleda pre svega u tome što poistovećivanje nove mere sa nekim od postojećih mera i sankcija u našem krivičnom pravu može imati za posledicu njenu pogrešnu primenu. Određenje pravne prirode povlači za sobom i određena pravila o retroaktivnosti, te je zato korisno otkloniti sumnje o mogućnosti svrstavanja mere oduzimanja imovine u kazne, mada aktuelnost ove problematike jenjava sa protekom vremena u kom se mera primenjuje. Prema stavu koji smo izneli u radu, mera oduzimanja imovine odlikuje se samostalnošću u odnosu na sve mere i sankcije koje postoje prema našim propisima. Ona je specifična (*sui generis*) mera koja restituciju ima kao osnovni svoj cilj, uz ostvarenje dejstava specijalne i generalne prevencije i prisustvo kaznenog karaktera. Njena obeležja su takva da je jasno izdvajaju od sličnih mera i sankcija krivičnog prava. U vezi sa tim, ukazali smo na značaj koji diferenciranje mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela od mere oduzimanja

imovinske koristi ima, kako teorijski, tako i praktično. Razlikovanje je bitno, s jedne strane, zbog značaja prepoznavanja osobnosti koje ima svaka od mera ponaosob, jer se na taj način osigurava njihova pravilnija primena, a s druge strane, zbog pitanja mogućnosti izricanja obe mere prema jednom te istom licu. Prema analizi sudskih odluka koje su donesene u postupcima oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, nesporno je prisutno nepoznavanje suštinskih razlika između ovih mera. Bez obzira na stepen efikasnosti postupaka oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, jedan deo istraživanja posvetili smo i pitanju primene mere oduzimanja imovinske koristi i na osnovu istraženog, primetili nezadovoljavajuće rezultate u njenoj primeni. Zbog toga još jednom ističemo da se zajedno sa radom na efikasnosti u primeni oduzimanja imovine, moraju ulagati naponi na reaktualizaciji postojećih mera našeg prava koje imaju sličan cilj, jer je i njihova efikasnost podjednako važna kao doprinos u sveobuhvatnoj borbi protiv kriminala.

c) Dokazivanje u postupku oduzimanja imovine se zasniva na tzv. podeljenom teretu dokazivanja koje naše pravo nije poznavalo do uvođenja mere oduzimanja imovine, a kojim se ne narušavaju osnovna ljudska prava okrivljenog;

Sledeća opšta karakteristika postupka oduzimanja imovine koja ima kriminalno poreklo jeste redukcija dokaznog standarda koji se primenjuje u ovom postupku. Ovim potezom, odstupilo se od nekih klasičnih principa krivičnog prava, zbog čega je donošenje zakonske regulative u ovoj oblasti izazvalo brojne kritike, te je neretko mera oduzimanja imovine ocenjivana kao radikalno sredstvo, kojim se narušavaju osnovni principi krivičnog prava i kojim se grubo povređuju osnovna ljudska prava. Međutim, analiza kako pravila dokazivanja, tako i ostalih karakteristika zbog kojih se primena mere smatra neprimerenom, ukazuje na neopravdanost iznetih kritika. Tako bismo tzv. „obrnuti teret dokazivanja“ mogli već na prvi pogled oceniti kao neadekvatno rešenje, kojim se ne obezbeđuju vekovima priznate garantije okrivljenom u krivičnom postupku. Međutim, dubljom analizom pravila o teretu dokazivanja koja važe u postupku oduzimanja imovine, videćemo da su sve garantije okrivljenog očuvane i da se zapravo radi samo o „podeljenom teretu dokazivanja“, gde nema bojazni za one koji su sticali prihode zakonitim aktivnostima. Javni tužilac je dužan priložiti dokaze o okolnostima da imovina proističe iz krivičnog dela i da prikaže nesrazmeru u imovini okrivljenog, te se ne radi samo o tome da on pukom tvrdnjom «prebacuje» teret dokazivanja na okrivljenog. On mora čvrsto i argumentovano izneti dokaze kao obavezni deo zahteva za oduzimanje imovine.

Okrivljeni ima mogućnost da opovrgne takvu tvrdnju i da priloži dokaze kojim će svoje osporavanje dokumentovati. Svakako nesporno je da su prisutna velika odstupanja od uobičajenog standarda dokazivanja, ali ako uzmemo u obzir činjenicu da su posebne mere jedini do sada priznati način da se uđe u trag velikoj količini bogatstva nagomilanoj u rukama onih koji se bave kriminalnom delatnošću i interes javnog poretka koji se štiti, uz obezbeđene procesne garantije okrivljenom, možemo ovakvo rešenje smatrati opravdanim.

d) Primena mere oduzimanja imovine je uzrokovala velike polemike o tome da li se njome povređuju neka od osnovnih ljudskih prava. Primenom mere ne krši se pretpostavka nevinosti okrivljenog, niti zabrana retroaktivne primene Zakona. Pravo na mirno uživanje imovine takođe se ne povređuje, tako da se, bez obzira na očiglednu opasnost od povrede ljudskih prava kod primene posebne mere, sva ljudska prava mogu smatrati očuvanim;

Pitanje koje je izazvalo veliku polemiku ne samo kod nas, nego i u svim onim zemljama koje su izvršile reformu krivičnog prava u ovoj oblasti, jeste sukobljenost primene mere oduzimanja imovine kriminalnog porekla i poštovanja osnovnih ljudskih prava. Analizom uporednopravnih propisa, a naročito prakse Evropskog suda za ljudska prava, izdvojili smo koja su osnovna ljudska prava najpogođenija uvođenjem ovakvih mera i naveli neke od važnijih stavova koje je zauzeo ovaj Sud, ali i domaći sudovi prilikom ocene njihove ustavnosti. Pravo na pravično suđenje, a u okviru njega pravo okrivljenog na poštovanje pretpostavke nevinosti, u više segmenata postupka koji se vodi radi oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela može biti sporno, s obzirom na to da se postupak oduzimanja imovine može voditi paralelno sa krivičnim postupkom u kojem se još uvek nije dokazala krivica okrivljenog. Donošenjem Zakona/2013 obezbeđen je još veći stepen obezbeđenja poštovanja pomenutih prava okrivljenog. Pravo na mirno uživanje imovine takođe je nebrojeno puta isticano kao nezaštićeno u postupcima oduzimanja imovine, ali su propisane mere najčešće ocenjene kao dozvoljeno odstupanje u odnosu na ovo pravo, s obzirom na viši interes koji ostvaruju. Pitanje retroaktivnosti zakona kojim su uvedene nove mere je takođe više puta postavljano, ali sve dok se ovakve mere ne smatraju kao mere kaznenog karaktera i dok nisu svrstane u sistem krivičnih sankcija, njihova retroaktivnost je dozvoljena prema stavovima najvećih pravnih autoriteta. Pitanje zaštite podataka o ličnosti, kao i pitanje uticaja medijskog izveštavanja na pretpostavku nevinosti, označili smo takođe kao pitanja koja mogu biti „problematična“ u primeni Zakona. Zakon koji je donet kod nas, je više puta ispitivan od

strane domaćih nadležnih organa da li se njime povređuju neka od pomenutih zagwarantovanih prava čoveka, ali je u praksi uvek potvrđivan kao ustavan i saglasan sa osnovnim ljudskim pravima. Sučeljavanje sa stavom ESLJP-a o Zakonu donetom u našoj zemlji, još se nije desilo, ali smatramo da je naše zakonsko rešenje u mnogome slično onim pravnim sistemima koji su ovaj test pred ESLJP već prošli, tako da u tom smislu ne postoji bojazan od ocene našeg Zakona kao protivnog nekom od već navedenih osnovnih ljudskih prava. Ipak nesavršenosti zakonskih normi, kojima smo posvetili veliki deo rada, mogu u svojoj primeni dovesti do povrede osnovnih ljudskih prava, te imamo obavezu da greške koje su nastale usled brzine donošenja Zakona na vreme ispravimo.

e) Finansijska istraga od koje zavisi uspešnost u primeni mere mora biti dobro organizovana i opremljena kompetentnim kadrom;

Sledeći zaključak odnosi se na ključne karakteristike uspešne finansijske istrage. Finansijska istraga se mora voditi uvek naročito hitno, poštovanjem pravila o poverljivosti podataka kojima se raspolaže, mora se nastojati da se ona vodi uvek sa težnjom da bude skrivena, kako saznanje o njenom pokretanju ne bi uticalo na otuđivanje imovine i uvek kada je to moguće istraga mora započeti što ranije. Da bi bila što sadržajnije, neophodna je saradnja sa organima koji vode krivičnu istragu. Kao jedan od ključnih elemenata za uspešnost jeste to da se finansijska istraga mora obavljati prema načelu specijalnosti koje podrazumeva kako formiranje zasebnih organa sa posebnim nadležnostima, tako i specijalnu obučenosť kadra koji sprovodi finansijske istrage. Zbog nedostatka kako stručnog kadra, tako i instrumentarijuma neophodnog za pojedina finansijska istraživanja, finansijske istrage u našoj zemlji nisu u dovoljnoj meri efikasne, te su potrebna veća ulaganja u sve segmente koji je čine i stručnija usmeravanja aktivnosti koje se sprovode u okviru nje.

f) Specijalnost i specijalizovanost postupajućih organa u postupku oduzimanja imovine i njenog upravljanja su važni preduslovi za uspešnost postupka;

Još jedan od generalnih zaključaka u našem istraživanju proizilazi iz analize svih organa koji su učesnici postupka oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, kako aktivnih, tako i pasivnih. U postojećem sistemu prisutan je izuzetno mali stepen obučenosť kadra koji postupa u ovom postupku, a u kome je potrebno paralelno poznavanje kako pravnih tako i nekih drugih, više ekonomsko računovodstvenih znanja, s obzirom na potpuno drugačije

činjenice koje su predmet istraživanja u posebnom postupku. Generalan problem koji se javlja u primeni Zakona, odnosi se na činjenicu da u ovim postupcima postupaju lica koja nisu obučena, niti raspolažu potrebnim znanjima za primenu odredaba koje se odnose na ipak jedan specifičan postupak u odnosu na krivični. Kako ističe Nelen⁶⁴⁹ „sprovođenje zakona je zasnovano na tri ključna elementa, izuzetno međusobno povezana: oni koji ga sprovede moraju poznavati pravo koje primenjuju, moraju biti sposobni da ga primene i poslednje, ali ne manje bitno, moraju biti spremni da to i urade.“ Da bi se mogla sprovesti celokupna akcija kojoj težimo, oduzimanje imovine kriminalnog porekla, ne sme i ne može biti nepoznanica za one koji zakon primenjuju (na koji zaključak nas upućuju naša istraživanja o dosadašnjoj praksi). Jačanje kapaciteta (ljudskih, materijalnih i tehničkih) državnih organa kao učesnika borbe protiv organizovanog kriminala je osnovni cilj i Nacionalne strategije, koja je usmerena na ostvarivanje ciljeva strategije, kroz obezbeđenje i razvoj kvalitetnih kadrova za njeno sprovođenje sa težištem na objektivnim i visokim kriterijuma selekcije, specijalizaciji, edukaciji i obuci kadrova. Dosadašnji napor države u ovom pravcu nije bio veliki, te kao rezultat nedovoljne posvećenosti ovom problemu, imamo prisutnost formiranih posebnih državnih organa za sprovođenje mere oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela u kojima zaposleni nisu prošli specijalnu obuku. Postupanje redovnih nadležnih organa po Zakonu, bez prethodne obuke i posebnih znanja vezanih za potpuno novu problematiku, stvara veći rizik od pogrešne primene zakonskih normi.

g) Ograničenje trajanja postupka oduzimanja imovine i pojedinih njegovih delova je nužno radi sprovođenja efikasnog postupka i povećanja broja pravnosnažno okončanih postupaka;

Analizirajući procesne aspekte oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela došli smo do zaključka da je prisutna velika diskrepanca između zakonodavčeve vizije koja je predstavljena kroz odredbe Zakona i mogućnosti doslovne primenjivosti tih odredaba. Ovo pre svega kada govorimo o zakonskim rokovima, koji su se pokazali pomalo „preambiciozno“ postavljeni u odnosu na realne mogućnosti. Ujedno, postupku privremenog oduzimanja imovine, kao fazi koja prethodi odlučivanju o trajnom oduzimanju imovine, je data nepotrebna širina u Zakonu, iz kojeg razloga on dodatno usporava čitav postupak i čini ga manje efikasnim. Suština privremenog oduzimanja imovine nije u tome da se raspravlja o poreklu imovine koja je

---

⁶⁴⁹ Nelen, H., “Hit them where it hurts most?”, *Crime, law and social change*, 2004., page 527.

predmet postupka, već da se u ovoj fazi obezbedi imovina, kako se njeno kasnije oduzimanje ne bi osujetilo. Ipak rešenje koje je prisutno kod nas ne odražava njenu pravu suštinu i po nama predstavlja kamen spoticanja u nameri da se postupak oduzimanja efikasno sprovede. Izmene koje su učinjene donošenjem Zakona/2013 nisu dovoljne za poboljšanje ove faze postupka. Pravnosnažne odluke o trajnom oduzimanju imovine, donete su u vrlo malom procentu u odnosu na ukupan broj pokrenutih postupka, te zaključujemo da se trajanje postupka mora ograničiti, jer se i na njega mora primeniti pravilo o neophodnosti donošenja odluke u razumnom roku. Naročito je neobično to da postoji mali broj pravnosnažno okončanih postupaka vođenih radi oduzimanja imovine, a s obzirom na to da su naročita hitnost postupanja i vremenska ograničenja svih faza postupka pravila koja su naglašena u Zakonu. Imajući to u vidu, moraju se pronaći rešenja kojim će se obezbediti strogo poštovanje zakonskih normi koje se odnose na dužinu trajanja posebnog postupka.

- h) Oduzimanje imovine mora se sprovesti u zakonito sprovedenom postupku, čiju srž čine privremeno i trajno oduzimanje imovine. Sudski postupak se odvija po posebnim pravilima predviđenim Zakonom i usmeren je na donošenje odluke o oduzimanju, kojoj moraju prethoditi dokazi o nezakonnosti porekla imovine;**

Postupak oduzimanja imovine je poseban postupak, koji se vodi prema odredbama posebnog Zakona, sa mnogobrojnim specifičnostima u odnosu na krivični postupak. Privremeno oduzimanje je obavezna faza postupka oduzimanja koje ima za cilj sprečavanje okrivljenog da otuđi kriminalom stečenu imovinu i ima privremeni karakter, a prema postojećem stanju u praksi, načinom na koji se sprovodi, nije prikazano da je ključ njenog postojanja privremeno oduzimanje. Ova faza postupka neopravdano u praksi traje duže nego što je zakonom previđeno, čime se doprinosi odugovlačenju celog postupka. Trajno oduzimanje imovine je ključna faza postupka oduzimanja imovine koja se pokreće nakon dostavljanja pravnosnažne presude u krivičnom postupku. Mera oduzimanja imovine se sprovodi u postupku čija su pravila uređena posebnim Zakonom, što nije specifičnost našeg prava.

- i) Upravljanje oduzetom imovinom je podjednako važno kao i sprovođenje postupka oduzimanja imovine, zbog toga što se imovinom koja je oduzeta mora upravljati tako da se u što većoj meri očuva njena vrednost i da se ona nameni onim licima i institucijama koji bi njeno oduzimanje učinili**

opravdanim i svrsishodnim. Distribucija oduzete imovine treba da u što većoj meri ostvaruje ciljeve obeštećenja oštećenih lica i saniranja štete koja je nastala organizovanim kriminalom;

Na kraju, ali ne manje važno, želimo istaći značaj koji u celokupnom postupku treba da bude dat organu koji upravlja oduzetom imovinom i usmerava je, jer je taj organ poslednja karika u lancu oduzimanja i poslednji ispit za državne organe u ostvarenju krajnje misije. Pitanje namene sredstava dobijanih prodajom oduzete imovine je takođe jednako bitno, jer osim snage koja je upravljena na oduzimanje imovine, država mora pokazati razboritost u raspodeli sredstava, da bi se celokupan postupak mogao oceniti pravednim. On kao postupak, nema svrhu ukoliko se na kraju svede na to da država puni svoj budžet rezultatima ovog postupka, jer u realnosti ne dolazi do obeštećenja svih onih koji su oštećeni ovakvim obogaćenjem, s obzirom na to da se oduzima imovina u odnosu na pretpostavljenu kriminalnu aktivnost, a ne u odnosu na konkretno krivično delo. Iz tog razloga, treba insistirati na usmeravanje sredstava dobijenih od oduzete imovine u razvoj socijalnih programa i za finansiranje socijalnih, zdravstvenih i prosvetnih ustanova, čime bi se ujedno i podiglo interesovanje javnosti i dodatno aktuelizovala tema oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela.

2) Davanje konkretnih *de lege ferenda* predloga za poboljšanje postojeće zakonske regulative u ovoj oblasti

Druga grupa zaključaka odnosi se na mogućnosti poboljšanja efikasnosti u primeni mera usmerenih na oduzimanje imovine kriminalnog porekla kroz *de lege ferenda* predloge. Ovi predlozi odnose se na najveće nedostatke važećih zakonskih propisa, pre svih Zakona/2013, a koji primenu mere oduzimanja imovine i postupka u kome se ona izriče, kao i ostalih mera sa istim ili sličnim ciljem, čine neefikasnim. S obzirom na to da je Zakonom po prvi put uvedena mera oduzimanja imovine u naše pravo i da je pre svega zbog neiskustva, prati niz poteškoća u primeni, neminovno je da do promena u zakonskoj regulativi moralo i mora doći. Kako ističe Kennedy⁶⁵⁰, „bilo bi nerealno očekivati da finansijski istražitelji i zakonodavci pronađu idealno rešenje i efikasan sistem oduzimanja kriminalne imovine u prvom ili drugom pokušaju, jer dok sudije interpretiraju zakonske norme i dok iskustvo njihove implementacije

---

⁶⁵⁰ Kennedy, A., Civil recovery proceedings under the Proceeds of Crime Act 2002: The experience so far, *Journal of Money Laundering Control*, 2006., Vol. 19, Issue 3, page 261.

ne poraste, dalje izmene će se pokazati kao neophodne.“ S obzirom na to da smo u samom radu opširnije ukazali na nedostatke Zakona, ali i propisa koji su bili usmereni na imovinu kriminalnog porekla pre uvođenja posebne mere, ovde ćemo sumarno samo navesti konkretne *de lege ferenda* predloge i ukazati na mogućnosti rešavanja problema koji su uzrokovani tim nedostacima. Ti predlozi su:

a) Regulisati meru oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela u okviru krivičnog materijalnog prava i svrstati je kao meru *sui generis* u Krivičnom Zakoniku;

Naime, Zakonom je regulisan poseban postupak koji se vodi u cilju oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, ali je ostalo nerešeno pitanje da li je mera oduzimanja imovine procesnopravna mera ili krivičnopravna mera sa procesnim pravilima koji je prate. Ukoliko bi njeno regulisanje Krivičnim zakonikom bilo prevelik iskorak, trebalo bi posebnim zakonom regulisati njeno mesto u krivičnopravnom sistemu i pravnu prirodu.

b) Neophodno je u što kraćem vremenu pristupiti promeni onih termina koji nisu adekvatni, a koji su korišćeni u Zakonu;

Pre svega, potrebno je promeniti termin koji je upotrebljen u samom nazivu Zakona, „imovina proistekla iz krivičnog dela“, a koji ne odražava njegovu pravu suštinu. U tom smislu naš predlog je da se postojeći termin zameni terminom „oduzimanje imovine proistekle iz kriminalnih aktivnosti“. Takođe zalažemo se za izmenu termina “vlasnik“ terminima “imalac” ili “držalac” iz razloga koje smo obrazložili u radu;

c) Zakonom utvrditi odnos između krivičnog postupka i postupka oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela;

Zakon/2013 rešava dilemu njihove uslovljenosti kod postupka trajnog oduzimanja imovine, ali i dalje ostaju nerešena mnoga sporna pitanja kada se dva postupka paralelno vode (što se može desiti kada je postupak oduzimanja u fazi finansijske istrage ili privremenog oduzimanja imovine). Nije jasno određena ni sudijska nadležnost u posebnom postupku, niti su razmatrane prednosti i mane postupanja istog sudijskog sastava kao i u krivičnom postupku.

- d) Izvršiti neophodne promene zakonskih normi kojima se reguliše trajanje pojedinih procesnih faza;**

U praksi zakonom određeni rokovi su se pokazali kao prekratki, a vremenska ograničenja pojedinih faza postupka nisu poštovana. Zakonske rokove treba prilagoditi realnim mogućnostima, a ujedno ne odstupiti od načela hitnosti čije poštovanje je veoma bitno u ovom postupku.

- e) Postupak privremenog oduzimanja treba svesti na obim koji mu po cilju koji se želi njime ostvariti odgovara;**

Zakonom je potrebno privremeno oduzimanje imovine urediti na način da privremeni karakter ove faze postupka bude dominantan. Postupak treba rasteretiti nepotrebnih rasprava i izjasniti se o tome da li je privremeno oduzimanje obavezna faza postupka ili se u pojedinim slučajevima može preći odmah na postupak trajnog oduzimanja imovine.

- f) Predvideti finansijske stručnjake kao pomoćne organe postupka oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela;**

Poželjno je uključiti finansijske stručnjake u poseban postupak kao stalne finansijske veštace obučene isključivo za procene imovine i njenog porekla.

- g) Zakonom predvideti specijalizaciju postupajućih organa kao uslov za njihovo postupanje u predmetima oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela, kako za specijalizovane, posebno oformljene državne organe, tako i za redovne;**

U radu smo nastojali da prikažemo koliki je značaj specijalizacije i edukacije kadra koji postupa u ovim predmetima. Iako je to bilo teško izvodljivo u početku primene Zakona, sada postoje uslovi za sprovođenje specijalne obuke, a onda i za zakonske izmene koje bi išle u pravcu predviđanja specijalnih uslova za izbor u postupajuće organe.

h) Obaveštavanje Poreske uprave o saznanjima za neprijavljene prihode učiniti obaveznim;

Ovo još jedno pitanje koje ukazuje na to koliko je korespondencija između postupajućih organa u srodnim oblastima bitna. Na taj način bi rezultati finansijske istrage bili veoma značajni za poreske organe.

i) Promeniti postojeća pravila o nameni oduzetih sredstava;

Adekvatnim odredbama o nameni oduzete imovine prema kojima bi veći procenat ukupne vrednosti dobijene prodajom oduzete imovine bio usmeren na ustanove zadužene za sprovođenje različitih socijalnih programa, cilj vođenja posebnog postupka postaje bliži ostvarenju. S obzirom na to, da se prihod od prodaje imovine oduzete u posebnim postupcima sada prenosi u budžet Republike Srbije, bez instrukcija o daljoj raspodeli sredstava, namenu sredstava dobijenih u posebnim postupcima treba regulisati zakonom, jer se usmerenošću sredstava ostvaruju pozitivniji efekti u preventivnoj ulozi mere oduzimanja.

j) Obezbediti efikasnije i stručnije upravljanje imovinom;

Poboljšanja u domenu upravljanja imovine mogu se postići osposobljavanjem i specijalizacijom kadra Direkcije za upravljanje imovinom i transparentnošću njihovog rada i rezultata koje su postigli. Zakonom je Direkcija u svoju nadležnost preuzela niz ovlašćenja među kojima su osnovne i najbitnije, upravljanje imovinom do njene prodaje, prodaja imovine ali i učestvovanje u obukama koje se organizuju radi specijalizacije nadležnih organa. Videli smo iz izlaganog da je izuzetno bitna umešnost kadra koji je zaposlen u Direkciji i da poslovi koji su im povereni zahtevaju specifična znanja, menadžerske sposobnosti, kao i stalna unapređivanja u znanjima koja se tiču upravljanja i prodaje imovine. Rad koji su oni kao organ ostvarili, umesto da bude transparentan i reprezentativan, mistifikovan je i nedostupan za oči javnosti. Ne sporivši činjenicu da je potrebno vreme da novoformirani organ počne da ostvaruje prave rezultate, sumnjamo u to da je došlo do unapređivanja u radu ovog organa. Zbog toga smatramo da je potrebno izvršiti dodatnu reorganizaciju Direkcije i podzakonskim aktima postaviti tačno određene zadatke, kako bi se olakšao put ka njenom unapređenju.

k) Primenu mere oduzimanja imovinske koristi učiniti obaveznom

Iako je cilj mere oduzimanja imovinske koristi da se oduzme stečena korist od konkretno učinjenog krivičnog dela, efikasnost u njenoj primeni veoma je važna kao jedan od načina da se izvrši udar na imovinu kriminalnog porekla. Ona bi trebala da bude sredstvo koje se primenjuje redovno i bez izuzetka uvek kada je utvrđeno presudom da se izvršenjem krivičnog dela stekla određena korist, bez obzira na njenu vrednost. Iako je značaj ove mere manji kada se radi o pokušaju udara na organizovanu kriminalnu grupu i njihovu imovinu, njenom redovnom i obaveznom primenom značajno bi se pospešili rezultati sprečavanja kriminalnog bogaćenja.

Videli smo da je borba protiv organizovanog kriminala, a samim tim i predviđanje mera kojim se on suzbija, započeta mnogo ranije u nekim zemljama i da one sada već imaju potrebno iskustvo u sagledavanju prednosti i mana u primeni njihovih propisa. Iako je svaka zemlja priča za sebe, a različitost donetih zakonskih rešenja u mnogome proističe iz društvenih prilika u kojima su se javila, sagledavanjem njihovih iskustava možemo doneti značajne zaključke primenjive na naš sistem. Iz uporednopravnog pregleda možemo zaključiti da se ni jedan sistem pravnog regulisanja oduzimanja imovine kriminalnog porekla nije pokazao savršenim, pa ni blizu tome u praksi. Najviše pohvala efektivnosti mehanizama oduzimanja imovine dobile su upravo one zemlje koje su pribegle alternativnim vidovima oduzimanja imovine, u građanskim i administrativnim postupcima. Proučavajući prednosti i mane različitih modela oduzimanja imovine možemo zaključiti da oduzimanje imovine u krivičnom postupku jeste najbolje rešenje za sprovođenje ideje o oduzimanju kriminalne imovine za naš pravni sistem. Mnogobrojni su razlozi za to, ali najistaknutiji su: procesne garantije okrivljenom koje su obezbeđene u krivičnim postupcima, veća efikasnost posebnog postupka zbog njegove sličnosti sa krivičnim postupkom, veća obučenost organa nadležnih za postupanje u posebnom postupku zbog sličnosti pravila i predmeta postupka sa krivičnim postupkom i veća prihvatljivost ideje oduzimanja kriminalne imovine. Mera oduzimanja je prihvatljivija zbog, s jedne strane, postojanja sličnih mera u krivičnim postupcima (npr. mere oduzimanja imovinske koristi), a sa druge, zbog uslovljenosti pokretanja postupka krivičnom presudom, jer okrivljeni odluku o oduzimanju imovine prihvata kao još jednu vrstu kazne za učinjeno krivično delo.

Iskustvo nam govori da svaka reforma, a koja je već neko vreme stalno prisutna u našem pravnom sistemu, izaziva velike poteškoće u njenom prihvatanju i konfuziju u njenoj primeni, te da je uvek potrebno određeno vreme za prihvatanje novina. Zbog toga treba ostati pri postojećem sistemu oduzimanja u krivičnom postupku i dozvoliti da vreme pokaže koliko je ideja na kojoj se zasniva ovaj sistem uspešno realizovana. Tek tada se može početi razmišljati o uvođenju drugih alternativnih oblika oduzimanja imovine, koje bi podrazumevalo detaljnu analizu materije koja prati nove oblike oduzimanja. Ipak promene zakonodavstva u pravcu usvajanja nekih od rešenja koja su se pokazala pragmatičnim u praksi inostranih sistema ne bi trebale da nam budu strane, jer se pojedini efikasni mehanizmi mogu uvesti i kroz modifikaciju već postojećih rešenja našeg prava. Želimo da istaknemo da rad na upoznavanju sa inostranim rešenjima i korišćenje praktičnih iskustava do kojih druge zemlje dolaze treba da bude stalan, a razmišljanje o uvođenju novih ideja ne treba da nas plaši, nego stalno podstiče ka unapređenju postojećih ideja.

Na samom kraju, možemo utvrditi da je mera oduzimanja imovine zajedno sa propisima koji se na njenu primenu odnose, prihvaćena kao novi deo našeg krivičnog zakonodavstva i kao potrebno sredstvo za savladavanje teških oblika kriminala. Prateći primenu mere od početka pa do danas, zaključujemo da postojeći sistem oduzimanja imovine daje pozitivne rezultate, a uz promene koje bi doprinele povećanju efikasnosti u sprovođenju posebnih postupaka, postoje veliki izgledi da se ceo postupak oduzimanja imovine oceni kao uspešan. Uz uvođenje mere oduzimanja imovine, vrlo je važno aktuelizovati problem nedovoljne primene mere oduzimanja imovinske koristi, čijim rešavanjem bi se pospešili rezultati sveukupne borbe sa organizovanim kriminalom. Bez obzira na to u kojoj meri je trenutno prisutan kriminal u zemlji ne treba posustati u sprovođenju početne ideje, a koja se svodi na princip da se ne može dopustiti obogaćenje zasnovano na vršenju krivičnih dela, kao i da se moraju ulagati stalni naponi na savladavanju teških oblika kriminala, jer njihov procvat najozbiljnije ugrožava društveni i državni poredak. Instrument za suočavanje sa ovakvim pojavnim oblicima postoji, i sasvim je sigurno da je oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela, efikasno sredstvo za suzbijanje organizovanog i naročito teškog kriminala. Radi postizanja što boljih rezultata, poželjno je da zakonski propisi budu u skladu sa potrebama, da Zakon izbrusimo i učinimo što savršenijim (primenjivijim i efektivnijim u praksi) i na kraju da budemo dosledni u sprovođenju mere oduzimanja imovine kriminalnog porekla jer samo na taj način ona ostvaruje svoju preventivnu svrhu, a koja je posle restitutivne, najvažnija.

LITERATURA

Adamoli Sabrina, Di Nicola Andrea, Savona U. Ernesto, Zoffi Paola, Organised crime around the world, European Institute for Crime prevention and Control, Helsinki, 1998.

Aleksić Živojin, Škulić Milan, Kriminalistika, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2011.

Bačić Franjo, Krivično pravo, Informator, Zagreb, 1995.

Bajović Vanja, "Pretpostavka nevinosti i sloboda štampe", Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, 1/2008, Beograd, 2008.

Bakalović Hasan, Istraga u krivičnom postupku, "Svjetlost", Sarajevo, 1979.

Banović Božidar, Lajić Oliver, „Uloga policije u postupku utvrđivanja imovinske koristi stečene izvršenjem krivičnih dela“, Revija za kriminologiju i krivično pravo, br.2, 2008.

Bejatović Stanko, „Imovinskopravni zahtev oštećenog“, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, Br. 2/1999.

Bejatović Stanko, „Krivični procesna pitanja novih metoda otkrivanja i istrage krivičnih dela organizovanog kriminala“, Zbornik : Organizovani Kriminalitet, stanje i mere zaštite, Policijska akademija, Beograd, 2005.

Bell R. Evan, „The seizure, detention and forfeiture of cash in the UK“, Journal of financial Crime, Vol. 11, Issue 2., 2003.

Bell R. Evan, „Concealing and disguising criminal property“, Journal of Money Laundering Control, Vol. 12., Issue. 3., 2009.

Beljanski Slobodan, Ilić Goran, Majić Miodrag, Zakonik o krivičnom postupku, Službeni glasnik, Beograd, 2012.

Benseler Justus, „Forfeiture legislation in Germany: Legal basis and prosecution practise“, European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, Vol. 5/3, 1997.

Boucht, Johan, "Extended Confiscation and the proposed Directive on freezing and confiscation of criminal proceeds in the EU: on striking a balance between efficiency, fairness and legal certainty", European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, issue 2, 2013.

Bošković Goran, *Pranje novca*, BeoSing, Beograd, 2005.

Bošković Milo, „Etiološka obeležja korupcije i pranja novca i strategija suprostavljanja“ Zbornik: Korupcija i pranje novca (uzroci, otkrivanje, prevencija), Sarajevo, 2009.

Bošković Milo, Skakavac Zdravko, *Organizovani kriminalitet karakteristike i pojavni oblici*, Novi Sad Prometej, Novi Sad, 2009.

Burkhard Jahnke, Henrich Wilhelm Laufhutte, Walter Odersky, *Strafgesetzbuch Leipziger Kommentar, De Gruyter Recht*, Berlin, 2010.

Cassella D. Stefan, „The Uniform Innocent Owner Defence to Civil Asset forfeiture: The Civil Asset Forfeiture Act of 2000 Creates a Uniforme Innocent Owner Defense to most civil forfeiture cases filed by the Federal Government“, *South African Journal of Criminal Justice*, 89, 2000-2001.

Cassella D. Stefan, „Overview of asset forfeiture law in the United States“, *South African Journal of Criminal Justice*, 17, 2004.

Cassella D. Stefan, „Criminal forfeiture procedure: An Analys of Developments in the Law Regarding the Inclusion of a forfeiture judgement in the sentence imposed in a criminal case“, *South African Journal of Criminal Justice*, 32, 2005.

Cassella D. Stefan, „The case for civil forfeiture: Why in Rem proceedings are an essential tool for recoverin the proceeds of crime“, *Journal of Money Laundering Control*, Vol .11, Isue 1., 2008.

Circulaire du 16 juillet 2012 relative à la présentation des dispositions relatives à l'exécution des peines de confiscation de la loi n°2012-409 du 27 mars 2012 de programmation relative à l'exécution des peines preuzeto sa sajta Ministarstva pravde Francuske (<http://www.textes.justice.gouv.fr/dossiers-thematiques-10083/loi-du-90710-saisie-et-confiscation-penales-11914/circulaire-relative-a-la-lutte-contre-la-criminalite-organisee-24478.html>)

Claessens Roger, „Sprečavanje pranja novca“, Udruženje banaka Srbije, 2006.

Council of Europe, *Reversal of the burden of proof in confiscation of the proceeds of crime: A Council of Europe Best practise Survey*, (prepared by Michael Levi) No 2., 2000.

Čalija Branko, „Funkcija i pravna priroda pravila o teretu dokazivanja“, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, Sarajevo, 1985.

Čejović Bora, „Uloga i značaj mera bezbednosti u borbi protiv kriminaliteta“ Aktuelna pitanja kriminalne politike u Jugoslaviji, savetovanje, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja Beograd, Herceg Novi, 15.16. i 17. maj, 1986.
Čejović Bora, Krivično pravo-opšti deo, Službeni list, Beograd, 2002.

Ćirić Jovan, Greco u borbi protiv korupcije, Strani pravni život 1-3/2006, Beograd, 2006.

Danilović Jelena, „Neosnovano obogaćenje“, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, Broj 1-4, 2001.

Dimitrijević Vojin, Paunović Milan, Ljudska prava, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 1997.

European Court of human rights, sve odluke preuzete sa zvaničnog sajta ESLJP http://www.echr.coe.int/ECHR/Homepage_EN i Kancelarije Saveta Evrope za ljudska prava u Beogradu:
http://www.coe.org.rs/def/tdoc_sr/council_of_europe/coe_institutions/?conid=18

FATF report, Operational issues Financial Investigations Guidance, France, 2012.

Fourie Moira, The Constituionality of Forfeiture of Property, North-West University, Potchefstroom Campus, 2008.

Gilmor William C., Prljavi novac, Plus:Signature, Beograd, 2006.

Golobinek Robert, Finansijske istrage i oduzimanje imovine stečene krivičnim delima“, priručnik za pripadnike policije i pravosuđa, CARPO projekat, Savet Evrope, 2007.

Govedarica Milimir, Vujić Dragana, „Uporednopravni sistemi oduzimanja nezakonite imovine sagledani kroz odluke Evropskog suda za ljudska prava“, Pravna riječ, Broj 33, Banja Luka, 2012.

Grubač Momčilo, „Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela“, Glasnik Advokatske komore Vojvodine, časopis za pravnu teoriju i praksu, Broj 1., Novi Sad, 2010.

Grubač Momčilo, „Posebna ovlašćenja organa krivičnog gonjenja i ustavna prava i slobode građana“, Demokratski nadzor nad primenom posebnih ovlašćenja, Beograd, 2008.

Grubač Momčilo, Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji – od postojećeg zakonodavstva do sveobuhvatnog predloga reforme, UNICHRI, Beograd, 2008.

Grubač Momčilo, Krivično procesno pravo, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Sl.glasnik, Beograd, 2008.

Grubač Momčilo, „Organizovani kriminal u Srbiji“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, God. 46, 4/2009.

Grubač Momčilo, Ilić Goran, Majić Miodrag, Komentar Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, Službeni glasnik, Beograd, 2009.

Grubač Momčilo, „Nove ustanove i nova rešenja Zakonika o krivičnom postupku Srbije od 26. septembra 2011. godine“, Pravni zapisi, God 2, br. 2, Beograd, 2011.

Hamilton Booz Allen, Comparative Evaluation of Unexplained wealth Orders, US Department of Justice, 2012.

Hasanspahić Senad, Halilagić Nerman, „Oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom“, Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici, br. 8, 2011.

Horović Sabrina, Stipanović Ivana, Zovko Ivan, „Oduzimanje imovinske koristi pribavljene kaznenim djelom u BIH kaznenom pravu i praksi“, Zbornik radova Aktuelnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse, br. 9., Mostar, 2011.

Ignjatović Aleksandar, „Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, sa osvrtom na izmene Zakona o krivičnom postupku“, Zlatiborski dani prava, časopis Pravo Teorija i praksa, Univerzitet Privredna Akademija Pravni fakultet, 2010.

Ignjatović Đorđe, „Suzbijanje najtežih oblika kriminaliteta u uslovima tranzicije i nesigurnosti“, XVI seminar prava, „Teški oblici kriminala“, Budva 8-12 jun, 2004.

Ilić Goran, „Uticaj prakse Evropskog suda za ljudska prava na harmonizaciju odredaba krivičnog procesnog zakonodavstva“, Međunarodni naučni skup, Primena međunarodnog krivičnog prava u nacionalnim zakonodavstvima, Tara, 2005.

Ilić Goran, Nikolić Branko, Majić Miodrag, Melilo Đovani, Komentar Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela sa pregledom relevantnih međunarodnih dokumenata, uporednopravnih rešenja i prakse ESLJP, OEBS Misija u Srbiji, Beograd, 2009.

Izveštaj o stanju u oblasti organizovanog i privrednog kriminala u jugoistočnoj Evropi, Carpo regionalni projekat, Strazbur, 2006.

http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/organisedcrime/projects/carpo/Pctc_2006_20serbe.pdf

Ivičević Karas Elizabeta, Komentar Zakona o postupku oduzimanja imovinske koristi ostvarene kaznenim djelom i prekršajem, Narodne novine, Zagreb, 2011.

Ivičević Karas Elizabeta, Utvrđivanje imovinske koristi stečene kaznenim dijelom primjenom bruto ili neto načela s obzirom na pravnu prirodu mjere (proširenog) oduzimanja imovinske koristi“, Reforma hrvatskog gospodarskog kaznenog prava, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 17, broj 1/2010, Zagreb, 2010.

Jakulin Vid, „Konvencija Saveta Evrope o pranju, otkrivanju, konfiskaciji i oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim delom, i o finansiranju terorizma, mere koje treba doneti na nacionalnom nivou“, Pravna riječ, Broj 19., 2009.

Janković Slobodan, „Mafija, DNA i DIA“, Revija za bezbednost, God.1, Broj 4., 2007.

Jeleč Nihada, Osmanović Aida, „Propisi o oduzimanju imovine stečene krivičnim delom i upravljanje tom imovinom“, Istarživački sektor Parlamentarne skupštine BiH, istraživanje br.107, 2012.

Jovašević Dragan, Gajić-Glamočlija Marina, Krivično delo pranja novca, BeoSing, Beograd, 2008.

Jovašević Dragan, „Sistem imovinskih krivičnih sankcija u jugoslovenskom krivičnom pravosuđu“, Nauka, bezbednost, policija, časopis Policijska akademije Beograd, Broj 2., 2002.

Kambovski Vlado, Kazneno pravo, opšt del, S-Štip, Skopje, 2006.

Kambovski Vlado, „Novi režim konfiskacije imovine u KZ Republike Makedonije“, Pravni život br. 9/2007, Beograd, 2007.

Kennedy Antoni, „Designing a civil forfeiture system: an issues list for policymakers and legislators“, Journal of Financial Crime, Vol.13., No. 2, 2006.

Kennedy Antoni, „Civil recovery proceedings under the Proceeds of crime Act 2002: The experience so far“ Journal of Money Laundering Control, Vol. 9., Issue 3., 2006.

Kennedy Antoni, „Justifying the Civil Recovery of Criminal Proceeds“, Journal of financial Crime, Vol.12, No. 1., 2004.

Kilchling Michael, „Tracing, seizing and confiscation proceeds from corruption(and other illegal conduct) withinor outside the criminal justice sistem“, European Journal of crime, criminal Law and criminal justice, 4/2001.

King Colin Patrick, The confiscation of criminal assets-Tackling otginesed crime through a „middleground“ system of justice, Iniversity of Limerick, Ireland, 2010.

Kokolj Mitar, Lazin Đorđe, Imovinske krivične sankcije i mere u jugoslovenskom krivičnom pravu, Naučna knjiga, Beograd, 1986.

Kooijmans Tijs, „The Burden of proof in confiscations cases: a comparison between the Netherlands and the United Kingdom in the light of the European Convention of Human Rights“, *European Journal of crime, criminal Law and Criminal Justice* 18/2010.

Kovačević-Kuštrimović Radmila, „Zaštita imovine prema Evropskoj konvenciji“, *Pravni život*, 10/2005, Beograd.

Kuljača Rajko, „Pranje novca kao oblik prikrivanja nezakonito stečenih prihoda“, *Nauka, bezbednost, policija-časopis Policijske akademije*, broj 3., Beograd, 2007.

Kuštrimović Radmila, „Privatna svojina i zaštita opšteg interesa“, *Pristup pravosuđu instrumenti za impletaciju evropskih standarda u pravni sistem Republike Srbije*, Niš, 2009.

Lajić Oliver, „Institut oduzimanja imovinske koristi stečene krivičnim delom“, *Univerzitet u Novom Sadu, Pravni fakultet*, Novi Sad, 2011.

Lajić Oliver, *Finansijske istrage-krivično-pravni i kriminalistički pogled na istraživanje imovine stečene kriminalom i privremene mere obezbeđenja*, Poslovni biro d.o.o., Beograd, 2012.

Lazarević Ljubiša, „Mere bezbednosti“, *Reforma opšteg dela KZ SFRJ i savremene tendencije u jugoslovenskom krivičnom pravu (Savetovanje, Budva 23. - 25.05.1991)*, Beograd, 1991.

Lazarević Ljubiša, *Komentar Krivičnog Zakonika Republike Srbije, Savremena administracija*, Beograd, 2006.

Lazarević Ljubiša, Vučković Branko, Vučković Vesna, *Komentar Krivičnog Zakonika Crne Gore, Fakultet za mediteranske poslovne studije, Tivat*, 2010.

Lazin Đorđe, „Privremeno oduzimanje predmeta i imovinske koristi u postupku za dela organizovanog kriminala“, *Pravni život*, br.7-8, 2004.

Lazin Đorđe, „Organizovani kriminalitet i krivično procesno zakonodavstvo“, *Zbornik: Kazneno zakonodavstvo: progresivna ili regresivna rešenja*, Beograd, 2005.

Lazić Radovan, Šulović Zlatko, „Usaglašenost domaćih propisa sa institutima Evropske unije u oblasti međunarodne pravne pomoći u krivičnim stvarima i preporuke za harmonizaciju“, *Domaći propisi, Udruženje tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije*, 2011.

Levi Michael, Osofsky Lisa, *Investigation, seizing and confiscation the proceeds of crime*, Police research group, London, 1995.

Lič Filip, *Obraćanje Evropskom sudu za ljudska prava*, Beogradski centar za ljudska prava, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, 2007.

Lukić Tatjana, *Oduzimanje imovine kriminalcima*, Poslovni biro, Beograd, 2009.

Lusty David, „Taxing the untouchables who profit from organised crime“, *Journal of Financial Crime*, Vol.10, Issue 3, 2003.

Majić Miodrag, „Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela“, *Bilten Apelacionog suda u Beogradu*, Broj I/2010, Beograd, 2010.

Marić Zdravko, „Kazna konfiskacije imovine koja je bila na snazi na teritoriji Savezne Republike Jugoslavije“, *Prava čoveka*, 3/4, Beograd, 2002.

Marinković Darko, Đurđević Zoran, Ivanović Zvonimir, „Specijalizacija državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala“, *Pravna riječ*, God. VI broj 19, Banja Luka, 2009.

Millington Trevor, Sutherland Williams M, *The proceeds of crime*, Oxford University Press, 2009.

Ministry of the Attorney General, *Civil forfeiture in Ontario*, 2007.

Ministere de la justice, Republique Francaise, *Guide for asset recovery in France*.
<http://star.worldbank.org/star/sites/star/files/Guide-for-Asset-Recovery-in-France.pdf>

Mrvić-Petrović Nataša, „Pravo oštećenog krivičnim delom na naknadu štete u Velikoj Britaniji i SAD“, *Pravo- teorija i praksa*, Broj 9-10/2000.

Mrvić-Petrović Nataša, *Krivično pravo*, Fakultet za poslovno pravo, Beograd, 2005.

Mujanović, Eldan, „Oduzimanje ilegalno stečene imovine“, *Transparency internatinal Bosnia and Hercegovina*, 2007.

Nelen Hans, „Hit them where it hurts most?“, *Crime, Law and Social Change*, 2004.

Novosel Dragan, „Finansijske istrage i progon učinitelja gospodskog kriminaliteta, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, broj 2/2007.

Pajvančić Marijana, „Ustav kao merilo ocene ustavnosti zakona“, *Pravni život*, broj 12, Beograd, 1998.

Paoli Letizia, „Seizure and confiscation measures in Italy“ *European Journal of Crime, Criminal law and Criminal justice*, Vol 5/3, 1997.

Perduca Alberto, "Tracing, seizing and confiscation criminal assets. Achievements and challenges in Italian experience", materijal sa Konferencije Saveta Evrope „Oduzimanje imovinske koristi stečene krivičnim delom u Srbiji“, Beograd, 2012.

Perić Branko, „Prošireno oduzimanje imovinske koristi u krivičnom postupku“, Zbornik: Aktuelna pitanja u primjeni krivičnog zakonodavstva u BiH, 2010.

Perin Milinko, „Prikaz Zakona o ispitivanju porekla imovine“, Glasnik Advokatske komore Vojvodine, br.1/2, Novi Sad, 1973.

Perović Slobodan, Stojanović Dragoljub, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, Kulturni centar-Gornji Milanovac, Pravni fakultet Kragujevac, Novi Sad, 1980.

Petrušić Nevenka, Ograničenja prava svojine iz javnih interesa-praksa Evropskog suda za ljudska prava, Naučna konferencija:Pravni sistem Republike Srbije-usaglašavanje sa pravom Evropske unije, Niš, 2005.

Phelps Bazoian Kathy, Rhode, Steven, „The battle over forfeited assets: Third party claims and cooperation agreements, adapter from : The Ponzi Book: A Legal resource for unraveling Ponzi Schemes, 2012.

Pradel Jean, Komparativno krivično pravo: sankcije, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009.

Projekat o oduzimanju imovinske koristi stečene krivičnim delom u Srbiji, CAR Serbia, Tehnički izveštaj: Istraživanje o stavu građanja -percepcija primene Zakona, CeSID, 2011.

Proudhon Pierre Joseph, "Što je vlasništvo i drugi spisi"?, Globus, Zagreb, 1982.

Radišić Jakov, Obligaciono pravo-opšti deo, Nomos d.o.o., Beograd, 2004.

Recommendation of the Committee of Ministers to member states concerning guiding principles on the fight against organized crime, <http://cm.coe.int>

Simser Jeffrey, Perspectives on civil forfeiture, University of Hong Kong, 2008.

Slijepčević Ljuba, „Pretpostavka nevinosti prema članu 6. stav 2. Evropske konvencije o ljudskim pravima u domaćem zakonodavstvu“, Pravni informator, 9/2011.

Smellie Anthony, „ Prosecutorial challenges in freezing and forfeiting proceeds of transnational crime and the use of international asset sharing to promote international cooperation“, Journal of Money Laundering Control, Vol.8, Issue 2, 2004.

Srzentić Nikola, Stajić Aleksandar, Krivično pravo FNRJ-opšti deo, Beograd, Arhiv za pravne i društvene nauke, 1953.

Srzentić Nikola, Stajić Aleksandar, Lazarević Ljubiša, Krivično pravo SFRJ-opšti deo, Savremena administracija, Beograd, 1984.

Stanić Milutin, Oduzimanje imovinske koristi u krivičnom pravu, magistarski rad, Beograd, 1979.

Stanković Obren, Orlić Miodrag, Stvarno pravo, Nomos d.o.o., Beograd, 1999.

Stanković Obren, Vodinelić V. Vladimir, Uvod u građansko pravo, Nomos d.o.o., Beograd, 2004.

Stanojević Petar, Ignjatović Aleksandar, Krivično procesno pravo, Privredna akademija Novi Sad, 2007.

Stojanović Dragoljub, Antić Oliver, Uvod u građansko pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2004.

Stojanović Zoran, Komentar Krivičnog zakonika, Službeni glasnik, 2009.

Stojanović Zoran, „Krivično zakonodavstvo i teški oblici kriminaliteta“, XVI seminar prava, „Teški oblici kriminala“, Budva 8-12 jun, 2004.

Stojanović Zoran, Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore, Misija OEBS-a u Crnoj Gori, Podgorica, 2010.

Stojanović Zoran, Krivično pravo- opšti deo, Pravna knjiga, Beograd, 2011.

Šikman Mile, “Organizovani kriminalitet kao predmet naučnog istraživanja” Defendologija: teorijsko stručni časopis za pitanja zaštite, bezbjednosti, odbrane, obrazovanja, obuke i osposobljavanja, God. 15, br. 31, 2012.

Škulić Milan, Još jedan pogled na predlog novog Zakonika o krivičnom postupku, <http://www.ius.bg.ac.rs/prof/Materijali/skumil/rasprava%20novog%20Zakonika%20o%20KP/Jos%20jedan%20pogled%20na%20predlog%20Zakona.pdf>

Škulić Milan, Krivično procesno pravo, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2011.

Škulić Milan, Nacrt Zakona o državnim organima u postupku za krivična dela organizovanog kriminala, Novo krivično zakonodavstvo Srbije, Beograd, 2005.

Škulić Milan, Organizovani kriminalitet, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2002.

Škulić Milan, Organizovani kriminalitet: Pojam i krivičnopravni aspekti, Dosije, Beograd, 2003.

Škulić Milan, "Osnovni međunarodni krivičnoprocesni standardi: uz poseban osvrt na „prošireno“ oduzimanje nezakonito stečene imovine", Aktuelna pitanja savremenog zakonodavstva-zbornik radova, savetovanje pravnika, Budva 8-12 jun, 2009.

Tomanović Milić, „Mera bezbednosti oduzimanja predmeta“, JRKK, 1-2/2000

Tomić Zoran, „Kriteriji i problematika kod utvrđivanja vrednosti imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom“, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo, 1982.

Tomić Zvonimir, „O pravnoj prirodi mjere oduzimanja predmeta u našem krivičnom pravu“, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo, 1991.

Tomić Zvonimir, "Pravna priroda mjere oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim delom", Pravni fakultet, Sarajevo, 1983.

Trešnjev Aleksandar, „O radnoj verziji Nacrta Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela“, Revija za bezbednost, 7/2008.

Triva Siniša, Belajec Velimir, Dika Mihajlo, Sudsko izvršno pravo- opći deo, Informator Zagreb, 1980.

Vasiljević Tihomir, Grubač Momčilo, Komentar Zakonika o krivičnom postupku, Službeni glasnik, Beograd, 2002.

Vasiljević Tihomir, Grubač Momčilo, Komentar Zakonika o krivičnom postupku, Službeni glasnik, Beograd, 2003.

Vasiljević Tihomir, Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ, Savremena administracija, Beograd, 1981.

Važić Nevenka, „Predlozi za izmene zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala“, Borba protiv organizovanog kriminala u Srbiji, od postojećeg zakonodavstva do sveobuhvatnog predloga reforme, UNICHRI, Beograd, 2008.

Važić Nevenka, „Dileme u praktičnoj primeni Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela“, Referati Vrhovnog Kasacionog suda, 2011.

Vedriš Martin, Osnove imovinskog prava, Opšti deo imovinskog prava, stvarno, obvezno i nasljedno pravo, Informator, Zagreb, 1971.

Vettori Barbara, *Tough on Criminal Wealth, Exploring the practice of proceeds from crime confiscation in the EU*, Springer, 2006.

Vićentijević Miodrag, „Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnih dela i razlika u odnosu na prethodni sistem oduzimanja imovine stečene kriminalom“, Vrhovni sud Srbije, Bilten sudske prakse, br.3/09, Intermex Beograd, 2009.

Vizner Boris, *Građansko pravo u teoriji i praksi*, Riječka tiskara, Rijeka, 1969.

Votješki-Kljenak Dragana, Gavrilović M, „Uloga i značaj međunarodne radne grupe za sprečavanje pranja novca-FATF“, Konferencija Srbija na putu Evropskih integracija, Beograd, 2010.

Vrekić Dušan, *Mera oduzimanja imovinske koristi u krivičnom pravu*, Pravo, Novi Sad, 1997.

Vrhovšek Miroslav, „Šta još treba znati o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela“, *Sudska praksa:jugoslovensko stručno informativni časopis*, br.1/2 , 2011.

Vučković, Branko, „Oduzimanje imovinske koristi u krivičnom pravu“, *Korpcija i ljudske slobode*, Tara, 2009.

Vujašković, M., Nikola, „ Ispitivanje porekla imovine“, *Glasnik advokatske komore Vojvodine*, Broj 9, Novi Sad, 1985.

Williams G. W. E., „Policy implications of different theoretical approaches to organised crime“, *Journal of Financial Crime*, Vol.19, Issue 4, 2012.

Worall L. John, *Asset forfeiture, Responce guide no. 7*, 2008.

PRAVNI PROPISI

Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela („Službeni glasnik RS“, br. 97/2008);

Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela („Službeni glasnik RS“, br. 32/2013);

Zakon o krivičnom postupku („Službeni list SRJ“ br. 70/2011 i 68/2002 i „Sl.glasnik RS“ br. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 49/2007, 20/2009-drugi zakon i 72/2009 i 76/10, „ Službeni glasnik RS“ br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/13, 45/2013 i 55/2014);

Krivični zakonik („Službeni glasnik RS“, br. 85/2005, 88/2005-ispr., 107/2005-ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014);

Ustav Republike Srbije („Službeni glasnik RS“ br. 98/2006);

Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, korupcije i drugih posebno teških krivičnih dela („Službeni glasnik RS“, br. 42/2004, 27/2003, 39/2003, 67/2003, 29/2004, 58/2004, 45/2005, 61/2005, 72/2009, 72/2011-dr. zakon, 101/2013-dr. zakon i 32/2013);

Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima („Službeni glasnik RS“, br. 20/2009);

Zakon o policiji („Službeni glasnik RS“, br. 101/2005 i 63/2009- Odluka US));

Zakon o javnom tužilaštvu („Službeni glasnik RS“, br. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 78/2011-dr.zakon, 101/2011, 38/2012- odluka US, 121/2012, 101/2013, 111/2014 - odluka US, 117/2014);

Zakon o uređenju sudova („Službeni glasnik RS“, br. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 101/2010, 31/2010-dr. zakon, 78/2011-dr. Zakon, 101/2011 i 101/2013);

Zakon o izvršenju i obezbeđenju („Službeni glasnik RS“, br. 31/2011, 99/2011-dr. zakon , 109/2013-odluka US, 55/2014 i 139/2014);

Zakon o ispitivanju porekla imovine („Službeni list SAVP“, br. 4/73, 16/75, 29/84);

Nacionalna strategija za borbu protiv organizovanog kriminala („Službeni glasnik RS“, br. 23/09);

Nacionalna strategija za borbu protiv korupcije („Službeni glasnik RS“, br. 109/2005);

Zakon o potvrđivanju Konvencije UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i ostalih protokola („Službeni list SRJ- Međunarodni ugovori“, br. 6/2001)

Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja ("Službeni glasnik RS", br. 120/2004, 54/2007, 104/2009 i 36/2010);

Zakon o javnom informisanju („Službeni glasnik RS“, br. 43/2003, 61/2005, 71/2009, 89/2010-odluka US i 41/2011-odluka US);

Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine (“Službeni glasnik RS“, br. 67/03,135/04,61/05,101/07 i 104/09);

Zakon o Programu zaštite učesnika u krivičnom postupku („Službeni glasnik RS“, br. 85/05);

Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma (“Službeni glasnik RS“, br. 20/2009, 72/2009 i 91/2010);

Zakon o bankama („Službeni glasnik RS“, br. 107/2005 i 91/2010);

Zakon o Ustavnom sudu („Službeni glasnik RS“, br. 109/2007, 99/2011);

Zakon o Programu zaštite učesnika u krivičnom postupku („Službeni glasnik RS“, br. 85/05);

Zakon o državnim službenicima („Službeni glasnik RS“, br. 79/2005, 81/2005-ispr., 83/2005-ispr., 64/2007, 67/2007-ispr., 116/2008, 104/2009 i 99/2014);

Zakonom o opštem upravnom postupku („Službeni list SRJ“ br. 33/97, 31/2001 i „Službeni glasnik RS“, 30/2010);

Zakon o obligacionim odnosima (“Službeni list SFRJ“, br.29/78, 39/85, 45/89-Odluka USJ, 57/89, “Službeni list SRJ“, br. 31/93 i “ Službeni list SCG“, br. 1/2003-Ustavna povelja).

*Propisi koji su navedeni su ažurirani
zaključno sa januarom 2015. godine